

İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ŞEHİR ÇALIŞMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**XIX. YÜZYIL İSTANBUL TEKKELERİ VE MEKÂNSAL
KONUMLANIŞLARI**

SERPİL ÖZCAN

HAZİRAN 2020

Bu tez tarafımızca okunmuş olup kapsam ve nitelik açısından, alanında Yüksek Lisans Derecesini alabilmek için yeterli olduğuna karar verilmiştir.

Tez Jürisi Üyeleri:

	KANAATİ	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Uğur (Tez Danışmanı)	_____	_____
Doç. Dr. Alim Arlı	_____	_____
Doç. Dr. Hasan Karataş	_____	_____
(Unvanı Adı ve Soyadı)	_____	_____
(Unvanı Adı ve Soyadı)	_____	_____

Bu tezin İstanbul Şehir Üniversitesi Enstitüsü tarafından konulan tüm standartlara uygun şekilde yazıldığı teyit edilmiştir.

Tarih

Mühür/İmza

Bu çalışmada yer alan tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, söz konusu kurallar ve ilkelerin zorunlu kıldığı çerçevede, çalışmada zgn olmayan tüm bilgi ve belgelere, alıntılama standartlarına uygun olarak referans verilmiş olduğunu beyan ederim.

Adı Soyadı: Serpil zcan

İmza:

XXXXXX

ÖZ

XIX. YÜZYIL İSTANBUL TEKKELERİ VE MEKÂNSAL KONUMLANIŞLARI

Özcan, Serpil

Şehir Çalışmaları Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Yunus Uğur

Haziran 2020, 307 sayfa

Osmanlı şehrinin temel yapılarından ve Osmanlı toplum hayatının temel kurumlarından biri olan İstanbul'da kurulan tekkeler, bu çalışmanın esas konusudur. XIX. Yüzyıl İstanbul'unda sayıları altı yüzün üzerinde olan tekkelerin medreselerden üç kat fazla sayıda bulunmasına rağmen tekkelerin şehrin oluşumuna katkısına dair yapılmış müstakil çalışmaların azlığı hatta yokluğu bu tezin temel motivasyonlarından biri olmuştur. Tekkelerin ve buralarda konumlanan tarikatların Osmanlı başkenti olan İstanbul'daki varlıkları, isimleri, sayıları, dağılımları, yoğunlukları, barındırdıkları nüfusları, halk ve sarayla münasebetleri, şehrin mekânsal ve sosyal dokusunun oluşum ve gelişimine etkileri bu tezde ele alınan konulardır. Bu çerçevede XIX. yüzyılda çeşitli sebeplerle hazırlanmış tekke listelerinin on üç tanesi incelenerek mukayeseli bir çalışma ile bir envanter ve yirmibeş sütunlu bir veritabanı oluşturulmuştur. Bu veritabanına istinaden öncelikle tekkelerin anıldığı isimlerin çeşitliliği, mekân çeşitlilikleri (âsitâne, dergâh, tekke, cami-tekke, türbe-tekke, medrese-tekke, mesire-tekke) üzerinde durulmuş ve tekkelerin tarikatlara göre şehirdeki konumları harita üzerine işlenmiştir. XIX. Yüzyıl Osmanlı İstanbul'unun tarihsel bağlamı, tekke ve tarikatlar için hayati öneme sahip Meclis-i Meşayih kurumunun etkileri de dikkate alınarak, tekke ve tarikatların İstanbul'daki hem kendi içinde hem birbirleri arasındaki ve hem de bulundukları semtlerle ilişkileri değerlendirilmiştir. Tekkelerin sadece fiziksel varlığının değil faaliyetlerinin de (mukabeleler) dağılımı incelenmiştir. Sonuç olarak çeşitlilikleri, konumları ve şekillendirdikleri mahalleler ve sokaklarla, tekkelerin sadece kültürel ve geleneksel değerleri değil şehirlerin biçimini de etkiledikleri tespit edilmiştir. Bu çalışma ile İstanbul tekkelerinin ve tarikatlarının yerleri ve nitelikleri güncel ve tarihi haritalar üzerinde bu çapta ilk kez belirlenmiş ve toplu olarak gösterilerek İstanbul içinde

konumlandırılmıştır. Bu çalışma ile XIX. Yüzyıl İstanbul tarihi tasavvuf kaynakları, tasavvuf kaynakları, tasavvuf ehlinin tanımları ve tekke-tarikat mekân ve kurumları sosyal-mekansal bir perspektifle okumaya tabi tutulmuş ve pek çok yeni çalışma sorusu için sağlam bir zemin oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: XIX. yüzyıl, İstanbul, tekke, tarikat, şehir, mekân, meclis-i meşayih, tekke listeleri, CBS, haritalar

ABSTRACT

XIX. CENTURY ISTANBUL LODGES AND THEIR SPATIAL POSITIONING

Özcan, Serpil

MA in Urban Studies

Thesis Advisor: Asst. Prof. Yunus Uğur

2020, 307 pages

The dervish lodges and sufi orders, which are among the basic structures of the Ottoman city and the basic institutions of social life, are the main topics of this research. In the nineteenth-century Istanbul, although the dervish lodges which were over six hundred at that time were three times higher than the madrasas, the lack of studies related to the contribution of the dervish lodges to the city has been one of the main motivations for this thesis. The study includes therefore the topics such as the dervish lodges' names, numbers, distributions around the city, density, population sizes in the nineteenth-century Istanbul as well as their relations with the people and the places around and their effects on the formation and development of the spatial and social fabric of the city. In this frame the study exploits the thirteen lists of dervish lodges as its primary sources originated in XIXth Century. As a methodology, the thesis constructs a database including the data handled from these sources on the basis of 25 headings (columns). Then the study explores the diversities in the names, locations, and multi-use of these lodges as well as locates them on the maps. Considering the historical context of the XIXth-century Ottoman Istanbul and the effects of the Meclis-i Mashayih institution, which was a vital for dervish lodges and tarikahs, the relationship of dervish lodges and sufi orders with other dervish lodges and sufi orders and with their neighborhoods in Istanbul is evaluated. Besides, the distribution of not only the physical existence of dervish lodges but also their activities (mukabala) was examined. As a result, it has been determined that, with their diversities, locations, neighborhood relations, the dervish lodges affect not only the urban cultural and traditional values but also the shape of the city. All in all, this study determines for the first time the locations, the belongings, and the qualities of the Istanbul dervish lodges and locates these qualities and networks

on the historical maps. This study at the same time opens new doors for the future studies first, discussing for the first time main basic sources of the dervish lodges and the unique and exceptional spatial and urban definitions of Sufis and second, applying the socio-spatial approach to the sufi institutions and places.

Keywords: XIXth century, Istanbul, dervish lodges, sufi orders, urban history, cities, places, meclis-i mashayih, GIS, maps

TEŞEKKÜR

Tezin her aşamasında belki benden daha fazla emeği olan değerli tez danışmanım Şehir Üniversitesi Şehir Araştırmaları Merkezi Yöneticisi Dr. Öğretim Üyesi Yunus Uğur'a öncelikle ve içtenlikle, bütün emek, yönlendirme, destek ve teşvikleri için teşekkür ederim.

Tez jürimde bulunma inceliği gösteren değerli hocalarım Doç Dr. Alim Arlı'ya ve Doç Dr. Hasan Karataş'a, ayrıca Dr. Osman Sacid Arı'ya ve Doç. Dr. Eda Ünlü Yücesoy'a çok değerli katkı, yorum ve değerlendirmeleri teşekkürlerimi sunarım. Özellikle geniş bir veri havuzunu haritalama çalışmaları yaparken yanımda olan sevgili Hatice Korkulu'ya yardım ve desteğinden ötürü büyük minnettarlık ve şükran doluyum.

Bir üyesi olmaktan gurur duyduğum Şehir Üniversitesi ve özelde Şehir Araştırmaları merkezinde gerek derslerimize giren gerekse ders dışı her ihtiyacımızda yanımızda olan değerli hocalarımıza ve çalışma arkadaşlarıma birlikte geçirdiğimiz paha biçilmez, verimli ve ilham verici yıllar için teşekkür ederim.

Bu tez, Dr. Öğretim Üyesi Yunus Uğur'un yürütücülüğünü yaptığı ve TÜBİTAK'ın desteklediği 218K591 nolu "XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkelerini Mekânsallaştırmak: Yerleşim ve Ağ Haritaları" başlıklı projenin çıktılarından biri olarak hazırlanmıştır. Bursiyer olarak çalıştığım bu projede destekleri için TÜBİTAK'a sonsuz teşekkürler ediyorum.

Ve son olarak elbette sevgili aileme, sonsuz hoşgöruları ve destekleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Öz	iv
Abstract	vi
Teşekkür	viii
İçindekiler	ix
Tablolar Listesi.....	xi
Haritalar Listesi.....	xiii

BÖLÜMLER

1. Giriş	1
1.1. Araştırma Sorusu.....	1
1.2. Kaynaklar ve Yöntem	5
2. İstanbul’da Tasavvufî Hayat: XIX. Asır	9
2.1 Tarihsel Bağlam	12
2.2. XIX. yüzyılda İstanbul’da Tekke ve Tarikatlar	15
2.3. Tekkelerin birbirleriyle ve Halkla İlişkileri	22
2.4. Osmanlı Tekkeleri üzerindeki merkeziyetçi idare: Meclis-i Meşayih’in Kurulması.....	25
3. XIX: Yüzyılda İstanbul Tekkeleri: Tekke Listeleri Ve Analizi	34
3.1. Kaynakların Değerlendirilmesi	34
3.1.1 Tekke Listeleri	34
3.1.2. XIX. yüzyılda yapılmış haritalar ve tekkeler	78
4. XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkelerinin Mekânsal İlişkileri.....	102
4.1. Tekkelerin mensup oldukları tarikatlara göre İstanbul’daki dağılımları	102
4.2. İstanbul tekkelerinin kronolojik varlıkları	108
4.3. İstanbul tekkelerinin mekânsal dağılımları	109
4.4. Tekkelerin Konumları ve mekânsal ilişkileri.....	120
4.4.1. Bizans yapılarının yerini alan tekkeler	121
4.4.2. Osmanlı saraylarının yerini alan tekkeler.....	123
4.4.3. Sivil yapıların yerini alan tekkeler	124
4.4.4. Mezarlıklar içinde kurulmuş tekkeler	125
4.4.5. Mescid, cami, namazgâh ve medresenin yerini almış tekkeler	127

4.4.6. Türbe veya başka bir tarikat yapısının yerine ve civarına inşa edilen tekkeler....	128
4.4.7. Bir meslek kuruluşu ile irtibatı olan tekkeler	132
4.4.8. Yapıldığında yeri arsa, bostan ve mesire olan tekkeler	137
4.5. Bulundukları semtlere göre tekkeler	141
4.6. İstanbul nüfusu ve tekke yoğunlukları	180
4.7. Tekkelerin bulunduğu yerin etnik-dini durumlarına göre dağılımları.....	182
4.8. Muhitine ad olmuş tekkeler (mahalle, sokak ve çıkmaz sokaklar)	186
4.9. Yaptırınlara göre tekkeler ve konumları	192
4.9.1. Tekke mensupları tarafından kurulan tekkeler ve konumları	193
4.9.2. Halktan kişilerin kurduğu tekkeler ve konumları	197
4.9.3. Sultanlar ve devlet ricali tarafından yaptırılan tekkeler ve konumları ..	201
4.9.4. İhya edenlere göre tekkeler ve konumları.....	212
4.10. Mukabele Günlerine göre tekkeler ve konumları	226
4.11. Tekkelerin mimarları ve konumları	248
Sonuç	256
Kaynakça	262
Ekler.....	271
A: 1805 tarihli “Hâlâ Âsitâne-i Aliyye’de ve civârında vâki” olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve rnahall-i Zikrullah” isimli belge	271
B: İstanbul’daki Tekkeler (Genişletilmiş Liste)	278

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 3. 1. Meclis-i Meşayih'in kuruluşundan önceki ve sonraki tekke sayıları	50
Tablo 3. 2. Merkez Tekkeler, nüfusları ve kayıtlı olan tekke sayıları	53
Tablo 3. 3. Belediye dairelerine göre tekke sayıları	61
Tablo 3. 4. Tekkelerin nüfusları	62
Tablo 3. 5. Bandırmalızâde listesinde mukabele günlerine göre tekkeler, 1890	66
Tablo 3. 6. Bandırmalızâde listesindeki tarikatlar	67
Tablo 3. 7. Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye'nin başkanlık seçimi, 1911	73
Tablo 3. 8. Yeşilzâde'nin listesindeki tarikatlar ve tekkeleri	75
Tablo 4. 1. Tekkelerin kronolojik sıralaması	108
Tablo 4. 2. İstanbul'daki Âsitâneler	110
Tablo 4. 3. İstanbul'da "Zâviye" olarak isimlendirilmiş tekkeler	111
Tablo 4. 4. İstanbul'da "Dergâh" olarak isimlendirilmiş tekkeler	113
Tablo 4. 5. Mescid-Tekkeler	115
Tablo 4. 6. Külliye Tekkeler	117
Tablo 4. 7. Kilise ve manastırların yerine tesis edilmiş tekkeler	119
Tablo 4. 8. Tekkelerin kurulduğu yerlerin özellikleri	121
Tablo 4. 9. Mezarlıklar içindeki tekkeler	125
Tablo 4. 10. Türbe-Tekkeler	129
Tablo 4. 11. Bir meslek kuruluşu ile irtibatlı tekkeler	132
Tablo 4. 12. Meskûn olmayan yerlerde kurulmuş tekkeler	138
Tablo 4. 13. Semtlere göre tekke sayıları	142
Tablo 4. 14. Tekke ve tarikatların semtlere göre konumları	144
Tablo 4. 15. Bölgelere göre nüfus dağılımları	181
Tablo 4. 16. 1875 ve 1882 nüfus sayımlarına göre tekkelerde ikamet eden kadın ve erkek sayıları	182
Tablo 4. 17. Muhitine ad olmuş tekkeler	187
Tablo 4. 18. Tekke mensupları tarafından kurulan tekkeler	193
Tablo 4. 19. Halktan kişilerin kurduğu tekkeler	198
Tablo 4. 20. Sultan ve devlet ricâli tarafından yaptırılan tekkeler	201
Tablo 4. 21. Tekkeleri tesis ve ihya edenler	214

Tablo 4. 22. Mukabele günlerine göre tekkeler	227
Tablo 4. 23. Pazar günü tekke dağılımları	230
Tablo 4. 24. Perşembe günü tekke dağılımları.....	233
Tablo 4. 25. Cuma günü tekke dağılımı	236
Tablo 4. 26. Pazartesi günü tekke dağılımı.....	238
Tablo 4. 27. Çarşamba günü tekke dağılımı	240
Tablo 4. 28. Salı günü tekke dağılımı.....	242
Tablo 4. 29. Cumartesi günü tekke dağılımı.....	244
Tablo 4. 30. Semtlerin mukabele sayısına göre tekkeler	246
Tablo 4. 31. Tekkelerin mimarları	248
Tablo 4. 32. Mimar Sinan Tekkeleri.....	249

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 3.1. XIX. yüzyıl İstanbul tekkeleri.....	36
Harita 3.2. “Halâ Asitâne-i Aliyye'de ve Civarında Vaki olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve Mahall-i Zikrullah” listesindeki tekkelerin konumları, 1805.	41
Harita 3.3. Galata Hankâh, Tekke, Zâviye ve Mektepleri Müfredât Defteri”ndeki tekkelerin konumları, 1811.....	42
Harita 3.4. “Âsitane-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâse'de kaîn el'an mevcut ve muhterik olmuş tekkelerin İsim ve şöhretleri ve mukabele-i şerife günleri beyan olunur” listesindeki tekkelerin konumları, 1840.....	45
Harita 3.5. "Hankâhnâme" listesindeki tekkelerin konumları, 1846	47
Harita 3.6. “İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namıyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağ gösterir 1259 yılına ait Müfredat Defteri”ndeki tekkelerin konumları, 1843	49
Harita 3.7. “İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namıyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağ gösterir 1259 yılına ait Müfredat Defteri”ndeki tekkelerin konumları, 1875	51
Harita 3. 8. İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukû'atı Defteri”nden 35 bölge, 1866	53
Harita 3.9. Merkez tekkeler	55
Harita 3. 10. 1866 tarihli belgeye göre nüfus yoğunluklarını gösterir harita.....	57
Harita 3.11. Tabibzâde Zakir Şükrü Efendi’nin “İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşayih” listesindeki tekkelerin konumları.....	59
Harita 3.12. 1885 tarihli belgede belirtilen belediye daireleri.....	61
Harita 3.13. 1885 tarihli belgede nüfus yoğunluğuna göre tekkeler	65
Harita 3.14. Bandırmalızâde listesinde mukabele günlerine göre tekkeler.....	67
Harita 3.15. Bandırmalızâde’nin“Mecmua-yı Tekâyâ”sındaki tekkeler	69
Harita 3.16. Ahmed Muhyiddin Efendi’nin “Tomâr-ı Tekâyâ”sındaki tekkeler.....	72
Harita 3.17. Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi’nin “Rehber-i Tekâyâ”sındaki tekkeler	76
Harita 3.18. 1776 yılında yapılan Kauffer Haritası	79
Harita 3.19. 1802 tarihli Melling haritası	80
Harita 3.20. 1816 tarihli Kulekapılı Seyid Hasan haritası	81

Harita 3.21. 1845 tarihli Mühendishâne-i berr-i Hûmayun haritası	82
Harita 3.22. 1840 tarihli B.R. Davies haritası	83
Harita 3.23. 1839 tarihli Helmuth von Moltke haritası	84
Harita 3.24. 1866 tarihli C. Stolpe haritası	85
Harita 3.25. 1858–1860 tarihli D’Ostoya haritası	86
Harita 3.26. 1860-1870 yılları inanç haritası	87
Harita 3.27. Ekrem Hakkı Ayverdi’nin etüd ettiği XIX. yüzyıl sonlarına ait harita	89
Harita 3.28. 1883 tarihli Goltz Paşa haritası.....	90
Harita 3.29. XIX. Yüzyıl tekkelerinin mukabele günleri haritası	92
Harita 3.30. 1890 tarihli Konstantinopel haritası.....	93
Harita 3.31. 1914 Tarihli Alman Mavileri	94
Harita 4. 1. İstanbul'da bulunan bütün tekkelerin dağılımı	103
Harita 4. 2. Tekkelerin Suriçi’indeki dağılımı	104
Harita 4. 3. Tekkelerin Eyüp'deki dağılımı.....	105
Harita 4. 4. Tekkelerin Beyoğlu'ndaki dağılımı.....	106
Harita 4. 5. Tekkelerin Üsküdar'daki dağılımı	107
Harita 4. 6. İsimlendirilişlerine göre tekkelerin dağılımlarını gösterir harita.....	114
Harita 4. 7. Yapısal özelliklerine göre tekkeler.....	118
Harita 4. 8. Mezarlıklar içinde kurulmuş tekkelerin dağılımları	127
Harita 4. 9. Türbe-tekkelerin dağılımları	131
Harita 4. 10. Bir meslek ile irtibatlı tekkelerin dağılımları.....	137
Harita 4. 11. Kentsel odak tekkelerinin dağılımları	141
Harita 4. 12. Semtlerde tekke görünüşleri	143
Harita 4. 13. Bilâd-ı Selâse'de Halvetiyye Tekkeleri	146
Harita 4. 14. Halvetiyye tekkeleri	150
Harita 4. 15. Bilâd-ı Selâse'de Nakşibendiyye tekkeleri	152
Harita 4. 16. Nakşibendiyye Tekkeleri.....	154
Harita 4. 17. Bilâd-ı Selâse'de Kadiriyye tekkeleri.....	157
Harita 4. 18. Kadiriyye Tekkeleri	160
Harita 4. 19. Rıfaiyye Tekkeleri	162
Harita 4. 20. Saadiyye Tekkeleri	166
Harita 4. 21. Celvetiyye Tekkeleri.....	170

Harita 4. 22. Bayramiyye Tekkeleri	172
Harita 4. 23. Bektaşıyye Tekkeleri	174
Harita 4. 24. Mevleviyye Tekkeleri.....	176
Harita 4. 25. Bedeviyye Tekkeleri.....	179
Harita 4. 26. Şazeliyye Tekkeleri	180
Harita 4. 27. 1860-70 yılları arasında hazırlanmış inanç haritasında tekkeler	184
Harita 4. 28. Muhitine isim olmuş tekkelerin dağılımları.....	191
Harita 4. 29. 1880 tarihli Stolpe'nin inanç haritası üzerinde banilerine göre tekkeler..	193
Harita 4. 30. Bânilerine göre tekkeler	205
Harita 4. 31. 1880 haritası üzerinde ihya edenlere göre tekkeler	213
Harita 4. 32. Mukabele günlerine tekkelerin dağılımını gösterir harita	229
Harita 4. 33. Pazar günü mukabele tekkeleri.....	230
Harita 4. 34. Perşembe günü mukabele tekkeleri.....	233
Harita 4. 35. Cuma günü mukabele tekkeleri	235
Harita 4. 36. Pazartesi günü mukabele tekkeleri	238
Harita 4. 37. Çarşamba günü mukabele tekkeleri.....	240
Harita 4. 38. Salı günü mukabele tekkeleri	242
Harita 4. 39. Cumartesi günü mukabele tekkeleri	244
Harita 4. 40. 1914 tarihli Alman mavileri üzerinde Mimar Sinan tekkeleri	250

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Araştırma Sorusu

Osmanlı Devleti'nin kalıcı olmak üzere girdiği şehirlerde, geçiciliği prensip edinmiş bir kitle öncü kuvvet, yol açıcı unsur olarak rol üstlenmiş gibidir. Sufi unsurlar asker ve düzenleyici ordulardan önce yola çıkan kendi meşreplerince itikat ve ibadetlerini yerine getirmekle meşgul olan ama bir taraftan da geniş toprakları manevi olarak fethetmek, Türkleştirmek ve Müslümanlaştırmak üzere yeni yerleşim alanlarına yerleşen topluluklar olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin fetih ve iskân politikaları söz konusu olduğunda bu sûfi topluluklardan söz etmemek mümkün değildir. Köprülü (Köprülü, 2015), Barkan (Barkan, 2002) ve başkaları, Anadolu fethinde gazilerin, abdalların, bir başka deyimle Horasan erenlerinin önemli bir rolü olduğunu göstermişlerdir. Hatta onlara *Kolonizatör Türk Dervişleri* adını vermişlerdir.

Konuyu biraz daha fazla şehirler ve mekânsal çerçeveye taşıdığımızda ise dikkate alınması gereken kurum ve yapı, tekkelerdir. Tekkeler, aşağıda tanım ve içeriğini detaylıca ele alacağımız üzere, derviş barınağıdır. İstanbul çevresi söz konusu olduğunda da tekkeler şehir fethedilmeden önce kurulmaya başlamıştır. Bu ilk tekkeler, Anadolu yakasında Kartal, Maltepe civarından başlayıp şehre giderek yaklaşan konumları tutmuşlardır. Bunlar Bizans'ı gözetlemek ve fetih hareketlerine kolaylık sağlamak, yol göstermek gibi işlevler üstlenmiş olabilirler. Fethin hemen akabinde, bizzat fethetme katılları tarafından kurulan tekkeler de vardır. Bunlar Suriçi'nde ve Eyüp'te konumlanmışlardır. Yerleşme dönemi tekkeleri ise daha içerde mesela gayrimüslim halkın yoğun olarak yaşadığı Galata, Pera, Balat'da kurulmuştur. Dervişler ve Osmanlı sadece Müslümanlaştırmak-Türkleştirmek istediği topraklara değil "vatan etmek" istediği yerlere de gitmiş gözükmüyorlar. Bu öncü yerleşimciler tarım yaparak toprağı işlemiş, muhiti canlandırmış onları takip edenler de çevrelerine yerleşerek söz konusu yeri vatan edinmişlerdir (Kuban, 1968).

Bu açıdan bakıldığında tekkeler bazı şehirlerin ilk yapılarıdır denilebilir. Osmanlı şehrinin odağı çarşı/bedesten ve ibadethane/külliyeler denilir ancak hemen sonrasında külliyelerin bir parçası olarak medreseler daha fazla gündeme getirilir. Oysa buna tekkeleri de eklemek gerekir (Uğur, 2015). Zira tekkeler de çoğu zaman külliye ve çarşıların parçasıdır ve örneğin 1869 yılına ait bir belgede faal durumdaki medrese sayısı 166 olarak gösterilmişken aynı dönemde hazırlanmış tekke listelerinde en az 250 tekke ismi kaydedilmiştir.

Tekkeler bir ibadet mekânı ve ruhun terbiye edildiği kurumlar olmasını yanında toplumsal pek çok işlevi bünyesinde barındıran, geleneğimizde önemli bir yeri olan sohbet ile insanların iyileştirildiği, hastaların, yoksulların çaresizlerin barındırıldığı, bakımlarının yapıldığı bir şifahane, misafirlerin-yolcuların ücretsiz ağırlandığı bir misafirhane, matbahi ile ihtiyaç sahiplerine yiyecek dağıtılan bir imaret, halk ile devlet arasında aracı bir merci, bir okul ve kütüphane, sanatkarların-hattatların-bestekarların bir araya geldiği ve baha biçilmez eserler ürettiği bir meclis, sporla meşgul olanların gelişip ustalaştığı eğitim yerleri ve çeşitli meslek erbabının locası gibi hizmet gören yapılardır. Bu özellikleri ile tekkelerin Osmanlı şehrinin yapıcı, geliştirici ve destekleyici unsurlar olduğu düşünülebilir (Yücer, 2004).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarına ve ortamına isabet eden taşra ve kent tekkeleri ve bunlar arasında kurulan ilişkiler bütün bir toplumsal yapıyı etkileyen müşterek bir kültürün oluşmasını temin etmiştir. Süreç ve işlevleri birbirlerinden farklılıklar gösteren taşra ve kent tekkelerinden ikincisi şehir merkezlerinde örgütlenmiş, İslam düşünce ve kültürünün merkezleri olarak yaygınlaşmıştır (Kara, 1999).

Bu nitelikleri göz önünde bulundurulduğunda tekkelerin, Osmanlı şehirlerinin oluşumunda merkezi konumda olan bedestenler, camiler ve külliyelerle birlikte şehrin manevi olduğu kadar mekânsal gelişimini de etkilemiş görünmektedir. Bu etkiyi anlamlı biçimde ortaya koyabilecek çalışmalara bir katkı olması amacıyla bu araştırmaya gerek duyulmuştur. Mevcut literatür, tekkelerin toplumsal yapı içindeki yerlerine dair sayılı ve sınırlı çalışmalar, ilişkili oldukları tarikatların tasavvufi açıdan incelenmesi, tarihsel bağlamda tekkelerin gelişmesi ve yayılması gibi çalışmaların yanında tekkelerin yapısal

özelliklerinin analizine yoğunlaşmaktadır. Tekkelerin bulundukları yere, şehre, konuma ve mekâna dair değerlendirmeler bu çalışmalarda ya hiç yer almamakta veya sınırlı sayıda tekke için kısaca temas edilmektedir. İstanbul'daki bütün tekkeleri kapsayacak bir değerlendirme ise hiçbir çalışmada yer almamaktadır. Bu çalışma, İstanbul'daki tekkelerin konumlarına dair araştırmalara bir katkı olarak düşünülmüştür.

Çalışmamızda çalışmamıza kaynaklık eden tekke listelerinin daha çok hazırlandığı XIX. yüzyıl dönemi tekkelerini ele aldık. Önceki döneme ait oldukça az liste bulunmaktadır. Bunun yanında XIX. yüzyıl devlet otoritesinin tekkeler üzerindeki etkilerini de gözlemleme imkânı vermektedir. Yüzyılın ilk çeyreğinde devlet eliyle gerçekleştirilen tarikat sürgünleri ve kapatmaların tekke tarihinde önemli bir yeri vardır. Sürgünler sebebiyle tarikatlar arası mekânsal bütünlükler oluşmuş, Nakşibendilik ile Bektaşilik birbirlerine yaklaşmıştır, tekkelerin varlığını sayıca etkilemiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında ise tekkeleri önemli ölçüde etkileyen Meclis-i Meşayih'in kuruluşu ile tekkelere etkisini inceleyebilmek maksadıyla 1866 yılının öncesi ve sonrasındaki döneme daha çok dikkat edilmiştir. Tekkelerin değişime uğradığı ve değişimin kontrolünü sağlamayı amaçlayan tarikat liderlerinin talebi ile kurulmuş olan Meclis-i Meşayih devletin otoritesini de temsil eden bir kurumdur. Meclis tekkelerin açılması veya kapanması, tekke şeyhlerinin tayini, kılık kıyafet düzenlemesi, tekkelerin yönetim organizasyonu gibi pek çok meseleye dair kararlar almıştır. Meclisin kuruluşuna kadar hareket ve yönetim serbestliği içindeki tekkeler yeni bir döneme girmiş gelirlerine el konulmuş ve tekke dışından gelen müdahaleler ile hareketleri kısıtlanmıştır. Tekkelerin özellikle nüfus yoğunlukları incelendiğinde Meclisin etkileri gözlemlenebilmektedir.

Yukarıda da değinildiği gibi XIX. yüzyıl tezimizin esas kaynağı olan tekke listelerinin çokça bulunduğu bir dönemdir. Bu listelerden 13'ü bilgi niteliği, miktarı ve düzenlenme amaçları dikkate alınarak tercih edilmiştir. Söz konusu yüzyılın başından bir sonraki yüzyılın başına kadar düzenlenmiş bu listelerden bir kısmı haftanın belli günlerinde toplanmak anlamına gelen mukabele günlerine göre, bir kısmı tarikatlara göre bir kısmı da belirlenmiş bölgelere göre düzenlenmiştir. Yapılan genel nüfus sayımlarında tekkelerdeki kadın ve erkekler de sayılmış, elimizde bulunan iki farklı nüfus sayımı belgesi tekkelerin gelirleri, insan kaynağı, büyüklüğü gibi konularda önemli bilgileri mukayese

imkânı vermektedir. Tekke listelerinden derlenen bütün veriler genel ve özel analizlere tabi tutularak isim, adres, kuruluş dönemi, kurucuları, ihya edenleri, ilk şeyhlerin isimleri, tekke ile ilişkili kişiler, varsa tekkelerin yapısal özellikleri, varsa binaya yapılan ekler, nüfus sayıları, kadın ve erkek sayıları, dahil oldukları bölgeler gibi bilgileri barındıran oldukça geniş bir veri tabanı oluşturulmuştur. Güncel kaynaklardan elde edilen yer ve konum bilgileri de bu veri tabanına eklenmiş, böylece pek çok tekkenin esas yeri belirlenebilmiştir. Tekkelerin konumları, mahalle, semt, sokak bilgileri yeterli ise kesin olarak, değil ise yaklaşık olarak enlem ve boylam değerleri bulunarak hem güncel hem de dönem haritaları üzerinde işaretlenmiştir.

Bu çerçevede tez tekkeleri üç ana bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde İstanbul'da tasavvufi hayatı incelerken gerekli kavramsal ve tarihi çerçeveyi ortaya koymaya gayret ettik. Literatür değerlendirmesini de içeren bu bölümde tarikat ve tasavvufun mahiyetini kısaca ele aldıktan sonra tekkenin kelime anlamını ve yerine kullanılan diğer terimleri açıkladık. Osmanlı toplumunda ve özellikle İstanbul'da varlık göstermiş olan tarikatların kısaca tasvirini yaptıktan sonra ele aldığımız XIX. Asrın olaylarını, tasavvufi hayatı etkileyen yönleri ile kronolojik olarak anlattık. Bunun yanında tekkeleri ve bütün Osmanlı topraklarında yaşayan tarikatları ilgilendiren Meclis-i Meşayih'in kuruluşu ve bunun tekkeleri nasıl etkilediğini de ifade etmeye çalıştık.

İkinci bölümde çalışmamıza kaynaklık eden XIX. yüzyılda hazırlanmış tekke listelerinin ayrıntılı izahlarını yaptık. Her bir listenin içerdiği bilgileri inceledik. Bireysel, kurumsal ve farklı amaçlarla hazırlanmış olan bu listeleri analiz ederek oluşturmaya çalıştığımız ortak listenin zorlukları ve sorunlu yönlerini anlattık. Bu çalışmayı yaparken kullandığımız XIX. yüzyıl haritalarını ve haritalarda bulunan tekkeleri de belirledik.

Üçüncü ve son bölümde, önceki bölümde incelediğimiz bütün listelerden ortaya çıkan son listeyi aldık. Her bir listeden derlediğimiz başlıkları tek tek inceleyerek bu verinin İstanbul'a, şehre ve toplumsal yapıya dair etkilerini tespit etmeye çalıştık. Tekkeleri, anıldıkları isimler, konumları, haritadaki yerleri, yapıldıkları ve aktif oldukları dönemleri, banilerini ve ihya edicilerini, mimarlarını, bağlı bulundukları tarikatları, tekke nüfuslarını, tekke bölgelerini, yapı özelliklerini ve sair belirledik. Bu analizleri yaparken ArcGIS

programını kullanarak bir araya getirdiğimiz harita ve tekke konumlarını mukayeseli bir şekilde kullandık. Mekânsal olarak analiz edilebilir cemaat/gruplara dair veriler, şehrin sosyal manzarasını anlamak için en uygun ve tutarlı imkanları sunmaktadır. Bu verilerin işlendiği CIS de tekkelerin şehir içindeki mekânsal dağılım ile her türlü demografik, sosyal, ekonomik ve dini faktörler arasındaki ilişkilerin analizine imkân sağlamaktadır. CIS araştırmacıların derinlikli çalışmalar ve analizler yapabilmesini sağlarken şehri anlayabilmek için yeni ve farklı bakış açılarının oluşmasını sağlamaktadır (Colson, 2020). Elde ettiğimiz verilerin Osmanlı şehirlerinin oluşumunda tekkeleri esas alacak çalışmalara bir temel olacağını umut ediyoruz. Zira tekkeler bugüne kadar tasavvufi ve mimari bağlamda ele alınmış olmasına rağmen şehircilik bağlamında ele alınmamışlardır. İstanbul'daki tekkelerin varlıkları ve çokluğu bilinmesine rağmen bu çok önemli toplumsal kurumun şehre olan etkileri göz ardı edilmiştir. Bir tasnif, mekânsal konumlandırma ve analiz çalışması sayılabilecek olan tezimizin yeni çalışmalara kapılar aralayacağını düşünüyoruz.

1.2. Kaynaklar ve Yöntem

Tezin hazırlanışında öncelikle XIX. yüzyıl boyunca çeşitli amaçlarla hazırlanmış listeler temel alınmış, dönemin haritaları da kaynak olarak kullanılmıştır. 1780 ile 1920 tarihleri arasında hazırlanmış 22 liste incelenmiştir. Bu listelerden 13'ü bilgi niteliği, miktarı, düzenlenme amaçları dikkate alınarak tercih edilmiştir. Listeler tekkelerin mensup oldukları tarikatlar, kurucuları, ihya edenleri, kadın ve erkek nüfusları, silsile-i meşayihleri, zikir-mukabele günleri, seçim listeleri, yangınlardan etkilenenleri gibi bilgileri içeren listeler geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Ayrıntıları İkinci Bölüm'de ele alınacak olan listeleri şöyle sıralamak mümkündür:

1805 tarihli "Halâ Asitâne-i Aliyye'de ve Civarında Vaki olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve Mahall-i Zikrullah"

1811 tarihli "Galata Hankâh, Tekke, Zâviye ve Mektepleri Müfredat Defteri"

1840 tarihli "Âsitane-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâse'de kaîn el'an mevcut ve muhterik olmuş tekkelerin isim ve şöhretleri ve mukabele-i şerife günleri beyan olunur"

1846 tarihli Melekpaşazâde Kadrî Bey'in "Hankâhnâme"si

İki belge olmak kaydıyla biri 1842-43 diğeri 1874-75 tarihli “İstanbul ve Bilâd-ı Selâse’de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namıyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağ gösterir 1259 ve 1292 yılına ait Müfredat Defteri”

1875-76 tarihli “Tabibzâde (Mehmed) Zakir Şükrü Efendi, İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşayih”

1880 tarihli “İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukû’atı Defteri”

1885 tarihli “Dersaadet ve Bilâd-ı Selâsede Mevcud bi’l cümle Tekâyâ ve Zevâyâ’nın Esamiyle Bulundukları Mahallerin Semt-i Meşhurları ve Tarikatları ve Dâhil-i Tahrir olan Zükûr ve İnâs Nüfus Mevcutlarının Mikdarını Mübeyyin Cetveldir.”

1889-90 tarihli “Bandırmalizâde Ahmed Munib Efendi’nin Mecmua-yı Tekâyâ’sı”

1900’lerde yazılmış “Ahmed Muhyiddin Efendi’nin Tomâr-ı Tekâyâ’sı”

1909 tarihli “Muhibban Dergisi ve Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye’nin riyaseti için yapılan seçim”

1920 tarihli “Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi’nin Rehber-i Tekâyâ’sı”

Tekke listelerini esas alan çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmamıza kaynaklık eden eserler, Erkan Övüç tarafından yazılmış olan “Mecmuâ-ı Tekâyâların Serencâmı ve Yeni Bir Liste Şerhi”¹, Cahit Telci’nin “İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik” makalesi², Mahmut Erol Kılıç’ın “Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi’nin “Tomâr-ı Tekâyâ’sı”³, Gıyasettin Aytaş ve Halil Çeltik “XIX. Yüzyıl’da yapılmış “Bir Haritadan Yola Çıkararak Eski İstanbul’da Tarikatların Faaliyetleri” isimli makalesi, Hür Mahmut Yücer’in XIX. yüzyıla⁴ dair doktora tezi, Ahmed Nezih Galitekin’in *Osmanlı Kaynaklarına göre İstanbul*⁵ isimli eseri, Mustafa Özdamar’ın *Desaâdet Dergâhları* isimli⁶ eseridir. Samuel Anderson’ın *Dervish Orders of Constantinople* isimli eseri de İngilizce bir liste içermektedir.⁷ Bir liste içermese de 100 tekkenin analizlerini yapan Baha Tanman’ın

¹ Övüç, E. (2011). Mecmûa-i Tekâyâların Serencâmı ve Yeni bir Liste Neşri. Tasavvuf içinde. 27, 269-320

² Telci, C. (1994). İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik. 3 Mayıs 1944 50. yıl Türkçülük Armağanı içinde. Aka, İ. Akkoyunlu, T. Tanyeri ve C. Telci (Yay. Haz.). (197-208). İzmir: Akademi Kitabevi

³ Kılıç, M. E. (1997). Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi’nin “Tomâr-ı Tekâyâ’sı, İstanbul Armağanı 3 içinde. 259-274

⁴ Yücer, H. M. (2004). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan

⁵ Galitekin, A. N. (2003). *Osmanlı Kaynaklarına göre İstanbul*. İstanbul: İşaret

⁶ Özdamar, M. (1994). *Dersaadet dergâhları*. İstanbul: Kırkkandil

⁷ Anderson, S. (1922). *Dervish Orders Of Constantinople. The Muslim World XII* içinde <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1478-1913.1922.tb01883.x>

“İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri” isimli doktora tezinden de son derece istifade edilmiştir.

Çalışmamızda öncelikle, zikredilen tekke listelerini dikkate alarak şu 25 başlığı içeren bir tekkeler veritabanı oluşturulmuştur: İsimler, faklı isimler, mahalle, semt, sokak isimleri ile adres bilgileri, yer aldıkları kaynaktaki yer tarifleri, kuruldukları bölgenin inşa edildikleri dönemdeki iskân durumu (meskûn, mezarlık, arsa vs.), binanın önceki durumu (kilise, manastır, cami vs), yapılış tarihi-dönemi, tekkenin aktif dönemi, mimarı, yaptıranı, ihya edeni, ithaf edileni, ilk şeyhi, bağlı olduğu tarikat ve tarikatları, mukabele günü, fiziksel özelliklerine dair bilgileri, yapı grubunu oluşturan birimler, işlev ve biçimi, binaya yapılan eklemeler, benzeştiği kurumlar, ilişkili olduğu kurumlar, 1850-1880 arası tekkedeki kişiler, 1850-1880 arası ilişkili olduğu kişiler. Her tekke için bu 25 bilgi bulunamamıştır. Tekkelerin konumları, mahalle, semt, sokak bilgileri yeterli ise kesin olarak, değil ise yaklaşık olarak enlem ve boylam değerleri belirlenerek hem güncel hem de dönem haritaları üzerinde işaretlenmiştir.

Çalışmada B.R. Davies’in 1840 tarihli Constantinople-Stambool haritasının yanında, Bibliographisches Institut’ün hazırladığı 1890 tarihli Konstantinopel, biri Stolpe’nin 1880 tarihli Plan de Constantinople adlı inanç haritası ve 1860-70 yılları arasında yapılmış bir inanç haritası kullanılmıştır. Bu haritalarda bazı tekkeler isimsiz olarak sadece “tekke” ifadesi ile gösterilmiştir. Listelerde adı geçmeyen bazı tekkelerin de yine sadece “tekke” ifadesi ile haritalarda yer aldığı görülmüştür. Bu haritaların yanında Ekrem Hakkı Ayverdi’nin 1958 tarihinde etüt ederek yayınladığı XIX. yüzyıl sonlarına ait harita da tezimizde kullanılmıştır. Sokak adlarını barındırması, cami, kilise, medrese, han, çeşme, mektep, han gibi binaların yanında tekkelerden bir kısmının yerlerini göstermesi bakımından önemlidir. Gıyasettin Aytaş ve Halil Çeltik tarafından bir makale ile akademi dünyasına tanıtılan tekkelere mahsus tek harita-kroki XIX. yüzyılın son çeyreğine aittir. Ancak bu haritada tekke isimleri değil tekkelerin mensup olduğu tarikatlar ve mukabele günleri verilmiştir.

Haritalama işlemi için ArcGIS programı kullanılmıştır. CIS araştırmacıların derinlikli çalışmalar ve analizler yapabilmesini sağlarken şehri anlayabilmek için yeni ve farklı bakış

açıların oluşmasını sağlamaktadır (Colson, 2020). Mekânsal olarak analiz edilebilir cemaat/gruplara dair veriler, şehrin sosyal manzarasını anlamak için oldukça tutarlı imkanlar sunmaktadır. Bu verilerin işlendiği CIS de tekkelerin şehir içindeki mekânsal dağılım ile her türlü demografik, sosyal, ekonomik ve dini faktörler arasındaki ilişkilerin analizine imkân sağlamaktadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi birinci bölümde tasavvuf, tarikat ve tekke gibi kavramların izahı yapıldıktan sonra İstanbul'da bulunan tarikatların ortaya çıkışları ve şehirdeki temsilleri anlatılmıştır. İstanbul'daki tasavvufi hayatın önce tarihsel gelişimi ifade edilmiş, tekkelerin toplumsal hayatla ilişkilerine değinilmiştir. XIX. yüzyılın belirgin merkezileşme faaliyetlerinden tekkelerin nasıl etkilendiği ele alınmış ve bu bağlamda çok önemli bir yer işgal eden Meclis-i Meşayih'in kuruluşu, özellikleri ve faaliyetlerine yer verilmiştir. Tekkeleri doğrudan ilgilendiren bu yapının ne tür etkilere sebep olduğu ve tekkelerle ilişkileri anlatılmıştır.

BÖLÜM 2

İSTANBUL'DA TASAVVUFÎ HAYAT: XIX. ASIR

Bu bölümde XIX. yüzyılda İstanbul'da tasavvufî hayatı kısaca ve genel hatlarıyla ele almaya çalıştık. Literatür temelli ele alacağımız bu bölümde öncelikle tarikat ve tasavvuf kelimelerinin anlamı üzerinde durduk. Daha sonra dönemin tarihi ve siyasi olaylarını özellikle tarikatlara etkisi bağlamında ele aldık. Tekkelerin devletle ve halkla ilişkilerine değindik. Devletin tarikatlar üzerindeki en önemli kontrol mekânizması olan Meclis-i Meşayih'in ne olduğunu, özelliklerini, çalışmalarını ve tarikatları nasıl etkilediğini ele aldık. Bütün bu konuların dönem araştırmacıları tarafından ele alınış biçimlerini ve değerlendirmelerini aktardık.

“Tarikat” sözlüklere “gidilecek yol, izlenecek usul, hal ve gidiş” tanımıyla geçmiştir. Terim anlamı olarak “Allah’a ulaşmak isteyenlere mahsus âdet, hal ve davranış” demektir (Öngören, 2011). Bu yolun mahiyetini ise “tasavvuf” oluşturmaktadır.

“Tasavvuf” mensuplarının tarifine göre “İslam dinin özü ve ruhu demektir” (M. Kara, 1999). Tasavvuf erbâbı, mutasavvıflar dinî ilimleri biri zâhir, diğeri bâtın olmak üzere ikiye ayırır; hadis, fıkıh ve kelâm gibi ilimlere zâhir ilimleri, tasavvufa da bâtın ilmi adını verirler (Uludağ, 1992). Zahiri ilimler İslam'ın bedeni, batını ilim demek olan tasavvuf ise ruhudur. Bu sebeple büyük mutasavvıf Feridüddin Attar'ın dediğine göre “Sufilerin sözleri Kur'an ve Sünnet'in şerhinden ibarettir” (M. Kara, 1999). Tarikatı “sâliki hakikate götüren yol” olarak tanımlayan sûfîler, dinin zâhirî ve şeklî kısmı olan şeriata uyulmadan tasavvufla amel edip hakikate ulaşamayacağını vurgulamışlardır. Bu durumu izah için çeşitli benzetmeler kullanmışlardır: Meselâ şeriati gemiye, tarikatı denize, hakikati inciye; şeriati cevizin dış kabuğuna, tarikatı iç kabuğuna, hakikati meyvesine; şeriati meşaleye, tarikatı bu meşale ile yol almaya, hakikati maksada ulaşmaya. İslam coğrafyasında bu temel esaslara dayanılarak çoğu Sünnî, bir kısmı Şîî olmak üzere yüzlerce tarikat kurulmuştur (Öngören, 2011).

Osmanlı beldelerinde tesise ve yaşamaya başlangıçtan itibaren imkân bulabilmiş olan Sünni tarikatlar bu çalışma boyunca isimlerini tekrarlayacağımız tarikatlardır. Kuruldukları ilk yıllarda farklı isimlerle anılan tarikatlar tarih boyunca çeşitli kollara ayrılmıştır. Günümüze ulaşan tarikatların çoğu bugünkü adları ve yapılarıyla XII. yüzyıl itibariyle teşekkül etmiştir. Her bir tarikatın kendisine has kural ve yöntemleri, virdleri, zikirleri, adap ve erkânı vardır. Zamanla her biri temsilcilerinin farklı yerlere yerleşmesi sonucu onlarca kola ve şubeye ayrılarak dünyanın pek çok yerine yayılmıştır. Hemen hepsinin bir şubesi İstanbul'da da bulunan bu tarikatları kısaca şöyle tanıtmak mümkündür.

Dönemin ilk tarikatlarından Abdülkâdir-i Geylânî'ye nisbet edilen Kâdiriyye Bağdat, Ahmed er-Rifâî'ye nisbet edilen Rifaiyye Batâih'de (Irak) kurulmuştur. Sühreverdiyye'nin bir kolu olan Ebheriyye Bağdat'ta, Sa'diyye ise Dimaşk merkezli olarak Suriye'de ortaya çıkmıştır. Aynı yüzyılda Ahmed Yesevî'ye nisbet edilen Yeseviyye, Abdülhâlîk-ı Gucdüvânî'ye nisbet edilen Hâcegân (Nakşibendiyye), Necmeddîn-i Kübrâ'ya nisbet edilen Kübreviyye tarikatları Orta Asya'da, Ebû Medyen Şuayb b. Hüseyin'e nisbet edilen Medyeniyye Kuzey Afrika'da kurulmuştur (Öngören, 2011).

Kâdiriyye, elliye yakın kolu ile zamanla Ortadoğu, Afrika, Endülüs, Afganistan, Hindistan, Pakistan, Çin, Endonezya, Hicaz, Anadolu, Balkanlar, Kuzey Kafkasya, Orta Asya, Doğu Türkistan gibi bölgelerde yayılmıştır. Rifâiyye otuza yakın koluyla Suriye, Hicaz, Yemen, Mısır ve bazı Anadolu şehirlerine yayılmıştır. Sühreverdiyye tarikatı Irak'la birlikte Suriye, İran, Pakistan, Çin, Türkistan ve Hindistan'a oradan da Bengladeş, Afganistan, Suriye, Mısır ve Anadolu'ya yayılmıştır (Azamat, 2001).

XV. yüzyılda Hacı Bayrâm-ı Velî'ye nisbet edilen ve sünnî esaslara dayalı Ankara merkezli Bayramiyye tarikatı doğmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatından sonra halifelerinden Akşemseddin'e nisbet edilen Şemsiyye ve Ömer Dede Sikkînî'ye nisbet edilen Melâmiyye adıyla iki kola ayrılmış, XVII. yüzyılın ilk yarısında Aziz Mahmud Hüdâyî'ye nisbet edilen Celvetiyye kolu ortaya çıkmıştır (Bayramoğlu ve Azamat, 1992).

Ömer el-Halvetî'ye nisbet edilen Halvetiyye Anadolu'ya, Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'da yayılmıştır. Halvetiyye kırkı aşkın koluyla İslâm dünyasının en etkili tarikatlarından biridir. Halvetiyye'nin etkisi Osmanlı Devleti, özellikle İstanbul için de geçerlidir (Uludağ, 1997).

Şam merkezli Sa'diyye tarikatı Sa'deddin el-Cebâvî'ye nisbet edilmiş ve Hama, Humus, Halep, Akkâ, Nablus ve Sayda şehirlerinde, XVIII. yüzyılda Mısır, Halep, Şam, Anadolu, İstanbul ve Balkanlar'da yayılmıştır (Yücer, 2008).

Yesevî dervişlerinden Hacı Bektâş-ı Velî XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelerek ilk devirlerden itibaren Anadolu ve Rumeli şehirlerine yayılmıştır. Bektaşîlik, ikinci pîr kabul edilen Balım Sultan'la birlikte müstakil bir tarikat hüviyetine kavuşmuştur. Bektaşîlik Sünnî esaslara göre teşekkül ettiği halde Balım Sultan tarafından Hurûfî-Şîî unsurlarla karıştırılmış ve tarikatın Sünnîlik dışında mütalaa edilmesine yol açmıştır (Ocak, 1992).

Abdülhâlîk-ı Gucdüvânî'ye nisbet edilen Hâcegân/Nakşibendiyye bazı istisnalar dışında İslâm dünyasının hemen her bölgesine yayılmıştır. Anadolu, merkezi Orta Asya olan Nakşibendiyye'nin zamanla ikinci büyük merkezi haline gelmiştir (Algar, 2006).

Hârizmli Necmeddîn-i Kübrâ'ya nisbet edilen Kübreviyye Hârizm merkezli olarak Orta Asya'dan Afganistan, Hindistan, Çin, Güneydoğu Asya, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'ya kadar geniş bir alanda yaygınlık kazanmıştır (Algar, 2006).

Afrikalı bir tarikat olan Medyeniyye, Ebû Medyen Şuayb b. Hüseyin'e nisbet edilmekte ve Şuaybiyye diye de bilinmektedir (Gürer, 2003). Medyeniyye'den sonra ve etkisinde Şâzeliyye, Bedeviyye ve Desûkiyye tarikatları teşekkül etmiş ve Tunus başta olmak üzere Fas, Cezayir, Mısır ve Libya başta olmak üzere pek çok Afrika ülkesinde yayılmıştır. Bedeviyye'ye Anadolu, Hicaz, Suriye, Irak, Ürdün, Filistin, Körfez ülkeleri, Libya, Tunus gibi ülkelerde rastlansa da Mısır dışında pek etkili olamamıştır (M. Kara, 1992). Desûkiyye ise Mısır ve Sudan'da etkili olmuş, Suriye ve Küveyt gibi ülkelerde görülmektedir (Demirci, 1994). Muînüddin Hasan el-Çiştî'ye nisbet edilen Çiştîyye tarikatı daha çok Hindistan ve Bangladeş'te yayılmıştır (Nizami, 1993). Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye nisbet edilen

Mevleviyye Anadolu kaynaklıdır. Anadolu topraklarından sonra Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Balkanlar'da geniş bir coğrafyaya yayılmıştır (Tanrıkorur, 2004). Sayılan bu büyük tarikatlara ek olarak daha pek çok tarikat İslam coğrafyasının farklı yerlerinde farklı ezkâr, evrâd, adab ve erkânları ile zuhur etmiştir (Öngören, 2011).

1.1 Tarihsel Bağlam

XIX. asır Osmanlı devletinin yenileşme hareketlerine şahit olduğu bir dönemdir. XVIII. yüzyıl başında III. Ahmed (1730-1754) ile başlayan bu hummalı çabalar, I. Mahmud, III. Mustafa, I. Abdülhamid ve nihayet III. Selim (1789-1807) ile XIX. yüzyıla erişmiştir. Bu çağ boyunca da II. Mahmud (1808-1839), Abdülmecid (1839-1861), Abdülaziz (1861- 1876) ile devam etmiştir. 1876'da başlayan II. Abdülhamid dönemi ise sultanın dedelerinden farklı yöntemlerle yürüttüğü bir başka "yenilik" dönemidir.

1826'da Yeniçeri Ocağının kapatılması ve Asakir-i Mansure-i Muhammediyye'nin kurulması önemli gelişmelerdendir. Yeniçeri Ocağının kapatılması ile birlikte, Yeniçeri Ocağı'nın kurulduğu 1363 yılından itibaren irtibatlı olduğu Bektaşilik de yasaklanmıştır. XIX. yüzyıl başlarında İstanbul'da faaliyet gösteren 20 Bektaşî tekkesi ya kapatılmış ya yıktırılmış ya da el değiştirmiştir (Maden, 2010). 1828 yılında bir başka sürgün vakası Nakşi_Halîdî sürgünüdür. Hâlidîler Nisan 1828'de Sultan'ın emriyle İstanbul'da bulundukları yerlerden toplanarak Sivas'a sürülmüşlerdir. Daha önce Halidî olan kişileri hedef alan sürgünlerden farklı olarak 1828 sürgünü tarikatın tarihindeki en kapsamlı sürgünü olmuştur (Kılıç, 2006).

Osmanlı Devleti'nin yönetim alanındaki yenilenmesi denilebilecek merkeziyetçi tutumunun bir sonucu olarak 1864 yılında Meclis-i Meşâyih'in kurulması ile Osmanlı topraklarındaki tarikatlar resmi olarak devlet denetimine alınmıştır.

Bütün bu dönüşüm içinde zayıfladığı iddia edilen Osmanlı Devleti için bir arayış dönemi olarak da adlandırılabilir olan bu asırda bulunan çareler çoğu zaman beklenen neticeyi verememiştir. Devletin her alanda zayıflaması otoritesinin de azalması ile sonuçlanmıştır. Ordunun yapısının değiştirilmesi, toprak ve vergi sistemindeki aksaklıklar, ayanların

halkın üzerinde kurageldikleri baskı, savaşların can kaybı ve artan mali yükleri ile idarenin bozulması sebebiyle köylü isyanları gibi meseleler de vardır (Ortaylı, 2004).

Osmanlı devlet adamları durgunluk sayılabilecek her durumda yeniliklerle devleti canlandırmanın çarelerini düşünmüş ve yerine getirmişlerdir. Ancak XIX. yüzyılda karşılaşılan yenilik hareketlerinin öncekilerden farkı dünyadaki değişimler daha fazla dikkate alınarak yapılmış olmasıdır (Karabulut, 2016).

“Bu dönem reformları, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen ve eğitimden sağlığa, vergiden askerliğe, bürokrasiden gündelik hayatın tanzimine kadar pek çok alana müdahale eden, toplumun tüm katmanlarını etkileyen bir niteliğe sahip olur.” (Saydam, 2002, s. 533).

Elbette yapılan yenilikler önce İstanbul’dan başlayarak diğer şehirleri de kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmıştır. Çalışmamızda ele aldığımız ve söz konusu yenileşme hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Meclis-i Meşayih uygulamaları da bu sürecin bir örneği olarak incelenebilir.

Asrın en önemli olaylarından, 1821-1829 yılları arası süren ve Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’nden bağımsızlığını kazanmasıyla sonuçlanan Yunan ayaklanması Osmanlı yenilik hareketlerine önemli bir katkıyı da beraberinde getirmiştir: Gazete. İsyan sırasında İzmir’de yayımlanan bir gazetenin tesirli yazılar yayınlaması ve bunun etkilerini gören Osmanlı bürokratları ve dönemin sultanı II. Mahmud, bir gazetenin çıkarılmasına karar vermiştir (Demir, 2014). *Takvim-i Vekayî* ve *Ceride-i Havadis* yayınlanan ilk gazetelerdir. 1860 yılında ise devletten ve politikalarından bağımsız gazeteler sebebiyle farklı görüşlerin yaygınlaşmasını ve tartışılmasını sağlamıştır (Demir, 2014). Aşağıda görüleceği üzere tekke mensupları da tasavvuf içerikli dergiler çıkarmış ancak gazete yayınlamamışlardır. Matbaanın gelişi ile birlikte ise bu yeni saha ile ilgilenmeye başladıklarını görüyoruz. İbrahim Müteferrika’nın kurduğu ilk matbaada Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi Mûsâ Efendi görev yapmıştır (Beydilli, 2003). Tanzimatta sonra ise İstanbul’da beş tekke içerisinde bu mesleğin icra edildiği ifade edilmektedir. Üsküdar ve Sultanahmet’teki Özbekler, Eyüp’teki Kalenderhane, Kayağdı, Edirnekapı’daki Mustafa Paşa (Varol, 2013), Babıalî’deki Gümüşhanevî (Gündüz, 1996) tekkelerinde ciddi anlamda

kitap basan matbaaların olduğu görülmektedir. Özellikle, Edirnekapi'daki Mustafa Paşa tekkesinde 113 civarında farklı kitabın basıldığı tespit edilmiştir.

Nüfusun giderek artmaya başladığı XIX. yüzyıl başındaki kent yenileşmesine verilebilecek en çarpıcı örnek III. Selim'in modern kent planına göre Üsküdar'da inşa ettiği Selimiye semtidir. Üsküdar'daki Kavak Sarayı arazisinde yaptırılan külliye, binalarının çeşitliliği ve kapsamı ile geleneksel sultan külliyesi anlayışının dışındadır. III. Selim'in şahsî servetiyle inşa edilen Selimiye Camii, yanında mektep, Nakşibendî zâviyesi, dârü'ttîbâa, hamam, 97 dükkân, 10 mesken, meşruta, 4 çeşme, kerestehane, mumhâne, 5 boyacı, 1 iplik ağartıcılar yeri, 48-49 odalı 7 ayrı sandalcılar (ipekli dokuma) hanı, pınar esnafı hanı ve francala fırını yaptırılmıştır. Ayrıca Harem İskeleyi ticarî iskeleye dönüştürülerek kayıkçı ve hamal odaları inşa edilmiştir. Birbirini dik kesen sokaklarıyla Selimiye yerleşim alanı ile Nizâm-ı Cedîd'i simgeleyen bir şehir-yerleşim olarak kurulmuştur. Külliye cami yakınında sosyal merkez, Harem İskeleyi çevresinde tekstil sanayii bölgesi ve konut bölgelerine ayrılmıştır. Bu yönüyle dönemin ve sultanın anlayışını yansıtan Selimiye, bir kentsel tasarım projesi ve uygulaması niteliği taşımaktadır (Ramazanoğlu, 2009).

Bahsi geçen III. Selim ve II. Mahmud'un reformları dönemin ulemâ ve şeyhleri tarafından da desteklenmiştir (Yücer, 2004). III. Selim ve II. Mahmud Mevleviliğe mensup olmakla birlikte birçok Şeyhülislam da ya Nakşî ya da Mevlevî tarikatına mensuptu. Ancak II. Mahmud'un kırmızı fes konusundaki icbar eden tutumunu büyük bir kıyafet devrimiyle sürdürmesi tepkilere sebep olarak padişahın "gavur padişah" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Yine de ulema Kur'an'ın hükümlerine alenen karşı gelen bir yenilik olmadıkça tepki göstermemiştir (Yücer, 2004). Ancak asrın ikinci yarısından itibaren reform ve yeniliklerin etkileri halk nezdinde tepkilere sebep olmuş çeşitli ideolojik ve etnik yapıları, cemaat hareketlerini, hürriyetçi grupları harekete geçirmiştir (Yücer, 2004).

Dönemin özellikleri sebebiyle hemen her müessesede görülmeye başlayan çözülme ya da dönüşümlerden ötürü ordu saraya, şeyh medreseye, müderris tekkeye sataşmaya başlamış, rakip olarak gördüklerini kâh kaba softa, zındık, kafir, kâh kâl ehli, mürted gibi sıfatlara layık görmüşlerdir (Kara, 1999). Devletin yıkılmasına sebep olarak gösterilen

medreselerin bozulması gibi bir zamanların serbest düşünce ve sanatın yuvası, güzel söz ve musikinin menşei, hayatı anlama ve anlamlandırma merkezi olan tekkeler de dönemin temayülü doğrultusunda bozulma ve yıkılma evresine girmiştir denilmiştir. Bazı araştırmacılar bu durumu bir değişim ve dönüşüm (Yücer, 2004) olarak ifade etse de tekke mensuplarının da bir bozulmayı gördüğü ve dönüşümün pek hayra alâmet olmadığı görüşleri baskındır (Aydın, 1998).

2.2. XIX. yüzyılda İstanbul'da Tekke ve Tarikatlar

Revnakoğlu, İstanbul'a fetihle birlikte giren ilk tarikatın, Akşemseddin (ö. 1489) vesilesi gelen Bayramîlik, bundan sonra da Şeyh Vefa'nın (ö. 1491) getirdiği Vefâiyye-Zeyniyye'nin olduğunu ifade etmektedir. Revnakoğlu'nun İstanbul'a üçüncü sırada girdiğini ifade ettiği tarikat ise Nakşibendiliktir. Ubeydullah Ahrar'ın halifesi olarak İstanbul'a gelen Emîr Buhârî'nin (ö. 1516) bulduğu ilk yer ise Şeyh Vefâ Tekkesi'dir (Revnakoğlu, 2003).

İstanbul'da kurulan ilk tekkenin mensup olduğu Zeyniyye'yi XV. yüzyılın en önemli tarikatları arasında sayan Karataş (2011), *"Tarihsel Bir Aktör Olarak Şehir, Amasya da Halvetiye Tarikati"* isimli tezinde birçok Osmanlı kurumu gibi tekkelerin de XV. yüzyıl içinde biçimlendirici aşamalardan geçerek kurumsallaştığını ifade etmektedir. Bu dönemde benzeri İstanbul özelinde görüldüğü üzere tekkelerin siyasi otorite tarafından yer ve toprak tahsisi ile desteklenmesi kritik bir önemi haizdi. IV. Mehmed tarafından kurulmuş ve sonraki dönemde etkisini yitirmiş olan ilk ve tek Zeyniyye tekkesi bu durumun bir örneği olarak düşünülebilir (Öngören, 2009). İstanbul'da yaygınlaşacak diğer tarikatlar arasında sadece Halvetiye ve Zeyniye İstanbul'da görünmek üzereyken, diğerleri on altıncı yüzyıla kadar yoktu (Karataş, 2011).

Tarikatları ve tekkeleri yönetim şekillerine göre tasnif eden Yücer onları ikiye ayırır: Merkezîyetçi tarikatlar ve adem-i merkezîyetçi tarikatlar. Birinci grup merkezi İstanbul'da olanlar ve İstanbul dışında olanlar olarak ikiye ayrılabilir. İstanbul'da bulunan âsitânelerin⁸ çoğu en yaygın tarikatlardan biri olarak Halvetiyye'ye aittir. Anadolu'da

⁸ Âsitâne: Merkez tekke. Âsitâneler ve âsitâne şeyhleri, kendilerine tâbi olan zâviyelerden ve onların "zâviyedar/zâviyenîşin" denilen şeyhlerinden daha itibarlı ve onları tayin, teftiş ve gerektiğinde azletmeye selahiyetlidir. Âsitâne şeyhleri tarikat başkanı hüviyetindeydiler (Tanman, 1991).

kurulan Şemsiyye, Ahmediye, Gülşeniye, Sezaiye, Şâbâniye, Çerkeşsiye, Geredeviye kolları taşra kültürünü İstanbul'a taşıırken, İstanbul'da kurulan Uşşâkiye, Ramazâniye, Sünbûliye, Sinâniye, Cemâliye, Sivâsiye, Buhuriye, Cihangiriye, Karabaşsiye, Cerrâhiye, Raûfiye, Nasûhiye, Salâhiye ve Kuşadaviye ise Halveti kültürünü Anadolu'ya yaymıştır (Yücer, 2004). Özellikle Kasımpaşa'da Uşşâkiyye'den Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî tekkesi, Üsküdar Doğancılar'da Celvetiyye'den Aziz Mahmud Hüdâyî tekkesi, Karagümrük'te Cerrahiyye'den Nûreddin Cerrâhî tekkesi, Kocamustafapaşa'da Sünbûliyye'den Sünbül Sinan dergâhı, İstanbul'da kurulmuş bu Halveti âsitânelerindendir (Tanman, 1991).

Kaynaklarda "pîşvâ-yı tarîkat-ı aliyye-i ..." adı verine âsitânelerden diğer tarikatlara ait bazıları ise şunlardır: Merdivenköyü'nde Bektaşsiye tarikatı Şahkulu Sultan dergâhı, Tophane'de Kâdiriyye-Rûmiyye tarikatı İsmâil Rûmî dergâhı, Koska'da Sa'diyye-Abdüsselâmiyye'den Abdüsselâm tekkesi ve Kasımpaşa'da Bedeviyye'den Ebürrizâ tekkesi (Tanman, 1991).

Tarikatların bir kısmının âsitâneleri de Anadolu'da kurulmuştur. Mesela Mevleviyye'nin âsitânesi Konya'da, Bektaşsiye tarikatının âsitânesi Kırşehir Hacıbektaş'ta Hacı Bektâş-ı Velî tekkesidir, Bayramiyye Ankara'da Hacı Bayrâm-ı Velî tekkesinde, Kâdiriyye-Eşrefiyye âsitânesi İznik'te Eşrefoğlu Rûmî tekkesinde ve Halvetiyye-Şâbâniyye âsitânesi Kastamonu'da Şâbân-ı Velî tekkelerinde bulunmaktadır (Tanman, 1991).

Yücer merkeze bağlanmadan faaliyetlerine devam eden yani adem-i merkezîyetçi tekkelerin başında Nakşibendiyye'nin geldiğini ifade etmektedir. Üç ayrı kol olarak XIX. yüzyıla gelen Nakşibendiyye Buhara'da neşet etmiş olan Ahrariye, Hindistan'dan gelen Müceddidye ve Irak'ta başlayan Halidiyye olarak adlandırılmıştır. Bu üç kolda da merkezi tekke, yani âsitâne uygulaması yoktur. Osmanlı siyasetçileri arasında etkileri görülen bu tarikat, Anadolu'da çeşitli tekkelerde veya başka tarikatlardan devraldıkları tekkelerde tasavvufi vazifelerini icra etmiştir. Bazen de herhangi bir tekkeye bağlı olmadan, bir "mekâna" ihtiyaç duymadan faaliyet içinde olmuşlardır (Yücer, 2004). Bu özellikleri sayesinde de 1925 yılında ilgalarından sonra varlıklarını sürdürebilmeleri mümkün olmuştur.

XIX. Asrı siyasi, sosyal ve kültürel açıdan etkileyen, hatta “damgasını vuran” tarikatın Nakşibendi-Halidîyye olduğunu ifade eden Yücer İstanbul’da etkin olan diğer tarikatlar arasında Halvetiyye’den Çerkeşiye, Kuşadaviye, Geredeviye, Uşşakiye ve Kadiriyye’den Müştakiye ve Enveriye ‘nin dikkat çekici olduğunu ifade eder (Yücer, 2004).

İstanbul’daki varlığının siyasi bir yönü olan önemli başka bir tarikat Şazelilik’tir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında mezhep, tarikat, siyaset ve içtimâiyye gibi dört unsuru bir araya getiren bir cemiyet olarak yükselen ve Osmanlı belgelerinde “cem’iyyet-i rûhâniyye” olarak anılan Senûsî⁹ yükselişine karşı II. Abdülhamid (1876-1909) Şâzilî tarikatını desteklemiştir. Yıldız Sarayı yakınlarındaki Ertuğrul Tekkesi, II. Abdülhamid tarafından Şazeliyye tarikatının ileri gelen şeyhlerinden ve bu tarikatın Medeniyye kolunun kurucusu Şeyh Hamza Zafir Efendi (ö. 1903) adına tesis edilmiştir. 100 tekkeyi tarihi ve mimari perspektiften detaylı bir incelemeye tabi tutan Tanman (1990), söz konusu tekkeyi anlatırken tekkenin adının, Osmanlı hanedanının cediti Ertuğrul Gazi’nin adını yaşatmak ve Domaniç yöresi Türkmenlerinden yine aynı amaçla II. Abdülhamid tarafından teşkil ettirilmiş olan Ertuğrul Alayı’nın ibadetine tahsis edilmesi sebebiyle verildiğini ifade etmektedir. Şeyh Zâfir Efendi güçlü kişiliği, yazdığı eserler, ilmi ve manevi mertebesi ile hem Trablus, Tunus, Fizan, Mısır, Suriye ve Hicaz bölgelerinde hem de İstanbul’da nüfuz sahibi hatırı ve sözü sayılır seçkin bir kimse olmasına karşın bir görev verilmediği sürece devlet işlerine karışmamış ve daha çok tasavvufî kimliğiyle nüfuz kazanmıştır. Buna rağmen Şazeliyye İstanbul’da çok yaygınlık kazanmamış ve biri Unkapanı, diğeri Alibeyköyü’ndeki üç tekke ile temsil edilmiştir (Buzpınar, 2010). Tanman (1990), Âsitâne

⁹ Senûsiyye: 1837 yılında Mekke’de Ebûkubeyş dağında açtığı zâviyede irşad faaliyetine başlayan Muhammed b. Ali es-Senûsî, Fas’tan Yemen’e kadar geniş bir coğrafyada etkili olmuş, dört Sünnî mezhep ile tarikat mensupları arasında orta bir yolda yürümeye, mezhep ve tarikatları birleştirmeye çalışmıştır. Muhammed b. Ali es-Senûsî henüz hayattayken bugünkü Libya topraklarında genişleyen tarikat oğlu Muhammed Mehdî zamanında Büyük Sahrâ çölünde yayıldı, vahaların birçoğunda zâviyeler açıldı. Muhammed Mehdî, babasının Afrika’nın kuzeyinde yoğunlaştırdığı hareketi Büyük Sahrâ bölgesi ve güneyinde yaygınlaştırdı. Bu bölgede yapılan ticarete söz sahibi olan Senûsîler bir müddet sonra Fransa’nın istilâ girişimiyle karşılaştılar. Tarikat bu dönemde Avrupalı sömürgeci güçlerle mücadeleyi örgütleyen bir kurum olarak ön plana çıktı. XX. yüzyıla girildiği sırada Fransa ile mücadele etmek için Osmanlı Devleti’yle beraber hareket etmenin tek çözüm yolu olduğunu gören Senûsîler, Fizan’daki Osmanlı memurlarıyla birlikte Nijer ve Çad’ın iç bölgelerine gidip buralardaki mahallî idarecileri İstanbul’a tâbi kıldılar. Böylece Osmanlı tarihinde ilk defa Büyük Sahrâ’nın doğusundaki Tîbûlar’ın tamamı Osmanlı tebaası haline geldi. Ayrıca Fizan’ın batısındaki Gât kasabası ile Cezayir’in güneydoğu bölgesinin en uç noktasında Ezgar Tevârikleri’nin yaşadığı Canet’te bir kaza merkezi kurularak Trablusgarp vilâyetine bağlanması Senûsîler sayesinde gerçekleşti. Senûsîler Fransa’dan sonra İtalya’nın sömürgecilik girişimlerine karşı da mücadele etmişlerdir. Ahmet Kavas, (Kavas, 2009, s. 536-538)

kabul edilen Ertuğrul tekkesinin İslam âleminin çeşitli bölgelerinden İstanbul'a gelen tarikat şeyhleri ve ulemanın ağırlanması ve bu kişiler aracılığı ile Osmanlının tasarrufu altında buluna hilafet kurumunun prestijini artırmak amacıyla kurulduğunu ifade etmektedir. II. Mahmud Tarafından kurulan Özbekler Tekkesi de benzeri bir amaç için tesis edilmiştir. II. Abdülhamid'in "Panislamizm" anlayışı tarikat ve tekkeleri de içine alan bir mahiyete sahiptir. Şeyh Zâfir Efendi'nin Trablusgarb'ın Mısır kasabası merkez olmak üzere Şazeliyye'nin yaygın olduğu Kuzey Afrika'daki büyük nüfuzu söz konusu politikaya yardımcı bir unsur olarak görülmüştür. İslam âleminin ileri gelen âlimlerinin yanı sıra etkin tarikat şeyhlerinin de bu politikada üstlendiği önemli sorumlulukları bulunmaktadır (Buzpınar, 2010).

XIX.Yüzyıl'da tarikatları doğrudan ilgilendiren üç olay dikkati çekmektedir. İlki 1826 yılında Vak'a-yı Hayriye yani Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile birlikte Bektaşî tekkelerinin de lağvedilmesidir. İkincisi 1828 yılında Nakşibendilerin Halidî kolunun Sivas'a sürülmesidir. Son olarak ise 1863 yılında Meclis-i Meşayih'in kuruluşudur.

Yeniçeri Ocağı'nın Bektaşî Tarikatının bir nevi seyfi kolu olarak hizmet ettiğini ifade eden Gündüz, Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Hacı Bektaş-i Veli'nin (ö. 1337) duası ile tesis edilerek hizmet etmeye başladığını söylemektedir (Gündüz, 1984).

1826 Bektaşî sürgününü ve Bektaşîlerin sürgün yıllarını hazırladığı doktora tezi ile araştırmacıların dikkatine sunan Maden, Yeniçeri-Bektaşîlik ilişkisinin XVII. yüzyıldan itibaren resmi kayıtlara ve yazışmalara da yansıdığını ifade etmektedir. Yeniçerilere Bektaşî erkânını taklit etmelerinden dolayı "dûdmân-ı Bektâşî"; Yeniçeri Ocağı'na "Hacı Bektaş ocağı", "ocağ-ı Bektâşîyye", "neferât-ı Bektâşîye"; Yeniçerilere "Hacı Bektaş köçekleri", "taife-i Bektâşîyye", "gürûh-ı Bektâşîye", "zümre-i Bektâşîyân", "zâbit-ı Bektâşîyân", "yamakân-ı Bektâşîyye" isimleri verilmiştir (Maden, 2010). XIX. Yüzyıl'a gelinceye kadar Osmanlı Devleti ve özellikle Yeniçerilikle sıkı bağları olan Bektaşîlik Sultan III. Selim döneminden itibaren merkezi yönetimin ilgisini kaybetmeye, buna mukabil Mevlevîlik ve Nakşîlik ön plana çıkmaya başlamıştı. Bu durumun sebepleri arasında Bektaşîlerin Rumeli'de ve Mısır'da merkezî yönetime karşı isyan eden mahalli yöneticilerle birlikte hareket etmeleri ve Mısır valileri Arnavut Tahir Paşa ve Mehmet Ali

Paşa'nın özellikle Arnavut Bektaşîlerini kendi siyasi emelleri yönünde kullanmaları gelmektedir (Maden, 2010). Ayrıca III. Selim zamanında isyana kalkışan Tepedelenli Ali Paşa ve Pazvantoğlu'nun Bektaşî olması ve Bektaşîleri siyasi amaçları doğrultusunda kullandıkları iddiaları Bektaşîlerin durumunu etkilemiştir (Maden, 2010). Üstelik Bektaşîlik ile adeta kaynaşmış olan Yeniçerilerin tekrarlayan istikrarsızlığı Bektaşîlerin gözden düşmesinde önemli bir unsur olarak görünmekte, Yeniçerilerin başarısızlıkları Bektaşîliğe atfedilmektedir. Bektaşîlerin devlet nazarında itibarlarını artık kaybettiklerine dair ilk ciddi adım III. Selim'in yeni kurduğu Nizam-ı Cedid askerinin manevi eğitimini Mevlevî tarikatına bırakması olmuştur. Devlet kendisini zor durumda bıraktığını düşündüğü Bektaşîliği diğer tarikatlardan ayırmış, bütün tarikatları etkisiz kılmak yerine başka bir tarikatı askerin eğitiminde vazifeli kılmıştır. III. Selim'in inşa ettirdiği Selimiye kışlasının idaresini Mevlevîlere, kışla çevresinde tesis ettiği mahallede bir Nakşibendî tekkesi kurması ise dikkat çekicidir (Tanman, 2009).

Nihayet, Alemdar Mustafa Paşa olayında Bektaşî babalarının isyancıları ayaklandığı iddiası sebebiyle II. Mahmud Bektaşî Tekkelerini kapatmış, III. Selim'in Nizam-ı Cedid askerlerinin manevi eğitimini Mevlevîlere havale etmesi gibi II. Mahmud da yeni kurduğu Asakir-i Mansûre-i Muhammediye'yi Mareşal rütbesiyle bir Mevlevî şeyhinin manevi terbiyesine bırakmıştır (Maden, 2010). Tekkelerin ilga edilmesinin ardından Bektaşî ileri gelenlerinden Kincî Baba Üsküdar'da, İstanbul Ağasızâde Ahmed Tophane'de ve Salih Efendi Babühümayun'da halkı kalben ve fiilen azdırmak, Yeniçeri isyanına destek vermek suçlarından idam edilmişlerdir. Esad Baba ile Yedikule dergâhı şeyhi Hüseyin Baba'da benzer sebeplerden idam edilenler arasındaydı. Kalanlar ise Bektaşîlerin sürgün merkezleri olan Kayseri, Amasya veya Bursa'ya sürgün edildiler (Kılıç, 2006). Sürgünlerin yapıldığı bölgeler genel olarak "ilmiye mensuplarının yoğun olduğu yerler (makarr-ı ulema)" olarak ifade edilen Bursa, Kayseri, Hadim, Amasya, Bayındır, Güzelhisar, Konya, Manisa, Kütahya, Tire ve Birgi'dir. 1826 yılında Bektaşî tekkelerinin kapatılmasının ve yıktırılmasına rağmen Osmanlı topraklarındaki Bektaşî takip ve sürgünleri Sultan II. Mahmud döneminin sonlarına kadar devam etti. Tekkelerin büyük bir kısmı yıkıldı, tekke vakıflarına ait araziler satıldı veya el konuldu, tekkelerde bulunan türbeler yıktırılmak yerine buralara Nakşî şeyhlerinden türbedarlar atandı (Maden, 2010). Bektaşîlerin denetim altına alınmaları ve Sünnileşmeleri için tekkelere diğer tarikatlardan şeyhler

atanması yolu izlenmişti. Atanan şeyhler genelde Nakşiler arasından seçiliyordu. Bir başka uygulama ise Nakşî usulü üzere zikir ve ayin icra etmek şartıyla tekkenin mensuplarından birinin idaresine bırakılmasıydı. Bektaşî tekkelerine Nakşî şeyhlerin gönderilmesinin Bektaşîleri Sünni veya Nakşî yapmanın dışında bir başka sebebi de iki tarikatın kökeninin Yesevîlik'ten kaynaklanmasıydı (Doğuş, 2002). Mardin'e göre Nakşilik devletin hukuku ve düzeni sağlama politikasının önemli bir parçasıdır. Bu sebeple Osmanlı, heterodoksisi sayılan Bektaşiliğin Nakşibendîlere vermiş ve tarikat ülke çapında büyük bir saygınlık kazanmıştır (Mardin, 1993). Bektaşîlerin merkezi yönetimin istediği Sünnî çizgiye yaklaştırma işlevi için en uygun tarikattı. Nakşîlerin hem Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasında hem de Bektaşiliğin yasaklanmasında takındıkları kesin tavır onları devlet nazarında güvenilir tarikat haline getiriyordu. Maden'e göre bütün bu gayretler neticesinde Sünnilikten kaydığı iddia edilen Bektaşiliğin Nakşibendilik içinde eritilmesi amaçlanıyordu (Ocak, 1992). Neticede olay her iki tarikatın da derinden etkilenmesine sebep olmuştur. Bektaşiler Nakşibendilik içinde görünerek de olsa varlıklarını sürdürse de bu olayın Nakşibendilik'te ne tür değişimlere sebep olduğu bilinmemektedir.

Bektaşiliğin lağvedilmesinden iki yıl sonra bu defa Ehl-i Sünnet'in sadık taraftarları olarak kabul edilen Nakşi- Hâlidîler bir sürgünle karşılaştılar. Hâlidîliğin İstanbul'a gelişi XIX. yüzyılın başlarıdır (1819). Bundan önce İstanbul, XVII. yüzyıl sonunda ve XVIII. yüzyıl başında Nakşibendiyye-Müceddidiyye kolu ile tanışmıştı. Halidîlik'in İstanbul'a gelişinin akabinde ve çok kısa sürede özellikle seçkin ulema kitlesi arasında revaç bulmasının sebebi kolun kurucusu olan Halid-i Bağdadî'nin "Dinin Ziyası" lakabıyla anılmasına sebep olacak şekilde çok çeşitli sahalarda, zahiri ve batını ilimlere olan vukufiyeti ve saygın şöhreti olabilir. Bununla birlikte Halid-i Bağdadî'nin tarikat hedeflerine ancak şeriata kapsamlı şekilde uyulması yoluyla ulaşılabilceğine inanması da Halidilik ile medrese uleması arasındaki yakın ilişkinin izahı olmalıdır (Algar, 1993). 1820'lerden sonra toplum ve devlet hayatında, özellikle üst sınıf insanlar arasında Sünni ideallere doğru kuvvetli bir yönelim olduğunu ifade eden Abu Manneh (2004), bu durumun Halidî şeyhlerinin itibar görmesini sağlayan önemli bir unsur olarak değerlendirmektedir. Önde gelen Hâlidîler arasında Şeyhülislam Mekkîzâde Mustafa Âsım (ö. 1846), Keçecizâde İzzet Molla (ö. 1829) gibi ilmiye mensupları ile Gürcü Necib Paşa ve Musa Safvetî gibi bürokratlar görülmektedir (Abu Manneh, 2004). Hâlidîliğin Sünni idealin beklentilerini karşılıyor

oluşu genişlemesini sürdürdü ve bu oldukça kısa sürede gerçekleşti. Bu durum tarikatların karıştığı bir iç bunalımdan henüz çıkmış olan II. Mahmud başta olmak üzere yöneticileri ve diğer sufi çevreleri tedirgin etti. Halidî olan Keçecizâde İzzet Molla'nın II. Mahmud'un Ruslarla yapacağı savaşa itirazı, gerginliği artırdı (Abu Manneh, 2004). Molla'yı uzaklaştırma arzusunun da etkisiyle önce bir kısım Halidinin sürgünü ile başlayan kriz, İstanbul'a gelişlerinin 9. yılında ve bir gecede topluca Sivas'a sürgün edilmeleri ile son buldu (Algar, 1993). Nakşi-Halidî sürgününü inceleyen Kılıç (2006), 1828 sürgününün tarikatın tarihindeki en kapsamlı sürgün olarak niteleyerek toplu olması sebebiyle kişileri hedef alan diğerlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir.

Yeni Halidîlerin Bağdat ve Şam'dan İstanbul'a gelmesinin önünü almak için bölge valilerine Halidî halifelerinin engellenmesi emredilir. Bunun anlamı Hâlidîlerin tam anlamıyla tecrit edildikleridir (Kılıç, 2006). 1830'larda II. Mahmud'un Halidilere bakışındaki yumuşama ile Mekkizâde Asım Efendi'ye Şeyhülislam'lık verildi ve Abdülmecid zamanına kadar görevde kaldı (Algar, 1993). Sultan Abdülmecid döneminde (1839-1861) Bağdat'taki Halidî tekkesinin şeyhi Muhammed b. Abdullah el-Hânî (ö. 1862) İstanbul'u ziyaret etti. Burada yeni müridler kazandı ve Sultan Abdülmecid ile yakın ilişkiler kurdu. Kılıç bu durumu devlet üzerinde nüfuzun değil devlet himayesinin bir işareti olarak kabul etmektedir (Kılıç, 2006). Abdülmecid döneminde Hâlidîlerin başkentteki etkisi Abdülfettah-ı Akri (Ukarî) (ö.1864), Ahmed el-Arvâdî (ö.1858), Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî (ö. 1893) ile arttı. Gündüz, Abdülhamid'in en önemli Nakşîbendi ortağının Şeyh Ahmed Gümüşhanevî olduğunu ifade ederek Sultan Abdülmecid, Abdülaziz ve Abdülhamid'in Gümüşhanevî 'nin derslerine katıldığını belirtmektedir (Gündüz, 1984).

Özellikle II. Abdülhamid'in Panislamizm siyasetine tarikatların aktif biçimde katıldıkları görülmektedir. Bağlıları arasında, dil ve ırk ayrımı gözetmeksizin kurdukları "ihvan-kardeş" anlayışı ve terbiyesinin İslam coğrafyasındaki dağılma, ayrılıkçı fikir ve hareketlere karşı bir çözüm olacağı düşüncesiyle çeşitli ülkelere şeyh ve derviş kabileleri gönderilmiştir. İslam Dünyasının dört bir tarafına gönderilen şeyhler vasıtasıyla Çinli Müslümanları merkezi hükûmete bağlanmış, bölgeye giden Halidî Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi "Çinli Hoca" lakabıyla ünlenmiştir. Özbekler dergâhı şeyhi Süleyman Efendi

elçi olarak Macaristan'a gönderilmiş, Peşte'de gerçekleştirilen Turan Kongresi'nde Abdülhamid'i temsil etmiş, Orta Asya'ya da resmi görevle gönderilmiştir. Rifai Şeyhi Ebu'l-Huda Efendi Rus ve İngiliz işgalcilere karşı tedbiren Hindistan'a gönderilmiş, Şeyh Zafir Efendi ise Mekke ve Medine bölgesinde özellikle Hac'ın gücünden istifadeye memur edilmiştir (Gündüz, 1984).

Görüleceği üzere, XIX.Yüzyıl'da da, devlet yöneticisi ve devlet adamlarının mensup olduğu veya desteklediği tarikatlar, içinde bulunulan dönemin önemli ve önde gelen tarikatları olarak tebarüz etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, dönemin hükümdarları III. Selim ve II. Mahmud Mevleviliği, II Mahmud'un eşi Bezm-i Âlem Valide Sultan Bektaşiliği, II. Abdülhamid Şazelilik, Nakşibendilik ve Rufailiği madden ve siyaseten desteklemişlerdir. Bu destekler tarikatların gelişmesi ve nüfuzu bakımından etkili olmuştur.

2.3. Tekkelerin birbirleriyle ve Halkla İlişkileri

XIX. asırda İstanbul'un nüfusunun yedi yüz bin civarında olduğu belirtilmektedir. Bu nüfusun 350-400 bin kadarını Müslümanlar teşkil ediyordu. Meclis-i Meşayih belgeleri esas alınırsa (üç yüz elli tekke) her bin kişiye bir tekke düşüyordu (Yücer, 2004). İstanbul'un hemen her semtinde birden fazla tekkenin bulunduğu ve insanların ibadet etmek, dini bilgilerini ve maneviyatını geliştirmek, tekkenin hususiyetine göre sporla meşgul olmak, musiki dinlemek-meşk etmek, şiir okumak, yazı-hat yazmak, insan tanımak-dost edinmek, barınmak, ihtiyacını gidermek gibi maksatlarla bu mekânlarla ilişki kurduğunu düşünürsek tekkelerin ve tekke kültürünün Osmanlı toplum ve şehir hayatına tesirini anlamak için önemli bir mesafe kat etmiş oluruz.

Kara'ya göre Osmanlı mutasavvıfları tasavvufu ferdi olmaktan çıkarıp içtimai bir sahaya dönüştürmüşler, tekkeleri müesseseleştirerek toplumun her ferdine ve ihtiyacına hizmet sunan bir anlayış haline getirmişlerdir (M. Kara, 1975). Tekke sayısınınca yekûnu en fazla olan Halvetiler olmakla birlikte, irşad faaliyetlerini camiiler, köy odaları, evler veya misafirhanelerde her sınıftan insana açık olarak sürdürmüş olan Halidîler diğer tarikatlardan daha çok insana ulaşmışlardır (Yücer, 2004).

İstanbul'a gelen Nakşibendî şeyhleri, Anadolu'da olduğu gibi Özbek, Hindi ve Afgan tekkeleri veya kalenderhaneleri kurmuşlardır. Bu tekkeler hem mücerret yani bekar dervişlere ev sahipliği yaparken hem de seyyah dervişlerin İstanbul'a ister ziyaret ister Hac-Umre maksadıyla geldiklerinde geçici olarak barındıkları, ağırlandıkları mekânlar olmuştur. Yüzyıllardır Hac yolculuğuna çıkan Orta Asya kökenli hacıların ilk uğrağı İstanbul olurdu. İstanbul'da bahsi geçen tekkelerde misafir edildikten sonra bu kimseler Hicaz'a doğru yola koyulduklarında güzergâh üzerinde kurulmuş, İstanbul'da konakladıkları Nakşi tekkelerinin benzerlerinde ağırlanırlardı (Yücer, 2004). Kadiri tarikatına mensup Üsküdar-Selami Ali'de bulunan Feyzullah Hindi Tekkesi de benzeri amaçlara hizmet etmiştir. II. Abdülhamid'in Şeyh Zafir için yaptırdığı Ertuğrul tekkesi de Mağrib bölgesinin fahri konsoslosu gibi çalışmış, bölgeden gelenlerin her türlü irtibat ve ihtiyacını gidermekte başarılı olmuştur (Buzpınar, 2010).

Tekkelerin sanat, edebiyat, musiki, din ve ahlak eğitim ve öğretimi, ruh terbiyesi, dayanışma, sosyal yardımlaşma ve hizmet vb. alanlarında halkın yanında müesseseler olduğu kurulmuş olan tekkelere ait kayıtlardan anlaşılmaktadır. Tekkeleri birer terbiye ocağı, ahlak yuvası, her sınıf insana eğitim verilen yerler olarak tarif eden Revnakoğlu, tekkelerin Türk harsına, Türk zevkine, dini ve içtimai hayatına yararlı insan yetiştirmek için hasbî ve şifaî çalışmalar yaparak bütün bir toplumu aydınlattıklarını söylemektedir (Revnakoğlu, 2003).

Kara, psikolojik, pedagojik ve tıbbi alanlar dahil geniş bir hizmet sahası olan, bölge ziraatini yöneten zâviyelerden İstanbul'da örneğini gördüğümüz Miskinler Tekkesine kadar geniş bir çerçevenin izahını yapmak medeniyetimizi anlayabilmek için tekkelerin en verimli araçlar olduğunu ifade etmektedir (M. Kara, 1999). Cüzzamlılar için hastahane, bakımevi, karantina bölgesi, hastalık sebebiyle tecrid edilen kişilerin manevi rehabilitasyon merkezi olarak görev yapan Miskinler Tekkesi Üsküdar-Karacaahmet'de bulunmaktadır. Bir benzeri ise Urfa'dadır (Yücer, 2004). Şehre girenlerin sağlık kontrollerinin de yapıldığı bu tekkelerde hekimler gelenin küçük-büyük, genç-yaşlı, kadın-erkek olduğuna bakmadan tedavi ederdi. Keyci ya da Keçi Hatun diye anılan ve Haseki'de bulunan tekke ise şifacı bir mutasavvıf kadının hastahane mahiyetindeki mekânıydı. Hatuniye tekkesi gibi tekkeler ise muhtaç ve yaşlı kadınların barındığı yerlerdi. Pehlivanlar

tekkesi, Okçular tekkesi gibi yerler ise Osmanlı spor tarihinin geliştirildiği ve beden terbiyesi ile ruh terbiyesinin mecz edildiği mekânlardı. Üsküdar Selami Ali mahallesindeki Feyzullah Hindi tekkesi ise tarih boyunca dışlanmış bir kitle olan Romanların yerleşim alanı olan bölgede faaliyetlerini sürdürerek toplumun rehabilitasyonu için önemli görevler ifa ediyordu. Çizmeciler Tekkesi gibi esnafı örgütleyen “meslekî” tekkelerin varlığı ise Ahîler teşkilatının bir örneğini temsil etmektedir. Mahiyetlerini daha sonra izah edeceğimiz “Âsitâne, hankâh, dergâh, zâviye” gibi isimlerle anılan tekkelerin dışında bazı kişilerin de bireysel olarak, halkın içinde irşad faaliyetlerinde bulunduğu bilinmektedir (Yücer, 2004).

Klasik dönem sufileri tasavvuf hayatının ana gayesini “Tasavvuf ahlaktan ibarettir” cümlesi ile özetlemişlerdir. Bu sebeple tekkelerin güzel sanatları geliştirmek, sanatkarları yönlendirmek, şair veya musikişinas yetiştirmek gibi bir görevi bulunmadığını ifade eden Kara sanatkarların ve esnafın kendilerine en uygun buldukları tekke ve zâviyeleri bularak kümeleştiklerini belirtmektedir. “Gönül merkezli” tekkelerin, sanatkâr, musikişinas ve hattalar başta olmak üzere, yine aynı nitelikler etrafında vücut bulan sanatkarları çekmesi bu sebeptir. Osmanlılarda, Enderûn hariç ki o da saraylılara hitap etmektedir, güzel sanatları destekleyen tekkeler dışında bir kurum bulunmamaktadır (M. Kara, 2005). Sufilerin temayülü olan “Güzeli aramak” da bu cazibenin sebeplerinden biridir. Bir örnek olarak Fatih-Şehremini’deki Himmet Efendi Tekkesi’nin İstanbul’un sanat hayatında ve özellikle tasavvuf mûsikisinde önemli bir yeri vardır. Şair olan Himmet Efendi’nin tasavvufî mahiyetteki şiirleri Hâfız Post, Sütçüzâde Hâfız Abdüllatif Efendi, Ali Şîruganî, Hacı Ârif Bey gibi bestekârlar tarafından bestelenmiştir. Himmet Efendi’nin oğlu ve tekkenin ikinci postnişini olan Şeyh Abdullah Efendi de şair, ayrıca bestekâr ve hattattır. Yetiştirdiği mûsikîşinasların en ünlüsü, kendi tekkesinin zâkirbaşısı olan bestekâr Şîve Ahmed Çelebi’dir (Tanman, 1998). Hattat Abdullah Efendi Nakşi Tekkesi ve Özbekler Tekkesi sanatkâr tekkelerinden sadece birkaçıdır.

Araştırmamızda görüleceği üzere tekkeler konumları itibariyle birbirlerine oldukça yakındır. Aynı sokakta, aynı mahallede, bazen yan yana hatta iç içe oldukları durumlar vardır. Bu durum aralarındaki ilişkinin niteliğini önemli hale getirmektedir. Kara’ya göre tasavvuf dünyasında ortaya çıkan yüzlerce tarikatın ortak kanaati şudur: “bütün tarikatlar

Allah’a götürür.” Kübreviye tarikatının Pîri Necmeddin Kübra (ö. 1221) bu sözü şu cümle ile özetlemiştir: “Allah’a ulaşan yollar (tarikler) yaratıkların nefesleri sayısındadır. ” Bu anlayış tarikatlar arası bir hoşgörünün de temelidir (M. Kara, 1985). Tarikatlar birbirleri arasındaki bu ortak görüşü esas alarak anlayış ve kardeşlik duyguları ile başka mezhep ve tarikatlardan olan kişileri aralarına almakla kalmamış, diğer dinlere mensup olanlara bile kapılarını açmışlardır. Tekkelerde okutulan tasavvuf kitapları da büyük ölçüde birbirinin aynıdır. *Kuşeyrî Risalesi*, *İhyau Ulûmî’-d-Din*, *Avârifü’l-Maarif* gibi eserler Osmanlı döneminde yaygın olan eserlerdir ancak Mevlâna’nın *Mesnevi*’si ve İbn Arabî’nin *Fusûsu’l-Hikem*’i temel eserlerdir. Nakşi tekkelerinden bazılarının Mesnevihane gibi olduklarını daha önce belirtmiştik. Sadiye tarikatı şeyhlerinden Elif Efendi de mesnevihandı (M. Kara, 1985). Bir anda birkaç tarikatın şeyhliğini yapan kişiler olduğu gibi aynı tekkeyi iki farklı şeyh bulundurarak paylaşan farklı tarikatlar da vardır. Karaabalı veya Çakır Dede olarak bilinen tekkede biri Sünbülilî diğeri Nakşibendî olan iki şeyh aynı anda faaliyet göstermiştir. Kara, Cevdet Paşa’nın *Tezâkir* adlı eserinde Nakşibendi olan Mesnevihan Murad Efendi’nin, seyr u sülûk için kabiliyetli gördüğü müridlerini Halvetî olan Kuşadalı İbrahim Efendi’ye (ö. 1846) gönderdiğini kaydetmiştir. İstanbul’da, özellikle Rumeli’de son yüzyılın en tesirli mutasavvıflarından biri olan Muhammed Nuru’l-Arabi (ö. 1887) ise iki tarikat öğretisini bir araya getirerek Melâmîye-i Nakşibendiye’nin kurucusu olmuştur (M. Kara, 1985).

2.4. Osmanlı Tekkeleri üzerindeki merkezîyetçi idare: Meclis-i Meşayih’in Kurulması

XIX. yüzyılda tekke ve tarikatlarda görülen değişim ve dönüşümü, tekkelerin merkezileşme, sekülerleşme ve uluslaşması süreci içinde yorumlayan Işık’a göre modernleşmenin getirdiği anlayış sebebiyle geleneksel dengelerde meydana gelen önemli değişiklikler, söz konusu kitleler üzerinde yükselen tarikatın sonunu getirmiştir (Işık, 2016). Ona göre seküler kurum ve kuramlar etkisiyle tasavvufi öğreti daha çok sorgulanır olmuştur. Ayrıca Evkaf Nezareti’nin tekke vakıflarına el koymasını dini çevrelerin direncini kırmak ve vakıfların kontrolünde olan geniş kaynaklardan devletin ihtiyaçları doğrultusunda yararlanması olarak yorumlayan Işık (2015), gelir kaynakları ellerinden alındığı için devlet eliyle ödenecek “iane”lere muhtaç kalan “sosyal bağları zayıf” tekkelerin, ianelerin zaman içinde hiç ödenmez hale gelmesi sebebiyle boşaldığını ve harabeye dönerek tasfiye edildiklerini yazar (Işık, 2016), Gündüz’e göre meşayihin

devlete karşı müstağni tutumları vakıflara el konulması ve kendilerine maaş bağlanması ile menfi etkilenmiş ancak devlet bu girişimiyle tekkelerin halkın üzerindeki tesirlerini kullanabilme imkanına kavuşmuştur (Gündüz, 1984).

İncelediğimiz dönem itibarıyla tekkelerin, bozulmaya ve aslî vazifelerinden uzaklaşmaya başladıkları yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından dile getirilmekte, bununla ilgili sebepler ileri sürülmektedir. Yücer'e göre tekkeler hakkındaki düzenlemeler,

... bir realiteyi değil de olması düşünülen, arzu edileni öngörmektedir. Öngörüler doğrudur da olanlar yanlış mıydı? O güne kadar süregelen tarikatlara ait sade ve basit uygulamalara merkezileşen ve kurumlaşan devlet organlarına, değişen toplum yapısına, artan nüfusuna uygun olarak yeni kurallar mı eklenmek isteniyordu? Elbette ikincisi doğru görünmektedir. Bu durumda müessese olarak bir çürüme ve yozlaşmadan bahsetmek yerine, bir tekâmül ve şekil değişiminden, dönüşümünden bahsetmek daha doğru olmaz mıydı? (Yücer, 2004, s. 88).

Dönem anlayışının “bozulma-çürüme” olarak tanımladığı durum belki de tekkelerin geçirdiği değişim ve dönüşümün öngörülerine uymamasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Zira tekke mensupları XIX. yüzyılda bir önceki asra göre daha fazla eser vermiş, medreselerle münasebetler uyumlu hale gelmiştir. Tekke mensupları arasında, ilmi zihniyete bir işaret olarak, Arapça ve Farsça din ve edebiyat dili olarak değerini ve işlevliğini korumuştur. Bununla birlikte tekke bünyesinde kütüphaneler kurup, matbaalar açarak ilmi hayata katkı sağlamışlar, besteler ve güftelerle musiki geleneğimizi inşa etmiş, gelenekli sanatlarımızı ihya ve inşa etmişlerdir. Pek çok tekke silahlı mücadelelere düzenli bölükler halinde iştirak etmiş ve Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi bu mücadelelere cephane ve insan sevkıyatı ile fiziki destek sağlamışlardır. Tekkelerin kurumsal olarak icra ettikleri faaliyetlerin yanında hem tekke şeyhlerinin hem de mensuplarının dini-manevi, sosyal ve kültürel hayat içinde yürüttükleri bireysel çalışmalar son derece uzun bir listeyi havidir (Yücer, 2004). Bununla birlikte bütün bir müessesenin topyekûn tahribine hükmetmek yanlış olacağı gibi aklamak da hatalıdır. Tekkelerin içinde tasavvuf anlayışının doğrularına uygun bulunmayanların varlığı, ıslahı için girişimlerde bulunan mensuplarının ifadelerinden anlaşılmaktadır. Meclis-i Meşayih'in tekke mensupları, şeyhler tarafından

kurulması da bu durumun nihayetinde ortaya çıkan bir tedbir ve ıslah çalışması olduğu söylenebilir.

Kurumsal bir yapı aracılığı ile olmasa da Osmanlı Devleti'nin, başlangıcından itibaren tekkeler üzerinde belirli bir etkinliği ve kontrolünün bulunduğu gözlemlenebilir. XVIII. yüzyılda görülmeye başlayan devlet denetimi öncesinde, ortaya çıkan meseleler ve anlaşmazlıklar, “şeyhü'l-meşâyih” ya da “reisü'l-meşâyih” denilen, muhitinin saygısını kazanmış kişiler vasıtasıyla çözülmeye çalışılmıştır (Arı, 2005). Saygıya dayalı bu otoriteye devlet de destek olup yetki vererek yarı resmi bir statü oluşturmuştur (Yücer, 2004).

XIX. yüzyılda ise tarikatlar arasında ortaya çıkan sorunlara bir çözüm arayışı ve tekkelerin ve tasavvuf ehlinin bozulmaya başlamasının bir neticesi olarak şikâyetler artmış, tarikat ehlinin devlete müracaatı sonucunda yine şeyhlerden oluşan bir kurul oluşturulması karara bağlanmıştır. Bu süreçte Osmanlı devlet yapısının değişmeye başlamış olmasını da ilave bir sebep olarak göstermek mümkündür. Tekkelerin denetlenmesine dair bu ilk girişim III. Selim (1789-1808) döneminde yapılmıştır. Başlangıç olarak görevli şeyhler tespit edilmiş, sonrasında ise âsitâne uygulaması getirilerek her tarikat bir merkezi tekkeye bağlanmıştır. 1812'de ise Osmanlı Eyaletlerinde bulunan bütün tekkeler ve vakıfları, Evkâf-ı Hümâyün Nezareti tarafından tekkenin âsitânesi sayılan İstanbul'daki merkez tekkeye bağlanmıştır. Meşihatı boşalan tekkeye postnişîn olacak kişinin Şeyhülislamlığa arzedilmesi, Anadolu'daki tekke şeyhlerinin de merkez tekkenin görüşü alınarak tayinine karar verilmiştir. Yapılan düzenlemelerle tekkeler idarî yönden şeyhülislâmlığın ve malî yönden Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti'nin denetimine girmiştir (Aydın, 2003).

Tekkelerin denetim altına alınması ile ilgili ikinci adım II. Mahmud (1808-1839) döneminde çıkan 1836 tarihli başka bir ferman ile olmuştur. Bu fermanda çeşitli suiistimallerin önlenmesi maksadıyla tarikat mensuplarına mahsus kıyafetler belirtilmekte, mensubiyeti olmayanların bu özel kılıkta gezmeleri emredilmektedir. Tekke mensupları şeyhlerinden aldıkları mühürlü kimlik belgeleri taşımalı, herkese icazet verilmemeli, tekke alâmetleri tekke dışına çıkarılmamalı, bir tekkeye postnişîn olacak kişinin başka bir tarikattan olmamasına dikkat edilmeli gibi tekkelerin iç işleyişlerine dair

pek çok husus beyan edilmektedir (M. Kara, 1985). Bunların yanında, tekkelerin iç işleyişinde önemli bir yeri olan mukabele yani zikir meclislerinin kurulduğu günlerde cemaatle yapılan ibadet ve tesbihatin terk edilmemesi vurgulanmaktaydı. Bazı tekkelerde namaz kılmayıp sadece zikre iştirak edilmesi sebebiyle bu karar alınmış ve tebliğ edilmişti (Varol, 2010).

Tanzimat döneminde tekkelerin düzeni, bazı ihtiyaçları, beslenmeleri ve malî yardımlarıyla Meclis-i Vâlâ¹⁰ ilgilenmekteydi. Örneğin, bazı tekkelerin gelir kaynaklarından olan tuz madenlerine el konulması ve medrese, tekke ve hanlarda talebe ve derviş kılıklı serseri kimselerin toplanarak sürgün edilmesi Meclis-i Vâlâ'nın kararlarıyla yapılmıştır (Yücer, 2004). Meclis-i Vâlâ tekkelerin düzenine, ihtiyaçlarına, gıda ve mali yardımlara/bağışlara karar veren organdı. Tekkelerin devlet eliyle denetlenmesinin son ve ileri aşaması olan Meclis-i Meşâyih'in kuruluşu ilgili işlemler de bu meclis tarafından yürütülmüştür (Arı, 2005).

1864 yılında Meclis-i Meşâyih'in dönemin merkezîyetçi yaklaşımının bir tezahürü olarak kurulması, XIX. yüzyılda tekkelerle ilgili en önemli gelişme kabul edilmiştir. Ancak Evkâf-ı Hümâyün Nezâreti'nin tekkeler üzerinde güçlü etkisi bir süre daha devam etmiş, meclis ancak 1866 tarihinde yapılan yeni düzenleme ile işler hale gelebilmiştir. 1868 yılına dair belgelere göre bu tarihte Meclis-i Meşâyih faaliyetleri Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Osman Selâhaddin Dede'nin başkanlığında yürütülüyordu. Meclis heyeti ise her biri farklı tarikatlara mensup beş üyeden oluşuyordu. Başlangıçta Sa'diyye, Kâdiriyye, Sünbüliyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye'nin birer temsilcinin bulunduğu meclisin üye sayısı 1874'te Rifâiyye tarikatı temsilcisinin de heyete katılması ile altıya çıkarılmıştır (Aydın, 2003). Üye sayısı yıllara göre farklılıklar gösterdiği gibi işleyiş ve uygulamalarda da değişiklikler göze çarpmaktadır. Hazırlanan talimatnâme ve nizamnâmeler ise Cerîde-i İlmiyye'de ancak 1918 yılında yayınlanabilmiştir. Bundan önceki nizamnâmeleri henüz tespit edilebilmiş değildir. Yeni bir dönemi temsil ettiği söylenen bir kurumun işleyişindeki tutarsızlık olarak

¹⁰ Meclis-i Vâlâ: 24 Mart 1838'de kuruldu. Meclisin görevi yapılması düşünülen ve "tanzîmât-ı hayriyye, tanzîmât-ı mülkiyye" olarak adlandırılan reformların gerçekleştirilmesi amacıyla kanun ve nizamları hazırlamak ve Dâr-ı Şûrâ-yı Bâbiâlî, Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî'nin tanzim ettiği mazbatalara son şeklini vermektir. Ayrıca çıkardığı kanun ve nizamnâmelerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme hakkına sahipti. (Akyıldız, 2003, s. 250-251)

nitelenebilecek bu düzensizlikler dikkate değerdir. 1918 yılında gelişimini tamamlayabilen kurum o güne kadar yaptığı düzenlemelerle tekkelerin tabak çanaklarının temizliğine kadar uzanan düzenlemeler yapmıştır (M. Kara, 1985).

Şeyhülislamlığa bağlı olarak çalışan Meclis-i Meşâyih'in iki temel görevi tanımlanabilir, tekkelerde görev yapacak olan şeyhleri belirlemek ve tekkelerde ortaya çıkan problemleri çözmektir. Kurulduğu dönemde tekkeler ve medreseler arasında var olan anlaşmazlıklardan ötürü Meclis-i Meşâyih denetimine giren tekkelerin bu kadim çatışmasının da bir dereceye kadar çözümleneceği düşünülmüştür. Meclis Osmanlı topraklarındaki bütün tekke, zâviye ve tarikatların yönetim ve denetim işlerini üzerine almakla kalmıyor, tasavvufi düşünce, tarikat yapıları ve idaresinin geliştirilmesini de amaçlıyordu (Yücer, 2004).

Meclis-i Meşâyih'in kuruluşundan itibaren tutulan 52 defteri mevcuttur (Varol, 2010). Meşihat arşivinde ayrıca postnişin olan şeyhlerin terceme-i hal kayıtları da bulunmaktadır. Karar defterleri, karar defterlerinin özetleri de muhafaza edilmiştir. Meclis-i Meşâyih arşivinde bulunan bazı defterler şunlardır: Makbuz Defterleri, Merkez Tekkeleri Defterleri (bu defterde, 15 Merkez Tekke ve bu tekkelere bağlı bulunan 272 tekke, şeyhleri ve tarikatları ile kaydedilmiştir. 15 Merkez uygulamasından sonra, Mevleviyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına mensup 13 müstakil merkez sıralanmıştır), Taşraya Giden Meşâyih Defteri (İstanbul'dan taşraya gönderilen şeyhlerin ve babalarının isimleri, bağlı bulundukları dergâh, memleketi, görevli olarak gittiği yer ve tarih bilgileri verilmektedir), Meşâyih Silsile Defterleri, Tekâyâ ve Zevâyâ Defterleri.... (Arı, 2005). Meclis-i Meşâyih defterleri ayrıca kendi aralarında; Müzekkire Defterleri, Kürsü Meşayih Defterleri, Makbuz Defterleri, Mukarrerat Zabıt Defterleri, Vâride Defterleri, Karar Hülâsa Defterleri ve Müteferrik Defterler olmak üzere tasnif edilmiştir (Aydın, 1998). Oldukça detaylı bilgileri derlemek üzere hazırlanmış olan bu defterlerde önemli bir bilgi birikimi oluşturulmuştur. Mesela, Kürsü Meşâyih Defterlerinde, camilerde vaaz etmek üzere "Kürsü Şeyhi" olarak görevlendirilen şeyhlerin isimleri, görev yaptıkları cami, aldıkları maaş ve vaaz günlerine dair bilgiler bulunmaktadır. Ancak, bu defterlerde verilen tekke sayıları birbirleri ile uyumlu olmadığı gibi özellikle Meşâyih Silsile Defterleri neredeyse hiç doldurulmamış gibidir. Meclis-i Meşâyih'in faaliyetlerini içeren belgelerin İstanbul

Müftülüğü Meşihat Arşivi'ndeki Meclis-i Meşayih Defterleri'nden ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlardan takip edilmesi mümkündür.

Meclis tarafından yayınlanan “*Merkez Tekâyâ Talimatnamesi*”ne göre tekkeler sıkı bir kontrole tabi tutuluyor, neredeyse bir devlet memuru statüsüne getirilen merkez tekke şeyhleri vekil bırakmadan tekkelerinden ayrılamıyorlar ve bölgelerindeki tekkeler hakkında düzenli olarak her ay Meclis-i Meşayih’e rapor veriyorlardı. Merkez tekkeler, bulundukları bölgede gizli oyla seçecekleri iki kişi vasıtasıyla tekkelerin denetimi ile görevliydi. Bu kişiler tarafından hazırlanacak raporlar sürekli kontrol edilecek ve merkez tekkede muhafaza edilecekti. Her sene bu raporlardan oluşturulacak umumi ve tasdikli bir yoklama cetveli Meclis-i Meşayih'a verilecekti. Meclis tekkelerin eğitimi konusunu da düzenlemişti. Merkez tekkelerde, ehil olanlar arasından seçilen bir kişi, haftada birer saat tarikatların gaye ve maksatlarıyla İslam ahlakına dair vaaz verecekti (Aydın, 1998).

İstanbul tekkeleri, bulundukları bölgelere göre önce otuz beş merkez tekkeye bağlanmış, 1918 yılından sonra bu sayı on beş merkezle sınırlandırılmıştır. Merkez Tekke uygulaması hakkında, Meclis-i Meşayih’a ait 1917’de yayınlanan nizâmnâmede açık bir hüküm bulunmamaktadır (Varol, 2010). İ. Kara 1918 tarihli bir nizamnameye atıfta bulunarak merkez tekke uygulamasının “gelen gideni ve umumi hizmetleri” ne göre belirlenmiş olabileceğini belirtmektedir (İ. Kara, 2003). Merkez tekkelere bağlanmış tekkelerin, coğrafi konumlara göre belirlendiği ifade edilse de (Aydın, 1998) tespit ettiğimize göre farklı coğrafi konumlardaki tekkeler de bir araya getirilmiştir. Mesela Boğazın iki yanında bulunan tekkeler aynı bölgeye dâhil edilmiş olabilmektedir. Bu durumda sadece bölgelerin coğrafi yakınlığa göre belirlenmediğini söyleyebiliriz. Ayrıca bu bölgelemeler ve merkez tekkeler, tarikat ayırımına gidilmeden yapılmış, diğer tekkeler üzerinde denetim hakkına sahip merkez tekkeler Meclis-i Meşâyih ile irtibatı sağlayan ara mekânizma görevi görmüştür (Aydın, 2003). Merkez tekkenin şeyhi de diğer tekkelerden mesul olarak Meclis-i Meşayih’a sorumlu kabul edilmiştir. Bazı merkez tekkelere ise herhangi bir tekke bağlı görünmemektedir. Aşağıda bu konuyu yeniden ele alacağız.

Merkez Tekkeler on beş merkeze indirildikten sonra da beş Mevlevihane ve sekiz Nakşi tekkesi müstakil merkezler olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte yapılan bir düzenleme

ile diğ er tarikatlara mensup tekkelere başka bir tarikattan  eyh veya vekil atanabilmesine rağ men Nakşi tekkeleri için bu uygulama söz konusu değ ildi (Varol, 2010). Bununla birlikte çıkarılan bir başka niz  mn  mede de Mevlevilere çeşitli haklar ve öncelikler ihsan ediliyordu. Bu durum hem Meclis-i Meşayih reisinin hem de o sırada padişah olan kişinin belli tarikatlara yakınlığ ı ve bu iki tarikatın devlet ve onu temsil eden kişi ve kurumlarla olan irtibatı ile alakalı olmalıdır.

Meclis-i Me   ayih'in bir alt komisyon olan "Encümen-i   lm  " kurulması da heyetin önemli i  lerinden biri olarak kabul edilebilir. Meclis   yelerinden oluşan "Encümen-i   lm  "n tasavvuf ve tarikatlarla ilgili inceleme ve araştırmalarda bulunması ve yapılan çalışmaların Ceride-i Sûfiyye'de¹¹ yayınlanması öngörülmüştür.

Meclis-i Meşayih kurulmadan önce tekkelerde meşihat-şeyhlik, evladiyet veya hilafet usulüyle belirleniyordu. Kuruluşu ve müdahaleleri ile tekke şeyhinin tayini ve onaylanması görevleri Meclis-i Meşayih'in sorumluluğ una verilmiş oldu. 1885-1886 tarihinde Meclis-i Meşayih tarafından Bab-ı Meşihat'a verilen bir takrirden, meşihat tayininde me  ihata aday kimselerin "ulum-ı diniyye ve vezaif-i tarikattan" imtihan edildiklerini   ğ reniyoruz:

  eyhi bila-veled verat edip mahl  l kalan dergâhın me  ihatı hangi tarika mensub olursa olsun uhdelerine tevcihini istida eden kesanın ulum-ı diniyye ve vezaif-i tarikattan imtihan edilip herhangi isbat-ı ehliyet eder ise ona tevcih olunması Meclis-i Me  ayihce taht-ı karara alındığ ından ve şu halin devam ve hüsn-i cerayanı zımnında hin-i imtihanda muktedir iki zatın mümeyyiz sıfatıyla mecliste bulundurulması bir takım feva'idi müstelzim olacağ ından muvafık-ı re'y-i rezin-i isabet-kar  n-i hazret-i Meşihat-penah  leri huyurulduğ u takdirde d      r  l-amel tutulmak üzere keyfiyetin emr u irade buyrulması babında ferman (Aydın, 1998, s. 99).

Bununla birlikte tekke vakıflarına ait vakfiyelerin kayıtları, tetkik ve denetimleri de Meclis-i Meşayih'in uhdesine verilmiştir, şöyle ki: Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde tekkeler bazı mali muafiyetlere sahipti. Tekkelere tahsis edilen arazilerden vergi alınmaz ve bu durum halkı araziye yerleşmeye teşvik eder ve kısa zamanda tekke

¹¹ Ceride-i Sufiyye: Tasavvuf ağ ırlıklı dergilerin en uzun   m  rl  s  . Cerîde-i Sûfiyye 6 Mart 1325'te (19 Mart 1909) haftalık olarak yayın hayatına başlamıştır. (M. Kara, 1993, s. 410)

etrafında yerleşim merkezleri oluşurdu. Bu uygulama Osmanlı Devleti'nin iskân politikasının bir parçasıydı. İstanbul'un fethinden sonra da benzeri uygulamaların Müslüman nüfusun artırılması amaçlanan yerlerde "şenlendirme" adı altında gerçekleştirildiğini biliyoruz. Tekke vakıfları, vakıf kurucusunun tayin etmiş olduğu şartlar doğrultusunda, devletten bağımsız olarak vakıf kurucusu tarafından belirlenen yöneticiler tarafından yönetilirdi (Aydın, 1998). İstanbul'u fethinden sonra devlet teşekkülünün büyük ölçüde tamamlanmasının ardından bu uygulama daraltılmış ve vergiden muaf tutulan vakıf arazilerin büyük bir kısmı devletleştirilmiştir. Evkaf-ı Hümayun Nezareti, bu sistemi denetim altına almıştır. Böylece vakıf mütevellilerinin tayinleri ve vakıf hesaplarının kontrolü Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne devredilmiş oldu (Aydın, 1998).

Taşra tekkeleriyle ilgili ise ilk düzenlemeler II. Mahmud devrinde (1808-1839) başlamıştır. Söz konusu tekkeler arasından tarikat pirinin medfun bulunduğu dergâh merkez kabul edilmiş ve İstanbul'daki "âsitâne" uygulamasının benzeri olarak "kendi" tarikatına mensup tekkelerin sorumlusu kabul edilmiştir. Şeyhülislâmlığın tespit ettiği vilâyet, livâ ve kazalarda Encümen-i Meşâyih adıyla müftü başkanlığında iki üyeden oluşan bir kurum oluşturulmuştur. Bölgenin alimleri ve meşâyih arasından gizli oyla seçilen bu iki üye yine meşâyih ve iyi hal sahibi kişilerin oluşturduğu bir komisyon tarafından seçimle tayin edilmiştir (Aydın, 2003). Postnişin olacak kişinin onaylanması bu kurulun vazifesi iken bir şeyhin tarikatın halifeleri arasından seçilerek tayini de Encümen-i Meşâyih tarafından yürütölmeye başlamıştır.

Meclis-i Meşayih'in üstlendiği iki önemli vazife olduğunu söylemiş ve sistematik hale getirilen bu işlemlerin meclisin kuruluşundan çok önceleri de var olduğundan belirtmiştik. Osmanlı Devleti medreseleri denetlerken tekkeleri de sistematik olmasa da tarihi boyunca daima denetlemiştir (Varol, 2010). Meclis-i Meşayih uygulamalarında bir yenilik olarak bahsedebileceğimiz önemli bir uygulama nüfus sayımlarıdır. Bizim de listelerimiz arasına ikisini aldığımız sayımların, suistimal veya güvenlik sebebiyle yapılmış olma ihtimali olsa da tam olarak ne maksada matuf olarak yapıldığı bilinmemektedir.

Meclis-i Meşayih'in geniş yetkilerle donatılması ile tekkeler kendi şeyhlerini tayin etme ve mali idarelerini sağlama bakımından özerkliklerini yitirmişlerdir. Maaşını devletten alan memurlar durumuna gelen şeyhler ve tekke yönetimi tamamen devletin kontrolü altına alınmış oldular. Bir anlamda tekkeler değişen ve dönüşen Osmanlı Devlet yönetiminin modernleşme çabaları içinde devletin öngördüğü biçime getirilmeye çalışılmıştır (Varol, 2010). Bir çözüm yolu olarak kullanılan bu uygulamaların sorunların önüne geçmek yerine daha da karmaşık hale getirdiği kaynaklarda görülmektedir (Arı, 2019).

Anlaşılabacağı üzere Meclis-i Meşayih çalışmalarına başlamış, bir yapı kurulmuş ancak henüz olgunlaşmadan, bazı kayıt ve defterlerin bulunamayışını da eklersek, yapılacaklar bitirilemeden, tekke ve zâviyelerin ilgası ile kapatılmıştır. Yine de tekkeler ve zâviyeler hakkında derlenen 50 senelik dokümanın tekkeler hakkında, meclisin niteliği, aldığı kararlar ve gördüğü olaylar, meşayihin tayini, tayin edilenlerin nitelikleri, memleketleri, yaşları, doğum-ölüm-vazife tarihleri, tekkelerin harcamaları, aralarındaki meseleler gibi dönemin tasavvuf dünyasına dair konular hem devletle hem halkla hem kendi aralarındaki ilişkiler hakkında önemli malumat içerdiği açıktır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde XIX. yüzyılda hazırlanmış olan tekke listelerinin bir analizi yapılmış, tezde kullanılan listeler ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Tekke listelerinden elde edilen veriler detaylı biçimde analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Dönemin haritaları incelenmiş, her bir haritadaki tekke varlığına dair bilgiler verilmiştir.

BÖLÜM 3

XIX: YÜZYILDA İSTANBUL TEKKELERİ: TEKKE LİSTELERİ VE ANALİZİ

Bu bölümde başta tezimize kaynaklık eden listeler olmak üzere XIX. yüzyılda hazırlanmış olan tekke listelerinin genel bir analiz ve değerlendirmesi yapılacaktır. Bu listeleri XVIII. yüzyıl sonlarına doğru hazırlanmaya başlamıştır. Genel itibariyle padişahın veya saray erkanının ihsanlarının miktarı ve bu ihsanların ve yapılacakları yerleri tespit etmek veya halkın tekkelere ve tekkelerde icra edilen eğitim ve ibadetlere daha kolay ulaşmalarını sağlamak amacına mâtuf olarak hazırlandığı düşünülen bu listeler sayıca, XIX. yüzyıl itibariyle artmıştır. Tekke ve tarikatların bir değişim ve dönüşüme uğradığı bu asırda hazırlanmış olan listelerin bir kısmı yukarıdaki amaç doğrultusunda hazırlanmış ise de devletin tekkeleri kontrol ve tedkik gayesine de hizmet etmiştir.

Tekke listelerini analiz edilirken her bir listede yer alan bilgiler derlenmiş, elde edilen veriler tablolar ve haritalar eşliğinde sunulmuştur. Ayrıca listelerin temin ve araştırma süreci aktarılmış, karşılaşılan güçlükler ve karşılaştırmalı bir tekke listesi hazırlama sürecinin sorun ve çözümleri yeri geldikçe ifade edilmiştir.

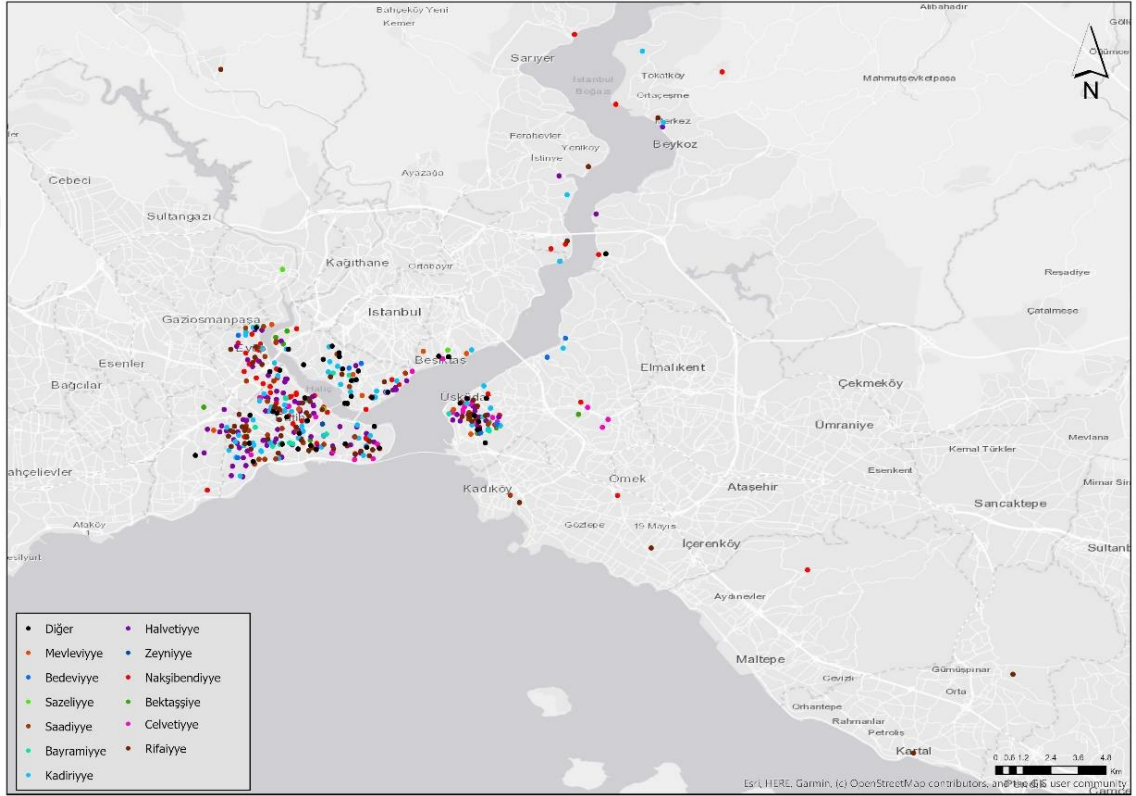
3.1. Kaynakların Değerlendirilmesi

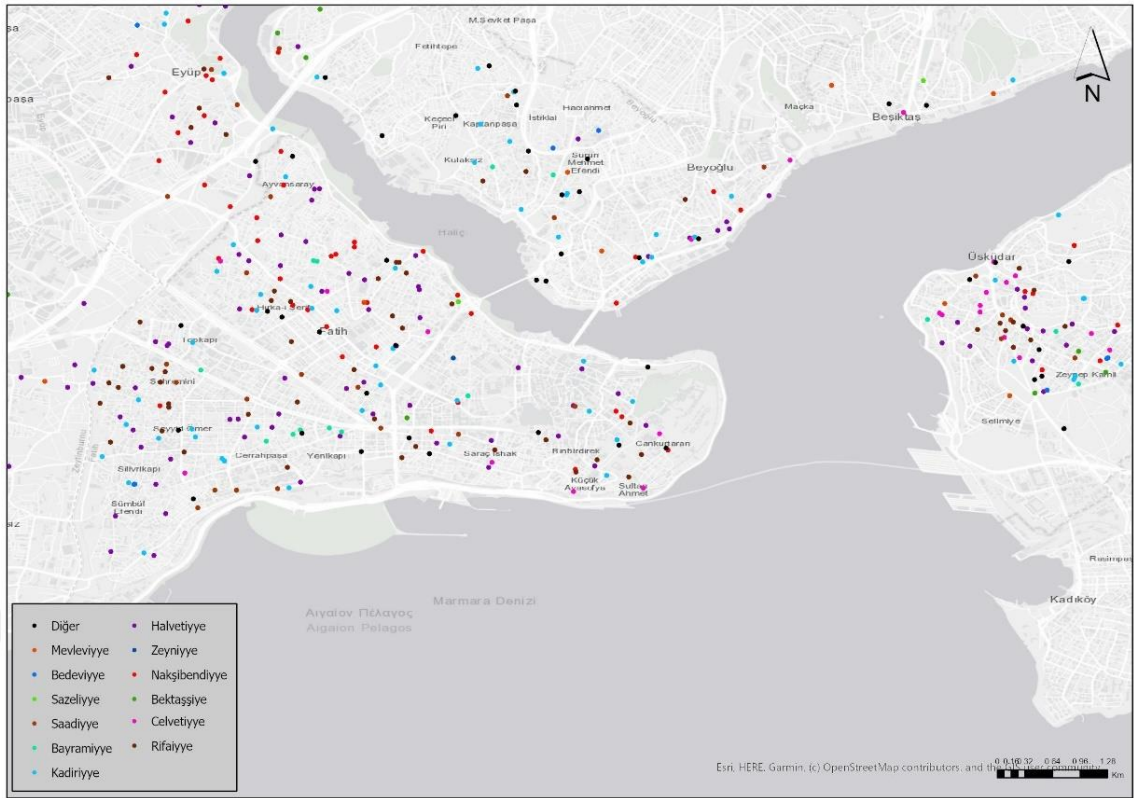
3.1.1 Tekke Listeleri

Meclisi Meşâyih'in kuruluşunun biraz öncesi olan 1850 ve sonrası olan 1880 yılları arasını odağa alarak İstanbul'daki tekkelerin durumunu ortaya koymaya ve bu yeni kurumun yol açtığı değişimleri izlemeyi amaçlayan bu çalışmada 13 tekke listesi değerlendirilmiştir. Bu listeler birçoğu sadece tekkelerin isim ve bulundukları yer hakkında bilgiler içerirken, bazıları daha detaylı verileri barındırmaktadır. Bu çalışmada 443 tekkenin yerini harita üzerinde konumlandırdık (bkz. Harita 2.1). Ancak ilave 77 tekke daha var ki ne isim ne de yer eşleştirmesi yapabildik. Bu sebeple bu tekkeleri liste dışında bıraktık.

Çalışmamızın hedefi sadece bu tekkelerin kesin yerlerini ve sayılarını tespit etmek değil aynı zamanda şehir ve semt içine yerleşmiş, dağıtılmış tekkelerin konumları ve şehir içerisindeki etkileşimlerini anlayabilmek olduğundan, çalışmayı mevcut tekke ve

konumları ile sürdürdük. Ne var ki zikredilen 77 tekke üzerine ilave bir çalışmanın yapılmasını da ileride bir gereklilik olarak görüyoruz. Birbirleri ile neredeyse iç içe olan tekkelerin şehir hayatındaki dini, tasavvufi, kültürel, sosyal etkilerinin yanı sıra şehrin fiziksel oluşumuna, gelişimine ve hatta mimarisine etki ettiğini ve şehirlerimizin oluşum ve gelişimi incelenirken tekkelerin göz ardı edilmemesi gerektiğini burada bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

Harita 3.1. XIX. yüzyıl İstanbul tekkeleri

Kapatıldıkları 1925 tarihine kadar tutulup bir kısmı elimize kadar ulaşmış, tekkelerin mensup oldukları tarikatlar, kurucuları, ihya edenleri, kadın ve erkek nüfusları, silsile-i meşayihleri, zikir-mukabele günleri, seçim listeleri, yangınlardan etkilenenleri gibi bilgileri içeren listeler geniş bir çeşitlilik göstermektedir. Elimize ulaşanlardan tespit edilebildiği kadarıyla ilki “İd’i Adhâda Ocaklar ve Cevâmî ve Medâris ve Zevâyâya Tevzî olunan Kurban Koyun Defteri” olduğu belirtilen 1119 (1708) tarihli defterdir. Son liste ise tekke ve zâviyelerin vakıflarla ilgilerini tespit için hazırlanan Eylül-Ekim 1925 tarihli “Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsus Defter”dir (Övüç, 2011). Bu iki liste arasında tespit edilmiş ve hala günyüzüne çıkmakta olan, bir kısmı devlet eliyle bir kısmı şahıslar tarafından hazırlanmış 20’yi aşkın liste bulunmaktadır.

Tekke listelerini inceleyen çalışmalar içinde en derli toplu ve kapsamlı çalışma Erkan Övüç tarafından yazılmış olan “Mecmuâ-ı Tekâyâların Serencâmı ve Yeni Bir Liste Şerhi” isimli makaledir.¹² Övüç başlangıcından itibaren yayınlanmış hemen bütün listeleri bir arada değerlendirmiş, henüz yayınlanmamış olan listelere de makalesinde yer vermiştir.

¹² Övüç, E. (2011). Mecmuâ-i Tekâyâların Serencâmı ve Yeni bir Liste Neşri. *Tasavvuf* içinde. 27, 269-320

Cahit Telci'nin "İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik" makalesi¹³ , Mahmut Erol Kılıç'ın "Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin efendi'nin "Tomâr-ı Tekâyâ'sı"¹⁴ adlı listeye yakından bakan ve önemli katkılar sağlayan çalışmalarıdır. A. Bilgin Turnalı ve Esin Yücel Turnalı bazı tekkelerin yerlerine dair yapmış olduğu çalışmalarla alana katkı sağlamış isimlerdendir.¹⁵ "Osmanlı mimarisinde tarikat yapıları tekkeler, zâviyeler ve benzer nitelikteki fütüvvet yapıları" isimli doktora teziyle Ahmet Işık Doğan'nın da genel itibarıyla Osmanlı topraklarında bulunan bazı tekkeler ele aldığı çalışması, geniş bir satıhta bulunan tekkelerin müşterek niteliklerini görebilmek anlamında önemli bir çalışmadır.¹⁶ Özellikle Günay Kut ve Turgut Kut, "İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme" isimli makalesi tek manzum liste olma özelliği taşıyan Dergehnâme'yi araştırmacıların dikkatine sunan önemli bir başka makaledir.¹⁷ Bir başka özel çalışma Gıyasettin Aytaş ve Halil Çeltik "XIX. yüzyılda yapılmış Bir Haritadan Yola Çıkarak Eski İstanbul'da Tarikatların Faaliyetleri" isimli makalesidir.¹⁸ Bahsi geçen harita detay içermeyen, kroki sayılabilecek temsili bir harita olmasına rağmen tekkelere mahsus olması bakımından önem arz ediyor. Tezimizde kullandığımız haritalar kısmında görüleceği üzere tekkelere mahsus bir harita hazırlanmamış ancak bazı haritalarda, bir kısım tekke isimleri ile bir kısmı da sadece "tekke" kelimesi ile gösterilmiştir.

¹³ Telci, C. (1994). İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik. 3 Mayıs 1944 50. yıl Türkçülük Armağanı içinde. Aka, İ. Akkoyunlu, T. Tanyeri ve C. Telci (Yay. Haz.). (197-208). İzmir: Akademi Kitabevi

¹⁴ Kılıç, M. E. (1997). Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi'nin "Tomâr-ı Tekâyâ'sı, İstanbul Armağanı 3 içinde. 259-274

¹⁵ Turnalı, A. Bilgin. Yücel, Esin. (1990). Celvetilik ile Bektâşiliği Birleştiren İlgi Çekici Bir Dal: Hâşimîyye Kolu ve Üsküdar'da Bandırmalı Türk Dünyası Araştırmaları içinde. 66, 111-120. Turnalı, A. Bilgin. Yücel, Esin. (1991). İstanbul'da Az Bilinen Bâzı Tekkelerin Yerlerine Dâir Bir Araştırma II. Türk Dünyası Araştırmaları içinde. 70, 177-191. Turnalı, A. Bilgin. (1988). Son Araştırmaların Işığında Caferâbâd Tekkesinin Yeri. Türk Dünyası Araştırmaları içinde. 52, 115-122. Turnalı, A. Bilgin. (2014). İstanbul'da Tarihî Topoğrafya Araştırmaları: Sultan Selim'de Sivâsî Tekkesi Mescidi. Arkeoloji ve Sanat = Journal of Archaeology & Art içinde. 147, 157-170. Turnalı, A. Bilgin. (2017). Fatih'te Hoca Hayreddin Mescidi ve Çene-Zâde Tekkesi. Arkeoloji ve Sanat = Journal of Archaeology & Art içinde. 156, 277-286

¹⁶ Doğan, A. Işık. (1997). Osmanlı mimarisinde tarikat yapıları tekkeler, zâviyeler ve benzer nitelikteki fütüvvet yapıları. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Müh.-Mim. Fakültesi. İstanbul

¹⁷ Kut, G. Kut, T. (1987). İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme. Ortaylı, İ ve Gökberk, M. (Ed.). Varia Turcica IX, Türkische miszellen. Robert Anhegger Armağanı içinde. 9, 213-236. İstanbul: Editions Divit Press

¹⁸ Aytaş, G. Çeltik, H. (2011). XIX. Yüzyılda Yapılmış Bir Haritadan Yola Çıkarak Eski İstanbul'da Tarikatların Faaliyetleri. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 58, 89-104

Reşad Öngören'in XVI. yüzyıl, Necdet Yılmaz'ın XVII. yüzyıl¹⁹, Ramazan Muslu'nun XVIII. yüzyıl²⁰, Hür Mahmut Yücer'in XIX. yüzyıla²¹ dair doktora tezleri -bazıları kitaba da dönüşmüştür- sundukları çalışmaları Osmanlı tasavvuf dünyasını genel anlamda tanıtmaları bakımından önemli eserlerdir. Bütün bu eserlerin arasında Ahmed Nezih Galitekin'in *Osmanlı Kaynaklarına göre İstanbul*²² isimli eseri içerdiği pek çok liste göz önüne alındığında araştırmacıların ilk el kaynakları arasındadır.

Mustafa Özdamar'ın *Desaâdet Dergâhları* isimli kitabı tekkeler hakkında yapılmış bütüncül çalışmalardan biridir.²³ Kitapta, tekkelerin isimleri, tarikatları, adresleri, adaparsel numaraları gibi detaylı bilgiler yer almaktadır. Samuel Anderson'ın *Dervish Orders of Constantinople* isimli eseri İngilizce bir liste içermektedir.²⁴ Eser 1922 yılı itibariyle ayakta kalan tekke sayısının 258 olduğunu belirtmektedir.

Biz çalışmamızda XIX. yüzyıla tarihlenen listeleri esas aldık ve kullanmadıklarımızı kısaca, kullandıklarımızı ise detaylı biçimde 1780 ile 1920 tarihleri arasında hazırlanmış 22 listeyi inceledik. Ayrıca şimdiye kadar hiçbir çalışmanın yapmadığı listelerde geçen tekkelerin harita üzerinde noktalanması ve tekkeleri çeşitli nitelikleri açısından konumlandıran tematik haritaların üretilmesini de yapmış olduk.

“İd'i Adhâda Ocaklar ve Cevâmî ve Medâris ve Zevâyâya Tevzî olunan Kurban Koyun Defteri”

1708 yılında Kurban Bayramı sebebiyle hazırlanmış olan liste ocak, cami, medrese, zâviye-tekkelere dağıtılacak kurbanlık sayılarını içeriyor. Listede 185 tekke yer almaktadır. Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunan liste Ahmet Nezih Galitekin tarafından günümüz harfleri ile yayınlanmıştır (Galitekin, 2003).

¹⁹ Yılmaz, N. (2001). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: Sufiler, Devlet ve Ulema: (XVII. Yüzyıl)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı

²⁰ Muslu, R. (2003). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf: (18. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan

²¹ Yücer, H. M. (2004). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan

²² Galitekin, A. N. (2003). *Osmanlı Kaynaklarına göre İstanbul*. İstanbul: İşaret

²³ Özdamar, M. (1994). *Dersaadet dergâhları*. İstanbul : Kırkkandil

²⁴ Anderson, S. (1922). *Dervish Orders Of Constantinople. The Muslim World XII* içinde <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1478-1913.1922.tb01883.x>

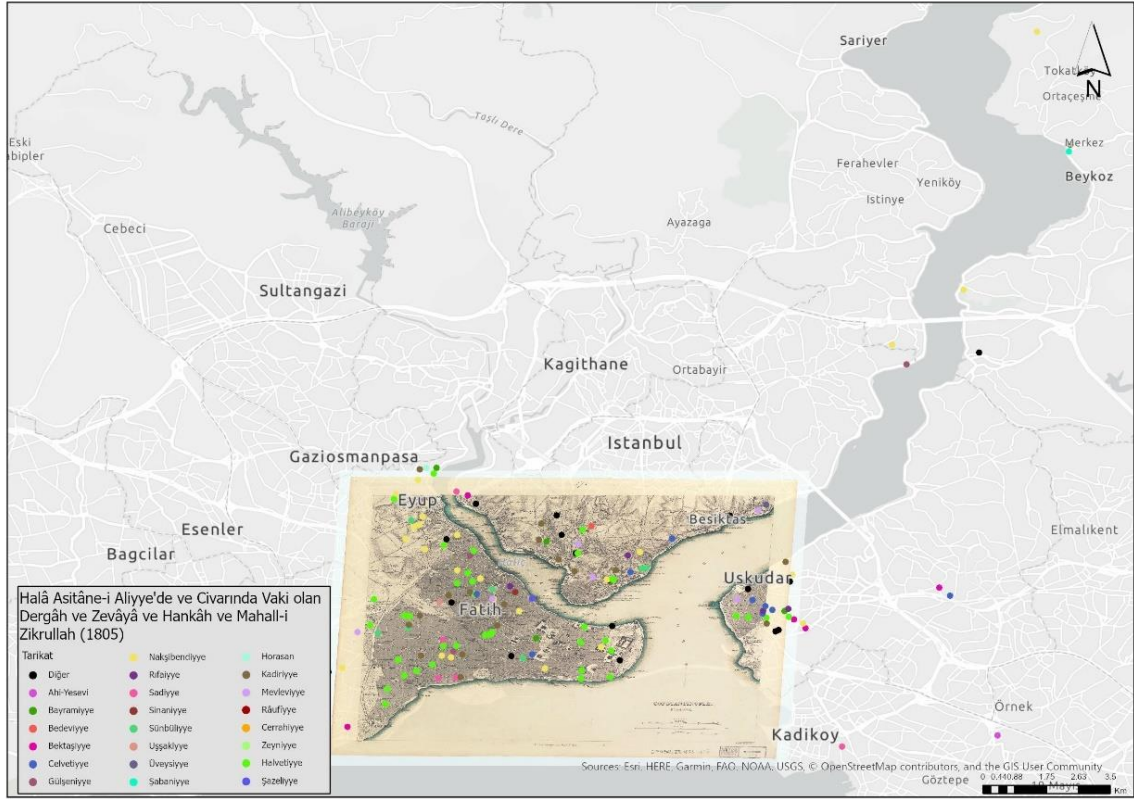
“Halâ Asitâne-i Aliyye'de ve Civarında Vaki olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve Mahall-i Zikrullah”

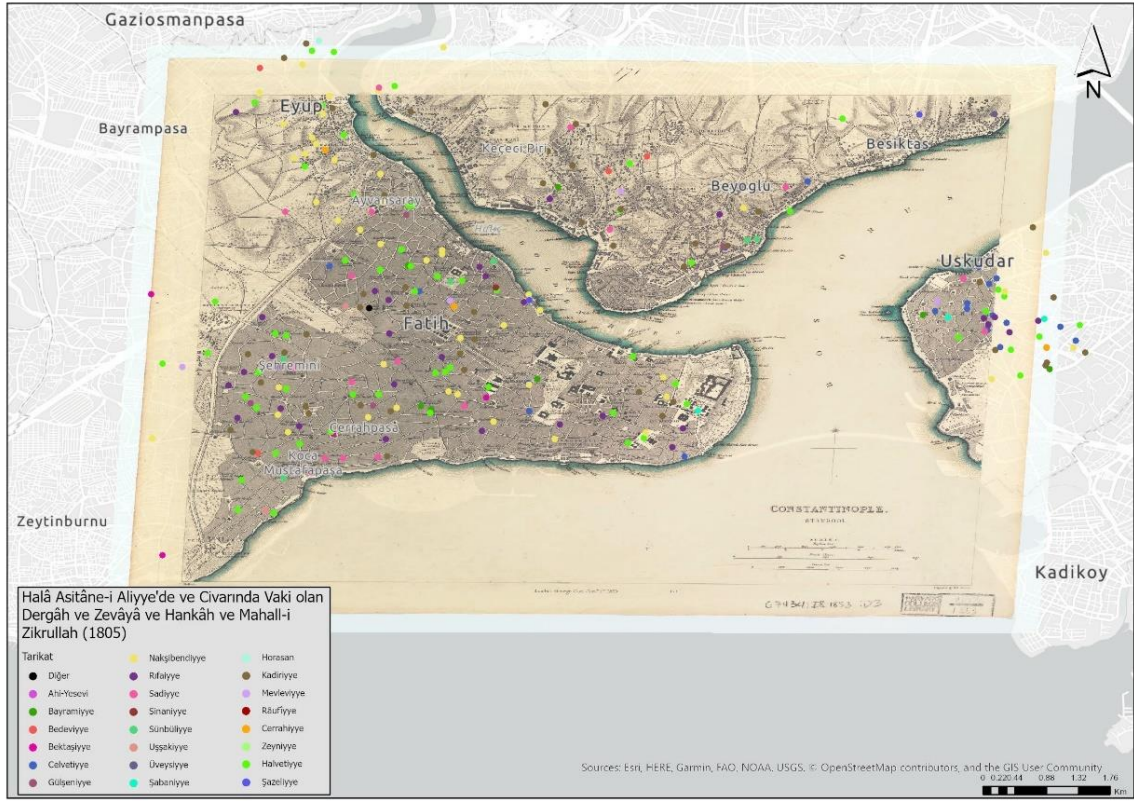
Müellifi belli olmayan liste 1805 tarihlidir. Bu liste Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1825 numarada kayıtlıdır. Ne sebeple ve kim tarafından hazırlandığı bilinmeyen listede toplam 164 tekke yerleri, isimleri ve mukabele günleri ile kaydedilmiştir. Bu listede tekkelerin hangi tarikata mensup olduğu belirtilmemiş sadece bazı tekkeler tarikatın adıyla anıldığı için ifade edilmiştir. Bedevî Tekkesi veya Hasırîzâde el-Hac Mustafa Efendi Sa’dî Tekkesi gibi. Bu özelliğinden hareketle listede tekkelerin mensubiyetine önem verilmeden, tekkeye göre her biri farklı günde yapılan mukabele günleri²⁵ listelenmiş gibidir. Liste, “Bugün nerede mukabele-zikir var” diye merak eden bir İstanbullunun ihtiyacına binaen hazırlanmış gibidir. Tarikatlar arası ayırım yapmadan, mensubiyetleri listeye alma gereği duymadan hazırlanmış olması da ayrıca dikkat çekicidir.

Listenin adı imiş gibi kaydedilen başlık “Halâ Asitâne-i Aliyye'de ve Civarında Vaki olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve Mahall-i Zikrullah” aslında listedeki ilk grup tekkeyi ifade eder yani Suriçi ve civarı kastedilmektedir ve 70 tekkeyi listelemektedir. Listedeki ikinci grup tekke “Âsitâne-i Aliyye Haricinde Hazret-i Hâlid ibn Zeyd radiyallahu anh civarından Yedikule’ye varınca vâki’i olan Dergâh-Hankâh beyanıdır.” başlığı ile 25 tekke listelenmiştir. Anlaşılabacağı üzere Eyüp Sultan ve civarındaki tekkeleri ifade etmektedir. Üçüncü grup Kasımpaşa, Sütlüce ve Tophane civarındaki 13 tekke sayılmıştır. Dördüncü grup liste Tophane’den Rumeli Kavağına kadar olan bölgeyi içerir ve 17 tekke listelenmiştir. Beşinci grup Anadolu Kavağı’ndan Üsküdar’a kadar olan bölgedeki 6, altıncı grup ise Üsküdar ve civarındaki 19 tekkeyi gösterir. Listenin sonunda ise önce beş Mevlevihane sonra da dokuz Bektaşî tekkesini ayrıca gösterir iki bölüm bulunmaktadır. Bu tekkelerin ayrıca gösterilmesi dikkat çekicidir. Zira listenin hazırlandığı tarihte Bektaşî sürgünü henüz gerçekleşmemiştir.

²⁵ Mukabele: Sözlükte “iki şeyi birbiriyle karşılaştırmak” anlamına gelir. Mevlevî zikir törenlerine de verilen bir isimdir. (Ceyhan, S. (2009). Semâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 36, s. 455-457). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı) Tarikatlara göre farklılık gösteren zikir, sema, devrân, hatme-i haccgân gibi toplu ibadetler genelleştirilerek listelerde “mukabele” ismi ile belirtilmiştir. Bazı araştırmacılar bu isim yerine “ayın” kelimesini tercih etmişlerdir. Biz listelerde yer alan tabiri kullanmayı uygun bulduk.

Tekkelerin yerleri, hemen pek çok tekke listesinde olduğu gibi sadece semt adıyla verildiği için tekkelerin kesin konumunu belirlemek mümkün değildir. Çeşitli araştırmalar ve diğer listelerle mukayese ederek listede belirtilmiş olan 160 tekkenin konumları bulunabilmiş ise de dört tekkenin yeri tesbit edilememiştir: Ağaçayırı'nda bulunan Sertdâr Tekkesi, Topkapı'da Şeyh Hasan Tekkesi, Kırklar Hamamı'nda Hacı Mustafa Tekkesi, Bıçakçı Mahallesi'nde Şeyh Sadık Tekkesi (bkz. Harita 3.2).

Harita 3.2. “Halâ Asitâne-i Aliyye'de ve Civarında Vaki olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve Mahall-i Zikrullah” listesindeki tekkelerin konumları, 1805.

Kaynak: Atatürk ktp. OE_Yz_1825

“Galata Hankâh, Tekke, Zâviye ve Mektepleri Müfredat Defteri”

Kayıtlarda geçen bir diğér liste II. Mahmud’un şehzadesi Murad’ın doğumu sebebiyle tekke şeyhlerine ve müderrislere ihsanda bulunmak üzere düzenlenen 1226 (1811) tarihli belgedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV.HMH.d No: 8203 numarada kayıtlıdır. Bu liste Galata Kadılığınca düzenlenmiş ve yalnızca Galata ve çevresinde bulunan tekke, zâviye ve mektepleri içermektedir. Listede adı geçen kurumların isimleri ve mahalleleri, bölgede bulunan sıbyan ve mektepleri ve muallimlerin isimleri yer almaktadır. Liste Nuri Akbayar ve Galitekin tarafından yayınlanmıştır (Akbayar, 1996; Galitekin, 2003; Övüç 2011).

29 Kasım 1811’de Sultan II. Mahmud’un oğlu Şehzâde Murad’ın doğumu sebebiyle Galata’da bulunan tekke şeyhleri ve müderrislere ihsanda bulunmak üzere bir liste hazırlanmıştır. Galata Kadılığı’nın hazırladığı liste 43 tekke şeyh ve mahalle isimleri ile listelenmiştir. Bazı tekkelerin mensup olduğu tarikatlar belirtilmiş, bazı tekkeler belirtilmemiştir. Liste özellikle Galata’da bulunan tekkeleri vermesi itibariyle önemlidir.

“1826 tarihli bir liste”

Bu listeye Baha Tanman’ın “İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri” isimli doktora tezinde rastlanmıştır. Tanman’ın verdiği bilgiye göre liste Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 1772, 3333’te kayıtlıdır. Listede 161 tekkenin adı ve tarikatı yer almaktadır.

“Bektaşî Tekkeleri ve Zâviyeleri Mevkufâtıyla Hâsılatının Zabıt Defteri”

1246 (1831-1832) yılında yayınlanmış bu liste, 1826 yılında kapatılan Bektaşî tekkelerinin mal varlıkları listesini barındırmaktadır. Bu liste Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mad, sıra nr. 14419, Defter nr. 8252, 91’de kayıtlıdır. Kapatılan, kiraya verilen, kamulaştırılan, satılan Bektaşî tekkelerinin yerlerini ve mal varlıklarını gösteren değerli bir belgedir (Yücer, 2004).

“Sûrnâme”

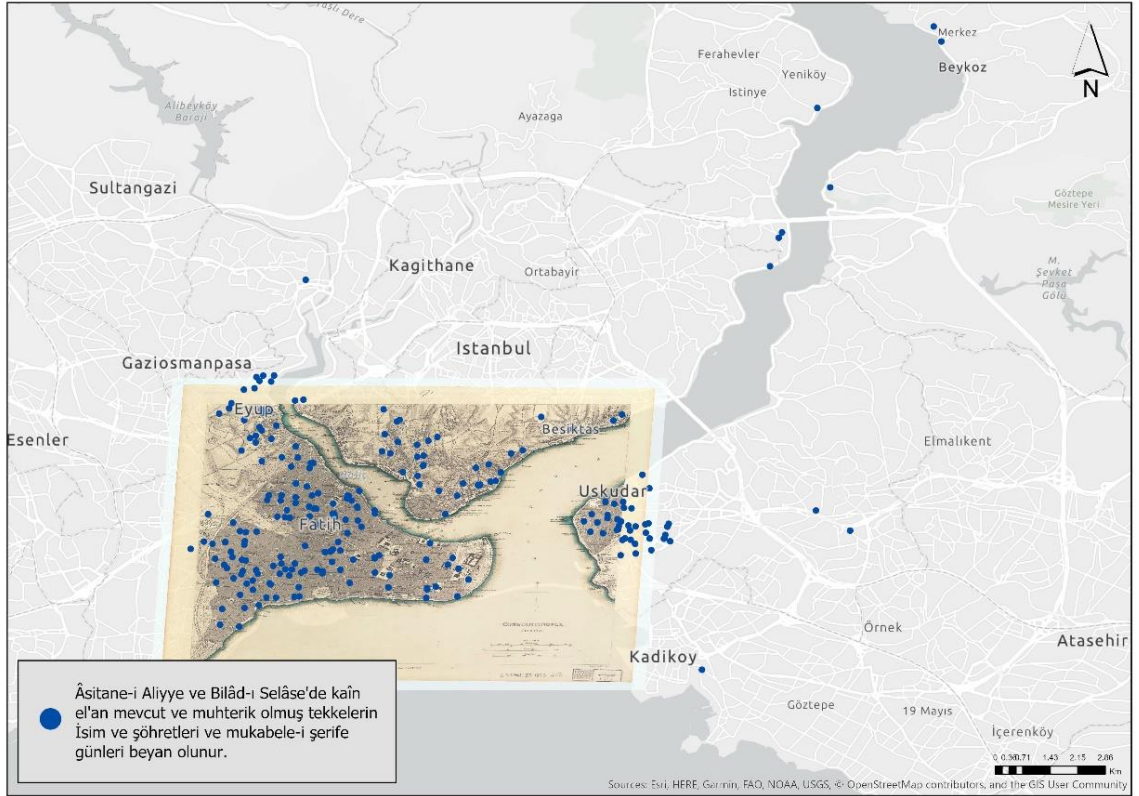
II. Mahmud’un kızı Salih Sultan’ının düğünü sebebiyle hazırlanan liste 1250 (1834) tarihlidir. Kimin hazırladığı belli olmayan listede 213 şeyh ve tekkelerinin isimleri, bulundukları yer ve aldıkları atıyyeler yer almaktadır. Hatice Aynur tarafından yayınlanmıştır (Aynur, 1988).

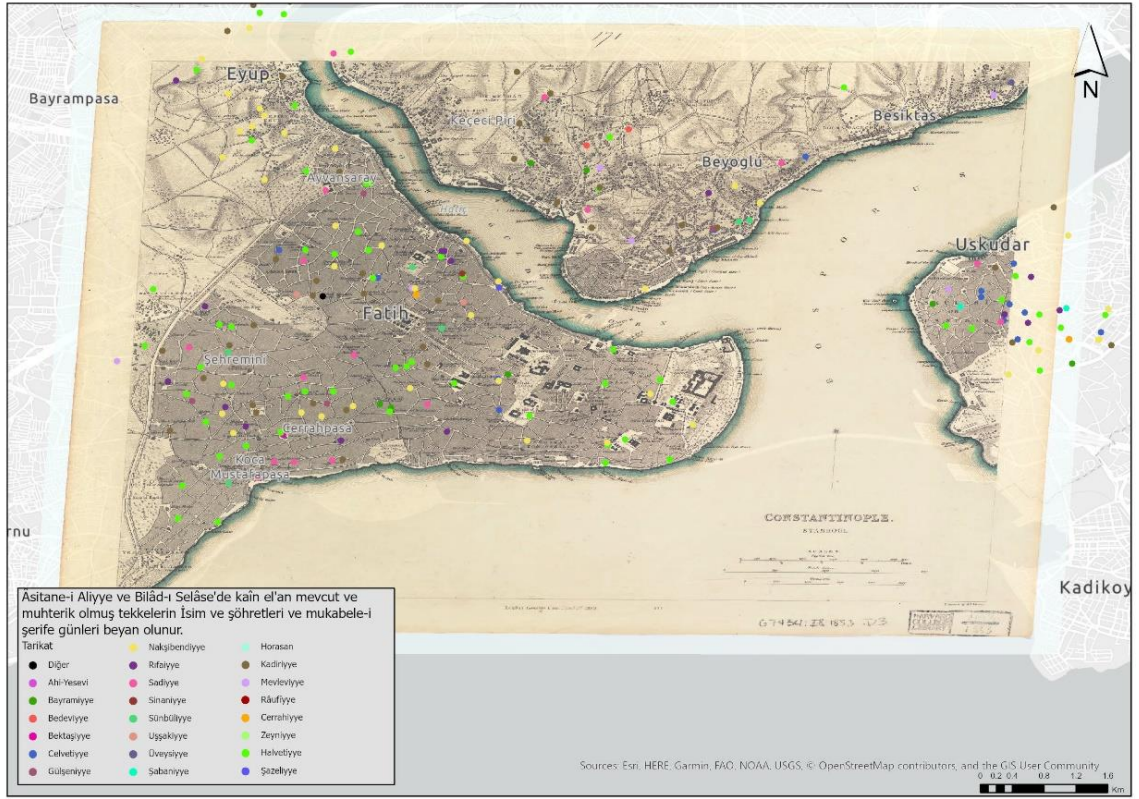
“Âsitane-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâse’de kaîn el'an mevcut ve muhterik olmuş tekkelerin isim ve şöhretleri ve mukabele-i şerife günleri beyan olunur”

Atatürk Kitaplığı Bel_Osm_K.00730 numarada kayıtlı olan listede 257 tekkeyi barındırmaktadır. İstanbul’un meşhur yangınlarından biri sebebiyle tahrip olmuş veya ayakta kalmış tekkeleri belirttiği anlaşılan liste 1840 yılında hazırlanmıştır. Tekkeler mukabele günlerine göre sıralamış, tarikatları ve binaların liste yapıldığındaki durumlarını belirtmiştir. 87 Halvetî, 54 Nakşî, 38 Kadirî, 27 Sadî, 23 Celvetî, 18 Rıfâî, 5 Mevlevî, 3 Bedevî, 2 Şazelî Tekkesi kaydedilmiştir. Mustafa Kara ve Galitekin tarafından yayınlanmıştır (Galitekin, 2003; Övüç, 2011). 50 tekke için “arsadır” kaydı düşüldüğüne göre XIX. yüzyıl başında faal olan bu tekkelerin 1840’a gelindiğinde yangın sebebiyle (başka bir sebeple de olabilir) ortadan kalktığı söylenebilir.

Anlaşıldığı üzere bu liste de mukabele günlerini belirlemek için yapılmıştır. Bu listedeki kolaylık günü belirli olan tekkenin hangi tarikata mensup olduğunu, tarikatlara göre farklı usullerde yapılan mukabele-zikirlerin hangi meşrepte icra edileceğini de belirtiyor oluşudur.

Başka listelerde Afganlar Tekkesi olarak kaydedilmiş olan bir tekke bu listede Ağvanlar olarak yazılmış, Dülgerzâde olarak kaydedilen bir tekke ise Hülkerzâde olarak ifade edilmiştir. Burada yer alan Piyâle Paşa'daki Zencirli Ali Baba Tekkesi ile Halvetî Nureddin Tekkesi olarak kaydedilmiş olan iki tekkenin yeri tespit edilememiştir (bkz. Harita 3.4).

Harita 3.4. “Âsitane-i Aliyye ve Bilâd-ı Selâse'de kaîn el'an mevcut ve muhterik olmuş tekkelerin İsim ve şöhretleri ve mukabele-i şerife günleri beyan olunur” listesindeki tekkelerin konumları, 1840.

Kaynak: Atatürk ktp. Bel_Osm_K.00730

“Melekpaşazâde Kadrî Bey'in Hankâhnâme'si”

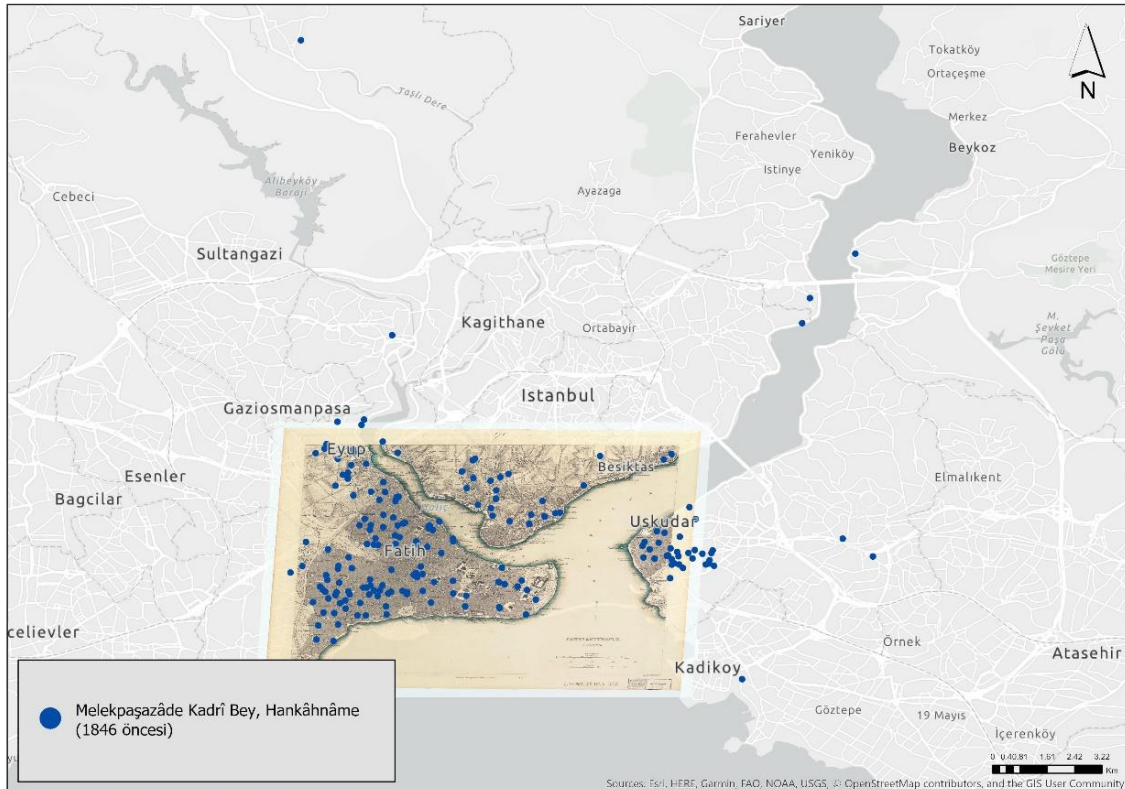
1846 yılı öncesinde düzenlendiği düşünülen, Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyye üyelerinden Melekpaşazâde Kadrî Bey'in listesi Hankâhnâme, 222 tekkeyi ihtiva etmektedir. Eser Süleymaniye Kütüphanesi, Nuri Arlasez koleksiyonu nr. 36 bulunmaktadır. Bu liste de tekkeleri mukabele günlerine göre sıralamıştır. Tekkeler faal durumda değilse “muhterik, arsa” kelimeleri ile bu durum belirtilmiştir. Galitekin tarafından yayınlanmıştır (Galitekin, 2003; Övüç, 2011).

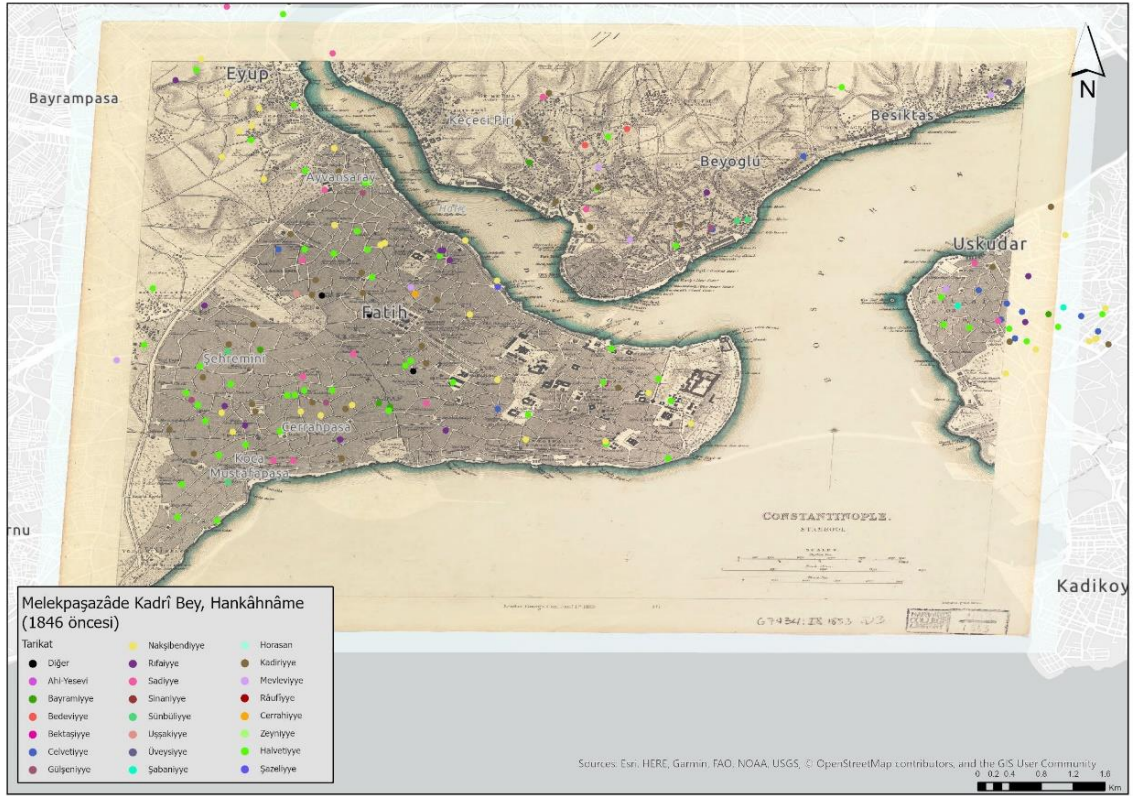
1860 yılında hazırlandığı anlaşılan Abdurrahman Nasır'ın Kitâb-u Tafsîl-i Tarikat-ı Mukarrâbin ve Sebîl'ül-Müstakîm, Nakşibendiyye'den Mehmed Rüstem Raşid Efendi'nin Tûrûk-i Âliyye Silsileleri, Hocaşade Hilmi'nin Hadikât'ül-Evliya'sı ve Ziyârte-i Evliyâ'sı benzer içerikli eserlerdir (Yücer, 2004).

Kadri Bey Sadrazam Melek Mehmed Paşa'nın oğludur. Galata, Edirne ve Mekke kadılığı görevlerinde bulunmuş bir müderristir. İstanbul ve Anadolu Kadısı unvanını almış,

Anadolu Kazaskerliği ve Meclis-i Vâlâ üyeliğinde bulunmuş, 1846'da vefat etmiştir. Hazırladığı listenin kesin tarihi belli olmasa da vefatına yakın bir dönemde olduğu düşünülmektedir. Bir medrese mensubu olarak Melekpaşazâde'nin listesi tekke-medrese ilişkisinin mahiyetine dair anlamlar içermektedir. Bu liste de tekkeleri mukabele günlerine göre sıralamıştır. Haftanın her gününü liste başı yaparak o gün mukabelesi olan tekkeleri isim, tarikat ve semti ile kaydetmiştir. Tekkeler faal durumda değilse “muhterik, arsa” kelimeleri ile bu durumu belirtilmiştir. İstanbul'da 40 Halvetî, 36 Nakşî, 31 Kadirî, 25 Sadî, 19 Rifaî, 13 Sünbülî, 7 Celvetî, 5 Mevlevî, 5 Bayramî, 5 Nureddîn, 3 Bedevî, 3 Gülşenî, 3 Uşşakî, 2 Cerrahî, 2 Şazelî, 21 tane de tarikatı belirlenmemiş tekke mukabelede bulunmuştur.

Listedeki mukabele günü tekrar eden yani haftada birden fazla mukabele yapan tekkeler Hankâhnâme'de 200 tekkenin adı verilmiştir. Listeye göre 25 tekke işlevini yitirmiş görünmektedir. Bu listede yer alan beş tekkenin -Eyüp'teki Kûrî veya Kuru Tekkesi (Karılar Tekkesi olarak da bilinen Hatuniye Tekkesi olma ihtimali var), Ali Baba veya Zincirli Ali Baba Tekkesi, Yenikapı'daki Şeyh İsmail Tekkesi, Beykoz'daki Şeyh Hafız Tekkesi, Eyüp'teki Nureddin Tekkesi- yerleri tespit edilememiştir (bkz. Harita 2.5).

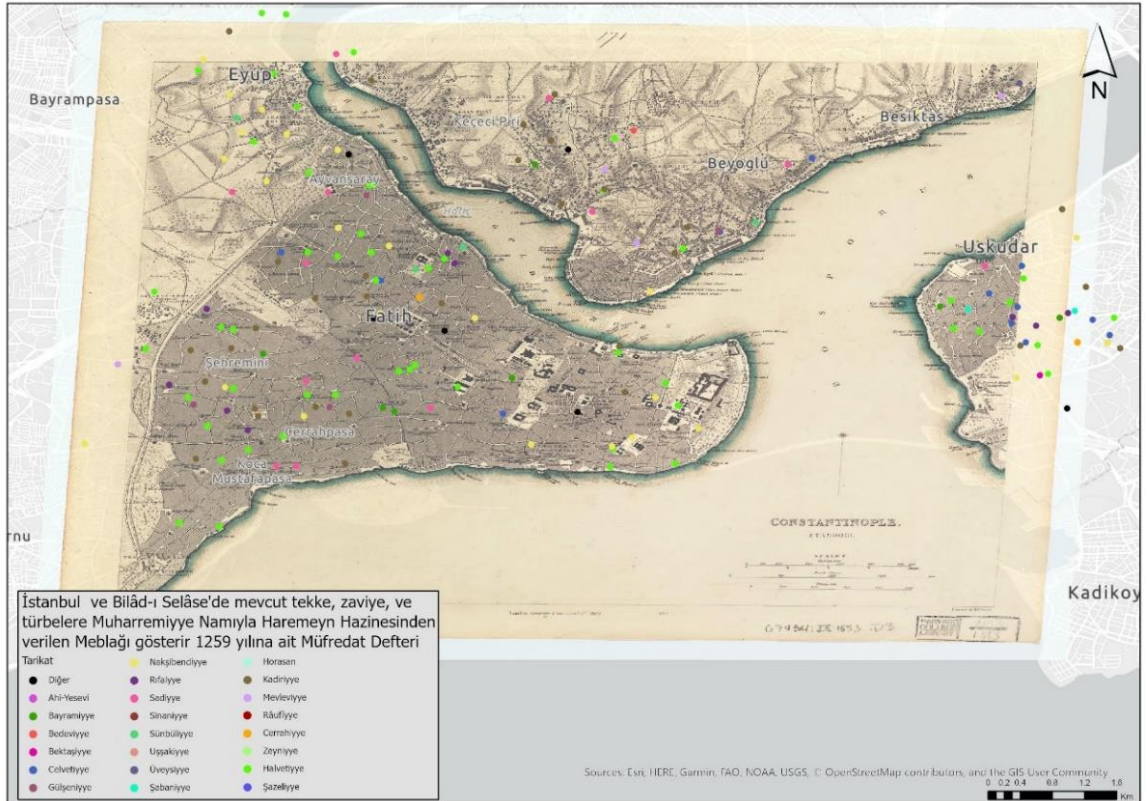
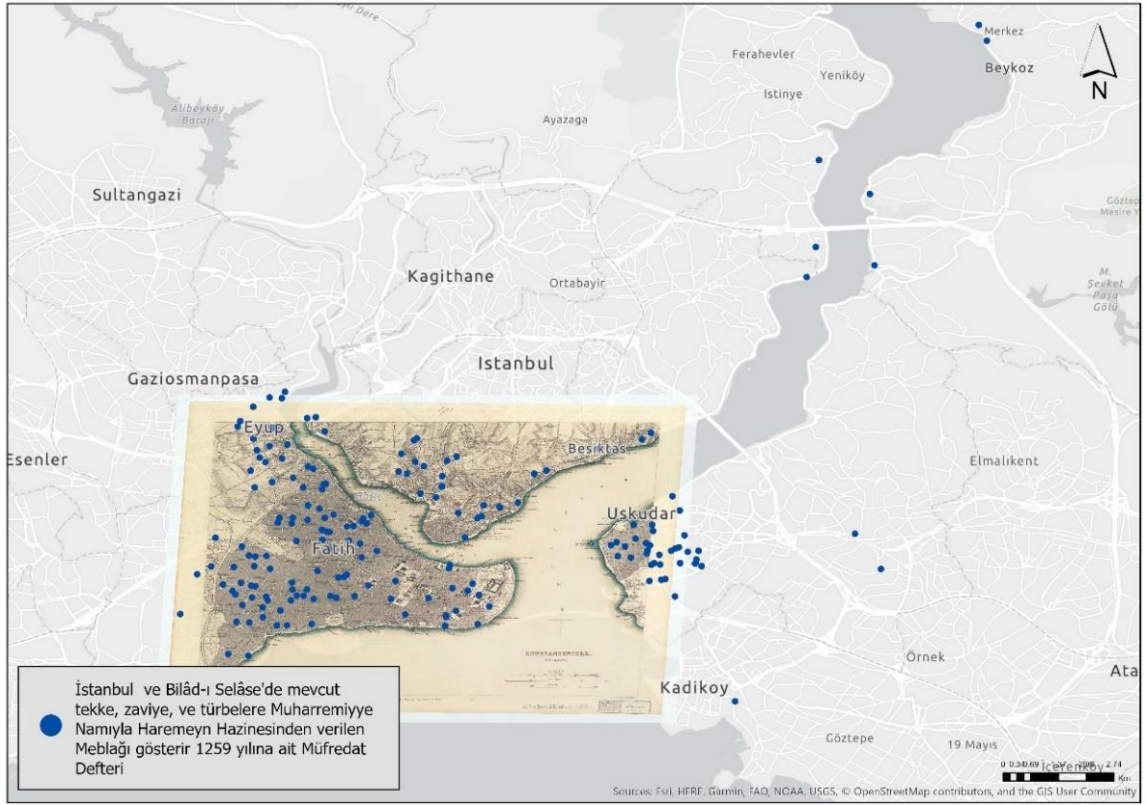
Harita 3.5. "Hankâhnâme" listesindeki tekkelerin konumları, 1846

Kaynak: Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez. nr. 36

"İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namıyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağ gösterir 1259-1292 yılına ait Müfredat Defteri " Başbakanlık Osmanlı Arşivleri EV. d 12138 ve 41124 numaralarda kayıtlı, Osmanlı Devleti'nin yeni yıl kutlamaları arasında yer alan Muharrem ayı hediyeleşmelerine dair tutulmuş defterlerdir (Telci, 2012). Bu listeler Ahmet Nezih Galitekin tarafından Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul isimli eserinde yayınlanmıştır. Hicri yeni yıl kutlamaları takrîben XVIII. yüzyılda ortaya çıkmış ve XIX. yüzyılda yavaş yavaş bir devlet protokolü halini almıştır (Telci, 2012). Muharrem ayının ilk günü ziyaretçiler Sultan'ı tebrik etmek üzere gelir, yeni yılı kutlayan manzum birer tarih kaydı hediye eder, karşılığında da sultandan bir miktar câize alırlardı. Sultan kendisini ziyarete gelenlere ihsanda bulunmakla kalmayıp harem halkına ve saray dışından bir takım kişi ve kurumlara "Muharremiye" adıyla bir miktar para ihsan etmektedir. Bu listelerin en erken tarihli olanı 1 Muharrem 1119 (1784) tarihli ve I. Abdülhamid (1774-1789) dönemine aittir. Son Muharremiye Defteri ise 8 Muharrem 1328 (1910) tarihinde düzenlenmiştir. Bu son belgeye dayanılarak tekkelere Muharremiye dağıtılması geleneğinin 1910 yılına kadar

devam ettiği söylenbilir (Telci, 2012). Defterlerde İstanbul 9 bölgeye ayrılmış ve bu bölgelerdeki Muharremiye gönderilecek tekke, zâviye, türbeler ve şahsına muharremiye verilecekler listelenmiştir. Muharremiyeler anlaşılacağı üzere bazen tekke şeyhine, bazen tekkede bulunan kişilere verilmiştir. Bizim incelediğimiz 1843 ve 1875 tarihli defterlerde hangi tekkede kime muharremiye verilmiş ise tekke isminin altında bu kişinin de adı kaydedilmiştir. denek için bir standart belirlenmiş ve bütün defterlerde daima 30 kuruş olarak kaydedilmiştir. demeler bazen topluca aynı gün içinde bazen farklı günlerde yapılmıştır. Toplam dağıtılan miktar 8.180 kuruştur. (Hesaba göre 7.440 kuruş olması gereken bu rakamda ya bir kayıt ya da bir hesap sorunu vardır.

1259 (1843-44) listesine göre bölgeler diğer bazı listelerde olduğu gibi numaralandırma usulü değil bölge semt isimleri ile verilmiştir. Buna göre Ayasofya Civarı'nda 16, Aksaray'da 11, Haseki Sultan'da 16, Koca Mustafa Paşa'da 19, şehremini'de 30, Sur Dışı'nda 31, Anadolu Tarafı şkdar'da 51, Kasımpaşa Tophane ve Rumeli Sahilleri'nde 37, Edirnekapı civarında 37 kayıt bulunmaktadır. 248 ödeme kayıtlı olan listede, birkaçının mensubiyetleri belirtilen 225 tekkenin ismi geçmektedir. 28 tekkenin konumu ise harita üzerinde bulunamamıştır. Çalışmamızda 1259 (**1843-44**) (bkz. Harita 2.6) ve 1292 (**1875-76**) tarihli iki listeyi dikkate aldık (bkz. Harita 3.6).

Harita 3.6. “İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namiyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağı gösterir 1259 yılına ait Müfredat Defteri”ndeki tekkelerin konumları, 1843

Kaynak: BOA. EV. d 12138

“İstanbul ve Bilâd-ı Selâse’de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namıyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağ gösterir 1292 yılına ait Müfredat Defteri”

Araştırmamıza dahil ettiğimiz Muharremiye defterlerinden ikincisi 1875 yılına ait. Bu iki defteri mukayese etmek Meclis-i Meşayih çalışmalarının tekkeleri nasıl etkilediğine dair faydalı olacaktır diye düşünüyoruz.

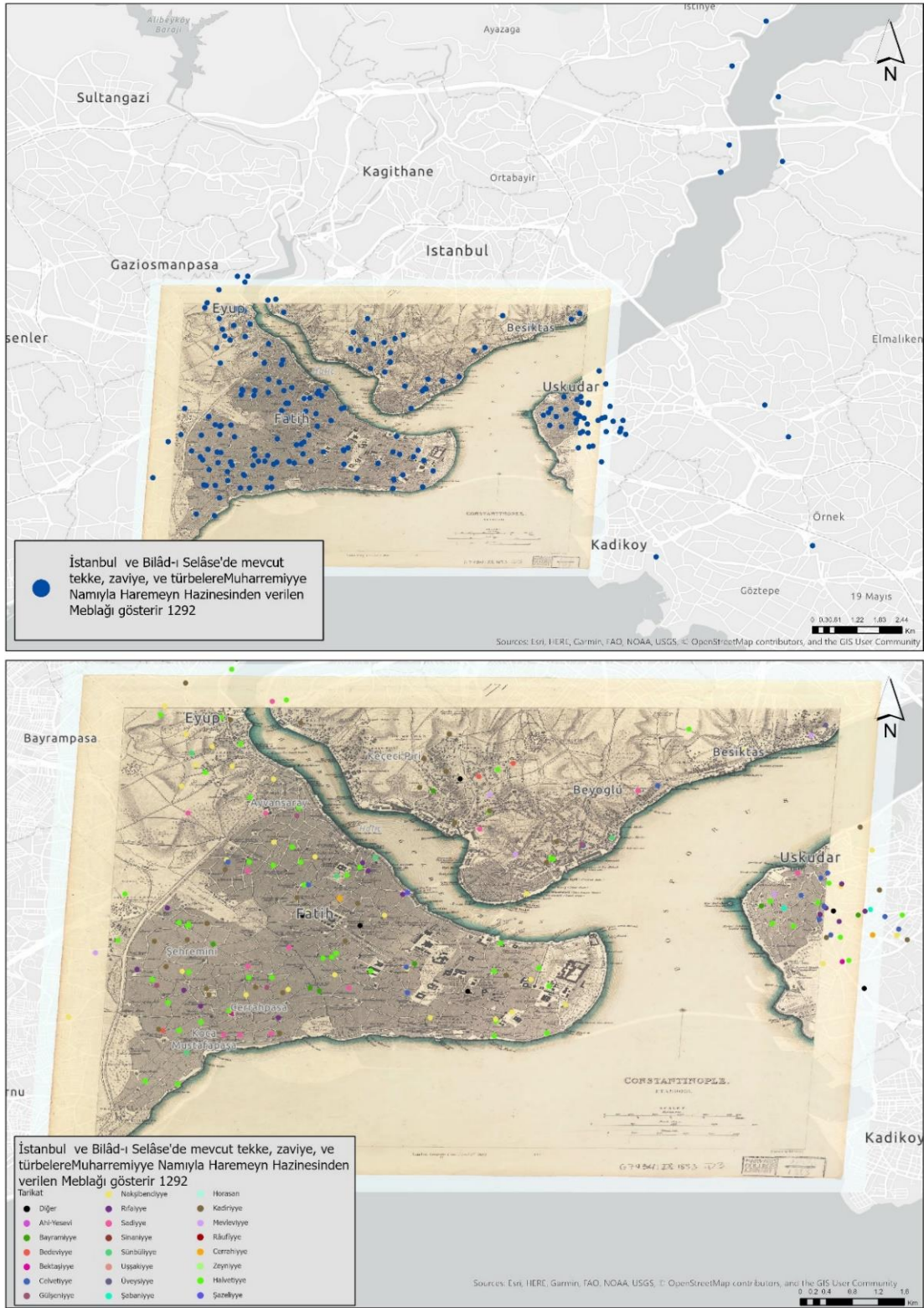
Bu defa tasnif Ayasofya Civarı’nda 23, Aksaray’da 11, Fatih ve Edirnekapi’da 51, Haseki Sultan’da 22, Kocamustafapaşa’da 43, Anadolu Tarafı Üsküdar’da 62, Sur dışı’nda 42, Kasımpaşa Tophaneve Rumeli Sahilleri’nde 44 şeklinde gerçekleşmiş ve Şehremini, Sur Dışı Fatih civarına dâhil edilmiştir. 298 kayıt bulunan listede 239 tekkenin adı geçmektedir. 25 tekkenin yeri bulunamamıştır.

Tablo 3. 1. Meclis-i Meşayih’in kuruluşundan önceki ve sonraki tekke sayıları

Tarih	Ayasofya civarı	Aksaray	Fatih-Edirnekapi (şehremini)	Haseki	Kocamustafa Paşa	Anadolu-Üsküdar	Sur Dışı	Kasımpaşa-Rumeli Sahili	Toplam
1844	14	10	18+30-23 (toplam 71)	13	8	45	27	37	225
1875	20	9	36	18	27	52	42	40	239

Meclis-i Meşayih’in kuruluşundan önce ve sonra düzenlenen iki Muharremiye listesine göre tekke sayılarında azalma değil artma gözlenmektedir (bkz. Tablo 3.1). Aksaray hariç bütün bölgelerdeki tekke sayıları artmış veya listeye girebilen tekkeler artış göstermiştir. Bu listeler elbette İstanbul’daki bütün tekkelerin listesini vermemektedir. Muharremiye’nin hususiyeti gereği “Muharremiyeler”, harçlık-ikram gönderilen tekkeleri göstermektedir. Meclis-i Meşayih’in kuruluşu ile gelirlerine tahdit getirilen, vakıf varlıklarının çoğuna el konulan tekkeler zor durumda kalmış görünmektedir. Merkezileşme çabası içinde olan devletin Muharremiyeler aracılığı ile hem kontrol etkisini artırdığı hem de ihsanda bulunarak tekkeleri kendi yanına çekme gayreti içinde olduğu düşünülebilir. Devletten yardım almayan-alamayan tekke miktarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Özellikle Nakşî-Halidîlerin devlet yardımı kabul etmediğini ve kendi giderlerini kendilerinin karşıladığı unutulmamalıdır. Benzeri başka

tekkelerin varlığı da mümkündür. Bu listeler bulunan tekkelerin 1844 tarihli 30, 1875 tarihli 25 tekkenin yeri bulunamamıştır (bkz. Harita 3.7).

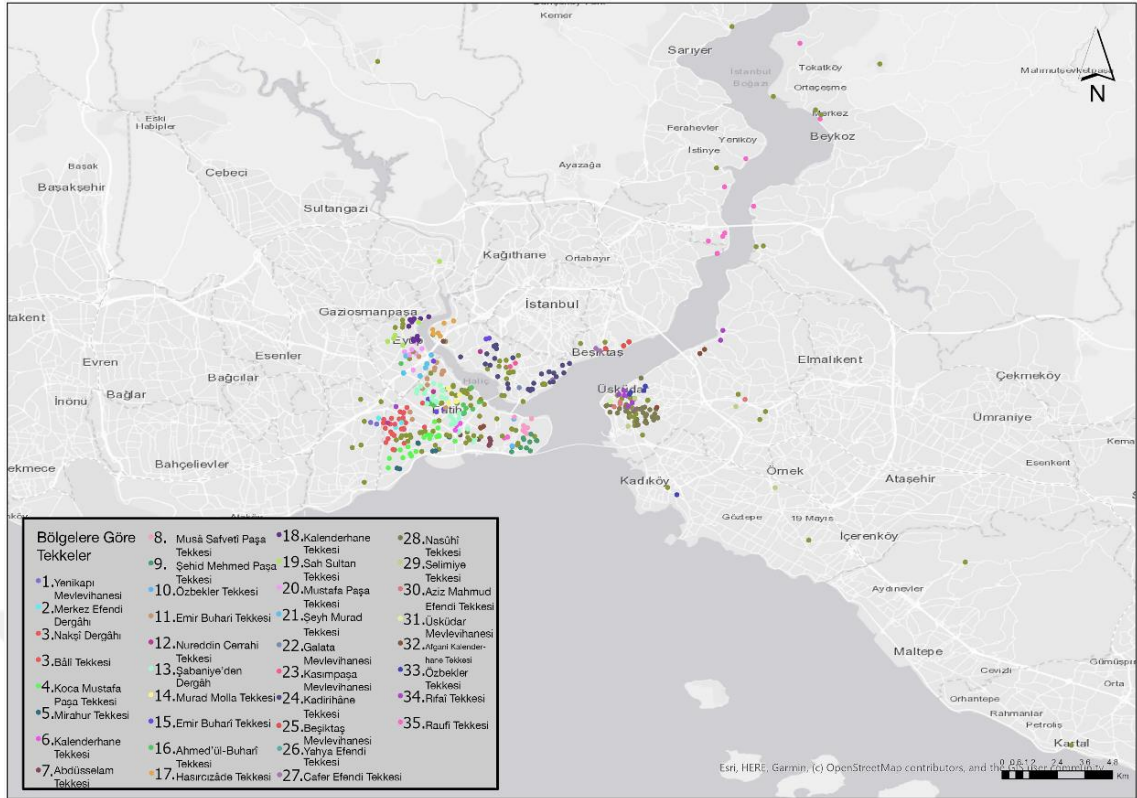

Harita 3.7. “İstanbul ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut tekke, zâviye ve türbelere Muharremiyye Namiyla Haremeyn Hazinesinden verilen Meblağı gösterir 1259 yılına ait Müfredat Defteri”ndeki tekkelerin konumları, 1875 Kaynak: BOA. EV. d 41124

“İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukû'atı Defteri”

Tekke listeleri arasında en ilgi çekici olanlardan biri 1283 ile 1297 (1866-1880) tarihleri arasında tutulmuş “İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukû'atı Defteri”dir. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Kâmil Kepeci koleksiyonu 6290 numarada kayıtlı listede İstanbul, Eyüp ve Galata’da bulunan 252 tekke, ilk şeyhleri, ikinci şeyhleri, dervişlerin sayıları, isimleri, baba adları, doğum tarihleri, memleketleri, İstanbul’a geliş tarihleri gibi ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Bu listede, 35 bölgedeki merkezlere bağlanmış olan tekkeler ve her bölgenin “merkezi tekke”si gösterilmiştir. Belirlenen bu 35 bölge coğrafi bir ayırım değildir. Mesela 35. Bölge Beykoz merkezli bir bölge iken Beşiktaş ve Emirgan’dan tekkeler buraya dahil edilmiştir. Ya da Üsküdar 7 ayrı bölgeye bölünmüş, bunlardan birini teşkil eden 28. Bölgeye Kartal Yakacık mahallesi dâhil edilmiştir. Tek başına bir bölge olan tekkeler olduğu gibi, Yahya Efendi Dergâhı gibi, bir başka bölgenin tekkeleri ile de iç içe geçmiş hatta birbiri ile örtüşen bölgeler bulunmaktadır (bkz. Harita 3.8). Bu tasnif çeşitliliği sebebiyle, bölge uygulamasının tekkelerin sadece konumlarına göre olmadığı ortadır. Tekke bölgeleri belirli tekkelerin önderliğinde çeşitli nitelikleri sebebiyle bir araya getirilmiş idaresi ve kontrolü mümkün olan tekke birlikleridir denilebilir. Bu sebebin belirlenebilmesi için tekke konumunun yanında şeyhleri, mensupları, görevleri, kapsama alanları, ilişkiler ağı, mali durumları, hitap ettikleri kitlenin genişliği, birbirleri ile fiziki ve manevi irtibatları, merkez tekke konumundaki tekke ile geçmişteki irtibatları gibi bilgilerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Harita 3. 8. İstanbul Tekkeleri Nüfus Vukû'atı Defteri"nde oluşturulmuş 35 bölge, 1866
Kaynak: BOA. Kâmil Kepeçi. nr: 6290

Bu liste ile, bölge sayılarının 15'e indirildiği Meclis-i Meşayih'in yayınladığı 1337 (1918) tarihli "Tekâyâ ve Merâkız Defteri"nin mukayesesinden bir sonuç çıkarılabilir ancak şu aşamada bu, başka bir çalışmanın konusu olmalıdır. İncelenen listede yer alan 252 tekkenin bölgelere dağılımına bakıldığında tekkelerin eşit bir şekilde dağıtılmadığı anlaşılmaktadır (bkz. Tablo. 3.2).

Tablo 3. 2. Merkez Tekkeler, nüfusları ve kayıtlı olan tekke sayıları

Merkez No:	Tekkenin Adı	Nüfusu	Tekke sayısı
1	Yenikapı Mevlevihanesi	148	
2	Merkez Efendi Dergâhı	21	1
3	Yedikule haricindeki Tarikat-ı Nakşî Dergâhı	26	17
3	Silivrikapı civarındaki Nakşî Bâlî Tekkesi	38	
4	Koca Mustafa Paşa Tekkesidir	37	22
5	Yedikule civarındaki Sünbülüye'den Mirahur Tekkesi	25	8
6	Horhor'da Kalenderhane Tekkesi	8	
7	Koksa civarındaki Sadiyye'den Abdüsselam Tekkesi	5	6
8	Hocapaşa'da Musâ Safvetî Paşa Tekkesi	17	3
9	Küçük Ayasofya'da Şabaniyye'den Şehid Mehmed Paşa Tekkesi	22	7
10	Küçük Ayasofya'da Özbekler Tekkesi	16	
11	Eğrikapı'da Nakşibendiyye'den Emir Buhari Tekkesi	10	8
12	Nureddin Cerrahi Tekkesi	22	14
13	Sofilerde Tarikat-ı Şabaniye'den Dergâh	12	4
14	Çarşanbapazarı'nda Nakşibendi Murad Molla Tekkesi	13	12

Tablo 3. 2 (devam)

15	Fatih'te Nakşibendî Emir Buharî Tekkesi	12	
16	Unkapanı'nda Nakşibendî Ahmed'ül-Buharî Tekkesi	10	11
17	Sütlüce'de Sadiyye'den Hasircızâde Tekkesi	13	5
18	Eyüp'te Kalenderhane Tekkesi	30	
19	Eyüp'te Sünbüliyye'den Sah Sultan Tekkesi	9	14
20	Edirnekapi'da Nakşibendiyye'den Mustafa Paşa Tekkesi	13	9
21	Eyüp Nişancı'da Nakşibendiyye'den Şeyh Murad Tekkesi	23	1
22	Galata Mevlevihanesi	85	
23	Kasımpaşa Mevlevihanesi	48	
24	Tophane'de Kadiriyye Tekkesi	16	18
25	Beşiktaş Mevlevihanesi	71	
26	Beşiktaş'ta Nakşibendiyye'den Yahya Efendi Tekkesi	32	
27	Fındıklı'da Sünbüliyye'den Cafer Efendi Tekkesi	13	2
28	Üsküdar'da Halvetiyye'den Nasûhî Tekkesi	9	19
29	Üsküdar'da Nakşibendiyye'den Selimiye Tekkesi	19	9
30	Üsküdar'da Halvetiyye'den Aziz Mahmud Efendi Tekkesi	23	8
31	Üsküdar Mevlevihanesi	23	
32	Üsküdar Çinili Camii civarında Nakşibendiyye'den Afgani Kalenderhane Tekkesi	6	
33	Üsküdar Özbekler Tekkesi	16	
34	Üsküdar'da Menzilhane yokuşunda Rıfâî Tekkesi	9	9
35	Beykoz'da Halvetiyye'den Raufî Tekkesi	6	14

Tablo 3.2'de de görüleceği üzere belge düzenlenirken hatalı kayıtlar olmuş, 4 numaralı kayıt olması gereken “Silivrikapı civarındaki Nakşî Bâlî Tekkesi” tekraren 3 numaralı merkez tekke olarak kaydedilmiştir. Bu tekkeye herhangi bir tekke bağlı görünmemektedir. Bununla birlikte listenin latin harfleri ile kaydedildiği Galitekin nüshasında (2003) Nureddin Tekkesi 13. Merkez tekke olarak kaydedilmiş olsa da orijinal belgede 12. merkez tekke olduğu görülmektedir. 13. Merkez tekke olarak kaydedilmiş olan “Sofilerde Tarikat-ı Şabaniye'den Dergâh” Galitekin nüshasında Nureddin Tekkesine bağlı olarak kaydedilmiştir. 13. Merkez tekke olan “Sofilerde Tarikat-ı Şabaniye'den Dergâh”a kayıtlı olan 4 tekke de yine Nureddin Tekkesine bağlı olarak gösterilmiştir. Oldukça yoğun bir yerleşim ve tekke bölgesi olan Fatih Sofular'daki bu tekke Ekmel Tekkesi veya Süleyman Efendi tekkesi olarak bilinen tekke olmalıdır. Orijinal belgedeki hatalı diziliş sebebiyle İstanbul fiilen 36 bölgeye ayrılmış olsa da liste sonundaki son bölge 35. bölge olarak kaydedilmiştir. Ya da merkez tekke olmayan bir tekke merkez olarak kaydedilmiştir. Biz iki kez tekrarlanmış olan 3. merkez tekkeyi, orijinal belgede ifade edildiği gibi iki tekke, “Yedikule haricindeki Tarikat-ı Nakşî Dergâhı ve Silivrikapı civarındaki Nakşî Bâlî Tekkesi” olarak kaydettik. Bu tekke Yedikule harici denildiğine göre Seyyid Nizam Tekkesi olmalıdır.

Harita 3.9. Merkez tekkeler

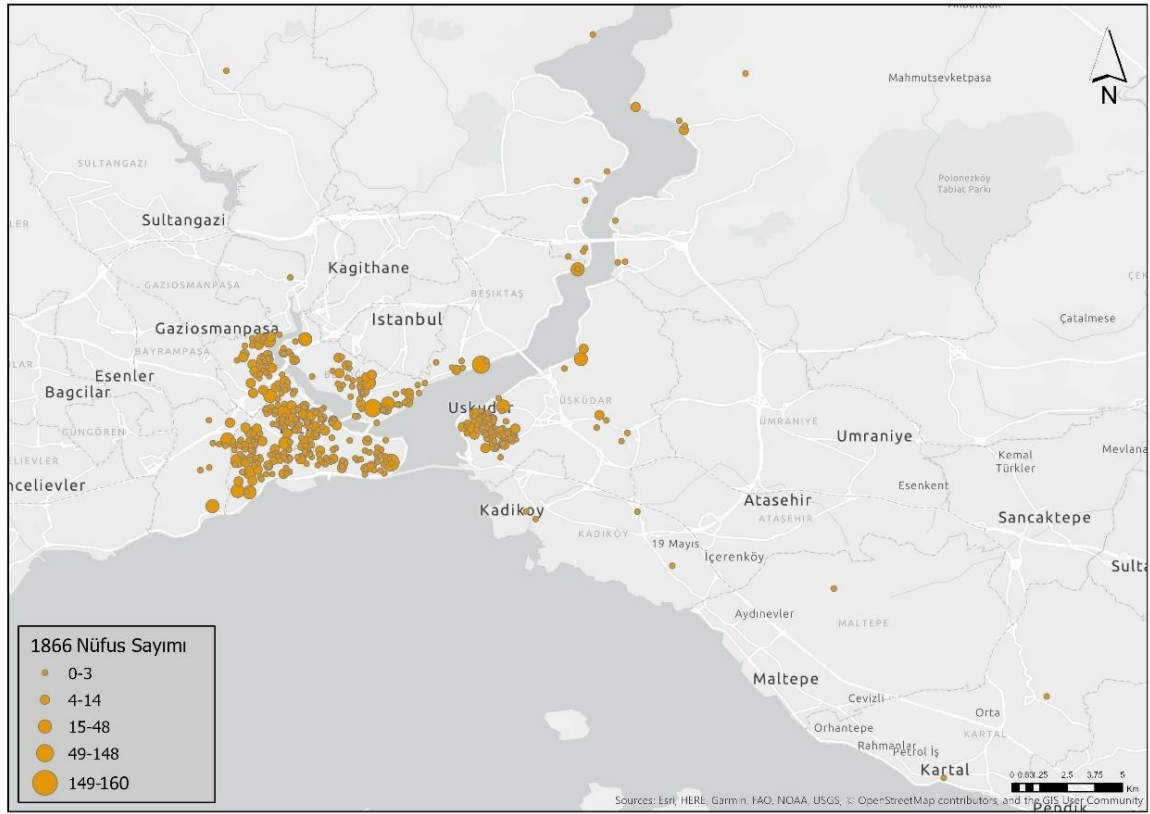
Yenikapı Mevlevihanesi en kalabalık tekke olarak görülmektedir ve numaralandırma buradan başlamakta, Kocamustafapaşa'daki tekkelerle devam edip, Fatih bölgesine oradan Eyüp'e, Beyoğlu ve Üsküdar'a geçmektedir. Merkez tekke olan ve sur dışında تنها bir yerde bulunan Yenikapı Mevlevihanesine bağlı herhangi bir tekke kaydı bulunmamaktadır. Her biri merkez tekke konumundan olan Üsküdar, Galata, Kasımpaşa ve Beşiktaş Mevlevihaneleri de kalabalık nüfusları ile dikkat çekmekte ancak bunlar da Yenikapı Mevlevihanesi gibi herhangi bir tekleden sorumlu görünmemektedirler. Misafirhane kimliği taşıyan Üsküdar Mevlevihanesi dışındaki Mevlevihanelerin hepsi تنها yerlerde tesis edilmişlerdir.

Merkez tekke olmasına rağmen kendilerine bağlı tekke bulunmayan diğer merkezler, meskûn alanların sınırında yer alan Üsküdar Çinili camii yanındaki Afgani Kalenderhanesi, yine seyrek iskânlı Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler Tekkesi, yerleşim yerlerinin uzağında fakat saray bölgesinin yakınında bulunan Beşiktaş Yahya Efendi Tekkesi, iskân ve tekke yoğun bir bölge olan Eyüp merkezdeki Kalenderhane, seyrek iskânlı ve mezarlıklar bölgesinde bulunan Eğrikapı Emir Buhari Tekkesi, yoğun iskân alanı Küçük

Ayasofya'daki Özbekler Tekkesi, sıkışık iskânlı ve tekkesi bol Horhor Kalenderhanesi ve surların yakınında ve تنها Silivrikapı'daki Bâlî Paşa Tekkesidir. Bu tekkeler Nakşibendiyye'ye mensuptur.

3 merkez tekke yoğun bir tekke bölgesi olan Kocamustafapaşa ve seyrek tekkeli Yedikule civarındadır. 2 tekke Mevlanakapı'da surdışındadır. Hemen hemen Kocamustafapaşa tarafındaki kadar tekkeye sahip Fatih bölgesinde ise 7 merkez tekke görülmektedir. Eyüp bölgesinde 4 merkez tekke yerleştirilmiştir. İş ve ticaret bölgesi olması dolayısıyla diğer bölgelere kıyasla daha az tekkesi bulunan Beyazıt bölgesinde 3 merkez tekke vardır. Beyoğlu'nda 5, Beşiktaş'ta birbirine yakın 2 merkez tekke görülmektedir. Beşiktaş'taki merkez tekkelerden biri olan Mevlevihane XIX. yüzyılın ikinci yarısında Eyüp'e taşınmış ve Bahariye Tekkesi olarak adlandırılmıştır. Ancak bu tekkeye merkez tekke unvanı verilmemiştir. Üsküdar'da 7 Beykoz'da ise 1 merkez tekke bulunmaktadır. Merkez tekkeler tekke bölgelerdeki yoğunluklarına göre tayin edilmiş görünmektedir ancak tekkeler bölgelerindeki merkezlere eşit bir şekilde dağıtılmış değildir. Çok tekkenin olduğu bölgelerde merkez tekke sayısı fazladır.

22 tekke ile Koca Mustafa Paşa tekkesi en çok tekkenin bağlı olduğu merkezdir. Bunu 19 tekke ile Üsküdar Nasûhî Tekkesi takip eder. Tekke nüfusu ile bağlı bulunan tekke sayısı arasında bir bağlantı olmadığı görülmektedir (bkz. Harita 2.10). 37 kişinin yaşadığı Kocamusfapaşa Tekkesine 22 tekke bağlı iken 6 kişinin yaşadığı Afganiler tekkesine bağlı herhangi bir tekke görülmemektedir veya 17 nüfuslu Safveti Paşa tekkesine 3 tekke bağlı iken 6 nüfuslu Rauî tekkesinin sorumlu olduğu 14 tekke vardır. Merkez tekkeler kendilerine bağlı bulunan tekkelerden sorumlu ve Meclis-i Meşayih ile aracı konumundadır. Sorumlu veya aracı olunan tekke bulunmadığı halde bu tekkelerin neden merkez listesinde yer aldığı bilinmemektedir.

Harita 3. 10. 1866 tarihli belgeye göre nüfus yoğunluklarını gösterir harita

Kaynak: BOA. Kâmil Kepeçi. nr: 6290

30. Bölgeden Selami Ali Tekkesi aynı yerde gösterilmesine rağmen iki kez farklı nüfuslarla kaydedilmiş. Celvetiyye'ye mensup olduğu diğer tekke listelerinde belirtilmiş olan Büyük Çamlıca'daki Selami Efendi tekkesi Nüfus Vukuatı defterinde iki defa 30 numaralı bölgeye kaydedilmiştir. Ancak 3 ve 7 kişi olarak iki ayrı nüfus kaydı ile belirtilmiştir. Kişi sayısındaki bu farklılık iki farklı tekkeye işaret etse de incelediğimiz diğer listelerde Büyük Çamlıca bölgesinde kayıtlı başka bir tekkeye rastlanmamıştır. Bu sebeple kayıta bir hata olduğu düşünülebilir.

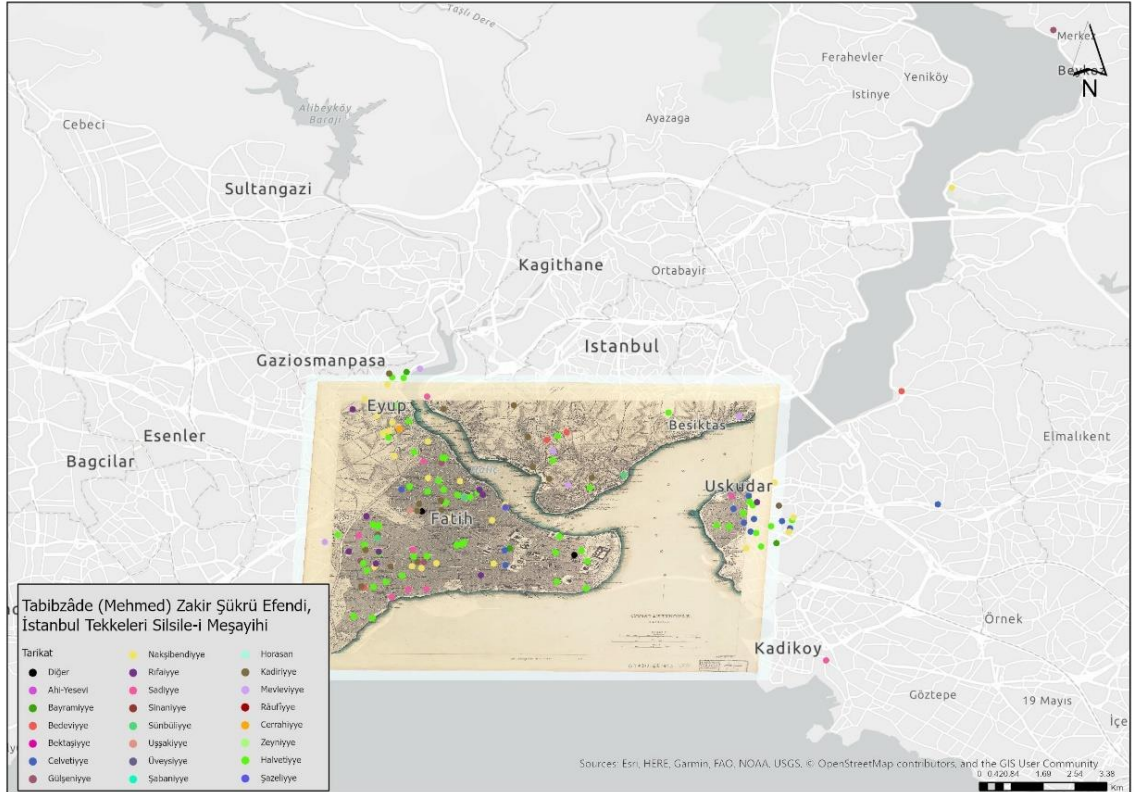
“Tabibzâde (Mehmed) Zakir Şükrü Efendi, İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşayihî”

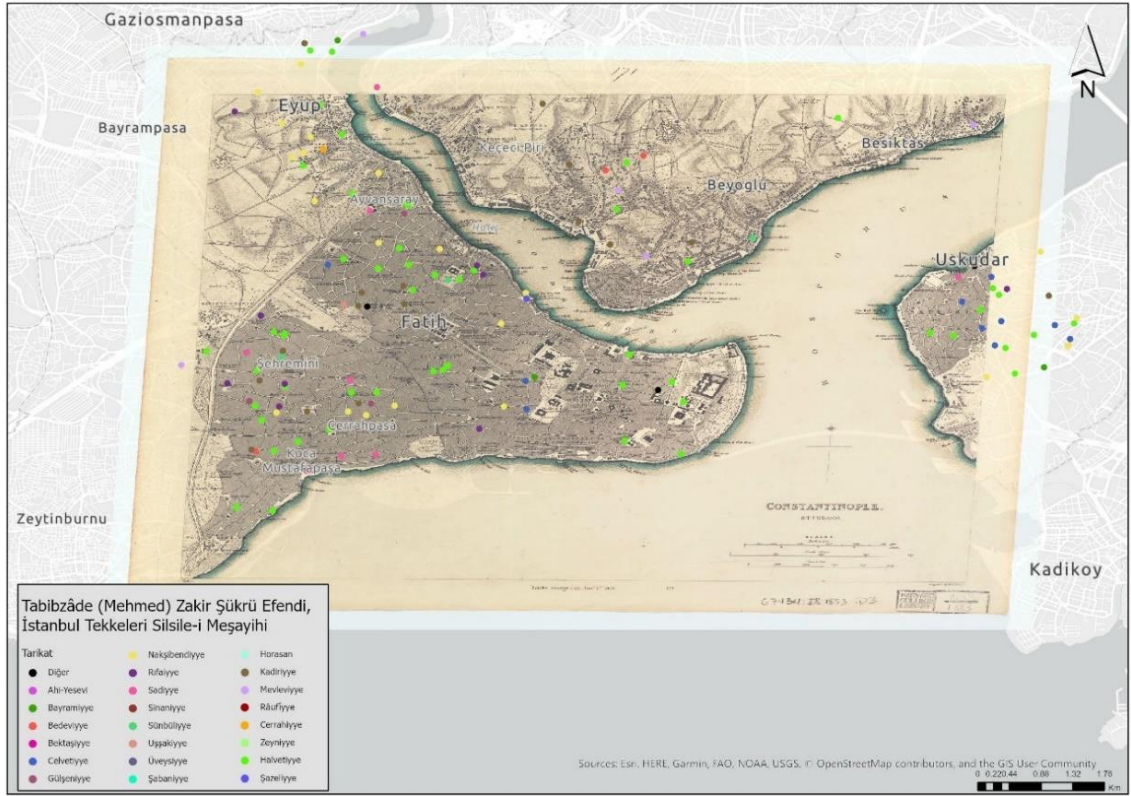
Tabibzâde (Mehmed) Zakir Şükrü Efendi'nin hazırladığı “İstanbul Tekkeleri-Hankâhları Silsile-i Meşayihî” isimli 159 tekkeyi barındıran liste 1875-76 tarihli liste çalışmamızda kullandığımız bir diğer listedir. Tabibzâde listesinde Konya ve Bursa'daki tekkeleri de içine alarak 162 tekkenin adı, tarikatı, yeri, mukabele günü, şeyhlerin isimleri, baba adları ve vefat tarihleri gibi dair detaylı bilgiler mevcuttur. Yine Tabibzâde (Mehmed) Zakir Şükrü Efendi'nin hazırladığı “Silsilenâme-i Aliyye-i Meşâyih-i Sufiyye” şematik bir liste yirmi ayrı

tarikatin silsilesini vermektedir. Liste Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâyî bölümü 1098 numarada kayıtlıdır.

Kocamustafapaşa'lı olduğu Revnakoğlu tarafından bildirilen müellif hakkında başka herhangi bir bilgi elimize ulaşmamıştır. İptila derecesinde tekke müdavimi olduğu bilinen, Cumhuriyet'in ilanı sıralarında hayatta olduğu tahmin edilen Şükrü Efendi'nin ne zaman vefat ettiği ve nerede medfun olduğu bilinmemektedir.

Tabibzâde listesinde Konya ve Bursa'daki tekkeleri de içine alarak 159 İstanbul tekkesinin adı, tarikâtı, yeri, mukabele günü, şeyhlerin isimleri, baba adları ve vefat tarihlerine dair detaylı bilgiler vermektedir. Müellif bazen tekkenin kuruluş tarihini bazen tekkenin ilk şeyhini ve banisini de kaydetmiştir. Tekke sayısı bakımından olmasa bile o güne değin hazırlanmış en teferruatlı ve kapsamlı listedir. Tabibzâde'nin bir tekke müdavimi de olduğunu varsayar isek hazırladığı listeyi, ziyaret ettiği tekkelerin bir listesi kabul edebiliriz. Listedeki tekkeler harita üzerinde işaretlenmiş, tarik-i Nureddin'den Fatih'te bulunan Hacegi Tekkesi ve Ömer Hulusi Tekkesinin yerleri tespit edilememiştir (bkz. Harita 3.11).

Harita 3.11. Tabibzâde Zakir Şükrü Efendi'nin "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşayihî" listesindeki tekkelerin konumları, 1875-76

Kaynak: Hacı Selim Ağa Ktp. Hüdâyî. nr:1098

"Mir'atü'l-Mekâsîd fi Def'il-Mefâsîd"

1876 yılına tarihlenen bir başka liste ise Ahmet Rif'at tarafından hazırlanan Mir'atü'l-Mekâsîd fi Def'il-Mefâsîd adını taşımakta ve tarikatlar, silsileleri ve bazı tasavvufi konuları ele almaktadır (Yücer, 2004).

"Dersaadet ve Bilâd-ı Selâsede Mevcud bi'l cümle Tekâyâ ve Zevâyâ'nın Esamiyle Bulundukları Mahallerin Semt-i Meşhurları ve Tarikatları ve Dâhil-i Tahrir olan Zükûr ve İnâs Nüfus Mevcutlarının Mikdarını Mübeyyin Cetveldir."

Tekke nüfuslarına dair ikinci önemli belge ise 1301 (1885) tarihine aittir. Tekkeleri bu defa 10 "daire-yi belediye"ye ayırmış olan listede erkek nüfusun yanında kadın sayıları da verilmektedir. Bâb-ı Âli Nezâret-i Umûr-i Dahiliye Sicill-i Nüfus idâre-i Umûmiyesi tarafından yapılmıştır. 260 tekke 10 belediye bölgesi altında isim, tarikat, mahalle-semt, 1184 kadın ve 2275 erkek nüfus ile kaydedilmiştir (Telci, 1994). İstisnai detaya sahip bu listeye benzer bir kaynak olarak Yücer "Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)" isimli doktora tezinde tasavvufi içerikli Muhibbân dergisinin 2. Sene, 1. Sayısında 1908 tarihli

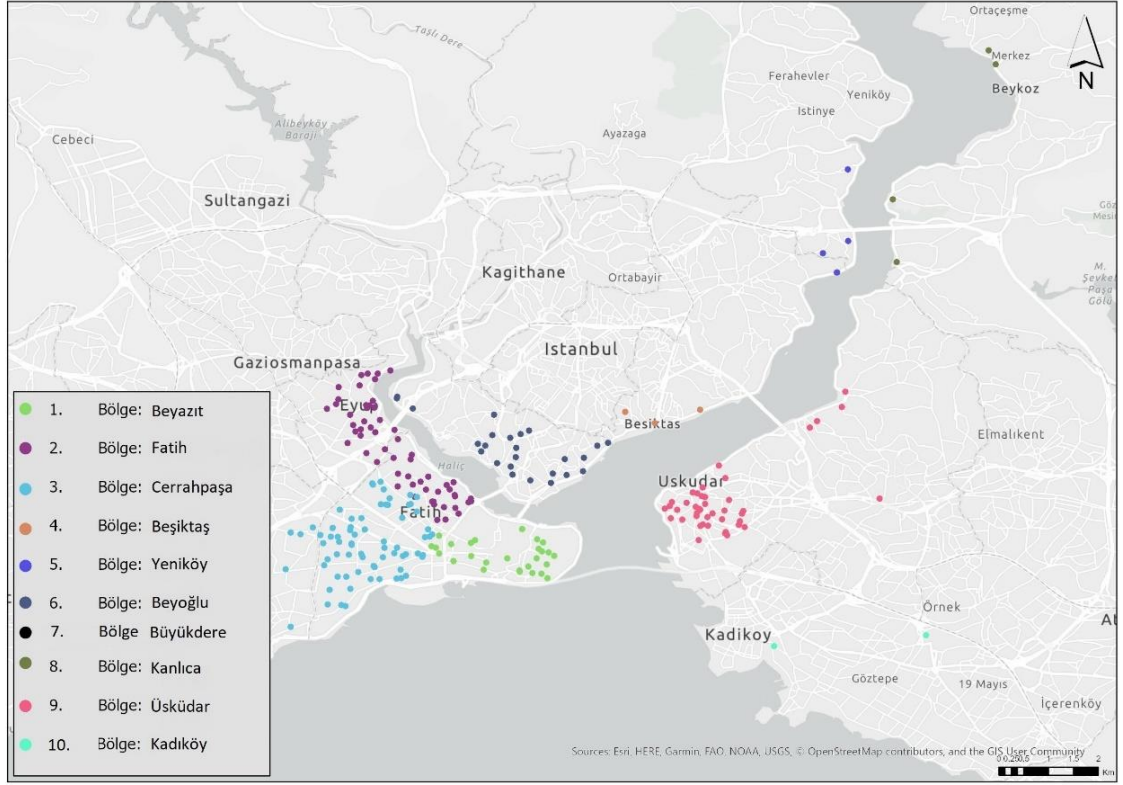
resmi kaynaklı bir tasnif yayınlandığından söz etmektedir. 1328 yılı İstanbul Belediyesi İhsâiyyât Mecmuası, Şehremaneti İstatistik Şubesince hazırlanan bu listenin yanında yine İhsâiyyât Mecmuası tarafından yayınlanan bir başka listede tekkelerdeki kadın ve erkek sayılarını barındıran bir liste daha yayınlanmıştır (Yücer, 2004).

Bu belgenin iki önemli özelliği bulunmaktadır. İlki tekkeleri Nüfus Vukû'atı Defteri (1866) gibi bölgelere ayırmış olmasıdır. Ancak burada bölge sayısı 35 değil 10'dur. Bölge sayıları o tarih İstanbul'undaki belediye bölgelerini göstermektedir ve her biri "daire-yi belediye" olarak adlandırılmıştır. Listenin önemli ikinci özelliği ise tekkelerde yaşayan kadın ve erkek nüfusunu vermesidir.

Osmanlı döneminde nüfus sayımları denilebilecek ilk çalışmalar, tahrir şeklinde kaydedilmiştir. Bu tahrirler, ülkede mevcut vergi durumu ve vergi mükellef sayısını belirlemek amacıyla yapılmıştır (Güneş, 2014). Modern anlamda ilk nüfus sayımı, yeniçeriliğin 1826'da kaldırılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni durum içerisinde 1828-29 tarihinde icra edilmiş, ancak bu sayım, Rusya ile yapılan 1828-29 savaşı sebebiyle tüm ülkede uygulanamamıştır. Savaşın ardından 1830-31 yılları içerisinde sayım işlemleri ülkedeki askerlik ve vergi mükellefiyetini tespit maksadı ile yeniden başlatılmıştır. Bu sayımlarda bir yaşımdan yüz yaşına kadar Müslüman ve gayrimüslim erkek nüfusu sayılmıştır (Güneş, 2014). 1874 yılında ülkede yeni bir sayımın yapılması ve yeni bir kayıt düzeninin oluşturulması için talimat yayımlanmış ancak iç ve dış sorunlardan dolayı bu girişim uygulamaya geçirilememiştir. Gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra nüfus sayımları için çalışmalara başlandı. Ne var ki normal bir süre içerisinde bitirilemeyen sayımlar 1880'li yıllar boyunca devam etti. Bu sayımları diğerlerinden ayıran önemli bir özellik de erkeklerin yanı sıra kadın, çocuk ve yaşlıların da sayımlara dâhil edilmesi idi (Güneş, 2014). Dolayısıyla bu sayım, kadın ve çocukların da dahil edildiği ilk genel sayımdır.

Listesini incelediğimiz 1885 tarihli tekke sayımı da müstakil bir sayım değil genel nüfus sayımı sırasında yapılmış olmalıdır. 260 tekkenin 10 belediye bölgesi altında isim, tarikat, mahalle-semtleri kaydedilmiş, tekkelerde toplam 1184 kadın ve 2275 erkek nüfus kaydedilmiştir (bkz. Tablo 3.4). Tekkede bulunan, ikamet eden insan sayısının fazlalığı

tekkenin itibarını anlamak ve müdavim sayılarını tahmin edebilmek bakımından önemlidir (Telci, 1994).

Harita 3. 12. 1885 tarihli belgede belirtilen belediye daireleri

Telci, C. (1994). İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik.

Kaynak: 3 Mayıs 1944 50. yıl Türkçülük Armağanı içinde. Aka, İ. Akkoyunlu, T. Tanyeri ve C. Telci (Yay. Haz.). (197-208). İzmir: Akademi Kitabevi

Listede Belediye Daireleri'nin isimleri verilmemiştir. Bunun yerine numaralama yöntemi kullanılmıştır. 1882 tarihli nüfus sayımına göre (Karpas, 2010) Belediye Daireleri'nin isimleri ve listemizde bu dairelerde kaydedilmiş mahalleler aşağıdaki tabloda verilmiştir (bkz. Tablo 3.3). Görüleceği üzere 7. Belediye Dairesi olan Büyükdere'de kayıtlı tekke yoktur. 1882 tarihli nüfus sayımında da bu bölgede kayıtlı tekke görülmemektedir.

Tablo 3. 3. Belediye dairelerine göre tekke sayıları

Belediye Daireleri	Mahalleler	Tekke sayıları
1.Daire: Beyazıt	Horhor, Koska, Tavşantaşı, Langa, Bozdoğan, Aksaray, Vezneciler, Sandıkçılar, Hocaşpa, Soğukçeşme, Bab-ı Ali, Bahçekapısı, Küçükayasofya, Sultanahmet, Üsküplü, Ayasofya-ı Kebir, Güngörmez, Mahmudpaşa, Ağayokuşu, Saraçhanebaşı	28
2.Daire: Fatih	Eğrikapı, Karagömrük, Çarşamba ve civarı, Kocamustafapaşa, Otlukçuyokuşu, Batmani Çeşmesi, Drağman, Salmatomruk, Nişancı Paşa, Yeni Hamam, Üsküplü, Yeşiltulumba, Haydar, Aşık Paşa, Zeyrek, Kuçukmustafapaşa, Atapazarı, Büyük Karaman, Eyüp, Karyağdı, Taşlıburun, Bostaniskelesi, Otakçılar, Edirnekapısı ve harici, Eyüp-Nişancı, Bahariye, Zeyrek Yokuşu,	61

Tablo 3.3. (devam)

3.Daire: Cerrahpaşa	Mevlevihane-Yenikapı, Merkez Efendi, Nakkaş Paşa, Şehremini, Topkapı, Mevlevihane kapısı, Silivri Kapısı, Macuncu, Yayla, Halıcılar, Köşk, Balâ Kapı, Kocamustafapaşa, Mola Gürani, Küçük Hamam, Haseki, Yedikule ve Harici, Odabaşı, Ağaçkakan, Aksaray, Hekimoğlu Ali Paşa, Yüksek Kaldırım, Davut Paşa, Taşkasab, Mirahur, Davut Paşa İskelesi, Kumrulu Mescid, Karagümrük, Keçeciler, Yeni Bahçe, Eski Ali Paşa, Nişancı, Orta Kapısı, Acı Çeşme, Sarmaşık, Tahta Minare, Sofular, Karataş, Hüsrev Paşa, Sultan Mehmed, Macuncu civarında Odabaşı	77
4.Daire: Beşiktaş	Beşiktaş, Maçka, Bebek, Kayalar	4
5.Daire: Yeniköy	Mirgün, Yeniköy, Rumeli Hisarı	5
6.Daire: Beyoğlu	Kulekapısı, Kasımpaşa, Tophane, Fındıklı, Dolmabahçe, Sütlüce, Karaağaç, Halıcıoğlu, Hasköy	27
7.Daire: Büyükdere		
8.Daire: Kanlıca	Beykoz, Yuşâ, Kanlıca, Anadolu Hisarı	5
9.Daire: Üsküdar	Üsküdar, Çinili Camii, Beylerbeyi, Sultantepe	50
10.Daire: Kadıköy	Kadı Karyesi, Merdiven Karyesi, Eyüp civarında Râmi Kışlası	3

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere burada da Belediye Daireleri coğrafi bir bütünlüğe sahip değildir. Fatih semti Eyüp'ü de içine almakta, Beyazıt dairesi Langa'ya kadar uzanabilmekte, Cerrahpaşa Sofuları, Kanlıca Yuşâ bölgesini, Kadıköy Rami Kışlasını içermektedir.

1885 tarihli istatistikî bu belgede en yüksek erkek nüfus 29 kişi ile Halvetî Aziz Mahmud Hüdaî Dergâh'ı, 26 kişi ile Kasımpaşa Mevlevihanesi ve 24 kişi ile Yenikapı Mevlevihanesi'dir. En yüksek kadın nüfusu ise 17 kişi ile Yenikapı Mevlevihanesi (24 erkek), 17 kişi ile Nakşî Bâlî Efendi Dergâhı (13 erkek) ve 15 kişi ile Şabanî Şeyh Nazikî Dergâhıdır (8 erkek). 1872 tarihli Nüfus Vukuâtı Defteri tasnifine göre belirlenen 35 merkez tekkeyi örnek kabul ederek 1885 yılı itibarıyla tekkelerin nüfusları Tablo 3.4'te verilmiştir.

Tablo 3. 4. Tekkelerin nüfusları

Tekke	1866 Nüfusu (erkek)	1885 nüfus sayımı (toplam)	1885 nüfus sayımı (erkek)	1885 nüfus sayımı (kadın)
Yenikapı Mevlevihanesi	148	41	24	17
Merkez Efendi Dergâhı	21	20	11	9
Silivrikapı civarındaki Nakşî Bâlî Tekkesi	38	30	13	17
Koca Mustafa Paşa Tekkesi	37	16	10	6

Tablo 3.4. (devam)

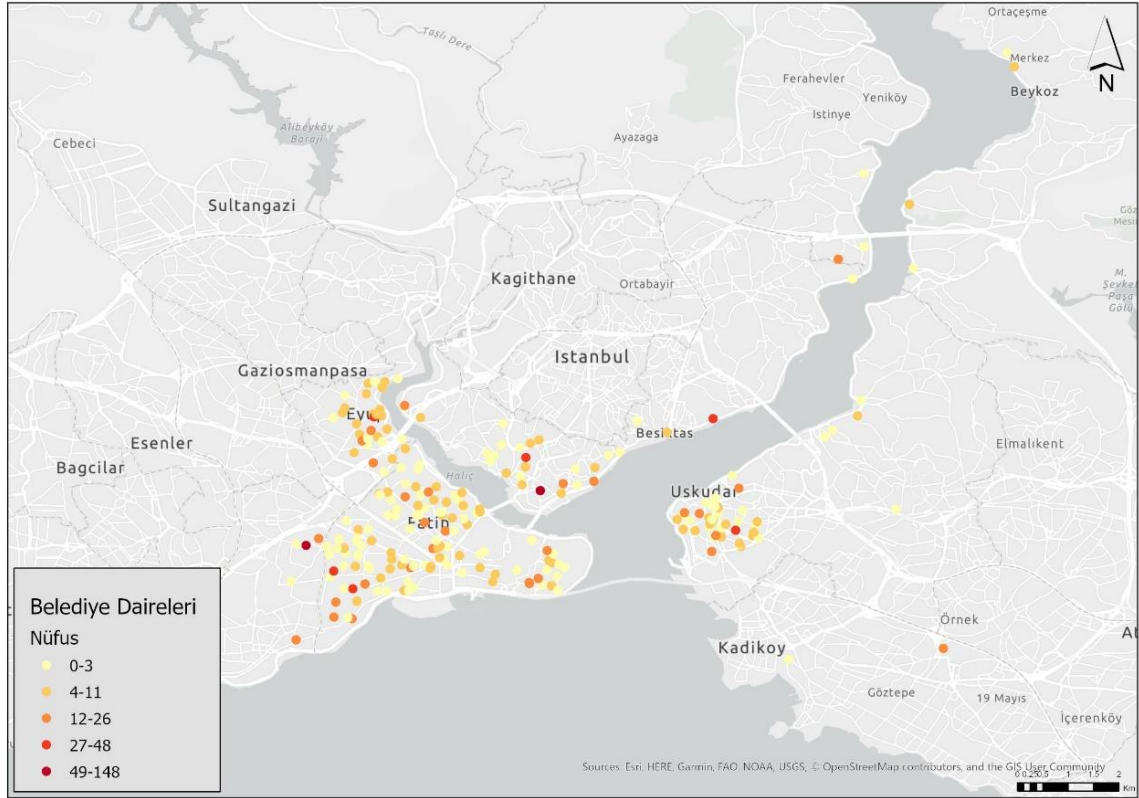
Yedikule civarındaki Sümbüliye'den Mirahur Tekkesi	25	20	15	5
Horhor'da Kalenderhane Tekkesi	8	7	4	3
Koksa civarındaki Sadiyye'den Abdüsselam Tekkesi	5	11	6	5
Hocapaşa'da Musâ Safvetî Paşa Tekkesi	17	1	1	-
Küçük Ayasofya'da Şabaniyye'den Şehid Mehmed Paşa Tekkesi	22	8	7	1
Küçük Ayasofya'da Özbekler Tekkesi	16	13	9	4
Eğrikapı'da Nakşibendiyye'den Emir Buhari Tekkesi	10	9	6	3
Nureddin Cerrahi Tekkesi	22	27	13	14
Çarşanbapazarı'nda Nakşibendi Murad Molla Tekkesi	13	8	6	2
Fatih'te Nakşibendî Emir Buharî Tekkesi	12	11	6	5
Unkapanı'nda Nakşibendî Ahmed'ül-Buharî Tekkesi	10	15	7	8
Sütlüce'de Sadiyye'den Hasircızâde Tekkesi	13	16	9	7
Eyüp'te Kalenderhane Tekkesi	30	22	21	1
Eyüp'te Sümbüliyye'den Şah Sultan Tekkesi	9	8	5	3
Eyüp Nişancı'da Nakşibendiyye'den Şeyh Murad Tekkesi	23	30	16	14
Galata Mevlevihanesi	85	36	33	3
Kasımpaşa Mevlevihanesi	48	37	26	11
Tophane'de Kadiriâne Tekkesi	16	9	6	3
Beşiktaş'ta Nakşibendiyye'den Yahya Efendi Tekkesi	32	25	22	3
Fındıklı'da Sümbüliyye'den Cafer Efendi Tekkesi	13	22	16	6
Üsküdar'da Halvetiyye'den Nasûhî Tekkesi	9	9	7	2
Üsküdar'da Nakşibendiyye'den Selimiye Tekkesi	19	22	17	15
Üsküdar'da Halvetiyye'den Aziz Mahmud Efendi Tekkesi	23	50	29	21
Üsküdar Mevlevihanesi	23	14	14	-
Üsküdar Çinili Camii civarında Nakşibendiyye'den Afgani Kalenderhane Tekkesi	6	6	6	-
Üsküdar Özbekler Tekkesi	16	21	13	8
Üsküdar'da Menzilhane yokuşunda Rıfâî Tekkesi	2	2	1	1
Beykoz'da Halvetiyye'den Raufî Tekkesi	6	13	6	7

14 yıl arayla yapılan iki nüfus sayımı dikkate alındığında 1866'de Aziz Mahmud Hüdâî Dergâh'ı 23 kişi ile gösterilmiş iken 1885'de toplam 50, Yenikapı Mevlevihanesi 148 kişi ile gösterilmiş iken 1885 sayımında toplam 41, Kasımpaşa Mevlevihanesi 48 kişi ile gösterilmiş iken toplam 37, Bâlî Efendi Dergâhı ise 1866'de 38 kişi iken 1885'de toplam 30 kişi olarak gösterilmiştir. 1866'deki sayımının sadece erkekler kapsadığı düşünülürse

aradan geçen 14 yılın tekke nüfusunu oldukça etkilediği söylenebilir. Özellikle Mevlevihanelerin nüfusunda önemli bir düşüş göze çarpmaktadır. Bu azalışta Meclis-i Meşayih'in kuruluşu ile tekkelerin maddi varlıklarının denetim ve yönetimlerinin devralınması, bazı tekke vakıflarına el konulması ile tekkelerin gelirlerindeki düşüşün önemli bir etkisi olduğu düşünülebilir.

En yüksek kadın oranı Aziz Mahmud Hüdayi Dergâhına aittir. Bu durum dergâhın kapsamı dahilinde olması muhtemel bir tekkenin varlığı ile açıklanabilir. Bacılar veya Kapıcılar Tekkesi olarak bilinen bu tekke Açık Türbe Sokağı, Aziz Mahmud Efendi Sokağı ve Kapıcı Çıkmazı Sokağı ile çevrili alanın bir kısmında yani Hüdayi Dergâhının sınırları içinde görünmektedir. Müstakil bir tekke olabileceği gibi Hüdayi Dergâhının bir parçası da olabilir. Burada kadın dervişlerin, muhtaç ve yoksul kadınların barındırıldığı düşünülmektedir.

Musâ Safvetî Paşa, Üsküdar Mevlevihanesi ve Afganiler tekkesinden kadın nüfus kaydedilmemiştir. Ancak Yenikapı Mevlevihanesinde 17, Kasımpaşa Mevlevihanesinde 11, Galata Mevlevihanesinde 3 kadın nüfusu görünmektedir. Mücerret (bekar) dervişlerin barınağı olan Kalenderhanelerde ise Sultanahmet'teki Özbekler Tekkesinde 4, Fatih'teki Horhor Tekkesinde 3, Üsküdar Özbekler Tekkesinde 8 kadın nüfusu bulunmaktadır. Bu kadınların tekkede yaşayan ve hizmetle görevli dervişler ile tekke şeyhinin ailesi olması muhtemeldir. Diğer tekkeler için de benzeri durum söz konusudur. Bu kadınların tekkenin iç işleyişinde ve işlerinde etkin olduğu düşünülebilir.

Harita 3.13. 1885 tarihli belgede nüfus yoğunluğuna göre tekkeler

“Derge(â)hnâme”

Bursalı Münîbzâde Seyyid Ahmed Hasib Efendi ve Emin Efendi tarafından I. Mahmud devrinde (1730-1754) yazılan Derge(â)hnâme isimli manzum liste 1305 (1888) yılında İstanbul’da basılmış, çeşitli eklerle yekûn 107 tekkeyi listelemiştir. Eser Günay ve Turgut Kut tarafından yayınlanmıştır (Günay Kut ve Turgut Kut, 1987).

“Bandırmalizâde Ahmed Munib Efendi’nin Mecmua-yı Tekâyâ’sı”

Bandırmalizâde Ahmed Munib Efendi’nin tezimizde kaynak olarak kullandığımız Mecmua-yı Tekâyâ’sı 1307 (1889-90) yılında yazılmıştır. 305 Tekkeyi içeren liste tekkelerin mukabele günü esas alarak hazırlanmıştır (bkz. Tablo 3.5). Tekkelerin adı, tarikatı, semti ve şeyhinin adı listede yer almıştır. Galitekin ve Selami Şimşek tarafından yayınlanmıştır (Galitekin 2003).

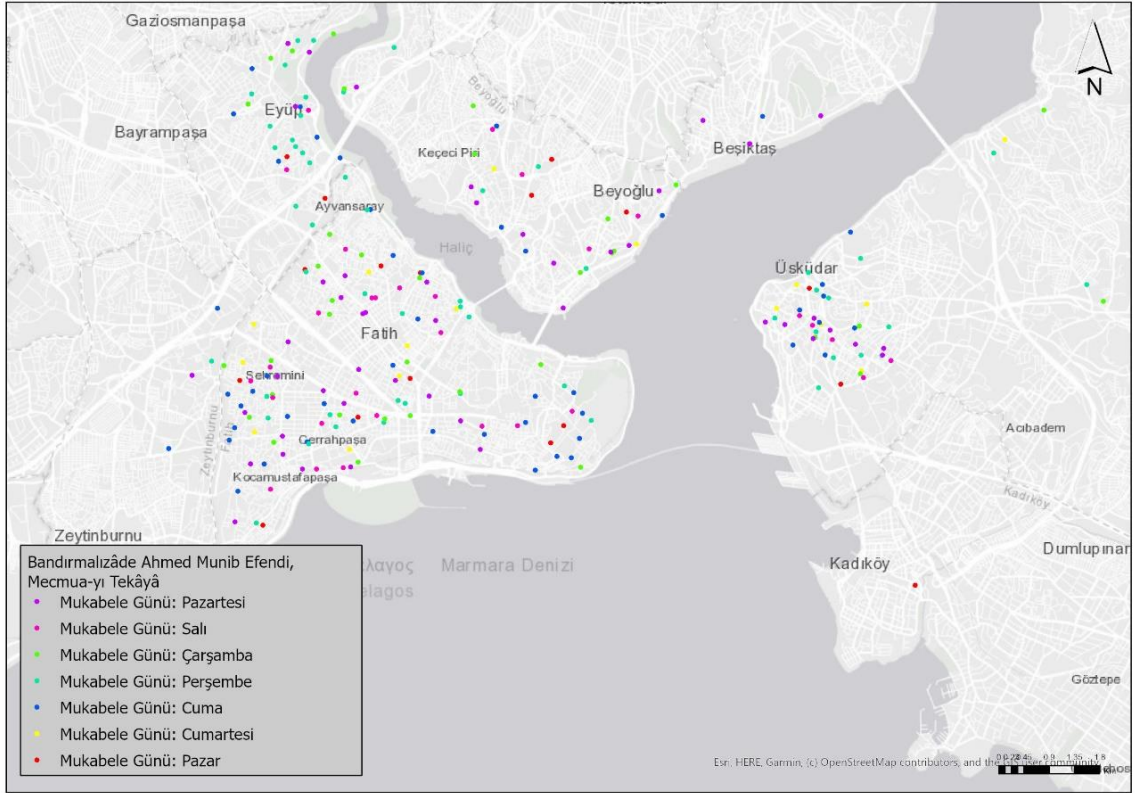
Bandırmalizâde Ahmed Munib Efendi, Celvetiyye’ye bağlı Bandırmalizâde Tekkesi şeyhi Bandırmalizâde Şeyh Küçük Mehmed Gâlib Efendi’nin (ö. 1911) oğludur. Evkâf-ı Hümâyun Nezâretinde 29 sene çalışmış ve Cihât İdâresi Katıbliğinden emekli olmuştur.

Üsküdar'da Tavaşî Hasan Ağa Mahallesi'nde İnâdiye mahallesinde bulunan Bandırmalizâde Tekkesi'nde şeyhlik yapmıştır.

Bandırmalizâde, 1890 yılında basılmış olan ve 305 mukabele gününü içeren Mecmua-yı Tekâyâ'sını dostlarının isteği üzerine İstanbul'da mevcut ve kaybolmuş olan tekke ve zâviyelerin bir listesini alfabetik olarak hazırladığını ifade etmektedir. Hacimce küçük olmasına karşılık listede tekkeler, mukabele günlerine göre tasnif edilmiş, her tekkenin adı, diğer adı, semti, tarîkatı, şeyhi ve mülâhazalar kısmında da tekke ve tarîkatlar hakkında önemli bilgiler vermiştir.

Tablo 3. 5. Bandırmalizâde listesinde mukabele günlerine göre tekkeler, 1890

Tekke	Cuma	Cumartesi	Pazar	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Toplam
Nakşî	12	1	8	2	2		39	65
Kadirî	14	8	9	5	3	10	8	57
Rifâî	8	4	6	5	2	6	4	35
Şa'bânî	6	2	3	2	1	3	8	25
Sa'dî	6	1	3	4	5	1	3	23
Sünbülî	4	2	2	4	4	3	4	23
Celvetî	5	1	1	2	1	7	5	22
Cerrâhî		2	2	1	1	3	5	14
Halvetî	4	2	2	1	2	1	1	13
Bedevî	1	1	2	1	1	1	1	8
Mevlevî	1	1	1	1	1	1	1	5
Bayramî				1	2		1	4
Uşşâkî	1		1	1	1		1	4
Şâzelî	2						1	3
Sinânî	1		1			1		3
Gülşenî					1	1	1	3
Toplam	65	25	41	30	27	38	83	309

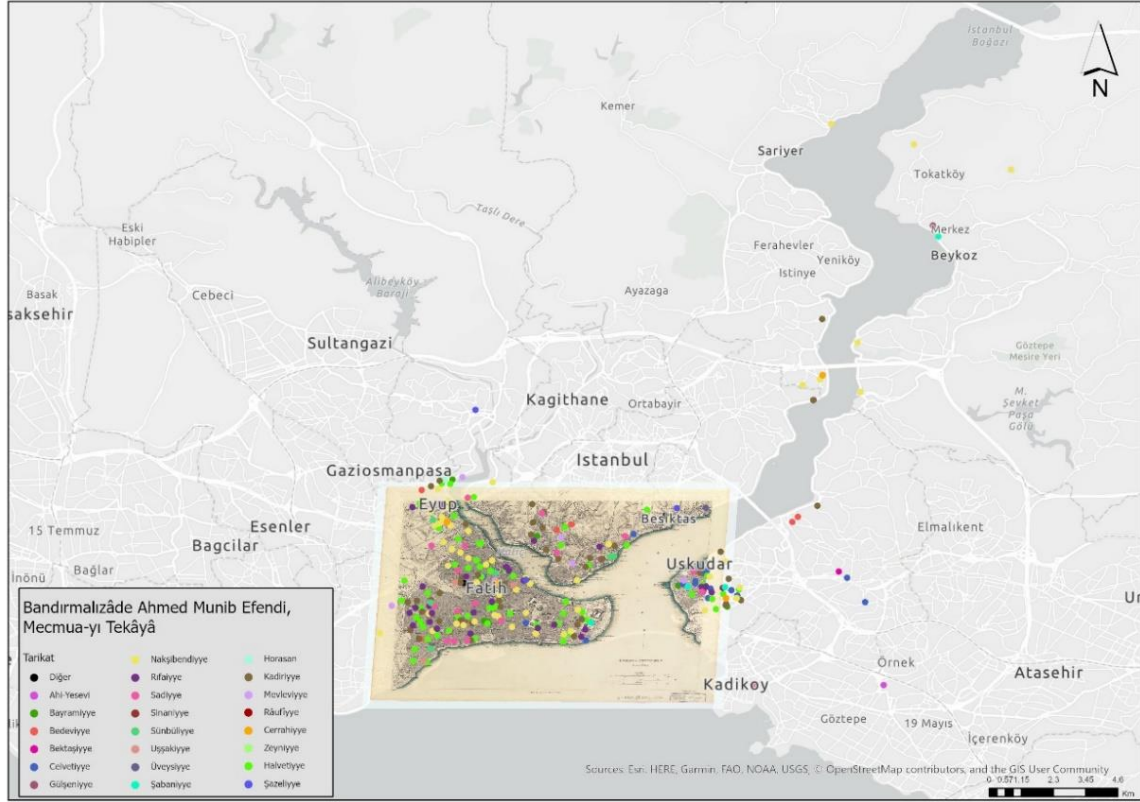
Harita 3.14. Bandırmalizâde listesinde mukabele günlerine göre tekkeler, 1890
Kaynak: Atatürk ktp. MC_Osm_O.00800

Mukabele günü esas alınarak hazırlanan listede Cuma günü 65, Cumartesi günü 25, Pazar günü 41, Pazartesi günü 30, Salı günü 39, Çarşamba günü 38, Perşembe günü 83 tekkenin mukabele günüdür. Toplamda 65 Nakşî, 57 Kâdirî, 13 Halvetî, 35 Rifâî, 3 Şâzelî, 5 Mevlevî, 8 Bedevî, 23 Sa'dî, 4 Bayramî, 23 Sünbülî, 22 Celvetî, 25 Şa'bânî, 4 Uşşâkî, 3 Sinânî, 3 Gülşenî, 14 Cerrâhî mukabelesi yapılmıştır. Ençok mukabele Perşembe günü sonra da Cuma günü yapılmıştır. Perşembe günü en çok mukabele yapan tarikat 39 defa ile Nakşibendîler, Cuma günü ise 14 defa ile Kadîlerdir. Mukabele yapmak için en az tercih edilen gün Cumartesi olurken en az mukabele yapan tekke ise Şazelî'lerdir. Bir önceki Mukabele listesinde de olduğu gibi Halvetîlerin toplam sayısı verilmemiştir. Halvetiyye'nin diğer kolları ayrı ayrı zikredildiği için "Halvetî" olarak kaydedilen tekke sayısı 13 olarak görünmektedir. Ancak kolları da dahil edildiğinde bu sayı 74 olmaktadır (bkz. Tablo 3.6).

Tablo 3. 6. Bandırmalizâde listesindeki tarikatlar

Halvetiyye	Nakşibendiyye	Kadiriyye	Rifaiyye	Saadiyye	Celvetiyye	Bayramiyye	Bedeviyye	Mevleviyye	Şazeliyye
74	65	57	35	23	22	4	8	5	3

Tekrarlı tekkeler çıkarıldığında bu listede 281 tekke sayılmıştır. 32 tekkenin arsa olduğu belirtilmiştir. Yenikapı'daki Şeyh İsmail Tekkesi ve Beykoz'da Şeyh Hafız Tekkelerinin haritada yeri bulunamamıştır (bkz. Harita 3.15).

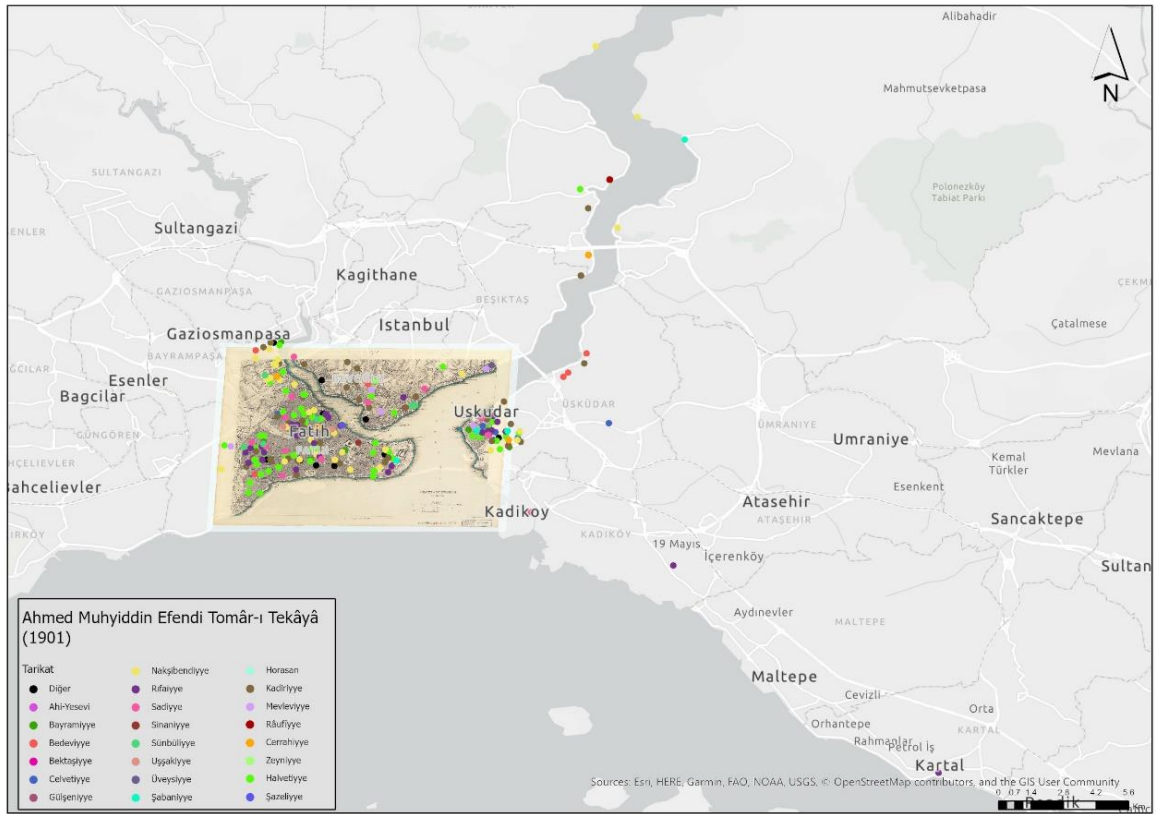

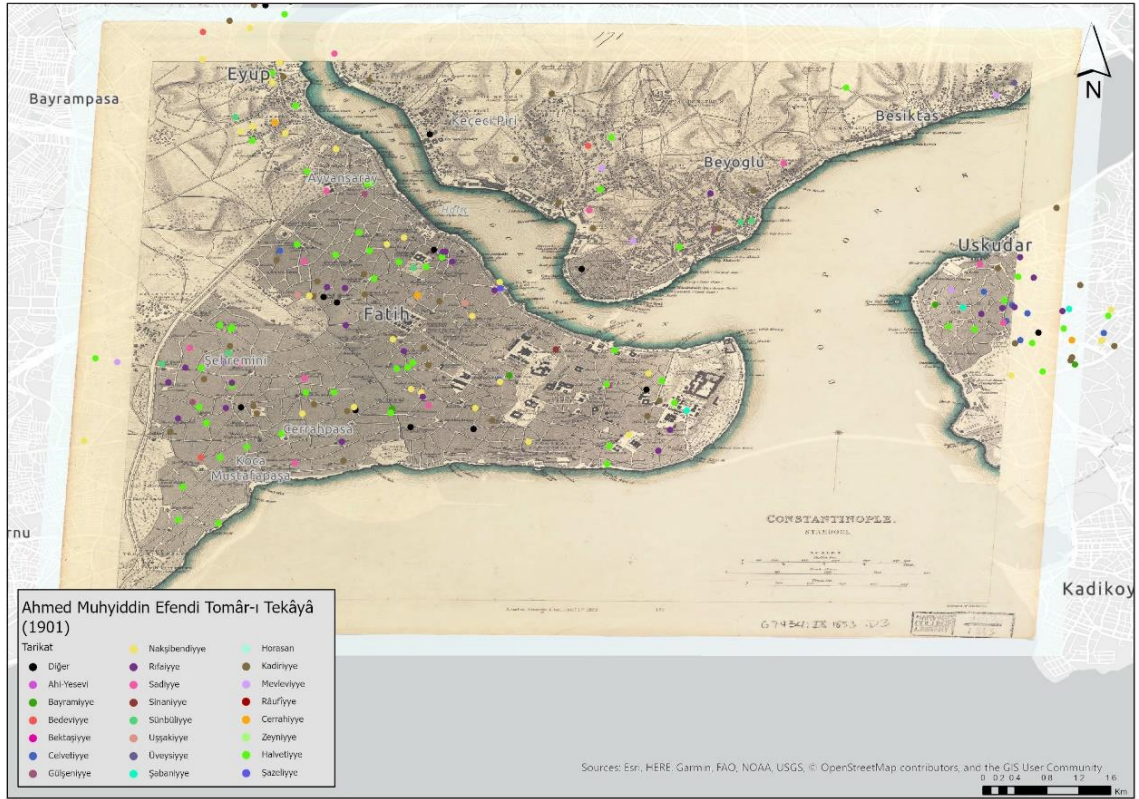
Tekâyâ'yı 1900'lü yıllarda hazırlanmış olduğu düşünülmektedir. Ancak müellif listesini 1908-1909 yıllarında kurulmuş olan Ümmi Kenan Tekkesi ile bitirmektedir. Buna göre listeyi vefatından hemen önce 1906'da gönderildiği sürgün yıllarında Rodos'ta hazırlamış-tamamlamış olmalıdır. Bir başka seçenek ise listeye daha sonraki tarihlerde eklemeler yapılmış olma ihtimalidir.

Liste tekkelerin adları, yerleri, banilerini, kuruluşlarından itibaren postnişin olmuş bütün şeyhlerin isim, doğum ve vefat tarihlerini veren en kapsamlı bir listelerden biridir. Eser aynı zamanda bahsi geçen şeyhlerin fiziki yani görünümüne dair özellikleri ile ahlaki özelliklerini içeren küçük biyografilerden oluşmuştur. Bütün tekkeleri kapsamasa da bazı tekkelere dair birtakım bilgiler de -tekkenin gelirleri, vazifelileri, vazifelilerin maaşları, tekkenin masrafları, tekkenin hizmetleri, maliyeden alınan erzak miktarı gibi- listeye eklenmiştir. Bu bilgiler dikkate alındığında listenin tekkelerin sosyal ve ekonomik konumlarına dair bilgiler içerdiği de söylenebilir.

Liste Tabibzâde'nin *Silsile-i Meşayih* isimli eserinde olduğu gibi Koca Mustafa Paşa Dergâhı ile başlamaktadır. Tekkeler bölümlere ya da bölgelere ayrılmamıştır. Tekkelerin tarikatlarına dair başlıkta bilgi bulunmamaktadır. Ancak her tekke altında verilen bilgilerden tekkenin tarikatı bilgisi de çıkarılabilmektedir. Bazı tekkeler ise "Uşşakiye'den Mahmud Bedreddin Tekkesi" başlığı gibi adlandırılmış ve fakat tarikat bilgisi verilse de nerede bulunduğu söylenmemiştir. Tekkelerin yerleri detay içermeyen verilmiştir: Hasköy civarında Bayrampaşa Tekkesi", "Şehremini kurbünde Hulvî Efendi Tekkesi" gibi. Bazı durumlarda "Çarşamba'da Lokmacı sokağında Şabanî Tekkesi" ifadesinde olduğu gibi birden fazla bilginin verildiği de olmuştur. Bu anlamda belirli bir sisteme göre hazırlanmadığı görülen liste, tekkelerin tam bir listesini vermek yerine, tekkelerin silsilelerini ve halihazırdaki şeyhlerini tespit edebilmek amacını matuftur. Bu bilgi, silsilesi olan tarikatları meşrulaştıran bir imkân sunmasının yanında müşterek şeyhleri belirlemesi bakımından tekkeleri birbirleriyle irtibatlı kılacak bir özelliğe de sahiptir. Söz konusu dönemin tekkeler arası rekabet ve tartışmaların süregeldiği bir zaman dilimi olması bakımından bu çaba, böyle yorumlandığı takdirde dikkat çekicidir.

Listede 266 tekke görülmesine rağmen tekrar edenler bulunmaktadır. Bu tekrarlar yazarın hata ile yaptığı kayıtlar şeklinde olduğu gibi farklı isimle anılan fakat tek bir tekkeye ait olan kayıtlar sebebiyle de olmuştur. Bu durum listenin başka listelerden faydalanılarak hazırlandığına dair bir işaret olarak alınabilir. Önceki listeler tekkeleri farklı isimlerle kaydetmiş, bu listeye de farklı tekkelermiş gibi kaydedilmişlerdir. Listedeki 7 tekke ise İstanbul dışında bulunan tekkelerdir: Konya Mevlevihanesi, Kışşehir Hacı Bektaş Veli Dergâhı, Selanik'teki Perşembe Tekkesi, Edirne'de Halimîzâde Tekkesi, Edirne'de Şeyhizâde Tekkesi, Edirne'de Sezayî Tekkesi, Edirne Kadirihanesi. Bunlar çıkarıldığında 236 tekkenin varlığından söz edilebilir. 233 tekkenin yeri belirlenmiş, diğer listelerde adı geçmeyen Mehmed Seyyid Baba Zâviyesi, Muabbir İbrahim Efendi Tekkesi, Şeyh Abdullah Efendi Tekkesinin yeri tespit edilememiştir (bkz. Harita 3.16).

Harita 3.16. Ahmed Muhyiddin Efendi'nin "Tomâr-ı Tekâyâ"sındaki tekkelerin konumları, 1900

Kaynak: Kılıç, M. E. (1997). Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi'nin "Tomâr-ı Tekâyâ'sı, İstanbul Armağanı 3 içinde. 259-274

"Tekâyâ ve Merâkız Defteri"

Meclis-i Meşayih'in tesisinden sonra kurum tarafından yayınlanan listelerden ve 1337 (1918) tarihlidir. 293 tekkeyi ihtiva eden bu liste 1866 yılında düzenlenen "Nüfus Vukûatı Defteri"nde ilk örneğini gördüğümüz 35 "merkez tekke bölgesine" ayrılarak hazırlanan tasnif usulünü benimsemektedir. Ancak burada bölge sayısı 35'ten 15'e indirilmiştir. Sadık Albayrak tarafından yayınlanmıştır (Albayrak, 1996; Övüç, 2011).

"Muhibban Dergisi ve Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye'nin riyaseti için yapılan seçim listesi"

Yayına 1909 senesinde başlayan ve devlet işleri dışında her şeyden bahseden tasavvuf içerikli *Muhibban* dergisinde de bazı listeler yayınlanmış ki, aşağıda detaylıca ifade edilecektir. Sayfalarının büyük bir kısmını kurulmasını murat ettiği "Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye"ye ayıran *Muhibban Dergisi*, "tarikatlardan ayrısı gayrisi olmaz" diyerek kapatılmış olan Bektaşiliğin yeniden meşruiyet kazanması için de çaba sarfetmiştir (M. Kara, 1999). Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiye ise Şeyh Nailî Bedevî Efendinin tekkeleri ruhani

ve manevi birer mektep haline getirmek ve tekkelerin asıl maksatlarını gerçekleştirmesi ve ıslahı amacıyla kurmaya çalıştığı bir cemiyettir. Bu çabasını Muhibban Dergisi aracılığı ile yürütmüş hatta başkanlık seçimlerini de yapmışlardır. Ancak Nailî Efedinin vefatı üzerine bu girişim akamete uğramıştır (M. Kara, 1999). Rakip dergi sayılabilecek “Tasavvuf” dergisi de kendi okurları çerçevesinde Cemiyet-i Sufiyye benzeri bir yapı kurma girişimlerinde bulunmuştur.

Muhibban dergisi Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye’nin başkanlık seçimi dışında başka listelere de yer vermiştir. Bunlar: “Bu sene Muharrem’in onuncu gününden Akşamına kadar Şehrimizde Aşure Pişirip Mersiye Okuyan Dergâhlardan Haber alabildiklerimizdir” başlıklı liste ki 52 tekkeyi barındırır. Bir başka liste 1918’de yaşanan büyük yangıda harap olan tekkelerin listesidir, bu da 26 tekkenin listesini vermektedir.

Hususiyyetine binâen kaynaklarımız arasına aldığımız Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye’nin riyaset seçimi listesi 20 tekkenin, yeri, başkanlık için teklif ettikleri adayların isimlerini ve aldıkları oy miktarını vermektedir. Yayının tarihi 2 Ocak 1911’dir. 20 Tekkenin katıldığı seçimlere 996 adet oy kullanılmıştır. Seçime katılan 20 tekkenin ikisi Üsküdar’da diğerleri ise Fatih semtinde bulunmaktadır (bkz. Tablo 3.7).

Tablo 3. 7. Cemiyet-i Sufiyye-i İttihadiyye'nin başkanlık seçimi, 1911

Tekke	Yer	Aday	Aldığı oy
Muhyiddin Efendi Dergâhı	Fatih-Hırka-i Şerif	Postnişini Cafer Hayrullah Efendi	70
Mirahûr Dergâhı	Fatih-Yedikule	Postnişini Vahyeddin Efendi	62
Zincirlikapı Dergâhı	Üsküdar	Postnişini Emin Efendi	62
Beşikzâde Dergâhı	Fatih-Haseki	Postnişini Hasan Efendi	61
Kılincî Dergâhı	Fatih-Mevlanakapı	Postnişini Arif Efendi	60
Etyemez Dergâhı	Fatih-Samatya	Postnişini Hüsnü Efendi	57
Kelamî Dergâhı	Fatih-Odabaşı	Postnişini Esad Efendi	54
Nafî Baba Dergâhı	Rumeli Hisarı	Nafî Babazâde Mahmud Bey	53
Bedevî Dergâhı	Fatih-Ağaçkakan	Postnişini Hakkı Efendi	53
Nakizâde Dergâhı	Fatih-Sultanahmet	Şeyhizâde Hilmi Efendi	51
Karbâli Dergâhı	Beşiktaş-Dolmabahçe	Postnişini Ali Bey	48
Pir Mehmed Paşa Dergâhı	Fatih-Mollagürani	Şeyzâdesi Nurullah Efendi	48
Müftü Hamamı Dergâhı	Fatih-Küçükustafapaşa	Postnişini Raşid Efendi	47
Körükçü Dergâhı	Fatih-Silivrikapı	Postnişini Sıdkı Efendi	47
İstavroz Tekkesi	Üsküdar-Beylerbeyi	İstavroz Bedevî Şeyhi Seyyid Efendi halifesi İhsan Bey	45
Ahmedü’n-Neccarî Dergâhı	Fatih-Unkapanı	Şeyhzâde Senüyyiddin Efendi	41

Tablo 3.7. (devam)

Kubbe Dergâhı	Fatih-Çukur hamam	Nakibi Muhibban gazetesi sahib-i imtiyazı Hacı Beyzâde Ahmed Muhtar Bey	36
Abid Çelebi Dergâhı	Fatih-Otlukçuyokuşu	Şeyhi Selahaddin Efendi	35
Ahmedü'l-Buhari Dergâhı	Fatih-Unkapanı	Şeyhi Ali Efendi	35
Kubbe Dergâhı	Fatih-Çukur Hamam	Seccadenişini Ali Haydar Efendi	33

Seçime aday olarak katılanların çoğu aday oldukları tekkenin postnişini yani şeyhidir. İki şeyhin oğlu, biri halifesi biri de tekkenin “seccadenişin”idir. Postnişin kelimesi ile aynı anlamı taşıyan “seccadenişin” kelimesinin neden kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak Kubbe Dergâhını temsilen bir adayın daha olduğu görülmektedir. En çok oyu Fatih Hırka-i Şerif yakınlarındaki Muhyiddin Efendi Tekkesinin aday kazanmıştır. Dönemin en tanınan simalarından Esad Erbili’nin aday olarak katıldığı Odabaşı’ndaki Kelamî Tekkesinin oyu ise 54’tür. En az oyu ise Fatih’te bulunan Kubbe Dergâhının ikinci aday almıştır. Kubbe dergâhı tek adayla seçime katılmış olsaydı 69 oyla seçimin ikincisi olabilirdi.

“Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi’nin Rehber-i Tekâyâ’sı”

1920 tarihli Rehber-i Tekâyâ Erzurumlu Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi (ö. 1954) tarafından tekkelerin tarikatlara göre tasnifi ile hazırlanmıştır. 292 tekkeyi içeren liste an detaylı tekke listelerinden biridir. Tekkelerin adı, yeri, tarikatı, mukabele günü ve liste yapıldığındaki durumları dikkate alınmıştır (Akşar, 2000). Eser Süleymaniye Kütüphanesi, Tırnovalı bölümü nr. 1035’te kayıtlıdır.

Erzurumlu Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi Bandırmalizâde’nin Mecmû-yı Tekâyâ’sını rehber olarak bu listeyi hazırlamıştır. Tekkelerin ilgasının ardından “bu ahlak ve irfan” yuvalarından “mahrum” oluşun hüznü ile tasavvuf ve tarikatlara dair bir giriş yazdıktan sonra İstanbul’daki tekkeleri tarikatlara göre tasnif etmiştir. Listede tekkelerin adı, yeri, tarikatı, mukabele günü ve durumu belirtilmiştir. İstanbul, Üsküdar, Beşiktaş, Beyoğlu, Eyüp civarındaki mamur ve harap tekkeleri içerir (bkz. Tablo 3.8).

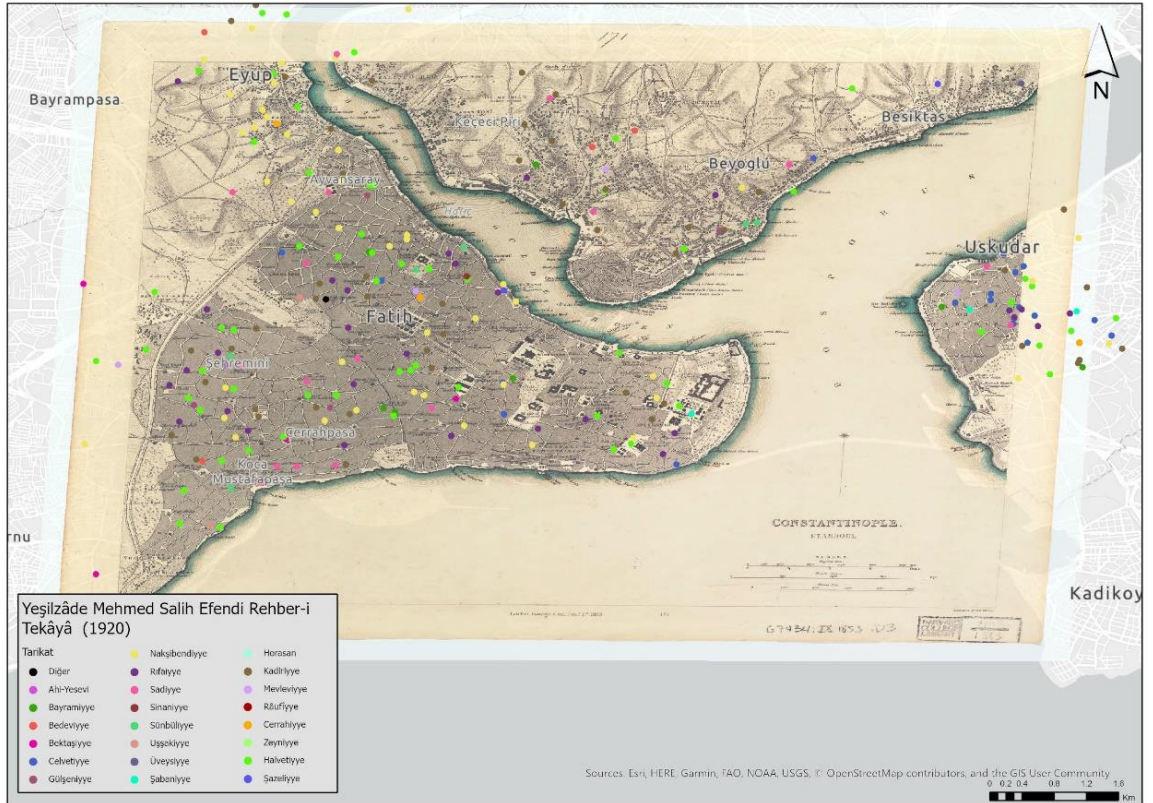
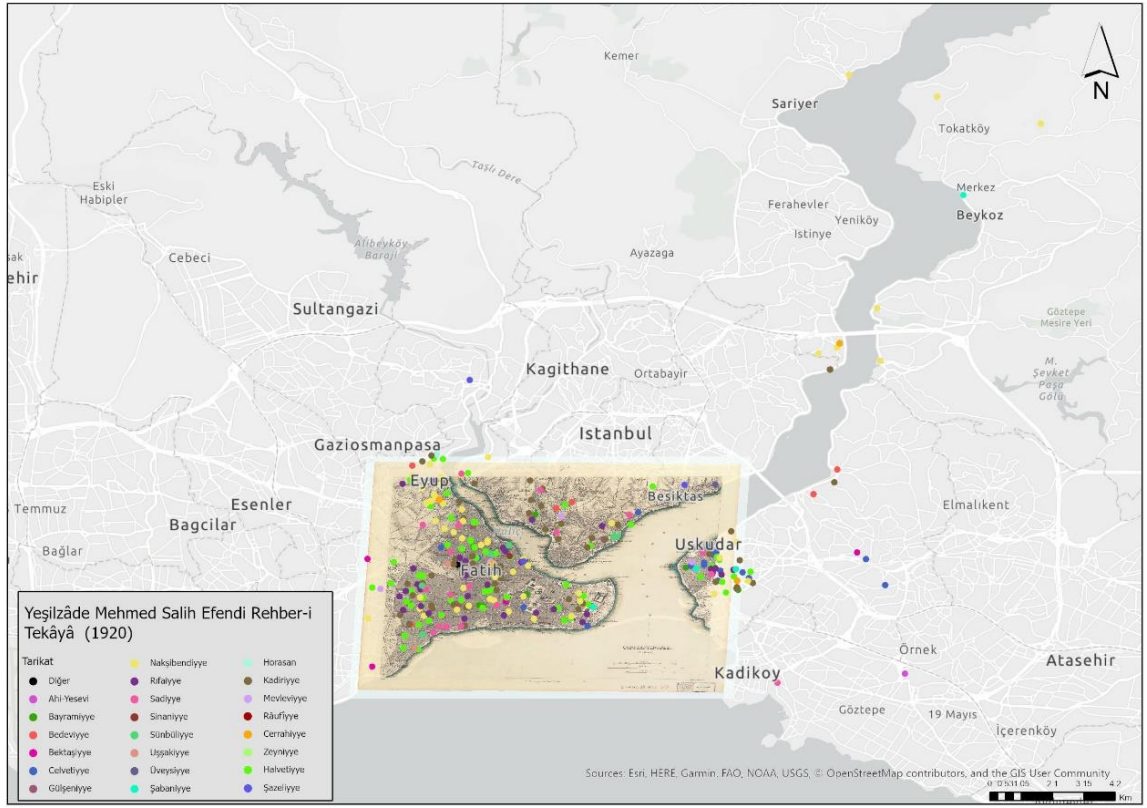
Tablo 3. 8. Yeşilzâde'nin listesindeki tarikatlar ve tekkeleri

Tarikat	Tekke
Kadiriyye	68
Rıfaiyye	38
Nakşibendiyye	63
Mevleviyye	5
Bedeviyye	8
Şazeliyye	3
Bayramiyye	5
Gülşeniyye	3
Uşşakiyye	5
Sinaniyye	4
Halvetiyye	12
Sadiyye	32
Şabaniyye	26
Celvetiyye	22
Sünbülüyye	23
Cerrahiyye	14
Bektaşiiyye	12

Yeşilzâde tekkelerinden 285'i haritada bulunmuş, yedisi ise tespit edilememiştir (bkz. Harita 3.17). Kûrî Tekkesi (Koru Tekkesi olarak da kaydedilmiş olan bu tekke Eyüp'te meşhur Karılar Tekkesi de olabilir), Zencirli Ali Baba Tekkesi, Mahvî Efendi Tekkesi, Şeyh İsmail Tekkesi, Şeyh Hafız Tekkesi, Mehmed Efendi Tekkesi, Himmet Efendi Tekkelerinin yeri bulunamamıştır. 52 tekke birbirini tekrar eden yani birden fazla yazılmış tekkelerdir. Tekkelerin birden fazla isme sahip olması listelerde bu tür tekrarın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Ayrıca tarih ilerledikçe tekrar eden tekke sayıları artmaktadır; çünkü tekkeler yerinde araştırma ile değil çoğunlukla masa başında ve başka tekke listelerinin derlenmesi ile oluşturulmaktadır.

Bazı tekkelerin mukabele günleri de birbirini tutmamaktadır. Bu da düzenlendikleri dönemde mukabele günlerinin değişmiş olmasından veya bahsi geçen tekkenin birden fazla mukabele yapmasından kaynaklanıyor olabilir.

Listede verilen adresler- "Üsküdar Selamsız'da Selami Ali Tekyesi", "Mevlanakapı Haricinde Mehmed Efendi Tekyesi" gibi bütün tekke listelerinde olduğu gibi muhiti gösterir biçimdedir ve net adres içermemektedir.

Harita 3.17. Yeşilzâde Mehmed Salih Efendi'nin "Rehber-i Tekâyâ"sındaki tekkelerin konumları, 1920

Kaynak: Süleymaniye Ktp. Tirnovalı. nr. 1035

Bu listelerin dışındaki kaynaklar arasında Hacı İsmail Beyzâde Osman Bey'in Mecmua-i Cevâmî'si ve Ayvansârâyî'nin Hâdikatü'l-Cevâmî'si de tekkeleri barındıran eserlerdir. Ancak sadece tekkeleri ele alan listeleri incelediğimiz için bu iki eseri kaynaklarımız arasında saymadık. Buraya kadar sıraladıklarımız arasında nispeten az sayıda tekkeyi barındıran ve muhteva bakımından daha az bilgi içeren listeler de vardır. Üsküdar'daki 49 tekkeyi ismen zikreden Abdurrahman Nesib Efendi'nin 1914 tarihli Mecmua'sı, tasavvuf içerikli Muhibbân Dergisi'nin Hicri 1336 yılının Muharrem ayında aşure pişirip mersiye okuyacak olan 52 tekkenin yer aldığı liste, 1918'de Fatih'te vuku bulan ve büyük hasar veren yangından 6 ay sonra dergide yayınlanan 26 tekkeyi içeren "İstanbul son Harikinde Muhterik Olan Tekâyâdan Hatırlayabildiklerimiz" adlı liste ve son olarak tekke ve zâviyelere dair son liste olan Evkaf Nezaretî'nin 1925 tarihli "Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsus Defter"i bunlar arasındadır.

Toplamda 13 listeyi inceleyerek yaptığımız elinizdeki çalışmamızda, ek olarak bu saydığımız listelerin bazılarında hareketle hazırlanmış bulunan günümüzdeki iki çalışma da yer almaktadır. Enver Ekrem Şapolyo'nun "*Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*" adlı kitabında neşrettiği 415 tekkeyi barındıran listesi ve Baha Tanman'ın 100 tekkeyi derinlemesine anlatan "İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri" isimli doktora tezi. Ne var ki Şapolyo'nun mezhepler ve tarikatlara dair yazmış olduğu kitabın arkasında verdiği liste tekke, tarikat ve bulundukları semt isimlerini vermekte ama detaylı bilgiler içermemektedir. Tanman'ın doktora tezi ise ele aldığı 100 tekkeyi, adresleri, diğer isimleri, tarikatları, tarihi geçmişleri, şeyhlerin isimleri, mimari nitelikleri ile detaylı olarak ele almış ve alanında henüz benzeri hazırlanmamış geniş bir bilgi kaynağıdır.

XIX. yüzyıl İstanbul'unun sınırları, bölgeleri veya belediye dairelerine dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Bu belirsizlik, Bilâd-ı Selâse olarak adlandırılan Suriçi'ne ilaveten zikredilen Eyüp, Galata ve Üsküdar dışında, yukarıda çeşitli belgeler vesilesi ile sıraladığımız belediye daireleri tasnifine dairedir. Bu daireler her sayım veya tasnifte farklılaşmıştır. İstanbul'un resmi sınırlarına dair net bir bilgimiz olmasa da çalışmamızda incelenen tekke listeleri dahilinde İstanbul'un tekkeler ve tekke mensupları nazarındaki sınırlarını ifade ettiğini söylemek mümkündür. Merkez tekkeler bölümlenmesinde 28. Merkeze bağlı

olarak görülen Halvetiyye'ye mensup İlyas Bey tekkesi İstanbul'un doğu sınırını belirlemektedir. İlyas Bey tekkesi günümüzde Kocaeli'ne bağlı olan Gebze'de bulunmaktadır. Yeşilzâde'nin listesinde yine Halvetiyye'ye mensup olarak kaydedilmiş olan Can Tekkesi, eğer kayıta bir yanlışlık yok ise Silivri'deki konumu ile İstanbul'un batı sınırını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında elde edilen bütüncül harita tasavvufi çevrenin İstanbul yerleşme zihniyetini ortaya koymaktadır. Tekke mensuplarının tasavvurunda İstanbul'un Rumeli yakasındaki kuzey sınırı Kemerburgaz'dır. Burada Rifaiyye'ye mensup Şeyh Helvâi Tekkesi bulunur. Anadolu yakasında ise kuzey sınırı Nakşibendiyye'ye mensup Akbaba Tekkesi ile Beykoz'da çizilmiştir. İstanbul'un bugünkü sınırlarının XIX. yüzyıl tekke mensupları tarafından yaşamış oldukları çağda ortaya konulduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2. XIX. yüzyılda yapılmış haritalar ve tekkeler

Tekke isimlerine ve şehirdeki konumlarına ulaşmak için dönemin haritaları da önemli bir kaynak türümüz olmuştur. Bu haritalar kullanılarak pekçok tekkenin yeri tespit edilebilmiş ve tekkelerin bulundukları yerlerin şehir içindeki konumu (mahalleri, nüfus yoğunlukları, hangi yapılarla komşu oldukları vb) daha iyi anlaşılabilmiştir. Osmanlılar zamanında, XIX. yüzyıla gelinceye kadar en meşhuru Piri Reis haritası olmak üzere pek çok yerel ve genel nitelikte haritalar hazırlanmıştır. Ancak bir ölçüye dayalı, nirengi esasına dayalı haritaların yapılması IV. Murad dönemine (1623-1635) kadar geriye gidebilmektedir (Özdemir, 2008). İstanbul'a dair Osmanlı tarihinin en eksiksiz haritası III. Selim zamanında ve kendi kurduğu muhit olan Selimiye'de Dâr-ü't-tıbaa-t'il-Amîre'de (Devlet Basımevi) h. 1218-m. 1803 tarihinde basılmıştır (Aygün, 1980). O vakte değin basılmış "harita" mahiyetine sahip çizimlerin, Ayverdi'nin tabiri ile sınırlı sayıdaki "panoramaların" pek çoğu XVI. Asra aittir. Bu döneme ait su yolu haritaları ise detay içerse de kullanışlı değildir (Ayverdi, 1958). Ölçekli haritalar XVIII. yüzyılda görülmeye başlar. 1776 yılında yapılan Kauffer haritası ilk ölçekli harita kabul edilmektedir (bkz. Harita 3.18).

Harita 3.18. 1776 yılında yapılan Kauffer Haritası

Kauffer. F. (1776). Carte De Constantinople. [Harita]. François Kauffer - Jean Baptiste Le Chevalier.

Kaynak:http://turkeyistanbul.com/galeri/displayimage.php?album=7&pid=4792#top_display_media

Onu Topkapı Sarayı ve civarını gösteren 1802 tarihli Melling haritası izler (bkz. Harita 3.19).

Harita 3.19. 1802 tarihli Melling haritası

Melling, A. I. (1802). Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore [Harita]. Paris: Treuttel et Würtz.

Kaynak: <http://eng.travelogues.gr/item.php?view=50289>

1813’de Konstantin Kaminar imzalı İstanbul ve İstanbul Boğazı haritası II. Mahmud’un özel isteği üzerine yapılmıştır (Özdemir, 2008).

1810 ve 1816 yılları arasında yapılmış olan ve II. Bayezid’in ihya ettiği su yollarını gösterir harita, Mühendishane-i Berr-i Hümayun’un ilk mühendislerinden Kulekapılı Seyid Hasan tarafından yapılmıştır (bkz. Harita 3.20). Ne var ki bu haritaların hiçbirinde İstanbul’un tekkelerine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Harita 3.20. 1816 tarihli Kulekapılı Seyid Hasan haritası
Kaynak: Özdemir, K. (2008). Osmanlı haritaları. İstanbul: Avea

Camilerin yerlerini gösteren ilk harita Mühendishane talebelerinin 1838’de yaptıkları ve küçük ölçekli ve sokak isimlerini barındırmayan, yer yer hatalar içeren bir camiler haritasıdır. Tekkelere dair bilgi içeren ilk harita ise Mühendishane talebelerinin 1845’de hazırladıkları başka bir haritadır. 1: 2.000 zirâ-i Osmânî ölçekli bu harita İstanbul Boğazı’nın güney kesimlerini, Suriçi ve yakın çevresi, Üsküdar ve Galata ve İstanbul Boğazı’nı neredeyse Karadeniz’e varan sınırlarına kadar içermektedir (Yılmaz, 2015). Haritada camiler, meşhur yerler, hümayun kasırları, kiliseler, tekkeler, çeşmeler, yokuşlar, yollar, bostanlar, meydanlar, bahçeler, iskeleler, semtler, tepeler, vadiler, mezarlıklar, akarsular adlarıyla birlikte yer almaktadır (bkz. Harita 3.21).

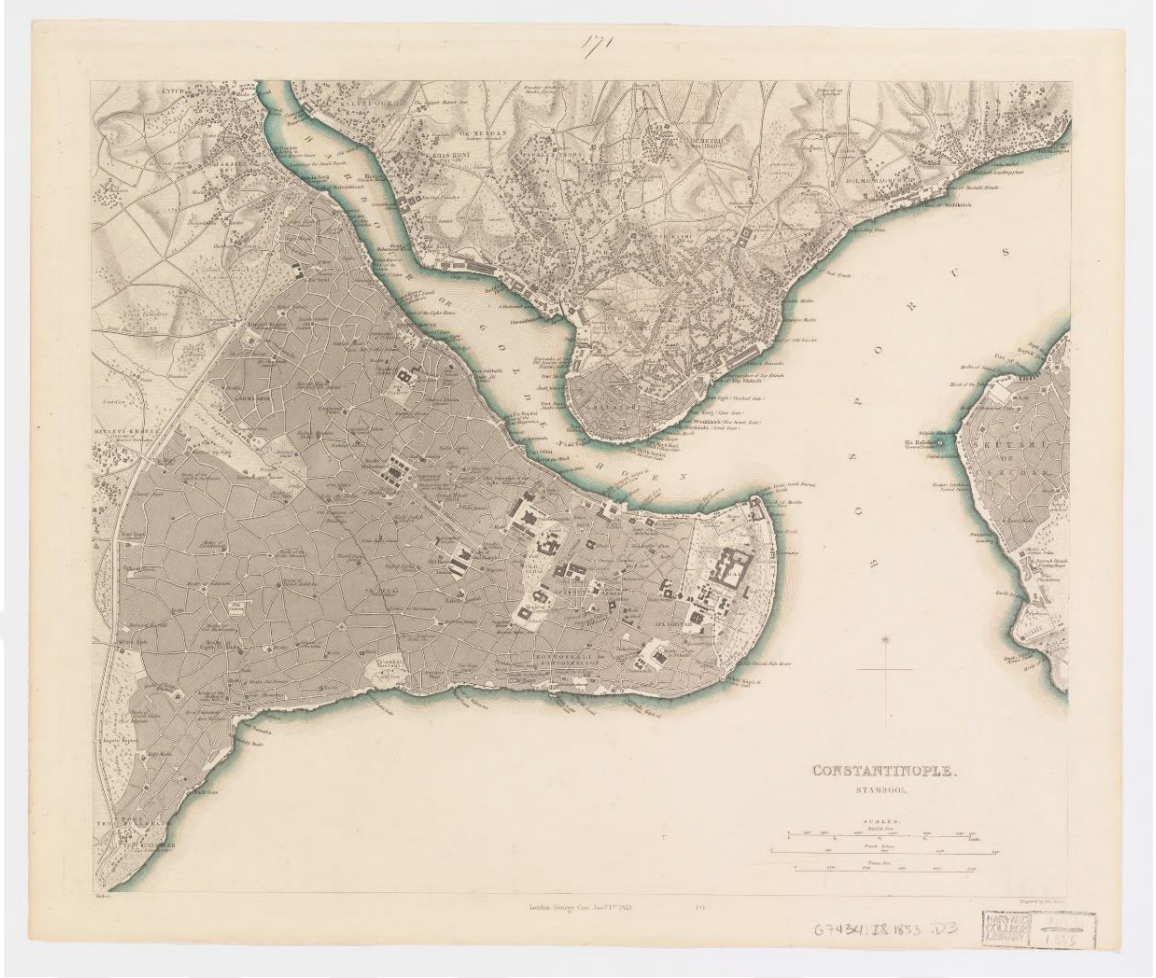
Bu haritada 28 tekkenin yeri gösterilmiştir. Haritada adı geçen tekkeler şunlardır: Himmetzade Tekyesi Camii, **Sırrızade Tekyesi**, Vani Tekyesi Camii, Etyemez Tekyesi Camii, Aydınoglu Tekyesi, Türabî Baba Tekyesi, Ciğerim Dede Tekyesi, Hasırcızade Tekyesi, Kaşgarî Tekyesi, Vezir Tekyesi, **Çimşirli Tekye**, Bedevi Tekyesi, Mustafa Paşa

Tekyesi, Emir Buhari Tekyesi, Şeyh Yunus Efendi Tekyesi, **Emir Tekyesi**, Selami Tekyesi, Merkez Efendi Tekyesi, Mevlevihane, Kasım Paşa Mevlevihanesi, Galata Mevlevihanesi, Aziz Mahmud Hüdayi camii ve Miskinhane (Miskinler Tekkesi). Bu tekkelerden üçü, Sırrîzâde Tekkesi, Çimşirli Tekke ve Emir Tekkesi yukarıda incelenen listelerimizde yer almamaktadır. Ayrıca beş tekke isimleri haritada verilmeden işaretlenmiştir.

Harita 3.21. 1845 tarihli Mühendishâne-i berr-i Hûmayun haritası
Mühendishâne-i berr-i Hûmayun. (1845). İstanbul-Galata. [Harita].
Kaynak: <https://mufity.blogspot.com/2018/07/istanbulun-kaybolan-camileri-beyoglu.html>

1840 tarihinde B.R. Davies tarafından çizilen haritaya göre, Osmanlı başkentinde nüfusun çoğunlukla tarihi yarımada ve Galata'da yoğunlaştığı görülmektedir (Özyurt, 2007). Harita semt isimlerini, ibadethaneleri, han ve hamamları, hastane ve yolları göstermekte ancak sokak isimlerine yer vermemektedir. Çalışmamızda kullandıklarımız arasında bulunan bu haritanın en önemli özelliği Galata ve Üsküdar semt sınırlarını göstermesi, şehrin değişimine dair sade bir görüntü sunmasıdır (bkz. Harita 3.22).

Harita 3.22. 1840 tarihli B.R. Davies haritası

Davies, B.R. (1840). Constantinople. Stamboul. [Harita]. Society for the Diffusion of Useful Knowledge, 59 Lincolns Inn Fields, Septr. London: Chapman & Hall.

Kaynak: <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~21007~530099:Constantinople--Stamboul--Engraved->

Prusya Devleti subaylarından General Moltke 1839'de bir İstanbul planı çizse de (bkz. Harita 3.23) 1842'de yaptığı 1/25000 ölçekli haritası sokak isimlerini barındırmamaktadır. Moltke Anadolu'ya dair çizdiği haritaların yanında 1852'de 1/ 125000 ölçekli bir İstanbul haritası daha çizmiş ama bu da daha genel bir içeriğe sahip olmuştur (Özdemir, 2008).

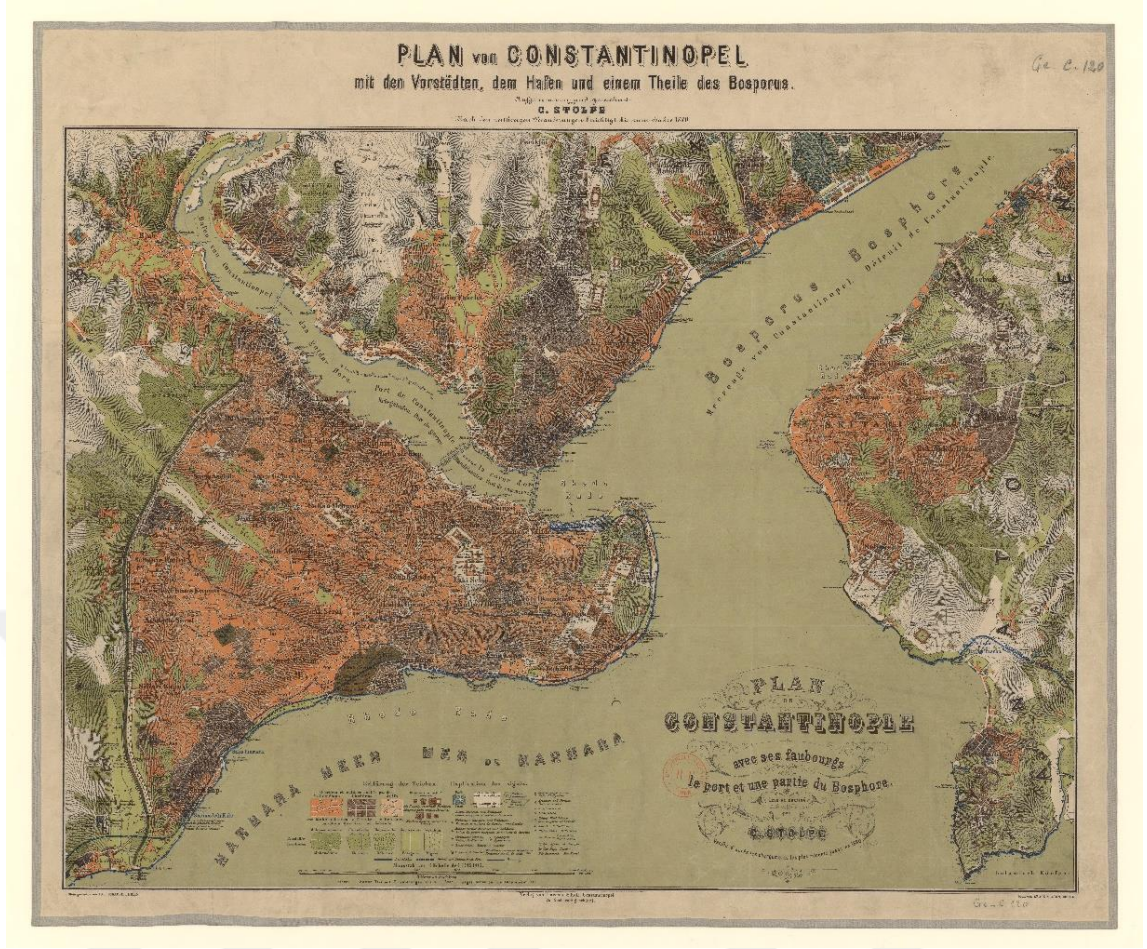

Harita 3.23. 1839 tarihli Helmuth von Moltke haritası

Moltke, H. (1839). The Moltke Plan of Istanbul. [Harita].

Kaynak: https://www.researchgate.net/figure/The-Moltke-Plan-of-Istanbul-Helmuth-von-Moltke-1839_fig1_276158909

Çalışmada kullandığımız diğer harita ise 1866 tarihli C. Stolpe haritasıdır. Bu harita sadece semt isimlerini içermekte ve bazı ibadethanelerin yerlerini göstermektedir. Stolpe'nin 1880 tarihli bir İstanbul haritası daha bulunmaktadır. Çalışmamızda kullandığımız Stolpe'nin 1886 haritası, 19. yüzyılın sonunda İstanbul'un nüfusunu oluşturan Müslüman, Hristiyan ve Musevî toplumlarının şehrin bölgelerine göre dağılımını gösterir. Tarama yöntemi ile yapılan bu renkli haritada, cami, mescit, kilise, su yolu, karakollar, bostan ve parklar; Müslümanların, Hristiyanların ve Musevîlerin oturdukları yerler ayrı şekil ve renklerle gösterilmiştir. Bu harita bulundukları yer itibarıyla tekkelerle çeşitli dinlere mensup toplulukların etkileşimini anlamak için oldukça önemlidir (bkz. Harita 3.24).

Harita 3.24. 1866 tarihli C. Stolpe haritası

Stolpe, C. (1880). Plan de Constantinople. [Harita].

Kaynak: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530208572/f1.item.r=constantinopleista mboulistanbul.zoom>

Diğer haritalardan 1854 yılında 740 küsur evi yakan İstanbul yangın haritası Luici Storari adında bir İtalyan tarafından yapılmıştır. Bir başka yangın haritası ise 2910 evi yakan 1864 yangını gösterir Hoca Paşa Yangın Yeri haritasıdır.

Bu tarih dilimini gösteren Huber ve D'Ostoya haritaları ise bölgesel haritalardır. D'Ostoya 1858–1860 tarihli Galata bölgesi (bkz. Harita 3.25), 1887–1891 tarihleri arasında R. Huber tarafından yapılan harita ise Galata, Taksim, Pangaltı ve Feriköy için yapılmıştır (Meriç, 2011).

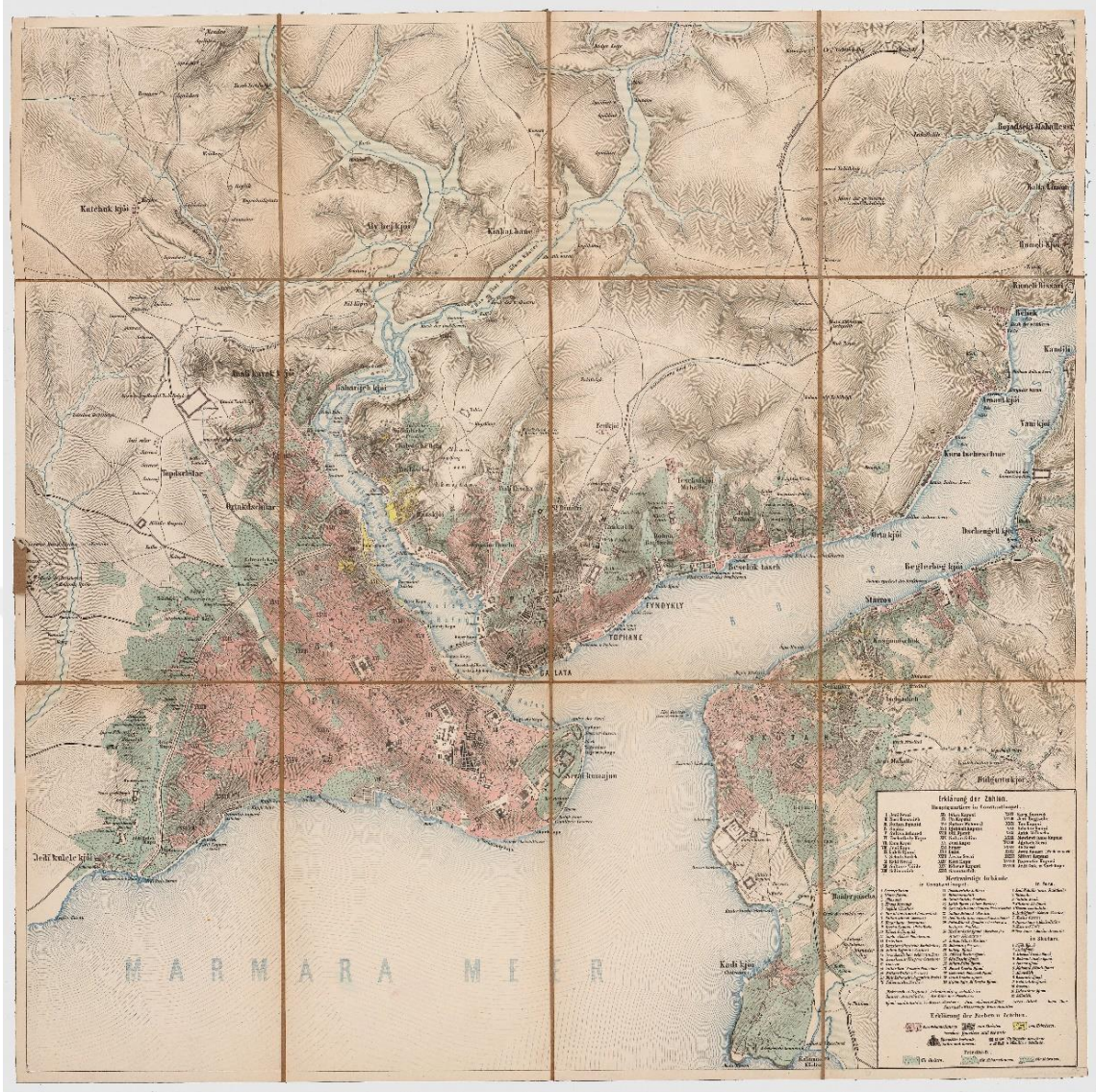

Harita 3.25. 1858–1860 tarihli D’Ostoya haritası

D’Ostoya, G. (1860). İstanbul-Galata bölgesi [Harita].

Kaynak: <https://bizansconstantin.wordpress.com/2013/02/04/mamboury-ve-ostoya-haritalarindan-ornekler/>

İncelediğimiz haritalar arasında bulunan ve 1860-1870 yılları arasında yapıldığı düşünülen ve kimin yaptığı bilinmeyen bir haritada özellikle sahil şeridinde bulunan semt isimleri, diğer bazı semtler, bölgelere göre önemli binalar bazı camiler, hanlar, diğer dinlere ait bazı ibadethaneler, az sayıda tekke ve türbeler, pazarlar, birkaç devlet dairesi ve hastane isimleri yer almaktadır. Haritanın özelliği ise Müslüman, Hristiyan ve Musevilere ait yerleşim yerlerini ve mezarlıklarını göstermesidir (bkz. Harita 3.26).

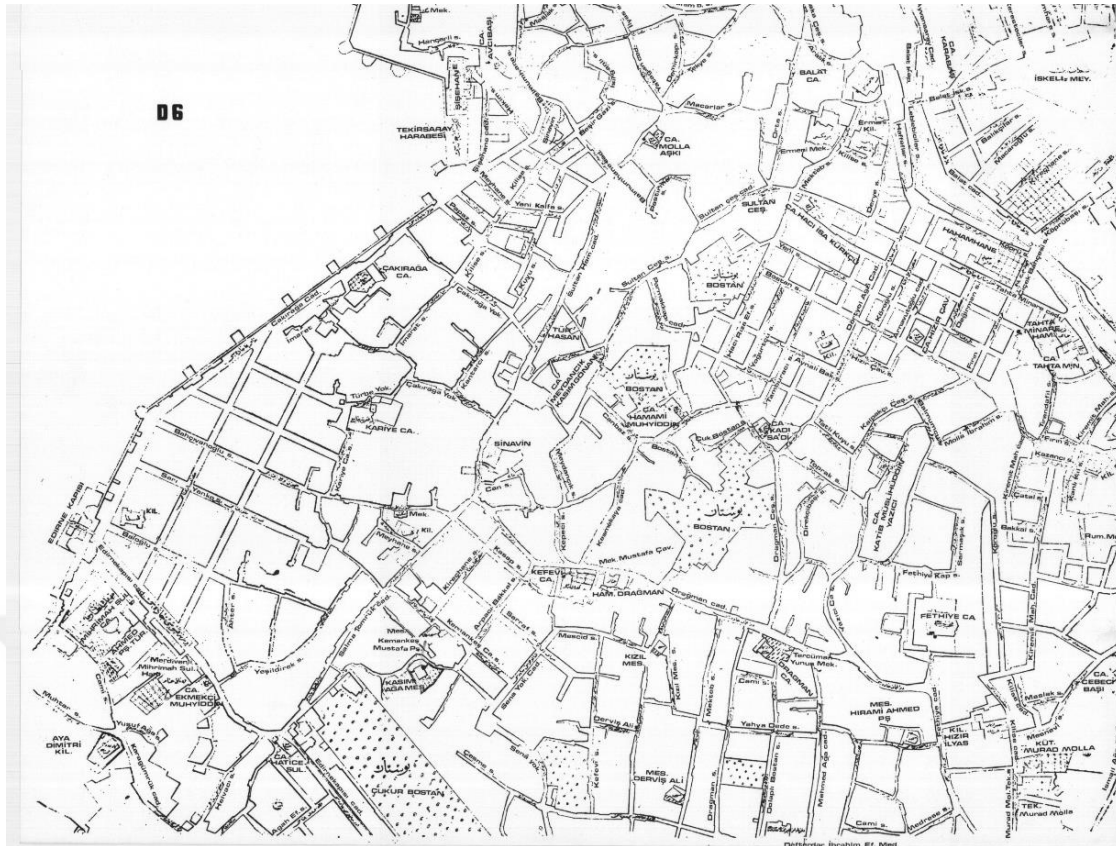

Harita 3.26. 1860-1870 yılları inanç haritası
İstanbul Haritası. (1860-1879). [Harita].
Kaynak: <http://www.istanbulurbandatabase.com/>

Ekrem Hakkı Ayverdi'nin 1958 tarihinde etüt ederek yayınladığı XIX. yüzyıl sonlarına ait harita ise kusurları olmasına rağmen sokak adlarını barındırması, cami, kilise, medrese, han, çeşme, mekteb, tekke, han gibi binaların birçoğunun isimlerini ve vasıflarını vermesi dolayısıyla önemlidir (bkz. Harita 3.27). Bununla birlikte haritayı kimin yaptığı belli değildir. Ayverdi, ölçüsü belirtilmemiş bu haritanın Mühendishane-i Berr-i Hümayun talebeleri tarafından yapıldığını tahmin etmektedir. Tarihi de verilmemiş bu haritanın en erken 1875 yılında yapılmış olması muhtemeldir (Ayverdi, 1958). Ayverdi'nin hazırladığı listeden tespit edebildiğimiz 43 tekke şunlardır:

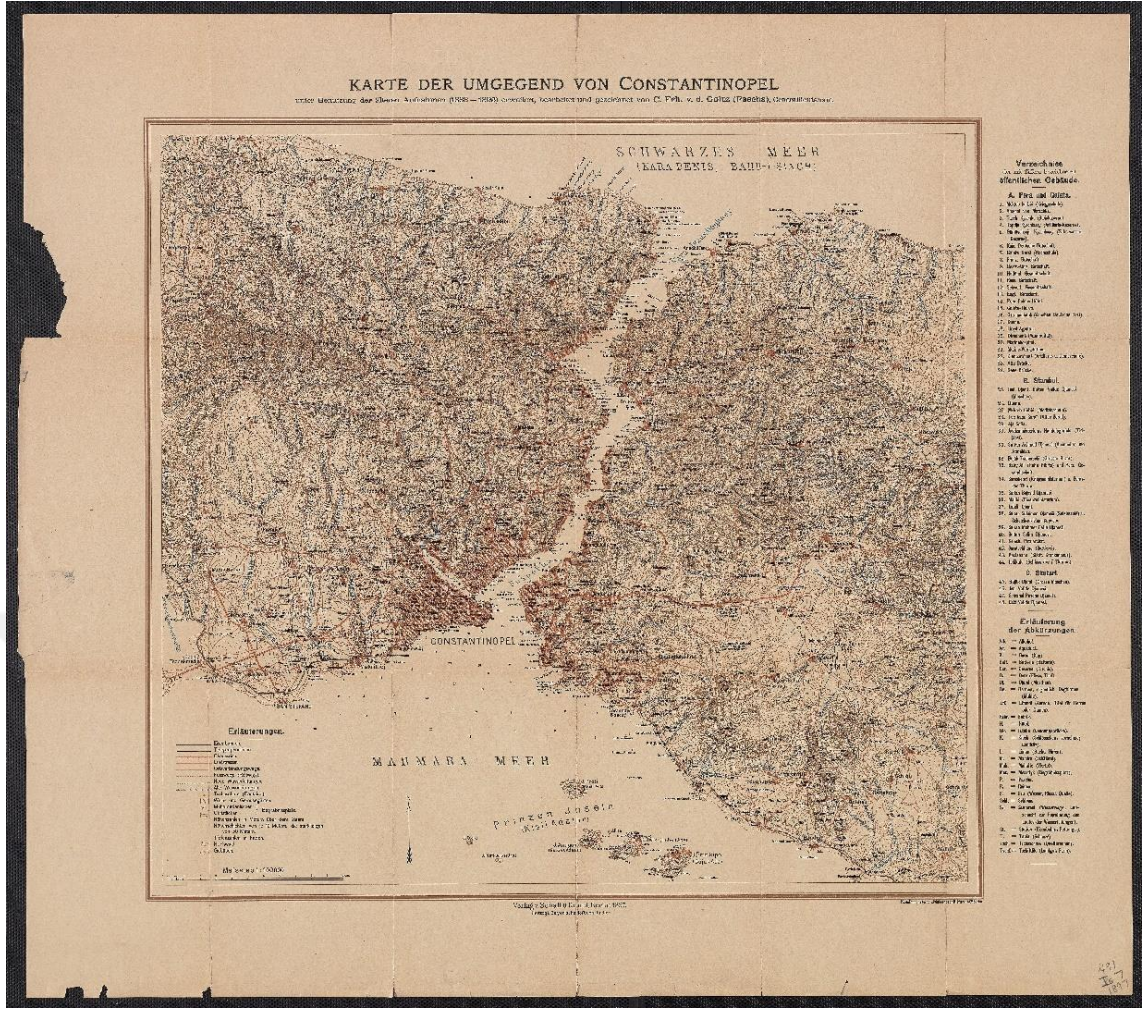
Ağaçayırı Tekkesi, Alaaddin Camii Tekkesi, Balâ Tekkesi, Bekâr Bey Tekkesi, Beşikçizâde Tekkesi, Etyemez Tekkesi, Kovacı Dede Tekkesi, Sancaktar Hayreddin Tekkesi, Tahta Minare Tekkesi, Takyeci Tekkesi, Tarsus Tekkesi, Çenezâde Tekkesi, Çerağcı Tekkesi, Çınarlı Çeşme Tekkesi, Ümmi Sinan Tekkesi, Emir Buhari Tekkesi, Fındızkâde Tekkesi, Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi, Hüsrev Paşa Tekkesi, **Özbekler Tekkesi (Helvacı Camii, B-3)**, Hindiler Dergâhı, Himmetzade Dergâhı, İsmail Ağa Tekkesi, Kılıçlı Tekke, Kubbe Tekkesi, Koruk Tekkesi, **Küçük Şeyh** Tekkesi, Lokmacı Dede Tekkesi, Matrak Tekkesi, **Mihrişah Hatun** Tekkesi, Mirahur Zâviyesi, Murad Molla Tekkesi, Nureddin Tekkesi, Olanlar Dergâhı, Pazar Tekkesi, Rıfai Tekkesi, Rıfai Dergâhı, Remezan Efendi Tekkesi, Sofular Tekkesi, Sünbül Efendi Zâviyesi, Şeyh İbrahim Tekkesi, **Şeyh Salim Tekkesi**, Şeyh Taha Tekkesi, Hacı Evhad Tekkesi, Yedikule Dergâhı, Şerbetdar Tekkesi.

Sur içini gösterir bu haritada 43 tekke isimleri ile birlikte sayılmış, iki tekkenin ise isimleri anılmadan sadece “dergâh-tekke” kelimeleri ile yerleri gösterilmiştir. Küçük Şeyh Tekkesi, Mihrişah Tekkesi, Şeyh Salim Tekkesi bizim oluşturduğumuz listede yer almamaktadır. Bu tekkeler ya kullandığımız listelere alınmamış yahut var olan tekkelerin bir başka isimle kaydedilmiş hali olmalıdır.

Harita 3.27. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin etüd ettiği XIX. yüzyıl sonlarına ait harita, 1875
Kaynak: Ayverdi, E. H. (1958). 19. Yüzyılda İstanbul Haritası. İstanbul: İstanbul Fethi
Derneği İstanbul Enstitüsü

1883'te Goltz Paşa'ya II. Abdülhamit tarafından yaptırılan 1/100000 ölçekli harita, Küçükçekmece'den Pendik'e ve Karadeniz'e kadar uzanan alanı kapsamaktadır. Arazi topoğrafyasını gösteren eşyüksekti eğrilerinin bulunması bakımından oldukça önemlidir ve diğer haritalardan ayrılır (bkz. Harita 3.28).

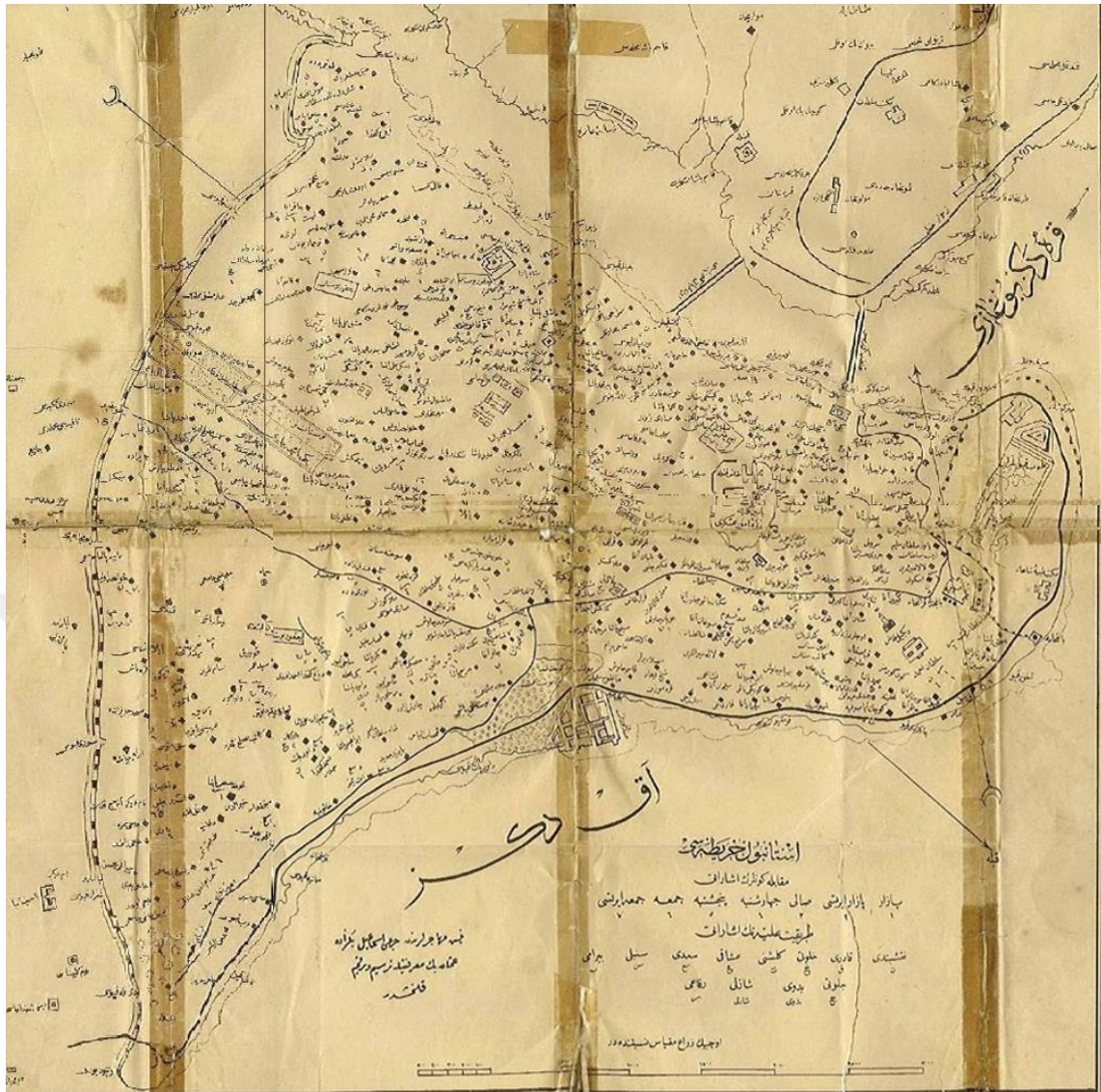

Harita 3.28. 1883 tarihli Goltz Paşa haritası

Goltz, C. Frh. V.d. (Pascha). (1883). Karte der Umgegend Von Constantinopel. [Harita].
Kaynak:https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Karte_der_Umgegend_von_Constantinopel_bearbeitet_und_gezeichnet_von_C._Frh._v._d._Goltz_%28Pascha%29.jpg

Gıyasettin Ayaş ve Halil Çeltik tarafından bir makale ile akademi dünyasına tanıtılan tekkelere mahsus tek harita-kroki XIX. yüzyılın son çeyreğine aittir ancak kesin tarihi belirlenememiştir. Haritanın kim tarafından yapıldığı da bilinmemektedir. Harita mukabele günlerine göre bir gruplandırma yapmış ve tekkeler yerine tarikatların isimlerini vermiştir. Sokak veya yer şekil ve isimlerinin yer almadığı, sadece sınırları ve bazı önemli yerlerin gösterildiği harita, tekkelerin tarihi yarımada üzerinde yaklaşık yerinin işaretlenmesi ile oluşturulmuştur. Hazırlandığı dönemde İstanbul merkezinde bulunan tarikatların hangi günde ve nerede toplandığı, mukabele gün ve yerleri verilerek gösterilmiştir. Haritada, her bir tarikat ayrı bir sembolle belirtilmiş ve sadece Bayrami, Bedevi, Celveti, Gülşeni, Halveti, Kadiri, Nakşibendî, Rifai, Sa'di, Sümbülî, Şazeli ve Uşşaki

gruplarının toplantıları gösterilmiştir. Haritayı yapan kimsenin bu haritayı belli bir amaca yönelik yaptığı, haritada verilen bilgilerden anlaşılmaktadır. Haritanın sağ alt köşesindeki “İstanbul Haritası” ibaresinin altında, “Mukabele Günlerinin İşareti” başlığıyla haritada tarikatların toplantı gün ve yerlerini gösteren bir liste ve bu listeye bağlı olarak işaretlere yer verilmiştir. Haritanın sunduğu en önemli veri aynı mekânın farklı tarikat mensuplarınca kullanıldığı bilgisidir. İstanbul tekkelerinin birden fazla mensubiyetinin olduğu göz önüne alınırsa, birden fazla tarikata mensubiyeti olan tekkelerden mi söz edildiği yoksa farklı tekkelerin aynı mekânı mı kullandığı bilgisi net değildir. Haritanın Meclis-i Meşayih’in kuruluşundan sonra yapılmış olması dolayısıyla farklı tarikatlara mensup şeyhlerin vekil olarak bir başka tekkeye tayin edilmesi ile de ortaya böyle bir sonuç çıkmış olabilir. Ancak mekân birlikteliğinin her durumda tarikatlar arası ilişkilere işaret ettiği ortadadır (bkz. Harita 3.29).

Harita 3.29. XIX. Yüzyıl tekkelerinin mukabele günleri haritası, XIX. Yüzyıl son çeyreği
Kaynak: Aytaş, G. Çeltik, H. (2011). XIX. Yüzyılda Yapılmış Bir Haritadan Yola Çıkarak Eski
İstanbul'da Tarikatların Faaliyetleri. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,
58, 89-104

Meyers Konversations-Lexikon by Bibliographisches Institut tarafından 1890 yılında yapılmış olan Konstantinopel haritasında semt isimleri, sokak ve mahalle isimleri, camiler, hanlar, Osmanlı bankası, postaneler, limanlar, bazı türbe ve birkaç tekke gösterilmiştir. Haritada Harem sahilinde listelerimizde görmediğimiz bir zâviye ve Karacaahmet Mezarlığı içinde bulunan Miskinler Tekkesi işaretlenmiştir (bkz. Harita 3.30).

Harita 3.30. 1890 tarihli Konstantinopol haritası Meyers Konversations-Lexikon by Bibliographisches Institut. (1890) Konstantinopol. [Harita].

Kaynak: <https://www.alamy.com/stock-photo-historic-map-of-constantinople-istanbul-turkey-19th-century-historische-48124694.html>

1914 senesinde tamamlanmasına rağmen ölçümleri 1911 yılında bitirilen Alman Mavileri çalışmamızda kullandığımız haritalardan bir başkasıdır. Suriçi İstanbul'unun yanında Eyüpsultan, Beyoğlu, Beşiktaş, Kadıköy, Üsküdar yerleşim merkezlerini içermektedir. 1/1000 ve 1/500 ölçekli olarak hazırlanmış olan haritada mahalle veya semt adları, sokak, cadde ve yapı adları verilmiştir. Saraylar, elçilik binaları, karakol, itfaiye, belediye vb resmi binalar; cami, tekke, medrese, mezarlık, hazire, türbe, kilise, sinagog vb dini yapılar; kule, duvar, sur, kışla, jandarma, karakol, tersane, atölye, levazım deposu vb askeri yapılar; hastane, iskele, demiryolu, gar, istasyon türü kamu yapıları; adları ve gabarileriyle gösterilmiştir (bkz. Harita 3.31).

Harita 3.31. 1914 Tarihli Alman Mavileri

Kaynak: Dağdelen, İ. (haz.) (2006). Alman Mavileri: 1913-1914 I. Dünya Savaşı Öncesi İstanbul haritaları. İstanbul: İBB. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü

3.1.2.1. Tekke Listeleri Üzerine Değerlendirme

Araştırmanın öncelikle listeler kısmı üzerinde durmak icap etmektedir. Böylece çalışılan dönemde varolan tekkelerin tespiti süreci izah edilmiş olacaktır. Yukarıda da ifade edildiği üzere şimdiye kadar listeler üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Ne var ki listeleri karşılaştırmalı olarak çalışan ve bu listeleri temel alarak bir dönemin tekkelerini tümüyle ortaya çıkaran inceleme yoktur. Bu çalışma ile ilk defa çok farklı sayıda liste bir arada değerlendirilmiş olacaktır. Ayrıca, bu çalışma süresince listeler ve tekke envanterleri konusunda karşılaşılan temel sorunlar üzerinde de durulacaktır. Tekke isimleri ve konumları başta olmak üzere veriler hakkındaki bilinmezlikler, muğlaklıklar ve karıştırma sorunları gibi meseleler üzerinde aşağıda detaylıca durulacaktır.

İncelediğimiz listelerin bir kısmı küçük farklarla birbirinin tekrarı iken bazılarında bir diğerinde adı anılmamış tekkelere rastlanmıştır. Bunun sebeplerinden biri listelerin farklı

tarihlerde hazırlanmış olmasıdır. Farklı tarihlerde hazırlandıkları için mesela İstanbul'un meşhur yangınlarından birinde yanarak tamamen kül olmuş bir tekke elbette bir sonraki listede yer almamaktadır. Ancak listelerin tekkelerin tek tek gezilerek ya da resmi olarak tutulmuş, kapsamlı, bütün tekkeleri içeren ve en önemlisi güncellenen bir listeden naklen değil de elde bulunan bir listeden çoğaltılarak hazırlanması en önemli sorunlardandır. Bu sebeple birbirini tekrar eden listeler, güvenilir görünseler de pek çok eksik tekkenin de habercisi durumundadırlar. Bu sebeple en sağlıklı, en doğru, en eksiksiz liste şudur denilememektedir. Listeler üzerinde yapılmış araştırmalar ise belli zaman dilimlerini ele alarak tekkelerin varlık, yer ve konumlarına dair bilgi üretmekten ziyade, elde olan bir listenin mahiyetini ve detay bilgilerini izah etmektedir. Bu şekilde incelenmiş pek çok liste bulunmaktadır. Kendi içlerinde tutarlılıkları sorgulanan bu listelerin bir başka liste ile mukayesesi yapılmamıştır. Tekke listelerinin kendileri, kıymetli bir belge olarak dikkate değer bulunmuş ancak bu listelerin oluşmasını sağlayan tekkelerin gerçekte var olup olmadığı, nerde bulunduğu sorgulanmamıştır.

Çalışmamızda listelere ilave olarak çokça yararlandığımız ve tekke listelerini değil de tekkeleri çalışmasının odağına doğrudan almış üç çalışma sayabiliriz. En doğru ve detaylı bilgileri bize ileten ve şüphesiz sahaya eşsiz bir katkı sunan bu çalışmalardan biri Baha Tanman'ın 1990'da yayınlanan *“İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri”* isimli çalışmasıdır fakat ne yazık ki bu çalışma sadece 100 tekkeyi içermektedir. Bir başka değerli eser ise Mustafa Özdamar'ın 2007'de yayınlanan sadece tekkelerin yerlerine odaklanmış çalışmasıdır 475 tekkeyi ada-parcel numaralarına kadar veren çalışması *Dersaadet Dergâhları* ismini taşımaktadır. Herhangi bir haritalandırmanın bulunmadığı kitap, tekke isimlerini zaman zaman tekrarlamış ise de çok zengin bir kaynak durumundadır. Ancak ifade edelim ki harita dışında bıraktığımız tekkelerin pek çoğunu bu zengin kitapta da bulamadık. İstanbul'da 450 tekke olduğunu ifade eden ve topluca bir liste veren Enver Behnan Şapolyo'nun *“Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi”* isimli eseridir. Kitabın sonunda verilen liste büyük oranda Yeşilzâde'nin listesinin nakli ve buna yapılmış çok tekrarlı ilavelerden ibarettir. “450” rakamı ile dikkatimizi çeken ve önemli bularak çalışmamıza aldığımız bu liste doğrulanmaya muhtaç ve ciddi tashih gerektirmesine rağmen, güncel bir liste oluşturma çabasının ürünü olduğu için değerlidir.

Çalışmamızda öncelikle, zikredilen tekke listelerini dikkate alarak şu 25 başlığı içeren bir tekkeler veritabanı oluşturulmuştur: İsimler, faklı isimler, mahalle, semt, sokak isimleri ile adres bilgileri, yer aldıkları kaynaktaki yer tarifleri, kuruldukları bölgenin inşa edildikleri dönemdeki iskân durumu (meskûn, mezarlık, arsa vs.), binanın önceki durumu (kilise, manastır, cami vs), yapılış tarihi-dönemi, tekkenin aktif dönemi, mimarı, yaptıranı, ihya edeni, ithaf edileni, ilk şeyhi, bağlı olduğu tarikat ve tarikatları, mukabele günü, fiziksel özelliklerine dair bilgileri, yapı grubunu oluşturan birimler, işlev ve biçimi, binaya yapılan eklemeler, benzeştiği kurumlar, ilişkili olduğu kurumlar, 1850-1880 arası tekkedeki kişiler, 1850-1880 arası ilişkili olduğu kişiler. Elbette her bir tekke için edindiğimiz bilgiler bir diğerinden farklı oldu. Her tekke için bu 25 bilgi bulunamadı. Mesela yok olmuş tekkelerin bina özelliklerine dair bilgiye ulaşamadık. Bazı tekkelerin ilk şeyhi, kurucusu ya da banisi meçhuldü. Bazılarının ise tarikatı veya kuruluş zamanı listelerde yer almıyordu. Hakkında listeler yapıldığı halde mukabele günü bilgisi eksik olan tekkeler vardı.

Eksik bilgilerin ötesinde varolan bilgilerle ilgili de bazı sorunlar mevcuttur. Bunlardan en önemlisi tekkelerin isimleri ile ilgi olanıdır. Tekke listeleri genel de tekkenin ismi, “semt-i meşhuru” denilen bulunduğu semt, mukabele günü ve tarikatı gibi kısa ve genel bilgiler içermektedir. Ancak bir tekkeyi sadece isminden ayırt etmek mümkün değildir. Aynı isimle başka bir tekke hemen yanı başında yer alabilmektedir. Bununla birlikte tekke isimleri zamana göre, hazırlayan kişiye göre veya başka sebeplerle değişebilmekte veya farklı kaydedilebilmektedir. Bu sebeple tekkenin bir listede bir isimle diğer listede başka bir isimle yer alması çok muhtemeldir. Var olan tekkeleri kâğıt üzerinden tespiti çalışmak da bizi aynı tekkeyi aynı listede birden fazla kaydetme hatasına düşürebilmektedir. Mesela Yarımca Baba Tekkesi bir listede Yarımca Baba Zâviyesi, diğerinde Yarımca Dede Tekyesi, bir başkasında Öküz Limanı Tekkesi, Aman Baba Tekkesi ya da Yarmaca Baba Tekkesi adıyla kaydedilmiş olabiliyor. İsim çokluğunun yanında, farklı telaffuzlar veya okunuşlar da Yarımca’yı Yarmaca’ya çevirip araştırmacıyı yanıltabiliyor. Tekkelerin harita üzerinde gösterilmesi, mekânsallaştırılması onları birbirinden ayırdedebilmek açısından da çok önemlidir.

Diğer yandan tekke isimlerinin farklılaşmasının ya da çoğalmasının birden çok sebebi vardır. Tekkeler bazen kurucularının ismi ile Şeyh Vefa Tekkesi gibi, banilerinin ismi ile Bayram Paşa Tekkesi gibi, ihya edenin adı ile Pertevniyal Sultan Tekkesi gibi, tarikatının adı ile Kadiriler Tekkesi gibi, bağlantılı olduğu coğrafya adı ile Özbekler-Afganiler-Hindîler Tekkesi gibi, tekkenin niteliği ile Etyemez Tekkesi-Karılar Tekkesi-Miskinler Tekkesi-Kalenderhane gibi, en meşhur şeyhin adı ile Cemal Halifesi Tekkesi gibi, müdavimlerinin mensup olduğu iş kolu ile Çizmeciler-Arakiyeciler-Takyeciler Tekkesi gibi, güncel şeyhin adı ile Emin Baba Tekkesi gibi vs. anılırlar. Özellikle bu son söylenen güncel şeyhin adına göre isimlendirme, listeleri çokça karıştıran bir nitelik arz etmektedir. Şeyhin adı bugün Emin Baba olabilir ama yarın Fahri Dede olabilir veya Feyzullah Efendi. Bu sebepten ötürü farklı zamanlarda farklı isimlerle listelere giren tekkeler varmış gibi görünse de esasında söz konusu olan tek bir tekkedir. Çalışmamızın belki de en zor kısmı, en şaşırtmacalı noktası tekke isimlerini doğru tespit edebilmektir diyebiliriz. Bu bakımdan listemiz elbette hala hatalar içeriyor olabilir.

Tekke isimlerinin çeşitlilik arz etmesinin bir de resmi bir sebebi vardır: Meclis-i Meşayih müdahaleleri. Uygun görülmeyen halifelerin değiştirilmesi, şeyhlerin “atanması”, kapatılan tekkelerin -Bektaşî tekkeleri- bir başka tarikata çoğunlukla Nakşibendîlere devri veya başka tarikata mensup kişilerin bir tekkenin idaresini devr alması gibi müdahaleler tekke isimlerinin de kaçınılmaz olarak değişmesine sebep olmuş olabilir. Örneğin bazı listeler tekkede görev yapmış şeyhlerin isimlerini de içermektedir. Bu listelere bakıldığında, mesela Kelâmi Tekkesinde peşi sıra Halvetî, Rîfâî, Sadî, Halidî şeyhlerini görmek mümkündür. Bu bir tekkenin kendi doğal dönüşümü ile bir tarikattan diğerine geçişi gösterebileceği gibi Meclis-i Meşayih’in müdahalelerini veya tekkenin bir başka tarikata devrettirilmesini de gösteriyor olabilir.

Tekke listelerindeki verilerle ilgili ikinci sorun adres bilgilerine dairdir. İsimlerden sonra başlangıcından beri düzenlenen listelerde ikinci verilen bilgi adres bilgisi yani semt-i meşhurdur. Detay içermeyen bu bilgi bazen semt adını, bazen mahalleyi, bazen sokak adını kastetmektedir. Semt adının yanında mahalle ya da sokak adının birlikte verilmeyişi yeterince büyük bir soruna yol açarken değişen sokak ve mahalle isimleri başka bir sorundur. Bunlarla birlikte tekkelerin konumunu belirten “çeşmenin arkasında”, “...

camiiinin derununda”, “... mescidinin ittisâlinde” ifadeleri de listede yoksa tekkenin yerini tespit etmek neredeyse imkansızlaşmaktadır. Daha ilginç zaten yer bilgisi verilmemiş bir tekkenin bir başka tekke için “..... tekkesinin kurbünde” ifadesi ile konum belirteci olarak kullanılmasıdır. Böyle bir durumda daha fazla bilgi aktarmasını umut ederek bir başka listedeki bilgilere başvurmak gerekmektedir. Bazı durumlarda birkaç listedeki bilgileri bir araya getirerek söz konusu tekkenin yerini bulmak mümkün olabilmektedir. Elbette bu her tekke için söz konusu değildir. Zaman içinde semt, mahalle, sokak isimlerinin değişmesi yahut kaydedilirken yapılan hatalar sebebiyle ya da başka sebeplerle kayıtlarda geçen semt-mahalle-sokak adı bulunamayabilmektedir. Bazen söz konusu sokak tamamen ortadan kalkmış da olabiliyor. Özdamar’ın ada-parcel-adres veren eseri oldukça faydalı olmakla birlikte bu defa da sürekli değişen ada-parcel numaraları aranılanı bulmaya engel olmaktadır. Yine de pek çok tekkenin ada-parcel numarasını doğrulayarak çalışmamıza ekledik. Ancak bir yanlışla payı bırakmanın şart olduğunu da ifade etmeliyiz. Üsküdar Belediyesi semt dahilinde bulunan tekkelerin tespiti konusunda en dikkatli çalışan kuruluş olarak gözükmektedir. Bu konuda hazırlamış olduğu kitap²⁶ ve web²⁷ siteleri önemli bilgiler içermektedir. Tekkelerin en çok bulunduğu Suriçi-Fatih belediyesinin ise müstakil bir çalışması bulunmamaktadır. Eyüp Sultan Belediyesi ise web tabanlı bir hizmet sunmaktadır ama tekkelerin yeri konusunda detay vermemektedir. İstanbul Çevre Kültür ve Tarihi Eserleri Koruma Derneği özellikle yok olmuş tekkelerin yerleri konusunda faydalı bir içerik sunmaktadır.

Tekke listeleri ile ilgili üçüncü bir sorun latinize edilmiş listelerdeki okuma hatalarıdır. Esasen orijinal belge üzerinde çalışılsa bile okuma farklılıkları söz konusu olabilmektedir. Bu okuyuş farklılıklarından dolayı aynı tekke farklı listelerde farklı isimlerle kaydedilmiş gibi görünebilmektedir.

Benzer şekilde tekkelerin birden çok tarikata hizmet etmesi durumu da listelerde birden fazla yazılmasına sebep olmuştur. Mesela, bir tekke aynı liste içinde bir kadiri bir halvetî olarak kaydedilerek çoklu kayıtlar düşülmüştür. Bu durumda diğer listelere müracaat

²⁶ Yorgancıoğlu, S. (2004). Özemre, A. Y: (Yay.Haz.) *Üsküdar Dergâhları*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi

²⁷ <https://www.uskudar.bel.tr/tr/main/erehber/tekkeler/12>

ederek ayırt edici bilgilere ulaşmaya çalıştık. Tekkenin kurucusuna, şeyhlerine bakarak tekkenin iki farklı tekke mi yoksa aynı tekke mi olduğuna karar vermeye çalıştık.

Son bir sorun ise bazı listelerin neredeyse birbirinin aynısı olmasıdır. Örneğin 1890'da yazılmış Bandımalızâde Münip Efendi ile 1920'de hazırlanmış Yeşilzâde'nin listeleri hemen hemen aynı içeriğe sahiptir. Oysa otuz yıl içinde yeni tekkeler açılmış olabileceği gibi bazıları kapanmış da olabilir. Birbirini tekrarlayan listeler yine birbirlerini tekrarlayan hataları barındırmaktadır.

3.1.2.2. Tekkeler Veritabanı ve Haritalama

Yukarıda da ifade edildiği gibi çalışmamızda öncelikle, zikredilen tekke listelerini dikkate alarak 25 başlığı içeren bir tekkeler veritabanı oluşturulmuştur. Böylece tüm listelerden mukayeseli bir veritabanı oluşturduktan ve bu listelerden derlenen bilgileri bir araya getirdikten sonra yapılacak iş harita üzerinde konumları belirlemek oldu. Harita üzerinde listemizde verilen konumları araştırdık. Mahalle, sokak, cadde isimlerinin bazılarını, yukarıda ifade ettiğimiz sorunlar çerçevesinde bulamadık, bunlar yok olmuş veya başka şekilde var olmaya devam etmişler. Mesela Aksaray Yenibahçe Osmanlı döneminde bir muhitin adı fakat bugün öyle bir yer kayıtlı değil veya Fatih Acıçeşme bugün sadece bir otobüs durağının adı. Tarihe karışmış semt isimlerinin çokluğu şaşırtıcı miktardadır. Bazı yer isimleri de bugün mevcut fakat konumu-kapsamı değişmiş. Bir caddenin veya sokağın ismini çeşitli haritalarda karşılaştırma imkânı var ancak araştırma dönemimiz olan XIX. yüzyılda mesela Şehremini mahallesinin sınırları ile bugünkü sınırları arasındaki farklılıkları takip etme imkânımız bulunmuyor. O gün Şehremini semtinde bulunan bir tekke bugün Topkapı'da olabilir. Sokak isimleri bu karışıklığı çözebilecek imkana sahiptir. Ancak kapı numarası veya parsel bilgisi yoksa uzun ve bir ucu bir semtte diğeri başka bir semte uzanan bir sokaktaki tekkenin hangi semtte/mahallede olduğunu bulmak imkânsız hale geliyor. Böyle durumlarda sokağın orta noktasını referans olarak tekke yerini belirlemeyi tercih ettik. Sadece semti verilmiş ancak varlığından emin olduğumuz tekkeleri de yine semti ortalayarak konumlandırmayı tercih ettik.

Çalışmamızda tekkelerin konumunu belirlemek için yukarıda detaylarını verdiğimiz haritalardan dördünü kullandık. Eski Şehremaneti Hey'et-i Fenniyesi ve Almanların

“Deutsch Syndikat für Staebaliche Arbeiten” adlı şirketi tarafından 1913-1914 yıllarında I. Dünya savaşı öncesi hazırlanmış İstanbul haritaları olan Alman mavileri; B.R. Davies tarafından 1840 yılında yapılan Constantinople-Stambool haritası; Meyers Konversations-Lexikon by Bibliographisches Institut tarafından 1890 yılında yapılmış Konstantinopel haritası ve C. Stolpe tarafından 1880 yılında yapılmış olan Plan de Constantinople. Yerini belirlediğimiz tekkelerin bazıları bu haritalarda konumu belirtilmiş tekkelerle bir oranda örtüştü. Ancak haritalar çok fazla tekke barındırmamaktadır ve çoğu tekkenin isimleri de verilmemiştir. Bizim işaretlediğimiz tekke haritadaki aynı tekke de olabilir, tekkenin hemen yanı başındaki bir başka tekke de. Buna rağmen dönemin haritalarının tekke konumlarını belirlemek anlamında yine de önemli bir kaynak olduğunu ifade etmeliyiz. Örneğin 1890 tarihli harita sadece dört tekkeyi gösteriyor ancak ikisi yeri net olarak bilinemeyen Miskinler Tekkesi, diğeri ise listelerde hiç yer almayan isimsiz bir zâviye. Bu anlamda haritaların tekke yerlerini tespit edebilmek bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz.²⁸ Ancak modern anlamda harita üretmeye başlanılan XIX. yüzyıl haritalarının tümü şu ana kadar araştırılmış da değildir. Örneğin bizim çalışmada kullandığımız 1860-1870 haritası ve 1890 haritası ne Kemal Özdemir’in değerli eseri “*Osmanlı haritaları*”nda, ne de Cahit Kayra’nın çok önemli eseri “*Eski İstanbul’un Eski Haritaları*” isimli eserinde mevcuttur. Hatta yeni bir eser olan Ayşe Yetişkin Kubilay’ın “*İstanbul Haritaları 1422-1922*” isimli eserin de bulunmamaktadır. Kullandığımız harita XIX. yüzyılda yayınlanmaya başlanan Almanya menşeli Bibliographisches Institut tarafından, 1839-1984 tarihleri arasında basılan Meyers Konversations-Lexikon ansiklopedisinde bulunmaktadır.

Tezin son kısmı olan üçüncü bölümü veriler ve bulguları içermektedir. İstanbul genelinde yer aşan tekkelerin mensubu oldukları tarikatlara göre tasnifi, tarihsel sıralamaları,

²⁸ Tekkeler düşünüldüğünde haritalar hakkında yapılmış en kapsamlı etütlerden biri muhakkak ki M. Ulvi Günpınar başkanlığından hazırlanmış olan “*20. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Necip Bey Haritaları’ndan Günümüze Öncesi ve Sonrası İstanbul*” isimli eserdir. Yüz küsur tekkenin gösterildiği Necip Bey haritası diğer özellikleri ile de en mükemmel İstanbul haritasıdır. Bu üç ciltlik etüt, tekkeleri isim isim tespit etmekle kalmamış hem Necip Bey hem de güncel harita üzerinde göstermiştir. Ne yazık ki bizim çalıştığımız döneme ait olmadığı için bu değerli çalışmayı tezimizin dışında bırakmak durumunda kaldık. Necip Bey haritası tekkelerin yerlerini tespit edebilmek amacı ile incelendiğinde önemli bulgular elde edileceği aşikârdır.

mekânsal dağılımları gösterilmiştir. Tekkelerin şehir genelindeki dağılımları mekânsal çeşitlilik ve ilişkileri incelenmiştir. Tekke listelerinde ve dönemin nüfus sayımlarından hareketle tekkede yaşayan kişi sayısı ve bulundukları bölgeye göre demografik ilişkileri incelenmiştir. İstanbul nüfusunun etnik ve dini dağılımlarından hareketle tekkelerin bu çeşitlilik ile ilişkileri analiz edilmiştir. Şehrin oluşumuna etkileri bağlamında mahalle oluşturan, bulunduğu semte, sokağa, caddeye isimlerini veren tekkeler ifade edilmiştir. Tekkelerin listelerden tespit edilebilen yegâne faaliyet alanı olan “mukabele” günlerine göre dağılımları, yerleşimin nüfus yapısı ve oranı ile bağlantılı olarak yorumlanmış, toplumsal ilişkiler incelenmiştir.

BÖLÜM 4

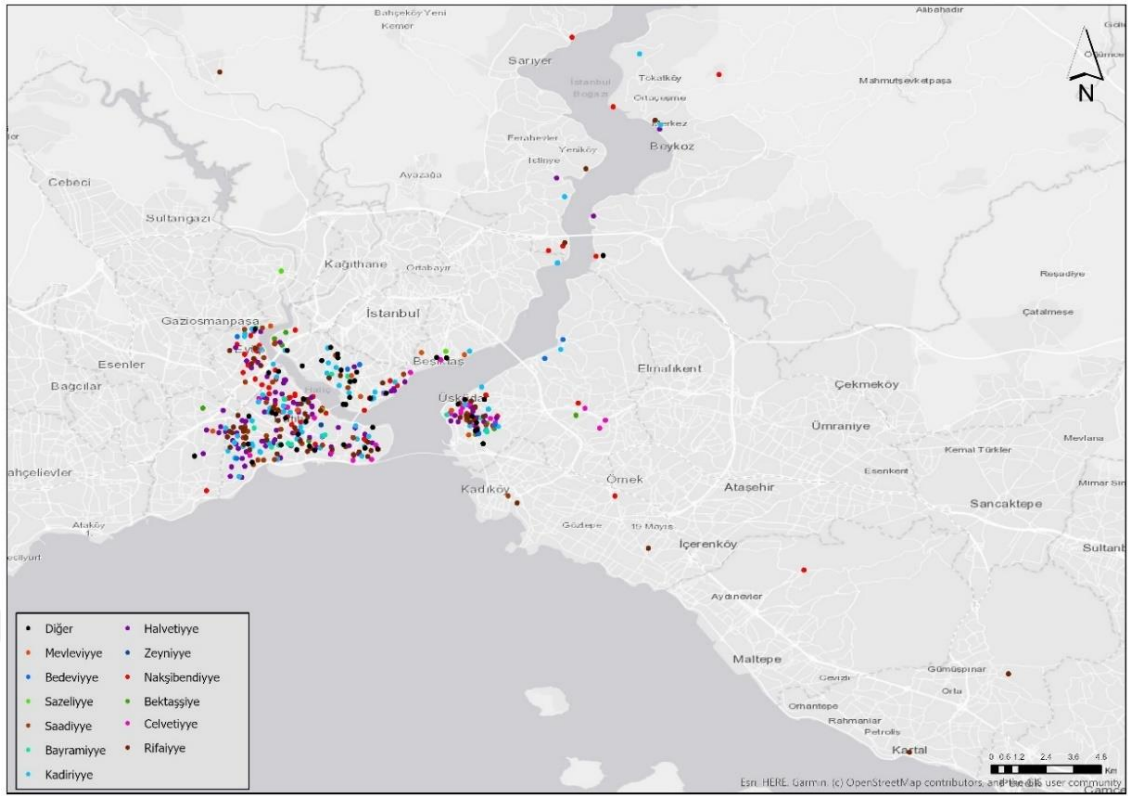
XIX. YÜZYIL İSTANBUL TEKKELERİNİN MEKÂNSAL İLİŞKİLERİ

Bu bölümde, incelediğimiz tekke listelerinden karşılaştırmalı olarak elde ettiğimiz verilerin izahına geçeceğiz. Bu çalışma tekkelerin çoğu birbirine benzeyen tekke listelerinin değerlendirilmesinden ibaret olduğu için döneme ait tam ve kesin bir liste özelliğini taşıyamayabilir. Eldeki listelerin imkân verdiği ölçüde ve var olan bilgiler üzerinde karşılaştırmalı bir yöntem ile müşterek bir sonuç elde edilmiştir. Bununla birlikte bu liste tekke sayısını net olarak vermese de tekkelerin mekânsal olarak değerlendirmesine imkân tanımaktadır.

XIX. Yüzyıl İstanbul Tekkelerini mekânsallaştırmak, yerleşim ve konumlarını tespit edebilmek için çalışmamızda önceki bölümlerde detayları verilen 13 tekke listesini inceledik. Ve sonuçta kaynakları birbirleriyle mukayese ederek yer ve varlıklarını belirlediğimiz, XIX. Yüzyılda boyunca varlık göstermiş 443 tekke tespit ettik. 77 tekkeyi ise birden fazla listede isimleri yer almasına rağmen konumlarına dair herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızdan konumlandırma listesinin dışında bıraktık.

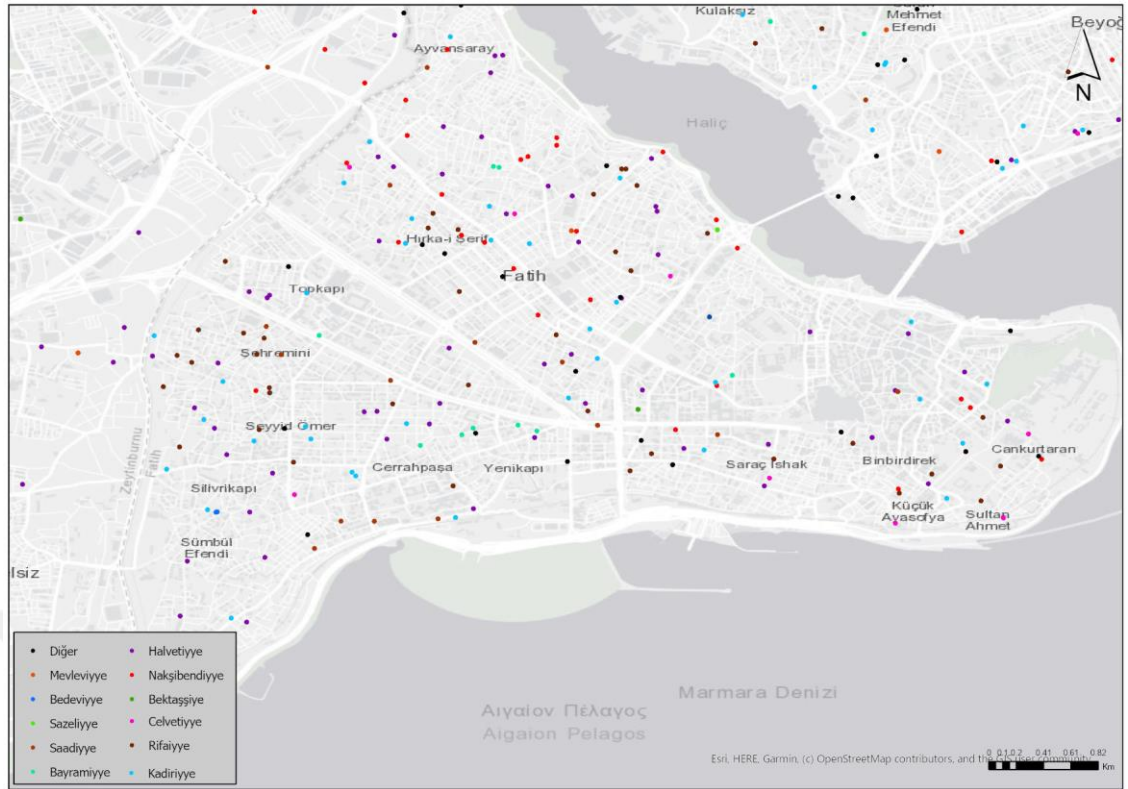
4.1. Tekkelerin mensup oldukları tarikatlara göre İstanbul'daki dağılımları

İstanbul'daki tekkeleri tarikatlara göre tasnif etmek oldukça sorunlu bir konudur. Zira kuruluşundan kapanışına kadar hep aynı tarikata hizmet etmiş tekkelerin sayısı oldukça az. Buna karşılık tekkelerin çoğunluğu şu ya da bu sebeple farklı tarikatlara hizmet etmiş, devredilmiştir. İki tarikata hizmet edenler olduğu gibi dört hatta beş tarikata hizmet etmiş olanlar bulunmaktadır. Bu değişiklik zamana bağlı olabildiği gibi aynı anda birden fazla tarikata ev sahipliği yapan tekke de bulunmaktadır. Bazı tekkelerin tarikat sıralamasına erişmek mümkün olsa da bazılarında bu imkân bulunmuyor. Bazı tekkelerin ilk mensubiyetleri bilinmemekle birlikte bazılarının sonraki mensubiyetleri kaydedilmemiş. Bir tekke aynı listede birden fazla tarikata mensup görünürken diğerinde başka bir tarikata mensup görünebilmektedir.

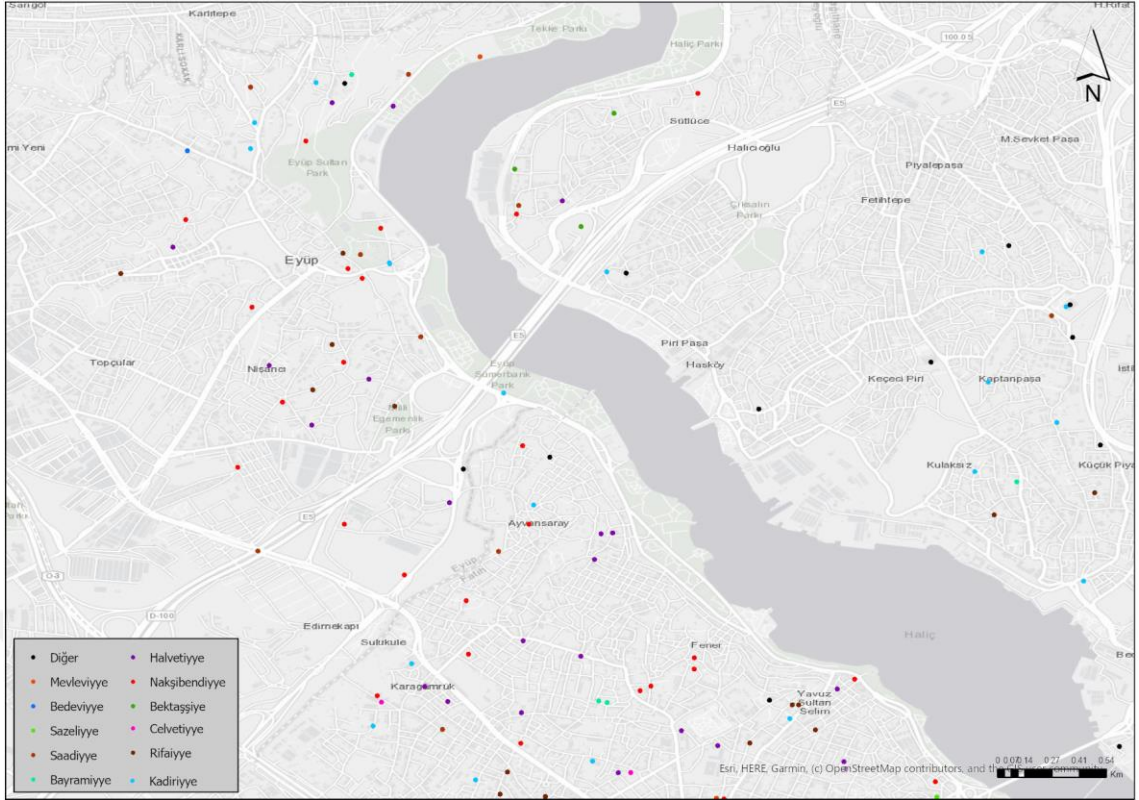
Harita 4. 1. İstanbul'da bulunan bütün tekkelerin dağılımı

Ancak bir yoğunluktan bahsetmek elbette mümkündür. Suriçi denilen ve kendi içinde Cerrahpaşa, Fatih, Beyazıt olarak üç daireye bölünmüş olan kısım bütün tekkelerin yoğun olarak bulunduğu yerdir (bkz. Harita 4.1).

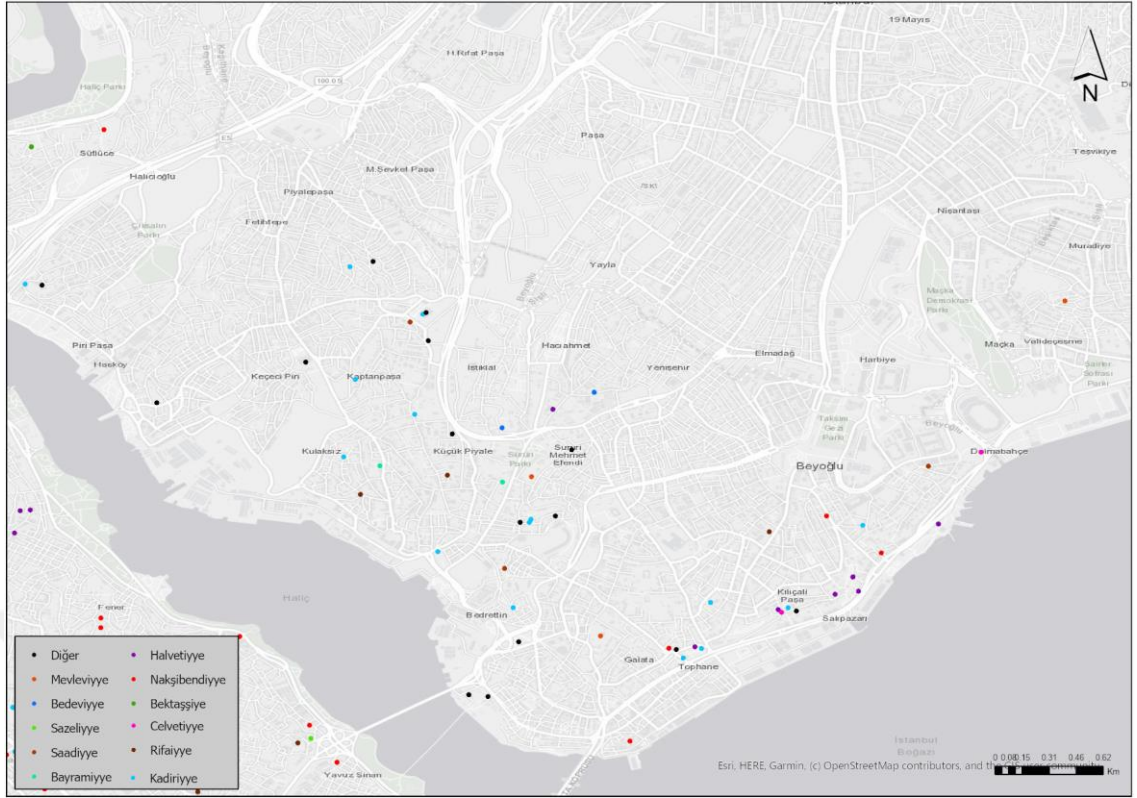
Buna göre İstanbul’da hem sayısal hem de mekânsal olarak en yaygın tarikatın Halvetiyye olduğunu söylenebilir. Listemizde 157 Halvetiyye kaydı bulunmakla birlikte bunlarında 150’si haritaya yerleştirilmiştir. En yaygın tarikat olarak Halvetiyye’nin Suriçi bölgesinde de en yaygın tarikat olduğu görülmektedir (bkz. Harita: 4. 2).

Halvetiyye tarikatını takip eder yoğunlukta görülen tarikat ise Nakşibendilikdir. Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye kolu da incelediğimiz listelerdeki kayıtlarda geçmektedir. Ancak diğer kollarına dair bir kayıt bulunmamaktadır. 119 tekeden 110'u haritaya yerleştirilmiştir. Nakşibendiyye en çok Bilâd-ı Selâse'den biri olarak belirlenen Eyüp'te yoğunlaşmaktadır (bkz. Harita: 4.3.).

Harita 4. 3.Tekkelerin Eyüp'deki dağılımı

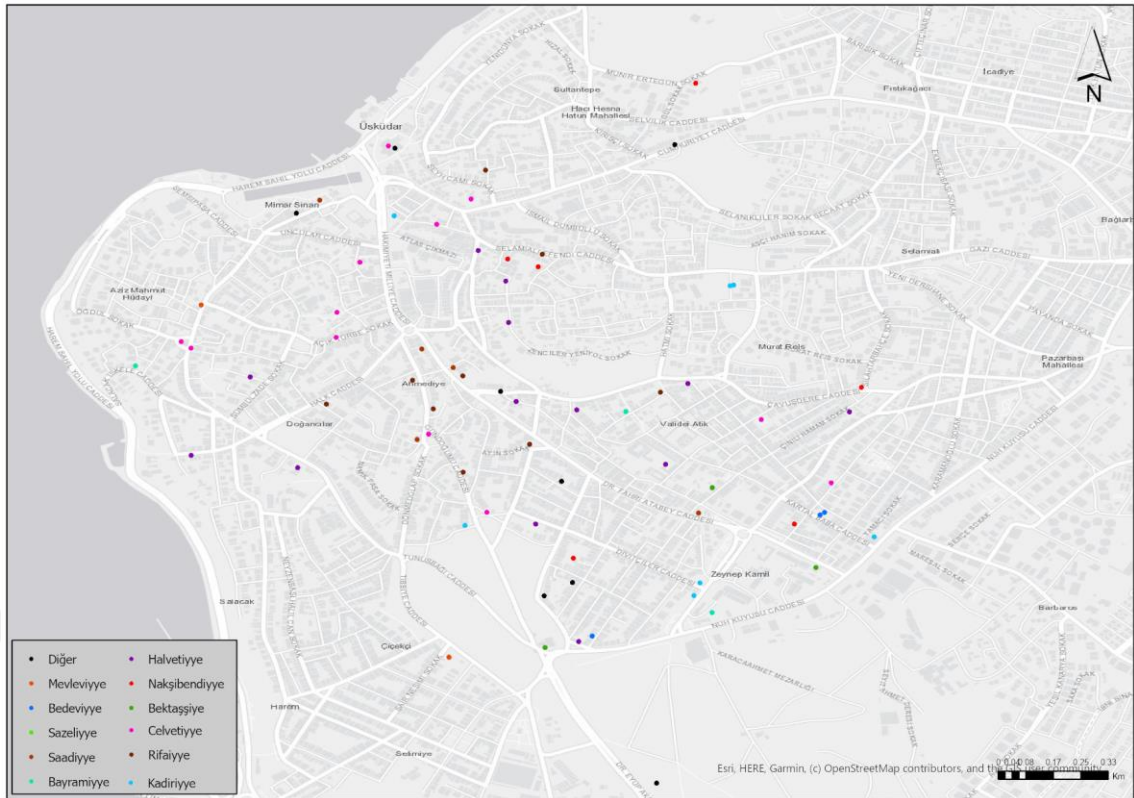
Üçüncü büyük tarikat Kadiriyye'dir. Listemizdeki 94 Kadiri tekkesinin 85'i haritaya yerleştirilmiştir. Kadiriyye'nin ise yoğun olarak bulunduğu bölge Galata-Beyoğlu bölgesidir (bkz. Harita: 4.3). Dördüncü önemli bir yoğunluğa sahip olan tarikatı ise Rifaiyye'dir, bunu Saadiyye takip eder.

Harita 4. 4. Tekkelerin Beyoğlu'ndaki dağılımı

Listemize göre İstanbul'da Halvetiyye; Karabaşıyye, Şabaniyye, Sünbüliyye, Ahmediyye, Uşşakiyye, Ramazaniyye, Kuşadaviyye, Ruşeniyye, Cemaliyye, Gülşeniyye, Sezaiyye, Sinaniyye, Cerrahiyye olmak üzere 13 kol ile temsil edilmektedir. Bayramiyye; Celvetiyye, Bayramiyye, Şemsiyye, Selamiyye, Melamiyye, Fenaiyye, Hamzaviyye olarak 7 kol ile, Nakşibendiyye Mücedddiyye, Nuriyye, Halidiyye ile 3 kol ile, Kadiriyye; Rumiyye ve Enveriyye kolları ile Rıfaiyye, Maarifiyye kolu ile, Şazeliyye, Medeniyye kolu ile temsil edilmektedir. Bedeviyye, Ahi-Yeseviyye, Bektaşîyye, Eşrefiyye, Kalenderiyye, Mevleviyye ve Zeyniyye'nin ise kollarına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bu durumda, tarikatların kollarını da dahil ederek sayarsak 40 tarikatın İstanbul'da tekkesi bulunduğunu söyleyebiliriz.

XIX. yüzyıl listelerinde varlıkları pek hissedilmeyen hatta bazı listelere dahi alınmayan Bektaşî tekkeleri de vardır. Bu tekkelerin varlıkları ancak listelerin birlikte değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkabilmiştir. Listemizde Bektaşîliğe mensup olup sonradan başka tarikatlara geçirilmiş 20 tekke kaydı bulunmaktadır.

Harita 4. 5. Tekkelerin Üsküdar'daki dağılımı

İstanbul'daki tekkelerin tarikatlarının kendilerinin inisiyatifinde değiştirmeleri, mesela Halvetiyye'ye mensup bir tekkenin daha sonra Kadiriyye'ye veya Saadiyye'ye intikali gibi durumlar ya da Meclis-i Meşayih vasıtasıyla tayin usulü müdahalelerle ortaya çıkan devirler tarikatlar arasındaki ilişkileri anlayabilmek bakımından önemlidir. Meclis-i Meşayih eliyle yapılan düzenlemeler çeşitli itirazlar ile karşılaşmış ise de tekkelerin kendi süreçleri içerisinde başka mensubiyetler kazanmaları, tarikatlar arasında bir çekişmenin olmadığına delil sayılabilir. Valid-i Atik Tekkesi'ni bir tarikatın kolları arasında geçiş yapmış bulunan tekkelere örnek vermek gerekirse Halvetiyye'nin Karabaşıyye, Nuriyye, Şabaniyye kollarına mensup olmuştur. Farklı tarikatlar arasında değişiklikler görülen tekkelere örnek vermek gerekirse: Fatih Haseki'deki Bayram Paşa Tekkesi Kadiriyye ile başlayıp Bayramiyye'nin Himmetiyye koluna, oradan Halvetiyye'nin Sünbüliyye koluna ve son olarak da Kadiriyye'ye intisab etmişlerdir. Haşimî Osman Efendi Tekkesi de Bayramiyye-Melamiyye'ye mensup iken Halvetiyye-Karabaşıyye'ye oradan da Kadiriyye'ye intisab etmiştir. Benzer şekilde Yahya Efendi Tekkesi'nde olduğu gibi önce Üveysiyye'ye sonra Kadiriyye'ye sonra da Nakşibendiyye'ye intisap etmiştir. Galata Mevlevîhânesi örneğinde gördüğümüz gibi Mevlevîlik ile başlayıp Halvetiyye'ye sonra

tekrar Mevlevîliğe dönen ya da kendi kaynak tarikatına dönen tekkeler de mevcuttur. Tekkelerin tarikat bazında dağılımlarına dair bilgiler takip eden bölümlerde verilecektir.

4.2. İstanbul tekkelerinin kronolojik varlıkları

Osmanlı tarihinde tarikat ve tekkelerin varlığı kuruluşu ile birlikte başlar. Taranmış olan 13 listede kayıtlı tekkelerin kuruluş tarihleri dikkate alındığında, XIV. Yüzyılın ilk yarısından itibaren kurulmaya başladıkları görülmüştür. İstanbul'da tesis edilmiş ilk tekkenin tarihi olan 1300 yılından başlayıp, kuruluş sıralamalarını takip etmek için 50'şer yıllık dönemler halinde tasnif ettiğimiz tekkelerin sayıları ve bağlı oldukları tarikatlar Tablo 4.1'da gösterilmiştir.

Tablo 4. 1. Tekkelerin kronolojik sıralaması

Kuruluş Dönemi	Tekke Sayısı	Kuruluşundan XIX. Yüzyıla kadar mensup oldukları tarikatlar
1300-1350	2	Ahi-Yeseviyye, Bektaşîyye, Nakşibendiyye
1451-1500	21	Yeseviyye, Bektaşîyye, Kalenderiyye, Haydariyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Sadiyye, Rıfaiyye Gülşeniyye, Celvetiyye, Sünbüliyye, Şemsîyye, Uşşakiyye, Sadiyye, Cemaliyye
1501-1550	22	Nakşibendiyye, Halvetiyye, Nuriyye, Sünbüliyye, Celvetiyye, Saadiyye, Kadiriyye, Sinaniyye, Gülşeniyye, Şabaniyye, Cerrahiyye, Nureddin, Üveysiyye, Sadiyye, Bektaşîyye
1551-1600	24	Halvetiyye, Celvetiyye, Karabaşıyye, Şabaniyye, Kadiriyye, Nuriyye, Şabaniyye, Sünbüliyye, Ramazaniyye, Bayramiyye, Melamiyye, Nakşibendiyye, Kuşadaviyye, Mevleviyye, Himmetiyye, Cerrahiyye, Uşşakiyye, Şemsîyye, Gülşeniyye,
1601-1650	14	Kadiriyye, Bayramiyye, Himmetiyye, Halvetiyye, Sünbüliyye, Cemaliyye, Şemsîyye, Rumiyye, Mevleviyye, Celvetiyye, Sadiyye, Nakşibendiyye, Rıfaiyye, Uşşakiyye
1651-1700	15	Halvetiyye, Nakşibendiyye, Celvetiyye, Sünbüliyye, Gülşeniyye, Şabaniyye, Uşşakiyye, Cemaliyye, Cerrahiyye, Üveysiyye, Eşrefiyye, Rıfaiyye, Kadiriyye, Bayramiyye, Bektaşîyye
1701-1750	16	Nakşibendiyye, Rıfaiyye, Celvetiyye, Fenaiyye, Halvetiyye, Cerrahiyye, Bedeviyye, Ramazaniyye, Kadiriyye, Gülşeniyye
1751-1800	30	Halvetiyye, Kadiriyye, Sadiyye, Nakşibendiyye, Uşşakiyye, Mevleviyye, Cerrahiyye, Nureddin, Şabaniyye, Sünbüliyye, Bedeviyye, Rıfaiyye, Bayramiyye, Gülşeniyye, Uşşakiyye, Cemaliyye, Celvetiyye, Cerrahiyye, Bektaşîyye
1801-1850	17	Rıfaiyye, Maarifiyye, Nakşibendiyye, Mevleviyye, Kadiriyye, Sünbüliyye, İbrahimiyye, Bekriyye, Şabaniyye, Cerrahiyye, Sadiyye, Bedeviyye
1851-1900	19	Şazeliyye, Medeniyye, Mevleviyye, Nakşibendiyye, Halidiyye, Gülşeniyye, Sezaiyye, Kadiriyye, Bedeviyye, Rıfaiyye, Uşşakiyye, Bayramiyye, Hamzaviyye, Melamiyye, Şabaniyye
1901-1925	1	Rıfaiyye
Tarihi bilinmeyenler	262	Bu tekkelerin kuruluş tarihlerine dair bilgi listelerimizde bulunmamaktadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere tekkelerin dönemlere göre sayılarının artması veya eksilmesinde anlamlı bir ilişki yoktur. Fetih ve onu takip eden dönemde Osmanlının şehri

şenlendirme geleneğinin ve tekkelerle olan yakın ilişkisinin bir görünümü olarak 23 tekke kurulduğu, takip eden zaman diliminde de aynı istikrarın devam ettiği görülüyor. Ancak 1750-1800 döneminde kurulan tekke sayısı önceki ve sonraki dönemlerle ile karşılaştırıldığında diğerlerinden neredeyse iki kat fazladır. Başlangıçta tekkelerin mensubiyetleri Ahi-Yeseviye, Bektaşîyye, Nakşibendiyye gibi birbirleriyle bağlantılı ve Anadolu'daki ilk tarikat zümrelerine işaret eder biçimdedir. Sonraki asırda ise bu ilk tarikatlara ilave olarak, Halvetiyye, Sadiyye, Rıfaiyye, Gülşeniyye, Celvetiyye, Sünbüliyye, Uşşakiyye, Sadiyye, Cemaliyye tarikatları da görülmeye başlamaktadır. Osmanlının ana tarikatlarında biri olan Halvetiyye çeşitli kollarla temsil edilmektedir.

4.3. İstanbul tekkelerinin mekânsal dağılımları

Tekkelerin mekânsal dağılımını ortaya koyarken tekkenin farklı kullanımlarına ve bunlara göre de mekânsal dağılımı vermek icap etmektedir. Meclis-i Meşayih talimnâmesinde tekke şöyle tarif edilmektedir: “Bir şeyhin zâhiren ve bâtinen idaresi altında olup derûnunda dervişan ve muhibbânın ikamet ve mülâzemetleriyle seyr u sülûkun ve tehzib-i ahlak ve iktisab-ı feyz ve kemalât eyledikleri müessesât-ı hayriyyedir.” (M. Kara, 1999). Bu oldukça genel tanımın yanında tekkeler (tarikat yapıları), incelediğimiz İstanbul tekkelerine dair listeler kapsamında, mahiyet ve biçimleri ile farklı özellikler göstermektedir.

Tekke listelerinde tarikat yapıları belli bir aidiyeti ifade etmek üzere "gülşenîhane, kadirîhane, kalenderhane, mevlevîhane" gibi isimlerle anılmıştır (Tanman, 1990). Galata, Yenikapı, Üsküdar, Beşiktaş, Kasımpaşa Mevlevihaneleri; Afgan, Özbek, Hindî Kalenderhaneleri; Beyoğlu Kadirîhânesi, Eyüp Gülşenîhânesi gibi. Bu isimlerle anılan tekkeler kendilerini mensubiyetleri ile görüşte ifade etmekte ve genelde âsitânelere verilmektedir.

“Âsitâne” tanımı tekkenin bağlı bulunduğu tarikat içindeki statüsünü gösterir. Bir tarikatın veya tarikat kolunun merkezi olan tam teşekküllü tekkeler için kullanılmıştır. Âsitâneler merkezi oldukları tarikatın kurucusuna ait türbeleri de barındırdıkları için pîr evi, makâm-ı pîr, huzûr-ı pîr, âsitâne-i pîr gibi adlarla da anılmaktadırlar (Tanman, 1991). Karagömrük'teki Nureddin Cerrahi Tekkesi “Âitâne-i Nureddin” olarak anılmaktadır.

Üsküdar'daki Rıfaiyye Tekkesi “Rıfâî Âsitânesi” olarak da bilinmektedir. Derlediğimiz listede 14 âsitâne görülmektedir (bkz. Tablo 4.2). Bu 14 tarikatın merkezi İstanbul'dur, İstanbul'dadır, anlamına gelmektedir. Âsitâne uygulaması olmayan tarikatların varlığından da daha önce bahsetmiştik. Bu sayı merkezi tekkesi olmayan (Nakşibendîlik gibi) fakat İstanbul'daki tekkenin “merkez” niteliği taşıdığı başka tarikatları kapsamadığı açıktır.

Bağlı bulunduğu tarikatın merkezi durumundaki âsitânelerin İstanbul'daki fazlalığı şehrin İslam dünyasındaki merkezi konumu ile ilgilidir. Merkezî tekke, pirin bulunduğu yerdir ve diğer tekkeler her nerede iseler bu merkezle irtibat halindedir. Şehre gelen ve şehirden diğer tekkelere gidenler bu mesafeler arasındaki ilgi, bilgi, haber, usul, kültür hatta met'a alış-verişini sağlamaktadır. Tekkeler ve mensupları arasındaki hareketlilik ve nakiller şehirler ve konumlar arasındaki hareketlilik ve nakiller demektir. O devirlerde seyahatlerin zorlukları düşünülürse seyahat eden hatta tarikat usulleri arasında seyahat bulunan tarikat mensuplarının hareketliliği bulundukları ve ulaştıkları yerleri de etkilemiş olmalıdır. Anlaşılabileceği üzere 15 ve daha fazla âsitâne barındıran İstanbul bu hareketlilikten etkilenmiş ve faydalanmıştır. Şehri tazeleyen bu hareketliliğin diğer kurumlar ve aktörler kadar tarikatlar ve dervişler tarafından da gerçekleştirilmesi önemlidir.

Bir Şazelî âsitânesi olan Ertuğrul Tekkesi hem Şazelî dervişlerinin hem de Afrika'dan İstanbul'a gelen diplomatların, önde gelenlerin, belki tüccarların ve sıradan halkın konaklama yeri olmuştur. Bu tekkeyi inşa ettiren II. Abdülhamid'in tekkeye yüklemiş olduğu görev ve anlam o dönemde yürütmüş olduğu söylenen Panislamizm politikasına etkin katkı sağlamıştır (Yıldız, 2019). Diğer âsitânelerin de siyasi olmasa da dolaylı olarak ve daha sade insanlar arasında şehrin, devletin ve diğer Müslüman şehirlerin bağlarını geliştirme anlamında etkili olduğu düşünülebilir.

Tablo 4. 2. İstanbul'daki Âsitâneler

Tekke	Tarikat	Yer
Koca Mustafa Paşa Tekkesi	Halvetiyye -Sünbülîyye	Fatih
Nureddin Cerrahi Tekkesi	Halvetiyye-Cerrahiyye	Fatih
Kuşadalı İbrahim Efendi Tekkesi	Halvetiyye-Kuşadaviyye	Fatih
Rıfaiyye Tekkesi	Rıfaiyye	Üsküdar

Tablo 4.2. (devam)

Hüdaî Aziz Mahmud Efendi Tekkesi	Celvetiyye	Üsküdar
Şeyh Fenaî Tekkesi	Celvetiyye-Fenaiyye	Üsküdar
Cemâlizâde Tekkesi	Halvetiyye-Sünbülüyye	Eyüp
Bahariye Mevlevihanesi	Mevleviyye	Eyüp
Ümmi Sinan Tekkesi	Sinaniyye	Eyüp
Eburrıza Tekkesi	Bedeviyye	Beyoğlu
Hüsameddin Uşşakî Tekkesi	Halvetiyye-Uşşakiyye	Beyoğlu
Kadirihane Tekkesi	Kadiriyye	Beyoğlu
Şahkulu Tekkesi	Bektaşîyye	Kadıköy
Ertuğrul Tekkesi	Şazeliyye	Beşiktaş
Maa'rifi Tekkesi	Rıfaiyye-Maarifiyye	Kartal

İstanbul listelerinde adı geçen bir başka tarikat yapısı zâviyelerdir. Anlam veya işlev bakımından tekke kelimesinden farklı sayılmayan bu terim anlayabildiğimiz kadarıyla nispeten küçük tekkelere verilen bir isimdir. Konum itibarıyla da diğerlerinden pek farklı olmasalar da biraz daha تنها yerlerde kurulduklarını görüyoruz. Zâviyeleri, tasavvuf yöntemlerinden olan halvet, çile ve itikâfa çekilme gibi eğitimlerin yapıldığı mekânlar olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bu isimle anılmasa da oldukça تنها yerlerde kurulmuş tekkeler de mevcuttur. Tanman'ın "taşra tekkesi" olarak tanımladığı küçük, sade ve az gelişmiş tekkeleri de zâviye sınıfına dahil edebiliriz.

Listemizde 21 tekkenin "zâviye" ismi ile anıldığını görüyoruz. Kurulduklarında zâviye olarak işlev gören ancak sonra işlevleri-kapsamları değişse de bu ilk vasıflandırma ile anılagelmiş olabilirler (bkz. Tablo 4.3). Bunlardan 13'ü Kadiriyye, 3'ü Nakşibendiyye, 3'ü Saadiyye, 2'si Halvetiyye, 3'ü Sünbülüyye, 1'i Şabaniyye, 1'i Cerrahiyye ve 1'i Rıfaiyye tekkesidir. Zâviye adıyla anılan tekkelerin büyük bir çoğunluğu Kadiriyye'ye mensup tekkelerden oluşmaktadır.

Tablo 4. 3. İstanbul'da "Zâviye" olarak isimlendirilmiş tekkeler

Tekke	Tarikat	Yer
Şenlikdede Muhyiddin Efendi Şabani Zâviyesi	Halvetiyye, Şabaniyye, Nakşibendiyye	Beşiktaş
Ahmed Efendi Zâviyesi	Kadiriyye	Beşiktaş
Yarımcı Baba Zâviyesi	Kadiriyye	Üsküdar
Hacı Cedîd Zâviyesi	Kadiriyye	Üsküdar
Ahmed ibni Mehmed Zâviyesi	Kadiriyye	Üsküdar
Emekyemez Hüseyin Efendi Zâviyesi	Kadiriyye	Üsküdar
Kapıağası Mescidi Zâviyesi	Sadiyye, Cerrahiyye	Üsküdar
Derviş Ahmed bin Selim Zâviyesi, Zâviye-i Yanık	Kadiriyye	Beyoğlu
Şemseddin Nebâtî Zâviyesi	Kadiriyye	Beyoğlu
Kurt Bey Zâviyesi	Kadiriyye	Beyoğlu

Tablo 4.3. (devam)

Maktul Mustafa Paşa Zâviyesi	Nakşibendiyye	Karaköy
Abdülkadir Hâki Baba Zâviyesi	Kadiriyye	Eyüp
Mehmed Bey Camii Zâviyesi	Sadiyye	Eyüp
Dülgerzâde Hoca Şemseddin Efendi Zâviyesi	Kadiriyye	Fatih
Kara Mehmed Paşa Camii Zâviyesi	Sadiyye, Sünbüliyye	Fatih
Alemdar Zâviyesi	Sünbüliye	Fatih
Saçlı Şeyh Mustafa Efendi Zâviyesi	Nakşibendiyye	Fatih
Hasan Halife Zâviyesi	Kadiriyye	Fatih
Tahta Minâre Mescidi Zâviyesi	Kadiriyye	Fatih
Bayramî Zâviyesi	Kadiriyye, Halvetiyye, Sünbüliyye	Fatih
Zihgirî Kemal Dede Zâviyesi	Rıfaiyye	Fatih

Listemizde birden fazla mensubiyeti olan tekkeler çoğunluktadır. Bunlardan ilk tarikatı Kadiriyye olarak kaydedilmiş olanlar 58 adettir. Bu Kadirî tekkelerinin 13'ü zâviye adıyla anılmaktadır. Bu tekkelerin, bulundukları yerler itibarıyla münzevi mekânlar olmadığı belki “taşra tekkesi” denilebilecek küçük tekkeler olduğunu söylemek mümkündür.

Tarikat yapılarının belki de ilk ismi olan “Hankâh” ise İstanbul tekkelerini isimlendirmek için nadiren kullanılmıştır. Listemizdeki sadece Fatih Langa'daki Rafiye ve Nakşibendiye'ye mensup Turâbi Baba Tekkesi ve Beyoğlu Kasımpaşa'daki Kadiriyye'ye mensup Alaca Mescid Tekkesi “hankâh” olarak anılmıştır. Hâce Abdullah-ı Herevî, Ebû Hâşim Sûfî'den (ö. 150/767) bahsederken ilk hankâhın Filistin'de Remle'de kurulduğunu söylemektedir (Uludağ, 1997). Tasavvuf tarihinin “zühd” döneminde teşkilatlanmanın gerçekleşmediği VIII. yüzyılın ikinci yarısında, öncü tesisler olarak “hankâh”lara rastlanmaktadır. Bu devirde özellikle Batı Türkistan ve Horasan bölgesinde hayatlarının büyük bir kısmı seyahat ile geçen ilk sûfilerin konaklaması için kurulmuş bazı hankâhların varlığından söz edilmektedir. Bazı müellifler XIX. Asra gelindiğinde tarikat âsitânelerinin “hankâh” olarak adlandırıldığını söylemişlerdir (Tanman, 1997). Ancak incelediğimiz listelerde bu şekilde kaydedilmiş bir âsitâne kaydına rastlayamadık. Bununla birlikte “hankâh” olarak kaydedilmiş olan Turâbi Baba ve Alaca Mescid Tekkeleri de âsitâne değildir.

Tarikat yapılarına isim olmuş bir başka tanım “dergâh”tır. Tanım olarak diğerlerinden çok farklı bir açılıma sahip değildir. Hatta âsitâne tekkeler gibi “Tarikat pîrlerinin veya tarikatın büyük şeyhlerinin ikamet edip irşad faaliyetlerini sürdürdükleri veya kabirlerinin

bulunduğu merkezî tekke” anlamına geldiği söylenmektedir. Ancak listemizde 15 âsitâne varken, adında “dergâh” kelimesi geçen 33 tekke bulunmaktadır (bkz. Tablo 4.4).

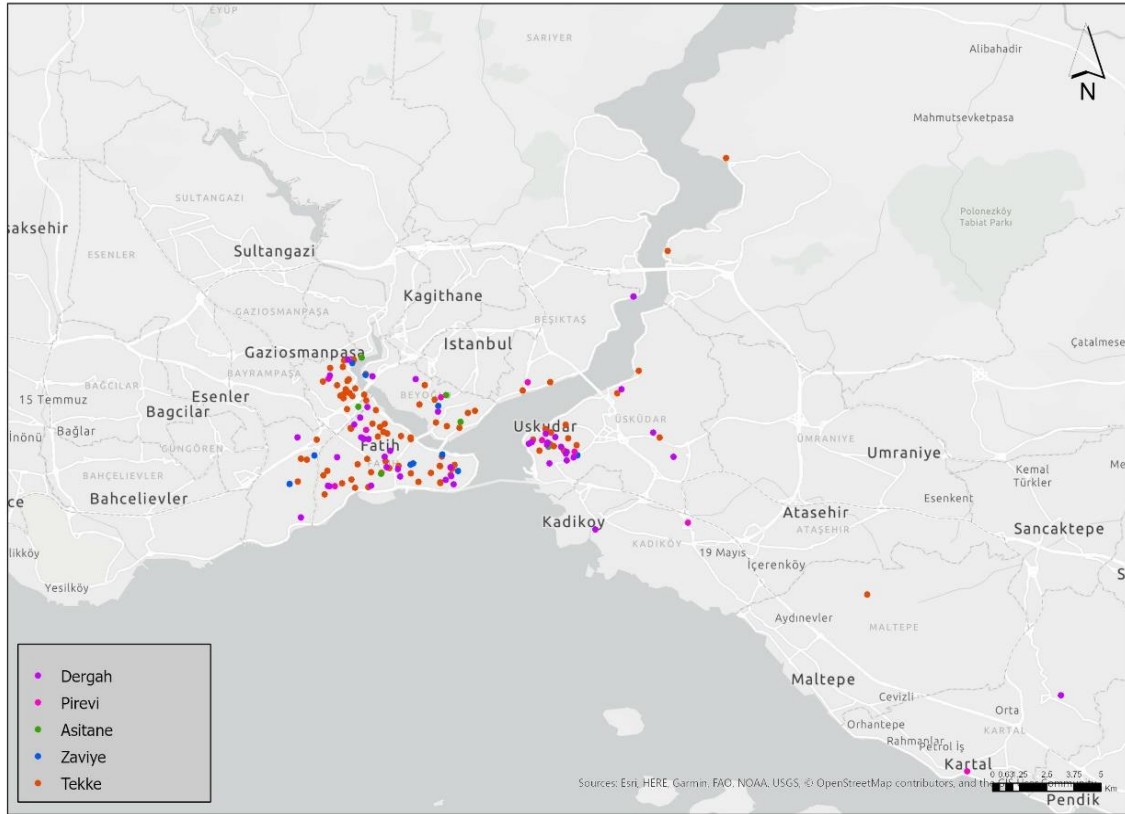
Tablo 4. 4. İstanbul’da “Dergâh” olarak isimlendirilmiş tekkeler

Tekke	Tarikat	Yer
Behçet Efendi Dergâhı	Nakşibendiyye	Üsküdar
Himmet Efendi Dergâhı	Bayramiyye	Üsküdar
Şah Nurullah Dergâhı	Halvetiyye, Sadiyye, Sünbüliyye	Üsküdar
Kepçe Dede Dergâhı	Rıfaiyye	Üsküdar
Beylerbeyi Bedevî Dergâhı	Bedeviyye	Üsküdar
Salacak Dergâhı	Bayramiyye, Kadiriyye	Üsküdar
Çilehâne Dergâhı	Celvetiyye	Üsküdar
Kapıcı Dergâhı	Cerrahiyye, Sadiyye	Üsküdar
Nur Baba Bektaşî Dergâhı	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	Üsküdar
Abacı Dede Efendi Nakşî Dergâhı	Bayramiyye, Nakşibendiyye	Üsküdar
Dovancı Mustafa Efendi Dergâhı	Halvetiyye, Celvetiyye	Üsküdar
Mecidiye Dergâhı	Sadiyye, Rıfaiyye	Kadıköy
Hafız Baba Dergâhı	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	Eyüp
Şeyhülislam Cemal Efendi Dergâhı	Nakşibendiyye	Eyüp
Döğmeli Baba Dergâhı	Nakşibendiyye, Cerrahiyye, Rıfaiyye	Fatih
Muhyiddin Efendi Dergâhı	Fatih	Rıfaiyye
Kuledibi Dergâhı	Halvetiyye, Sünbüliyye	Fatih
Eryek Baba Dergâhı	Bektaşîyye	Fatih
Mustafa Ahî Resmî Dergâhı,	Kadiriyye	Fatih
Ağaçaayırı Safveti Sünbüli Dergâhı	Sünbüliyye	Fatih
Arabacılar Dergâhı	Kadiriyye, Halvetiyye	Fatih
Yatağan Kadiri Dergâhı	Kadiriyye	Fatih
Kambur Mustafa Paşa Dergâhı	Rıfaiyye	Fatih
Seyyah Eren Dergâhı	Rıfaiyye	Fatih
Mehmed Arif Efendi Dergâhı	Nakşibendiyye	Fatih
Üsküplü Çakır Ağa Mercimek Dergâhı	Nakşibendiyye, Rıfaiyye	Fatih
Dede Dergâhı	Nakşibendiyye	Fatih
Halidî Dergâhı	Nakşibendiyye-Halidiyye	Fatih
Esat Baba Dergâhı	Bektaşîyye	Fatih
Abdullah Baba Dergâhı	Bektaşîyye	Fatih
Nâkizâde Dergâhı	-----	Fatih
Halvetî Dergâhı	Halvetiyye	Beyoğlu
Mehmed Niyazi Efendi Dergâhı	Kadiriyye	Beşiktaş

Yukarıdaki tabloda görülen “Eryek Baba Tekkesi”nin Perişan Baba Dergâhı, Eryek Baba Dergâhı, Yedikule Bektaşî Dergâhı, Şütürşumar Mehmet Baba Dergâhı, Zâkirbaşı Bektaşî Dergâhı, Erikli Baba Dergâhı, Beşan Dede Dergâhı, Kazlıçeşme Bektaşî Dergâhı, Tarik-i Nakşibendiyye Dergâhı gibi isimlerinde de “dergâh” olarak kaydedilmiştir. Bunların yanında XIX. Yüzyıl listelerine Şeyh Abdullah Tekkesi, (Devegüden) Mehmed Baba tekkesi olarak da kaydedilmiştir.

Görüldüğü üzere “dergâh” tanımı bir tarikata mahsus değildir, pek çok tarikat tekkesi “dergâh” olarak anılmaktadır. Bu tekkeler âsitâne yani merkezî görevi olan tekke veya pir evi olmamalarına, irili ufaklı olmalarına rağmen “dergâh” olarak isimlendirilmişlerdir.

Hatta Üsküdar Bulgurlu'daki Çilehâne Dergâhı, Hüdaî Aziz Mahmud Efendi Tekkesinin (Celvetiyye âsitânesi olmasına rağmen incelediğimiz bütün listelerde tekke olarak kaydedilmiştir) تنها bir yerde inzivaya çekilmek üzere kullanılmış küçücük bir yapıdır. Aslında bir âsitâne olan yer “tekke”, halvethane olan küçük bir yapı ise “dergâh” olarak kaydedilmiştir.

Harita 4. 6. İsimlendirilişlerine göre tekkelerin dağılımlarını gösterir harita

Tarikat yapılarının genel ismi olarak kullanım genişliği bulmuş olan “tekke” kelimesi ise listemizdeki 399 tekkenin ilk isimlerinde yer almaktadır. Listemizden edindiğimiz bilgilere göre bu dergâh, hankâh ve tekkeler ise vasıflandırmalarına bakılmaksızın başka mekânsal özellikler de göstermektedirler. Bu özellikleri Tanman, İstanbul’un fethi ile başlayıp 1740’lara kadar süren klasik üslup döneminden sonra gelişen ve mescit-tekke veya cami-tekke türünde yapılarla kendisini gösteren bir üslup olarak tarif ediyor (Tanman, 1990). Yapısına ve mimarisine dair bilgi edinebildiğimiz tekkeler arasında 41 tekke Tanman’ın cami-tekke, mescid-tekke sınıflamasına tabidir. Tezimizin öncelikli konusu olmadığından, yapısal özellikler açısından hazır bulduğumuz bilgileri tasnif ettiğimizi, bu konuda

tekkeleri özellikle incelemediğimizi de ifade etmemiz gerekir. Yapı bilgisine sahip olmadığımız tekkeler arasında da bu bölüme girecek olanların olması muhtemeldir.

Tablo 4. 5. Mescid-Tekkeler

Tekke	Tarikat	Yer
Şeyh Vefa Tekkesi	Zeyniyye	Fatih
Dırağman Tekkesi	Halvetiyye, Sünbüliyye	Fatih
Balat Tekkesi	Halvetiyye, Sünbüliyye	Fatih
Hekimbaşızâde Ali Paşa Tekkesi	Halvetiyye, Kadiriyye	Fatih
Darülmecnevi Tekkesi	Nakşibendiyye	Fatih
Emir Buhari Tekkesi	Nakşibendiyye	Fatih
Sarmaşık Tekkesi	Celvetiyye, Gülşeniyye, Halvetiyye	Fatih
Şem'i Şeyh AHmed Efendi Tekkesi	Şazeliye	Fatih
Küçük Efendi Tekkesi	Halvetiyye-Sünbüliyye	Fatih
Bursa Tekkesi	Kadiriyye	Fatih
Yıldız Dede Tekkesi	Halvetiyye-Ramazaniyye-Cerrahiyye	Fatih
Bâlâ Tekkesi	Nakşibendiyye	Fatih
Aydinoğlu Tekkesi	Halvetiyye, Kadiriyye	Fatih
Muhsine Hatun Tekkesi	Nakşibendiyye, Halvetiyye-Sünbüliyye	Fatih
Keşfi Dede Tekkesi	Celvetiyye, Halvetiyye, Kadiriyye	Fatih
Sertârikzâde Tekkesi	Celvetiyye, Cerrahiyye	Fatih
İzzet Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp
Hatûniye Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp
Şeyh Seyyid AHmed Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye, Sadiyye, Rifaiyye	Eyüp
Şeyhülislam Tekkesi	Nakşibendiyye, Rifaiyye	Eyüp
Mustafa Paşa Tekkesi	Eyüp	Eyüp
Baba Haydar Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp
Şah Sultan Tekkesi	Halvetiyye, Sünbüliyye	Eyüp
Yâ Vedûd Tekkesi	Kadiriyye	Eyüp
Ümmi Sinan Tekkesi	Halvetiyye-Sinaniyye	Eyüp
İslam Bey Tekkesi	Bedeviyye	Eyüp
Tamşvar Tekkesi	Cerrahiyye	Eyüp
Balcık Tekkesi	Halvetiyye-Sünbüliyye-Şemsiyye-Uşşakiyye, Sadiyye	Eyüp
Kipâsî Tekkesi	Nakşibendiyye, Rifaiyye, Sadiyye	Eyüp
Kaşgarî Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp
Mihrimah Sultan Tekkesi	Celvetiyye	Üsküdar
Selimiye Tekkesi	Nakşibendiyye	Üsküdar
Devatcızâde Tekkesi	Celvetiyye	Üsküdar
Hüdâî Aziz Mahmud Efendi Tekkesi	Celvetiyye	Üsküdar
Haşimî Osman Efendi Tekkesi	Bayramiyye, Melamiyye, Halvetiyye, Kadiriyye	Beyoğlu
Karabaş Tekkesi	Halvetiyye-Cemaliyye-Şemsiyye, Kadiriyye	Beyoğlu
Takkeci Tekkesi	Halvetiyye	Zeytinburnu
Seyyid Nizam Tekkesi	Nakşibendiyye, Halvetiyye-Şabaniyye-Kuşadavve	Zeytinburnu
Yenikapı Mevlevihanesi	Mevleviyye	Zeytinburnu
Hacı Mahmud Ağa Tekkesi	Halvetiyye-Şabaniyye	Zeytinburnu
Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi	Kadiriyye	Beşiktaş

Cami-mescid-tekke yapılarının 17'si Fatih'te, 14'ü Eyüp'te, 4'ü Üsküdar'da, 4'ü Zeytinburnu'nda, 2'si Beyoğlu'nda, 1'i de Beşiktaş'ta bulunmaktadır. Bunların dışında da camili tekkeler mevcuttur ancak onlar daha geniş yapı toplulukları olduğu için bu kısma dahil etmedik. Cami-mescid-tekkelerin 17'si Halvetiyye ve onun kollarına mensuptur.

13'ü ise Nakşibendiyye'ye mensuptur. 8'i Kadiriyye'ye, 7'i Celvetiyye'ye, 4'ü Sadiye'ye, 3'ü Rifaiyye'ye, 1'i Şazeliyye'ye mensuptur.

Bu listede kayıtlı iki camili-mescidli tekkenin bir başka özelliği daha bulunmaktadır. Nakşibendiyye'ye mensup Eyüp Hatûniye Tekkesi ve Fatih Darülmecnevi Tekkesi birer mesnevihâne niteliği taşımaktadır. Mevlevihaneler dışında bu niteliği haiz başka tekke en azından İstanbul'da bulunmamaktadır. Bilindiği üzere Konya Mevlâna Celaleddin-i Rumi tarafından ihdas edilen Mevlevilik çeşitli özellikleri ile sadece Müslümanların değil gayrimüslim tebaanın da alakasını çekmiş hatta Mevlevî musikisini meşk ettikleri tekkeler olmuştur. Fatih-Çarşamba'da Rum Ortodoks Okulunun hemen arkasında yer alan Nakşibendî Murad Molla, diğer adıyla Mesnevîhane Tekkesinin gayrimüslim tebanın yerleşmiş olduğu bir muhitte icra-i irşad ediyor oluşu dikkat çekicidir. Eyüp'teki Hatuniye Tekkesinde de Mesnevi dersleri-okumaları yapılmıştır. Kaynaklar Nakşibendîliğin anlatırken Nakşî tekkelerinde Mesnevi okutulduğuna dair bilgiler içermektedir. Nakşî silsilesinin on sekizinci Şeyhi Yakub Çerhi'nin (ö.1447) Mesnevi'nin ney ile ilgili ilk beyitlerinin ve birkaç Mesnevi kıssasının şerhini yaptığı Risâle-i Nâiyye isimli bir eseri bulunmaktadır. Tefsir-i Yakub-ı Çerhi isimli eserinde ise Fatiha suresi ile son iki cüzü işarî olarak tefsir etmiştir. Mesnevi beyitleriyle süslenmiş olan bu eserin çoğu Hint kıtasında olmak üzere pek çok tercümesi mevcuttur. Bu sebeple Yakub Çerhi "Mevlâna" sıfatı ile ünlenmiştir.

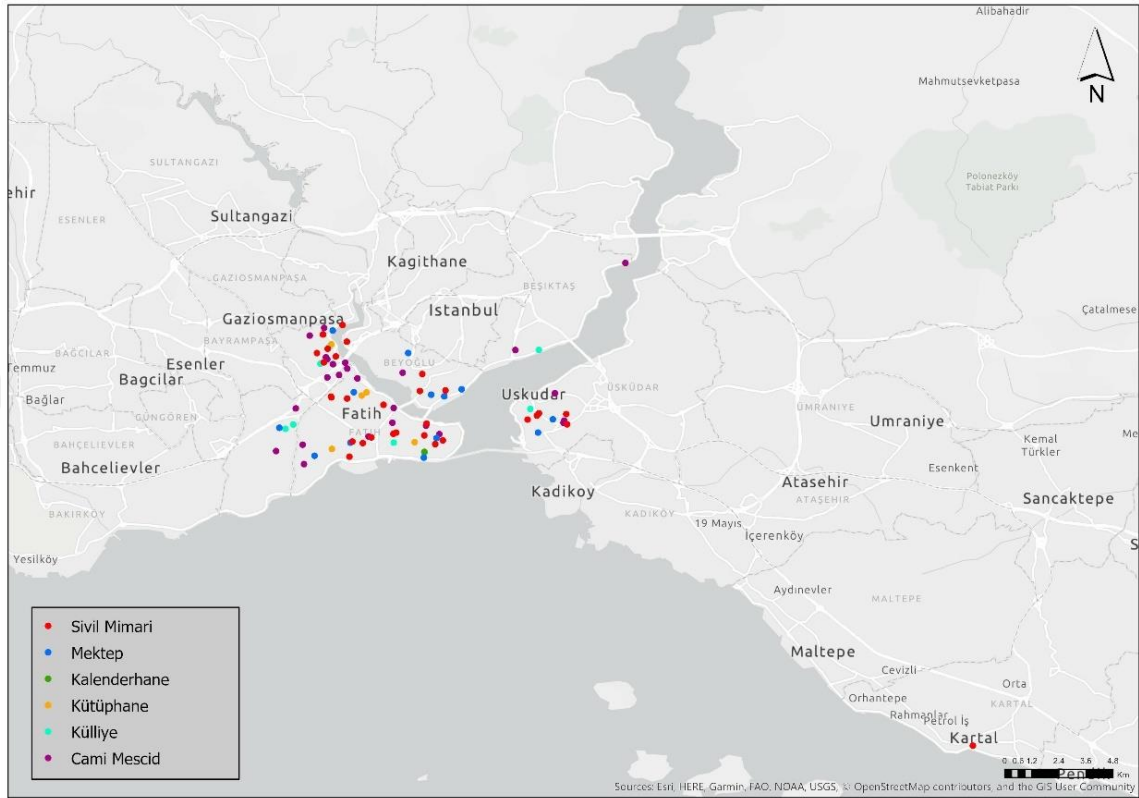
Camili-mescidli tekkelerin çok daha geniş yapılar topluluğundan oluşan örnekleri de vardır. Bunlarda külliye halinde inşa edilmişlerdir. Tanman İstanbul'da ilk vazifesi vaz-ı meşihat olan camili, medreseli külliye halindeki varlığından söz ederken aynı zamanda tekkenin tali bir unsur olarak külliye yapıları arasına yerleştirildiği camili-medreseli külliyelerden de söz eder. Bunlardan bazıları geniş bazıları ise dar kapsamlıdır ama yine de bir külliye'dir. Bir de ayrıca Tanman'ın "tarikat Külliyesi" olarak tanımladığı tam teşekküllü tarikat yapıları vardır. Biz ilk veya ikinci vazifesi ayrımı yapmadan hepsini tek bir listede vermek istiyoruz.

Tablo 4. 6. Külliye Tekkeler

Tekke	Tarikat	Yer	Yapılar
Hindîler Tekkesi	Nakşibendiyye	Fatih	Cami, türbe, iki medrese, sebil, hazire, tekke
Şeyh Vefa Tekkesi	Zeyniyye	Fatih	Medrese, Hücre, İmaret, Kütüphane, Hazire, Harem Şadırvan, Çilehane
Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi	Halvetiyye, Celvetiyye	Fatih	Cami, şadırvan, medrese, tekke (tevhidhane, derviş hücreleri, selamlık odaları, mutfak, hamam, guzulhane, abdest muslukları), çeşmeler, dükkânlar
Bayram Paşa Tekkesi	Kadiriyye, Bayramiyye, Himmetiyye, Halvetiyye-Sünbülüyye	Fatih	Tekke (tevhidhane, on adet derviş hücre, meydan odası ve şeyh odası, şadırvan, çeşme ve hazire), türbe, sebil, çeşme, medrese, sıbyan mektebi ve dükkânlar
Çorlulu Ali Paşa Tekkesi	-----	Fatih	Cami, tekke, medrese (darülhadis), kütüphane, hazire ve müezzin ile imam-şeyh meşrutaları
Hacı Beşir Ağa Tekkesi	Nakşibendiyye	Fatih	Cami, sıbyan mektebi, medrese, kütüphane, sebil, çeşme, tekke (Derviş hücreleri, mutfak, taamhane, selamlık mekânları ve fevkânî tevhidhane), harem ve dükkânlar
Abdüsselam Tekkesi	Celvetiyye, Sadiyye, Kadiriyye	Fatih	Mescid, darülhadis ve medrese, harem, selamlık, 20 medrese 28 derviş hücre, bahçe, hazire, türbe
Koca Mustafa Paşa Tekkesi	Halvetiyye-Cemaliyye-Sünbülüyye	Fatih	Derviş hücreleri, imaret, sıbyan mektebi, medrese ve hamam, muvakkithane, sebil ve çeşmeler, Çifte Sultanlar Türbesi, Dâye Hatun Türbesi, Zincirli Servi, tarihi bilinmeyen kuş çeşmesi
Dülgeroğlu Tekkesi	Kadiriyye, Nakşibendiyye	Fatih	Medrese, tekke
Cafer Paşa Tekkesi	Halvetiyye, Kadiriyye, Sadiyye	Eyüp	Mescid-dershane-tevhidhane, medrese, türbe, derviş hücreleri, medrese odaları, harem
Şeyh Murad Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp	Medrese, harem ve selamlık, talebe hücreleri, derviş hücreleri, türbe
Valide-i Atik Tekkesi	Halvetiyye, Karabaşıyye, Nuriye, Şabaniye	Üsküdar	Medrese, darülhadis, darülkurra, sıbyan mektebi, derüşşifa, aşhane, tabhane, kervansaray, muvakkithane, kütüphane ve tekke
Piyâle Paşa Tekkesi	Kadiriyye	Beyoğlu	Medrese, tekke, Piyale Paşa türbesi ve haziresi, hamam, sıbyan mektebi, sebil, şadırvan ve çarşı
Yahya Efendi Tekkesi	Üveysiyye, Nakşibendiyye, Kadiriyye	Beşiktaş	Mescid-tevhidhane, medrese, hamam, çeşme ve çeşitli evler, bahçeler

Listemizden elde ettiğimiz bilgilere göre İstanbul’da 14 tekkenin külliye vasfını taşıdığını söyleyebiliriz. Medresesi de olan bu 14 tekkenin ayrıca 5’inde sıbyan mektebi bulunmaktadır. Muvakkithane ise iki tekkede bulunmaktadır. Medreseli tekkelerin 4’ünde kütüphane vardır. Listemizde 10 tekkenin de kütüphanesi olduğunu görüyoruz. 3 tekkede ise darülhadis veya darülkurra birimlerinden biri veya ikisi birlikte bulunmaktadır. 4 tekkenin muhtemelen vakıflarına ait dükkân ve imaretleri bulunmaktadır. Görüldüğü üzere tekkelerle ve tekke hayatıyla doğrudan ilişkisi olmayan

muvaakkithane, kütüphane, sıbyan mektebi, dârülkurra, çeşme, sebil, imaret ve dükkanlar gibi birimler de tarikat külliyesilerine ilave edilmiştir. Tahmin edileceği üzere bu geniş kapsamlı külliyeler sultanlar, sultan eşleri ve devlet ricali tarafından yaptırılmıştır.

Harita 4. 7. Yapısal özelliklerine göre tekkeler

Külliye türü tekkelerde “türbe”ler bu yapı topluluğunun önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Türbeler, tekkeler vazifelerini icra ederken mensuplarına tarikatın piri ile manen yakınlık kurma ve huzurunda bulunarak edeplenmek faydasını sağlarken, tekke ve zâviyelerin ilgasından sonra yıkılan pek çok tekkenin arkasında kalan işaretler olarak bugünün insanının da bir asır önceki zamana irtibatlandırmaktadır. Çünkü tahrib olmuş tekkelerden günümüze ulaşan, çoğunluk türbeler ve hazirelerdir. Yapı özellikleri hakkında bilgi edinebildiğimiz tekkelerin 45’inde türbe tespit edilmiş ve 19’u ise sadece türbe veya haziresi ile ayakta kalabilmiştir.

Erken dönem (1300-1453) Osmanlı tarikat yapılarında türbe ile bağlantılı-ilişkili tekkeler olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Tanman, 1990). Osmanlının son dönemi olan XIX. yüzyıl yapılarında da benzeri bütünleşik yapıların bulunması dikkat çekicidir. Bu

türbelerin bir kısmı tevhidhane veya meydan olarak adlandırılan ve mukabele, zikir, semâ gibi ibadetlerin yapıldığı alanın çevresinde bulunur. Türbeler ya bitişik duvarların hemen arkasındadır veya yapı olarak ayrı olsa da aradaki duvar kaldırılmış ve tevhidhane ile türbe arasında bir mekânsal bütünlük sağlanmıştır. Bunun dışında ve daha dikkat çekici olarak bazı tekkelerde türbelerin tevhidhanenin alt katında olduğunu görüyoruz. Tanman'ın kriptalı yani mezar odalı dediği bu tekkelerden, tekkenin zemin katında türbesi olan iki yer Üsküdar Mevlevihanesi ile Eyüp'te Nakşibendiyye'ye mensup Selami Efendi Tekkesidir.

İstanbul'un fethi ile birlikte camiye dönüştürülen kilise veya manastırların bazısı da tekkeye dönüştürülmüşlerdir. Tanman'ın "dönme tekke" diye tanımladığı bu tekkelerin 4'ü kilise, 4'i manastır kökenlidir (bkz. Tablo 4.7).

Tablo 4. 7. Kilise ve manastırların yerine tesis edilmiş tekkeler

Tekke	Tarikat	Yapı Geçmişi	Yer
Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi	Halvetiyye, Celvetiyye, Karabşiiyye, Şabaniyye	Bizans Kilisesi	Fatih
Kefevî Tekkesi	Nakşibendiyye, Halvetiyye	Manastır	Fatih
Yıldız Dede Tekkesi	Halvetiyye, Ramazaniyye, Cerrahiyye	Kılıç hakkı bir kilise	Fatih
Koca Mustafa Paşa Tekkesi	Halvetiyye, Cemaliyye, Sünbûliyye	Krisel Kilisesi-manastır	Fatih
Etyemez Tekkesi	Sadiyye	Kilise	Fatih
Dülgeroğlu Tekkesi	Kadiriyye, Nakşibendiyye	Lybs Manastırı, Canalıcı Kilisesi	Fatih
Kadiriye Tekkesi	Kadiriyye	Makeveon Kilisesi	Beyoğlu
Galata Mevlevihanesi	Mevleviyye	Theodoros Manastırı	Beyoğlu

XIX. Yüzyıl tekkelerinde, tekke olarak özenle inşa edilen ve dönemin mimari üslubunu bir dini yapıda şaşırtıcı olabilecek ayrıntıları ile uygulanmış yapıları görmek de mümkündür. Abdülhamid Han'ın yaptırdığı Beşiktaş'taki Şazeliyye'ye mensup Ertuğrul Tekkesi ile III. Selim'in Selimiye'de inşa ettirdiği Nakşibendiyye'ye mensup Selimiye Tekkesinde bu üslubu görmek mümkündür. Bu seçkin ve nadir örneklerin yanında sivil mimariden ayırt edilemeyen tekkeler de mevcuttur. Bu tekkeler ya inşa edilirken bu şekilde yapılmış veya tarikat şeyhine ait evin tarikat merkezi olarak kullanılması sonucu tekkeye dönüştürülmüş yapılardır. Tanman bu gruba ait tekkelere "ev-tekkeler" adını vermektedir. Yapıları hakkında bilgi edinebildiğimiz tekkelerden 32'i ahşap sivil mimari örneği olarak kaydedilmiş durumda. Ancak geri kalan yüzlerce tekkenin birçoğunun da aynı özelliğe sahip olduğunu düşünebiliriz. Yok olmuş olan pek çok tekkenin de

İstanbul'un yangınları sırasında ahşap olmaları sebebiyle ortadan kalktığı söylenebilir. Çevresinde bulunan evlerden ayırt edilemeyecek kadar mahallesi ile örtüşmüş olan tekkelerin bir kısmı ise çeşitli sebeplerle devletin veya halktan kişilerin eline geçmesi ile meskene dönüşmüşlerdir. Tekke ve zâviyelerin ilgası ile ev-tekkeler tarikatın şeyhi ve ailesi tarafından mesken olarak kullanılmış ve zaman içinde yok olup gitmişlerdir. Ayakta kalan ev-tekkelerine birkaç örnek vermek gerekirse, Beylerbeyi'ndeki Bedeviyiye'ye mensup Havuzbaşı Şeyh Nevruz Tekkesi, Fatih Süleymaniye'deki Bayramiyye'ye mensup Helvaî Tekkesi, Sultanahmet'teki Rıfaiyye'ye mensup Abdurrahman Şamî Tekkesi, Eyüp Sultan'daki Nakşibendiyye'ye mensup Selâmi Efendi Tekkesidir.

4.4. Tekkelerin Konumları ve mekânsal ilişkileri

Nerede kuruldukları, nerede bulundukları, kuruldukları yerin önceki ve sonraki durumu tekkelerin şehirle kurdukları ilişki biçimine dair bilgiler edinme imkânı sunmaktadır. İlk olarak nerede kuruldukları ve o yerin sonraki durumu ve değişimi tekkelerin bulundukları yer ile etkileşimini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Çeşitli yapıların örneğin Bizans veya Osmanlı saraylarının yerine yapılmış olan tekkeler veya bir meskeni yer edinmiş tekkeler bulunmaktadır. Bir mesire veya boş bir araziye kurulmuş fakat sonradan etrafında bir mahalle oluşturmuş tekkeler vardır. Bu bölümde listelerimizden edinebildiğimiz bilgiler çerçevesinde tekkeleri bu bağlamda inceleyeceğiz.

Tekkelere dair listelerin çoğu daha önce söylediğimiz gibi detaylı bilgiler içermemektedir. Bu sebeple tekkelerin ilk kurulduğunda o bölgenin mahiyetine dair bilgiler de oldukça sınırlı. Bu konuda daha detaylı bir araştırma yapıldığında tekkelerin, hatta tarikatların yerleşmek için hangi nitelikleri öncelediğine dair bilgiler edinmek de mümkün olacaktır. Bir tekkenin şehirden ve gözlerden uzak bir yerde kurulmuş olması, şehrin yakınlarında veya içinde bulunması, mahalle dokusu ile irtibatı, pazar ve alışveriş yerlerine mesafeleri, mescid-cami veya medreselerle ilişkileri, resmî kurumlara yakınlıkları-uzaklıkları, müslim-gayrimüslim teba ile bağları ve diğer tekkelerle olan mesafeleri mekân ve şehirleşme çerçevesinde anlamlı bilgiler sunmaktadır.

İlk olarak tekkelerin kuruldukları dönemde nasıl bir yer tercih ettikleri sorusunun cevabını bulmaya çalışacağız. Tarikatların niteliklerine göre yer seçimleri arasında kurulacak

bağlantı, söz konusu tarikatların sosyalleşme türlerini, toplumla kurdukları ilişki biçimlerini de anlamamıza yardımcı olacaktır. Ne yazık ki 443 tekkeden ancak 43'ünün ilk kuruluş konumu hakkında bilgi sahibiyiz. Tablo 4.8'de yedi başlık altında bu yerlerin özellikleri özetlenmiştir.

Tablo 4. 8. Tekkelerin kurulduğu yerlerin özellikleri

Bizans binaları	Kasır ve Saraylar	Sivil Yapılar	Mescid-Cami-Namazgah-Medrese	Türbe veya tarikat yapısı	İmalathane	Arsa ve Bostanlar
Makeveon kilisesi Kılıç hakkı bir kilise Kilise Bizans Kilisesi Canalıcı Kilisesi Theodoros manastırı Liybs Manastırı Kilise-Manastır Manastır Av Köşkü İmparatorluk sarayı Tekfur Sarayı	Üsküdar Kavak Sarayı Saray Bahçesi İbrahim Paşa Sarayı	Yalı bahçesi Malkoç Mehmed Efendinin yazlık bahçesi	Hıramî Ahmed Paşa Camii Kasım Çavuş tarafından yaptırılmış bir mescidin yerine Terzibaşı Pîrî Ağa Mescidi Musa Çavuş Mescidi Derviş Mehmet ve Derviş İbrahim namazgâhı Sultan Ahmed Camii hünkâr kasrı	Organ Gazi devri gazilerinden Kartal Baba'nın makamı Bektaşî tekkesi olan Caferâbâd tekkesi Ahi gözleme zâviyesi	Arakiyeci İmalathanesi	6 Arsa 4 Bostan 12 Mesire

4.4.1. Bizans yapılarının yerini alan tekkeler

Bizans döneminden kalan bazı yapıların tekke veya zâviye olarak kullanıldığını tekke listelerinden öğreniyoruz. Osmanlı devlet geleneğinde fethedilen topraklardaki kilise ve manastırların cami veya mescide dönüştürüldüğüne dair sadece İstanbul sınırları içinde en önemlisi Ayasofya Camii olmak üzere onlarca örnek bulunmaktadır. Bazı kilise ve manastırlar da tekke veya zâviye olarak kullanılmıştır.

Bu binaların birkaç ekleme ile kullanıma hazır durumda olmaları, kalıntıları kalmış olsa bile bir temele sahip olmaları sebebiyle yeni inşa sürecinin daha hızlı bitirilmesini kolaylaştırmış olabilir. Bu eski yapıların çevrelerindeki su kuyularının kullanışlılığı, ayazmalar gibi kutsal sayılan yerlerden halkın itibarını kazanmak amacıyla faydalanmak

ve bu kitleyi tekkeye çekmek tercih edilmelerini sağlamış olabilir. Mutasavvıfların mekânların dönüştürülmesinin-ıslahının gerektiğine olan inançları sebebiyle başka dinlerin, İstanbul söz konusu olduğundan Bizans dininin ibadethanelerinin mekân edinildiği düşünülebilir. Bununla birlikte kilise ve manastırlar konumları itibariyle de tercih edilmiş olabilirler. Özellikle manastırlar Hristiyan mistisizminin mekânları olduğu için Yaratıcı ile yakınlık kurmak, ibadete ve eğitime yönelmek için uygun yerlerde inşa edilmiş ve bu sebeple de mutasavvıflarca tercih edilmiş olabilirler. Ancak listemizdeki manastırların konumlarına bakıldığında hepsinin Suriçi ve Galata bölgesinde kurulmuş olduklarını görüyoruz. Söz konusu yerlerin, İstanbul fethedildiğinde nüfus hayli azalmış olsa da insanlardan uzak ve tenha bölgeler olmadığı ortada. Belki bu manastırlar daha eski tarihlerde, kuruldukları alanlar insanlardan hâli iken inşa edilmiş olabilirler. İnsanlarla iç içe bulunan İslam Mutasavvıfları ise yerleşecek mekân olarak değerlendirmiş ve sur içinde halka yakın olabilecekleri bu yerlere yerleşmiş olabilirler. İstanbul'un gözden irak ve tenha tekkeleri de vardır elbette ancak tekkelerin büyük bir çoğunluğu Suriçi dediğimiz, eski İstanbul'dadır.

Dini yapı olmayan üç yeri mesken edinen tekkelerden biri, İstanbul'un ilk iki tekkesinden biri olan Kadıköy'deki Bektaşîyye'den Şahkulu Tekkesidir. Bir av köşkünün dönüştürülmesi suretiyle kurulmuştur. Bizans döneminde ve incesinde de yörede yerleşim olmasına rağmen tekkenin bulunduğu mahal mesirelik ve yerleşim alanından uzak bir bölgedir. Osmanlılar döneminde de tenha bir yer olarak kalan Kadıköy'ün Merdivenköy kısmı, haritalarda dahi gösterilmemiş, XIX. yüzyıl ortalarında Üsküdar ve Üsküdar'a bağlı Kadı Karyesi'nin (Kadıköy) mesire alanı olarak kullanılmıştır. Bektaşîliğin yasaklanmasından sonra Nakşibendiyye'ye intikal ettirilmiş ve tekke ve zâviyelerin kapatılmasına kadar bulunduğu yerde hizmet etmeye devam etmiştir.

Diğeri bir Bizans sarayının temelleri üzerine inşa edilen Sultanahmet'teki Seyyid Şeyh Tekkesidir. Kuruluşu 1868 olarak belirtilen bu geç tarihli tekke şehrin en merkezi en işlek yerlerinden birinde bulunmaktadır. Edirnekapi'daki Tekfur Sarayı kalıntıları ise Sadiyye'den Çakırağa Tekkesine mesken olmuştur. Kuruluşuna dair bilgi bulunmayan tekkenin adının geçtiği ilk liste 1840 tarihli. 1885 nüfus sayımı sırasında da varlığını sürdürmüş olan tekkede sadece bir kişi kayıtlı görünmektedir.

4.4.2. Osmanlı saraylarının yerini alan tekkeler

Osmanlı dönemi saraylarının yerinde, içinde veya bahçesinde inşa edilen tekkeler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Üsküdar'da bulunan eski Kavak Sarayı (Üsküdar Sarayı, Mehmed Paşa Sarayı) yerine inşa edilen Nakşibendiyye'den Selimiye Tekkesi'dir. Sarayla birlikte Selimiye semti külliyesi inşa edilirken yıkılmış olmalıdır. Modernleşme hareketlerinin en önemlilerinden biri olan Selimiye semtinin kuruluşu, geleneksel ve modern öğeleri birlikte barındırması bakımından o dönem Osmanlı modernleşmesi hakkında da bir fikir vermektedir. Semt ızgara sokakları, bahçeli evleri, camisi, kütüphanesi, tekkesi, matbaası, muvakkıthanesi, sıbyan mektebi, hamamı, dükkânları, hünkâr kasrı ve kışlası ile eski ile yeniye bir araya getirmiştir. Bütün bu birliktelik içinde bu Nakşî tekke tekkesi 1801 yılında kurulmuş 1925'e kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Halvetiyye'nin Sümbüliye koluna mensup olan Şah Sultan Tekkesi aynı isimle anılan sarayın bahçesinde bulunmaktadır. 1533-34 yıllarında Kanuni tarafından kızı Şah Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Bitki örtüsünün bolluğundan Bizans döneminde "Kozmidion" adı ile Osmanlı zamanında ise "Bahariye" olarak anılmıştır. Bölge fetihle birlikte gözde yerlerden sayılmış, sahil şeridi özellikle hanedan mensuplarının, devlet ricalinin ve zenginlerin yalıları ile dolmuştur. Tekke-camii grubunda olan bu tekke adeta kalburüstü tabaka için yaptırılmış gibidir. Tekke 1925 yılına kadar aynı tarikata mensub olmuştur.

Rıfaiyye'den Düğümlü Baba Tekkesinin içinde yer aldığı İbrahim Paşa sarayı İstanbul'un en önemli merkezi olan At meydanının kuzey kenarındaki Bizans kalıntıların üzerine inşa edilmiştir. Bu haliyle tekke hem Bizans hem de Osmanlı saraylarının bir parçası durumundadır. Rıfaiyye tarikatı, biri Kartal Yakacık'ta bulunan Marufî Tekkesi gibi hala تنها bir yerde tekke sahibi iken, İstanbul'un merkezinde üstelik devletin en yetkin paşalarından birinin sarayında icra-i irşad eden bir tarikattır.

Cağaloğlu Sarayı arsası üzerine kurulmuş olan Halvetiyye'den Çalak Tekkesi de yine şehrin hem siyasi hem ticari merkezlerine yakınlığı ile dikkat çekmektedir. Kayıtlı ilk ve son şeyhlerin vefat tarihlerinden hareketle bu tekkenin 1700'lerin başında kurulduğunu ve

1880’lerde ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Tekkeye dair en son kayıt 1875 tarihli Muharremiye listesidir.

4.4.3. Sivil yapıların yerini alan tekkeler

Sivil yapılar diğer yapılara göre daha fazla tekkeye ev sahipliği yapmıştır. İstanbul’a gelen bir Şeyh Efendi yerleştiği evi tekkeye dönüştürmüş veya devlet ricalinden biri bir şeyhe veya tarikata olan yakınlığı sebebiyle konağını veya daha ilginç konağının bahçesinde bir yeri bağışlamış, bir tekke kurulmasına önayak olmuştur.

1877’de Beşiktaş Mevlevihanesinin yıkılarak Bahariye’ye taşınması ile kurulan Bahariye Mevlevihanesi biniş kasrı²⁹ olan Bahariye Sarayının bahçesinde inşa edilmiştir. Tarikat yapılarına mahsus bölümlerin yanında bahçeleri ve geniş bostanları da olan Bahariye Mevlevihanesinin çevresi Osmanlı hanedanına mensup kimselerin yaşadığı sarayları, devlet ricali ile zenginlere ait yalılarla doludur. Tekke kendisini kuşatan bu yalılarla uyum içinde, ahşap bir yalı silüetine sahiptir.

Sur dışında olan nadir tekkelerden biri Malkoç Mehmed Efendinin yazlık köşkünün bahçesinde kurulmuştur. Mütevazı bir zâviye formunda inşa edilen ilk yapının etrafı Surların dışında Fetih şehitlikleri ile veli türbelerinin çevresinden gelişerek, Marmara kıyısından Haliç’e kadar genişlemiş olan mezarlık sahası ile çevrilidir. Mezarlıkların etrafı da bağlar, bahçeler ve kırlarla çevrilidir. Tekke bu iki kuşağın sınırında yer alır. 1598’de kurulan tekke eklenen yapılarla genişlemiş ve son halini almıştır.

Yukarıdaki Tablo 4.8’de sadece 2 tekkenin mesken kaydı düşülmüştür ancak mesken olduğu belirtilmeyen ancak sıradan bir evden veya konaktan farkı olmayan, sivil yapıların arasında sıradan bir ev gibi görünen 57 tekke daha bulunmaktadır. Bunun da gerçek miktarı verdiğini söyleyemeyiz. Çünkü bina niteliğine dair hiçbir verinin olmadığı pek çok tekke bulunmaktadır.

²⁹ Biniş Kasrı: “Biniş-i hümayun” veya “biniş-i saltanat” denilen küçük fakat gösterişli ve bir tören halinde gerçekleşen padişah gezileri sırasında konaklamak için inşa edilen küçük ve gösterişli yapılar. (Özcan, 1992, s. 184-185)

Eyüp Nişanca yolu üzerinde bulunan Şemsî Sivasî tekkesinin bir konaktan yapılma olduğunu biliyoruz ancak detay bilgilerine sahip değiliz. Tekke ortadan kalkmış ancak türbesi ayakta. Nureddin Cerrahi tekkesi ise hala varlığını sürdürebilmiş olanlardandır. Fatih Karagömrük'te bulunan tekke Tahtabaşı Bekir Efendi Konağında yerleşip zamanla genişleyerek tam teşekküllü bir tarikat külliyesine dönüşmüştür.

4.4.4. Mezarlıklar içinde kurulmuş tekkeler

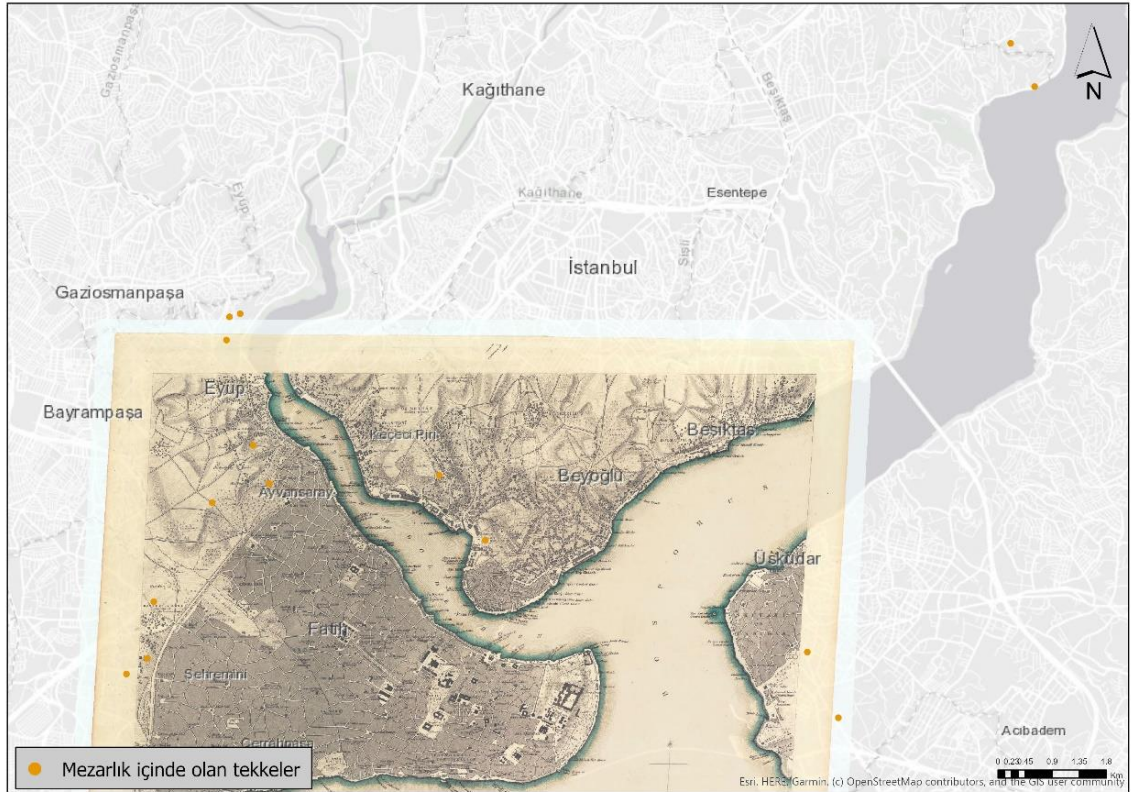
Tekke hazireleri tarikat yapılarının önemli bir parçasıdır. Hazire tekkede görev yapmış şeyhler, dervişler, tekke mensuplarının aileleri, muhipleri ve onlara yakın olmak isteyen kişilerin kabirlerinden oluşmaktadır. Yenikapı Mevlevihanesi gibi mezarlar arasında inşa edilmiş 17 tekke daha vardır (bkz. Tablo 4.9).

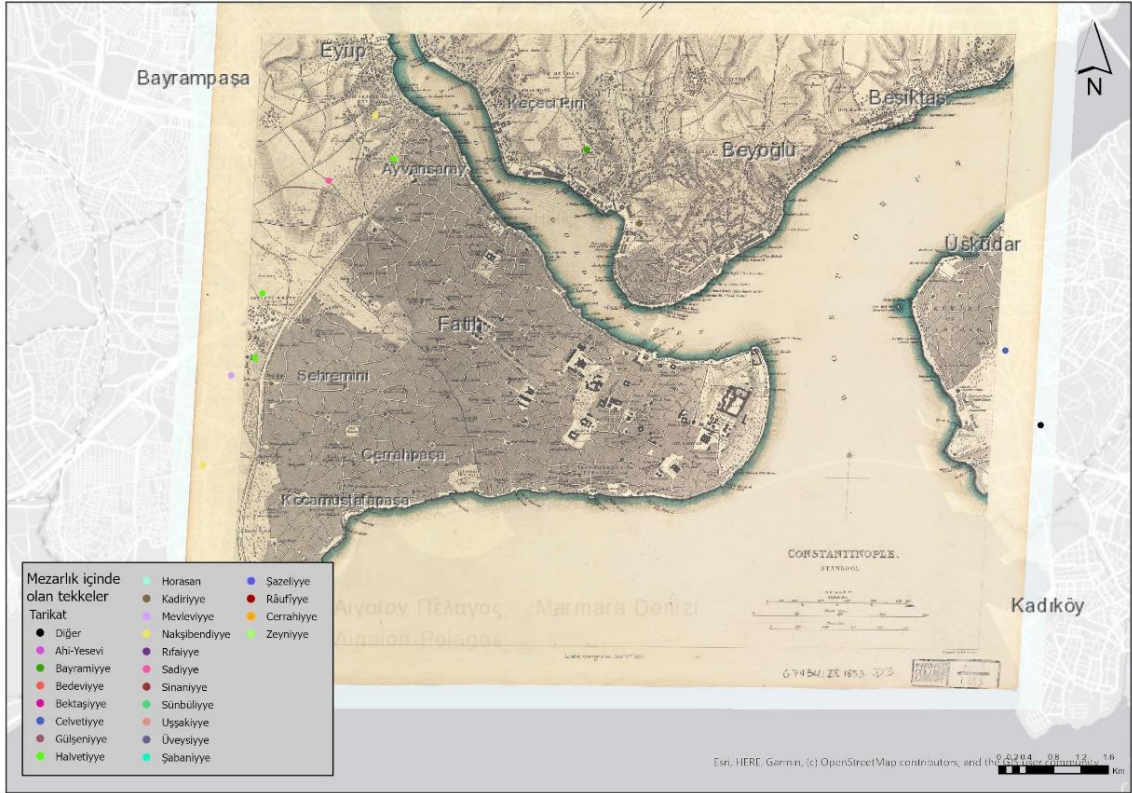
Tablo 4. 9. Mezarlıklar içindeki tekkeler

Tekke	Tarikat	Yer
Yenikapı Mevlevihanesi	Mevleviyye	Zeytinburnu
Takyeci Tekkesi	Halvetiyye	Zeytinburnu
Merkez Efendi Tekkesi	Halvetiyye-Sünbülîyye	Zeytinburnu
Seyyid Nizam Tekkesi	Nakşibendiyye, Halvetiyye-Şabaniyye-Kuşadaviyye	Zeytinburnu
Hacı Mahmut Ağa Tekkesi	Halvetiyye-Şabaniyye	Zeytinburnu
Mustafa Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp-Edirnekapı dışı
Şeyh Seyyid Ahmed Efendi Tekkesi	Sadiyye, Rıfaiyye	Eyüp-Otakçılar
Sır Tekkesi	Sadiyye	Eyüp-Otakçılar
Hatuniye Tekkesi	Kadiriyye, Nakşibendiyye	Eyüp-İdrisköşkü
Kaşgâri Tekkesi	Nakşibendiyye	Eyüp-İdrisköşkü
Karyağdı Baba Tekkesi	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	Eyüp-İdrisköşkü
Cemâlizâde Tekkesi	Halvetiyye	Eyüp-Eğrikapı
Haşimi Osman Efendi	Bayramiyye-Melamiyye, Halvetiyye-Karabaşıyye, Kadiriyye	Beyoğlu
Çürüklük Tekkesi	Kadiriyye-Rıfaiyye	Beyoğlu-Kasımpaşa
Durmuş Dede Tekkesi	Gülşeniyye, Halvetiyye	Beşiktaş
Bandırmalîzâde Tekkesi	Halvetiyye, Celvetiyye	Üsküdar-İnadiye
Miskinler Tekkesi	----	Üsküdar-Karacaahmet
Şehitlik Tekkesi	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	Sarıyer-Rumeli Hisarı Şehitliği

Bunlar mezarlıklar ile çevrili tekkelerdir. Karacaahmet gibi büyük mezarlıkların yakınlarında veya sınırında olan tekkeler de vardır, onlar bu listeye alınmamıştır. Bir de kurulup yerleştikten sonra kendi genişleyen hazireleri arasında kalmış tekkeler vardır ki onlar sayılamayacak kadar çoktur. Bu tekkelerden 13'ü şehrin dışında kurulmuş mezarlıklarla çevrili yerlerdedir (bkz. Harita 4.8). 6 tekke ise şehrin içinde تنها olmak isteyen ve bunu ancak mezarlıklar gibi uhrevi bir alemde bulabilmiş olanlardır. Kalanlar

ölümden sonraki hayatın öğretici etkilerini kendi mensuplarına tahsis ettikleri hazireleri ile canlı tutmuşlardır. Tasavvuf eğitiminde ölüm ve ölümden sonraki hayatla kurulan irtibat önemli sayılmış bu bağlamda kabristanlara yakın olunmuş, tekke çevresi bu amaçla kullanılmıştır. Hazirelere gösterilen hürmet sebebiyle tekkeler ortadan kalksa bile onlardan kalan izler olarak hazireler büyük ölçüde varlıklarını sürdürmektedirler. Tekkeler de mezarlıklar gibi İstanbul'un sıradan hayatı içine serpiştirilmiş durumdadır.

Harita 4. 8. *Mezarlıklar içinde kurulmuş tekkelerin dağılımları*

4.4.5. Mescid, cami, namazgâh ve medresenin yerini almış, birlikte yaşamış tekkeler

Listemizde 9 tekkenin önceden mescid veya cami veya namazgah iken tekke olarak kullanılmaya başlayan tekke olduğunu görüyoruz. Ancak bir de tekke iken minber eklenmesiyle cami veya mescid dönüştürülen tekkeler bulunmakta ki çoğunluğu böyledir. Toplam 41 tekke cami-tekke olarak listelenmiştir (bkz. Tablo 4.8), 2 tane de medrese kaydedilmiştir ancak kendisi medrese barındıran, medrese-tekke olanların sayısı ise 9'dur. Bunların tamamı (tevhidhanelerin de mescid olarak kullanıldığı düşünülürse) camii ve mescidleri de barındıran, bazıları çok daha geniş programlı külliyelerdir ki bunlardan da yukarıda ayrıntılı olarak bahsedilmişti.

Listemizde 2 tekkenin namazgahı bulunmaktadır. Namazgâh, bayram gibi belirli zamanlarda namaz kılınan musallâlar yanında yol kenarlarında yolcular için yapılan üstü açık mescidler için de kullanılmıştır. Birer açık hava camisi durumundaki namazgâhlar genellikle abdest almak için bir çeşme veya kuyu ile birlikte yapıldı (Bozkurt, 2006; Tiryaki, 2006).

Namazgâhlı tekkeler Fatih Merkez Efendi mahallesinde bulunan zâviye niteliğindeki Bayram Dede Tekkesi ve Beyoğlu Tophane'deki Halvetiyye ve Kadiriyye'ye hizmet etmiş olan Karabaş Tekkesidir. İki tekke de sur dışında ve yerleşim yerlerinin nispeten dışında kalan yerlerde yolculara hizmet etme maksatlı kurulmuş olmalıdırlar.

4.4.6. Türbe veya başka bir tarikat yapısının yerine ve civarına inşa edilen tekkeler

Mesken görünümlü tekkelerden biri olan Rıfaiyye'nin Maarifiyye koluna bağlı Maarfi Tekkesi Kartal'ın Yakacık ilçesinde bulunmaktadır. Bu tekke Organ Gazi devri gazilerinden Kartal Baba'nın makamı iken tekkeye dönüştürülmüştür.

Kartal civarında Ahiler tarafından bir gözleme zâviyesi olarak kurulmuş olan Daver Baba tekkesi çok sade bir köy zâviyesi biçimindedir. Maltepe'de bulunan tekke önce Bektaşiliğe sonra Nakşibendiliğe hizmet etmiştir.

Artık işlevini yitirmiş olan Bektaşîyye'ye mensup Caferâbâd tekkesinin yerine etrafındaki yapılarla birleştirilerek kurulan Saadiyye'ye mensup Hasırcızâde Tekkesi de tıpkı benzerleri gibi bir sivil mimari, ahşap bir mesken görünümündedir. Tekke Beyoğlu Sütlüce'de bulunmaktadır. Zaman içinde genişleyerek tam teşekküllü bir tarikat yapısı haline gelmiştir.

Halk tarafından makbul sayılan kişilerin yakınında hatta türbesinde tekke kurmak yaygın bir uygulamadır. Orada bulunan kişinin maneviyatından feyz almak, onun huzurunda imiş gibi dikkatli ve uyanık olmak tarikatların müridleri terbiye için kullandığı yöntemlerle uyumludur. Özellikle II. Mahmud döneminde İstanbul'da makamlar³⁰ ve türbelerin çokça rağbet gördüğü söylenebilir. Modernleşme çalışmaları sebebiyle halk arasında "Gâvur Padişah" olarak ünlenen II. Mahmud'un bunu, meşruiyetini sağlamak gayesiyle teşvik ettiği söylenebilirse de giderek tahrip olan toplumsal ahlakın muhafazası için bir çare olarak kullanıldığı da düşünülebilir. Bu uygulamada tıpkı tekkedeki müridleri

³⁰ Makam: Velîlerin kabirlerini veya sembolik türbelerini ifade etmektedir. Veysel Karanî, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezîd-i Bistâmî, Yûnus Emre, Karaca Ahmed gibi ünlü velîlerin çeşitli yerlerde birden fazla ziyaretgâh olan makamları vardır. Uludağ, S. Makam. (2003). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 27, s. 409-410). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı

edeplendirmesi umulan türbe sahibinin halkı da edeplendireceği düşünülmüş olabilir. Halk arasında yatır ve türbelerin yanından geçerken “mübârek rahatsız olur” kaygısıyla seslerin kısılması, müzik çalınmaması, mümkünse eğlence yerlerinin uzak bir yerlerde kurulması, dualar okumak vs gibi uygulamaları hala görmek mümkündür. Bu anlamda tekkelerin sadece mekânsal varlığı dahi civar halkın ahlakının, alışkanlık ve uygulamalarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Tekkelerin hemen hepsinde türbe ve hazire mevcuttur. Şeyhin veya Pir'in vefatı ile tekkenin yakınında bir yere veya doğrudan tekkenin içine defnedilmesi ile türbeler ve hazireler oluşmuştur. Bu tekkeleri türbe ile mekân birliği olanlar, türbesi yanında olanlar diye ayırabiliriz. Türbesi tekkenin içinde olan tekkeler şunlardır:

Tablo 4. 10. Türbe-Tekkeler

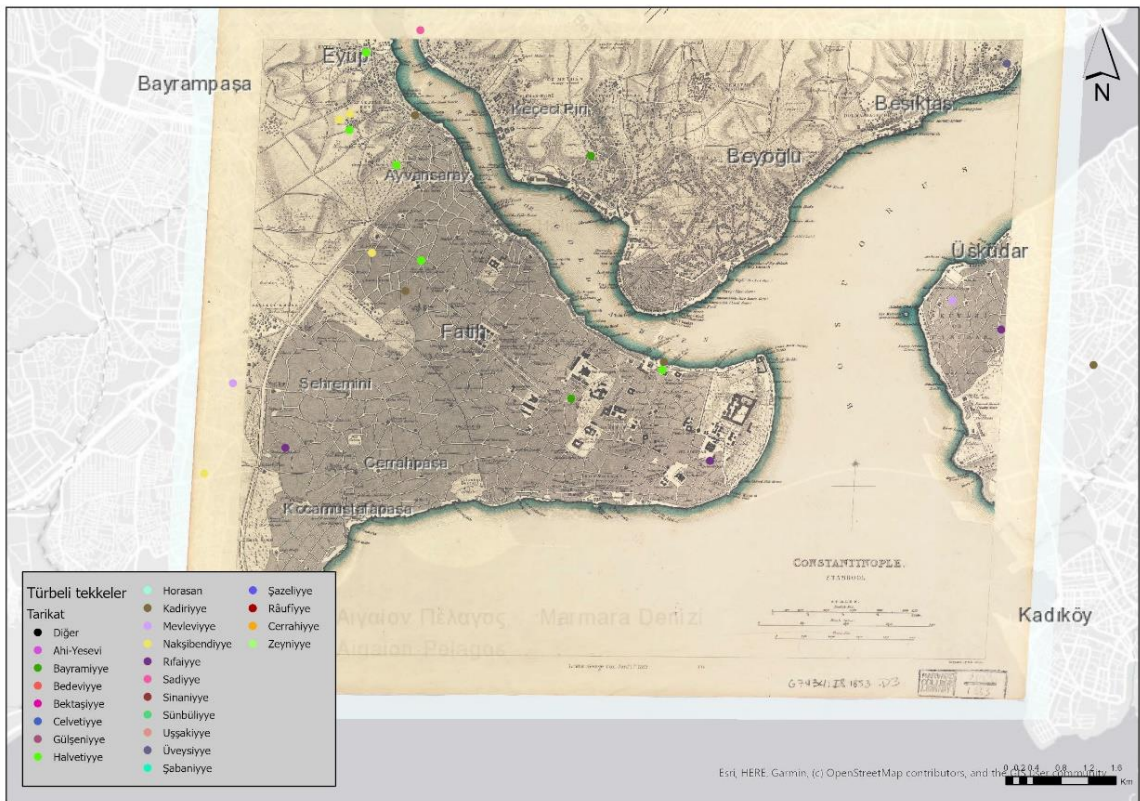
Tekke	Tarikat	Kuruluş tarihi	Yer
Üsküdar Mevlevihanesi	Mevleviyye	1792-1793	Üsküdar, Mirahur
Rıfaiyye Tekkesi	Rıfaiyye	1732-1733	Üsküdar, İnadiye
Şeyh Ahmet Kartal Tekkesi	Kadiriyye	1800'lerin başı	Üsküdar, Pazarbaşı
Nureddin Cerrahi Tekkesi	Halvetiyye Cerrahiyye	1703	Fatih, Karagömrük
İsmail Hakkı Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye	1877	Fatih, Edirnekapi
Bursa Tekkesi	Kadiriyye	1453	Fatih, Eminönü
Helvai Dede Tekkesi	Bayramiyye-Melamiyye	1750'den sonra	Fatih
Yıldız Dede Tekkesi	Halvetiyye-Ramazaniyye	1730	Fatih, Bahçekapısı
Bâlâ Tekkesi	Nakşibendiyye	1562-63	Fatih, Silivrikapi
Abdurrahman Şami Tekkesi	Rıfaiyye	?	Fatih, Sultanahmet
Resmî Tekkesi	Kadiriyye	1789	Fatih, Karagömrük
Cafer Paşa Tekkesi	Halvetiyye	1775-76	Eyüp, Kızılmesjid
Şah Sultan Tekkesi	Halvetiyye-Sünbülüyye	1533-34	Eyüp, Bahariye
Yavedüd Tekkesi	Kadiriyye	1453	Eyüp, Ayvansaray
Bahariye Mevlevihanesi	Mevleviyye	1874-77	Eyüp, Bahariye
Cemalizade Tekkesi	Halvetiyye	1670'den sonra	Eyüp, Eğrikapi
Sertarikzade Tekkesi	Halvetiyye, Cerrahiyye	1750'ler	Eyüp, Nişancılar
Selami Tekkesi	Nakşibendiyye, Rıfaiyye	1800'lerin başları	Eyüp, Nişancılar
Şeyh Murad Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye	1850'den sonra	Eyüp, Nişancılar
Haşimi Osman Efendi Tekkesi	Bayramiyye, Melamiyye	1562-74	Beyoğlu, Kasımpaşa
Hasırcızade Tekkesi	Saadiyye	1784-85	Beyoğlu, Sütlüce
Hüsameddin Uşşakî Tekkesi	Halvetiyye-Uşşakiyye	1550'den sonra	Beyoğlu, Kasımpaşa
Yahya Efendi Tekkesi	Kadiriyye, Nakşibendiye	1538	Beşiktaş, Çırağan
Seyyid Nizam Tekkesi	Nakşibendiyye	1550'den sonra	Zeytinburnu, Balıklı
Yenikapi Mevlevihanesi	Mevleviyye	1598	Zeytinburnu
Daver Baba Tekkesi	Bektaşiiyye-Nakşibendiyye	1329	Kartal

26 tekkeye dair türbe birlikteliğinden söz edebiliriz. Bunların bir kısmı tevhidhanenin-semahanenin-meydanın içinde, bir kısmında altında, bir kısmında arada duvar bulunmadan yanında yer almaktadır. Tarikatlar arasında bu konuda bir farklılık

görülmemektedir. Hemen her tarikatın türbesi ile mekân birlikteliği olan tekkesi bulunmaktadır. Araştırmamızdan anlaşıldığı üzere İstanbul fethinden sonra yapılmış, yani XV. yüzyıl itibarıyla inşa edilmiş tekkelerde tarikat büyüklerinin kabirleri de bu usulde yapılmıştır. Yapısal özellikleri hakkında bilgimiz olanlar arasından listelediğimiz türbe-tekke birlikteliği olan tekkelerin yalnızca bir tanesi XIV. yüzyıla aittir. Fetihle birlikte kurulmuş olan iki tekke bu özelliğe sahiptir. Sekiz XVI. yüzyıl tekkesi, bir XVII. yüzyıl tekkesi, XVIII. yüzyıla gelindiğinde dokuz, XIX. yüzyılda kurulan beş tekkenin türbe-tekke birlikteliğinde inşa edildiğini görüyoruz.

Bu tekkelerin içinde biri diğerlerinden ayrılan bir özelliğe sahiptir. Eyüp Nişanca'da bulunan Nakşibendiyye'ye mensup Selami Efendi tekkesi kriptalı yani mezar odalı bir tekkedir. Bu tekkeleri Tanman, kriptalı, mezar odalı türbeleri olan Osmanlı öncesi Anadolu kümbetlerine benzetir. Mezar odalı mezarlar eski Türk geleneğidir, Selçuklular'ın yanı sıra Osmanlılar'ın ilk zamanlarında da mevcuttur, bunlara 'yer seviyesinin altında' mânâsına gelen 'zîr-i zemîn' denilmektedir. Selçuklu hükümdarlarının ve devlet büyüklerinin, ilk Osmanlı padişahların türbeleri gibi Mevlâna gibi din büyüklerinin kabirleri de bu usulde yapılmıştır.

Tanman'ın İslam'dan önce ve İslam'ın Türkler arasında yayıldığı ilk çağlarda görülen veliler kültü ile ilişkilendirdiği türbeli tekkeler Türkler arasında doğmamış veya başka coğrafyalardan Anadolu'ya gelmiş çeşitli tarikat yapılarında da görülmesi araştırılması gereken bir konudur. Bir başka dikkat çekici durum ise İslam'ın Anadolu'da yayılması ile ilişkilendirilen Yeseviyye'nin bir devamı olduğu düşünülen Bektaşîyye tekkelerinin çoğunda türbe-tekkelerin bulunmayışıdır. Özellikle XIX. yüzyıl gibi ileri bir tarihte veli kültürünü çağrıştıran uygulamaların yaygın denebilecek derece görülüyor oluşu kültürün dini inançlar üzerindeki tesirini göstermesi bakımından önemlidir.

Harita 4. 9. Tübbe-tekkelerin dağılımları

4.4.7. Bir meslek kuruluşu ile irtibatı olan tekkeler

Bir meslek kuruluşunun yerine inşa edilen yalnızca tek bir tekke bulunmaktadır. Topkapı'da bulunan Maltepe mahallesindeki Halvetiyye'ye mensup Takkeci Tekkesi. Takkeci tekkesi adını da buradan almış olabilir. Tekkenin mensuplarına dair bir bilgimiz olmadığı için dervişlerin mesleklerine dair bir şey söyleyemiyoruz ancak Takkeci tekkesinin bir çeşit şapka olan arakiye üreticileri ile bir bağının olduğu düşünülebilir.

Bununla birlikte isimleri itibari ile çeşitli mesleklerle irtibatlandırılacak tekkeler de mevcuttur. Bu tekkeler ya doğrudan bu meslek erbabı ile bağlantılı olduklarından veya tekkeye herhangi bir dönemde şeyh olmuş bir kişinin adı geçen meslek ile bir irtibatı olduğundan veya doğrudan kendisi bu meslek erbabından olduğu için böyle isimlendirilmiş olabilir.

Tablo 4. 11. Bir meslek kuruluşu ile irtibatlı tekkeler

İsim	Konum İlçe	Yapılış Dönemi	Tarikat
Keçe (Keyci) Hatun Tekkesi	Fatih	1451-1500	
Arpacılar Tekkesi	Fatih	1451-1500	Kadiriyye
Sarrac İshak Tekkesi	Fatih	1451-1500	Rıfaiyye
Çarhacı Ahmed Efendi Tekkesi	Fatih	1451-1500	Celvetiyye
Koğacı Dede Tekkesi, Kovacı Dede Tekkesi	Fatih	1501-1550	Kadiriyye
Hekim Çelebi Tekkesi	Fatih	1501-1550	Nakşibendiyye
Bezirgân Tekkesi	Fatih	1551-1600	Halvetiyye-Ramazaniyye
Helvacı Dede Tekkesi	Fatih	1551-1600	Bayrami-Melami
Arabacılar Dergâhı	Fatih	1651-1700	Kadiriyye-Halvetiyye
Çırakçı tekkesi, Çerakçı Tekkesi	Fatih	1701-1750	Halveti
İplikçi Hüsameddin Efendi Tekkesi	Fatih	1751-1800	Cerrahiyye
Taşçı Tekkesi	Fatih	1851-1900	Kadiriyye
Kılıçcı Mehmed Efendi Tekesi	Fatih	1851-1900	Rıfaiyye
Kolancı Şeyh Emin Efendi Tekkesi	Fatih		Kadiriyye
Şerbetdar Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi	Fatih		Halvetiyye
Muabbir Hasan Efendi Tekkesi	Fatih		Nakşibendiyye
Lokmacı Tekkesi	Fatih		Halvetiyye-Şabaniyye
Kürkçü Tekkesi	Fatih		Kadiriyye
Semerci İbrahim Tekkesi	Fatih		Halvetiyye, Şabaniyye
Arabacı Bayezid Tekkesi	Fatih		Nakşibendiyye, Kadiriyye
Berberler Şeyhi Osman Efendi Tekkesi	Fatih		Rıfaiyye
Sancaktar Hayreddin Tekkesi	Fatih		Sadiyye
Çoban Çavuş Tekkesi	Fatih		Kadiriyye
Bakkalbaşı Tekkesi	Fatih		Nakşibendiyye
Sırraciye Tekkesi	Fatih		Rıfaiyye
Hilalciler Hanı Tekkesi	Fatih		Sinaniyye
Mimar Acem Tekkesi	Fatih		Halvetiyye-Sünbülüyye
Debbağlar Mescidi eş-Şehir Çarşamba Tekkesi	Üsküdar	1551-1600	
Kavsara Mustafa Baba Tekkesi	Üsküdar	1601-1650	Halvetiyye
Kıncı Baba Dergâhı	Üsküdar	1751-1800	Bektaşîyye
Sandıkçı Şeyh Edhem Efendi Tekkesi	Üsküdar	1851-1900	Rıfaiyye

Tablo 4.11. (devam)

Haffaf Hüseyin Efendi	Üsküdar		Kadiriyye
Nalçacı Halil Efendi Tekkesi, Nalıncı Tekkesi	Üsküdar		Halvetiyye
Çizmeciler Tekkesi	Beyoğlu	15. yüzyıl	Halvetiyye
Kemankeş Tekkesi, Okçular Tekkesi	Beyoğlu	1501-1550	
Hakkâk Musa Zâviyesi	Beyoğlu		
Paşmakçı Ali Efendi Tekyesi, Kantarcı Baba Tekkesi	Beyoğlu		Kadiriyye
Yahya Kethüda Tekkesi	Beyoğlu		Halvetiyye-Kadiriyye
Doğramacı Tekkesi	Beyoğlu		Kadiriyye
Tabahkhane Tekkesi	Eyüp	1501-1550	Kadiriyye
Paşmakçı Emin Efendi Tekkesi	Eyüp		Sadiyye
Takkeci Tekkesi, Takunyacı Tekkesi	Zeytinburnu	1551-1600	
Nalbant Mehmed Efendi Tekkesi, Nalbur Mehmed Efendi Tekkesi	Sarıyer	1751-1800	Nakşibendiyye

Tablo 4.11’de görüleceği üzere 45 meslek tekkelere isim olmuştur. Bu tekkelerin 25’i Suriç’inde yer almaktadır. Ticaretin yoğun olduğu bu bölgede meslek erbabına yönelik tekkelerin kurulmuş olması Osmanlı toplum yapısında tekkelerin konumları dikkate alındığında anlamlıdır. Eyüp’te 2, Üsküdar’da 5, Beyoğlu’nda 5, Zeytinburnu ve Sarıyer’de birer meslek tekkesi bulunmaktadır.

Listemizdeki ismi çok tanıdık gelmeyen bazı meslekler şunlardır: Bezirgân tüccar demektir, kolancı kayığı kardan halatla çeken kimse demek olur ki bu tekkenin de denizcilikle bir bağlantısı olduğunu düşünebiliriz. Şerbetdâr şerbetçi, muabbir rüya tabircisi, keyci dağılayarak tedavi eden, çarhacı dolap yapan, sırraciye bir çeşit derici, hilalci ise ya bildiğimiz anlamda bayrak veya alemlerin ucuna takılan hilali yapan veya hacamat denilen tıbbi uygulamayı yapan meslek erbabı olabilir. Bahsi geçen tekke “Hilalci Hanı” civarında olduğuna göre bu meslek erbabına mahsus bir han olduğu söylenebilir. Listede geçen bir başka meslek paşmak/başmakçı ayakkabıcıdır, tabakhane dericilik yapılan yere denir, Kavsarra kamıştan yapılan bir sepet türüdür, kıncı/kılıççı bıçak veya kılıç veya şiş yapana denir. Haffaf ayakkabı veya terlik yapana denilir, nalçacı veya nalıncı takunyacı demek olur, debbağ derici, kemankeş okçu, hakkâk oymacı, kethüda ise kâhyadır.

İsimlerinde meslek adlarını barındırmamalarına rağmen çeşitli meslek mensupları ile irtibatlı tekkeler de mevcuttur. Mesela Beyoğlu’ndaki Saadiyyeye mensup Ciğerim Dede tekkesi Karadeniz’den gelen gemicilerin yolculuğu fırtınasız, kazasız belâsız geçirmişler ise bu tekkenin kapısına adak olarak bir takım ciğer asarlarmış. Benzer şekilde

Beşiktaş'taki Yahya Efendi dergâhı da yine denizcilerin bu defa denize açılmadan evvel uğradıkları tekkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Denizcilik ahlakının bu tekkelerin mensup olduğu tarikatlarla (Saadiyye, Nakşibendiyye, Kadiriyye) bir yakınlığı, alakası var mıdır?

Eyüp'de bulunan Bedeviyye'ye mensup İslam Bey Tekkesi ise bir meslek erbabı ile irtibatını sistemli bir şekilde yürütmüştür: Zenbirciler. Yalnız bunlar sıradan zenbirciler değildir. İslam bey Bedeviyye Tekkesi İstanbul'daki Mısır kökenli Zenbircilerin bağlı olduğu bir nevi lonca merkezi durumundadır.

Sanatkârları da bir nevi meslek erbabı sayar isek bu durumda pek çok tekkenin adını sıralamamız gerekecektir. Zira tekkeler Osmanlı ve İstanbul hayatında sanatın ve sanatkârların hamisi gibi vazife görmüş, seçkin kitleleri bir araya getirmiş, teşvik etmiştir. Bazen bu ve çoğunlukla bu tekkelerin sadece müdavimleri değil doğrudan tekkenin şeyhi bir sanatkâr kimliği ile görünmüştür.

Fatih Şehremini'deki Bayramiyye'ye mensup Himmet Efendi Tekkesinin İstanbul'un sanat hayatında ve özellikle tasavvuf mûsikisinde önemli bir yeri vardır. Şair olan Şeyh Himmet Efendi'nin tasavvufî mahiyetteki şiirleri Hâfız Post, Sütçüzâde Hâfız Abdüllatif Efendi, Ali Şîruganî, Hacı Ârif Bey gibi bestekârlar tarafından bestelenmiş. Himmet Efendi'nin oğlu ve tekkenin ikinci postnişini olan Şeyh Abdullah Efendi de şair, bestekâr ve hattattır. Yetiştirdiği mûsikişinasların en ünlüsü, kendi tekkesinin zâkirbaşısı olan bestekâr Şîve Ahmed Çelebi'dir.

Beyoğlu Sötlüce'de bulunan Hasırcızaade Tekkesi de son şeyh Mehmed Elif Efendi döneminde çok parlak bir tasavvufi ve kültür hayatına sahne olmuştur. Devrin mutasavvıf sanatkarlarının uğrağı olmuştur. Tophane'deki Kadiri hane Tekkesi de tasavvuf kültürünün en parlak temsilcilerinden biri olmuş, Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1876) gibi çok yönlü sanatkârlar yetiştirmiştir. Aynı muhitte bulunan Galata Mevlevihanesi ise Mevlevî asitaneleri içinde en kıdemlisi olarak, şeyhleri tasavvuf aleminin seçkin simalarıdır. Musiki ve şiir başta olmak üzere çeşitli sanatlarda kıymetli eserler vermiş, seviyeli bir irşad ve sanat çevresi oluşturarak pek çok derviş ve sanatkâr yetiştirmiştir.

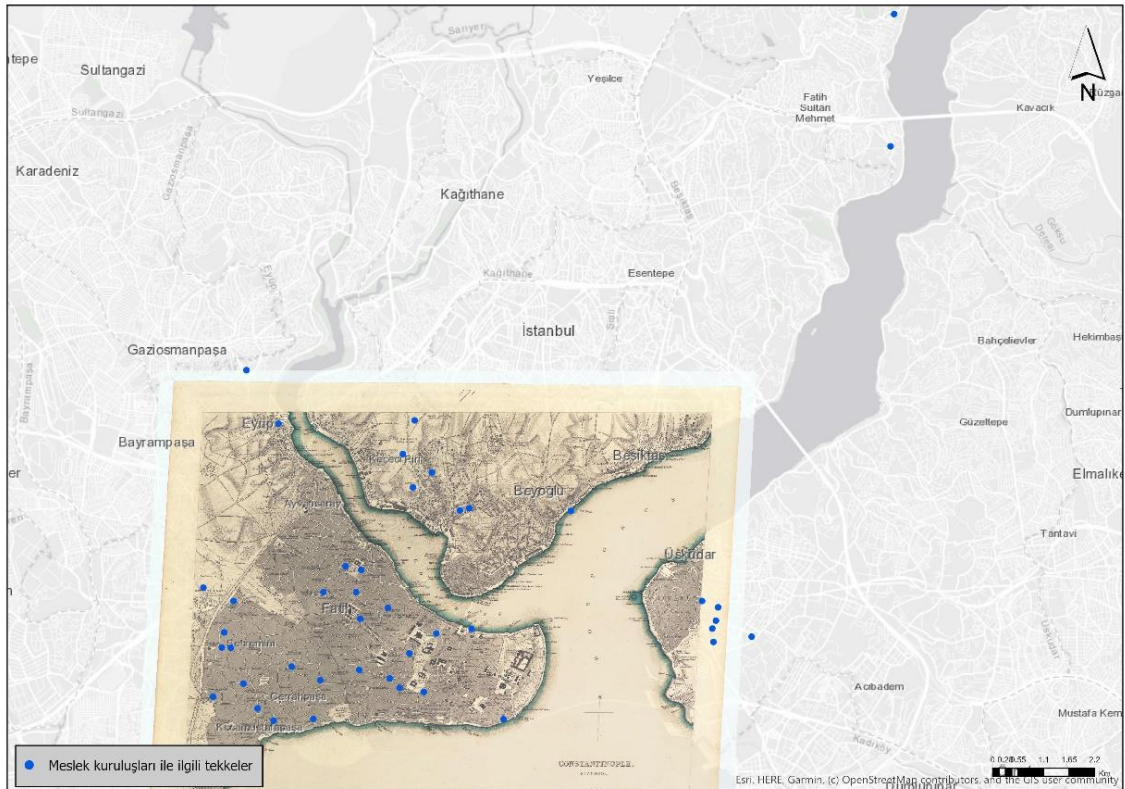
Eyüp Bahariye'deki Bahariye Mevlevihanesi de banisi Fahreddin Dede Efendinin şahsiyetinden kaynaklanan çok parlak bir tasavvuf, kültür ve sanat hayatına sahne olmuştur.

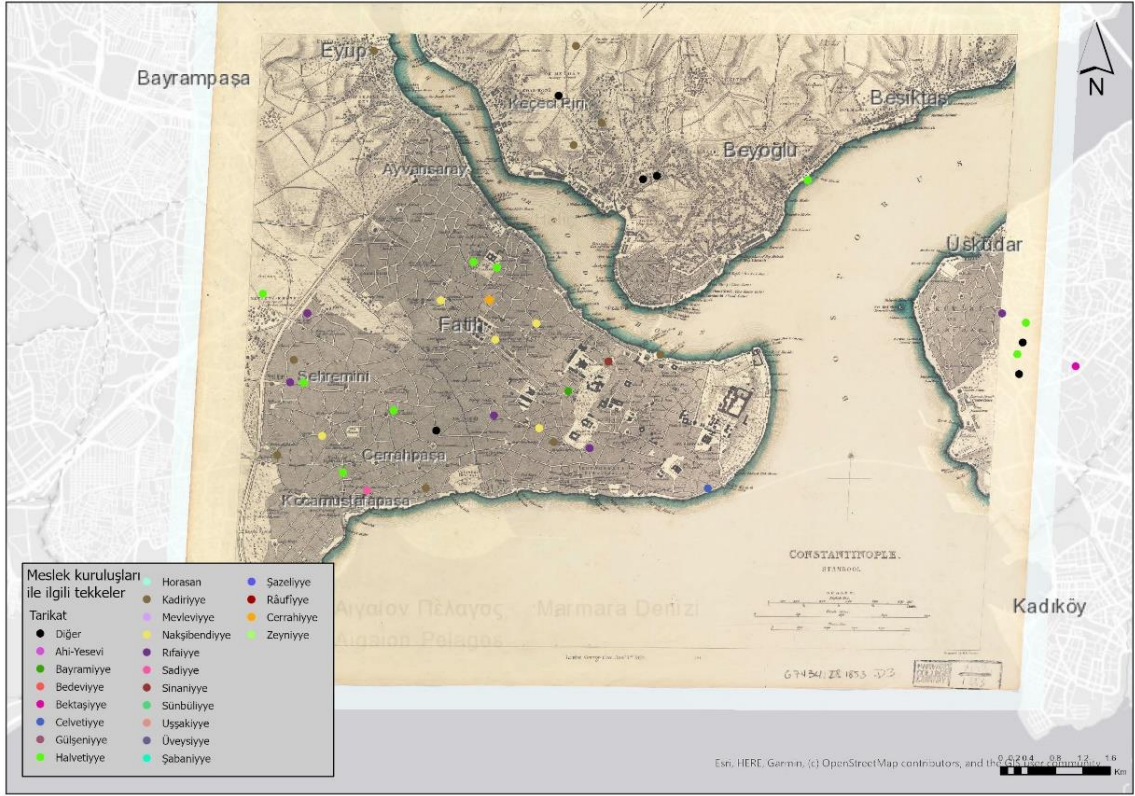
Eminönü Salkımsöğüt'te kurulmuş olan Aydınolu Tekkesi özellikle son şeyhi Şeyh İzzî Efendi'nin (1894-1920) meşihati sırasında kalabalık bir derviş topluluğuna sahip olmuş, diğer tarikat erbabından, ulemadan, devlet ricalinden, sanat ve musiki erbabından birçok kişinin feyz aldığı bir sanat muhitine dönüşmüştür.

Fatih'te bulunan Nakşibendiyye'ye mensup Râkım Efendi tekkesi Türk hat sanatının XIX. yüzyıldaki zirve isimlerinden olan Hattat Râkım Efendi tarafından kurulmuş ve kendi adıyla anılmıştır. Tekke hakkında çok malumatımız olmasa da hattatların Râkım Efendi başta olmak üzere bu tekke ile irtibatlı olduğunu düşünebiliriz.

Üsküdar Sultantepe'deki Nakşibendiyye'ye mensup Özbekler Tekkesi ebrucu, doğramacı, marangoz, oymacı, hakkak, mühürücü, dökmeci, tornacı, demirci, tesviyeci, makinacı, matbaacı, dokumacı vs olan 8.postnişin El-Hac İbrahim Efendi'nin (1904) meşihati sırasında İstanbul'un tarikat mensupları dışında çok sayıda sanat ve ilim erbabını çatısı altında toplamıştır. İbrahim Efendi kendi imkanları ile tekke içinde bir buhar makinası imal etmiş ve büyük ihtimalle ebru sanatını İstanbul muhitine tanıtan ilk kişi olmuştur. Aynı muhitte Doğancılar semtinde bulunan Aziz Mahmud Hüdayî Tekkesi de Osmanlı devri boyunca en parlak tasavvufî kültür merkezlerinden biri olmuştur. Hükümdarlar, hanedan ve saray mensupları, devlet ricali, ulema, musiki ve sanat erbabı dahil her sınıftan insanın ve sair tarikat ehlinde pek çok kişinin müdavim olduğu bir irfan ocağı haline gelmiş ve bu gelenek tekkenin postuna oturmuş şeyhlerce de sürdürülmüştür. Bu sanat tekkelerinin bulunduğu yerin-mahallenin, çevresinde yerleşmiş olan halkın tekkeyi ziyaret eden, müdavimi olan seçkin kitle ile yakınlık kurması, yüksek sanat ve ilim zevkinin sıradan halk ile mekân birlikteliği kurması demektir. Bu durumda Osmanlı halkının üst ve alt tabakalarının karşılaştığı ortak değerler ürettiği, benzeştirdiği yerler olduğu anlamı çıkarılabilir.

Cansever (2010) Osmanlı şehrini biçimlendiren ilkeleri anlatırken “Merkezi tek bir ahlakın, genel inanç sisteminin, dinin ve tasavvufun herkesi aynı şekilde terbiye etmesi aynı değerler sisteminin padişaha, sadrazama, vezire, baş mimara, kalfaya, devletin en köşesinde köydeki insana da aynı ruhun verilmiş olmasıyla sağlanıyordu” diyerek tekkelerde öğretilen tasavvuf ahlakının bütün topluma nasıl nüfuz ettiğini ifade etmektedir. Ancak bir kısmını listeleyebildiğimiz meslek tekkeleri de bunu ifade eder gibidir.

Harita 4. 10. Bir meslek ile irtibatlı tekkelerin dağılımları

4.4.8. Yapıldığında yeri arsa, bostan ve mesire olan tekkeler

Yukarıdaki Tablo 4.8’de 13 mesire, 6 arsa, 4 bostan üzerine kurulmuş tekke görülüyor. Bu tekkelerden büyük bir kısmı kuruldukları dönemde yerleşim yerlerinin dışında bulunmaktadır.

Haritada kurulduklarında ve hatta XIX. yüzyılda bile تنها yerlerde yer alan tekkeler görünmektedir. 1853 yılına ait İstanbul haritası tekkelerin yayılmış olduğu alanın bir kısmını göstermektedir. Bu alan dışında kalan yerlerde de tekkeler bulunmaktadır. Günümüzde bile kurulduğu zamanda olduğu gibi bugün de تنها yerlerde kalmış tekkeler bulunmaktadır. Bu tekkeler ya yol üstünde olup yolculara hizmet etmek ya gözetleme-denetleme görevini yerine getirmek veya mensuplarının eğitimi için özellikle bu yerlerde kurulmuş tekkelerdir.

Bu bölüm altında anılan tekkeleri kentsel iskanı sağlayıcı ve yerleşme çekirdekleri olmaları sebebiyle “kentsel odaklar” olarak adlandırmak mümkündür. Tekkelerin hem iskân hem de toplumun müşterek değerlerinin üretme ve yaygınlaştırma yerleri olduğu

düşünülürse bu tanımın oldukça yerinde olduğu görülecektir. Osmanlı devletinin bir şehirleşme politikası olarak kullandığı “şenlendirme” eylemi ise şehirleri fethettikten sonra yaptıkları imar faaliyetlerini, imarı, abad edilmesi, nüfuslandırılması, huzur ve güvenliğin ve iâşesinin temini gibi şehircilik ve şehirleşme faaliyetlerinin tümünü birden ifade etmek için kullanılmış bir ifadedir (Uğur, 2019). Fetihlerde, önceden giden veya fetih sonrasında yer gösterilen tarikat ehli kimseler, bölgenin Müslümanlaştırılması veya iskâna açması için tekkelerini söz konusu yerlerde kurar, çevreleri mensup, muhibban veya halkın yerleşimi ile kalabalıklaşır şenlenirdi. İstanbul’da da aynı politikanın devamını görmek mümkündür. Tekkelerin etrafının dervişlerin, muhibbanın, medet umanların yerleşimi sonucu kalabalıklaşması beklenilir bir durumdur. Ancak bunun yanında ıssız bir yere yerleşmektense var olan topluluğun yakınlarında bulunmak isteyen halkın da hem tekkelerden istifade etmek hem de yalnızlıktan uzak kalabilmek maksadıyla tekkelerin etrafını doldurduğunu görüyoruz. İstanbul özelinde ifade etmek gerekirse benzer bir eylemin tekkeler aracılığı ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Yeni bir mahallenin oluşması istendiğinde devlet eliyle kurulan bir tekke bu işlevi yerine getirirken, tekke mensuplarının seçtikleri bir konumda inşa ettikleri tekkeler de etraflarına akın eden halkın oluşturduğu mahallelerle çevrilir duruma gelmektedir. İstanbul’un hazirelerinin de şehirle iç içe olduğu düşünüldüğünde, tekke hazirelerinin çevrede yaşayanlarca ebedi iskân için tercih edilmesi de az görülen bir durum değildir. Bu sebeple bütün bu anlamları kapsayan bir tanım olarak tekkelerin aynı zamanda şehrin “şenlendirme odakları” olarak da adlandırılması uygun olacaktır.

Tablo 4. 12. Meskûn olmayan yerlerde kurulmuş tekkeler

İsim	Tarikat	Kuruluş Dönemi	Yer	Durum
Bayram Paşa Tekkesi	Kadiriyye, Bayramiyye, Halvetiyye	1601-1650	Fatih	Arsa
Taşçı Tekkesi	Kadiriyye	1851-1900	Fatih	Bostan
Vâlide-i Atik Tekkesi	Halvetiyye	1551-1600	Üsküdar	Arsa
Abdülhay Efendi Tekkesi	Celvetiyye, Sadiyye	1601-1650	Üsküdar	Arsa
Özbekler Tekkesi	Nakşibendiyye	1751-1800	Üsküdar	Mesire
Bedevi Tekkesi	Bedeviyye	1851-1900	Üsküdar	Mesire
Şeyh Ahmed Kartal Tekkesi	Kadiriyye	?	Üsküdar	Arsa
Balçık Tekkesi	Halvetiyye, Saadiyye	1451-1500	Eyüp	Mesire
Şah Sultan Tekkesi	Halvetiyye	1501-1550	Eyüp	Mesire
Kaşgari Tekkesi	Nakşibendiyye	1701-1750	Eyüp	Mesire
İzzet Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye	1751-1800	Eyüp	Bostan
Mustafa Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye	1751-1800	Eyüp	Arsa
Hatuniye Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Eyüp	Mesire
Şeyh Murad Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye; Mevleviyye	1851-1900	Eyüp	Mesire

Tablo 4.12. (devam)

Selami Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Eyüp	Arsa
Abdülâhad-i Nuri Tekkesi	Halvetiyye, Şemsiyye,		Eyüp	Mesire
Piyale Paşa Tekkesi	Kadiriyye	1551-1600	Beyoğlu	Arsa
Bademli Tekkesi	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	1501-1550	Beyoğlu	Mesire
Kasımpaşa Mevlevihanesi	Mevleviyye	1601-1650	Beyoğlu	Bostan
Eburrıza Tekkesi	Bedeviyye	1701-1750	Beyoğlu	Bostan
Hasırcızade Tekkesi	Sadiyye	1751-1800	Beyoğlu	Mesire
Durmuş Dede Tekkesi	Halvetiyye	1501-1550	Beşiktaş	Mesire
Yahya Efendi Tekkesi	Üveysiyye, Kadiriyye, Nakşibendiyye	1501-1550	Beşiktaş	Mesire

Bu tabloda da tarikatlara göre bir tasnif yapmak mümkün görünmüyor. Tarikatların yer seçimleri, burada da görüldüğü gibi benzerlik arz ediyor. Herhangi bir tarikatın bir sebepten şu veya bu türden bir yeri tercih ettiğini söyleyemiyoruz.

Yerleşimin en sıkı olduğu yerlerden olan Suriçi tekkelerin de en çok bulunduğu yerdir. Ancak zaten yerleşimi olan bir alan olması itibarıyla mesire tekke dediğimiz yapılanmalardan çok azı burada bulunmaktadır. Listemizden edindiğimiz bilgilere göre Üsküdar'daki beş tekke mesire yerlerine veya yapılaşmanın olmadığı yerlere kurulmuştur. Beş tekke Beyoğlu civarında, iki tekke Beşiktaş civarında kurulmuştur. En çok ise تنها bir yerleşim yeri olan Eyüp'te bulunmaktadır.

Şenlendirme odağı kabul edilebilecek tekkelerden birkaçına örnek vermek gerekirse: 1486 tarihinde Halvetiyye'ye mensup olarak kurulan Koca Mustafa Paşa Tekkesi, daha çok bilinen adıyla Sünbül Efendi Tekkesi en erken tarihli kentsel odak tekkelerindendir. Bizans devrinde meskûn olmayan bir yerde bulunan kilise-manatır tekke merkezli bir külliyyeye dönüştürülmüş ve bir taraftan iskânın sur içinde belirli kesimlere yığılmayarak dağıtılması sağlanmış diğer taraftan yeni fethedilmiş şehrin bu kesimi Müslümanlaştırılmış ve Türkleştirilmiş yani kolonize edilmiştir (Tanman, 1990, s.807). Tam bir kentsel odak örneği olan Koca Mustafa Paşa tekkesi etrafında halkın gelip yerleşmesi ile oluşan mahalle bugün bile İstanbul'un en kalabalık semtlerinden biridir.

Tanman'a göre 1491'de kurulan Galata Mevlevihanesinin en önemli özelliği Osmanlının kuruluşundan beri uyguladığı "şenlendirme" olarak adlandırılan tekkeler ile bağlantılı iskân ve kolonizasyon politikasının uygulandığı bir tekke oluşudur. Fetihden önce surlarla çevrili Galata kasabasının çevresi meskûn değildi. Tekke surların hemen dışında

kurulmuştı. Tekke çevresinde başlayan yerleşime ek olarak Galata bölgesinden taşan yerleşimin de tekkenin etrafını sardığı söylenebilir. Mevlevihanenin Müslüman olan olmayan herkes için bir cazibe merkezi olduğu düşünülürse, fonksiyonlarının mekânsal iskân ile sınırlı kalmadığı toplumun müşterek değerlerinin kozmopolit Galata yerleşimcileri arasında yaygınlaştırıldığı gerçek bir şenlendirme odağı haline geldiği de söylenebilir.

1573'de Beyoğlu Kasımpaşa'da Kaptan-ı Derya Piyale Paşa tarafından muhtemelen Mimar Sinan'a yaptırılan Kadiriyye'ye bağlı Piyale Paşa Tekkesinin bölgenin iskânı için bilhassa burada kurulduğu bilinmektedir (Tanman, 1990, s.18). Piyale Paşa'nın yanında bölgenin Türk yerleşimcilere açılması ve yeni bir mahallenin oluşmasını temin amacıyla Kasım Paşa da görevlendirilmiş, bir külliye inşa ettirdiği semt onun adıyla anılmıştır. Ancak Piyale Paşa tekkesi civarına gelip yerleşenlerce oluşan mahallenin odağı olmuştur. Mesire-tekke diyebileceğimiz tekkelerin en ilginç örneklerden biri Yahya Efendi Tekkesidir. Esasında ilginç olan dini ilimler ve tasavvuf dışında tıp, astronomi, matematik, geometri, çiçekçilik, edebiyat gibi o devirde olabilecek bütün konularla ilgilenen Yahya Efendinin kendisidir. Yahya Efendi birkaç yerde kurduğu tekkeler günümüze kadar yaşayan yerleşimlerin odağı olmuştur. 1521'de memleketi Trabzon'dan İstanbul'a gelerek önce Yuşa Tepesi civarına yerleşen Yahya Efendi Yuşa tepesinden Yoros Kalesine ve sahile kadar uzanan geniş arazi içinde birçok ev, han, dükkân, fırın, Kabakoz'da çiftlik kurarak adeta kendi elleri ile bir mahalle oluşturmuştur. Yoros'da mescid, medrese, hamam inşa ettirdiği ve bu şekilde İstanbul'da biri tıp medresesi olmak üzere 5 adet medresenin banisi olduğu bilinmektedir. Buradan ayrılarak Yıldız, Çırağan ve Denizcilik Okulu'nun arsalarını da kaplayan büyük bir toprak üzerinde bu defa içinde Yedigözlü kayıkhanesi, bahçeler, havuz, bahçıvan odaları, menzil (ev), ekmekçi, kulluk (karakol), ayazma ve çeşmenin var olduğu, ayrıca türbe civarında 60 adet, Beşiktaş ve Ortaköyde 10 adet, toplam 70 arsa ve evin bulunduğu vakfı ile bir başka mahalle-yerleşim kurduğu söylenebilir. (Tanman, 1990, s. 626) Yahya Efendi'nin kurduğu tekkeler İstanbul'da iki mahallenin odağı olmuştur.

Bir başka mesire tekkesi yani şenlendirme odağı da Ertuğrul Tekkesidir. Ertuğrul tekkesi 2.Abdülhamid tarafından Şazeliyye'ye mensup Hamza Zafir Efendi adına tesis edilmiştir.

belirleyebildiğimiz 443 tekkenin çoğu Suriçi’nde ve diğerleri sırasıyla Üsküdar, Galata ve Eyüp’tedir.

Listelerimizin üçü İstanbul’u Ayasofya Civarı, Aksaray, Fatih ve Edirnekapi, Haseki Sultan, Kocamustafapaşa, Anadolu Tarafı Üsküdar, Sur dışı, Eyüp Sultan, Kasımpaşa-Tophane-Rumeli Sahilleri (veya Kavağı) olarak yani konumlarına göre ayırmıştır. Diğerlerinin bir kısmı mukabele günlerine göre biri kendi tasnif ettiği bölgelere bir diğeri ise belediye bölgelerine göre tasnif etmiştir.

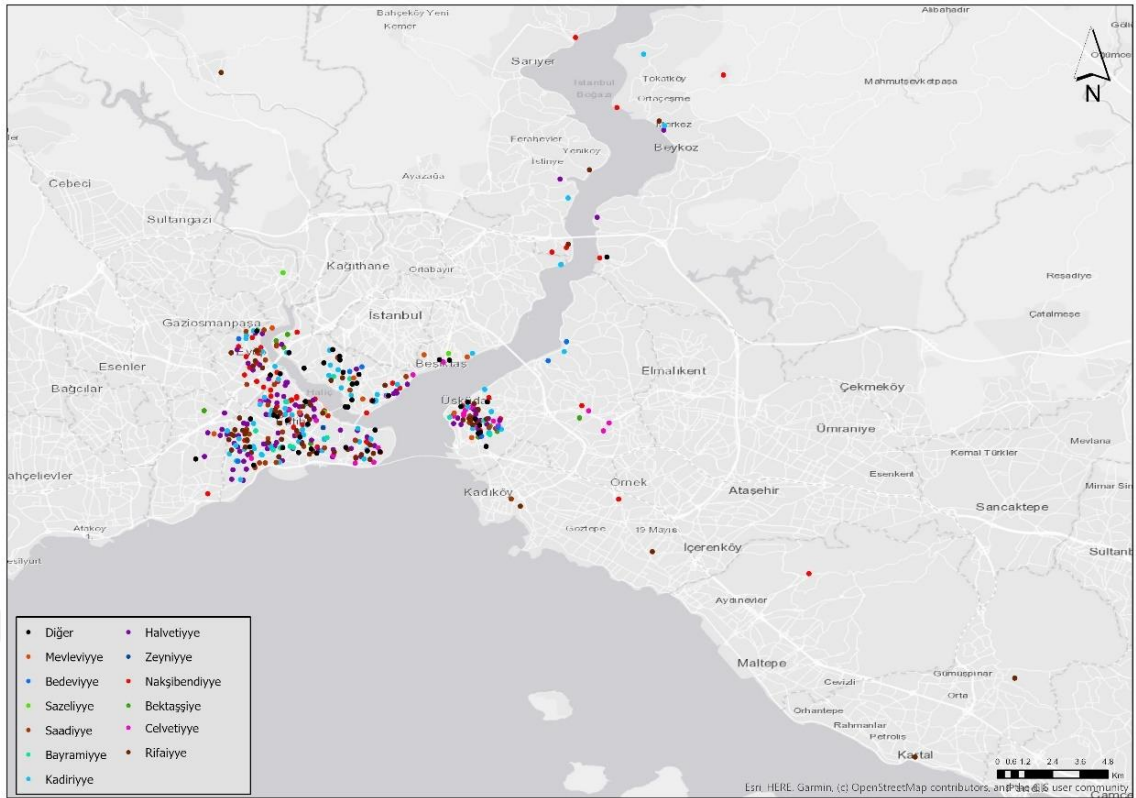
Biz de Fatih, Eyüp, Üsküdar, Beyoğlu, Zeytinburnu, Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Kartal sıralaması ile bir tasnif yapacağız. Ancak tekkelerin zaman içinde mensubiyetlerini değiştirmiş olmaları, farklı listelerde farklı tarikatlarla kaydedilmiş olmaları veya birden fazla mensubiyetlerinin olduğu bilgisini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Tablo 4. 13. Semtlere göre tekke sayıları

	Fatih	Üsküdar	Beyoğlu	Eyüp	Beşiktaş	Sarıyer	Beykoz	Zeytinburnu	Kartal
Tekke sayısı	226	84	55	41	10	7	9	5	3

Görüldüğü üzere Fatih olarak adlandırdığımız Suriçi bölgesi en yüksek sayıda tekkeye sahip semt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölge listelerde Ayasofya civarı, Aksaray, Kocamustafapaşa, Şehremini, Fatih-Edirnekapi, Haseki olarak gösterilmiştir.

Üsküdar bölgesi içinde Kadıköy’de bulunan dört tekkeyi, Merdivenköy’deki Şahkulu, Zühdü Paşa mahallesindeki Abdülbaki Efendi, Kuşdili’ndeki Hamidiye, Kozyatağı’ndaki Abdülhalim Efendi tekkelerini de içermektedir. Kadıköy “Kadı Karyesi” adı altında Üsküdar’a bağlı bir semt durumunda olduğundan bu tekkeler Üsküdar kaydında tutulmuştur. Listede görülen 84 tekke ile Üsküdar en çok tekke barındıran ikinci ilçedir. İstanbul’un en eski yerleşim yerlerinden biri olması dolayısıyla yoğun bir tekke dağılımına sahiptir.

Harita 4. 12. Semtlerde tekke görünümleri

Beyoğlu bölgesi ise Galata, Kasımpaşa, Karaköy, Sütlüce, Hasköy Ok Meydanı bölgelerini içermektedir. Özellikle XIX. Yüzyılda gayrimüslim tebanın yoğun olarak yaşadığı bölge olarak Beyoğlu'ndaki tekke sayısı dikkate değerdir. Manevi açıdan en çok önem verilen bölge olarak Eyüp'teki tekke sayısından bile daha fazla tekkeyi barındırmaktadır.

Eyüp de tekkelerin yoğun olarak bulunduğu dördüncü ilçedir. Eyüp'ün İstanbul halkı ve tarikatlar nazarındaki manevi önemine binaen 41 tekkesinin olması doğaldır. Eyüp'ten oldukça uzak bir noktada, Alibeyköy'de bulunan Şazeli tarikatına bağlı Abdullah Ağa tekkesi de yakın civarında bulunan bir tekkedir.

Kartal'da bulunan 3 tekkeden Daver Baba Tekkesi İstanbul ve civarında kurulmuş en eski tekkedir. Bu bakımdan Kartal İstanbul'un bugünkü sınırları içinde tekke kurulan ilk semttir.

Harita 4. 12'de de görüleceği üzere tekkeler Suriçi, Üsküdar merkez ve Eyüp merkez'de yoğunlaşmışlardır. Ancak Galata bölgesi de tekkelerin çokça bulunduğu yerlerdendir. Bu

bölgelerin dışında da tekkeler görülse de bunlar yerleşim yerlerine mesafeli ve seyrek konumludur. Tekkeler tarikatlara göre tasnif edildiğinde de benzeri bir dağılım görülmektedir (bkz. Tablo 4.14).

Tablo 4. 14. Tekke ve tarikatların semtlere göre konumları

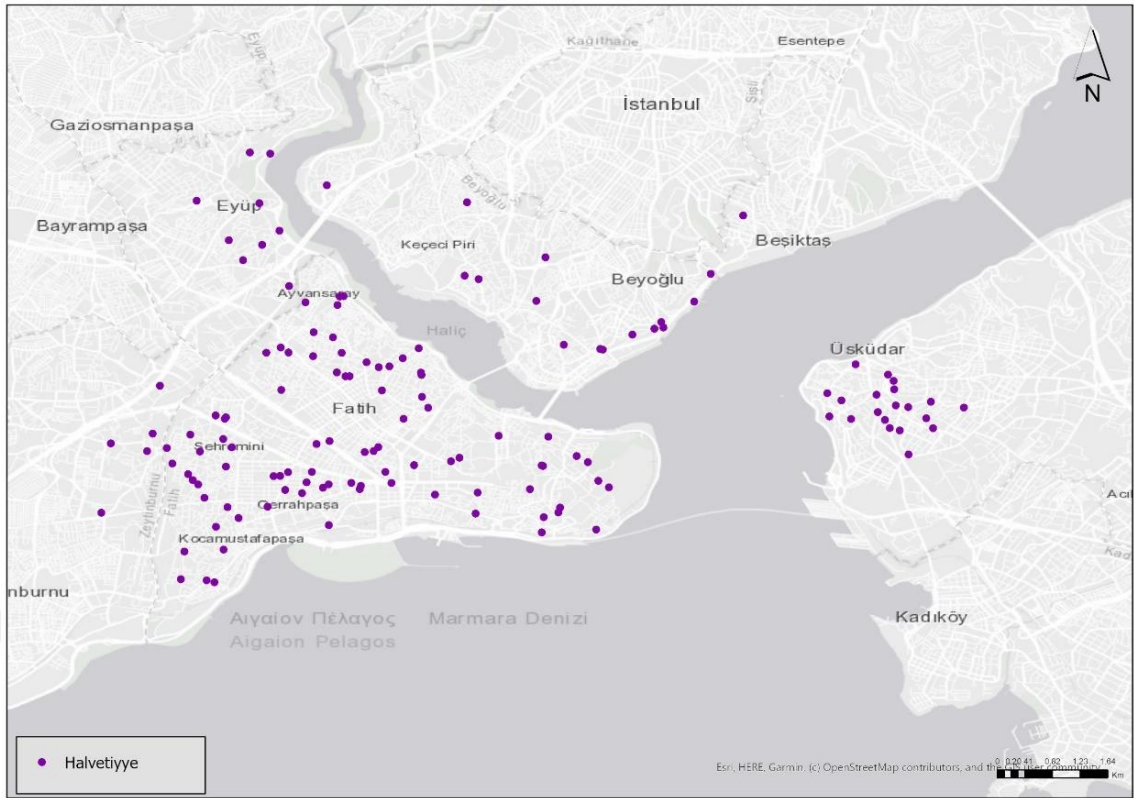
Tarikatlar	Fatih	Üsküdar	Beyoğlu	Eyüp	Beşiktaş	Sarıyer	Beykoz	Zeytinburnu	Kartal
Halvetiyye	90	20	13	9	3	4	4	5	1
Nakşibendiyye	51	13	6	19	4	3	5	2	1
Kadiriyye	43	8	15	8	1	2	2		1
Rıfaiyye	36	10	3	6		2	1		2
Saadiyye	17	8	4	7					
Celvetiyye	12	16	2		1				
Bayramiyye	9	3	2	2					
Bektaşîyye	3	6	5	2		1		2	1
Mevlevîyye	1	2	2	1	2			1	
Şazeliyye	1			1	1				
Bedevisiyye	1	4	2	1					

4.5.1. Halvetiyye Tekkeleri

149 tekkesi ile en çok Suriçi sonra Üsküdar'da yerleşmiş olan ve İstanbul'daki en yaygın tarikat olarak Halvetiyye tekkeleri, şehrin bütün bölgelerine yayılmış durumdadır. Nakşibendiyye ile birlikte her bölgede tekkesi bulunan Halvetiyye'nin en belirgin özelliği hemen her bölgede en çok tekkesi olan tarikat olmasıdır. Bu durum Halvetiyye'yi, âsitânesi İstanbul'da bulunan kolları bakımından bir İstanbul tarikatı haline getirmektedir, denilebilir. Halvetiyye'nin çeşitli kollarının âsitâneleri de şehre yayılmış durumdadır. Sümbüliyye kolunun âsitânesi Kocamustafapaşa'daki Kocamustafapaşa Tekkesidir. Nüfus yoğunluğu bakımından İstanbul'un üçüncü büyük semti olarak Kocamustafapaşa, Şehremini, Silivrikapı ve Cerrahpaşa'yı kapsayan bölge 1882 (Karpaz, 2010) ve 1885 sayımlarında "Cerrahpaşa" olarak belirlenmiştir (Behar, 2003). Halveti-Sümbüli âsitânesinin merkezi olan semtte 123.037 kişi yaşamaktadır. Kocamustafapaşa Tekkesi âsitâne olması sebebiyle 37 kişiyi barındıran büyük bir tekkedir. Tekkenin etrafında Halveti tekkeleri vardır ama bir yığılma göze çarpmamaktadır. Âsitâne varken başka tekkelere gerek duyulmaması bir sebep olabilir. Bölgenin meşhur tekkelerinden

olan Hekimzade Ali Paşa Tekkesinin etrafı da kalabalık değildir. Mahallelilerin bu cazibe merkezlerine ilgisi diğer tekkelerin kurulmasına elvermemiş olabilir. Kayıtlara “Yedikule civarındaki Sünbülüye’den Mirahur Tekkesi” olarak geçmiş olan merkez tekkenin de 25 kişilik nüfusu ile bölgenin kalabalık tekkelerinden olduğu görülmektedir. Rum nüfusun oldukça yoğun olduğu bu eski yerleşim yerindeki tekke dikkat çekmektedir.

36 tekkenin yerleştiği bölgedeki asıl yoğunluk Şehremini ve Cerrahpaşa kesiminde göze çarpmaktadır. Şehremini bölgesinde Rıfai tekkelerine benzer bir yığılma söz konusudur. Bu yığılma Şehremini’ye Silivrikapı ve daha çok Mevlevihane Kapısı yönünden giren yolun çevresindedir. Tekkelerin daha az yerleşime sahip bu bölgede yoğunlaşması, yerleşimi teşvik için olabileceği gibi, surların hemen dışında olan Yenikapı Mevlevihanesi ve Merkez Efendi tekkelerinin cazibesi sebebiyle de olabilir. Sünbülüye kolunun pir evi sayılabilecek olan Merkez Efendi tekkesi 21 kişiyi barındırmaktadır. Tekke surların hemen dışında تنها bir yerde kurulmuşken çevresini saran mahallesinin içinde kalmış, kalabalıklaşmıştır. Şehremini civarında kendi tekkelerinin bolluğu yanında Rıfai ve Saadi tekkeleri ile yakındır. Cerrahpaşa boyunca ilerleyen Yüksekaldırım yolunun güneyinde de bir yoğunlaşma vardır, caddenin kuzeyi ise daha çok bostanların olduğu bir mevkiidir. Ulaşımın kolaylığı bu yoğunlaşmaya sebep olabilir. Yedikule, Samatya tarafındaki tekkeler, gayrimüslim nüfusun da yaşadığı bölgelerde kurulmuş olmaları sebebiyle daha az sayıda olsa da beş tanedir ve irili ufaklı kiliselerle bir arada bulunmaktadır. Rıfaiyye’nin de çokça yerleştiği görülen bölgede Kadiriler de bulunmakta, Nakşibendiyye ise çok daha az temsil edilmektedir.

Harita 4. 13. Bilâd-ı Selâse'de Halvetiyye Tekkeleri

1885 nüfus sayımına göre “Fatih” belediye dairesi denilen bölge içine kabaca Edirnekapi, Çarşamba, Zeyrek, Sarmaşık, Horhor ve Eyüp semtleri dahildir. Bölgede, Cerrahpaşa tarafına oranla daha çok çeşitte tarikatın daha çok tekke ile varlık gösterdiği dikkati çekmektedir. 22 kişilik nüfusu ile oldukça kalabalık bir tekke olan Cerrahiyye kolunun âsitânesi, Nureddin Tekkesi Karagümrük’te bulunmaktadır. Tekke hem Halvetiyye’nin hem semtin en kalabalık tekkelerindendir. Bu tekkenin etrafında bir yığılma göze çarpmamakla birlikte yoğunlaşmanın burada olduğunu söyleyebiliriz. Tekkenin yakınlarında irili ufaklı medreseler ve Yavuz Sultan Selim camii bulunmaktadır. Benzeri bir yoğunlaşma Yavuz Sultan Selim camii sebebiyle bu ismi almış olan semtte ve Çarşamba tarafında da göze çarpmaktadır. Karagümrük İstanbul kültürünün en iyi temsil edildiği, uleması, talebesi, ilim ehli insanları, medrese ve tekkeleri çok bir bölgedir. İstanbul’un en yaygın ve tekkesi en çok tarikatı olarak Halvetiyye’nin Fatih’teki tekke dağılımı nüfus yapısı ile uyumludur. Karagümrük’ün diğer tarafı olan Sarmaşık mahallesi özellikle sur dibine doğru Romanların yerleştirildiği bir bölge olarak tekkeler bakımından tenhadır. Bununla birlikte Sarmaşık’ın bir ucu Yenibahçe denilen ve genellikle bostanlardan oluşan mevkiye dayandığı için yerleşimin de az olduğu düşünülebilir.

Edirnekapi tarafı Ayvansaray'a kadar daha çok gayrimüslimlerin yerleşim alanıdır. Ayvansaray'dan başlayarak da sahil boyu özellikle Fener semti de daha çok gayrimüslimlerin yerleşim alanıdır. Dolayısıyla kiliselerle yanyana Ayvansaray'da bir, Balat'ta üç Halveti tekkesi görülmekte ancak Fener'de hiç tekke görülmemektedir. Bir liman olan Balat'ta denizcilerin çoğunlukta olması ve XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Musevi yoğunluğun azalması burada tekkelerin varlığını açıklarken, Ayvansaray ve Fener'deki seyreklik de gayrimüslim yoğunluğu ile açıklanabilir. Yine bir liman bölgesi ve bekarların çok olduğu Cibali sahilinde yeniden görülen tekkeler buradan Yavuzselim'e uzanan bir çizgide sıralanmışlardır. Bir mahalle görünümü olan Zeyrek'te ise dört, Horhor'da ise üç tekke görülmektedir. Bir Nakşi bölgesi denilebilecek Sarıgözel mahallesinde ise hiç Halveti tekkesi görülmemektedir. Suriçi'nde Halveti tekkeleri 13 yerde Kadiri tekkesi, 8 Rıfai, 6 Nakşi tekkesi ile yanyanadır. Eyüp'te Halveti tekkeleri daha çok Eğrikapi ve Otlukçuçayırı denilen kısımda görülmektedir. Biri Düğmeciler'de, biri merkezde diğer ikisi ise Bahariye tarafındadır. Halveti tekkeleri için Eyüp'te bir yoğunlaşmadan söz edilmesi mümkün görünmemektedir, 8 Halveti tekkesi semte dağılmışlardır denilebilir. Mesire yerleri ile çevrili, Eyüp merkezde artan yerleşmesi ile sakin bir sur dışı bir yerleşimi olan Eyüp'te bir Nakşi yoğunluğu düşünülürse Halvetiyye'nin seyrek yerleşimi anlamlı sayılabilir.

Tekke sayısı bakımından seyrek ancak nüfus yoğunluğu bakımından İstanbul'un ikinci kalabalık semti olan Beyazıt 1885 sayımında 1. Daire olarak kaydedilmiş ve 151.933 nüfusa sahiptir. Daha çok saray ve saray çevresi, devlet ve hükûmet merkezleri, işyerleri, çarşı-pazar esnafı ve liman çevresinden oluşan Beyazıt bölgesinde 19 Halveti tekkesi bulunmaktadır. Hükümet merkezi olan Babıali civarında dört, bürokratların ve hanedan mensuplarının saraylarının bulunduğu Küçük Ayasofya, Kumkapı civarında dört, Aksaray civarında 3, Çemberlitaş'ta civarında üç, Saraçhane civarında yine üç tekkesi bulunmaktadır. Unkapanı'nda Halveti tekkesi görünmemektedir. Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında daha seyrek bir dağılım görünse de bunun işyerlerinin çokluğu sebebiyle olduğu düşünülebilir. Halvetiyye tarikatının Kuşadaviyye kolunun Aksaray'da bulunan âsîtânesi etrafında Halvetiyyenin 3 tekkesi vardır. Burası daha çok yeniçerilerin yerleştiği bu sebeple huzursuzlukların sıkça yaşandığı bir bölgedir. Bununla birlikte oldukça büyük bir alanı kaplayan Küçük ve Büyük Langa Bostanları da buradadır. Bu

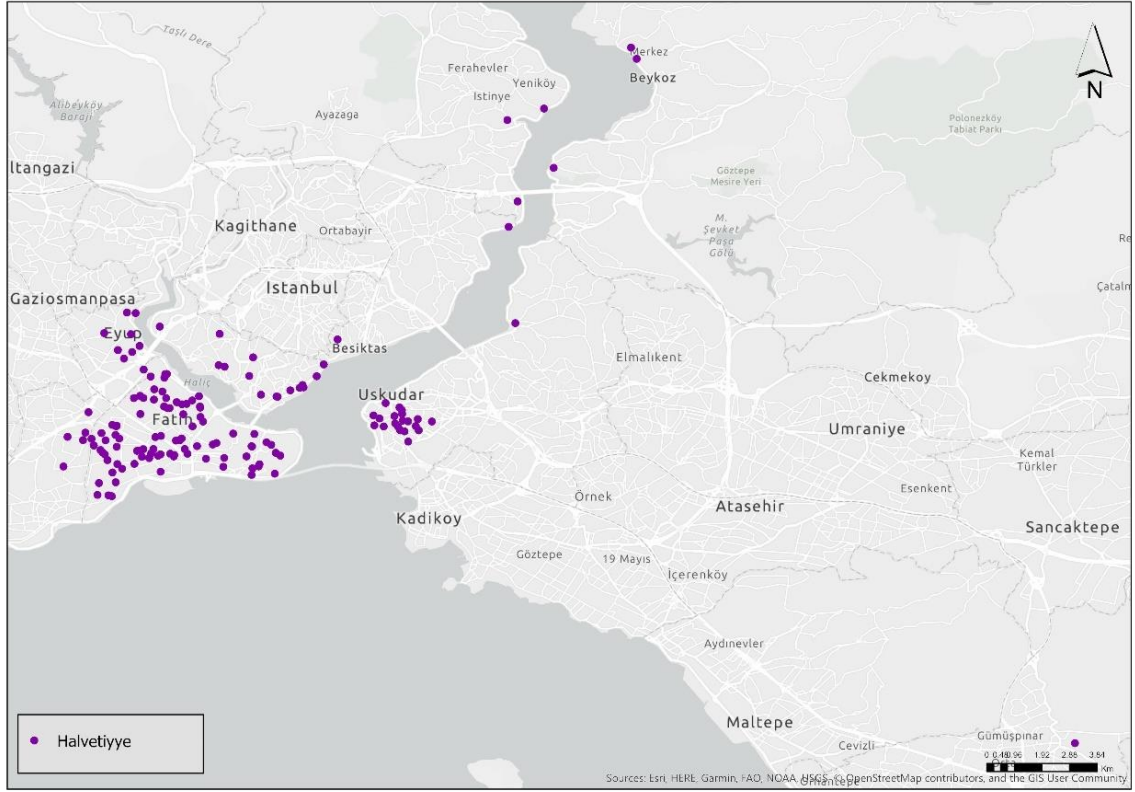
sebeple Aksaray, diğer bölgelere oranla daha az yoğunlukta bir nüfusa sahiptir. Yerleşimle orantılı olarak daha az tekke barındırıyor olmalıdır. Devlet ricali ve kurumlarının yoğun olarak bulunduğu aynı zamanda canlı bir ticaret bölgesi olması sebebiyle esnafın da çok olduğu Beyazıt bölgesinde 14 tekke ile en çok Halvetiyye olmak üzere, 12 tekke ile Kadiriyye, 8 Rifaiyye, 6 Nakşibendiyye, 2 Celvetiyye, 1 Bayramiyye ve 1 de Saadiyye tekkesi bulunmaktadır. İstanbul genelinde sayıca az olan Bedeviyye, Şazeliyye ve Mevleviyye'ye mensup tekkeler Beyazıt'a yerleşmemiştir.

1885'te 231.293 nüfusuyla İstanbul'un en kalabalık semti Beyoğlu'nda 14 Halveti tekkesi görülmektedir. Sötlüce, Hasköy, Kasımpaşa, Galata, Tophane semtlerini barındıran Beyoğlu'nda Halveti tekkelerinin Fındıklı Tophane sahilinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Meclis-i Mebusan, Fındıklı Sarayları, Tophane-i âmire gibi önemli devlet yapılarının bulunduğu bölgede bu yoğunluk dikkat çekicidir. Ancak Uşşakiyye'nin Kasımpaşa'daki âsitânesi ise yerleşim yerlerinin arasında ve tek başına kalmış olduğu görünmektedir. Çevresi bostanlar, tarlalar ve çiçek bahçeleri ile kaplıdır. Hacıahmed Efendi mahallesi evleri çok seyrek biçimde bu arsalar arasına serpiştirilmiştir. Galata aslında Kadiriyye tarikatının yoğun olduğu bir bölge ise de Halvetiyye 13 tekkesi ile bölgenin ikinci büyük tarikatıdır. Gayrimüslim nüfus yoğunluğu ile canlı bir ticaret merkezi olmasının yanında şehre gelen yabancıların da burada bulunması, yabancı ülke misyonlarına ev sahipliği yapması sebebiyle Beyoğlu İstanbul'un işlek ve dışarıya açık kapısı gibidir. Hemen her tarikatın temsil edildiği semtte elçilikler, sinagoglar, kiliseler, Rum, Ermeni, Musevi azınlıklar ve onların Osmanlı toplumu ile kaynaşmış halleri arasında tekkelerin fonksiyonları ayrı bir önemi haiz olsa gerektir. Galata'da seyrek olan Halveti tekkeleri Bedeviyye tekkesine ve Fındıklı sahilinde ise Kadiri ve Nakşi tekkelerine yakındır. İstanbul'un dördüncü büyük semti Üsküdar 1885 sayımında 90.667 nüfusa sahip görünmektedir. Gayrimüslim azınlıklarıyla birlikte Üsküdar klasik bir İstanbul semtidir. Camileri, imaretleri, çarşıları, medreseleri, yalıları ve köşkleri ile gözbebeği olan semtlerden biridir. İstanbul Ansiklopedisi'nde "nüfusu oluşturan öğelerin başında "askeri taifenin ayan ve eşrafı" gelmekte, onları "alimler ve salih kişiler, fakirliğe kanaat edenler, gemiciler ve kayıkçılar" izlemektedir" denilmektedir (Mazlum, 1994: 344). Kendine mahsus kitlesi sebebiyle Üsküdar tarikatların yoğun biçimde ilgi gösterdiği yerlerdendir. Bunda Doğancılar yokuşu yakınlarındaki Celveti âsitânesi Hüdayi Dergâhının da payı

büyüktür. Üsküdar'a inen Çavuş Deresi, Bülbül Deresi kıyıları meskenlerin olduğu kadar tekkelerin de yoğunlaştığı yerlerdir. Üsküdar merkezi, Gündoğumu caddesi civarı itibariyle 20 Halveti tekkesine ev sahipliği yapmaktadır. Üsküdar merkezi Yeni Valide ve Mihrimah Sultan cami-tekkesi etrafında gelişmiştir. Bir âsitâne olmasa da Üsküdar'ın en meşhur Halveti tekkesi olan Valid-i Atik tekkesinin etrafı Halveti tekkelerinin yoğunlaştığı yerdir. Hemen yakınındaki Çinili Cami yakınlarında da Halveti tekkeleri vardır. Üsküdar'daki Halveti tekkeleri meskenlerin dağıldığı yerlere ve diğer tekkelerin yoğun olduğu bölgelere yerleşmişlerdir. Bunun yanında Salacak tarafına da dört tekke bulunmaktadır. Celvetiyye'nin merkezi konumda olduğu düşünülürse Halvetiyye Üsküdar'da Celvetiyye, Nakşibendiyye ve Rıfaiyye ile komşudur. Üsküdar'da 24 Halveti, 19 Celveti tekkesi dikkati çekmektedir. Bunları 15 Nakşi, 11 Rıfai, 9 Bayrami, 8 Kadiri, 4 Saadi, 2 Bedevi, 1 Mevlevi tekkesi takip etmektedir. Şazeliyye'nin Üsküdar'da tekkesi bulunmamaktadır.

Surların hemen dışında olan ve yerleşimin olmadığı bostanlar ve kırlarla kaplı Zeytinburnu bölgesinde toplam 5 tekkenin bulunduğu görülmektedir. Bu tekkeler bir şekilde Halvetiyye ile irtibatlıdır denilebilir. Zira bunlar farklı listelerde farklı tarikatlara mensup gösterildiklerinden Halvetiyye'ye de mensup görünmektedirler. Muhtemelen şehrin dağdağasından uzak kalmak düşüncesi ile şehrin bu kesimine yerleşmeyi tercih etmiş olmalıdırlar.

Boğaz'ın her iki yakasına da serpiştirilmiş Halveti tekkeleri bulunmaktadır (bkz. Harita 4.14).

Harita 4. 14. Halvetiyye tekkeleri

Bu tekkeler hem şehirden uzak olmak hem de küçük yerleşimler halinde boğaz boyunca sıralanan meskûn alanlara hizmeti amaç edinmiş olmalıdırlar. İki Rumeli Hisarı'nda iki İstinye ve Yeniköy tarafında tekke vardır. Karşı sahilde ise bir Çengelköy'de üç tekke de Beykoz sınırları içindedir. Beykoz'daki iki tekke merkezde yer almaktadır. Kanlıca'daki Şeyh Atâ Tekkesi kayıtlara hem Halveti hem Nakşi olarak geçirilmiştir. Boğaz boyunca Nakşibendiliğin yanında diğer büyük tarikatlardan sadece Rıfaiyye ve Kadiriyye'nin tekkeleri de bulunmaktadır. Tenha yerlerde mekân tutan Halveti tekkeleri Beykoz'da Kadiri tekkesine komşudur.

Tekke sayısı ve şehre dağılımları itibariyle Halvetiyye tekkelerinin bulundukları yerdeki yoğun tarikata göre diğer tekkelerle mekânsal anlamda yakın olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin Eyüp'te yoğun olan tarikat Nakşibendiliktir ve Halveti tekkeler burada en çok Nakşibendi tekkelerine ikinci olarak da Rıfai tekkelere komşudurlar. Listelerde Halvetiyye'ye kayıtlı olan tekkeler, Nakşibendiyye, Bayramiyye, Kadiriyye, Saadiyye'ye de kayıtlı göründüklerinden bu tarikatlarla da irtibatlıdır denilebilir.

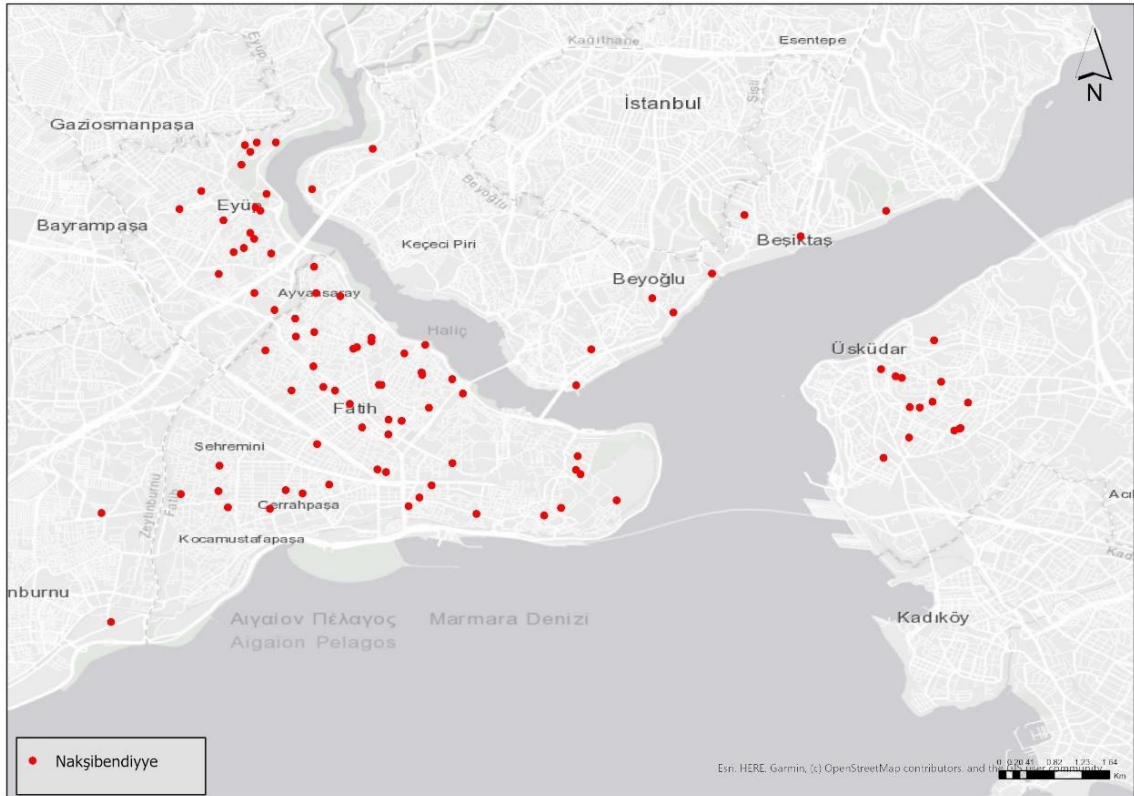
4.5.2. Nakşibendiyye Tekkeleri

Listelerde 104 tekkenin irtibatlı olduğu görülen Nakşibendiyye'nin Suriçi'nde toplam 51 tekkesinin olduğu görülmektedir. Nakşibendiyye ikinci olarak en çok Eyüp'te bulunmaktadır ve diğer tarikatlardan ayrılacak biçimde bu bölgede en çok tekkesi olan tarikattır. 8 tekkesi ile Nakşibendiyye'ye en yakın sayı Halvetiyye'ye aittir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Nakşibendilikte merkez tekke, pirevi, âsitâne uygulaması bulunmamaktadır. Buna nispetle bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Cerrahpaşa bölgesinde yani Kocamustafapaşa, Şehremini ve Cerrahpaşa'yı kapsayan alanda Nakşi tekkelerinin Silivrikapı yolu civarında yoğunlaştıkları görülmektedir. Bostanların ve Halveti ve Kadiri tarikatları ile irtibatlı olan Hekimoğlu Ali Paşa tekke külliyesinin yakınlarında üç tekkenin varlığı dikkati çekmektedir. Merkez tekkeler arasında "Silivrikapı civarındaki Nakşî Bâlî Tekkesi" olarak adlandırılan ve merkez tekkeler arasında sayılan Bâlî Süleyman Ağa tekkesi 38 kişilik nüfusu ile bu bölgede yer almaktadır. Gayrimüslim nüfusun bulunduğu yerlerde, Yedikule ve Samatya bölgelerinde Nakşi tekkesi görülmemektedir. Surdışında ise biri Kazlıçeşme'de diğeri hemen Yeniköy Mevlevihanesi karşısında iki Nakşi tekkesi görülmektedir. Mevlevilik ile Nakşilik arasında diğer birkaç tekkede görülen iç içelik burada karşılıklı bir konumu ortaya çıkarmış olmalıdır. Bölgedeki Nakşi tekkeleri genellikle bütün tekkelerin yerleştiği yerlerdedir. Ahşap meskenler arasında irili ufaklı hayır eserlerinin yoğun biçimde yer aldığı bu muhitte tekkelerin bu yapılar arasında halkın talep ve ihtiyaçlarına göre dağıldıklarını söylemek mümkündür. 2'si sur dışında olmak üzere burada 11 Nakşi tekkesi görülmektedir. 36 Halveti tekkesinin yanında 11 Nakşi tekkesinin varlığı bu bölgede Halveti varlığının durumunu göstermektedir. Elbette Halvetiyye'nin bütün semtlerde bu yoğunluğa sahip olduğunu söylemeye gerek yoktur.

Fatih olarak adlandırılan bölgeye gelindiğinde ise daha yoğun bir dağılım görülmektedir. Özellikle Sofular, Horhor, Sarıgözel, Edirnekapı, Çarşamba-Sultanselim kısımlarında 3'er 4'er tekkelik kümeleşmeler görülmektedir. Sofular, Horhor ve Sarıgözel kesimi Halveti tekkelerinin bulunmadığı daha çok Rıfai ve Saadi tekkelerinin yerleştiği görülmektedir. Sarıgözel'deki çok yakın konumlardaki Ahmet Buhari ve Memican tekkelerinin varlığı buradaki Nakşi rengi açıklamaktadır. Edirnekapı'daki bir Sarmaşık'da Roman mahalelleri

arasında, üçü Edirnekapı dahilinde, biri hemen haricinde dört Nakşi tekkesi şehrin ana giriş kapısını tutmuş gibidir. Nakşibendiliğin özellikle Orta Asya'dan gelenlerle irtibatı düşünüldüğünde şehir kapısı çevresinde yerleşmiş olmaları açıklanabilir bir durum olmalıdır. Bu bölgenin Nakşilerin en çok yerleştiği Eyüp yolu üzerinde olması da bir sebep olarak düşünülebilir. Ayvansaray'da üç Nakşi tekkesi görülmektedir. Bu bölüm sahabe makam-kabirlerinin olduğu Toklu Dede haziresinin ve Ebu Zer-i Gifari'nin makam-kabrinin olduğu yerdir. Nakşilerin bu sebeple burada yerleştiği düşünülebilir. Biraz yukarıda Kariye camii yanındaki sahabeden Ebu Said el-Hudri'ye ait makam-kabirde kurulu türbenin de Nakşi tekkesi olduğu düşünülürse Nakşi tekkeleri ile sahabe yakınlığının ilgisi anlaşılabacaktır. Çarşamba'da Rum nüfusun yerleştiği mahalleler ile Müslüman nüfusun yerleştiği mahalleler arasında bir sınır noktasında Rum Mekteb-i Kebiri /Rum Erkek Lisesi'nin hemen arkasında bulunan Nakşi tekkesi önemli bir konumu işgal etmektedir. Merkez tekkeler arasında da yer alan ve 13 kişilik nüfusu ile bu tekkenin hem Müslüman kesime hem de Rum kesime hitap ettiğini düşünmek mümkündür.

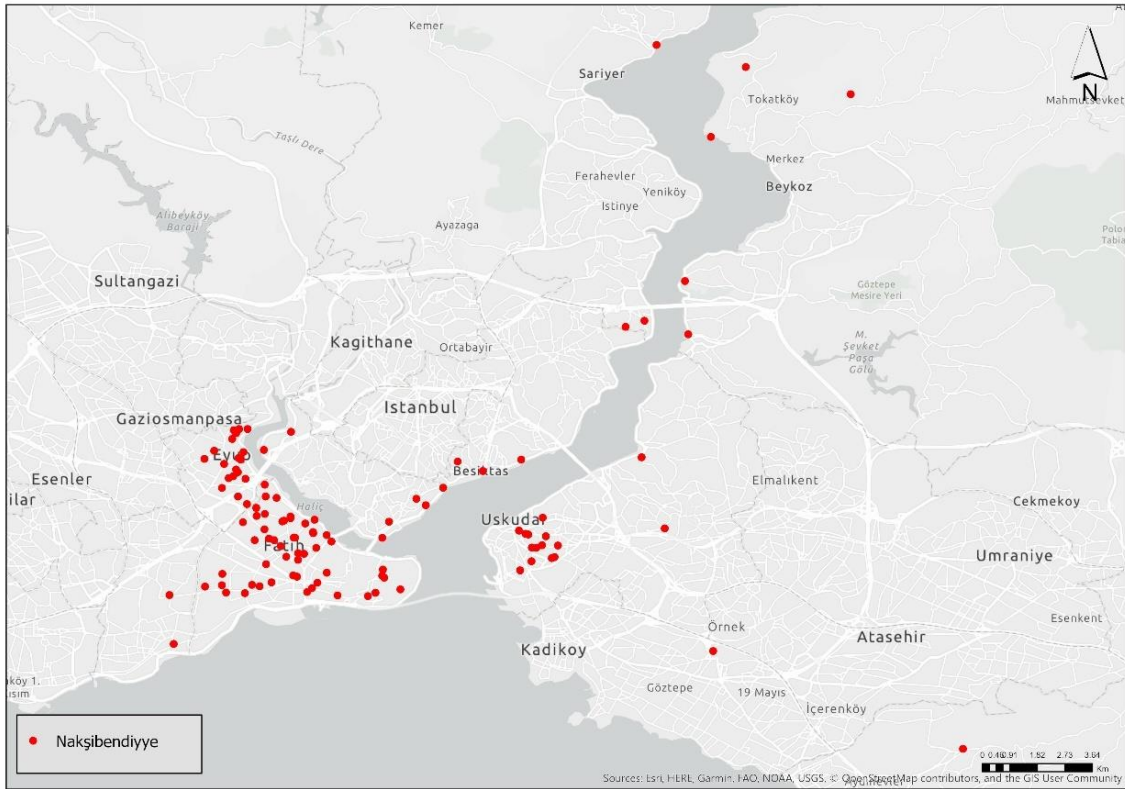
Harita 4. 15. Bilâd-ı Selâse'de Nakşibendiyye tekkeleri

Eyüp semti ise sayıca olmasa bile yoğunluk bakımından Nakşi tekkelerinin en çok yerleştiği yerdir. Üçü Edirnekapi'da dördü Nişanca'da ve biri Defterdar mahallesinde yerleşmiş 8 tekke Eyüp yamaçlarında kurulmuştur. Özellikle Nişanca'da bulunan tekkeler birbirlerine sokaklarla bağlıdır. Tekkelerin yerleştiği yamaç bahçeli ahşap meskenler arasında serpiştirilmiş mescid, medrese, tekke, çeşme gibi hayır eserleri ile donatılmış tipik bir İstanbul muhitidir. Zal Mahmut Paşa camii sokağındaki karşılıklı yerleşmiş Nakşi tekkeleri bulunmaktadır. Üçü Düğmecilerin bahçelerle kaplı yamaçlarında bulunan Nakşi tekkelerinin önemli bir kısmı İdrisköşkü Tepesindedir. İdrisköşkü tepesinde ve bunun batısında yer alan gözde mesire yerlerinden Bülbülderesine inen yamaçlar üzerinde yer alan, mezarlıklar, servilikler ve bunların arasına serpiştirilmiş meskenlerle kaplı bu alan merkezin kalabalığından uzakta birer halvet yerleri gibidir. Ancak Pierre Loti kahvesinin tanınması ile bölge bu niteliğini yitirmiş gibidir. Nakşi tekkeleri merkezdeki Eyüp Sultan külliyesinin yakın ve uzak çevresinde yerleşmiş durumdadır. En kalabalık Naki tekkelerinin de Eyüp'te bulunduğu görülmektedir. Eyüp merkezde bulunan Kalenderhane'de 30 kişi yaşamaktadır. Yurtdışından gelen ziyaretçilerin bir manevi merkez olan Eyüp Sultan'ı ziyaret için geldiklerinde burada konakladıkları düşünülebilir. Bir başka kalabalık tekke yine merkez tekke olan Nişanca'daki Şeyh Murad Efendi tekesidir. Burada 23 kişi yaşamaktadır.

Eyüp'teki 19 tekke ile birlikte Fatih bölgesinde 47 Nakşi tekkesi yerleşmiş görünmektedir. Tekkelerin dağılımını incelerken bütün tarikatların yoğun olarak bulunduğu Suriçi'nden ziyade ikinci yoğun bulundukları yerleşim yerlerine bakmak daha isabetli olacaktır. Çünkü Celvetiyye ve Bektaşîyye hariç bütün tekkeler öncelikle Suriçi'nde toplanmakta daha sonra diğer semtlere doğru dağılmaktadır. Bu sebeple Nakşibendiyye'nin merkezi konumunun Eyüp olduğu düşünülebilir. Kayıtlarda "Beşiktaş'ta Nakşibendiyye'den Yahya Efendi Tekkesi" olarak kaydedilmiş olan tekke yerleşim merkezine mesafeli ve geniş bir arazi içinde kurulmuş ve 32 kişiyi barındırmaktadır.

Galata bölgesinin merkezi kısımları tamamen boş görünmektedir. Daha çok Kadiri havzası olan bu bölge Nakşi tekkelerden yana tenhadır. Sötlüce ve Kağıthane'de görünen iki tekkeden itibaren Fındıklı, Karaköy sahiline kadar hiç Nakşi tekkesi yoktur. Karaköy'de iki Fındıklı'da üç tekke göze çarpmaktadır. Karaköy'deki iki Nakşi tekkesinden biri Kurşunlu

Mahzen camiinde diğeri ise bunun yakınındadır. Bu camide sahabeden Sufyan b. Uyeyne ve Amr b. As'ın makam-kabirlerinin bulunması bu iki tekkenin varlığını açıklamaktadır. Daha önce de değindiğimiz gibi Nakşibendi tekkeleri İstanbul'da makam-kabirleri bulunan sahabe türberlerini ya tekke ittihaz etmişler ya da onlara yakın yerlere yerleşmişlerdir. Fındıklı'daki tekkelerin burada bulunması ise Meclis-i Mebusan ile açıklanabilir. Nakşibendilerin Bab-ı Ali'de de yanyana iki tekkesinin bulunmaktadır. Yakınlardaki Beşiktaş'ta ise 3 tekke görünmektedir. Dolmabahçe yakınlarında Karaabalı ve Neccarzâde Tekkeleri, Çırağan sarayının yakınında Yahya Efendi dergâhı farklı tarikatlara da kayıtlı olan Nakşi tekkeleridir.

Harita 4. 16. Nakşibendiyye Tekkeleri

Nakşi tekkelerinin yoğun olduğu bir başka bölge Üsküdar'dır. Nakşibendiliğin Üsküdar'daki 13 tekkesi daha çok Selamsız, Çinili Camii ve Sultantepe gibi bahçeli ahşap evlerin olduğu seyrek mahallelerde, semtin üst kısımlarına, çayırların, mesirelerin olduğu yerlere dağılmıştır. Çinili Camii civarında bulunan Afganiler Tekkesine yakın yerlerde gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı mahalleler bulunmaktadır. Kalenderhane olarak da anılan Afganiler tekkesi bu niteliği gösteren diğer Nakşi tekkelerinin aksine sadece 6 kişilik

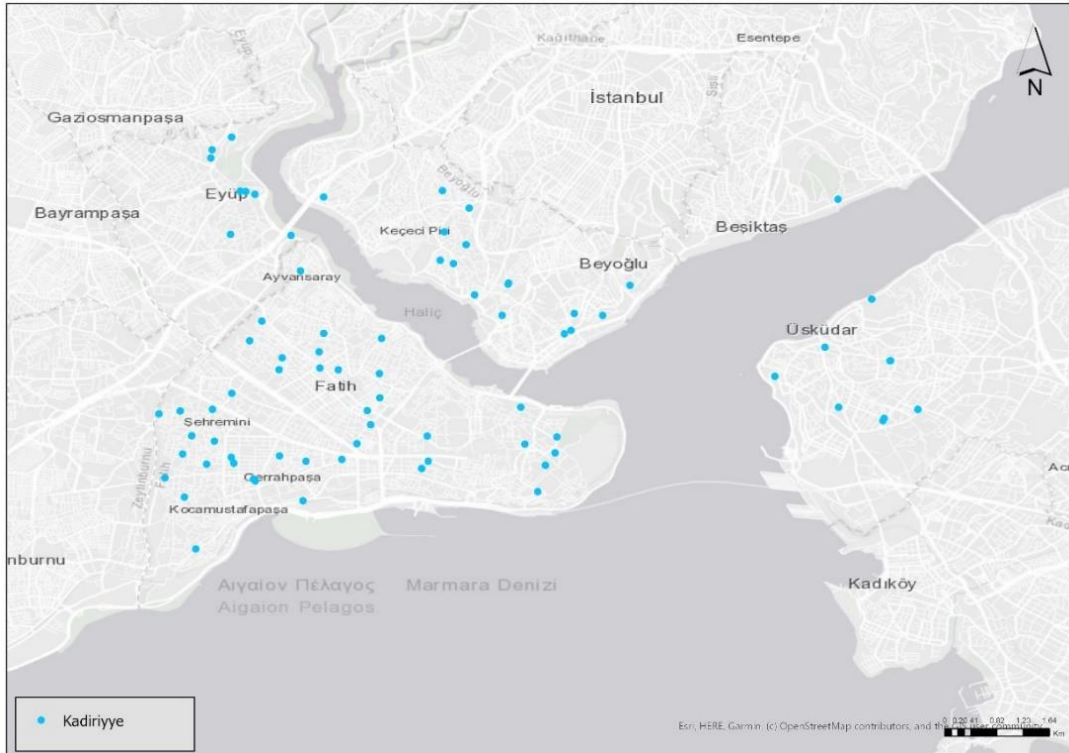
bir nüfusa sahiptir. Sultantepe’de bulunan Özbekler Tekkesi 16, Sultanahmet’teki Özbekler tekkesi de yine 16 kişiyi barındırmaktadır. Eyüp’teki Kalenderhane’nin Nakşibendilik’te önemli bir yeri olduğunu anlaşılan şehrin manevi merkezine yakınlığı sebebiyle nüfus bakımından bu tekkelerden oldukça farklı olduğu görülmektedir.

Celvetiyye’nin hâkim noktalarında, Üsküdar merkez’de Nakşi tekkesi bulunmamaktadır. Bundan önceki Cerrahpaşa, Fatih ve Galata bölgelerinde Nakşibendiyye’nin Halvetiyye’nin ve Kadiriyye’nin yoğun olarak bulunduğu yerlerde daha seyrek yerleştiği belirtilmişti. Üsküdar’da da Celvetiyye’nin tuttuğu merkezi yerlerde, mesela Hüdai Dergâhının yakınlarında, Nakşi tekkelerinin olmadığı görülüyor. Atik Valide Külliyesi civarında ise 2 Nakşi tekkesi bulunmaktadır. Merkeze en yakın konum olarak Bülbül Deresi’nin Çavuş deresi ile birleştiği yerde, Yeni Valide Camiine yakın birkaç tekke görülmektedir. Merkezden uzak تنها yerlerde kurulmuş olan Çamlıca’daki Nuri Baba dergâhı, Merdivenköy’deki Şahkulu Tekkesi Nakşibendiyye’ye Bektaşîyye’den geçmiş tekkelerdir. Bu sebeple uzak yerlerde oldukları düşünülebilir. Rumeli sahillerinde 3, Anadolu sahillerinde ise 3 tekke görülmektedir, bunlar Boğaz’ın küçük yerleşim yerlerinde kurulmuşlardır. Beykoz’da üç tekke vardır. Akbaba köyünde kurulmuş olan Akbaba Tekkesi Nakşibendiyye’nin en ücra tekkesidir. Buna benzer bir konumda yer alan ve Beşiktaş’taki Yahya Efendi Tekkesi gibi yine Yahya Efendinin İstanbul’da kurduğu ilk tekke olan Yuşa Tekkesi de önce Kadiriyye sonra da bir Nakşibendi tekkesi olmuştur.

Üsküdar Selimiye semtindeki Selimiye tekkesi, Fatih Çarşamba’daki Mesneviyhane Tekkesi, Eyüp’teki Hatuniye Tekkesi Mevlevilik ile irtibatlı Nakşibendi tekkeleridir. Merkezi konumu Eyüp semti olan Nakşibendiyye’nin buradaki komşuları kendi tekkelerinin yanında Rıfai, Halveti, Kadiri ve Saadi tekkesi ile komşudur. Suriçi’nde ise Halveti, Rıfai ve Kadiri tekkeleri ile komşudur. Beyoğlu sahillerinde Kadiri, Üsküdar’da Bedevi, Celveti, Bektaşî ve Kadiri tekkeleri ile yan yanadır. Merkezlerden uzak yerlerde tek başına kalmış Nakşi tekkeleri de vardır. Nakşibendiyye’ye kayıtlı görülen tekkeler, farklı listelerde Rıfaiyye, Halvetiyye, Saadiyye, Bayramiyye, Celvetiyye, Bedeviyye, Gülşeniyye tekkeleri olarak da kaydedilmişlerdir. Rıfaiyye, Kadiriyye ve Bayramiyye merkezden uzak Rumeli ve Anadolu sahillerinde bulunan Nakşi tekkelerinin komşu tarikatlarıdır.

4.5.3. Kadiriye Tekkeleri

43 tekkesi ile Suriçi'nde daha çok Şehremini ve Silivrikapı civarında yoğunlaştığını gördüğümüz Kadiriye'nin âsitanesi Beyoğlu'nda bulunmaktadır. Bu sebeple ayırt edici bir özellik arandığında Kadiriye için Galata bölgesi bir havza niteliğinde olduğu söylenebilir. Burası, 13 Tekke ile Halvetiye hariç diğer tarikatların çok az temsil edildiği bir bölgedir. Galata'da 15 tekkesi bulunan Kadiriye'nin gayrimüslimlerin, yerleşik olmayan yabancıların, yerli gayrimüslim halka evlenerek bölgede yerleşmiş olan Levantenlerin, Üsküdar veya Fatih ve Cerrahpaşa gibi semtlerden tamamen farklı yaşam biçimlerinin sürdüğü, sinagogların, kiliselerin çok olduğu, yabancı misyonların bulunduğu Beyoğlu halkıyla ilişkileri merak konusudur. Mevleviliğe ilgisi olduğu bilinen II. Mahmud'un oğlunun dünya gelişi sebebiyle dağıttığı ikramiyelerin sadece Galata bölgesini kapsadığı gözden kaçırılmamalıdır. Padişahın bu semte olan alakasının yenileşme hareketleri ile ve Beyoğlu'nda süren yaşamın Osmanlı klasik yaşam biçiminden tamamen farklı olması ile ilgisi düşünülmelidir. Padişahın bu alakası belki de sadece Mevleviliğin en büyük merkezlerinden olan Galata Mevlevihanesinin burada bulunması, ihسانlarını ise Mevlevihane'nin civarını da kapsamasını ile açıklanabilir.

Harita 4. 17. Bilâd-ı Selâse'de Kadiriyye tekkeleri

Tophane külliyesi çevresinde oluşan ve adını buradan alan, yoğun bir yerleşme ve ticaret merkezi olan Tophane'deki âsitâne yakınında 2, çevresinde ise 2 Kadiri tekkesi daha görülmektedir. Nusretiye Camii semtin hamisi denilebilecek II. Mahmut tarafından yaptırılmış ve sonraki padişahlar da Cuma selamlığına genellikle bu camiye gelmişlerdir. Nusretiye camii, Kılıç Ali Paşa camii ile birlikte bir başka Kadiri tekkesi olan Karabaş tekkesi bir üçgenin köşeleri gibi yerleşmişlerdir. Tekke bürokratlar ve ticaret merkezlerine âsitânenen daha yakın bir konumdadır. Kadiri hane ile birlikte dört tekke daha padişahların ve bürokratların bağlantılı olduğu Tophane'de bulunmaktadır. 16 kişilik nüfusuyla Kadiri âsitânesi diğer bazı Kadiri tekkeleri ile karşılaştırıldığında daha az sayıda insanı barındırıyor görünmektedir. Örneğin Küçükhamam'daki Kadızâde Tahir Efendi Dergâhında 20, Haseki'deki Bayrampaşa Dergâhında 18 kişi barınmaktadır. Söz konusu tekkelerin bulundukları muhitin nüfus özellikleri ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Tophane müşirlerinin makamı olarak semt, camiiler, mescitler, çeşmeler, sebillerle donatılmış seçkin bir yerleşimdir. Diğer semtler ise daha çok halk kitlesinin yerleşim ve yaşam alanlarıdır. Gelir seviyesi düşük kimselerin barınmak için tekkelere sığınmış olması veya buraları mesken edinmiş olmaları muhtemeldir.

Gayrimüslimlerle meskûn Tepebaşı semtinin aşağı tarafında yer alan, kabir taşı yaptıramadıkları için üst üste gömülen fakirlerin mezarlarının bulunduğu "Çürüklük" denilen mezarlık sahası içinde yer alan Ayni Ali Baba veya Çürüklük tekkesi, Müslüman halkın yerleştiği Kasımpaşa ile Tepebaşı arasında bir sınır tekkesidir. Bu iki yerleşimin henüz gelişmediği bir dönemde kurulan tekkenin başlangıçta sadece mezarlık ile çevrili olduğu sonradan iki yerleşimin arasında kaldığı görülmektedir. Günümüzde Pera olarak adlandırılan yerde ise yine bir Kadiri tekkesi, Yanık Tekke bulunmaktadır.

Mezarlığın bitiminde başlayan Kasımpaşa semti ise Piyale Paşa'ya verilen semti iskâna açma vazifesi ile kurulan Piyale Paşa külliye-tekkесinin inşası ile oluşmuştur (Tanman, 1994: 18). Piyale Paşa tekkesinin etrafı Müslüman ahali ile dolmuş ve Piyale Paşa ile semti inşaya memur Kasım Paşa'nın adı da muhite isim olmuştur (İstanbul Ansiklopedisi, 1994: 4/481). Yeni kurulan, zengin, debdebeli Kasımpaşa semti mescitler, camiiler, çeşmeler,

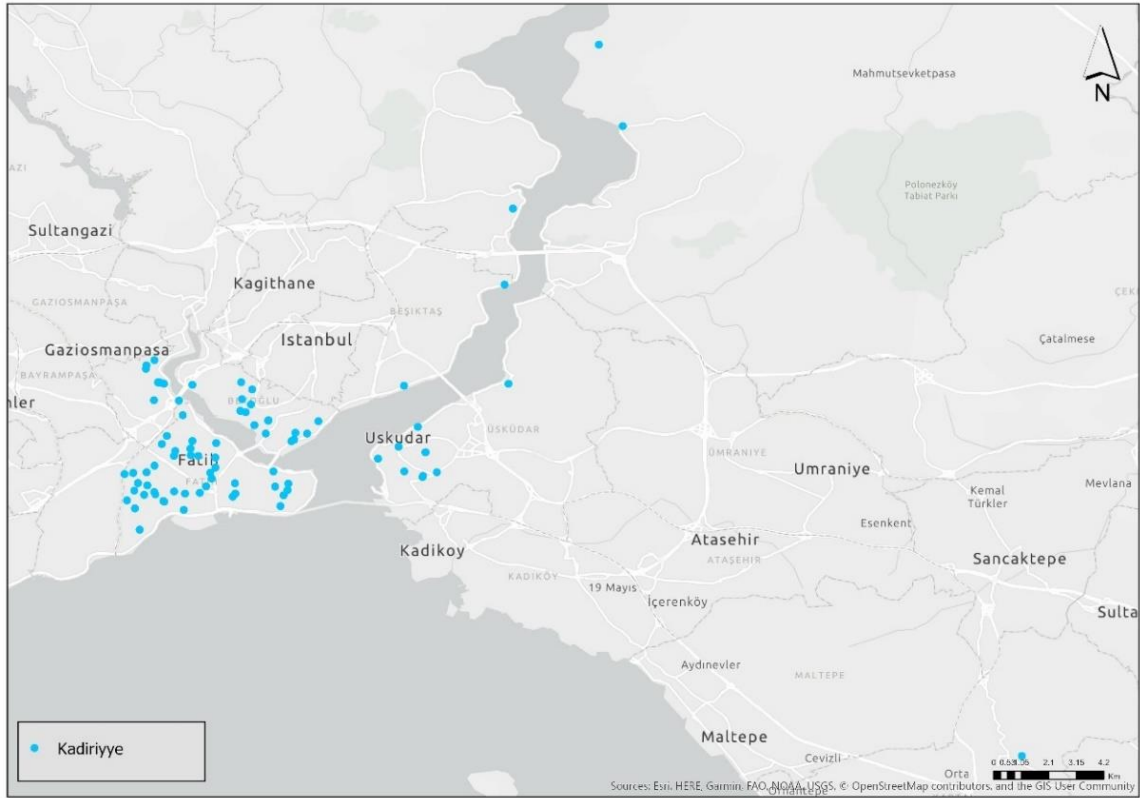
sebillere donatılmış ve bu Müslüman semtinde 6 Kadiri tekkesi kurulmuştur. Semtte tarikatı belli olmayan çokça tekke bulunmaktadır. Bunlar 7 yerde Kadiri tekkeleri ile yanyanadır. Tophane bölgesindeki tekkeler Nakşi ve Halveti tekkelerle, Pera'da ise Bedevi tekkesi ile komşudur. Galata Mevlevihanesinin yakın çevresinde Kadiri tekkesi bulunmamaktadır. Hasköy'de bulunan tekkenin etrafında ise Bayrami, Halveti ve Nakşi tekkeler görülmektedir.

Cerrahpaşa belediye dairesinin Kocamustafapaşa kısmında seyrek olarak yerleşmiş bulunan Kadir tekkeleri Yedikul'de, Davutpaşa sahilinde ve Hekimzade Ali Paşa'da bulunmaktadır. Bir Halveti tekkesi olarak da kaydedilmiş olan Hekimzade Ali Paşa camii-tekkesi sonradan Kadiriye'ye intisab etmiş ve kapanana kadar bu tarikata hizmet etmiştir. Davutpaşa iskelesinde bulunan Taşçı tekkesi ile birlikte Yedikule'deki Hâli Efendi tekkesi Kocamustafapaşa'daki yegâne Kadiri tekkeleridir. Gayrimüslimlerin yoğun olduğu bu semtlerde benzer nüfus yapısına sahip Beyoğlu'nun aksine fazla Kadiri tekkesinin bulunmayışı dikkat çekicidir. Suriçi'nde daha çok Ortodoks Rumların, Galata bölgesinde ise daha çok Katolik Latinlerin yaşıyor oluşu (Uğur, 2015) burada dikkate alınması gereken bir bilgidir. Silivrikapı ve Mevlanakapı yolu üzerinde diğer tarikatlarda olduğu gibi bir yoğunlaşma söz konusudur. Kadiri tekkelerinin merkezi konumlarda yerleşmeye daha yatkın oldukları düşünülecek olursa bu durumun anlaşılır olduğu görülecektir. Ancak Silivrikapı güzergahından daha işlek bir yol olan Yüksekaldırım çevresinde iki tekke dışında Kadiri tekkesinin bulunmayışı şaşırtıcıdır. Diğer taraftan Haseki'de iki Kadiri tekkesi görülmektedir. Bunlardan biri semtin önemli eserlerinden Bayram Paşa külliyesinin bir parçası olan Kadiri tekkesidir. Bayram Paşa tekkesi de Haseki'de bulunmasına rağmen Silivrikapı ulaşım eksenidir. Yakınlarındaki Haseki Külliyesi ise semte adını vermiştir. Haseki semti ahşap evleri, mektepleri, medreseleri, sebilleri, çeşmeleri, irili ufaklı mescitleri ve hayır eserleri ile İstanbul'un tipik mahallelerindendir. Cerrahpaşa bölgesindeki 19 Kadiri tekkesi Davutpaşa'da Halveti, Rıfai ve Saadi tekkeleri ile yan yanadır. Yedikule'deki Kadiri tekkesi ise bir Halveti tekkesinin komşusudur. Silivrikapı ve Melvanakapı civarında yine Halveti, Rıfai ve Saadi tekkeleri ile birlikte bulunmaktadır. Ağaçkakan mahallesinde ise bir Bedevi tekkesi ile yan yana bulunmaktadır.

Sur içi Fatih bölgesinde ise yoğun bir iskân bölgesi olan mescidler, çeşmeler, mektepler ve tekkelerle donatılmış eski bir yerleşim yeri olan Sofular ve Horhor civarında 4 Kadiri tekkesi bulunmaktadır. Nakşi tekkelerinin de bulunduğu Sarıgül'de 3 tekke, Hırka-i Şerif camii'nin etrafını sarmış bahçeli evlerin arasına yerleşmiş 2 ve daha çok bostanların olduğu ve seyrek bir meskûn alan olan Sarmaşık'ta 2 Kadiri tekkesinin bulunduğu görülmektedir. Kadiri tekkeler semtin diğer mahallelerinde oldukça seyrek biçimde yerleşmişlerdir. Gayrimüslim mahalleleri olan Ayvansaray'da bir ve denziciler semti Cıbalı'da de bir Kadiri tekkesi vardır. Sur içi Fatih bölgesinde bulunan 15 Kadiri tekkesi Sofular'da Sadi ve Halveti tekkeleri ile, Sarıgül'de Nakşi tekkeleri ile komşudur. Hırka-i Şerif'te Rıfai, Nakşi ve Halveti tekkelerle, Sarmaşık'ta Halveti, Nakşi ve Celveti tekkelerle yan yanadır. Kadiri tekkeleri semtte bulunan Celveti ve Şazeli tekkeleri ile ise mesafelidir. Eyüp'te bulunan 8 Kadiri tekkesinden biri Nişanca'dadır. Bu tekke Nakşibendiyye'ye de bağlı görünmektedir. Biri Defterdar mahallesinde bulunan Yavedud tekkesidir. Tekke Haliç sahil yolu üzerindedir, hem sur içinde Ayvansaray Balat'ta bulunan tekkelerle hem de Eyüp tarafındaki tekkelerle irtibatlıdır. Merkezde Kızılmesjid sokağında bulunan Cafer Paşa tekkesi Halveti olarak da kaydedilmiş ancak XVIII. Yüzyıldan itibaren Kadiriyye'ye hizmet etmiştir. Cafer Paşa tekkesinin etrafı Eyüp camii ve külliyesi, Afife Hatun tekkesi ve farklı dönemlerde inşa edilmiş pek çok hayır eseri ile çevrilidir. Eyüp'te bulunan diğer tekkelerin de etrafı irili ufaklı hayır eserleri, bolca bulunan tekkeler ve ahşap meskenlerle çevrilidir. Kadiri tekkeler Eyüp'te Nakşi, Halveti, Şazeli tekkesine komşudur.

Şehrin ticaret ve yönetim merkezlerinin yerleştiği Beyazıt bölgesinde 9 kadiri tekkesinin olduğu görülmektedir. Eski İstanbul'un en önemli ve kalabalık semtlerinden biri olan Sultanahmet'te ahşap meskenler arasında küçük bir arsaya sığdırılmış sadece bir Kadiri tekkesi görülmektedir. Ona en yakın yerde Babıali karşısında, iş yerleri arasında ve ana cadde üzerinde bulunan Aydınoğlu tekkesi de Kadiriyye'ye mensuptur. Osmanlının en yoğun ticaret bölgelerinden biri olan Eminönü Bahçekapı'da yer alan Kadiri tekkesi Arpacılar Tekkesi de denilen Bursa Tekkesidir. Çok sayıda iş hanı, ticarethane ve dükkân ile çevrili olan tekke arpacı dükkanlarının arasında kurulmuştur. Osmanlı döneminden beri yoğun yapılaşmaya sahne olmuş Koska semtinde bulunan ve Saadi âsitânesi olarak bilinen Abdüsselam tekkesi listelerde Kadiri olarak da kaydedilmiştir. İstanbul'un ortası olarak tanımlanan kesif bir yerleşime sahip Şehzadebaşı'nı da tesis edilmiş olan Keşfi Dede

tekkesi, rical konakları ve Şehzadebaşı Camii gibi önemli hayır eserleri ile çevrilidir. Tam karşısında Deruni Tekkesi ve Bayrami-Melami Şeyh Helvai tekkesi yer almaktadır. Saadiyye'den Abid Çelebi tekkesi de yakınlarındadır.

Harita 4. 18. Kadiriyye Tekkeleri

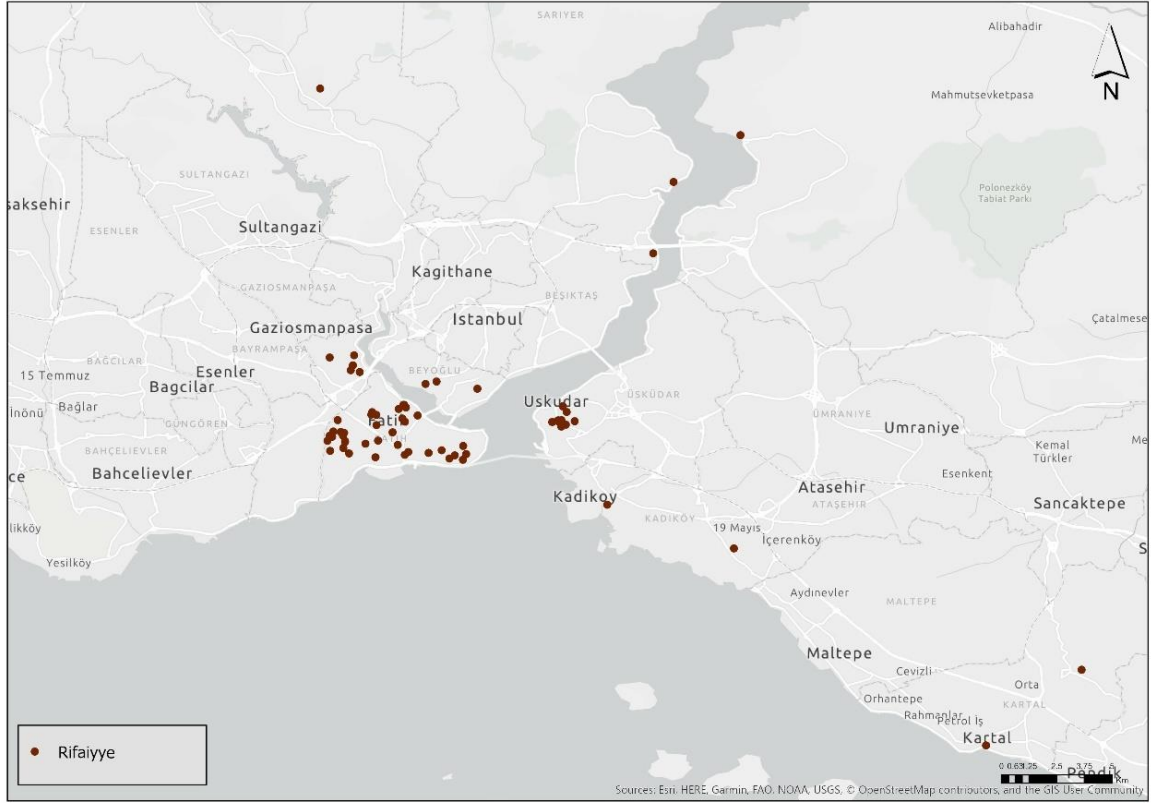
Kadiriyye'nin Üsküdar ve Eyüp'te eşit oranda tekke varlığına sahip olduğu görülmektedir. Biri merkezde diğeri saraylıların yalılarının bulunduğu Salacak'ta, bir diğeri merkezde ve bir diğeri de seyrek iskânlı bir mesire yeri olan Paşa limanı'ndadır. Beylerbeyi'nde bulunan Hindiler Tekkesi hem Nakşi hem Kadiri olarak kaydedilmiştir. Selamsız'da özellikle Romanların yaşadığı bir yerde kurulmuş olan Feyzullah Hindi tekkesi de aynı durumdadır. Bu ikinci tekkenin muhiti ile olan ilişkileri bilinmekte ve bölgeye yerleştirilmiş olan Romanların veya Hindlilerin tekkesi olarak tanınmaktadır. Yerleşimin kalmadığı, mezarlıkların, bostanların ve çayırların başladığı, Karacaahmet Mezarlığı ve civarındaki boş sahalar ile seyrek ahşap evler arasında kurulmuş olan Şeyh Ahmet Kartal tekkesi erken dönem zâviyelerinden biridir. Gözetleme zâviyesi olarak kurulmuş olması تنها bir yerde bulunmasını açıklamaktadır. Ancak tekke başlangıçta değil XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kadiriyye'ye geçmiştir. Kadiri tekkeler Üsküdar'da merkezde

Celveti, merkezden uzaklaştıkça diğer tarikatlarla komşu olmuştur. Nuhkuyusu civarındaki tekkeler Bayrami, Nakşi ve Bektaşî tekkeleri ile komşudur. Selamsız'daki ve Paşa Limanı'ndaki tekkeler ise ilki nüfus yapısı diğeri nüfus seyrekliği sebebiyle yalnız tekkelerdir.

Boğaz'ın iki yakasında küçük yerleşimlerde iki tekkesi bulunan Kadiriyye'nin daha çok şehir merkezinde yayıldığı söylenebilir. Kadiri tekkeleri listelerde Bayramiyye, Halvetiyye, Saadiyye, Cerrahiyye, Rıfaiyye olarak da kaydedilmiş ise de Nakşibendiyye ile daha çok irtibatlı olduğu söylenebilir. Üsküdar'da Boğaz, Beykoz ve Sarıyer'de bulunan Bayramiyye ve Rıfaiyye tarikatlarının Kadiri tekkeleri ile konumlarının yakın olduğu söylenebilir.

4.5.4. Rıfaiyye Tekkeleri

Suriçi Silivrikapı civarında yoğunlaştığı görülen Rıfaiyye'nin âsitânesi Üsküdar'da bulunmaktadır. Üsküdar'ın kesif yerleşim yerlerinin merkezindeki Menzilhane yokuşunda bulunan âsitânenin civarında 10 kadar Rıfai tekkesinin bulunduğu görülmektedir. Suriçi ve Üsküdar hariç tekke sayısı 10'u geçmemektedir. Burası çeşmeleri, sebilleri, irili ufaklı mescitleri ve tekkeleri ile tipik bir İstanbul-Üsküdar mahallesidir. Tekkelerden birinin Atik Valide külliyesine yakın olduğu göze çarpmaktadır. Diğer ikisi ise Bülbül Deresi yakınlarında, tekkelerin çokça bulunduğu yerlerdedir.

Harita 4. 19. Rifa'iyye Tekkeleri

Genellikle تنها tekkeler olarak görülen Rifa'i tekkelerinin nüfusu 12'yi geçmemektedir. Üsküdar'daki âsitâne tekkesinin nüfusu 9 iken en kalabalık Rifa'i tekkeleri olan Mevlenakapı'daki Kılincî Baba Dergâhının nüfusu 12, Eyüp'teki Hasip Efendi Dergâhının nüfusu ise 11'dir.

Cerrahpaşa dairesinde Rifa'i tekkeleri de yine Silivrikapı ile Mevlenakapı güzergahları arasında yoğunlaşmaktadır. Surlara yakın, yer yer bostanlarla kaplı seyrek yerleşimi olan Ağaçayırı denilen bu bölge 11 tekkenin sığıldığı tam bir Rifa'i havzasıdır. Nakşibendi ve Rifa'i olarak kaydedilmiş olan Bâlâ Tekkesi de buradadır. Davutpaşa, Kasap İlyas civarında sadece Bekâr Bey tekkesi görülmektedir. Sur dışında Kazlıçeşme civarında bulunan kesimhanelerden gelen etleri buradan geçerek şehre ulaştırmak zorunda kalan kasaplar sebebiyle "Kasap yolu" sonra da Kasap İlyas (Behar, 2014:93) adını alan bu mahallede çok az sayıda gayrimüslim bulunuyordu. Gayrimüslim nüfusun olduğu yerlerde Rifa'iyye'ye mensup tekke görünmemektedir. Kendi aralarında bir yakınlık gösteren Rifa'i tekkeleri Davutpaşa'da Halveti, Saadi ve Kaidri tekkeler ile komşudur. Ağaçayırındaki tekkeler ise yine Halveti, Kadiri ve Saadi tekkelerle yan yanadır. Cerrahpaşa dairesinde 15 Rifa'i tekkesi

bulunmaktadır. Bölgede Celveti ve Şazeli tekkeleri dışında bütün tarikatların tekkeleri bulunmaktadır.

Sur içi Fatih bölgesinde Rıfai tekkeleri daha çok Sarıgözel, Cibali ve Zeyrek'te toplanmış görülmektedir. Adını başmüdürrsi Molla Zeyrek'ten almış bulunan semte 3 Rıfai tekkesi görülmektedir. Çok yoğun olmayan orta sınıf bir yerleşim yeri olan Zeyrek, Kilise camii etrafında gelişmiş, sınırlarına dağılmış hamamları, küçük mescidleri, mektepleri ile bir ucu Fatih külliyesine dayalı mütevazı bir semttir. Yavuz Sultan Selim camii etrafında oluşmuş mahallede de üç Rıfai tekkesi görülmektedir. 12 tekkenin bulunduğu semtte Rıfai tekkeleri Sarıgözel'de Nakşi ve Kadiri, Yavuz Selim ve Zeyrek'de Halveti tekkeleri ile yakındır.

Fatih belediye dairesinin bir parçası sayılan Eyüp'te ise 5 Rıfai tekkesi vardır. Mezarlıklar arasına dağılmış seyrek iskânlı Otakçılardaki Şeyh Seyyid Ahmed Efendi Tekkesi İstanbul'u Eyüp'e bağlayan yol üzerindedir. Bu yol üzeri tekkesinin etrafında üç Rıfai tekkesi daha bulunmaktadır. Tekenin etrafı tarikat yapıları ile kaplıdır. Eyüp'teki Rıfai tekkelerinin biri merkezde diğeri ise Düğmeciler tarafında, yine seyrek iskânlı bir mevkidedir. Otakçılardaki tekkeler Halveti ve Nakşi tekkelere komşudur. Merkezdeki Rıfai tekkenin yanında Nakşi, Kadiri ve Saadi tekkeleri vardır. Düğmecilerdeki tekke ise nisbeten تنها olmakla birlikte en yakın tekke bir Halveti tekkesidir.

Beyoğlu'nda üç Rıfai tekkesi görülmektedir. Tophane'deki Hocaşade tekkesi, her yönüyle karakteristik bir Müslüman Türk yerleşim yeri olan Cihangir ve Firuzaga semtlerine ve büyük bir mezarlık sahasına komşudur. Ahşap meskenleri ve birçok hayır eserleri ile tipik bir İstanbul yerleşimidir. Diğeri iki Rıfai tekkesi de yine yeni kurulmuş Kasımpaşa semtinde bulunmaktadır. Tophane'deki tekke Kadiri ve Halveti tekkeleriyle, Kasımpaşa'daki tekkeler ise Kadiri ve Bayramiyye'ye mensup tekkelerle komşudur.

Beyazıt dairesinde 9 tekke ile temsil edilen Rifaiyye'nin Sultanahmet'te bulunan tekkesi Düğümlü Baba İbrahim Paşa Sarayının içinde yer almaktadır. Tekkenin bahçesinde yer aldığı İbrahim Paşa sarayı İstanbul'un en önemli merkezi olan At meydanının kuzey kenarında inşa edilmiştir. Sarayın asıl fonksiyonlarını yitirdiği bir dönem olan II. Mahmud

zamanında sultanın arabacıbaşı tarafından tesis edildiği düşünülmektedir (Tanman, 1990). Başlangıçta Nakşibendiyye'ye mensup olan tekke sonradan Rıfaiyye'ye intikal etmiştir. Sarayın dolayısıyla tekkenin etrafı Sultanahmet gibi büyük ve önemli yapılar ve sıkışık ahşap meskenlerle çevrilidir. Sultanahmet yakınlarında, saraylıların yalıları ve sarayları ile meskûn Küçük Ayasofya ve Kadirga semlerinde dört Rıfai tekkesi dikkat çekmektedir. Rıfai tekkelerinin yarımadanın ticaret ve iş merkezleri olan veya Babıali gibi yönetim merkezlerine yakın mevkiilerinde değil hanedan ve saray mensuplarının yaşam alanlarının bulunduğu tarafından yerleşmiş olması dikkat çekicidir. Aksaray yerleşmesinin denize açılan kapısı, tren istasyonunun bulunduğu bir ulaşım kavşağı, Langa bostanlarının yakını az nüfuslu seyrek iskânlı Yenikapı semtinde de iki Rıfai tekkesi bulunmaktadır. Nakşibendiyye'ye de kayıtlı olan Alaca Mescid tekkesi buradadır. Yenikapı'da Celveti ve Halveti tekkeleri ile komşu olan Rıfai tekkeleri Kadirga'da Nakşi, Halveti ve Celveti, Sultanahmet'te Nakşi ve Halveti tekkeleri ile yakındır. Bozdoğan su kemeri yakınındaki Helvai Dede tekkesi İstanbul'un en gözde yerleşim bölgelerinden olan Vezneciler'de yer almaktadır. Beyazıt, Aksaray ve Fatih dairelerinin kesişim noktasında yer alan tekkenin çevresi çoğu konak niteliğinde olan ahşap meskenler ve bunların arasına serpiştirilmiş hayır eserleri ile çevrilidir. Deruni Tekkesi ile Kadiri Osman Keşfi tekkeleri hemen karşısındadır.

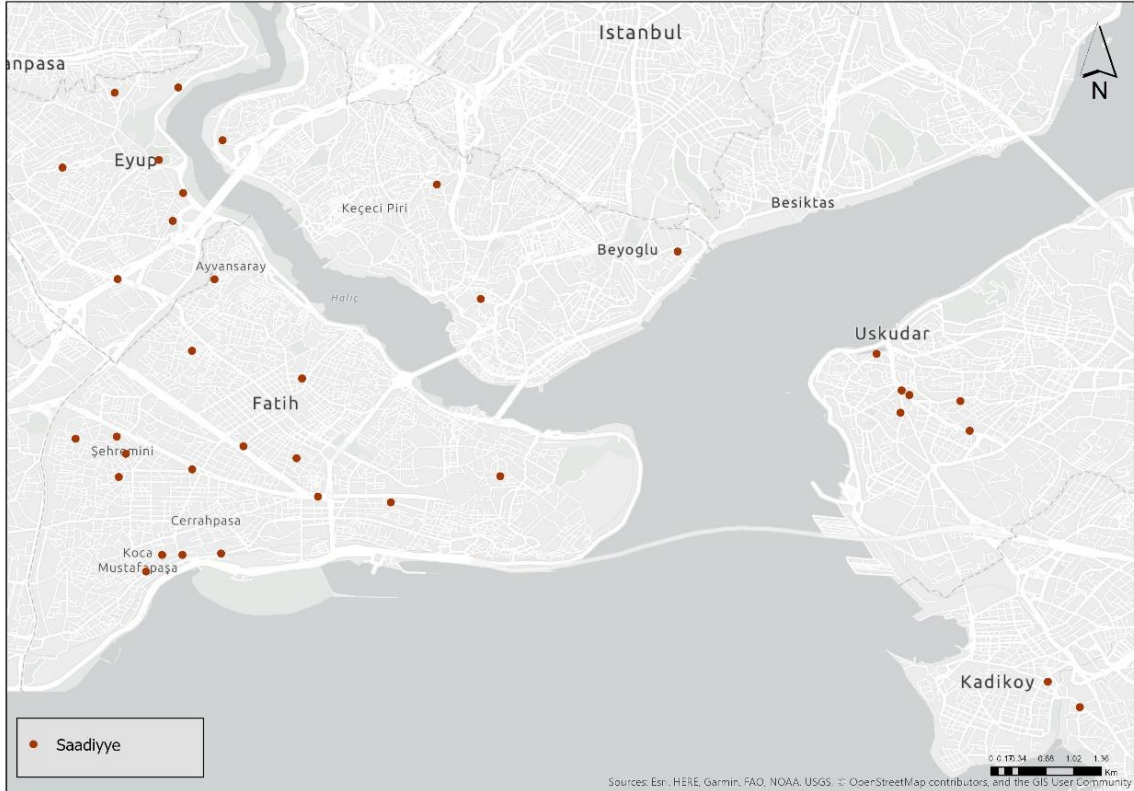
Bir arada bulunan Rıfai tekkelerinin dışında Üsküdar merkezden epey uzakta, konumuyla dikkat çeken bir Rıfaiyye tekkesi bulunmaktadır. Tekke, kurulduğunda çok yeni bir yerleşim yeri olan Kozyatağı'ndadır. Haritalarda XIX. Yüzyıla kadar boş araziler halinde gösterilen semtte ilk yerleşimler yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlamıştır. İlk yerleşimlerin ortaya çıkmasından sonra, 1890'larda aynı zamanda Türk Müziği virtüözü olan Şeyh Süleyman Abdülhalim Efendi bir camii-tekke tesis etmiştir. Kendisinin meşihat ettiği ve imam hatipliğini yürüttüğü bu tekkede ölene kadar hizmet etmiştir. Bazı paşalar semte ilgi göstermiş küçük hayır eserleri ile bazı köşkler yaptırmışlardır. Abdülhalim Efendi tekkesinin komşu olduğu herhangi bir tekke yoktur, hatta bütün Kozyatağı, İçerenköy mevkiinde başka bir tekke de yoktur. Rıfaiyye'nin تنها iki tekkesi de Kartal'dadır. Bunlardan biri sahildeki Çavuşoğlu mahallesinde bulunan Maarifiyye kolunun âsitânesidir. Çevresinde başka bir tekkenin bulunmadığı tekke balıkçılık ve bahçecilikle geçinen küçük bir yerleşim olan Kartal'da tesis edilmiştir. İskân sahasının

dışında yer alan tekkenin etrafı bostanlar ile çevrilidir. Maarifiyye'nin, Rifaiyye'nin Bektaşilik ile irtibatı sonucunda ortaya çıkmış bir kol olduğu ifade edilmektedir (Tanman, 1990). Bektaşî tekkelerinin yerleşimden uzak yerlerde kurulduğu düşünülürse konum tercihi bakımından, birbiri ile irtibatlı bu iki tarikatın benzerliği fark edilebilir. Kartal Yakacık'ta, yine meskûn alanlarının dışında çevreye hâkim bir noktada tesis edilmiş Yakacık Dergâhı bulunmaktadır. Bu dergâh Halvetiyye'ye de mensup görünmektedir. Bir halvet ve inziva yeri olarak düşünülmüş olmalıdır. İstanbul'un bir diğer ucunda yine tek başına bulunan Kemerburgaz'daki Şeyh Helvâî Tekkesi de Rifaiyye'ye mensuptur. Boğaz'ın Rumeli yakasında biri Rumeli Hisarı'nda Cerrahiyye ve Halvetiye ile irtibatlı iki, Anadolu yakasında Beykoz merkezde bir tekkesi vardır. Bu tekke hemen yakınındaki Kadiri ve Halveti tekkelerle komşudur. Rifai tekkelerinin Nakşibendiyye, Halvetiyye ve Kadiriyye ile irtibatlı olduğu ancak en çok Nakşibendilik ile birlikte anıldığı görülmektedir.

4.5.5. Saadiyye Tekkeleri

Rifaiyye'den sonra İstanbul'da en çok tekkesi bulunan tarikat Saadiyye'dir. Bu 17 tekke şehre neredeyse homojen biçimde yerleşmiştir. Tekkelerin genellikle Cerrahpaşa olarak adlandırılan içine Kocamustafapaşa, Şehremini ve Sılivrikapıyı da alan Cerrahpaşa bölgesinde sayıca çok oldukları görülmektedir. Yerleşime uzak bölgelerde örneğin Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Zeytinburnu ve Kartal'da Saadiyye'ye mensup tekke görülmemektedir. Bu sebeple Saadiyye için şehirli bir tekke denilebilir (bkz. Harita 4.20). Kocamustafapaşa'da Samatya'da 4 Saadi tekkesi bulunmaktadır. Rum ve Ermeni nüfusun yoğun olarak bulunduğu Davutpaşa iskelesi denilen semt, şehrin idari ve ticari merkezinden uzak, deniz surlarının hemen içinde, seyrek iskânlı bir mahallededir. Bostanlar arasına yerleşmiş küçük bir yerleşim merkezi olan bölgeye serpiştirilmiş Kasap İlyas Mescidi, Davut Paşa hamamı, Beyazıd-ı Cedid Camii yanında Saadiyye'ye mensup Etyemez Tekkesi, Bedreddinzâdeler Tekkesi, Sancaktar Hayretiin ve Kadem-i Şerif Tekkesi semtin merkezinde yer almaktadır. Etrafında birkaç kilise ve manastır da bulunan tekkeler, Samatya sokağı üzerinde ve ona yakın konumlarda tesis edilmiştir. Samatya'daki Saadi tekkelerinin تنها bir mevkii de olsalar bile ulaşımaya yakın yerlere yerleştikleri görülmektedir.

Bölgede bulunan diğer 5 tekke, Şehremini’de Mevlanakapı ile Yüksekaldırım ana eksenlerinin arasına serpiştirilmişlerdir. Burada bolca diğer tarikatlara mensup tekkeler, irili ufaklı birkaç bostan ve ahşap meskenlerden oluşmuş mahalleler bulunmaktadır. Şehremini İstanbul’un en eski yerleşimlerinden biridir. Mimar Sinan’ın eseri olan Has Odabaşı Camii, Gazi Ahmet Paşa Camii gibi camii ve mescitler, çeşmeler, mektepler semti dolduran hayır eserleridir.

Harita 4. 20. Saadiyye Tekkeleri

Sur içi Fatih bölgesinde 6 Saadi tekkesi görülmektedir. Bunlardan biri İstanbul’un eski, cami, mescit, mektep, medrese, çeşme, sebil, tekkeler ve irili ufaklı hayır eserleri ile donatılmış mahalleleri olan Sofular ve Halıcılar’da, diğeri Yeni Bahçe bostanlarının bitimindeki Atik Ali Paşa denilen yerde bulunmaktadır. Fatih semtinin etrafında şekillenmiş olduğu Fatih Camii külliyesinin hemen arkasında, Çarşamba pazarı kurulduğu için bu adı almış olan yerde de bir Saadi tekkesi bulunmaktadır. Çarşamba semti Fatih medresesi ve civarda kurulu diğer medreseler ve tekkelerin çokluğu sebebiyle ulema ve bu zümreye yakın kimselerin, medrese talebelerinin yerleştiği bir muhittir. Yine seçkin bir

nüfusu olan Karagömrük yakınlarındaki Acıçeşme’de de bir Saadi tekkesi vardır. Surların hemen yanında, Tekfur sarayına bitişik bir başka Saadi Tekkesi daha bulunmaktadır.

Eyüp’te de benzeri sayıda bir yerleşimi olan Saadi tekkelerinin meşhurlarından Balçık Tekkesi Defterdar mahallesinde Balçık iskelesi denilen yerdedir. Tekke Halvetiyyenin çeşitli kollarına da hizmet etmiştir. Bu semtin sahili sultan sarayları ve yalıların sıralandığı bir mesire alanıydı. Defterdar mahallesinin iç kesimleri de ahşap meskenler, bağlar ve bostanlarla çevriliydi. Yol üzerinde ulaşımı kolay bir yerde kurulmuştur. Eyüp’te büyük hayır eserleri, camiiler, medresler, sebiller ve hayratlar arasında merkezi bir yerde tesis edilmiş olan Cafer Paşa tekkesi XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Saadiyye’ye geçmiştir. Mezarlılar ve seyrek meskenlerden oluşan Otakçılar’da da bir Saadi tekkesi görülmektedir. Bu tekke Nakşi ve Rifai tarikatları ile bağlantılıdır. Bostanlarla kaplı ve seyrek iskânlı Düğmeciler’de bulunan Kirpâsî tekkesi de Saadiyye’ye mensup tekkelerdendir. Üçü merkezi üçü تنها yerlerde bulunan Saadi tekkelerinden sonuncusu Edirnekapi mezarlığı içinde yer almaktadır.

Beyoğlu bölgesinde 4 Saadi tekkesii, semtin dört bir ucuna dağılmış haldedir. Kuruluşundan kapanışına kadar Saadiyye’ye hizmet ve çok parlak bir tasavvufi ve kültür hayatına sahne olmuş Sötlüce’deki Hasırcızade tekkesi hem mutasavvıfların hem de sanatkarların uğrağı olmuştur. İstanbul’un en gözde mesire ve sayfiye yerlerinden biri olan Sötlüce’nin kıyıları yalılarla; yamaçları bağlar, bahçeler ve zarif köşklerle dolu bir kibarlar semtidir. Tekke sahile yakın merkezi bir konumdadır. Bir talim alanı olarak çayırırla kaplı Okmeydanı’nda Şeyh Cevher, mezarlıklar ve seyrek iskân alanlarından oluşan Bedrettin mahallesinde bulunan Ciğirim Dede tekkeleri Saadi tekkeleridir. Genelde تنها yerlerde kurulmuş olan Beyoğlu tekkelerine komşu Dolmabahçe’deki Kantar Baba tekkesi saraylar bölgesine yakın, işlek ve merkezi bir yerde tesis edilmiştir.

İstanbul’un en kalabalık ve canlı tiracet ve yönetim merkezlerinin toplandığı Beyazıt bölgesine sadece iki Saadi tekkesi göze çarpmaktadır. Bu sebeple Saadiyye’nin daha çok sade halk ile irtibatlı olduğu düşünülebilir. Biri iş merkezleri, hanlar ve çarşılarla kaplı şehrin merkezî bir kesiminde ve ticaret bölgesinin içinde kurulmuş olan Baba Ali Şah b. Zengi tekkesi bir Bektaşî tekkesi olarak kurulmuştur. Ancak sonradan Saadiyye’ye intikal

etmiştir. Yakında iki büyük merkez yer almaktadır. Bir tarafında iş hanları, dükkanlar, imalathaneler ile dolu Kapalıçarşı, diğer yanında ise semte adını vermiş, bölgenin dini-ictimai merkezi Mahmud Paşa Külliyesi. Beyazıt bölgesindeki ikinci tekke ise Koska'daki Abdüsselam tekkesi tekkesidir. Tarikatın İstanbul'daki âsitânesi olan Eminönü Koska'da Abdüsselam Tekkesi etrafında bir toplanma söz konusu değildir. En eski yerleşimlerden olan semt yoğun yapılaşmaya sahne olmuştur. Eski sarayın da bulunduğu mutena bir semt olan Koska'da tekke sıkışık ahşap binaların arasında kalmış gibidir. Âsitânenin nüfusu diğer büyük Saadi tekkeleri ile benzerlik göstermektedir. Abdüsselam tekkesi 11 kişilik bir nüfusa sahip iken Sötlüce'deki Hasırcızâde tekkesinin nüfusu 16'dır. Bununla birlikte en tanınmış Saadi tekkelerinden olan Eyüp'teki Balçık Tekkesinin nüfusu ise 10 kişiden oluşmaktadır. İstanbul'un en gözde mesirelerinden olan Sötlüce'de yer alan Hasırcızade Tekkesinin İstanbul kültür hayatındaki yeri düşünüldüğünde nüfusunun diğer Saadi tekkelerine oranla fazlalığı anlamlıdır.

Üsküdar'daki Saadi tekkeleri yerleşim ve ticaret yerlerinde veya buralara yakın yerlerde tesis edilmişlerdir. Abdülhay Efendi tekkesinin de içinde bulunduğu merkezi tekkeler, yoğun ticaret merkezlerinden biri olan, özellikle tabutçu esnafının çoğunluğu teşkil ettiği Tabutçular semtinde ve etrafında yerleşmişlerdir. Balaban İskeleyi'nde bulunan Yağcızade tekkesi de Üsküdar'ın merkezi, yalılar ve saraylarla meskûn kesiminde inşa edilmiştir. Kadıköy Zühtü Paşa'daki Abdülbaki Efendi Tekkesi ile Kuşdili'ndeki Hamdiye Tekkesi en tenha denilebilecek tekkeleridir. Saadiyye'nin çoğunlukla merkezi ve seçkin muhitlerde yerleştiğini ya da nadiren tenha yerlerde tekke kurduğunu söylemek mümkündür (bkz. Harita 4. 20).

Suriçi'nde 3 Halveti Tekkesi ile, 6 Kadiri tekkesi ile, 4 Nakşi tekkesi ile komşudur. Eyüp'te bir Kaidiri ve bir Halveti tekkesi ile komşudur. Galata'da diğer tekkelerle komşuluk değil yakınlık sözkonusudur. Üsküdar'da bir Celveti, bir alveti, bir Bektaşî tekkesi ve 4 Rifai tekkesi ile komşudur. Saadiyye tekkeleri listelere Kadiriyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Rifaiyye ve Celvetiyye tarikatları olarak da kaydedilmiştir.

4.5.6. Celvetiyye Tekkeleri

İstanbul'da ortaya çıkmış belki de tek tarikat olan Celvetiyye yaygınlık bakımından çok etkin olmayabilir ancak en önemli tarikatlardan biridir. Bütün İstanbul'da 31 tekkesi görülen Celvetiyye'nin Üsküdar'da bulunan âsitânesi dolayısıyla en yaygın olduğu semt Üsküdar'dır (bkz. Harita 4.21). Bütün tarikatların az sayıda da olsa tekkesinin bulunduğu Eyüp'te Celvetiyye'ye ait veya Celvetiyye ile irtibatlı bir tekkenin bulunmaması dikkat çekicidir.

Aziz Mahmud Hüdai âsitânesi ile birlikte Üsküdar'da 16 Celveti tekkesi bulunmaktadır. Bu tekkelerin önemli bir kısmı Hüdâî dergâhının yakınlarında ve Doğancılar semtindedir. En kalabalık Celveti tekkesi 23 kişilik nüfusu ile Hüdâî Dergâhıdır. Yine yakınlardaki Bandırmalı Yusuf tekkesinin nüfusu ise 15 kişi olarak kaydedilmiştir. Çarşıya ve ticari merkeze yakın bulunan bu tekkeler dışında iki tekke de Çavuş Deresinin Bülbül Deresi ile birleştiği işlek bir yerde kurulmuştur. Üsküdar'ın saraylar semti olan İmrahor'da İmrahor camii-tekkesi de Celvetiyye'ye mensuptur. Bu bölgede Halvetiyye ile birlikte tekkesi bulunan tek tarikat Celvetiyye'dir. Yakın çevresi küçük hayır eserleri ve ahşap meskenlerle çevrili olan Celvetiyye'nin Fenaiyye kolunun âsitânesi de Üsküdar'dadır. Suriçi'nde gelişigüzel dağılmış olan tekkeler Üsküdar'da âsitâne etrafında çevrelenmiştir (bkz. Harita 4.21). Üsküdar'ın Çavuşderesi, Bülbülderesi, Doğancılar ve Ahmediye semtlerinin Celvetiyye tarikatının rengini aldığı düşünülebilir. Büyük Çamlıca'daki Selami Tekkesi, Küçük Çamlıca'daki Çilehane Tekkesi Bulgurlu'daki İbrahim Efendi Tekkesi تنها fakat birbirlerine komşu tekkelerdir. Çamlıca'da bulunan tekkelerinin Nakşi-Bektaşî tekkesi ile mekânsal bir yakınlıkları olduğu söylenebilir.

Harita 4. 21. Celvetiye Tekkeleri

Celvetiye Üsküdar'dan sonra en çok Beyazıt bölgesinde yerleşmiştir. Bölgede 7 tane tekkesi vardır. Saraya, saraylılara ve yönetim merkezlerinin bulunduğu Sultanahmet'teki Sokollu Mehmet Paşa Tekkesi daha çok Halvetiye'ye hizmet etmiş olsa da bir ara Celvetiye'ye intikal etmiştir. Küçük Ayasofya tekkesi de saraylılar muhiti olan Kadirga'daki ikinci Celveti tekkesidir. Konum olarak birbirine yakın olan bu iki tekkenin Aziz Mahmut Hüdai'nin döneminden itibaren hanedan mensupları nazarındaki itibarını ve tesirini sürdüren tekkeler olduğu söylenebilir. Beyazıt bölgesinin en merkezi yerinde bulunan Keşfi Dede Tekkesi, İstanbul'un ortası olarak tanımlanan kesif bir yerleşime sahip Şehzadebaşı'nda tesis edilmiştir. Etrafı rical konakları ve diğer bazı tekkeler ile çevrilidir. Tam karşısında Deruni tekkesi ve Şeyh Helvai tekkesi yer almaktadır.

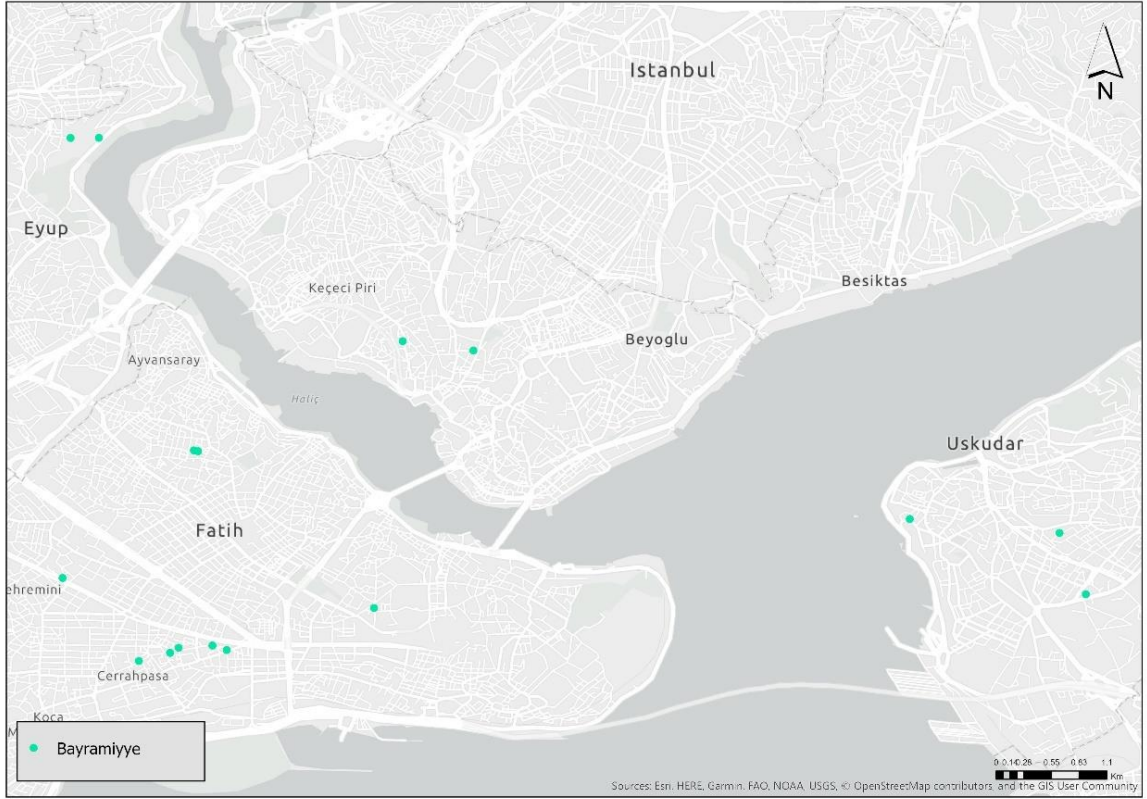
Celvetiye'nin kendi içinde yoğun olduğu bir sonraki bölge Sur içi Fatih bölgesidir. Buna rağmen sadece 4 tekkesi vardır. Hepsi ahşap meskenlerle çevrili yoğun iskân alanlarında kurulmuş olan tekkelerin biri Sofular'da, biri Zeyrek'te, bir diğeri Çarşamba'dadır. Fatih'te en tenha Celveti tekkesi Sarmaşık'da bostanlarla çevrili bir yerde bulunan Sarmaşık tekkesidir. Üsküdar ve Beyazıt'ta canlı ve işlek merkezleri seçen Celvetiye'nin

İstanbul nüfusunun büyük bir kısmını barındıran Fatih'te çok az, Eyüp'de ise hiç tekkesinin bulunmayışı dikkat çekicidir. Yine İstanbul'un tekke yoğunluğunun en fazla olduğu Cerrahpaşa-Kocamustafapaşa'da sadece bir tekkesi vardır. Kocamustafapaşa'daki Bezirgân tekkesi Halvetiyye'ye de mensup bir tekkedir. Celvetiyye'nin sıradan ahalinin yerleştiği yerlerden ziyade ticaret merkezleri ile saray ve efradının, devlet ricalinin yaşadığı ve irtibatlı olduğu Üsküdar gibi mevkiilere yerleşmeyi tercih ettiği söylenebilir. Suriçi'nde 6 Halveti, 2 Rıfai, 2 Nakşi, 3 Kadiri; Galata'da bir Kadiri, Üsküdar'da kendi tekkeleri hariç 5 Halveti, 3 Rıfai, 3 Kadiri, 2 Bayrami, bir Saadi, bir Bedevi, bir Nakşi tekkesi ile komşudur.

4.5.7. Bayramiyye Tekkeleri

Bir erken dönem tarikatı olmasına rağmen İstanbul'da toplam 14 tane olan Bayramiyye tekkeleri Cerrahpaşa bölgesinin Kocamustafapaşa ve Silivrikapı bölümleri hariç bütün bölgelerde görülmektedir. Ancak Saadiyye tekkeleri gibi Bayramiyye tekkeleri de daha çok yerleşim bölgelerini seçmiş ve Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Kartal gibi yerleşimden uzak yerlerde tekke kurmamışlardır. Bayramiyye tarikatı İstanbul'a en erken dönemde gelen tarikatlardan olmasına rağmen Suriçi'nde 9, Üsküdar'da 3 Eyüp ve Beyoğlu'nda 2 tekkesi bulunmaktadır (bkz. Harita 4.22).

Âsitânesi Ankara'da bulunan tarikatın Aksaray Cerrahpaşa civarında daha çok yapılandığı görülmektedir. En yoğun olduğu yer Cerrahpaşa'dır. Bayramiyye'nin Cerrahpaşa'da 5 tekkesinin olduğu görülmektedir. Bu tekkeler Haseki'deki Bayram Paşa tekkesi Osmanlı döneminde Aksaray, Silivrikapı ulaşım ekseninde yer almaktadır. Tekke Haseki ve Hekimoğlu Ali Paşa külliyesi ve diğer hayır eserleri ile çevrilidir. Yakın ve benzer bir konumda yer alana Altımermer'de de bir tekke bulunmaktadır. Cerrahpaşa yolundaki Oğlanlar tekkesi, Cerrahpaşa ve Millet caddesinin kesiştiği köşede Aksaray Karkolu yakınındadır. Yoğun bir yerleşim alanında yer alan tekke cadde üzerindedir. Yol üzerinde bulunan bir diğer tekke ise Şehremini'de Yüksekaldırım kenarında bulunan Himmet Efendi tekkesidir. Bayrami tekkeleri Cerrahpaşa tekke karakteristiğine uygun olarak daha çok Silivrikapı ulaşım ekseninde kurulmuşlardır.

Harita 4. 22. Bayramiyye Tekkeleri

Sur içi Fatih bölgesinde ise sadece iki Bayrami tekkesi görülüyor, Çarşamba'daki Mehmet Ağa tekkesi ve hemen yanındaki Abdullah Efendi tekkesi. Bu işlek ve yoğun iskânlı semtte sadece iki tane olan Bayrami tekkelerinin yan yana olması dikkat çekicidir. Diğer Bayrami tekkelerinin birbirlerine yakın olmayışı bu durumun istisnai olduğunu göstermektedir. Eyüp'te ise yine iki tekke görülmektedir. Her ikisi de Nakşibendiyye ile irtibatlı İdrisköşkü tepesindeki Kaşgari tekkesi ve Bahariye caddesindeki Lagari Mehmed Efendi tekkesidir. Her iki tekke de tekkelere yakın fakat meskûn alanın dışında, mezarlıklar ve mesirelerle çevrili yerlerdedir.

Beyazıt bölgesinde de sadece tek bir tekke ile irtibatlı olan Bayramiyye tekkesi İstanbul'un merkezi konumundaki Vezneciler'de bulunan Helvai Dede Tekkesidir. Yakın çevresi çoğu konak niteliğinde olan ahşap meskenler ve bunların arasına serpiştirilmiş hayır eserleri ile çevrilidir.

Beyoğlu'nda Kadiriyye ile de irtibatlı olan Haşimi Osman Efendi Tekkesi Bayramiyye'ye de hizmet etmiştir. Kulaksız semtinde Okmeydanı'na doğu yükselen yamaçlar üstünde Kulaksız mezarlığının yakınında yer alır.

Bayramiyye'nin Üsküdar'da üç tekkesi vardır. Yerleşim yerlerinin yukarısında seyrek iskânlı bir mevki olan Divitçiler'deki Himmetzade tekkesi, Salacak'taki Etyemez tekkesi ve Şekûri Efendi tekkeleridir.

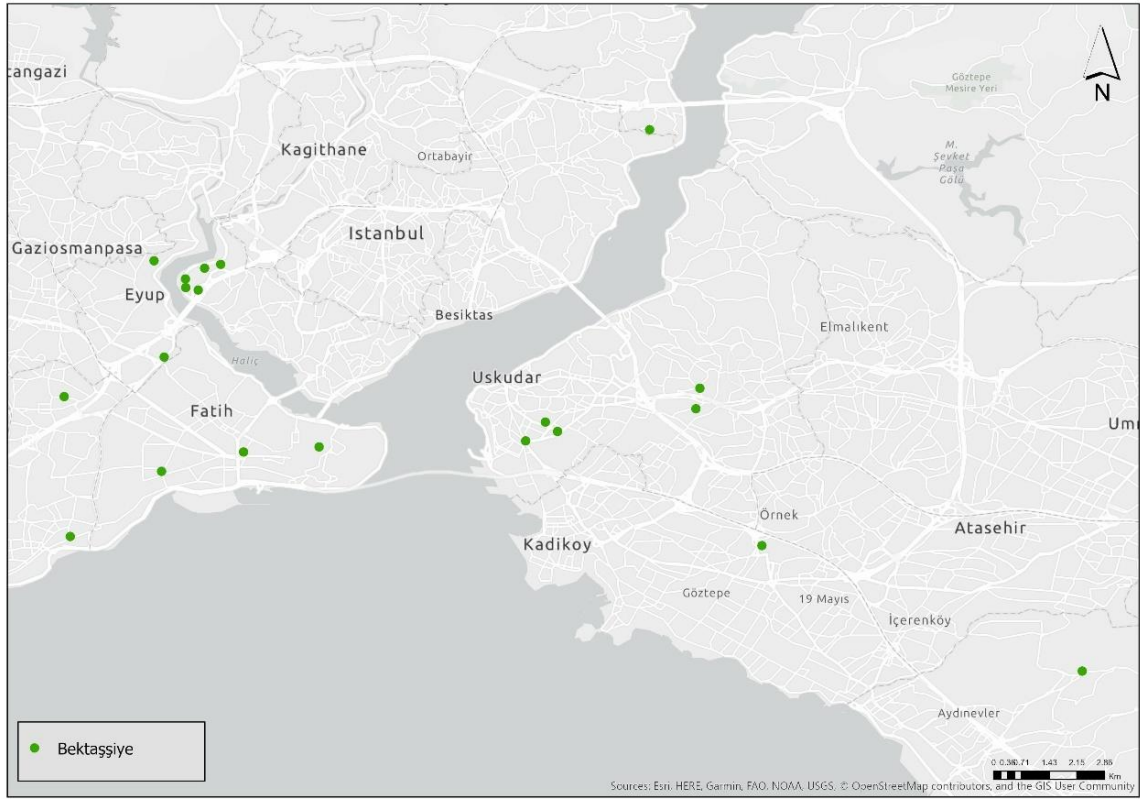
Tenहा tekkeler olan Bayrami tekkelerinin en kalabalıkları 12 kişilik nüfusu ile Nakkaşpaşa'daki Himmet Efendi dergâhı ile 9 kişilik nüfusu ile Üsküdar'daki Bezcizade Mehmet Efendi tekkesidir. Bu ikisi de halktan kişilerin meskûn olduğu yerleşim yerlerinde tesis edilmişlerdir.

Suiçi'nde 2 Kadiri, bir Nakşi, bir de Halveti tekkesi ile komşudur. Eyüp'te bir Kadiri, Galata'da bir Saadi bir Kadiri tekkesine, Üsküdar'da 2 Halveti, bir Kadiri, bir Celveti tekkesine komşudur. Listelerde Bayramiyye'den olduğu kaydedilen tekkeler aynı zamanda Halvetiyye, Kadiriyye, Nakşibendiyye, Bektaşiiyye ve Saadiyye'ye mensup olarak kaydedilmiştir.

4.5.8. Bektaşiiyye Tekkeleri

Tarikatların Suriçi'nde bulunma yoğunlukları genelde tekke sayıları ile orantılıdır. Bazı istisnaları ola bile her tarikatın en çok tekkesinin bulunduğu yer Suriçi'dir. Örneğin, İstanbul genelinde 20 tekkesi bulunmasına rağmen Suriçi'nde sadece 3 tekkesi olan tarikat Bektaşiiyye'dir. Beykoz, Beşiktaş ve Beyoğlu'nun Galata bölgesinde hiç Bektaşii tekkesi bulunmamaktadır. Yüzyılın ilk döneminde kapatıldıkları için listelerde yoğunlukla Bektaşii tekkelerine yer verilmemiştir.

Cerrahpaşa bölgesinde tek bir Bektaşii tekkesi görünmektedir, Davutpaşa yakınlarında Hekim Ali Paşa'da bulunan Eryek Baba tekkesi. Yedikule haricinde Kazlıçeşme'de bir Bektaşii tekkesi daha yer almaktadır. Davutpaşa'da bulunan merkezi bir mevkiide ve Saadi ve Rıfai tekkeleri ile iken Kazlıçeşme'deki tekke daha çok bostanlarla çevrili, mezarlık alanlarına yakın تنها bir yerdedir.

Harita 4. 23. Bektaşsiye Tekkeleri

Sur içi Fatih'te Bektaş tekkesi görünmemekle birlikte Edirnekapı dışında tesis edilmiş olan ve mezarlıklarla çevrili Pertevniyal Valide tekkesinin Bektaşsiye ile irtibatı bulunmaktadır. Beyazıd bölgesinde iki tekke tesis edilmiştir. Biri son derece işlek ticari bir merkez olan Mahmutpaşa'da bulunan Baba Ali Şah b. Zengi Tekkesidir. Nuruosmaniye'deki tekke Rıfai ve Kadiri tekkelerle komşudur. Beyazıd'taki diğer tekke ise Laleli'deki Esat Baba tekkesidir. Laleli, yıldızı sonradan parlamış semtlerdendir. Bununla birlikte Laleli ve Yeni Valide camii gibi eserlerin yanında mescitler, birkaç rical konağı ile bezenmiştir. Bir Bektaş tekkesinin burada tesis edilmesi Yeniçeri askerlerinin büyük kısmının Aksaray'da bulunması ile açıklanabilir. Eyüp İdrisköşkü tepesindeki Karyağdı Baba tekkesi Bektaş tekkesidir ve sonradan Nakşibendiyye'ye intikal etmiştir. Bu tekke de seyrek iskânlı, mezarlıklar ve mesirelerle çevrili bir alandadır.

Bektaş tekkelerinin en çok Beyoğlu'nun gözde mesire yerlerinden olan Sötlüce'de tesis edildiği görülmektedir (bkz. Harita 4.23). Burada 5 Bektaş tekkesi dikkati çekmektedir. Birbirlerine yakın konumlarda inşa edilmiş bu tekkeler sahil şeridinde yerleşmişlerdir.

Sütlüce Bektaşî tekkeleri Halvetî ve Saadî tekkeleri ile komşudur. Rumeli Hisarı'nda yine mezarlıklar içinde kurulmuş olan Şehitlik tekkesi de bir Bektaşî tekkesidir.

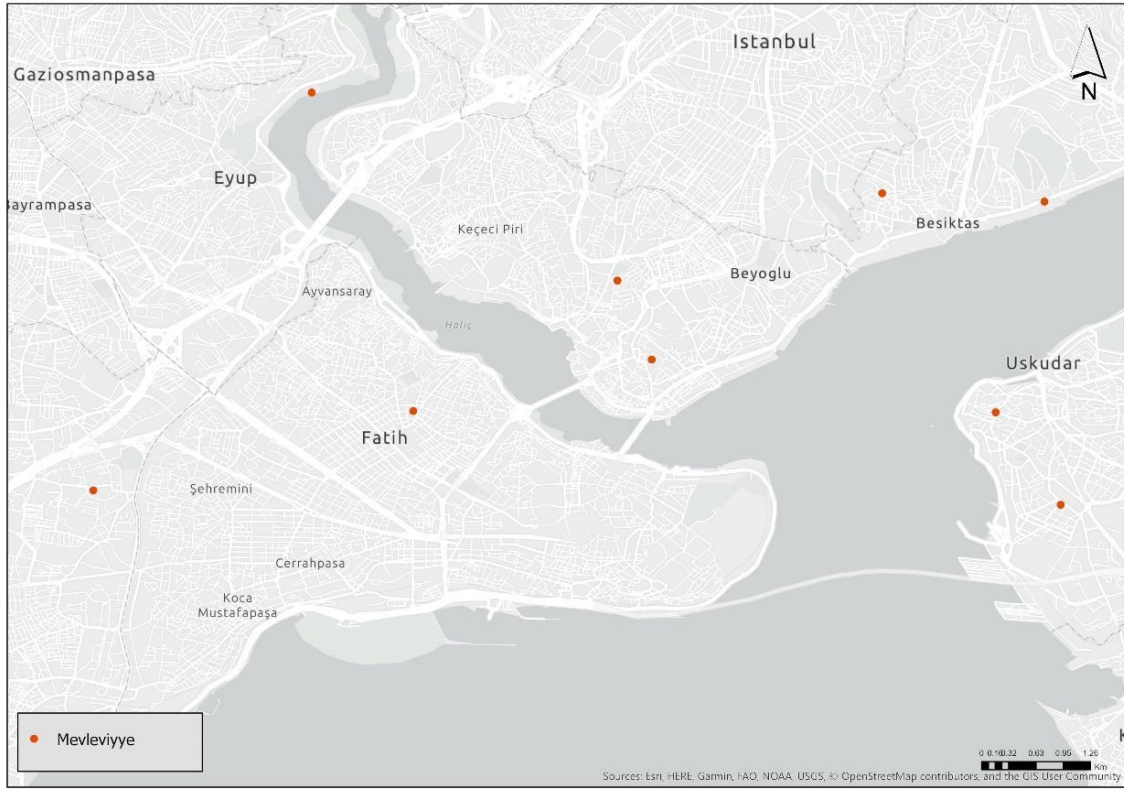
Üsküdar'da merkeze yakın fakat meskûn alanların kenarına yerleşmiş görülen üç Bektaşî tekkesi vardır. İki Karacaahmet mezarlığının yanındadır. Diğer de bunlara yakın bir yerde tesis edilmiştir. İstanbul'un mesire ve yazlık mekânlarından olan bazı köşk ve seyrek meskenlerden başka yapılaşma bulunmayan biri eski diğeri yeni Çamlıca'da iki Bektaşî tekkesi ise yerleşimden uzak تنها yerlerde fakat birbirlerine yakın konumda inşa edilmişlerdir. Üsküdar'a bağlı olan Kadı Karyesi Merdivenköy'de bulunan Bektaşî âsitânesi Şahkulu Tekkesi de yine tek başına bir tekkedir. Nakşibendiyye'ye devri dışında herhangi bir tarikatla mekânsal bir yakınlığı bulunmamaktadır. Bektaşî tekkelerinin nadiren merkezi yerlerde bulunduğunu ancak çoğunlukla merkezden uzak, meskûn olmayan تنها yerlerde tesis edildiklerini söylemek mümkündür. Merkeze yakın olan tekkeler diğer tarikatlara mensup tekkelerle de yakındır. Bu tekkeler Saadî, Bedevî, Nakşî ve Kadirî tekkesi ile yan yanadır.

4.5.9. Mevlevîyye Tekkeleri

Toplam sayıları 5 olan Mevlevîyye tarikatının Üsküdar'da, Eyüp'te, Beyoğlu'nda, Yenikapı'da ve Beşiktaş'ta sadece birer tekkesi bulunmaktadır (bkz. Harita 4.24). Mevlevî tekkelerini benzersiz kılan çok az sayıdaki tekke sayısına rağmen geniş etki alanıdır. Tekkeleri sayıca az olsa da Mevlevîler, halk tabakasına mensup pek azının dışında kadıllardan, divan kâtiplerinden, resmî memurlardan, valilerden, mevki sahibi yüksek kişilerden, beylerden, beyzâdelerden oluşmaktadır (Küçük, 2011). Mevlevî tekkeleri oldukça kalabalık nüfusları ile de diğer tekkelerden ayrılırlar. Yenikapı Mevlevihanesi 148 kişilik nüfusu ile İstanbul'daki en kalabalık tekkedir. Onu 85 kişilik nüfusu ile Galata Mevlevihanesi takip eder. Üçüncü büyük nüfus 71 kişiyle Beşiktaş Mevlevihanesi'dir. Kasımpaşa Mevlevihanesi 28, Üsküdar Mevlevihanesi 23 kişiyi barındırmaktadır. Kalabalık nüfusları ile bu tekkeler aynı zamanda merkez tekke görevini de ifa etmektedirler ancak hiçbirine bağlı tekke bulunmamaktadır.

Suriçi'nde, Fatih Mevlevihanesi diye de bilinen Abid Çelebi Tekkesi Nakşibendi-Mevlevî kimliği ile listelerde yer alır ama Mevlevihanesi bulunmamaktadır. Çarşamba'da bulunan

Mesneviyhane tekkesi ise yine bir Nakşibendi tekkesidir. Üsküdar'daki Selimiye Tekkesi de Nakşibendi-Mevlevi olarak kaydedilmiştir. Galata Mevlevihanesi de bir ara Halvetiyye ile irtibatlanmıştır.

Harita 4. 24. Mevleviyye Tekkeleri

En kalabalık Mevlevi tekkesi olan Yenikapı Mevlevihanesi sur çevresine kurulmuş olan şehitlikler ve mezarlık alanla çevrilidir. Yerleşimden uzak olduğu için geniş bir nüfusa sahip olduğu düşünülebilir. Hemen karşısında bir Nakşi tekkesi bulunmaktadır. Bu yakınlık Mevleviyye ile Nakşibendiyye arasında yukarıda belirtilen bazı tekkelerde görülen manevi yakınlıkla ilgili olmalıdır. Yenikapı Mevlevihanesine yakın üç Halveti tekkesi de bulunmaktadır.

Eyüp'te bulunan Bahariye Mevlevihanesi buraya, Çırağan sarayının yapılması sırasında yıkılan Beşiktaş Mevlevihanesinin nakli ile tesis edilmiştir. Eyüp'ün merkezine yakın Alibeyköy'e doğru uzanan Haliç'in kıyı şeridinde yer almaktadır. Bitki örtüsünün zenginliği sebebiyle Bahariye adı ile anılan yerde bulunmaktadır. Hanedana mensup kimselerin yaşadığı saraylar, sahil sarayları, devlet ricali ve zenginlere ait yalılarla dolu bölgede Biniş

kasrı olan Bahariye sarayında inşa edilmiş merkez efendidir. Yakınlarında Saadiyye ve Halvetiyye'ye mensup tekkeler vardır.

Beyoğlu'nda iki Mevlevi tekkesi bulunur. Galata Mevlevihanesi kırlar ve ormanlarla kaplı bir yerde inşa edilmesine rağmen zaman içinde Galata'nın değişen çehresi ile tekke yabancı olduğu bir çevrenin arasında sıkışıp kalmıştır. Yabancı misyonların, sefirhanelerin, otellerin ve kalabalık levanten topluluğunun içinde Galata Mevlevihanesi değerlerini muhafaza ederken çevresinin de alakasını çekmiş, Beyoğlu sakinlerinin ilk uğrağı haline gelmiştir. Yakın çevresinde komşu olduğu herhangi bir tekke yoktur. Tophane tarafındaki Kadiri, Nakşi ve Halveti, Tepebaşı tarafında ise Kadiri tekkeleri ile yakın sayılabilir. Osmanlı dönemi mescid, camii, çeşme, sebil, medrese ve mekteplerin sınır kesimlerine kaydığı semtte tekke, Galata kulesi ve birkaç kilise, sinagog ve az sayıdaki hayır eserlerinin arasında bulunmaktadır.

İstanbul'un güzide semtlerinde Kasımpaşa'da bostanlar, bağlar ve çiçek bahçeleri arasında kurulmuş olan Kasımpaşa Mevlevihanesi ise yakın çevresi ahşap meskenler, mescidler, tekkeler, çeşmeler ve bazı hayır eserleri ile bezelidir. Tekke bir bostan içinde inşa edilmiş olduğundan "Dede Bostanı Mesiresi" olarak da anılmıştır. Galata Mevlevihane'sinin kaderini bir parça da olsa paylaşan tekke, Peranın genişleyerek sınırına dayanması ile bahçeler içindeki geleneksel Türk mahallesi ile kagir binalardan oluşan levanten mahalleri arasında bir sınır niteliği kazanmıştır. İşgale uğramış konumları ile bu tekkelerin yeni muhitleri ile olan ilişkilerinin incelenmesi önemli veriler sunacaktır. Kasımpaşa Mevlevihanesi bir Bayrami tekke ile komşudur.

Kurulduğunda merkezi bir yer seçilmiş olan tek tekke Üsküdar Mevlevihane'sidir. Üsküdar Mevlevihanesi çevresi bahçeli ahşap evlerle çevrili, irili ufaklı hayır eserlerinin yer aldığı, merkeze yakın ancak seyrek bir iskâna sahip bir muhitte tesis edilmiştir. Bir mevlevihaneden çok konaklama mekânı, misafirhane olması sebebiyle mahalleler arasında tesis edilmiş olabilir. Çevresi Celveti tekkeler ile sarılmıştır.

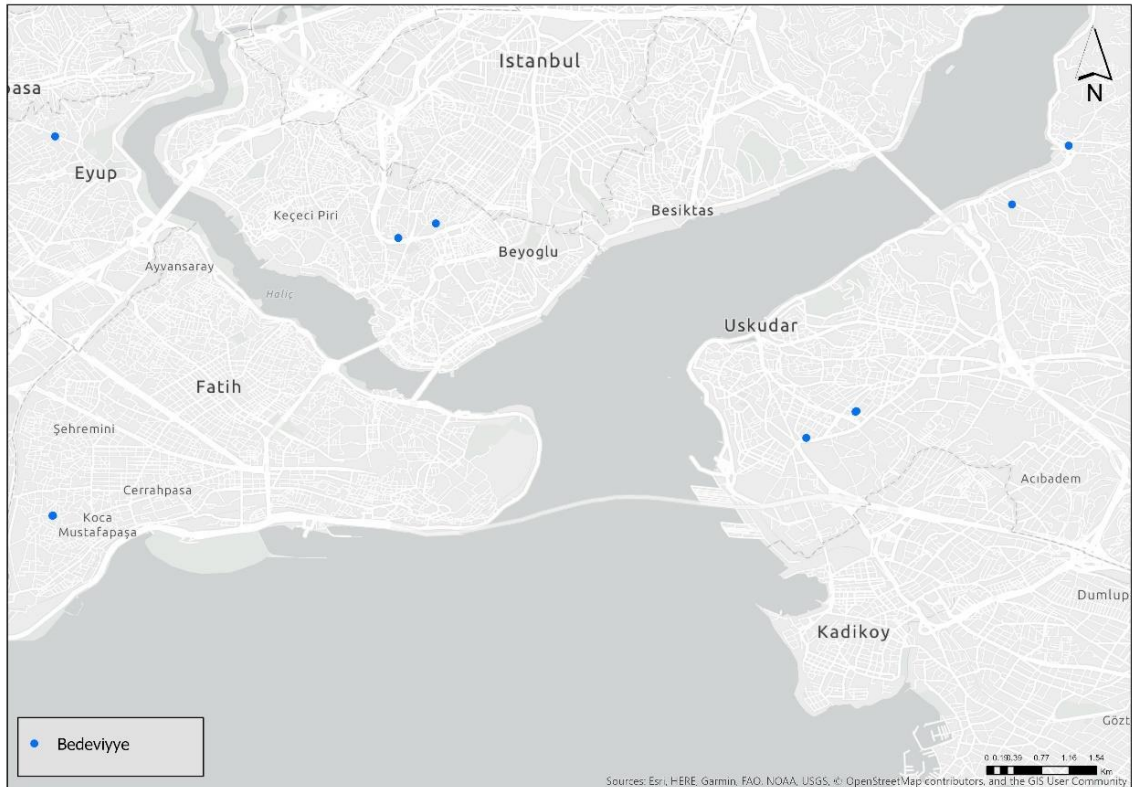
Mevlevi tekkelerinin çevrelerindeki Saadiyye, Celvetiyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Rıfaiyye ve Kadiriyye tekkeleri ile yakınlıkları bulunmaktadır. Mevlevi tekkeleri

Nakşibendiyye ile ilişkilidir, daha doğrusu Nakşibendiyye'ye mensup tekkelerden bazıları Mevlevi-meşreptirler.

4.5.10. Bedeviyye Tekkeleri

Bütün İstanbul genelinde irtibatlı olduğu sadece 8 tekkesi bulunan Bedeviyye'nin Cerrahpaşa bölgesindeki tek tekkesi Ağaçkakan'daki Bedevi Tekkesidir (bkz. Harita 4. 25). Bostanlarla çevrili ve seyrek iskânlı ve surlara yakın bir yer olan Ağaçkakan semtinde bulunmaktadır. Bedeviyye'nin yanı sıra Kadiriyye'ye de mensup olduğu kaydedilmiş olan tekkenin yakınlarında Halvetiyye'ye mensup Küçük Efendi tekkesi bulunmaktadır. Etrafında irili ufaklı mescitler, çeşmeler ve kiliseler bulunmaktadır.

Eyüp'te bulunan İslam Bey camii, Bedeviyye tarafından XIX. yüzyılda tekke olarak ittihaz edilmiştir. Kurulduğunda Eyüp'ün merkezinden uzakta, seyrek iskân dokusunun görüldüğü bir bölgede yer alan camii-tekkenin etrafında kendi adıyla anılan, ahşap meskenler ve bostanlarla kaplı bir mahalle oluşmuştur. İslam Bey camisinin Bedeviyye'ye, mahalle meskûn hale geldikten sonra intikal etmiş görünmektedir. Yakınlarında Kadiri ve Nakşi tekkeler bulunmaktadır.

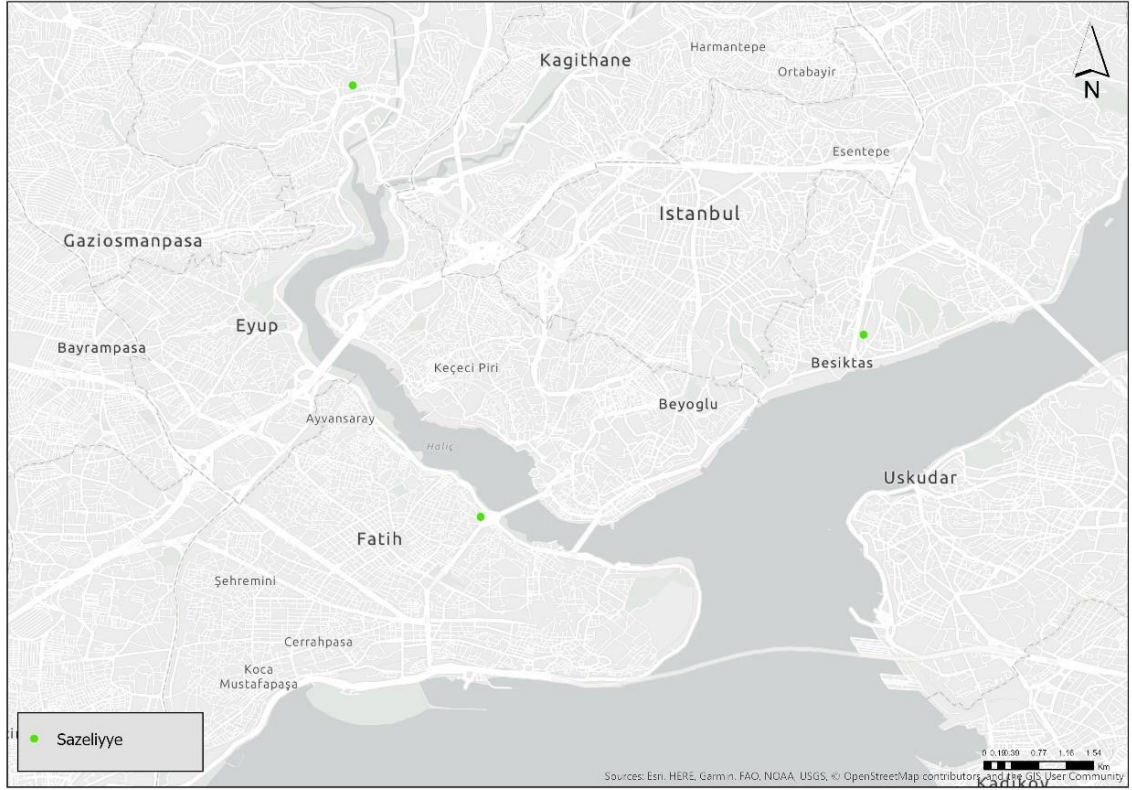
Harita 4. 25. Bedeviyye Tekkeleri

Bedeviyye âsitânesi Beyoğlu'ndaki Eburrıza Tekkesidir. Onun da çevresinde başka bir Bedevi tekkesi yoktur ancak yakınında Haşimi Osman Efendi Tekkesi bulunmaktadır. Kasımpaşa'da Tatavla'ya doğru yükselen yamaçları üzerinde tesis edilmiştir. Bağlar, bostanlar, özellikle çiçek bahçelerinin bulunduğu seyrek iskânlı bir bölgede bulunmaktadır. Haşimi Osman Efendi tekkesi de yine تنها bir yerde Kulaksız mezarlığının yanındadır. Özellikle Rumlar ile meskûn olan Tatavla ile Müslüman Türklerin yaşadığı Kasımpaşa'nın sınırında yer almaktadır. Kasımpaşa'daki Bedevi âsitânesinin nüfus 7 iken daha seyrek iskanlı bir bölge olan Ağaçkakan'daki Bedevi tekkesinin nüfusu 9'dur. Genellikle az nüfuslu olan ve az sayıdaki Bedevi tekkelerinin en kalabalık olanları da bu iki tekkedir.

Üsküdar bölgesinde 4 Bedevi tekkesi görülmektedir. Beylerbeyi'ndeki gözde mesirelerinden İstavroz Dersi'nin yanında, bahçeli ahşap meskenlerin arasında inşa edilmiştir. Benzeri nitelikte ama Çengelköy'de bulunan Bedevi tekkesi de meşhur sayfiyelerden olan semtte bahçeli evler ile dolu bir mahalle dokusu içinde yer almaktadır. Bu iki semt de varlıklı kesimin yazlarını geçirdiği köşkler ve yalılarla doludur. İki Bedevi tekkesinin de bu kitle ile irtibatlı olduğu düşünülebilir. Beylerbeyi'ndeki iki Bedevi tekkesine bir Kadiri tekke komşudur. Seyrek iskânlı ve Üsküdar'ın meskûn yerlerinin sona erdiği yerlerde bulunan Toptaşı'ndaki Şeyh Hasip Efendi tekkesi ile Pazarbaşı semtindeki Alaca Minare tekkesi Nakşibendiyye ile birlikte Bedeviyye'ye de kayıtlı görünmektedir. Bedevi tekkeleri Üsküdar'da Nakşi, Kadiri, Rıfai ve Bektaşî tekkeleri ile komşudur.

4.5.11. Şazeliyye Tekkeleri

XIX. yüzyılın son çeyreğinde kurulmuş olan ilk Şazeli tekkesi ile birlikte İstanbul'da 3 Şazeliyye tekkesi bulunmaktadır. Beşiktaş'taki Ertuğrul Tekkesi âsitâne konumundadır. Yıldız Sarayı ve Yıldız bahçesinin yakınındaki tekke sarayla irtibatlı olan Şazeli mensuplarının ve Afrika'dan gelecek olan misafirlerin ağırlanması için özellikle burada tesis edilmiştir. Tekkenin yakınlarında başkaca bir tekke bulunmamaktadır. Tekke Dolmabahçe sarayına da yakındır. Beşiktaş'taki bir Celveti tekkesi ile yakın sayılabilir.

Harita 4. 26. Şazeliye Tekkeleri

Diğer Şazeli tekkeleri Fatih Unkapanı'ndaki Şem'i Şeyh Ahmed Efendi tekkesi ile Eyüp Alibeyköy'deki Abdullah Ağa Tekkesidir. Abdullah Ağa tekkesi تنها bir yerde meskûn sahaların dışında kurulmuştur, komşu tekkeleri yoktur. Şem'i Şeyh Ahmed Efendi tekkesi ise kurulduğundan beri İstanbul'un en yoğun iş ve yerleşme merkezlerinden biri olan Unkapanı'nda tesis edilmiştir. 1885 tarihli nüfus sayımında sadece Unkapanı Yeşil Tulumba Şazeli tekkesinde kalanların sayısı verilmiştir. 8 kişinin yaşadığı anlaşılan tekkenin etrafında dükkanlar, küçük meskenler ve ufak çapta hayır eserleri vardır. İki Nakşibendi ve bir Rıfai tekkesi ile komşu olan Şazeli tekkeleri listelerde sadece Şazeliye olarak kaydedilmiştir.

4.6. İstanbul nüfusu ve tekke yoğunlukları

1875 yılında yapılmış bir nüfus sayımı sırasında tekkelerde kalanların sayılarının kadın ve erkekler olarak kaydedildiği daha önce ifade edilmişti. Bu belgenin tasnifinde kullanılan "Belediye Daireleri" resmi nüfus sayımlarında da kullanılmış olan bölgelerdir. Bu bölgelere göre tekke nüfusları ile genel nüfus oranlarını karşılaştırmak yapmak mümkündür. 1882 yılında yapılmış bir nüfus sayımına göre İstanbul'daki toplam nüfusu

873.565 olarak belirtilmiştir (Karpas, 2010). 9517 Müslüman, 5162 Hristiyan, 1647 Yahudi toplam 16 326 hanenin tespit edildiği bu sayımda 359.412 gayrimüslim, 129.243 yabancı ve 384.910 Müslüman nüfus kaydedilmiştir (Behar, 2003). Bu nüfusların bölgelere göre dağılımı Tablo 4.15'te verilmiştir.

Tablo 4. 15. Bölgelere göre nüfus dağılımları

Belediye Daireleri	Müslüman	Gayrimüslim	Toplam	Tekke sayıları (1875 tarihli istatistiki listeye göre)	Tekke başına düşen kişi sayısı
1. Daire: Beyazıt	50.007	23.149	73.156	28	1.785
2. Daire: Fatih	35.953	14.878	50.831	61	589
3. Daire: Cerrahpaşa	43.873	19.222	63.095	77	569
4. Daire: Beşiktaş	10.753	14.746	25.499	4	2.688
5. Daire: Yeniköy	2.936	5.574	8.510	5	587
6. Daire: Beyoğlu	35.387	33.803	69.190	27	1310
7. Daire: Büyükdere	2.598	5.163	6.761		
8. Daire: Kanlıca	6.095	3.792	9.887	5	1.219
9. Daire: Üsküdar	24.404	11.913	36.317	50	488
10. Daire: Kadıköy	2.695	3.669	6.364	3	898

En çok nüfusa sahip Beyazıt'ta toplam 28 tekke olduğu görülmektedir. 20 mahallenin (bkz. Tablo 4.15) bağlı görüldüğü bu semt iş yerlerinin fazlalığı ile göze çarpmaktadır. Beyazıt'tan çok daha düşük bir nüfusa sahip olan Fatih'te ise 91 tekke bulunmaktadır. Benzer şekilde Cerrahpaşa'da 77 tekke görünmektedir. Müslim ve gayrimüslim tebanın yaklaşık sayıda olduğu Beyoğlu'nda ise nüfus Beyazıt'a yakın olmasına rağmen 27 tekke bulunmaktadır. Üsküdar ise İstanbul'un nüfus yoğunluğu bakımından beşinci büyük semti olmasına rağmen tekke yoğunluğu bakımından 50 tekke ile 3.büyük semtidir. Yerleşim yerlerinde kurulan tekke sayısı iş merkezlerinin çok olduğu yerlerde kurulan tekkelerden fazladır. Tekke başına düşen kişi sayısı en az Üsküdar'da iken, 2.688 kişi ile tekke başına düşen kişi sayısı en yüksek olan yer Beşiktaş'tır. Bu sayı Beyazıt'ta 1.785 iken Kanlıca'da 1.219'dur. 1875 tarihli istatistikî belgeye göre İstanbul genelinde 260 tekke olduğu kabul edilirse tekke başına 1480 kişi düşmektedir.

1882 yılında yapılan nüfus sayımında da kadın ve erkek sayıları ayrı ayrı kaydedilmiştir (bkz. Tablo 4.16). Buna göre en kalabalık tekke nüfusu 77 tekkesi olan Cerrahpaşa

bölgesindedir. Bunu 50 tekkesi olan Üsküdar takip etmektedir. 61 tekkesi ile Fatih 3. sırada gelmektedir. 28 tekkeli Beyazıt ile 27 tekkeli Beyoğlu arasında da benzer bir durum göze çarpmaktadır: Beyoğlu'ndaki kişi sayısı 220 iken Beyazıt'ta 205'tir. Semtlerde bulunan tekke sayıları ile nüfusları doğru orantılıdır. 10. Daire olan Kadıköy nüfusundaki azalma dikkati çekmektedir. 1875 yılında erkek nüfus 71 görünürken 1882 yılında bu sayısı 1 erkek 2 kadına düşmüştür. 1875 yılındaki listede Merdivenköyü'ndeki Şahkulu Tekkesi 30 ve Rami'de Sa'i Tekkesi 41 kişi olarak kaydedilmiştir. 1882 yılında hangi tekkelerin sayıldığı belirsiz olduğundan adı geçen bu iki tekkenin sayıma dahil edilmediği düşünülmelidir.

Tablo 4. 16. 1875 ve 1882 nüfus sayımlarına göre tekkelerde ikamet eden kadın ve erkek sayıları

Belediye Daireleri	Tekke sayıları	1875 tarihli listeye göre tekke nüfusu		1882 sayımına göre tekke nüfusu (Karpas, 2010)		1882 Semt Nüfusu (Müslüman) (Karpas, 2010)	
		Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1. Daire: Beyazıt	28	77	69	118	87	30.084	19.923
2. Daire: Fatih	61	245	196	244	182	20.150	15.803
3. Daire: Cerrahpaşa	77	338	269	418	279	22.602	21.271
4. Daire: Beşiktaş	4	28	6	41	18	5.841	4.912
5. Daire: Yeniköy	5	15	8	19	17	1.485	1.451
6. Daire: Beyoğlu	27	154	82	153	67	20.460	14.927
7. Daire: Büyükdere						1.472	1.126
8. Daire: Kanlıca	5	20	16	23	17	3.329	2.766
9. Daire: Üsküdar	50	222	140	242	200	11.610	12.794
10. Daire: Kadıköy	3	71		1	2	1.498	1.197
Toplam	260	1170	786	1259	869	118.531	96.170

1882 sayımına göre 1259 erkek ve 1197 kadın yani 2128 kişi tekkelerde ikamet etmektedir. Bu sayılar tekkede hizmet etmek üzere kalanları, tekkenin şeyh ve ailesini gösteriyor olmalıdır. Bu sayılar sadece tekkelerde daimî olarak kalanları göstermektedir. Geçici olarak orada ikamet edenleri veya çeşitli vesileler ile tekke ile irtibatlı olanları göstermemektedir. 1875 yılında yapılan sayım ile karşılaştırıldığında tekkelerde ikamet eden erkeklerde 7 sene içinde İstanbul genelinde 100 kişilik bir artış olmuştur. Benzer şekilde kadınların sayısında da 83 kişilik bir artış söz konusudur.

4.7. Tekkelerin bulunduğu yerin etnik-dini durumlarına göre dağılımları

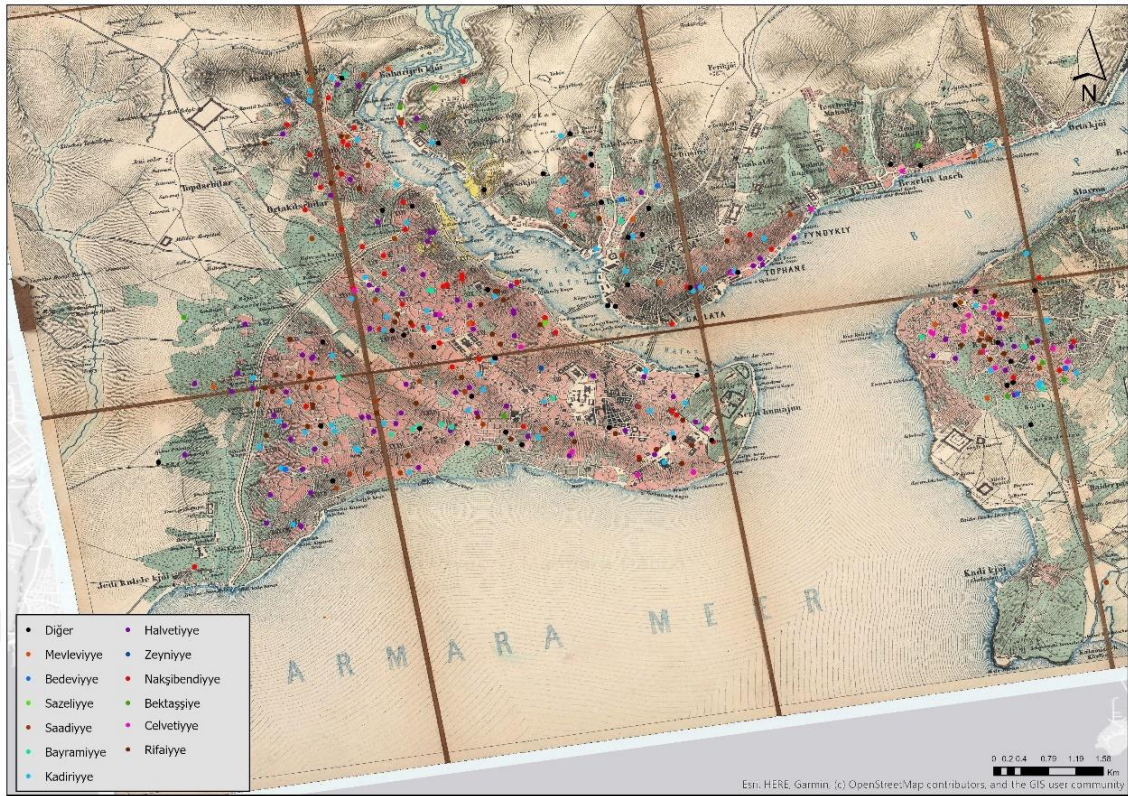
İstanbul kurulduğundan beri kozmopolit bir şehir olmuş ve pek çok din mensubuna ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı Devleti'nin tebaasını oluşturan gayrimüslimler; Rum, Ermeni,

Yahudi ve Bulgarlar, Latinler, Frenkler gibi diğer azınlıklardır. Oranları zaman içinde farklılık gösterse de 1897 nüfus sayımına göre Nüfusun %56,3'ü, Müslümanlardan, % 23'ü Rumlar'dan, % 15'i Ermeniler'den, % 4,5'u Yahudiler'den ve kalanı da çeşitli azınlıklardan oluşuyordu (Karpaz, s. 2010).

İstanbul'da yaşayan Hristiyanların nüfus bakımından en büyük kısmını Rumlar teşkil etmektedir. Bunlar Suriçi ve Galata başta olmak üzere her yerde yaşamakta ise de dönemsel farklılaşmalara rağmen Yenikapı, Kumkapı, Edirnekapı, Balat, Fener, Sötlöce, Üsküdar, Kuzguncuk taraflarında daha sık yerleştikleri görölmektedir (Tekin, 2008). İstanbul'un Hristiyan nüfusunun ikinci büyük bölümünü oluşturan Ermenilerin; Samatya, Sulumanastır, Yenikapı, Kumkapı, Balat, Topkapı, Hasköy, Kasımpaşa, Galata, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme ve Üsküdar'da yaşamakta oldukları görölmektedir (Karpaz, 2010). İstanbul Yahudilerinin ise büyük çoğunluğu Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olan Yahudi topluluklarıdır. Ancak Fetih sırasında Galata'da ikamet eden Yahudiler de bulunmaktaydı. Bunlar daha sonra Suriçi'ne geçmişlerdir. Osmanlı'da, sadece Yahudilerin yaşadıkları mahalleler oluşturmamaya dikkat edilmiş, Müslümanlarla iç içe yaşamışlardır (Tekin, 2008). Yine de Yahudilerin daha çok Balat, Hasköy, Kasımpaşa'da yaşadıkları söylenebilir. Stolpe'nin 1880 tarihli haritasında Yahudilerin Ayvansaray ve karşı sahili olan Hasköy'de yaşadıkları gösterilmiştir.

Bunlara ek olarak bir imparatorluk şehri olan İstanbul'da Latinler, Bulgarlar ve Protestanlar da daha az nüfusa sahip olan topluluklar olarak gayrimüslim nüfusun içinde dağılmış olarak yaşamışlardır.

Gayrimüslim nüfus kilise, manastır ve sinagogların etrafında yerleşir, bağlı bulundukları din adamları ve dini otoriteleri aynı zamanda devlet tarafından atanmış yöneticiler olarak görev yapar. İstanbul mahalleleri dini-etnik özellikler bakımından bazı yoğunluklar barındırmakla birlikte pek çok mahallesinde farklı etnik-dini niteliğe sahip kişiler bir arada yaşamaktadır (bkz. Harita 4.27).

Harita 4. 27. 1860-70 yılları arasında hazırlanmış inanç haritasında tekkeler

Harita 4.27’de görüleceği üzere Ayvansaray ve Hasköy bölgesinde yaşayan Yahudi tebasının arasında bir Halvetî iki de tarikatı bilinmeyen tekke bulunmaktadır. Üsküdar-Selamsız’da ise biri Nakşibendî iki tekke bulunmaktadır. Hristiyan topluluklarının daha fazla yaşadığı bölgelerde, bu topluluğun İstanbul’un yerli halkı olması itibariyle geniş bir alanda yaşadığı düşünülürse ise sayısız tekke yer almaktadır.

Gayrimüslim tebanın yaşadığı yerlere serpiştirilmiş tekkelerin yanında bir de Müslüman teba ile aralarında bir sınır oluşturacak biçimde konumlanmış tekkeler vardır. 1623 yılında Beyoğlu, Kasımpaşa’da tesis edilmiş olan Kasımpaşa Mevlevihanesi kuzeydeki yeşil alanlar ve ahşap evleriyle geleneksel Türk mahallesini, Peranın batı menşeli dokusundan ayıran bir sınır niteliği taşımaktadır (Tanman 1990, s. 500).

Beyoğlu, Kasımpaşa/Tatavla’da kurulmuş olan Bedeviyye’ye mensup Eburriza Tekesi, XVIII. yüzyılın birinci çeyreğinde kurulmuştur. Tekke, gayrimüslim teba ve özellikle Rumlar ile meskûn olan Tatavla ile Müslüman Türklerin yaşadığı Kasımpaşa’nın sınır taşlarından birini teşkil etmektedir.

1453-1481 yılları arasında bir fetih tekkesi olarak kurulmuş olan Rıfaiyye ve Kadiriyye'ye mensup Ayni Ali Baba Tekkesi aynı zamanda Çürüklük Tekkesi olarak da anılmaktadır. Çürüklük, Şişhane'ye ve Tepebaşı'na doğru uzanan ve kabir taşı yaptıracak parası olmadığından üst üste gömülen fakirlerin mezarlarını ihtiva eden "çürüklük" tabir edilen mezarlık sahasının adıdır. Gayrimüslim teba ile meskûn Tepebaşı semti, XIX. yüzyılın sonlarına doğru sınırlarını aşarak Kasımpaşa vadisine doğru ilerlemiştir. Böylece tekke kendisine doğru ilerleyen bu kâgir yeni yerleşme ve sınırında bulunduğu Müslüman halk ile meskûn ve evlerinin çoğu ahşap olan Kasımpaşa sınırında kalmıştır (Tanman, 1990, s. 774).

Fatih'te Fener Rum Erkek Lisesi Yanında 1844 yılında kurulmuş bir Nakşi tekkesi olan Darülmecnevi Tekkesi de konumuza dahil olan tekkelerdendir. Osmanlı devri boyunca yoğun Rum Ortodoks iskânına sahne olan ve Ortodoks patrikhanesini barındıran Fener semtinin sınırında yer almaktadır. O denli ki tekkenin güneyinde bahçeli ahşap meskenleriyle tipik Osmanlı mahalleleri, kuzeyde ise birbirine bitişik bahçesiz, kâgir meskenler ve bunların arasında çeşitli kilise ve ayazmalardan oluşan Rum mahalleleri yer almakta idi. Tekkenin kuzey yönündeki komşusu ise 1881'de inşa edilen Fener Rum Erkek lisesidir (Tanman 1990, s. 211).

1563 tarihinde kurulmuş ve Halvetiyyenin Sünbüliyye koluna mensup Balat Tekkesi Osmanlı devri boyunca Yahudi yerleşimi olan Balat'ta inşa edilmiştir. Tekkenin çevresi az sayıda Müslüman ve Hristiyan meskenleri dışında "yahudhane" olarak adlandırılan dar gelirli Musevilere mahsus bir cins toplu konutla doluydu. Pek çok havra ve sinagog da tekkenin etrafında yer almaktaydı. Balat Tekkesi Mimar Sinan'ın eseridir ve diğer hiçbir tekkede görülmemiş bir özelliği de haizdir. Cami-tevhidhane ve küçük bir çeşmenin yanında tekke külliyesinin bir de mahkeme binası bulunmaktadır. (Tanman 1990, s. 122) Bu mahkemenin kullanılıp kullanılmadığına veya ne için kullanıldığına dair bir bilgimiz bulunmuyor. Ancak çoğunluğu Yahudilerden oluşan gayrimüslim bir mahallede bulunan binanın gayrimüslimlere hizmet ettiği düşünülebilir. Her haliyle Balçık Tekkesi müstakil bir araştırmayı hak etmektedir.

4.8. Muhitine ad olmuş tekkeler (mahalle, sokak ve çıkmaz sokaklar)

Daha önce ifade ettiğimiz gibi tekkelerin pek çoğunun bulundukları şehir dokusu ile adeta bütünleşik biçimde, ahşap bir sivil mimari örneğinden, bir evden neredeyse ayırt edilemez biçimde inşa edilmişleri, bu yapıların şehirle kurdukları ilişkiye göstermektedir. Bu binaların incelenmiş olanlarının planları da çoğu zaman bir meskenden farklı değildir veya daha en başında bir ev tekkeye dönüştürülmüş olabilir. Bir Şeyh Efendinin evi olan yapı çeşitli eklemeler ve düzenlemelerle birkaç on yıl sonra teşekküllü bir tekkeye dönüşebilir. Cansever, Osmanlı şehrinde insanlar taşınmadan, yerleri terk etmeden büyüme veya küçülme gibi değişimlere ayak uydurabilirler, der. Tekkelerin de bir evden, bir halvethaneden veya yıkılan bir hamamın külhanından başlayan yapılaşmaları giderek tevhidhane, derviş hücreleri, sonra mutfak, hamam, türbe, hazire derken büyüyüp genişlemeleri ve nihayet bir tarikat külliyesine dönüşmeleri mekânı nasıl kullandıklarını ve yer değişikliği yapmadan büyüme ve küçülmeye bağlı değişikliklere nasıl ayak uydurduklarını göstermektedir. Kentsel odaklar konumundaki bu tekkelerin mi sivil mimariden etkilendiğini yoksa tekkelerin sivil mimariye mi tesir ettiğini söylemek zordur. Ancak şehre ve mekâna dair alışkanlıklarının şehre sindiğini söylemek mümkündür.

Bununla birlikte tekkelerin çoğu yerleşim yerlerinin içinde, arasında, yanında ve yakınındadır. Tekkeler kuruldukları yerlerle bütünleşmiş olarak evlerle ve diğer yapılarla sarmalanmış gibidir. Tekkelerden arda kalan hazireler bile bugün aynı durumdadır. Hatta bazen tekkenin etrafını saran sokağın tekkenin içine doğru nüfusu söz konusudur. Bu anlamda Bâlâ Tekkesi bazı geniş kapsamlı tarikat kuruluşlarının çevreleri ile kurdukları ilişkiyi sergilemesi bakımından önemlidir. Ya da tekkenin kendi bölümleri arasında bağlantıyı sağlamak için açılan geçitler, içinde yer aldıkları mahallenin sirkülasyonunu sağlayan sokaklar haline gelebilirler. Aziz Mahmud Hüdai ve Sünbül Efendi tekkelerinin avluları civarda sakin olanların gelip geçtikleri, dinlendikleri, tekkedekilerle ilişki kurdukları alanlardır. O avlulardan ilgili ilgisiz herkes geçebilir, günümüzde dahi durum böyledir. Tanman, avlusundan geçip gittikleri tekkelerin adını taşıyan bu sokakların ve tekkelerin mahalle dokusuna ve yaşantısına entegre olduklarını gösterdiğini ifade etmektedir.

Bir yeri yerleşime açmak için özellikle tesis edilmiş veya kuruluşlarından sonra civarlarında iskân oluşmuş bulunan bu tekkeler yukarıda “Kentsel odaklar” olarak isimlendirilmiştir (bkz. s. 135). Mahalle kuran tekkeler sokak ve caddelere de isimlerini vermişlerdir. Tekkeler bazen bulundukları yere isimlerini verirken bazen de bazen o yerin adıyla anılmışlardır. Mesela Muhsine Hatun tekkesi mahallesine ad olurken, Salmatoruk Caddesi üzerinde kurulan tekkeye ad olmuştur. Karşılıklı bu alış-veriş yine karşılıklı etkileşimin bir işaretidir. Bazı tekkeler de bulundukları sokağa veya caddeye veya çıkmaza isim vermişlerdir. Bu yönüyle de tekkelerin iskânı ve semti şekillendiren yapılar olduğu görülmektedir. Tablo 4.17’de muhitine isim vermiş 104 tekkenin listesi yer almaktadır. Listeye göre 21 mahalle bir tekkenin adıyla anılmaktadır. Bu tekkelerden 8’i Nakşibendiyye, 5’i Halvetiyye, 2’i Kadiriyye, 2’si Mevleviyye, 1’i Bedeviyye, 1’i Rıfaiyye, 1’i Zeyniyye’ye mensuptur. Mahallelerden birine ad olan Keçe Hatun Tekkesinin ise mensubiyeti belli değildir.

Tablo 4. 17. Muhitine ad olmuş tekkeler

İsim	Tarikat	Kuruluş Dönemi	Yer	Mahalle	Cadde/Sokak
Şeyh Vefa Tekkesi	Zeyniyye	1451-1500	Fatih	Vefa	Vefa cad. Vefa Türbesi sk.
Keçe Hatun Tekkesi		1451-1500	Fatih	Keçe Hatun	
Bâlâ Tekkesi	Nakşibendiyye	1451-1500	Fatih	Bâlâkapısı	Bâlâ Tekkesi sok.
Koca Mustafa Paşa Tekkesi	Halvetiyye	1451-1500	Fatih		Koca Mustafa Paşa Medresesi sk.
Küçük Ayasofya Tekkesi	Halvetiyye, Celvetiyye	1501-1550	Fatih		Küçük Ayasofya Medresesi sk.
Muhsine Hatun Tekkesi, İbrahim Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye, Halvetiyye	1501-1550	Fatih	Muhsine Hatun	İbrahim Paşa yokuşu
Emir Buhari Tekkesi	Nakşibendiyye	1501-1550	Fatih		Emir Buhari sk., Dervişzade sk.
Merkez Efendi Tekkesi	Halvetiyye	1501-1550	Fatih	Merkez Efendi	Merkez Efendi cad.
Tecüman Yunus Tekkesi	Halvetiyye	1501-1550	Fatih		Tercüman Yunus sk.
Yenikapı Mevlevihanesi	Mevleviyye	1551-1600	Fatih	Mevlanakapı	Mevlevihane cad., Mevlevi Tekkesi sok.
Bezîrgân Tekkesi	Halvetiyye	1551-1600	Fatih		Bezîrgân Odaları sk.
Ferruh Kethüda Tekkesi	Halvetiyye	1551-1600	Fatih		Ferruh Kahya sk.
Sirkeci Tekkesi	Şemsîyye, Kadiriyye	1551-1600	Fatih		Sirkeci Dede sk.
Hacı Evhadüddin Tekkesi	Halvetiyye, Sümbüliyye	1551-1600	Fatih		Hacı Evhadüddin cad, Hacı Evhadüddin Çeşmesi sk.
Yeşil Tulumba Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih	Yeşil Tulumba	Şeyh İlahi sk.
Salmatoruk Tekkesi	Halvetiyye, Nakşibendiyye	1601-1650	Fatih		Salmatoruk cad.
Hekimoğlu Ali Paşa Tekkesi	Kadiriyye	1651-1700	Fatih		Hekimbaşı Ali Paşa cad.

Tablo 4.17. (devam)

Hacı Beşir Ağa Tekkesi	Nakşibendiyye	1701-1750	Fatih		Hacı Beşir Tekkesi sk.
Çırakçı Tekkesi	Halvetiyye, Rıfaiyye	1701-1750	Fatih		Çırakçı Çeşmesi sk.
Nureddin Cerrahi Tekkesi	Cerrahiyye	1701-1750	Fatih		Nureddin Tekkesi sk.
Kabakulak Tekkesi	Kadiriyye	1751-1800	Fatih		Kabakulak sk.
Karasarıklı Şeyh İbrahim Tekkesi	Rıfaiyye	1801-1850	Fatih		Karasarıklı sk.
Darülmecnevi Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Fatih		Mesneviyane cad.
Abdüsselam Camii Tekkesi	Kadiriyye	1801-1850	Fatih		Abdüsselam sk., Erenler Tekkesi sk.
Peyk Dede Tekkesi	Gülşeniyye-Sezaiyye, Kadiriyye	1851-1900	Fatih		Peyk Dede sk.
Fenayi Tekkesi	Halvetiyye		Fatih	Fenayi	
Ordu Şeyhi Tekkesi	Halvetiyye, Cerrahiyye		Fatih		Yeşil Tekke sk.
Kelamî Tekkesi	Halvetiyye, Rıfaiyye, Saadiyye		Fatih		Kelami Tekkesi sk.
Pazar Tekkesi	Halvetiyye, Sinaniyye		Fatih		Pazar Tekkesi sk.
Emirler Tekkesi sk.	Halvetiyye, Şabaniyye, Sümbüliyye		Fatih		Yedi Emirler Çeşmesi sk.
Yavaşca Mehmed Ağa Tekkesi	Kadiriyye		Fatih		Pazar Tekkesi sk.
Akbıyık Tekkesi	Halvetiyye		Fatih		Akbıyık cad.
Karagöz Tekkesi	Halvetiyye, Sümbüliyye, Cerrahiyye		Fatih		Karagöz Tekkesi sk.
Alyanak Ali Efendi Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih		Alyanak sk.
Vani Tekkesi	Nakşibendiyye, Kadiriyye		Fatih		Vani Dergâhı sk.
Alaca Mescid Tekkesi	Rıfaiyye, Nakşibendiyye		Fatih		Ala Camii sk.
Lokmacı Tekkesi	Halvetiyye, Şabaniyye		Fatih		Lokmacı Dede sk.
Etyemez Tekkesi	Saadiyye		Fatih		Etyemez sk.
Bekâr Bey Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih		Bekar Bey sk.
Karababa Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih		Karababa Türbesi sk.
İskender Ağa Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih		İskender Ağa Camii sk.
Hakikizâde Tekkesi	Nakşibendiyye		Fatih		Hakikizade sk.
Öksüzce Baba Tekkesi	Nakşibendiyye		Fatih		Öksüzce Camii sk.
Üçler Tekkesi	Halvetiyye		Fatih		Üçler sk.
Hacı Kadın Tekkesi	Halvetiyye		Fatih		Hacı Kadın cad.
Hocazade Tekkesi	Halvetiyye, Uşşakiye		Fatih		Tekke Çıkmaşı
Himmetzâde Tekkesi	Bayramiyye		Fatih		Himmetzâde Dergâhı sk.
Ya Vedûd Tekkesi	Kadiriyye	1451-1500	Eyüp		Yavedud cad.
Karyağdı Baba Tekkesi	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	1451-1500	Eyüp	Karyağdı	Karyağdı sk.
Baba Haydar Tekkesi	Nakşibendiyye	1501-1550	Eyüp	Baba Haydar	Baba Haydar sk., Baba Haydar camii sk.

Tablo 4.17. (devam)

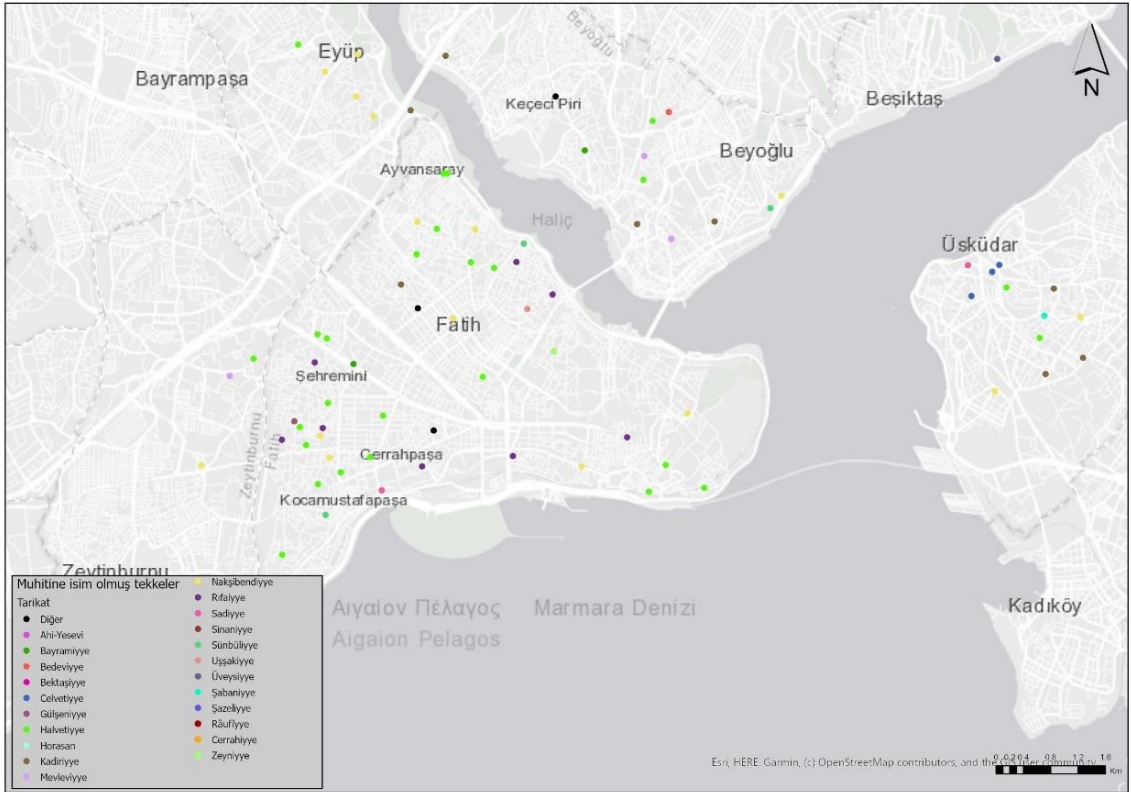
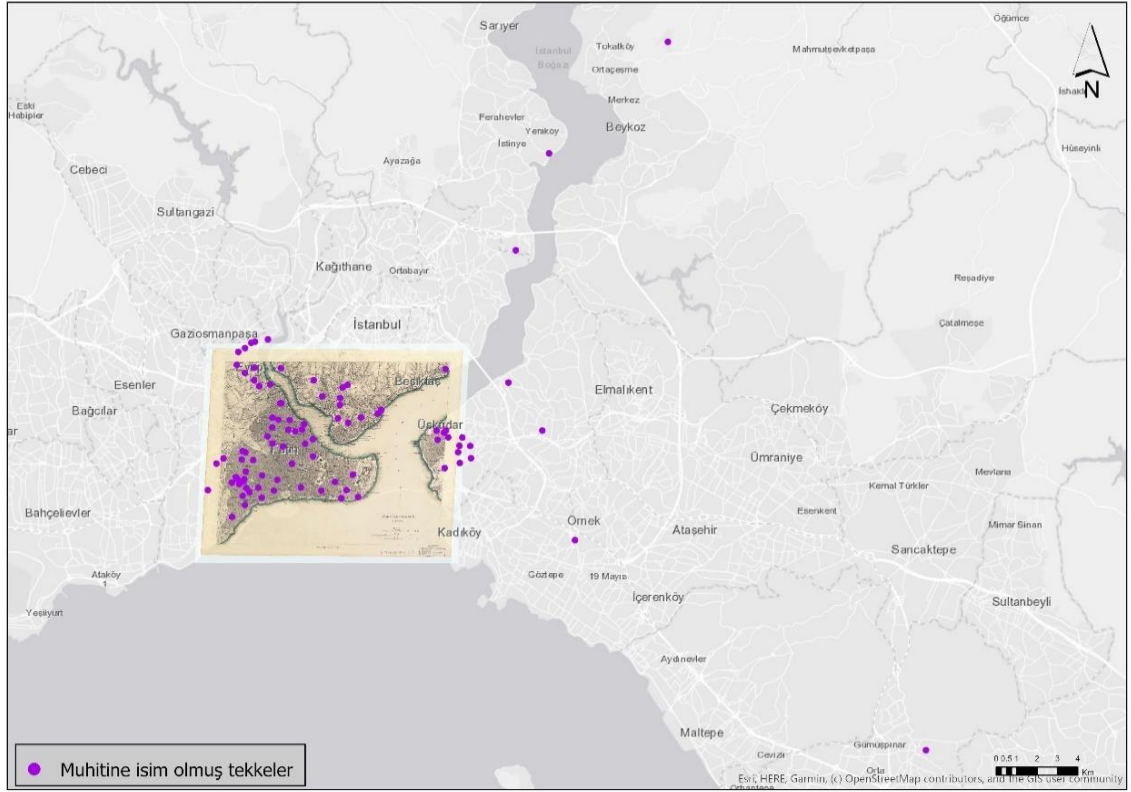
Ümmi Sinan Tekkesi	Halvetiyye-Sinaniyye	1501-1550	Eyüp		Ümmi Sinan sk.
Alaca Tekke	Nakşibendiyye, Saadiyye, Rıfaiyye	1651-1700	Eyüp		Alaca Tekke sk.
Kalenderhane Tekkesi	Nakşibendiyye	1701-1750	Eyüp	Kalenderhane	Kalenderhane cad.
İzzet Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye	1751-1800	Eyüp		Vezir Tekkesi sok.
Hatuniye Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Eyüp		Hatuniye Gümüş sk.
Evlice Baba Tekkesi	Kadiriyye	1801-1850	Eyüp	Evlice Baba mah.	Evlice Tekke sk.
İslam Bey Tekkesi	Bedeviyye	1851-1900	Eyüp	İslam Bey	İslam Bey cad.
Bahariye Mevlevihanesi	Mevleviyye	1851-1900	Eyüp		Mevlevihane Çıkmazı
Vâlide-i Atik Tekkesi	Halvetiyye	1551-1600	Üsküdar	Atik Valide	Tekkeönü sk.,
Hüdaî Aiz Mahmud Efendi Tekkesi	Celvetiyye	1551-1600	Üsküdar		Hüdai Mahmut Sokağı/Hüdai Avlusu Sokağı/Aziz Mahmut Sokağı/Aziz Efendi Mektebi Sokağı
Selami Ali, Selamsız Tekkesi	Halvetiyye	1651-1700	Üsküdar	Selamsız, Selami Ali	
Devatcızade Tekkesi	Celvetiyye	1651-1700	Üsküdar		Şeyh Camii sk.
Feyzullah Hindî Tekkesi	Kadiriyye	1701-1750	Üsküdar		Tekkekapısı sk.
Afganiler Tekkesi	Nakşibendiyye	1751-1800	Üsküdar	Afgani Kalenderhanesi, Afganlar, Kalenderhane	
Selimiye Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Üsküdar	Selimiye mah.	
Bedevi Tekkesi	Bedeviyye	1851-1900	Üsküdar		Bedevi Tekkesi sk.
Balaban Tekkesi	Saadiyye, Cerrahiyye		Üsküdar		Balaban iskelesi sk.
Serbölük Ahmed Baba Tekkesi	Kadiriyye		Üsküdar	Kazasker Ahmed Efendi mah.	
Çınarlı Tekkesi	Şabaniyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye		Üsküdar		Çınarlı Tekke sk.
Şeyh Ahmed Kartal Tekkesi	Kadiriyye		Üsküdar		Kartal Baba cad.
Nuri Baba Tekkesi	Bektaşîyye, Nakşibendiyye	1751-1800	Üsküdar		Nuri Baba sk.
Tembel Hacı Tekkesi	Celvetiyye, Nakşibendiyye		Üsküdar	Tembel Hacı Mehmed	
Galata Mevlevihanesi	Mevleviyye	1451-1500	Beyoğlu		Galip Dede Cad.
Aynî Ali Baba Tekkesi	Kadiriyye, Rıfaiyye	1451-1500	Beyoğlu		Ayni Ali Baba sk.
Kemankuş Tekkesi		1501-1550	Beyoğlu		Tekke sk.
Hüsameddin Uşşakî Tekkesi	Uşşakiyye	1551-1600	Beyoğlu		Pir Hüsameddin sk.
Karabaş Tekkesi	Halvetiyye, Kadiriyye	1601-1650	Beyoğlu		Karabaş Mektebi sk.
Kadirihane Tekkesi	Kadiriyye	1601-1650	Beyoğlu		Kadiriler Yokuşu
Kasımpaşa Mevlevihanesi	Mevleviyye	1601-1650	Beyoğlu		Keramet sk., Kasımpaşa Mevlevihane sk.
Haşimi Osman Efendi Tekkesi (Kulaksız'da)	Kadiriyye	1651-1700	Beyoğlu		Kulaksız Tekkesi çıkmaızı

Tablo 4.17. (devam)

Eburrıza Tekkesi	Bedeviyye	1701-1750	Beyoğlu		Eburrıza Dergâhı Sokağı/Eburrıze Dergâhı Çıkmazı
Yahya Kethüda Tekkesi	Halvetiyye, Kadiriyye		Beyoğlu	Yahya Kethüda	
Cafer Efendi Tekkesi	Sünbülüye		Beyoğlu		Tekke Yokuşu
Yahya Efendi Tekkesi	Kadiriyye, Nakşibendiyye	1501-1550	Beşiktaş		Yahya Efendi Çıkmazı
Yeniköy Tekkesi	Rıfaiyye, Cerrahiyye		Beşiktaş		Tekke sk.
Şahkulu Tekkesi	Bektaşiiyye, Nakşibendiyye	1301-1350	Kadıköy		Tekke altı sk.
Canfeda Tekkesi	Nakşibendiyye		Karaköy		Canfeda Çıkmazı
Seyid Nizam Tekkesi	Nakşibendiyye, Halvetiyye	1551-1600	Zeytinb urnu		Seyyid Nizam Caddesi/Seyyid Nizam Balıklı yolu.
Yakacık Dergâhı	Rıfaiyye, Şabaniyye, Kadiriyye		Kartal		Pazaryeri tekke sk.
Akbaba Tekkesi	Nakşibendiyye		Beykoz	Akbaba mh.	
Nafi Baba Tekkesi	Nakşibendiyye		Sarıyer		Nafi Baba sk.

Kuban'a göre tekkeler ve zâviyeler şehirlerin kurulmasını ve gelişmesini etkilemişler şehrin iskân odakları olmuşlardır. Şehirlerde bir şeyhin zâviyesi etrafında meydana gelen mahallelerin çokluğu, zâviye adıyla anılan sayısız mahalleden anlaşılmaktadır. Bu duruma bir örnek Kuban tarafından verilmektedir. Osmanlılar Erzurum'u ele geçirdikleri zaman, şehrin on iki mahallesinden dokuzunun adı bir zâviyeye tekabül etmekteydi (Kuban 1968, s. 60). Benzer bulgular bütün Anadolu şehirleri ve hatta kırsalı için için geçerlidir.

Ek olarak, Fatih semtinde bulunan 46 sokak adını üzerinde bulunan bir tekkeden almıştır. Üsküdar'da ise 14 sokak ismi aynı zamanda bir tekkenin adıdır. Eyüp'te 11, Beyoğlu'nda 12, Beşiktaş'ta 2, Kadıköy, Beykoz, Sarıyer ve Kartal'da 1 sokak veya cadde veya çıkmaz bir tekkenin adını taşımaktadır. Bu durum tekkelerin İstanbul'daki dağılımı ile orantılıdır. 27 Tekke Nakşibendiyyeye, 27'si Halvetiyye'ye, 19'u Kadiriyye'ye, 4'ü Mevleviyye'ye, 13'ü Rıfaiyye'ye mensuptur. Aralarında Zeyniyye, Gülşeniyye, Cerrahiyye, Bedeviyye ve Celvetiyye'ye mensup olanlar da bulunmaktadır.

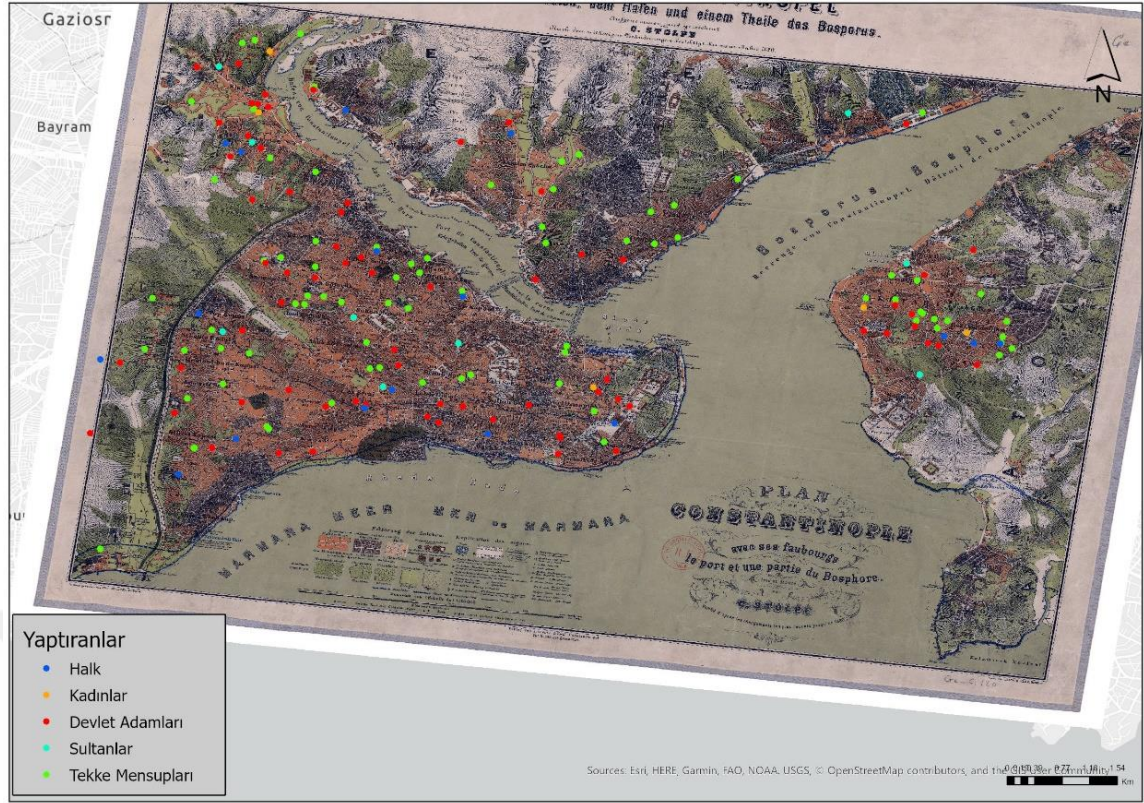
Harita 4. 28. Muhitine isim olmuş tekkelerin dağılımları

Tekke isimlerinden bazı bölümlerimizde yeri geldikçe bahsedilmiştir. Bazıları yukarıda olduğu gibi bulundukları yer ile bağlantılı isimlerdi. Bir kısım tekkelerin isimleri ise

bağlantılı oldukları mesleklerle ilgiliydi. Listemizdeki 323 tekke ise kişi adları veya sıfatları ile anılmaktadır. Bu isimlerden 32 tanesinin içinde “baba” kelimesi geçmektedir. 16 tekke bir “dede”nin adıyla anılmaktadır. 103 tekke ismi ise “efendi” kelimesi ile kurulmuştur. 58 tekkenin adında “şeyh” kelimesi bulunmaktadır. Bu kişiler tekkenin ilk şeyhleri ya da tekke erbabı veya çevrece çok tanınmış kimseler olmalıdır. Bu sebeple tekkeleri de kendi isimleri ile anılmış olmalıdır. Şeyh Vefa, Daver Baba, Alemdar Mehmed Dede Tekkesi gibi. 16 tekke bir paşa tarafından kurulmuş ve bu isimle anılmaktadır. Bayram Paşa, Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi gibi. 5 tekke “hatun” sıfatlı bir kadın ismi ile anılırken bir tekke “bacı”, bir tekke “karı”, bir tekke de “valide” kelimesi ile kurulmuştur. Ayşe Hatun Tekkesi, Hatuniye Tekkesi, Karılar tekkesi gibi.

4.9. Yaptıranlara göre tekkeler ve konumları

Tekkelerin bir kısmını kimin yaptırdığı bilinmese (243 tekke) veya biz o bilgiye erişemesek de kalanlar bu konuda bir fikir vermesi bakımından yeterlidir. Osmanlı’nın kuruluşunda ve sonrasında tasavvuf erbabı ile yakın ilişkisi vardır. Bu ilişkinin sonucunda tekkelerin kurulmasını teşvik etmiş, desteklemiş ve müdavimi olmuşlardır. Bu incelememizde İstanbul’daki tekkeleri kimlerin yaptırdığına veya kimlerin ihya ettiğine bakacağız. Göreceğiz ki sıradan tarikat mensupları ile başlayan bu sıralama, sıradan halk, devlet adamları, saray mensubu kadınlar ve erkekler, nihayet sultanlarla devam edecektir.

Harita 4. 29. 1880 tarihli Stolpe'nin inanç haritası üzerinde banilerine göre tekkeler

4.9.1. Tekke mensupları tarafından kurulan tekkeler ve konumları

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 98 tekke kendi mensupları veya pirleri tarafından kurulmuştur. Bunlar ya kendi mülkleri üzerinde ya satın aldıkları araziler üzerinde ya da şeyhlerin evlerini genişleterek tesis edilmiştir. Bu tekkelerden 41'i Fatih'te, 10'u Üsküdar'da, 10'u Beyoğlu'nda, 6'sı Eyüp'te, 4'ü Beşiktaş'ta, 2'si Kartal, 2'si Zeytinburnu'nda, 1'i Beykoz ve bir diğeri Sarıyer'de bulunmaktadır. Bu tekkelerden 5'i İstanbul'un fethine katılan şeyhlerin kurduğu tekkelerdir. Bunlar Kadiriyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye şeyhleridir.

Tablo 4. 18. Tekke mensupları tarafından kurulan tekkeler

İsim	Tarikat	Yapılış Dönemi	Konum	Yaptıran
Baba Ali Şah b. Zengi Tekkesi	Bektaşîyye veya Kalenderiyye, Haydariyye	1451-1500	Fatih	Bektaşîyye'ye mensup Baba Ali Şah b. Zengi
Perişan Baba Dergâhı	Bektaşîyye	1451-1500	Fatih	Eryek Baba veya Erik(İi) Baba, Horasan'dan fetih için gelen erenlerden
Bursa Tekkesi	Kadiriyye	1451-1500	Fatih	İstanbul'un fethine iştirak etmiş Kadiriyye'den Şeyh Mehmed Geylani ile kardeşi Şeyh Ali Geylani

Tablo 4.18. (devam)

Muslihiddin Mustafa Kocavî Tekkesi	Rıfaiyye	15.yüzyıl	Fatih	Şeyh Muslihüddin Kocavî 1479-80)
Şeyh Seyyid Ahmed Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye	15. yüzyıl	Eyüp	Nakşibendiyye'den Taşköprülü Şeyh Seyyid Ahmed Efendi
Ahmed el-Buhari Tekkesi	Nakşibendiyye	1501-1550	Fatih	Şeyh Emir Ahmed el-Buhari
Emir Buhari Tekkesi	Nakşibendiyye	1501-1550	Fatih	"Emir Buhari" lakaplı Şeyh Emir Ahmed Buhari
Sinan Erdebili Tekkesi	Halvetiyye-Sünbülîyye	1501-1550	Fatih	Hızıroğlu Şeyh Yusuf Sinaneddin Erdebili
Altuncuzade Tekkesi	Halvetiyye	1501-1600	Fatih	Halvetiyye'den "sarhoş" lakaplı Şeyh Bali Efendi
Şeyh Alaeddin Tekkesi	Halvetiyye	1501-1550	Fatih	Şeyh Alaeddin Kefevi
Aşık Paşa Tekkesi	Sinaniyye	1501-1550	Fatih	Seyyid Velâyet Efendi
Helvai Dede Tekkesi	Bayrami-Melami	1551-1600	Fatih	Hevai Dede, Helvai Baba, Helvalı Baba, Helvacı Baba gibi lakaplarla tanından Bayramiyye-Melamiye ricalinden Şeyh Yakup Efendi
Sirkeci Baba Tekkesi	Sünbülîyye	1551-1600	Fatih	Yorganî Mehmet Nurullah Efendi (1569)
Kefevi Tekkesi	Nakşibendiyye	1601-1650	Fatih	Şeyh İbrahim Ta'ati Efendi
Keşfi Dede Tekkesi	Celvetiyye	1651-1700	Fatih	Celvetiyye'den Şeyh Osman Keşfi Efendi
Himmet Efendi Tekkesi	Bayramiyye	1651-1700	Fatih	Bayramiyye-Himmetiyye pîri Bolulu Şeyh Himmet Efendi (ö. 1095/1684)
Hekimbaşızade Ali Paşa Tekkesi	Halvetiyye	17.yüzyıl	Fatih	Abdal Yakub Dede
Kubbe Tekkesi	Kadiriyye	17.yüzyıl sonları	Fatih	Şeyh Süleyman Efendi
Nureddin Cerrahi Tekkesi	Halvetiyye-Cerrahiyye	1701-1750	Fatih	Halvetiyye Cerrahiyye şeyhi Şeyh Seyyid Muhammed Nureddin Cerrahi
Yıldız Dede Tekkesi	Halvetiyye	1701-1750	Fatih	Yıldız Dede ya da Yıldız Baba lakabı ile tanınan Necmeddin Dede İstanbul'un fetinde bulunmuş veli
Kabakulak Tekkesi	Kadiriyye	1751-1800	Fatih	Seyyid Mustafa Resmî Ahi Efendi
Saçlı Efendi Tekkesi	Rıfaiyye	1751-1800	Fatih	Şeyh Saçlı Mustafa (ö. 1173/1759-60)
İplikçi Hüsameddin Efendi Tekkesi	Cerrahiyye	1751-1800	Fatih	Şeyh İğci Mehmed Hüsâmeddin
Kelâmî Tekkesi	Kadiriyye	18.yüzyıl	Fatih	Şeyh Kelamî
Bedevî Tekkesi	Bedeviyye	18.yüzyıl ortaları	Fatih	Şeyh el-Hac Ahmed Niiyazi Efendi (ö. 1294/1877)
Darülmesnevi Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Fatih	Murad Molla Tekkesinin postnişinlerinden olan Nakşibendiyye'den Şeyh el-Hac Hafız Seyyid Mehmed Murad Efendi
Ağaçkakan Tekkesi	Bedeviyye	1801-1850	Fatih	Şeyh el-Hac Ahmed Niyazi Efendi (1877)
Karasarıklı Tekkesi	Rıfaiyye	1801-1850	Fatih	Kara Sarıklı Şeyh İbrahim Sabri Efendi.
Peyk Dede Tekkesi	Gülşeniyye-Sezaîyye	1851-1900	Fatih	Peyk Dede lakaplı Şeyh Ahmed Remzi Efendi
Seyyah Şeyh Tekkesi	Rıfaiyye	1851-1900	Fatih	Şeyh Abdülaziz Efendi
Kenan Bey Tekkesi	Rıfaiyye	1901-1950	Fatih	Kenan Rifai Büyükkaksoy
Halidî Tekkesi	Nakşibendiyye-Halidiyye		Fatih	Feyzullah Efendi
Çene-Zade Tekkesi	Kadiriyye		Fatih	Çenezâde Ziyaeddin Mehmed Efendi
Şeyh Mehmed Haffaf Tekkesi	Kadiriyye		Fatih	Haffazâde Şeyh Süleyman Efendi

Tablo 4.18. (devam)

Ayşe Hatun Zâviyesi,	Kadiriyye		Fatih	Seyyid Mustafa Resmî Ahi Efendi
Remli Tekkesi	Kadiriyye		Fatih	Şeyh Mehmed Sırrı Elremli El-Kaadiri Halife-I Şeyh Süleyman Efendi
Şeyh Halil Nizami Tekkesi	Halvetiyye		Fatih	Eş-Şeyh Es-Seyyid Halil Nizameddin
Akşemseddin Tekkesi			Fatih	İstanbul'un fethine katılan Suhte Sinan
Ekmel Tekkesi	Halvetiyye		Fatih	Şeyh Süleyman-ı Rumi el-Halveti
Pazar Tekkesi	Halveti-Sinaniyye		Fatih	Şeyh Kazzaz Mehmed Efendi
Şerbetdar Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi	Halvetiyye		Fatih	Şerbetdar Şeyh Mehmed Efendi
Nazmizâde Tekkesi	Kadiriyye		Fatih	Yavaşca Mehmed EFendi
Erdek Baba Tekkesi	Bektaşî		Fatih	Şeyh Zeynel Abidin
Ya Vedûd Tekkesi	Kadiriyye	1451-1500	Eyüp	Şam'dan İstanbul'un Fethine katılmak için gelen YaVedûd olarak tanınan Şeyh Abdülvedud Efendi
Karyağdı Baba Tekkesi	Horasan-Yeseviyye, Nakşibendiyye	1451-1500	Eyüp	Horasanlı Seyyid Mehmed Ali Baba
Ümmi Sinan Tekkesi	Halvetiyye-Sinaniyye	1501-1550	Eyüp	Nasuh Dede
Emir Buhari Tekkesi	Nakşibendiyye	1501-1550	Eyüp	Emir Buhari'nin damadı ve halifesi Hacı Mahmud Efendi (Şeyh Mahmud Çelebi)
Sertarikzade Tekkesi	Halvetiyye-Cerrahiyye	1751-1800	Eyüp	Sertarikzade Şeyh Mehmed Emin Efendi
Ayni Ali Baba Tekkesi	Kadiriyye-Rıfaiyye	1451-1500	Beyoğlu	Ayni Ali Baba
Haşimi Osman Efendi Tekkesi	Bayramiyye-Melamiyye	1551-1600	Beyoğlu	Bayramiyye-Melamiyye ricalinden Emir Sultan-Emir Efendi Saçlı Emir, Saçlı Emir Efendi lakapları ile anılan Sivaslı Şeyh Seyyid Haşimi Osman Efendi
Hüsameddin Uşaki Tekkesi	Halvetiyye-Uşşakiyye	1551-1600	Beyoğlu	Şeyh Hüsameddin Efendi
Cihangir Hasan Efendi Tekkesi	Sünbülîyye	1601-1650	Beyoğlu	Şeyh Hasan Burhâneddin Cihangîrî
Eburrıza Tekkesi	Bedeviyye	1701-1750	Beyoğlu	Bedeviyye'den Eburrıza Şeyh Seyyid Mehmed Şemseddin
Hasırcıza Tekkesi	Saadiyye	1751-1800	Beyoğlu	El-Hac Mustafa İzzî Efendi
Tatar Efendi Tekkesi	Gülşeniyye	1751-1800	Beyoğlu	Tatar Şeyh Hasan Efendi (1766)
Hocazade Tekkesi	Rıfaiyye	1801-1850	Beyoğlu	Rıfaiyye'den Paşa Baba lakaplı Mehmed Tahir Efendi
Şeyh Sa'di Tekkesi	Nakşibendiyye		Beyoğlu	Şeyh Seyyid Mehmed Said Efendi
Çiğirim Dede Tekkesi	Sadiyye		Beyoğlu	Şeyh Cafer Sâdık Efendi
Hüdai Aziz Mahmud Efendi Tekkesi	Celvetiyye	1551-1600	Üsküdar	Aziz Mahmud Hüdai
Kavsara Mustafa Baba Tekkesi	Halvetiyye	1601-1650	Üsküdar	Kavsara Mustafa Efendi
Atpazarı Tekkesi	Celvetiyye	1651-1700	Üsküdar	Şeyh Seyyid Osman Fazlî ilahî
Hindiler Tekkesi	Kadiriyye	1701-1750	Üsküdar	Şeyh Seyyid Feyzullah Efendi el-Hindi

Tablo 4.18. (devam)

Nuri Baba Dergâhı	Bektaşîyye	1751-1800	Üsküdar	Tahir Baba
Kıncı Baba Dergâhı	Bektaşîyye	1751-1800	Üsküdar	Şeyh İsmail Efendi (1785)
Şeyh Nuri tekkesi	Rıfaiyye	18. yüzyıl sonu veya 19.yüzyıl başı	Üsküdar	Kurban Nasuh Efendi Hamzavî
Şeyh Hasib Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye		Üsküdar	Şeyh Seyyid Mehmed Hasib Efendi
Nalçacı Halil Efendi Tekkesi	Halvetiyye		Üsküdar	Nalçacı Şeyh Halil Efendi
Şeyh Ahmed Kartal Tekkesi	Kadiriyye	??	Üsküdar	Şeyh Ahmed Kartal
Yahya Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye, Kadiriyye	1501-1550	Beşiktaş	Yahya Efendi
Durmuş Dede Tekkesi	Gülşeniyye	1501-1550	Beşiktaş	Gülşeniyye'den Şeyh Hasan Zarifi Efendi
Karaabalı Tekesi	Celvetiyye	1651-1700	Beşiktaş	Çakır Dede
Karabaş Tekkesi	Cerrahiyye	18.yüzyıl	Beşiktaş	Karabaş Ahmed Efendi
Maarifi Tekkesi	Rıfaaiyye-Maarifiyye	1801-1850	Kartal	Rıfaiyye'nin Maarifiyye kolunun piri olan "Fethü'l-Maarif" lakaplı Şeyh Seyyid Mehmed Maarifi
Yakacık dergâhı	Rıfaiyye	1851-1900	Kartal	Asitane Şeyhi Tevfik Efendi
Merkez Efendi Tekkesi	Halvetiyye-Sünbülüyye	1501-1550	Zeytinburnu	Merkez Efendi lakaplı Musa Muslihiddin Efendi
Takkeci Tekkesi	Halvetiyye	1551-1600	Zeytinburnu	Bayramiyye- Melamiyye ricalinden Arakiyeci (Takkeci) İbrahim Çavuş Efendi
Şeyh Atâ Tekkesi	Nakşibendiyye	1751-1800	Beykoz	Nakşibendiyye'den Şeyh Seyyid Mehmed Atâullah Efendi
Sarı Baba Tekkesi	Nakşibendiyye		Sarıyer	İstanbul'un Fethine katılmış Sarı Er Baba (Kabri veya mezartaşı Sarıyer İlköğretim okulu bahçesinde)

Şuriçi'nde yaptırılan belli tekkelerin çoğunun kendi mensupları tarafından kurulduğunu söylemek mümkündür. Aksaray ve Sultanahmet civarında seyreden bu tekkeler Şehremini civarında artmış daha çok Hırka-i Şerif, Sarıgözel, Sultan Selim ve Cibali taraflarında yoğunlaşmıştır. Suriçi'ne göre daha sınırlı bir yerleşim olan Eyüp'te ise sadece 5 tekkenin kurulduğunu görüyoruz. Bu tekkeler ise merkezin biraz dışında Eyüp yamaçlarında kurulmuştur. Bunlar bir Kadiri, bir Nakşi, bir Bektaşî ve iki Halveti tekkesidir. Tekke mensupları bu bölgeye çok itibar etmemiş midir yoksa bölge çok itibarlı olduğu için tekke yaptırmak isteyenlerin hayratlarından mı faydalanmışlardır gibi bir soru akla gelmektedir. Saray ve devlet erkânı tarafından yaptırılan tekkelerin miktarı ikinci ihtimali doğrular niteliktedir.

Galata bölgesinde ise tekke mensupları tarafından yaptırılan tekkelerin çoğunlukta olduğunu görüyoruz. Tekke yapılaşmasının en yoğun olduğu bölgelerden biri olan

Üsküdar'daki 10 tekke kendi mensupları tarafından yaptırılmıştır. Bölgedeki tekke sayısı Üsküdar'ki tekkelerden çok daha az sayıdadır. Bu sebeple tekke mensuplarının yapılanma ve yerleşme için bu bölgeyi daha çok tercih ettiklerini düşünebiliriz. Gayrimüslim nüfusun yoğunluğu bu duruma sebep olmuş olabilir mi sorusu ayrı bir incelemeyi gerektirir. Bu tekkeler Bayramiyye-Melamiyye, Halvetiyye-Uşşakiyye, Sünbüliyye, Bedeviyye, Saadiyye, Gülşeniyye, Rıfaiyye, Nakşibendiyye, Sadiyye tarikatlarına mensuptur. Bu listede bölgenin yaygın tarikatı ve âsitânesi Galata'da bulunan Kadiriyye yoktur. Kadiriyye bölgeye devlet eliyle yerleştirilmek istenen bir tarikat mıdır yine üzerinde üzerinde tartışılabilir bir konudur. II. Mahmut'un oğlu ve kızı için özellikle Galat bölgesindeki tekke ve okullara ikramda bulunması bölgeye olan devlet ilgisini düşündürmektedir. Galata'da tekke mensupları eliyle kurulu tek bir Kadiriyye tekkesi vardır, o da Rıfaiyye ile bağlantılıdır, Ayni Ali Baba Tekkesi veya Ali Kuzî/Kuzu ya da Çürüklük Tekkesi. Çürüklük Tekkesi Pera'nın aşağısında Bedrettin mahallesindedir ve yoksulların ölülerinin terk edildiği, Çürüklük diye tanınan bir mezarlığın kenarındadır. Adeta bir "son vazife" görevi ifa eden bir tekke gibidir.

Üsküdar'daki tekkeler çoğunlukla merkezden Yeni Valide yani Atik Valide Camiine doğru yükselen sırtlara yerleşmiştir. Bugünkü Zeynep Kâmil Hastanesi arsası üzerinde de 3 tekke bulunmaktadır. Diğerleri ise Yeni Camii, Ahmediye, Mahmud Paşa Camii ve Çavus Deresi civarındadır. Bu dağılım bütün Üsküdar tekkeleri dağılımı ile uyumludur.

Tekkelerin seyrek bulunduğu Beşiktaş, Beykoz, Sarıyer, Kartal ve Zeytinburnu'ndaki tekkeler de tekke mensupları tarafından kurulmuştur. Rıfai, Bektaşî, Nakşî, Halvetî, Celvetî ve Gülşeni tekkeleridir. Merkez Efendi ve Yahya Efendi tekkelerinin muhitlerini inşa eden tekkeler olduğu daha önce ifade edilmişti. Takkeci tekkesi bir arakiye atölyesinde muhtemelen orada çalışanlar için kurulmuştu. Kartal'daki Yakacık tekkesi ise Rıfai âsitânesi şeyhi tarafından kurulduğuma bakılırsa belki münzevi bir yer arayışı, bir halvet mekânı olarak seçilmiş olduğu düşünülebilir.

4.9.2. Halktan kişilerin kurduğu tekkeler ve konumları

11'i Fatih, 5'i Üsküdar, 1'i Eyüp diğeri Zeytinburnu'nda kurulmuş olan bu tekkelerin tesis edenleri arasında İbrahim Paşa'nın eşi Muhsine Hatun ve Çengelköy zenginlerinden Rabia

Adeviyye Hanım da bulunmaktadır. Kadınların daha çok tekkelerin ihyasında bulundukları görülmektedir. Bu kısma gelindiğinde bu konudan bahsedeceğiz.

Tablo 4. 19. Halktan kişilerin kurduğu tekkeler

İsim	Tarikat	Yapılış Dönemi	Konum İlçe	Yaptıran
Mercimek Tekkesi	Nakşibendiyye	1451-1500	Fatih	II Mehmed (Fatih) döneminde (1451-1481), Beyazıt'ta, Koska'da ve Cibali'de de birer mescit inşa ettiren Çakır Ağa
Sarrac İshak Tekkesi	Rıfaiyye	1451-1500	Fatih	Hacı Saraç İshak bin Abdullah
Bezirgân Tekkesi	Halvetiyye-Ramazaniyye	1551-1600	Fatih	Bezirgân Hacı Hüsrev Çelebi
İbrahim Paşa Tekkesi	Nakşibendiyye	1501-1550	Fatih	Muhsine Hatun
Küçük Efendi Tekkesi	Halvetiyye-Sünbülîyye	1801-1850	Fatih	Katar meşayihinden Ayasofya vaizi ve reisü'l-kurra Fezullah Şükrü Efendi
Şem'i Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi	Şazeliyye	1851-1900	Fatih	Ahmed Halil Ağa
Kuşadalı İbrahim Efendi Tekkesi	Halvetiyye, Şabaniyye	1801-1850	Fatih	Aksaray Hamamcısı Hacı Halil Ağa
İsmet Efendi Tekkesi	Nakşibendiyye-Halidiyye	19. yüzyıl	Fatih	Mustafa İsmet Efendi
Sancaktar Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih	Mehmed Râşid Efendi
Abdüselam Camii Tekkesi	Kadiriyye		Fatih	Hüseyin Gâlib
Rıfai Tekkesi	Rıfaiyye		Fatih	Kıllı Yusuf Ağa
Arif Dede Tekkesi	Cerrahiyye	1501-1550	Üsküdar	Arakıyeci Hacı Mehmed Ağa
Debbağlar Mescidi eş-Şehir Çarşamba Tekkesi		1551-1600	Üsküdar	Hacı Ferhat ve biraderi Hacı Mehmet (konyalı biraderler)
Şeyh Hasan tekkesi	Bedeviyye	1851-1900	Üsküdar	Mustafa İzzet Efendi
Şeyh Ahmed Tekkesi	Bedeviyye	1851-1900	Üsküdar	Çengelköy zenginlerinden İbrahim Edhem kızı Rabia Adeviyye Hanım
Alaca Minare Tekkesi	Nakşibendiyye		Üsküdar	Hacı İbrahim Efendi
Hacı Mahmud Ağa Tekkesi	Halvetiyye-Şabaniyye	1551-1600	Zeytinburnu	Hacı Mahmut Ağa
Selami Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Eyüp	İbrahim Nesim Efendi
Afife Hatun Tekkesi	Nakşibendiyye	1801-1850	Eyüp	Sefirlerden Mehmed Abdünnafi Efendi (1857) tarafından annesi Afife Hatun

Bu tekkeler tekke müdavim veya muhipleri tarafından tekkeye yardım veya bir hayrat olarak kurulmuşlardır. Bununla birlikte tekke mensuplarının gelir durumuna dair de bilgi vermektedir. İstanbul'un en yaygın tarikatı olan Halvetiyye tekkelerinden sadece 4, ikinci yaygın tarikat Nakşibendiyye tekkelerinden 6'sı, Rıfaiyye'den 3'ü, Kadiriyye'den biri halk tarafından kurulmuştur. Bu tarikatlara oranla çok daha az sayıda tekkesi bulunan, örneğin sadece 3 tekkesi bulunan Şazeliyye'den bir tekke, sadece 6 tekkesi olan Bedeviyye'den ise iki tekke mensupları olan kişiler tarafından kurulmuştur. Bu durum bize Şazeli ve

Bedevi tekkelerine müdavim olan kişilerin daha varlıklı kimseler olduğunu düşündürebilir. Şazeli tekkesi Unkapanı Yeşil Tulumba semtindedir. Civarında bir Rıfai iki Nakşibendi tekkesi bulunmaktadır. İstanbul'a gelen zahire, yiyecek ve diğer ihtiyaç maddelerinin ölçümünün, fiyatlandırılması ve dağıtım işlemlerinin yapıldığı kapanların/terazilerin bulunduğu semt canlı ve önemli bir ticaret merkezidir. Şazeli tekkelerinin Arap ve Afrika bölgelerinden gelenlere evsahipliği yaptığı bilinmektedir. Ticari bir merkezde kurulmuş olan tekkenin gelen misafirlerin İstanbul'un ticari hayatına yakınlığını da sağladığı düşünülebilir.

Bedevi tekkelerinin biri Beylerbeyi'nde diğeri Çengelköy'de mutena semtlerdedir. Başlangıçta İstavroz sonradan da Beylerbeyi Bahçesi olarak anılan bölge II. Mahmud döneminde köşkler ve yalılarla bezenmiştir. İstavroz Tekkesi olarak da bilinen bu tekke tam da semtin popülaritesinin arttığı dönemde kurulmuştur. Bu sebeple müdavimlerinin de çoğunlukla semtin sakinlerinden olacağından, seçkin bir tabakaya hitap ettiği veya bu amaçla orada kurulduğu düşünülebilir.

Beylerbeyi Bedevi tekkesine en yakın tekke yine bir Bedevi tekkesidir. Bu tekke, Türklerin daha çok XVIII. yüzyılda yerleşmeye başladığı, saray ve hasbahçenin bulunduğu aynı zamanda İstanbul'un sebze ve meyvelerinin satıldığı canlı bir ticaret semti olan Çengelköy'de, eşrafdan Rabia Adeviye Hanım tarafından yaptırılmıştır. Rabia hanım kendi muhitinde, ailesinin veya kendisinin müdavimi olduğu Bedeviyye tarikatına mensup, kendi adıyla da anılan bir tekke yaptırmıştır. Beylerbeyi tekkesi gibi bu tekkenin de seçkin bir zümresi olduğu ancak aynı zamanda bostancılıkla meşgul yöre halkının da ilgisini çektiği düşünülebilir.

Rıfai tekkelerinden biri Topkapı, Bayezid Ağa mahallesinde biri Ayasofya yakınındaki Cankurtaran semtinde diğeri ise Fatih Saraç İshak mahallesindedir. Beyazid Ağa mahallesinde bulunan tekke evler arasında mütevazı bir tekke görünümündedir. Ancak Saraç İshak mahallesinde bu isimle anılan tekke İstanbul'un en işlek ve canlı ticari hayatının olduğu bir bölgede kurulmuştur. Tekke ile mahallenin kuruluşu yakın zamanlar olmalıdır. 1488 yılına tarihlenen tekkenin Türklerin yerleşmesinden sonra bu kimliği aldığı düşünülebilir. Saraç İshak hem kurduğu tekkeye hem de tekkenin kurulduğu mahale

ismini vermiştir. Cankurtaran'da bulunan Rifai tekkesi ise Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin sancaktarlığını yaptığı söylenen Abdurrahman eş-Şâmî'nin türbesinde kuruludur. Tekkenin bulunduğu yere defnedildiği rivayet edilse de bu yerin kabir değil bir makam olduğu düşünülmektedir. Topkapı Sarayının hemen yakınında, Ayasofya ile Sultanahmet camii arasındaki bu Rifai tekkesi konumu itibariyle dikkat çekicidir. Tekkenin banisi kabrin türbedarıdır. Bu tekkenin kuruluşu bir inşa faaliyeti ile değil türbenin tekke ittihaz edilmesi, tekke olarak kullanılması iledir. Türbenin ruhaniyetinden istifade edebilmek veya ziyaretçileri irşad için bu yer tercih edilmiş olabilir. İstanbul tekkeleri arasında türbeli tekkeler olduğunu ve bunun sebeplerini bahsi geçen bölümde ifade etmiştik. Tekkenin civarında bir Rifai, bir Şabani, bir Halveti tekkesi daha bulunmaktadır.

Halveti tekkeleri Kocamustafapaşa Arabacı Beyazıt mahallesi, Ağaçkakan mahallesi, Aksaray Kâtip Müslîhiddin mahallesi, Zeytinburnu Merkez Efendi mahallesinde bulunmaktadır. Konum itibariyle biraz daha sakin ve merkezden uzak görünen bu tekkeler sonradan yerleşimi artmış mahallelerde kurulmuşlardır. Çevreleri yine Suriçi'nin mutad tekke dağılımı ile çevrilidir. Yapı itibariyle Ağaçkakan'da kurulmuş olan Küçük Efendi tekkesi gösterişli bir yapıdır. Tekkenin mütevazı bir semtte gösterişli bir yapı olarak inşasında kurucusunun Katar meşayihinden Ayasofya vaizi Feyzullah Şükrü Efendi olması rol oynamış olmalıdır. Tekke bu sebeple Feyzi veya Feyzullah Efendi tekkesi olarak da anılır. Yakınlarında tekkelerin yanında muhitin sakinleri dolayısıyla birkaç kilise de vardır. Hala sakin semtlerden olan bölge kurulduğu XIX. yüzyıl başlarında da İstanbul'un bostanlarına yakın kalabalıktan uzak yerlerden biridir.

Nakşi tekkeleri Kumkapı Nişancı'sında, Fatih Çarşamba'sında, Üsküdar Pazarbaşı'nda, Eyüp Nişanca'sındave Eyüp merkezde bulunmaktadır. Kumkapı'daki tekke ikinci kadın bani İbrahim Paşa'nın eşi Muhsine Hatun tarafından yaptırılmıştır. Aslında Muhsine Hatun depremde zarar görmüş olan eski binayı tamir ettirerek yanına bir de tekke ilavesi ile yapıyı kurmuştur. Eski binanın Gülşenî Şeyh Hasan Zarifi'nin tekkesi olduğu bilgisi verilmektedir. Tekkenin banisi bu kişiye olan hürmetinden dolayı yapıyı onarmış ek olarak bir de tekke inşa ederek hayratını genişletmiştir. Nişanca'daki tekke daha başka Nakşi tekkelerinin çevrelediği bir konumda yer almaktadır. Civarında Nakşi tekkelerinin yanında Saadiyye'den, Halvetiyye'nin Şemsiyye, Cerrahiyye, Sünbülüyye kollarından tekkeler

bulunur. Mahalleler ve evlerle çevrilidir. Nakşibendilerin çoğunlukla tercih ettikleri bir semt olarak burası hem Ebu Eyyub el-Ensari'ye hem de halka yakın ve iç içedir. Üçüncü kadın bani Afife Hatun muhtemelen bir hayrat olması amacıyla Eyüp Sultan camiine çok yakın bir yerdeki Afife Hatun tekkesini kurmuştur. Tekke, yol üstünde ve merkezi bir konumda yer almaktadır. Çok yakınında bir Nakşi kalenderhanesi ve diğer tarikatlara mensup tekkeler bulunmaktadır. Üsküdar ve Çarşamba'daki tekkeler de yine başka tekkelerle çevrili yerleşimin yoğun olduğu yerlerde kurulmuştur. Bu konumları ile Nakşi tekkelerinin halktan kişiler tarafından kurulanlarının İstanbul'un merkezi yerlerinde dağılmış ve yerleşimin yoğun olduğu yerlerde inşa edildiği söylenebilir.

Her birinin bilgisine ulaşamadığımız için doğruluğundan emin olamasak da halktan kişilerin yaptırdığı tekkelerin kendi yaşadıkları veya çalıştıkları yerlerde kurulduğunu düşünebiliriz. Bu tekkelerden bir kısmı kuranların isimleri anılmıştır.

4.9.3. Sultanlar ve devlet ricali tarafından yaptırılan tekkeler ve konumları

Bilindiği üzere Osmanlı devletinde tekkelerin en büyük destekçisi devletin bizzat kendisidir. Osmanlı devletini var eden ordu ve medrese ile birlikte tekkenin de kurucu unsur olduğu belirtilmiştir (M. Kara, 1999). Bu durum bütün padişahlar sembolik olsa da bir tarikata intisab etmişler, ancak diğer bütün tarikatlara da saygılı davranmışlardır. Geyikli Baba ile Orhan Gazi, Emir Sultan ile II. Murad, Akşemseddin ile II. Mehmed, Aziz Mahmud Hüdayi ile I. Ahmed, Yahya Efendi ile Kanuni Sultan Süleyman vb. pek çok örneği kaynaklarda görmek mümkündür. Bu Padişahlar dini-manevi, kültürel ve hatta politik sebeplerle ilişki kurdukları tekkeleri tesis, inşa ve ihyadan da geri durmamışlardır. Aşağıdaki listede sultanlar başta olmak üzere, devlet adamları, din ve ilim adamları, saray erkânı, sanatkâr ve askerler olmak üzere Osmanlı Devleti'nin yönetici kitlesinden pek çok kimsenin nerelerde tekkeler kurulmasını destekledikleri görülmektedir.

Tablo 4. 20. Sultan ve devlet ricâli tarafından yaptırılan tekkeler

İsim	Konum İlçe	Yapılış Dönemi	Yaptıran	Tarikat
Şeyh Vefa Tekkesi	Fatih	1451-1500	Fatih Sultan Mehmed	Zeyniyye
Hindiler Tekkesi	Fatih	1451-1500	Fatih Sultan Mehmed	Nakşibendiyye
Ümmi Sinan Tekkesi	Fatih	1551-1600	Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)	Halvetiyye
Emir Buhari Tekkesi	Fatih	1501-1550	2. Beyazid (1481-1512)	Nakşibendiyye

Tablo 4.20. (devam)

Kocamustafa Paşa Tekkesi	Fatih	1451-1500	Veziriazam Koca Mustafa Paşa adı ile tarihe geçen Kapıcıbaşı Hacı Mustafa Ağa	Halvetiyye-Cemaliyye
Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi	Fatih	1551-1600	Sokollu Mehmed Paşa	Halvetiyye
Musallâ Mescidi Zâviyesi	Fatih	1551-1600	Sadriazâm Ferhad Paşa	
Bayram Paşa Tekkesi	Fatih	1601-1650	Veziriazam Damad Bayram Paşa	Kadiriyye
Akbıyık Tekkesi	Fatih	1651-1700	Köprülüzade Mustafa Paşa (ö. 1691)	Halvetiyye
Kadem-i Şerif Tekkesi	Fatih	1751-1800	Sadriazam Halil Hamid Paşa (ö. 1785)	Sadiyye
Tavil Mehmed Efendi tekkesi	Fatih	1751-1800	Sadrazam Tekfurdağlı Mustafa Paşa	Bayramiyye
Oğlanlar Tekkesi	Fatih	1451-1500	Sekbanbaşı Yakup Ağa	Bayramiyye-Melamiyye
Baba Saltuk Tekkesi	Fatih	1451-1500	Fatih devri baş mimarlarından Azadlı Sinan ya da Sinan-ı Atik lakapları ile tanınan Sisaneddin Yusuf	?
Bâlâ Tekkesi	Fatih	1451-1500	Topçubaşı Bâlâ Süleyman Ağa	Rıfaiyye
Aydinoğlu Tekkesi	Fatih	1451-1500	2. Beyazdı devri alimlerinden Tebrizli Abdullah oğlu Muhyiddin Mehmed Efendi	Halvetiyye
Hâkim Çelebi Tekkesi	Fatih	1501-1550	Rüstem Paşa (ö. 1561)	Nakşibendiyye
Dırağman Tekkesi	Fatih	1501-1550	Dırağman ya da Dragoman denilen saray tercümanlarından Kanuni devrinde görev yapmış olan Yunus Bey	Halvetiyye
Abdüsselam Tekkesi	Fatih	1501-1550	16.yüzyıl devlet ricalinden Papasoğlu (papaszade) Mustafa Paşa (Çelebi)	Celvetiyye
Küçük Ayasofya Tekkesi	Fatih	1501-1550	Kapuağası Hüseyin Ağa	?
Mehmed Ağa Tekkesi	Fatih	1551-1600	Daru'ssaâde Ağası Çarşambalı Mehmed Ağa	Halvetiyye
Balat Tekkesi	Fatih	1551-1600	Kanuni devri veziriazamlarından Semiz Ali Paşa'nın kethüdası Ferruh Ağa	Halvetiyye-Sünbülîyye
Sarmaşık Tekkesi	Fatih	1651-1700	Kazasker Abdülkadir Efendi, Şeyhülislam Dürrişâde Mustafa Efendi	Celvetiyye
Özbekler Tekkesi	Fatih	1651-1700	İstanbul Defterdarı İsmail Bey	Nakşibendiyye
Hacı Beşir Ağa Tekkesi	Fatih	1701-1750	Daru'ssaade ağalarından Büyük Hacı Beşir Ağa	Nakşibendiyye
Çorlulu Ali Paşa Tekkesi	Fatih	1701-1750	Sultan 2. Mustafa'nın damadı, 3. Ahmed devri sadrazamlarından Çorlulu Ali Paşa	
Ejder Tekkesi	Fatih	1751-1800	Tepedelenli Ali Paşa	Sadiyye
Tahir Ağa Tekkesi	Fatih	1751-1800	Kapıcıbaşı Seyyid Mehmed Tahir Ağa	Nakşibendiyye
Molla Murad Tekkesi	Fatih	1751-1800	"Molla" lakaplı Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Efendi	Nakşibendiyye
Nazikî Efendi Tekkesi	Fatih	1751-1800	Babu's-Saade Ağası Malatyalı İsmail Ağa	Şabaniyye
Kılıçcı Mehmed Efendi Tekesi	Fatih	1851-1900	Zecriye Gümrüğü Nazırı Muhammed Sabri Bey	Rıfaiyye
Lokmacı Tekkesi	Fatih		Rumeli Kazaskeri Hasan Refet Efendi	Halvetiyye-Şabaniyye

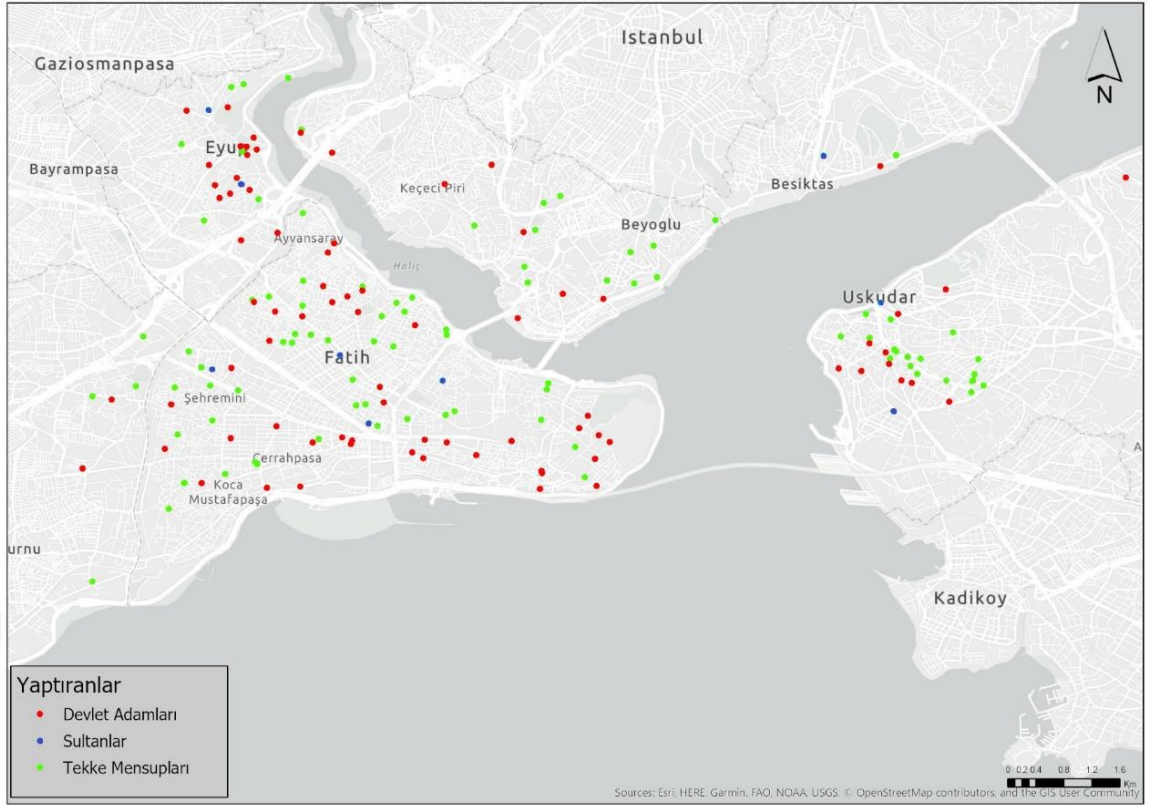
Tablo 4.20. (devam)

Etyemez Tekkesi	Fatih	1451-1500	Ceyş-i feth eş-Şeyh Derviş Mirzâ Baba ibn-ü Ömer'l-Buhârî	Sadiyye
Haydar Dede Tekkesi	Fatih	1450-1500	Fatih Sultan Mehmed'in sancaktarı Alemdar Haydar Dede	Kadiriyye
Dülgeroğlu Tekkesi	Fatih	1450-1500	'Nimel-ceyş olan Dülgerzade Hacı Şemseddin Ahmed Efendi	Kadiriyye
Memican Tekkesi	Fatih	1551-1600	Şair Memî Cân Efendi, Şeyh Muhyiddin Mehmed (d.?-ö.1008/1599-1600)	
Mahmud Bedreddin Tekkesi	Fatih	1751-1800	Divan Şairi Bedrî, Şeyh Mahmud Bedreddin Efendi (1773-74)	Uşşakiyye- Cemaliyye
Râkım Efendi Tekkesi	Fatih	1801-1850	Hattat Rakım Efendi	Nakşibendiyye
Halidî Dergâhı	Fatih	1701-1750	III. Ahmed'in kızı ve Sadrazam Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa'nın hanımı Fatma Sultan	
Gürcüzâde Hasan Efendi Tekkesi	Eyüp	1451-1500	Fatih'in Sancaktarı Hacı İsa	Gülşeniyye
Şah Sultan Tekkesi	Eyüp	1501-1550	Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan	Halvetiyye- Sünbülüyye
Baba Haydar Nakşibendi Tekkesi	Eyüp	1501-1550	Kanuni Sultan Süleyman	Nakşibendiyye
Molla Çelebi Tekkesi	Eyüp	1501-1550	II. Selim döneminde yaşamış olan Konya, Kütahya, İstanbul kadısı Mehmed Vusûlî Efendi	Kadiriyye
Yahyazâde Tekkesi	Eyüp	16.yüzyıl	Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi	Rıfaiyye
Şemsi Sivasî Tekkesi	Eyüp	1601-1650	Reisülküttâb La'îf Efendi	Sünbülüyye
Cemalizade Tekkesi	Eyüp	1651-1700	Vezir Hıramî AHmed Paşa	Halvetiyye- Uşşakiyye- Cemaliyye
Kaşgari Tekkesi	Eyüp	1701-1750	Tersane Emîni Yekçeşm Hacı Mürteza Efendi	Nakşibendiyye
Mustafa Paşa Tekkesi	Eyüp	1751-1800	Veziriazam Bahir Mustafa Paşa	Nakşibendiyye
İzzet Paşa Tekkesi	Eyüp	1751-1800	Sadrazam Safranbolulu Hacı Mehmed İzzet Paşa	Nakşibendiyye
Tamşvar Tekkesi	Eyüp	1751-1800	Tamşdar Defterdarı İbrahim bey	Cerrahiyye
Kaptan Hasan Paşa Tekkesi	Eyüp	1751-1800	Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa	Nakşibendiyye
Cafer Paşa Tekkesi	Eyüp	1751-1800	Zafer Paşa	Halvetiyye
Fevzî Tekkesi	Eyüp	1801-1850	II. Mahmud (1808 – 1839)	Kadiriyye
İslam Bey Tekkesi	Eyüp	1851-1900	Kanuni devri ulemasından İslam Bey	?
Şeyh Murad Efendi Tekkesi	Eyüp	1851-1900	Anadolu Kazaskeri Çankırılı Damad Mustafa Efendi tarafından medrese	Nakşibendiyye
Mihrimah Sultan Tekkesi	Üsküdar	1501-1550	Kanuni Sultan Süleyman	Celvetiyye
Vâlîde-i Atik Tekkesi	Üsküdar	1551-1600	3. Murad'ın annesi Nurbânü Valide Sultan	Halvetiyye
Şeyh Raufî Tekkesi	Üsküdar	1551-1600	Arnavut Koca Sinan Paşa (1596)	Halvetiyye
Bacılar Tekesi	Üsküdar	1601-1650	Sadrazam Halil Paşa	Celvetiyye
Yağcızâde Tekkesi	Üsküdar	1601-1650	İsfendi-yaroğlu Şeyh Balaban Ahmed Baba Efendi (ö. 1637)	Sadiye
Nasuhi Tekkesi	Üsküdar	1651-1700	Veziriazam Damad Morali (enişte) Hasan Paşa	Halvetiyye- Şabaniyye
Bandırmalı Tekkesi	Üsküdar	1701-1750	Sadrazam Hekimzâde Ali Paşa	Celvetiyye
Özbekler Tekkesi	Üsküdar	1751-1800	Maraş Valisi Abdullah Paşa	Nakşibendiyye
Selimiye Tekkesi	Üsküdar	1801-1850	3. Selim	Nakşibendiyye
Himmetzâde Tekkesi	Üsküdar		Defterdar İbrahim Efendi	Bayrami

Tablo 4.20. (devam)

Abdülhalim Efendi Tekkesi	Kadıköy	1851-1900	Türk musikisi virtüözü Abdülhalim Efendi (ö. 1897)	Rıfaiyye
Şahkulu Tekkesi	Kadıköy	1301-1350	Orhan Gazi	Ahi-Yesevi
Aişe Hatun Tekkesi	Üsküdar		Kanuni'nin kızı Ayşe Sultan olduğu sanılmaktadır	Celvetiyye
Galata Mevlevihanesi	Beyoğlu	1451-1500	2. Bayezid devri ricalinden Vezir İskender Paşa	Mevleviyye
Çizmeciler Tekkesi	Beyoğlu	15. yüzyıl	Fatih'in Çizmecibaşı Bedreddin Mahmud Ağa	Halvetiyye
Bademli Tekkesi	Beyoğlu	1501-1550	Şeyhülislam Damadzâde Feyzullah Efendi	Nakşibendiyye
Kemankeş Tekkesi	Beyoğlu	1501-1550	İskender Paşa	
Piyale Paşa Tekkesi	Beyoğlu	1551-1600	Kaptan-ı Derya Piyâle Paşa	
Sinan Çavuş Zâviyesi	Beyoğlu	16.yüzyıl	Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi	
Karabaş Tekkesi	Beyoğlu	1601-1650	Babüssaade ağası Korkud Bey oğlu Karabaş Mustafa Ağa	Halvetiyye- Cemaliyye
Beşiktaş Mevlevihanesi	Beşiktaş	1601-1650	Ohrili Hüseyin Paşa	Mevleviyye
Ertuğrul Tekkesi	Beşiktaş	1851-1900	2. Abdülhamid	Şazeliyye- Medeniyye
Şeyh Mehmed Tekkesi	Beşiktaş	1651-1700	Sultan dördüncü Mehmet'in üç tuğlu Nişancıbaşı'sı Sıtkı Mehmet Paşa	Kadiriyye
Seyyid Nizam Tekkesi	Zeytinburnu	1551-1600	Bağdatlı Seyyid Nizameddin Efendi	Nakşibendiyye
Yenikapı Mevlevihanesi	Zeytinburnu	1551-1600	Yeniçeri kâtibi Malkoç Mehmed Efendi	Mevleviyye

Listemizdeki 37 tekke Fatih'te bulunmaktadır, 16'i Eyüp, 11'ü Üsküdar, 7'i Beyoğlu, 3'ü Beşiktaş, 2'si Zeytinburnu ve 2'si Kadıköy'dedir.

Harita 4. 30. Sultanlar, Devlet Ricali ve tekke mensupları tarafından yaptırılan tekkeler

İstanbul Suriçi'ndeki ilk tekke oluşumları II. Mehmed tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri bugünkü Vefa semtinde diğeri ise Horhor'dadır. Vefa'daki Zeyniyye, Horhor'daki Nakşibendiyye'ye mensuptur. Bu iki tekkenin arasından Bizans İstanbul'unun en önemli ana eksenini olan Mese'nin Edirnekapı tarafına giden kolu ayırır. Bizans döneminde soyluların, varlıklıların yerleştikleri bir semtti ve bugünkü Vefa'nın bir bölümünü de içine alan bir manastır da burada bulunuyordu. II. Mehmed de Bizans'ın bu saraylar bölgesine yerleştiği gibi oğlu II. Bayezid (ö. 1512) ve onun torunu, Kanuni (ö. 1566) civarda külliye inşaa etmiştir. II. Mehmed döneminden itibaren de saraçlar, demirciler, bakırcılar gibi esnaf grupları da burada yoğunlaşmaya başlamışlardır. Böylece semt kentin en önemli merkezi haline gelmiştir. II. Mehmed ve II. Bayezid döneminin ulemasından Zeyniyye'ye mensup Şeyh Vefa Efendi adına buraya bir külliye yaptırdı. Böylece şeyhin lakabı, zamanla semte adını verdi. Yine II. Mehmed bu defa Mese'nin diğeri yönünde İshak Buharî Hindî için bir de Nakşibendi tekkesi/kalenderhanesi yaptırdı. Bölge Osmanlı dönemi boyunca önemini korudu, kurulan cami, medrese ve tekkeler de din adamlarının, bilim adamlarının, öğrencilerin yoğunlaştığı bir semt oldu (Akbayar ve Diğeri, 1993). O civarda bulunan Saraçhane'de II. Mehmed'in sancaktarı Alemdar

Haydar Dede'nin ve yine 'Nimel-ceyş olan Dölgerzade Hacı Şemseddin Ahmed Efendi'nin yaptırdığı tekkeler bulunmaktadır.

Bizans döneminde din adamlarının evlerinin bulunduğu yere Yenisaray yani Topkapı Sarayı yaptırıldığında İstanbul'un merkezi Vefa'dan bugün Sultanahmet olarak adlandırdığımız bölgeye kaymıştır. Tabii olarak bu ikinci merkez devlet adamları tarafından yaptırılan tekkelerin en yoğun olduğu bölgedir. Saraya en yakın tekke Babu's-Saade Ağası Malatyalı İsmail Ağa tarafından Soğukçeşme sokağında kurulmuştur. Babu's-Saade ağası Topkapı Sarayı'nda üçüncü kapı olan Babü'ssaade'nin muhafazasından sorumluydu. Kapının hemen yakınındaki bu tekke ile Malatyalı İsmail Ağa saray için başka bir koruma tedbiri düşünmüş gibidir. Şabaniyye veya Celvetiyye'ye mensup olan bu tekkenin yanında Soğukçeşme sokağında bir de Kadiri veya Rıfai olan bir tekke daha bulunmaktadır. Bibliographisches Institut tarafından yapılan 1890 yılına ait haritada Soğukçeşme sokağı yakınında, Topkapı Sarayının önünde ve Ayasofya Camii yanında Adalet ve Mahkemeler Bakanlığı gösterilmiştir.

Sultanahmed meydanı yakınlarında bulunan Şehit Mehmet Paşa Yokuşunda İstanbul Defterdarı İsmail Bey tarafından yaptırılan bir Nakşibendi tekkesi/kalenderhanesi bulunmaktadır. Özbekler Tekkesi veya Hindiler Tekkesi olarak da tanınan bu tekke benzerleri içinde en önemlileridir. Bu tekke ve benzeri tekkelerin şeyhleri Osmanlı Devleti ile Orta Asya halkları arasındaki ilişkilerde oynadıkları önemli roller üstleniyor ve Çağatay Türkçesini bilmeleri ve Orta Asya'yı iyi tanımaları sebebiyle olağanüstü elçi olarak görevlendiriliyorlardı. Buhara Emirliğinden gelen pek çok misafirin de bu tekkede konakladıkları bilinmektedir. Üstlendiği bu görevler dolayısıyla tekkenin bir sefarethane gibi çalıştığı söylenebilir (Akbayar ve Diğerleri, 1993). Bu tekkenin hemen karşısında yer alan ve devrinin en önemli devlet adamlarından Sokullu Mehmet Paşa'nın yaptırdığı Halvetiyye'ye mensup kendi adıyla anılan tekke bulunmaktadır. Biraz daha aşağıda, Küçük Ayasofya'da Kapuağası Hüseyin Ağa tarafından Halvetiyye'ye mensup bir tekke daha vardır. Güzel sanatlar okulu, Ticaret ve Ziraat Nezareti tekkenin yakınlarındadır.

Babıali'de ise üç tekke görölmektedir. Aydınöğlu tekkesi Halveti-Kadiri bir tekke ve 2. Beyazd devri alimlerinden Tebrizli Abdullah oğlu Muhyiddin Mehmed Efendi tarafından

yaptırılmıştır. Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa ise kendi adıyla anılacak sokağa yine kendi adıyla anılan bir Nakşibendi tekkesi inşa ettirmiştir. Dârüssaâde tabiri, yaklaşık 380 yıl padişahların ve ailelerinin ikametgâhı olan Topkapı Sarayı'nın Harem Dairesi için kullanılmış, buranın baş görevlisine de Dârüssaâde Ağası denilmiştir. Kısaca hükûmet merkezi diyebileceğimiz Babıali devlet işlerinin yürütüldüğü bu mekâna yakın iki tekke bulunmaktadır. Biri doğrudan bir tekke olarak inşa edilmiş Hacı Beşir Ağa tekkesi diğeri ise başlangıçta cami olan ve Damad İbrahim Paşa'nın eşi tarafından inşa ettirilmiş Fatma Sultan Camiidir. Cami, XIX. Yüzyıl başlarında İstanbul'da temsil edilmeye başlanılan Nakşibendiğin Halidî koluna mensup bir tekkeye dönüştürülmüştür. Devletin yönetim merkezi etrafındaki bir Halveti ve iki Nakşi tekkesi aralığı ile bu tarikatların yönetici zümresi ile irtibatlı olduğu düşünülebilir. Dönemin haritalarında bölgede Sanai-i Nefise Mektepi, Darphane olduğu görülmektedir, irili ufaklı mescid ve hayır eserleri de muhitin parçalarıdır.

Fatih'in yerleşim yerleri olan daha iç kesimlerde ise bölgenin merkezi kabul edilebilecek Hırka-i Şerif'te Köprülü Mehmed Paşa Halvetiyye'ye, Atik Ali'de Hattat Rakım Efendi Nakşibendiyye, Sarıgözel'de II. Beyazıd Nakşibendiyye'ye mensup ve Şair Memî Cân Efendi ise mensubiyetini bilemediğimiz birer tekke yaptırmışlardır. Talimhane Jandarma Mektebi de buradadır.

Fatih'in sivil yerleşim yerlerinden bir diğeri olan Çarşamba'da ise Kanuni devrinde tercüman olarak görev yapmış olan Yunus Bey Drağman Tekkesini, Darü'ssaâde Ağası Çarşambalı Mehmed Ağa adıyla anılan bir tekke, Damadzâde Mehmed Murad Efendi Mesneviyhane Tekkesini, Rumeli Kazaskeri Hasan Refet Efendi kendi adıyla anılan birer tekke yaptırmışlardır. Bu bölge tekke yoğunluğunun fazlaca olduğu, Müslüman nüfusun çoğunluk olduğu yerlerdir. Bu bölgedeki en dikkate değer yapı Fatih Camii Külliyesi ve medreselerdir. Ancak irili ufaklı medreseler, camiler, türbeler yanında seyrek de olsa kiliseler mevcuttur. Mesneviyhane tekkesi Rum erkek Lisesinin hemen arkasındadır.

Rumeli yönünden gelen yolcu ve yabancılarla birlikte ticari ürünlerin de şehre giriş kapısı olduğu için Edirnekapi'dan girilen yol şehrin merkezine kadar canlı ve hareketli bir alışveriş mekânıdır. Şehrin şenlendirilme çalışmaları sırasında Sulukule tarafına Romanlar

(Çingeneler), Eğrikapı tarafına da Yahudiler çok erken dönemde yerleştirilmiştir. Sarmaşık semti Sulukule'ye daha yakındır. Kazasker Abdülkadir Efendi veya Şeyhülislam Dürrişâde Mustafa Efendi'nin yaptırdığı Celvetiyye'ye mensup Sarmaşık Tekkesi buradadır. Tekkenin Romanlarla olan bağlantısına dair bir bilgiye sahip değiliz ancak muhtemel olduğunu düşünebiliriz. Hemen karşısında ise Niyazi Mısri Sokağı'nın üzerinde, Nakşibendiyye'den Şeyh Türü Tekkesi yer almaktadır. Yakınlarda, Uzunyol sokağında Tepedelenli Ali Paşa Saadiyye'den Ejder Tekkesini kurmuştur. Civarda Romanlarla iç içe sayılacak başka tekkeler de vardır. Semtin diğer sakinleri orta halli Türk aileleridir.

Aksaray'ın Samatya'dan Kumkapı'ya kadar genellikle Rum ve Ermenilerin oturdukları mahallelerdi. Buna karşılık Cerrahpaşa, Haseki, Kocamustafapaşa, Laleli gibi mahallelerde Müslümanlar yerleşmişti. Aksaray'da Arpaemini'ndeki Halveti tekkesini Kanuni Sultan Süleyman, Haseki'deki Bayram Paşa tekkesini ise Sadrazam Bayram Paşa yaptırmıştır. Rumlar ve Müslümanlar için ortak bir buluşma yeri olan Aksaray merkezdeki Çakırağa mahallesindeki tekkeyi Sekbanbaşı Yakup Ağa kurmuştur. Kuban İstanbul Ansiklopedisi (1993) içindeki "Aksaray" makalesinde 40000 Yeniçerinin büyük çoğunluğunun burada yaşadığını söyler. Orduda bir bölümün komutanı konumundaki Sekbanbaşı'nın kurduğu Bayramiyye tekkesi Oğlanlar Tekkesinin bu kitle ile bir irtibatı olmalıdır ancak kaynaklar bundan söz etmemektedir. Şehrin merkezi konumlarından biri olan Laleli'de Rüştem Paşa Nakşibendiyye'ye mensup bir tekke kurmuş, hemen yakınındaki Mimar Kemalettin'de ise XVI. yüzyıl devlet ricalinden Papasoğlu (papasade) Mustafa Paşa Celvetiyye ve Saadiyye ile irtibatlı bir tekke inşa ettirmiştir. Bu bölge hem tekkeleri hem de irili ufaklı hayır eserleri ile doludur.

Müslüman halkın yoğunlaştığı bir Suriçi semti olan Kocamustafapaşa'da Kapıcıbaşı Seyyid Mehmed Tahir Ağa kendi adıyla anılan bir Nakşibendi, Kasap İlyas'ta Sadrazam Halil Hamid Paşa Saadiyye, Kumkapı'da Sadrazam Ferhat Paşa Musalla Mescidi Zâviyesini kurmuştur. Genellikle Rumların yaşadığı ve Ermeni Katolik Kilisesi, Sulu Manastır Kilisesi gibi kiliselerin ve kilise mekteplerinin yer aldığı Samatya'da ise "Ceyş-i feth eş-Şeyh Derviş" Mirzâ Baba ibn-ü Ömer'l-Buhârî'nin kurduğu Saadiyye'ye mensup Etyemez Tekkesini yaptırmıştır.

Bunların dışında Çorlulu Ali Paşa merkezi konumdaki Mollafenari’de, Topçubaşı Bâlâ Süleyman Ağa tekke yoğunluğunun görüldüğü ama iskânı seyrek Silivrikapı’da, Fatih devri baş mimarlarından Azadlı Sinan gayrimüslim yerleşimlerine yakın, bekarların çok olduğu ve tekkeler açısından تنها Cibali’de, Sadrazam Tekfurdağlı Mustafa Paşa Seyit Ömer’de tekke yaptırmıştır.

Devlet adamlarının en çok tekke yaptırdığı semtlerden bir diğeri Eyüp’tür. Semt burada türbesi bulunan Ebu Eyyup el-Ensari külliyesi etrafında gelişmiştir. Osmanlı dönemi boyunca seçkin bir zümreye ev sahipliği yapan, tahta çıkma törenlerinin yapıldığı, varlıklı ve saraylı bir kesimin yerleştiği, padişahlara ait tarım alanlarının bulunduğu bir bölge olan semt XIX. Yüzyıl boyunca bazı değişiklikler yaşamıştır. Özellikle II. Mahmut'un orduyu yenileme çalışmaları sırasında kurulan Rami Kışlası (1829) Eyüp’ün üst kısımlarına yerleşen bir nüfusu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Balkan Savaşları sebebiyle göçmenlerin Taşıtlarla’ya gelişi ve sanayileşme sebebiyle sahillere kurulan fabrikalar demografik yapıyı değiştirdi. Böylece Eyüp'ta sanayi çalışanlarının yerleşme dokusunu ortaya çıkarmış oldu (Artan, 1995).

Eyüp’te devlet erkânı eliyle yapılmış tekkeler semte dağılmış vaziyettedir. Kanuni Sultan Süleyman’ın yaptırdığı tekke ile Sadrazam Safranbolulu Hacı Mehmed İzzet Paşa Düğmecilerde, II. Mahmud’un yaptırdığı tekke daha تنها bir kesimde, Bülbülderesi’ndedir. Fatih'in Sancaktarı Hacı İsa’nın tesis ettiği Gülşeniyye’ye mensup Gürcüzade Tekkesi şehri şenlendirmek için daha çok Yahudilerin yerleştirildiği Eğrikapı semtindedir. Vezir Hırâmi Ahmed Paşa’nı kurduğu tekke Eğrikapı’nın Otakçılar tarafında bulunur. Reîsülküttâb La’lî Efendi ile Veziriazam Bahir Mustafa Paşa’nın yaptırdığı tekke de buradadır. Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan’ın yaptırdığı tekke Bahariye’de, İstanbul kadısı Mehmed Vusûlî Efendi’nin kurduğu tekke Debbağhane tarafındadır. Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi’nin, Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa ve Zafer Paşa kurduğu tekkeler ise merkezdedir. Tersane Emini Yekçeşm Hacı Mürteza Efendi’nin kurduğu tekke Pierre Loti tepesi olarak bilinen ve yabancıların da XIX. Yüzyıl itibarıyla ilgi gösterdiği İdrisköşkü tepesinde; Tamşdar (Temeşvar) Defterdarı İbrahim Bey ve Anadolu Kazaskeri Çankırlı Damad Mustafa Paş’ın tekkesi mütevazı ahşap yapılarla çevrili Nişanca’dadır. Kanuni devri ulemasından İslam Bey’in sonradan tekke yapılan camisi,

Eyüp mezarlığının hemen ilersindeki تنها İslambey mahallesindedir. En çok Eğrikapı-Otakçılar'a tekke yaptırıldığı görülmektedir. Bölgede yerleşime açılan ilk mahalle burası olduğu için böyle bir tercih yapılmış olabilir. Eyüp semtinin sahabelerden Ebu Eyyup el-Ensarî'ye ev sahipliği yapması dolayısıyla semt rical konaklarının ve yalılarının doldurduğu seçkin bir semttir. Yaptırılan tekkelerin bazıları bu yalı ve konakların yanında veya bahçesinde kurulmuştur. Eyüp yamaçlarında pek çok tekke birbiriyle iç içe, yanyanadır. Bu tekkeler ahşap meskenler ve pek çok hayır eseri ile çevrilidir. Eyüp'te 6 Nakşibendi, 4 Halveti, 2 Kadiri, 1 Bedevi, 1 Gülşeni, 1 Rifai tekkesi devlet adamları tarafından tesis ettirilmiştir.

Suriçindeki kentsel alanı İstanbul Kadılığı temsil ediyordu. Sur dışındaki Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılıklarına ise Bilad-ı Selase deniyordu. Ancak incelediğimiz listelerde 10 bölgeye ayrılan İstanbul'da Eyüp Fatih belediye dairesi içinde sayılmıştır. Anadolu Kavağı, Beykoz, Gebze (Listelerde Geğboze olarak kaydedilmiştir) Kartal, Pendik ve Şile de Üsküdar'a bağlıdır. Müslüman nüfusun yanında Rum ve Ermeni nüfusa da sahiptir. Önemli bir yerleşim yeri olan Üsküdar birçok külliye, cami, hamam ve çeşme gibi yapılarla süslenmiş, sahillerinde ise saraylar, yalılar ve köşkler bulunmaktaydı.

Müslüman Sultanlar veya devlet adamları tarafından İhya edilen bir diğer semt Üsküdar'dır. Üsküdar'da Kanuni Sultan Süleyman'ının kızı Mihrimah Sultan için Mimar Sinan'a yaptırdığı cami Üsküdar meydanındadır ve Üsküdar'ın tarikatı Celvetiyye'ye mensup bir tekkenin ev sahibidir. 3. Murad'ın annesi Nurbânu Valide Sultan'ın yine Mimar Sinan'a yaptırdığı Atik Valide külliyesi bir Halveti tekkesini içinde barındırır. 3. Selim ise kendi adıyla anılan semtte kendi adıyla anılacak bir Nakşi tekkesi inşa etmiştir. Arnavut Koca Sinan Paşa ve Veziriazam Damad Moralı (enişte) Hasan Paşa Doğancılar'da birer Halveti tekkesi yaptırmıştır. Sadrazam Halil Paşa, Hüdai Tekkesinin içindeki Bacılar tekkesinin banisidir. İsfendiyaroğlu Şeyh Balaban Ahmed Baba Efendi Balaban iskelesinde bir Sadiyye tekkesi yaptırmıştır. Sadriazam Hekimzâde Ali Paşa İnadiye semtinde bir Celveti tekkesi, Maraş Valisi Abdullah Paşa ise Sultantepe'de bir Nakşi tekkesi tesis ettirmiştir. Defterdar İbrahim Efendi ise Divitçiler'de bir Bayrami tekkesi kurmuştur. Tekkelerin, Üsküdar nüfusunun %88,5'inin yaşadığı merkez kısmında ve Müslümanların

çoğunlukta olduğu semtlerde kurulduğu görülmektedir. Üsküdar'da 2 Sultan, bir Valide Sultan, sadrazam, veziriazam, defterdar ve paşalar tekke yaptırmıştır.

Belgelerde Üsküdar'a dahil edilen Kadı Karyesi yani Kadıköy'de bulunan iki tekke'den biri Orhan Gazi tarafından diğeri ise Türk müziği virtiözü Abdülhalim Efendi tarafından yaptırılmıştır. Orhan Gazi tarafından yaptırılan Şahkulu tekkesi 1329'da burada bulunan Bizans Av köşkünün Ahilere tekke olarak tahsis edilmesi üzerine kurulmuştur. Tekkenin Kartal-Üsküdar ekseninde tesis etmiş oldukları zâviyelerin daha ziyade Bizans'ı gözetlemekle yükümlü, ileri karakol niteliğinde kuruluşlar oldukları söylenebilir (Tanman, 1990).

İstanbul'un bütün nüfus çeşitliliğini Galata'da bulmak mümkündür. Müslümanların yanında Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer azınlıklar bu semtte yaşamaktadır. Zamanla Müslüman çoğunluğu oluşsa da bir ticaret ve liman bölgesi olan Galata diğer azınlıkları da kapsayan kozmopolit yapısını korumuştur. Kadiri tekkelerinin çoğunlukta olduğu Galata'da II. Bayezid devri ricalinden Vezir İskender Paşa Galata Mevlevihanesini yaptırmıştır. Fatih'in Çizmecibaşı Bedreddîn Mahmud Ağa Kabataş sahilinde Halveti Çizmeciler tekkesini, Şeyhülislam Damadzâde Feyzullah Efendi Söğütçe'de Bektaşî-Nakşibendi Bademli Tekkesini, İskender Paşa Okmeydanı'nda Kemankeş Tekkesini, Kaptan-ı Derya Piyâle Paşa İstanbul'un en eski yerleşim ve mesire yerlerinden Kasımpaşa'da Kadiri Piyale Paşa Tekkesini, Şeyhülislam Zembilli Ali Efendi tersanelerin bulunduğu ve donanmaların çekildiği Tersane bölgesinde Sinan Çavuş tekkesini, Babüssaade ağası Korkud Bey oğlu Karabaş Mustafa Ağa Kadiri âsitânesinin de bulunduğu Tophane'de Kadiri Karabaş Tekkesini tesis etmişlerdir. Belli bir yer yoğunlaşma söz konusu değildir. Bu tekkeler Kasımpaşa'dan Tophane sahiline kadar geniş bir alana dağılmış gibidir. 2 Şeyhülislam, Kaptan-ı derya, Babüssaâde Ağası, Çizmecibaşı ve bir paşa Galata'da tekke yaptırmıştır.

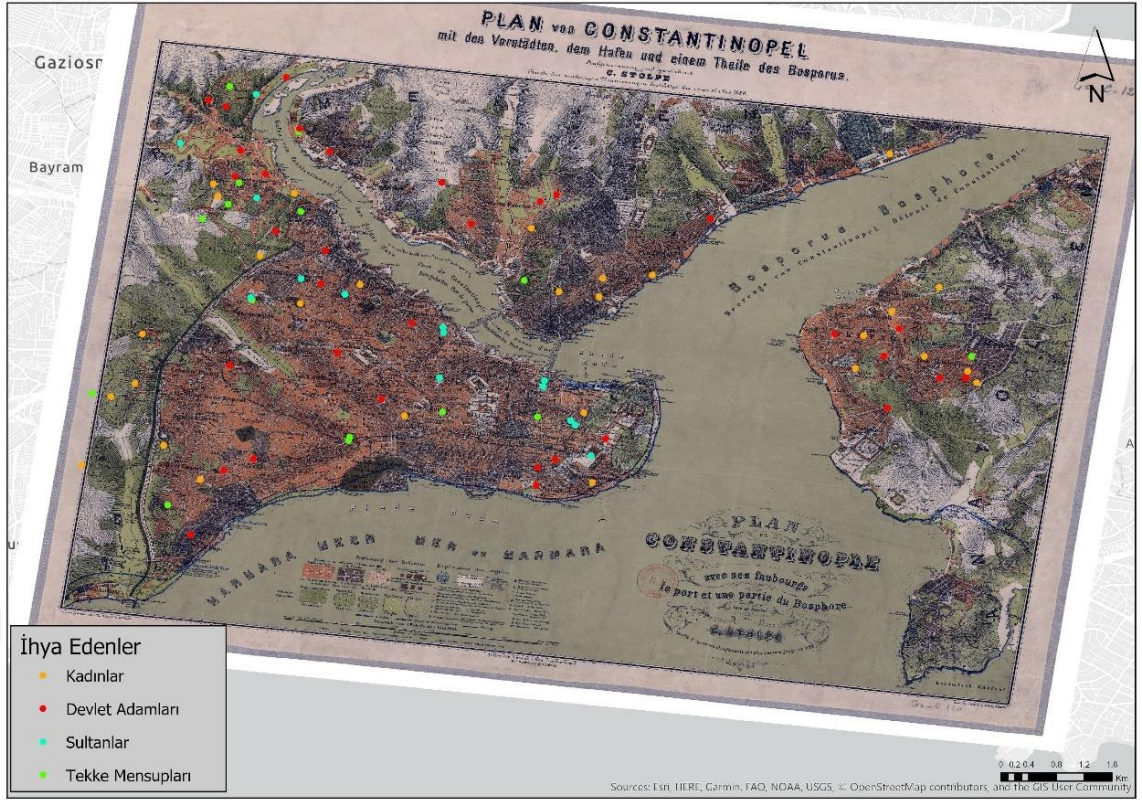
Osmanlılara geçtiği sıralarda küçük bir yerleşim olan Beşiktaş, Barbaros Hayreddin Paşa'nın buraya yerleşmesi ile değer kazanmaya başladı. Ardından gelen kaptan-ı deryaların yalıları da Beşiktaş'a yapılmaya başladı. Donanmalar Beşiktaş önünden geçerken burada medfun bulunan büyük denizcileri selamlayarak yola çıkarlardı. Bir

denizciler semti sayılabilecek Beşiktaş'ta bulunan Yahya Efendi dergâhının da denizcilerin uğrak yeridir. Ohrili Hüseyin Paşa daha sonra Eyüp Bahariye'ye taşınacak olan Beşiktaş Mevlevihanesi'ni tesis etmiştir. Ve elbette Beşiktaş'ın en önemli tekkelerinden Şazeliyye'ye mensup Ertuğrul tekkesini de 2. Abdülhamid Yıldız Sarayı'nın hemen yakınında yaptırmıştır. XIX. yüzyılın ortalarında sahilinde köşklerin sıralandığı bir sayfiye görünümündeki Beşiktaş'a bağlı olan Bebek'te ise Sultan dördüncü Mehmet'in üç tuğlu Nişancıbaşı'sı Sıtkı Mehmet Paşa tarafından Kadiriyye'ye mensup Şeyh Mehmed Tekkesini yaptırmıştır.

Surdişında bulunan ve tekkeler ve mescidler kurulmadan evvel bağ ve bahçelerden oluşan Zeytinburnu, kurulan bu tekkelerin ahalisi ve müdavimleri tarafından yerleşime açılmıştır. İkisi de aynı dönemde kurulmuş olan biri Bektaşî diğeri Mevlevî iki tekkeden biri Yeniçeri Kâtibi Malkoç Mehmed Efendi tarafından buradaki yazlığının geniş bahçesinde kurulmuş olan Yenikapı Mevlevihanesidir. Diğeri ise Bağdatlı Seyyid Nizameddin Efendi namıyla anılan bir kimse tarafından yaptırılmış Seyyid Nizam Tekkesidir. Bu tekke sonradan Nakşibendiyye'ye intikal etmiştir. Mezarlıklarla ayrılmış olan iki tekke birbirinin komşusudur denilebilir.

4.9.4. İhya edenlere göre tekkeler ve konumları

Tekkeler çeşitli sebeplerle ihya edilmiş olabilir. Ya bina bakımsız kalmış tamire muhtaç duruma gelmiştir ve eskiyen kısımlar elden geçirilmiştir. Veya İstanbul'da sıkça görülen ve birkaç yılda bir tekrar eden yangınlar sebebiyle tahrip olmuş, tahrib olan kısımlar tamir edilmiştir veya tamamen yeniden yaptırılmıştır. Yahut terk edilmiş bir tekke canlandırılarak yeniden hizmete açılması için onarılmıştır. Cami ve tekkelere meşihat tayini sık görülen bir durumdur. Bu durumda mescid veya camiilere derviş odaları, mutfak, harem, selamlık gibi bir tekkede bulunan yapılar eklenerek yeni bir tarikat yapısı oluşturulmuş olabilir. Tam tersi durumda vakidir, yani tekke iken minber ilavesi ile cami veya mescid görevi yüklenen tekkeler de az değildir. Bununla birlikte zaman içinde genişletilmesi gereken tekkelere de eklemeler yapılması gerekmiştir veya ek binalar, çeşme, sebil, mektep, minber vs eklenmiştir. Bu çalışmalar tekkenin mensupları, muhipleri, devrin ileri gelenleri, saray erkanı ve sultanlar tarafından yapılmıştır.

Harita 4. 31. 1880 haritası üzerinde ihya edenlere göre tekkeler

Listemizdeki tekkelerden bilgisine ulaşabildiklerimiz arasında 30'u tekke mensupları tarafından ihya edilmiştir. Meclis-i Meşayih'in kuruluşuna kadar kendi gelirlerini kontrol edebilen tekkelerin kendi ihtiyaçlarını da kendilerinin görmesi beklenen bir durumdur. Ancak Meclis-i Meşayih'in kuruluşundan sonra kısılan bu gelirlerin binaların tamir ve bakımı için yeterli olmayacağı ve kendileri maaşlı çalışan durumuna düşen tekke şeyhlerinin halkın ve zenginlerin yardımlarına ihtiyaç duyacağı ortadadır.

Baniler arasında görmediğimiz saray ve devlet erkânı ihya edenler arasında bulunmaktadır. Pek çok saraylı ve devlet adamının yanında bir sanatkar dikkat çekmektedir: Bestekâr Hâmamizâde İsmail Dede Efendi Fatih'teki Halvetiyye'ye mensup Bezirgân Tekkesini ihya etmiştir. Bir Mevlevî olan İsmail Dede Efendinin bir başka tarıkata mensup olan tekkeyi ihyası ilgi çekici olmasının yanında tarikatlar arasındaki ilişkiye ve halkın nazarında tekkeler arası dengeye dair ip uçları vermesi bakımından dikkat çekicidir. Aşağıda göreceğiniz üzere 13 padişah tekkelerin ihyası ile ilgilenmiştir.

Tablo 4. 21. Tekkeleri tesis ve ihya edenler

Padişahlar	Devlet Adamları ve hatırlılar	Vezir ve Sadrazamlar	Saraylı kadınlar
2. Bayezid (1481 – 1512) 3. Murad (1574 – 1595) 4. Murad (1623 – 1640) 3. Ahmed (1703 – 1730) 1. Mahmud (1730 – 1754) 3. Osman (1754 – 1757) 3. Mustafa (1757 – 1774) 1. Abdülhamid (1774 – 1789) 3. Selim (1789 – 1807) 2. Mahmud (1808 – 1839) Abdülmecid (1839 – 1861) Abdülaziz (1861 – 1876) 2. Abdülhamid (1876 – 1909) 5. Reşad (1909 – 1918)	Rüsumat Emmini Hüseyin Vassaf Bey (ö. 1929) Tercüman Yunus Bey'in kardeşi Mustafa Ağa Galata Voyvodası Seyyid Halil Efendi Köstendil Ayanı Çelebiağazade Mehmed Ağa Bahriye feriklerinden Ahmed Paşa Hasan Fehmi Paşa (ö. 1910) Buhara Hisar Vilayeti valisi Astankul bi Gül Kuşbigi Darüssaade Ağası Hacı Beşir Ağa (1746), Şeyhülislam Hacı Veliyüddin Efendi (1768) Müşir Mehmed Halil Paşa (1855) Serasker Rıza Paşa (ö. 1920) Şehremini Mehmed Efendi, Şehrizade Mehmed Said Efendi (ö. 1764) Sultan 2. Mahmud'un arabacıbaşısı olan bir zat İstanbullu Hacı Mehmed Efendi Bayram Paşa (ö. 1638) Nişancı Bıyıklı Ali Paşa (ö. 1755) Defterdâr Atık Mustafa Efendi Nazır Mehmet Halid Efendi Dârüssa'âde ağalarından Mustafa Ağa Mihrişah Valide Sultan'ın Kethüdası Yusuf Ağa, Kazasker Seyyid Abdullah Efendi Tahvil kesedarı Sabih Ali Efendi, Surre Emmini Hacı Ahmet Bican Paşa, 4. Mehmed'in kızı Hatice Sultanın kethüdası ve Tersane Emmini Mehmed Efendi (ö. 1732) Gazi Tiryaki Hasan Paşa (ö. 1611) Eyüplü Sarac İsmail Efendi Hekimoğlu Ali Paşa (ö. 1758) Kösem Mahpeyker Vâlide Sultan kethüdâsı Behram Ağa Müşir Ahmed Fevzi Paşa (ö. 1843)	Veziriazam Hekimoğlu Ali Paşa Veziriazam Muhsinzâde Damat Mehmed Paşa Vüzeradan Ekmekçizade Ahmed Paşa (1618) Sadrazam Nişancı Ahmet Paşa Sadrazam Bahir (Maktul) Mustafa Paşa (1765) Sadrazam Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa, Sadrazam Reşid Paşa Veziriazam Mehmed Paşa Sadrazam Derviş mehmed Paşa Veziriazam Hekimoğlu Ali Paşa, Veziriazam Naili Abdullah Paşa Veziriazam İzzet Mehmed Paşa	2. Mahmud'un Başkadını Nevfidan Kadınefendi (ö. 1855) 2. Abdülhamid'in Başkadınefendisi Bedrifelek Kadınefendi (ö. 1930) Abdülmecid'in 4. kadını Perestû Kadın Efendi (ö. 1904) 2. Mahmud'un kızı Adile Sultan (ö. 1899) Saraylılarından Sazkâr Kalfa, Hasan Fehmi Paşa'nın eşi Zeynep Feride Hanım Karesi Mutasarrıfı Behçet Paşa'nın kızkardeşi Hacı Emine Hanım Pertevniyal Valide Sultan (ö. 1883) Hoşkadem bint Abdullah 4. Mehmed'in kızı Hatice Sultan (ö. 1743) 2. Abdülhamid'in hazine-darı Şemsicemal Usta (ö. 1910) Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın azadlı cariyesi La'iter Hanım Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın kızı Zeynep Kâmil hanım Tekke mensuplarından Hüseyin Hakî Efendi eşi Fatma Zehra Hanım Sultan Abdülaziz'in başkadınefendisi Dürrünev Kadınefendi (ö. 1895) Mısır Hıdiv'i İsmail Paşa'nın kızı Prenses Fatma Hanım 5. Reşad'ın hazine-darı Dürefşan Kalfa 2. Abdülhamid'in 1. hazine-darı Abdülaziz'in cariyelerinden Feleksû Kalfa 1. Abdülhamid'in annesi Şermî Rabia Kadın (ö. 1732) Mihrişah Valide Sultan (ö. 1805) Ayşe Hatun Mirzazade Abdullah Ağa'nın eşi Şerife Fatma Hanım 1. Mahmud'un annesi Saliha Valide Sultan (ö. 1739) Baninin eşi Emine Hatun, oğulları Mustafa Subaşı ve Halil Çavuş, kızı Ayşe Hatun Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan (ö. 1572) Harem-i Hümayun başkatibi Rayetkeşan Kalfa'nın kızı Ebrunigar Kalfa Prenses Fatma Hanım (ö. 1912)

	Kaptan-ı Derya Hacı Ahmed Vesim Paşa (ö. 1910) Damat Mehmed Paşazade İzzet Ali Paşa (ö. 1734) Defter-i Hakani Nazırı El-Hac Hafız Yusuf Rıza Efendi Seyyid Mehmed Pertev Paşa (ö. 1837) Tıflî Mehmed Emin Efendi (ö. 1800) Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa (ö. 1849) Hasan Ağa 2. Abdülmecid mukarriblerinden Lütfi Bey Ebubekir Rüstem Paşa (ö. 1561) Kızlar Ağası Mehmet Ağa (1590) Reisü'l-küttab Abdullah Efendi (ö. 1660) Damat İbrahim Paşa'nın mühürdarı da olan Abdi Efendi Damat İbrahim Paşa (ö. 1730) Fırıncızade Şeyh Sırrı Abdi Efendi, Tersane ve Matbah Emni İsmail Efendi, Hasan Ağa Yenişehirli Osman Efendi Halet Said Efendi (ö. 1822) Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa (ö. 1851) Sahhaf Emin Efendi Güzelce Ali Paşa (ö. 1621) Nezir Ağa Sipahiler Ağası Mehmed Emin Ağa Topçubaşı İsmail Ağa Tersane Emni Yusuf Efendi Gazi Osman Paşa (ö. 1900) Kazasker Muhzırı Hacı Ebubekir Ağa Defterdar Abdülbaki Paşa Sedefkar Mehmed Ağa (ö. 1617) Telhisçi Ahmed Ağa Şeyhülislam Mekki Mehmed Efendi (ö. 1797) Şehremini Hayrullah Efendi Maliye Nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa 2. Abdülhamid'in görevlilerinden Hacı Mahmud Efendi Tersane Emni Hacı Hüseyin Ağa, Mahmud Sırrı Paşa (ö. 1829) Tevkii Halet Efendi (ö. 1822)		
--	---	--	--

65 tekke Osmanlı Padişahlarının ihyası ile yaşamıştır diyebiliriz. En çok tekke ihya eden padişah II. Mahmud ve II. Abdülhamid'dir. XIX. yüzyıl hükümdarlarından III. Selim (1789-1807) 3 tekkeyi ihya etmiştir. Biri Kasımpaşa diğeri Galata Mevlevihaneleri ve Eyüp'teki Nakşi Kaşgari Tekkesidir. Kaşgari Tekkesi günümüzde Pierre Loti olarak adlandırılan İdris Köşkü Tepesinde kurulmuştur. Döneminin en gözde mesire yerlerinden biri olan İdrisköşkü tepesi şehrin en prestijli kabristanına komşudur. Tepede üç tekke daha bulunmaktadır.

19 tekkeyi II. Mahmud (1808-1839) onarmış ve ihya etmiştir. Bu tekkelerden Hobyar, Bahçekapı'de bir Kadiri Bursa tekkesi diğeri Halveti Yıldız Dede tekkesidir. Bahçekapı Haliç'in girişinde Eminönü ile Sirkeci arasındaki çarşıya, ticaret alanına verilen isimdir. Surlar varken şehre girmekte geç kalanlar için açık bırakılan son kapı da buradaydı. Bursa tekkesi II. Mehmed'in fethe iştirak eden Şeyh Mehmed Geylânîye verilen mülk üzerinde kurulmuştur. Yıldız Dede tekkesi de yakınlardadır. Bu tekke de fethe katılmış olan Necmeddin Dede'ye ihsan edilmiş bir kilise kalıntısı üzerine kurulmuştur. Bu iki tekke kuruldukları tarih itibarıyla semtin geçirdiği değişimlere, Yahudilerin çokluğundan onların ticaretten yasaklanıp Müslümanların muhite yerleştirilmesi ile gelen değişimlere uyum sağlamış olmalıdır.

Babıaili'de ihya edilen iki tekke Nakşibendiyye'ye mensuptur, Nakşi Hacı Beşir Ağa ve Fatma Sultan Halidî tekkeleri. Sultanahmet'teki Yıldız Tekkesi de yine bir Nakşibendi tekkesidir. Hükûmet merkezinde karşılıklı kapılar halindeki bu üç tekkenin inşası ve ihyası Nakşibendiliğin devlet erkânı ile olan ilişkisine istinaden burada kurulmuş olmalıdır.

Her biri önemli tasavvufi ve toplumsal merkezler olan dört Mevlevi tekkesi, bir Türk mahallesi olan Kasımpaşa, kozmopolit Galata, henüz kurulmakta olan bir yerleşim Yenikapı ve çoğunluğu Müslüman Üsküdar'da yerleşerek şehrin bütün unsurları ile bağlantılı Mevlevihaneler de II. Mahmud tarafından ihya edilmiştir. II. Abdülhamid de Galata Mevlevihanesini ihya edenlerdendir. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Beşiktaş'tan Bahariye'ye nakledilen Mevlevihane bu listede yer almamaktadır. Ancak Eyüp'te seçkin İstanbulluların mutena köşkleri arasına inşa edilmiş Bahariye tekkesi de II. Mahmud'un ihsanlarını görmüştür.

II. Mahmud Karagömrük'teki Cerrahi Nureddin tekkesini de ihya etmiştir. Karagömrük Osmanlı İstanbul'unun edebiyatı, memur, medreseli ve esnaftan oluşan sakinleri ve İstanbul Türkçesinin en seçkin ağzının konuşulmasıyla ünlü semtidir (Akbayar ve diğerleri, 1994). Surlara yakın bir yerde olmasına rağmen kenar mahalle özellikleri göstermeyen, medreselere yakın olması sebebiyle ulemaya, tekkelere yakınlığı ile de sufilerle iç içe olmuş bir semttir. Nureddin Dergâhı da yıllar içinde genişlemiş, önemi artmış muhitini etkilemiş bir tekkedir. İrili ufaklı medreseler ve hayır eserleri ile çevrili ve bir cazibe merkezi olarak tekke bu sebeple II. Abdülhamid de dahil pek çok saraylı tarafından onarılmış, genişletilmiş ve ihya edilmiştir.

Her ne kadar kaptan-ı deryalar burada konaklar inşa ettirmiş olsa da bir liman ve çoğunluk bekarlar muhiti olan Cibali'deki Nakşibendi Ahmed el-Buhari tekkesi, Nakşibendiliğin İstanbul'daki ilk tekkesi olarak kaydedilmiştir. Nakşibendilik bu tekkeden İstanbul'a yayılmıştır.

Eyüp Defterdar İskelesi yahut çömlek yapımında kullanılan balçığın getirildiği bir iskele olduğu için Balçık iskelesi olarak adlandırılan yerde kurulduğu için adı Balçık tekkesi olarak anılan Halveti tekkesi de ihya edilen tekkelerdendir. Darülhadis olarak inşa edilen ancak sonradan tekkeye dönüşen Balçık tekkesi Eyüp Sultan türbesine ve o civarda kurulan bütün tekkelerle irtibatlı merkezi bir yerdedir. Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan'ın inşa ettirdiği Şah Sultan tekkesi bu mevkiden biraz uzakta daha çok İslam Bey tekkesi ile Bahariye Mevlevihanesi'ne yakın mutena bir konumdur. İstanbul'daki Sinaniyye'ye mensup üç Ümmi Sinan tekkesinden biri Eyüp Döğmeciler semtindedir. Ümmi Sinan'ın kabri burada olduğu için âsitâne kabul edilmiştir. Döğmeciler bahçeler ve yalılarla bezeli Eyüp sahillerini tepeden seyreden konumuyla yerleşimden uzak fakat bağlantılı ve yakın bir semttir. Bu تنها muhitte kurulmuş ancak Sinaniyye'nin merkezi konumundaki tekke II. Mahmud'un ihsanına mazhar olmuş tekkelerdendir. Aynı şekilde II. Abdülhamid'de bu tekkeyi ihya etmiştir.

II. Mahmud ceddi II. Selim'in modern bir semt kurarken inşa ettiği Üsküdar'daki külliye'nin bir parçası olarak yaptırdığı Nakşi Selimiye tekkesini de ihya etmiştir. Semt kırsalda vazifeli olan eski ve yeni ordu mensuplarına ev sahipliği yapmıştır.

Galata bölgesi, mensupları, medrese, mektep, zâviye ve tekkeleri hakkında özel listeler yapılmış olan bir muhittir. Kadiri tekkelerinin yoğun olduğu bölgeye II. Mahmud da özel bir ilgi göstermiş çocuklarının özel günlerinde burada bulunan ulema ve sufilere ayrı ihsanlarda bulunmuştur. Bu ihsanlardan biri de yabancı misyonlara yakın bir yerde kurulmuş Beyoğlu Tophane'deki Kadiri âsitânesinin ihyasıdır. Bu âsitâne II. Abdülhamid tarafından da ihya edilmiştir.

Zeytinburnu'ndaki yerleşimin ortaya çıkmasında önemli bir yeri olan Halveti Merkez Efendi tekkesinin onarımı, çevresinde toplanan muhibban ve semti oluşturan halk kitlesinin de ihyası anlamını taşımaktadır. Zira bu mahalle tekkenin varlığı ile bağlantılı ve ilişkili bir yapıdır. Sur dışında ve eski Edirne yolu üzerinde bulunan Halveti Takkeci cam-tekkesinin, merkezi konumu ile yolcuların uğrak yeri olduğunu düşünmek mümkündür.

Henüz Dolmabahçe sarayı yokken ve bulunduğu yer yerleşimden uzak bir konumda bulunan Celvetiyye'ye mensup Karaabalı tekkesi II. Mahmud'un döneminde sarayın inşası ile canlanmış bir bölgedir. II. Abdülhamid de saraya çok yakın olan bu tekkeyi ihya etmiştir. Bölge tekkeler konusunda da tenhadır. En yakın tekke Saadiyye'den Kantar Baba tekkesi ve Kabataş'taki Çizmeciler tekkesi ile Fındıklı'daki Canfedâ tekkesidir. Meclis-i Mebusan yakınlarındaki bu tekke II. Abdülhamid tarafından da ihya edilmiştir. Topluca değerlendirdiğimizde II. Mahmud'un Suriçi başta olmak üzere Eyüp ve Galata bölgesine yoğunlaştığı söylenebilir. Üsküdar'da sadece bir tekkeyi ihya etmiştir.

XIX. Yüzyılda hüküm süren padişahlardan Sultan Abdülmecid (1839 – 1861) 8 tekkeyi ihya etmiştir. Mesireler içindeki Yahya Efendi tekkesi, kendi mahallesini kurmuş Kocamustafapaşa tekkesi, İstanbul kültürünün temsil edildiği Karagümrük'te bulunan Nureddin Cerrahi tekkesi, Müslüman nüfusunun en yoğun olduğu Üsküdar, kozmopolit Galata ve mezarlıklar içindeki Yenikapı Mevlevihaneleri ile Üsküdar'daki Özbekler tekkesidir. Dönemin diğer padişahlarından farklı olarak Sultan Celvetiyye âsitânesi Aziz Mahmud Hüdayi tekkesini ihya etmiştir. Tekke Üsküdar merkezde Doğancılar semtine doğru geniş bir arazide yerleşmiştir. Kurulduğu merkezi konumu ile hem yöre halkı ile hem de yakın civarını sarmış tekkelerle irtibatlıdır.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) de iki tekkeyi ihya etmiştir. Bunlardan Halvetiyye'ye mensup Drağman tekkesi Çarşamba'dadır. Çarşamba bu adı, semte ilk yerleştirilen halkın Çarşambalı olmasından veya çarşamba günleri burada kurulan pazardan aldığı söylenmektedir. İlk yerleşimlerden biri olması sebebiyle birçok mescit, medrese ve tekkeler gibi pek çok hayır eserleri ile dolu semtte medrese talebeleri, ulema ve mollalar yerleşmiştir. Drağman tekkesi, Kanuni devrinde görev yapmış Dırağman ya da Dragoman denilen saray tercümanlarından Yunus Bey (ö. 1551) tarafından yaptırılmıştır. Semtin talebeler ve ulemalardan oluşan sakinlerinin tekke ile irtibatlı olduğu mollalar kitlesine ise katkıda bulunduğu düşünülebilir. Sultan Abdülaziz ayrıca Yenikapı Mevlevihanesi'nin de ihyasında bulunmuştur.

XIX. yüzyıl padişahlarından ve yüzyılın ikinci yarısında hükümrân olan II. Abdülhamid (1876-1909) 17 tekkeyi ihya etmiştir. Bunlardan 9'i Suriçi'inde, 3'ü Üsküdar'da, 2'si Beşiktaş'ta, 2'i Eyüp'te, 1'i Sarıyer'dedir. Kara surlarını 10 kapısından biri olan Silivrikapı ve bu isimle anılan semt, şehre doğru giden ve şehir merkezinden gelen Mese'nin ortadaki kolu üzerinde kurulu bir yerleşkedir. Silivrikapı'ya kayıtlı 13 tekke görülmektedir. Yakın muhitlerde bulunan tekkeleri de düşünürsek bölge tekke yoğunluğu bakımından oldukça canlıdır. II. Abdülhamid burada, bir sanat galerisi kadar çok ve değerli hat levhaları ile ünlü Bâlâ tekkesini ihya etmiştir. Tekke başlangıçta Rıfaiyye'ye daha sonra Nakşibendiye'ye intikal etmiştir. Topkapı bölgesine kadar uzanan bu bölgede bostanlar arasına serpiştirilmiş mesken grupları, ufak çapta hayır eserleri ve birçok tarikat yapısı görülmektedir. Yakın civarında Peyk Dede, Karagöz tekkesi ile komşudur.

Önceki bölümlerde konumu ve önemine dair bilgiler verdiğimiz Sultanahmette'ki Nakşibendiyye'ye mensup Özbekler tekkesi de II. Abdülhamid'in ihya ettiği tekkeler arasındadır. II. Abdülhamid'in Panislamizm anlayışı çerçevesinde özellikle Şazeliyye'ye verdiği önem daha önce aktarılmıştı. İstanbul'da sadece üç tane bulunan Şazeli tekkelerinden biri de Şem'i Şeyh Ahmed Efendi Tekkesidir. Şehrin ticari merkezlerinden biri olan Unkapanı'nda bulunan tekke de padişahın ihsanından faydalanmış ve ihya edilmiştir.

Sarmaşık'daki Nakşibendiyye'ye mensup İsmail Hakkı Efendi Tekkesi de ihya edilen tekkelerdendir. Sarmaşık semti, Edrinekapı'nın meşhur Sulukule semtinin bu günkü Adnan Menderes bulvarına kadar olan kısmına verilen isimdir. Sarmaşık semtinin Karagümrük'e yakın kısmında bulunan tekke Şeyh Türlü tekkesi olarak da anılmaktadır. Şeyhin farklı sahalardaki meziyetlerinden ötürü bu isimle anılan tekke irili ufaklı birçok medrese ve mekteple dolu muhitinin ilim ve irfan dağarcığına katkılarda bulunmuştur. Karşısındaki Sarmaşık tekkesi ile Canfeda Tekkesi ile yakındır.

Eyüp'te bir tekke II. Abdülhamid tarafından ihya edilmiştir. Bu tekke Eğrikapı'da surlara yakın Defterdar semtinde bir Halveti-Cemaliyye tekkesi olan Cemâlizâde tekkesidir. Eğrikapı Müslümanlar haricinde Rum, Ermeni, Bulgar ve Yahudi cemaatlerinin kabristanlarını barındıran bir surdışı gömü alanıdır. Bölge çoğunlukla Müslümanların az da olsa Yahudi topluluklarının yaşam alanıdır. Semtte Paşa Tekkesi, Yanık Minare, Valide Sultan ve aşağıda Balçık tekkesi ile komşudur.

II. Abdülhamid Üsküdar'da iki tekkeyi ihya etmiştir. Merkezde camiler, tekkeler ve hayır eserleri ile çevrili Selman-ı Pak caddesi başlangıcında Celvetiyye'ye mensup Devatcızade Tekkesi, Çengelköy'de semtinin tek tekkesi Bedeviyye'ye mensup Şeyh Ahmed Tekkesi ve havadar olması sebebiyle bazı sultanlarca tercih edilmesi sebebiyle bu isimle anılan Sultantepe'sindeki Nakşibendiyye'ye mensup Özbekler Tekkesidir.

Beyoğlu'nun karakteristik bir Müslüman Türk yerleşim yeri olan Cihangir semtinde Halveti-Sünbülüyye'ye mensup Cihangir Hasan Efendi tekkesi II. Abdülhamid tarafından onarılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlunun hatırasına burada bir cami yaptırdıktan sonra yerleşime açılmıştır. Cihangir Tekkesi semtin oluşmaya, kalabalıklaşmaya başladığı dönemde kurulmuştur. O sebeple semte yerleşenlerden semtin oluşumuna kadar pek çok şekilde muhitini etkilemiştir denilebilir. Rıfai Hocaşade, Nakşi Şeyh Sadi ve Celveti Akarca tekkesi ile komşudur. Benzer şekilde muhitini inşa etmiş tekkelerden bir diğeri olan Beşiktaş Yahya Efendi dergâhını da II. Abdülhamid ihya etmiştir.

II. Abdülhamid'in ihya ettiği tekkelerden biri de Halvetiyye'ye mensup İstinye Tekkesidir. Küçük şirin bir sahil yerleşkesi olan İstinye'de başkaca tekke yoktur. Şehremini Odabaşı

mescidinde meşihat eden Köse Muhyiddin Efendi'nin İstinye'de belli ki halvete çekilmek için kurduğu tekkesidir.

Dönem dışından ise 6 tekkeyi 3. Mustafa, 3 tekkeyi I. Abdülhamid, 2 tekkeyi IV. Murad, 1 tekkeyi II. Bayezid, 1 tekkeyi III. Murad, 1 tekkeyi III. Ahmed, 1 tekkeyi Abdülaziz, 1 tekkeyi I. Mahmud, 1 tekkeyi III. Osman ihya veya yeniden inşa etmiş, onarmış, genişletmişlerdir. Saraylı hanımlar da neredeyse devlet adamları ile denk sayıda tekke ihya etmişlerdir. Bunların içinde padişah anneleri, eşleri ve kızları bulunmaktadır. Devlet adamlarının eşleri, paşaların eşleri ve kızları da ihya çalışmaları gerçekleştirmiştir. Saray çalışanı olan kadınları da bu listede görmek mümkündür. Tekke mensuplarının eşleri de müntesip oldukları tekkelerin ihyasında bulunmuşlardır.

XIX. yüzyıl saray kadınlarının ihya ettiği tekkelerden bahsederken öncelikle II. Mahmud'un kızı Adile Sultan'ı (ö. 1899) zikretmek gerekir. O da babası gibi tekkeleri ihyada diğer hanımların önüne geçmiş görünmektedir. Adile Sultan 5 tekkeyi ihya etmiştir. İlk söylenmesi gereken tekke Zeytinburnu Kazlıçeşme-Balıkli semtinde 16. Yüzyılın ikinci çeyreğinde kurulmuş olan Seyyid Nizam Tekkesidir. Balıklı, Müslüman, Rum ve Ermeni cemaatlerine ait çok sayıda mezarlık ve ibadethanenin bir arada bulunduğu bir semttir. Bu mezarlıkların yanı başında Bağdatlı Seyyid Nizameddin Efendi tarafından bir Nakşi tekkesi olarak kurulmuş ancak sonradan Halvetiyye'ye geçmiştir. Kayıtlara geçmiş olan ihya edenler listesinde sadece iki kadın görünmektedir, Harem-i Hümayun başkatibi Rayetkeşan Kalfa'nın kızı Ebrunigar Kalfa ve II. Mahmud'un kızı Adile Sultan.

Adile Sultan'ın ihya ettiği bir diğer tekke Silivrikapı'daki Bâlâ tekkesidir. Bu tekke Abdülmecid'in 4.kadını Perestû Kadın Efendi tarafından da ihya edilmiştir. Ancak surların hemen yanındaki bu yapının tekkeye dönüşmesini sağlayan kişi II. Mahmud'un saraylılarından olan Sazkâr Kalfa'dır (ö 1862-63). Hasar gören yapı Sazkâr Kalfa tarafından eskisinden daha geniş ve Nakşibendiyye'ye mensup bir tekkenin cami-tevhidhânesi olarak yeniden inşa ettirilmiştir. Adile Sultan merkezi konumda, Babıali'de Gülhane bahçesinin yanındaki Aydınoglu tekkesi ile Galata ve Yenikapı Mevlevihanelerini de ihya etmiştir.

II. Mahmud'un Başkadını Nevfidar Kadınefendi (ö. 1855) de ihya edenler arasında görülmektedir. Listelerimize göre bu Kadınefendi Çarşamba'da Darülmecnevi olarak adlandırılan Nakşı tekkesini ihya eden tek kişidir. Bu tekke Rum Erkek Lisesi'nin hemen arkasında ve bu cemaatin yaşadığı muhite komşu bir konumdadır. Mesnevihane görevi gören Nakşibendi tekkelerinden biridir. Hz. Mevlana'nın gayrimüslimler tarafından takdir ve sevgi görmesinin bu tekkenin konumu ile ilişkilendirilebilir mi bilinmez ancak tekkelerin kendi muhitleri ile olan sıkı ilişkilerinin bu alakayı beslediği düşünülebilir.

II. Abdülhamid'in Başkadınefendisi Bedrifelek Kadınefendi (ö. 1930) Karagümrük'teki Nureddin Cerrahi tekkesini yine II. Abdülhamid'in hazinedarı Şemsicemal Usta (ö. 1910) Eyüp'teki Yavedüd Tekkesini ihya etmişlerdir.

Vakıfları ile İstanbul'un her yanında hayır eserleri inşa etmiş bulunan Pertevniyal Valide Sultan (ö. 1883) Beşiktaş'ın göz bebeği Yahya Efendi tekkesini ve hakkında çok şey bilinmese de Eğrikapı-Defterdar mahallesinde mezarlıkların kenarında bulunan mütevazı bir tekkeyi de ihya etmiş bundan sonra tekkenin adı Valide Sultan tekkesi olarak anılmıştır.

Sultan Abdülaziz'in başkadınefendisi Dürrünev Kadınefendi (ö. 1895) Üsküdar Sultantepe'deki Özbekler tekkesini, V. Reşad'ın hazinedarı Dürefşan Kalfa Beylerbeyi'ndeki Bedevi Tekkesini, Abdülaziz'in cariyelerinden Feleksû Kalfa Çengelköy'deki Bedevi Tekkesini, II. Abdülhamid'in I. Hazinedarı Üsküdar Pazarbaşı'ndaki Alaca Minare tekkesini ihya etmiştir.

Mısır Hıdiv'i İsmail Paşa'nın kızı Prenses Fatma Hanım (ö. 1912) Üsküdar'daki Celvetiyye âsitânesi Hüdai Dergâhını ve Kanlıca'daki yerleşimden uzak ve تنها bir mesire yerinde kurulmuş olan Nakşibendiyye'ye mensup Şeyh Atâ tekkesini ihya etmiştir. Yeşilliğin içinde Mihrabad korusunun arkasında bulunan tekkenin yakın çevresinde başka bir tekke de bulunmamaktadır. İstanbul mebusu Hasan Fehmi Paşa ve eşi Zeynep Feride Hanım da Şehzadebaşı'ndaki Halvetiyye'ye mensup Altunzuade tekkesini ihya etmiştir.

Tekkeler ihya edip, onaran, genişleten devlet adamları arasında Valiler, Şehreminleri, Kaptan-ı Deryalar gibi üst düzey yöneticiler bulunmaktadır. Genel itibariyle 11 vezir, 6 sadrazam, bunların aralarında Sadrazam Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa, Sadrazam Bahir (Maktul) Mustafa Paşa, Veziriazam Hekimoğlu Ali Paşa gibi Osmanlı tarihinin meşhur devlet adamları bulunmaktadır. Ancak XIX. Yüzyıl sözkonusu olduğunda sadece sadrazamlardan Reşid Paşa'nın (ö. 1858) bir tekke ihya ettiği görülmektedir. Paşa Rumelihisarı'ndaki Cerrahiyye'ye mensup Karabaş Tekkesini ihya etmiştir. Bu tekke Rumelihisarı'nda kurulmuş dört tekkeden biridir. İlki daha Rumeli Hisarı yapılmadan önce bölgeye yerleşmiş olan Türkler tarafından kurulmuş olan Bektaşî-Nakşî Nafi Baba diğerleri Halveti Durmuş Dede ve Nakşî Nalbant Mehmed Efendi Tekkesidir. Küçük bir yerleşim yeri olmasına rağmen merkezi yerleşimlerden uzak bu bölge dört tekkeye eski bir yerleşim yeri olması sebebiyle veya tekkelerin sakin yerleri de tercih etmeleri sebebiyle ev sahipliği yapmış olabilir. Bunun örneklerinden olarak Üsküdar Hüdai Dergâhının Bulgurludaki Çilehanesini ve Odabaşı semtinde asıl tekkeye ek olarak bir de İstinye'de kurulmuş olan Halvetiyye tekkesini gösterebiliriz.

Rüsûmat Emîni Hüseyin Vassaf Bey (ö. 1929) Haydar semtinde Nakşibendiye'ye mensup Tahir Ağa Tekkesini ihya etmiştir. Haydar, Eminönü'ne bağlı İstanbul'un fethini müteakip Türkler tarafından iskân edilmiş ve çeşitli hayır eserleri ile donatılmış, irili ufaklı bahçeli evleri ile tipik bir İstanbul mahallesidir. Tekkenin yakınlarında Halveti Hocaşade Tekkesi ve Halveti-Nakşibendi Baba Saltuk tekkesi bulunmaktadır.

Sultanahmet yakınlarındaki Özbekler Tekkesinin Buhara Emirliği ve yöre halkı ile irtibatlanmak gayesi ile bir konsolosluk gibi çalıştığı daha önce ifade edilmişti. Bu durumun bir göstergesi olarak Buhara Hisar vilayeti valisini Astankul bi Gül Kuşbigi'nin bu tekkeyi ihya ettiği görülmektedir.

Kurulduğu dönemden beri muhitinin gözdesi ve cazibe merkezi haline gelmiş olan Kocamustafapaşa Tekkesi sultanlar, saraylı hanımlar, devlet adamları tarafından ihya edilmiştir. Tarihi Mesa yolunun Altın Kapı'ya giden yolu üzerinde bulunan Kocamustafapaşa semti daha çok Şeyh Sünbül Sinaneddin Efendi'nin adıyla anılan tekkesi etrafında gelişmiştir. Orta halli ahşap meskenler, bahçeler ve bostanlardan oluşan

Kocamustafapaşa mahallesinde başta yine Halveti Hekimzade Ali Paşa Tekkesi olmak üzere Kadiri, Nakşi, Bedevi tekkeleri ile bulunmaktadır. Kocamustafapaşa tekkesi paşalardan Müşir Mehmed Halil Paşa (ö. 1855) ve Serasker Rıza Paşa (ö. 1920) tarafından ihya edilmiştir.

Eyüp'ün paşalarca ihya edilmiş tek tekkesi İdrisköşkü tepesindeki Nakşi Kaşgari Tekkesidir. Surre Eminî Hacı Ahmet Bican Paşa (ö. 1871-72) tarafından gerçekleştirilmiştir. "Surre" her yıl hac döneminden önce genellikle Mekke ve Medine halkına dağıtılmak için yollanan para, altın ve diğer eşyaları ifade eder. Surre Eminî ise surrenin yol boyunca güvenliğinden ve Haremeyn'e ulaştıktan sonra dağıtımından sorumlu olan kişiye verilen isimdir. Ahmet Bican Paşa bu görevinin bir ikramı veya nişanı olarak Peygamber'in dostuna ev sahipliği yapan Eyüp semtinde belki kendi meşrebine yakın bir tekkeyi ihya ederek göstermiş olabilir.

Paşaların en çok ilgisini çeken semt Üsküdar olmuştur. Müşir Ahmet Fevzi Paşa (ö. 1843) ve Kaptan-ı Derya Hacı Ahmed Vesim Paşa (ö. 1910) mevlevihaneden çok bir konaklama vezifesi yürüten Üsküdar Mevlevihanesini ihya etmişlerdir. Üsküdar Mevlevihanesi pek çok tekke ile birlikte Hüdayi ve Nasuhi tekkelerine komşudur.

Seyyid Mehmed Pertev Paşa (ö. 1837) "tuğsuz padişah" unvanı ile anılan II. Mahmud dönemi önemli devlet adamlarındandır. Siyasî kudreti ve kabiliyetlerinin yanında hem Selimiye Tekkesi şeyhi Ali Behcet Efendi'nin halifesi hem de II. Mahmud'un bestelediği güfteleriyle tanınmış bir tekke adamı olarak Nakşi-Mevlevî kimliği ile dikkat çekmektedir. Kendi tekkesi olan Selimiye Tekkesinin ihyasında öncelikli bir yeri olması tabiidir.

Dikkat çekici bir başka isim hem Osmanlı hem de Mısır tarihinde iz bırakan Mısır valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'dır (ö. 1849). Paşa Üsküdar Pazarbaşı semtindeki Celvetiyye tarikatının Fenaiyye kolu âsitânesi Şeyh Fenai Efendi Tekkesini ihya etmiştir. Mehmed Ali Paşa'nın kızı da tekkeyi ihya edenlerdendir. Bu durum ailenin Celvetiyye ile olan ilgisini düşündürmektedir. Şeyh Ahmet Kartal Tekkesi ve Alaca Minare tekkeleri en yakın tekkelerdir.

II. Abdülmecid'in mukarriblerinden olarak kaydedilmiş Lütfi Bey Hüdai Tekkesini, tanınmış devlet adamı Tevkii Halet Said Efendi (ö. 1822) konum olarak merkezi Halveti-Celveti Küçük Ayasofya tekkesini ve toplumsal cazibe merkezi Yenikapı Mevlevihane'sini ihya etmiştir. Devlet adamlarının farklı tarikatlara mensup tekkeleri ihya etmesi, bir mensubiyetten olduğu kadar ihsandan olması da mümkündür.

Çengelköy'e ismini verdiği söylenen Kaptan-ı Derya Çengeloğlu Tahir Paşa Kasımpaşa Mevlevihanesini ihya etmiştir. Sipahiler Ağası Mehmed Emin Ağa (1850 sonrası) Beyoğlu Kadiri âsitânesini, Gazi Osman Paşa (ö. 1900) Cihangir tekkesini, Maliye Nazırı Abdurrahman Nafiz Paşa (1838) ve Tevkii Halet Efendi (ö. 1822) Yenikapı Mevlevihanesini, Mahmud Sırrı Paşa (ö. 1829) Kanlıca Şeyh Atâ Tekkesini ihya etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin yönetici kitlesinin Mevleviyye'ye askeri kanadının Bektaşîyye'ye ve ulemaların ise Nakşibendiyye'ye yakın olduğu düşüncesine rağmen sayılan bu kesimlerin her birinin başka başka tarikatlara mensup tekkelerin inşa ve ihyasında bulundukları görülmektedir. Bu durum devletin ve halkın nazarında tekke ve tarikatların sunmuş olduğu çeşitliliğin karşılık bulduğunu göstermektedir. Sultanlar hem Halvetiyye hem Mevleviyye hem Nakşibendiyye veya diğer tarikatlara mensup tekkeleri inşa ve ihya etmişlerdir. Devlet erkanının mensubiyet anlamında tercih çeşitliliği bu konuda bir taassubun olmadığını ve tasavvufun tabiatı gereği kişilik ve meşrep farklılıklarının tekke seçiminde de kendisini göstermiş olmasıdır. Kadın ve erkek sultanlardan yöneticilere kadar herkes kendisine uygun bulduğu tarikata intisab etmiştir.

Aynı şekilde ve daha geniş bir kitle olarak devlet adamları, şairler, düşünürler, vezirler, sadrazamlar, sanatkârlar da çeşit çeşit tekkeler arasında belirli bir tercihte bulunmamıştır. Saraya mensup kadınlarda da aynı şeyi görmekteyiz. Neredeyse devlet adamları kadar çok saray mensubu kadın kendi meşreplerine uygun tekkelerin bakım ve onarım, genişletme yahut ihyasını üstlenmişlerdir. Tarikatlar arasında bir ayırım yapılmamış olmaması dikkat çekicidir. Yine de Bektaşîyye bu listelerde görünmemektedir. Bunun sebebi XIX. Yüzyıl başlarında kapatılan Bektaşî tekkelerinin bu

ilgiden mahrum kalmış olması ve Nakşibendiyye'ye devredilmiş olmalarıdır. Ancak bu devredilmiş Bektaşî tekkeleri de yukarıdaki listelerde bulunmamaktadır.

4.10. Mukabele Günlerine göre tekkeler ve konumları

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi incelediğimiz tekke listelerinin çoğu tekkelerin mukabele günlerini de içermektedir. Tekke mensupları haftanın belirli günlerinde bir araya gelerek toplantılar düzenlemektedirler. Bu toplantılar düzenleyen tekkeye, tekkenin mensup olduğu tarikata bağlı olarak değişmektedir. Ancak tekke listelerine bu isimler “mukabele” adı altında birleştirilerek kaydedilmiştir. Her tekkenin toplantısı-mukabelesi farklı içeriklere sahip olduğu gibi, benzer zikir törenleri farklılıklar içerir, buna bağlı olarak mukabelenin düzenlendiği yer de farklı isimler alır. Mevleviler için mukabelenin adı “Sema”, “âyin, âyin-i şerif, âyin-i evliyaullah”, mukabele yerinin adı ise “Semahane”dir. Bektaşîler için mukabele “cem”, mukabelenin yapıldığı yer ise “meydan/meydan evi”dir. Halvetîler için ise mukabele “zikir”, “devran”, “hadrâ”, Nakşibendîler için “zikir”, “hatm-i haccgân” olurken mukabele yeri “Tevhidhâne” adını alır.

Tekkeler haftanın bir veya birkaç günü mukabele yapmaktadırlar. Mesela İstanbul’da sadece 5 tane Mevlevî tekkesi bulunmasına rağmen haftanın her günü içlerinden mutlaka biri mukabele yapmaktadır. Listelerde hafta Müslümanların mukaddes toplanma günü olan “Cuma” günü başlatılmaktadır. Listemizdeki bilgililere dayanarak:

Listemizde en çok pazar günü mukabele yapıldığı bilgisine ulaşıyoruz. Bunun sebebi kaynaklarda tekkelerin mukabele günleri belirtilirken birden fazla ihtimal verilmesi olabilir. Ancak tekkelerin haftanın sadece bir günü değil 2 veya 3 günü mukabele yaptıkları, Pazar gününün de bu çoklu uygulamalarda yer bulması muhtemeldir. Bunu Perşembe ve cuma günleri takip etmektedir.

En çok tekkesi bulunan ve haftanın her günü mukabele olan tekkelerin mukabele günleri dağılımına bakmak gerekirse:

Tablo 4. 22. Mukabele günlerine göre tekkeler

Tarikatlar	Cuma	Cumartesi	Pazar	Pazartesi	Salı	Çarşamba	Perşembe	Toplam mukabele sayısı
Halvetiyye	37	16	46	25	24	26	31	205
Nakşibendiyye	15	6	28	9	6	8	54	126
Kadiriyye	20	12	22	12	8	23	16	113
Rıfaiyye	18	10	20	8	10	8	8	82
Celvetiyye	9	1	6	6	3	7	7	39
Bayramiyye	1	2	6	3	2	2	7	23
Mevleviyye	1	1	4	3	1	2	2	14
Saadiyye	9	4	17	13	8	3	5	59
Toplam mukabele sayısı	110	52	149	82	62	79	130	664

443 tekke üzerinde yaptığımız tasnifte bir hafta boyunca İstanbul'da 664 mukabele gerçekleştirilmiştir. Ancak mukabele günü kaydedilmemiş olan yani listelerde bu bilgisine ulaşamadığımız 109 tekke mevcuttur. Bu tablo 334 tekkenin mukabele gününe göre hazırlanmıştır. Her halukarda mukabele sayısının tekke sayısının neredeyse iki katı olduğunu görebiliriz.

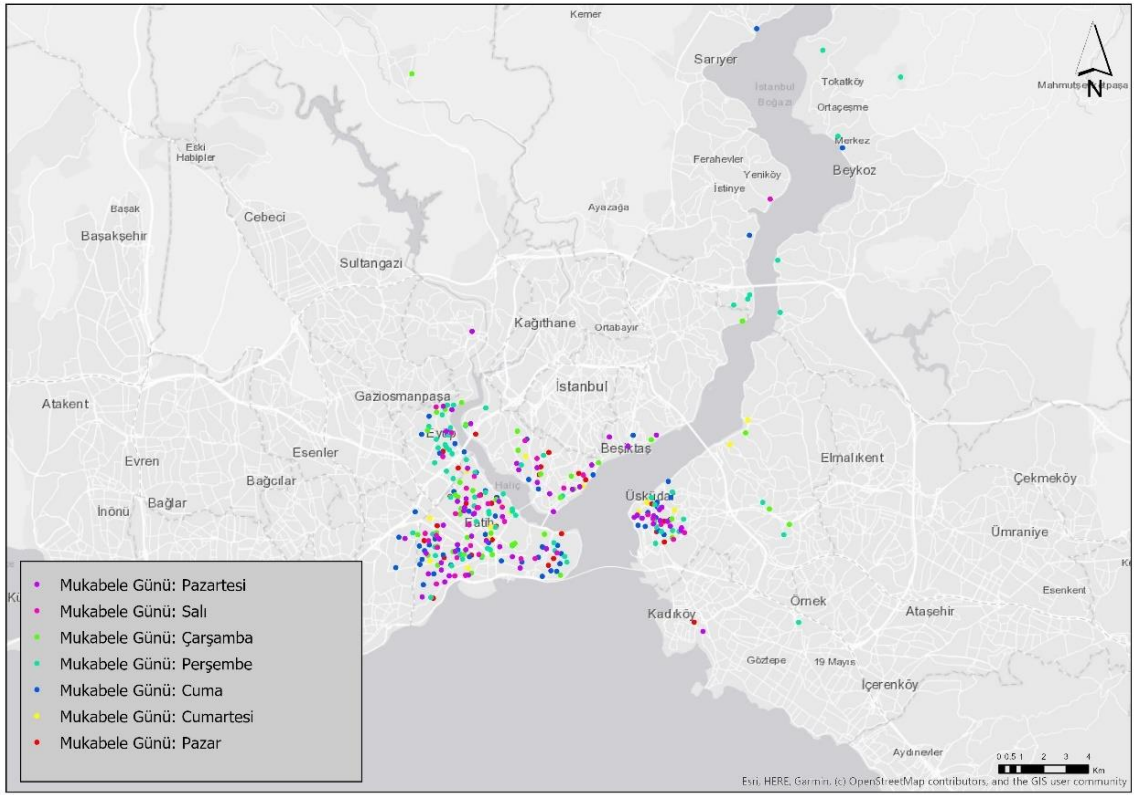
Tablodan da anlaşılacağı üzere İstanbul'un en yaygın tarikatı olan Halvetiyye en fazla mukabele yapan tarikat olarak dikkati çekmektedir. En fazla pazar günü mukabele yaptığı görülen Halvetiyyenin mukabele için özel bir günü tercih ettiğini söylemek zordur. Bu tarikat haftanın her günü mukabele yapmaktadır.

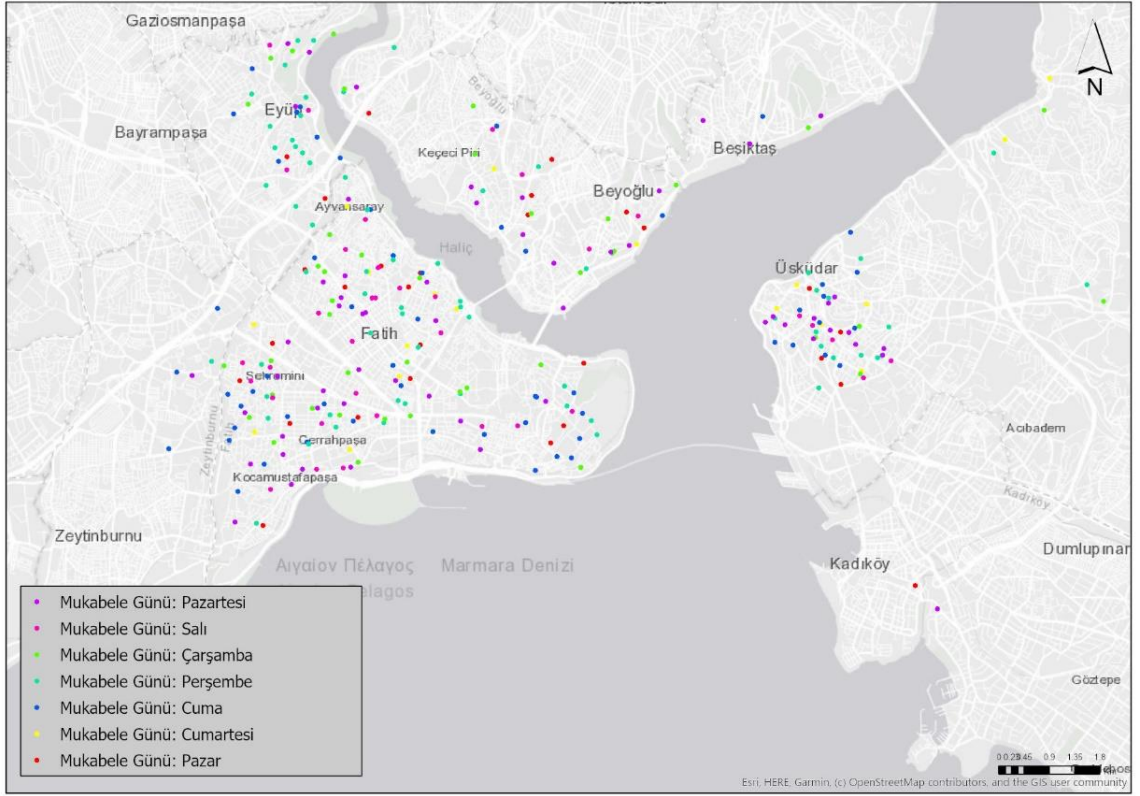
Nakşibendiyye tarikatına müntesip tekkelerin ise özellikle perşembe gününü tercih ettiklerini söylemek zor değildir. Haftanın diğer günlerinde de mukabele yapmalarına rağmen bu günlerdeki sayı Perşembe ile mukayese edilemeyecek sayıdadır. Perşembe günü 2 tekke ile en az mukabele yapan tarikat Mevleviyyedir.

Kadiriyyenin ise Halvetiyyeye benzer şekilde haftanın günleri arasında benzer bir dağılım dikkati çekmektedir. Ancak çarşamba günü diğerlerinden biraz daha fazla mukabele yapan tekke görülmektedir.

Rıfaiyye tarikatına mensup tekkelerde yapılan mukabelelerde de dengeli bir dağılım söz konusudur. Ancak bu tarikat diğer günlere oranlara daha çok pazar gününü tercih eder gibi görünmektedir.

Celvetiyye pazartesi, Bayramiyye perşembe, Saadiyyenin ise pazar gününe biraz da ağırlık verdiği söylenebilir. Diğer günlerde benzer sayılarda mukabele yapılmaktadır. En dikkat çekici durum ise sadece beş tekkesi bulunan Mevleviyyenin haftanın her günü mukabele yapıyor oluşudur (bkz. Harita 4.32).

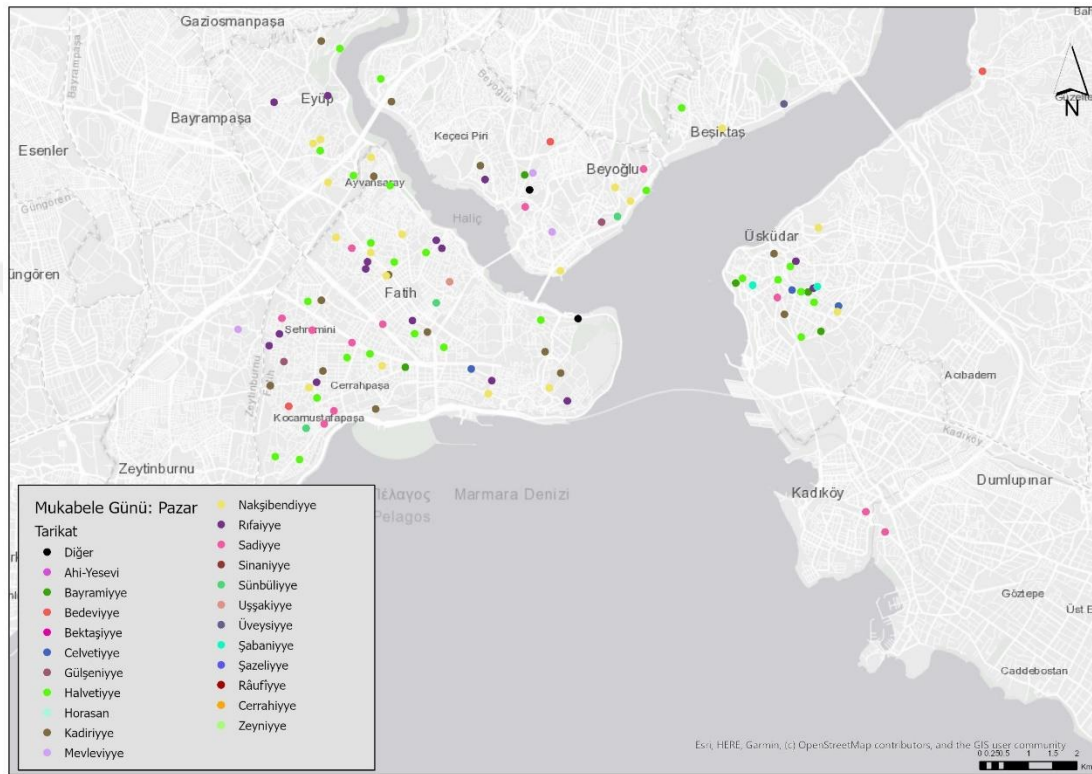

Harita 4. 32. Mukabele günlerine tekkelerin dağılımını gösterir harita

Harita 4.32’de görüleceği üzere tekkelerin şehirdeki dağılımı ile uyumlu şekilde İstanbul’un bütün semtlerinde mukabele yapılmaktadır. Kartal’da bulunan Rifai Marufi Tekkesi, Bektaşî-Nakşî Daver Baba tekkesi ile Rifai-Kadiri Yakacık tekkelerinin mukabele günü kaydedilmemiştir. Ancak diğer Kadiri ve Rifai tekkelerinin mukabele günleri olduğuna göre bu tekkelerde de mukabele yapıldığını ancak kaydedilmediğini söylemek mümkündür. Bölgede sadece üç tekke kaydedildiği için Kartal bölgesine yazılmış bir mukabele günü yoktur.

Haftanın en çok mukabele yapılan günü Pazar günüdür (bkz. Harita 4.33). Bugün en çok mukabele yapan tarikat Halvetiyyedir. Pazar günü en az mukabele yapan tarikat Mevleviyyedir ancak bu tarikatın en çok mukabele yaptığı gün de pazardır. O dönemde henüz uygulamaya geçirilmiş olan hafta tatilinin bu durumu ortaya çıkarmış olabileceği düşünülebilir. Haftanın diğer günlerindeki dalgalanmanın da tatil günlerinin değişmesi ile ilgili olması mümkündür. Zira XIX. yüzyılda hafta tatili uygulamasının yavaş yavaş Osmanlı Devleti’nde uygulanmaya başladığı bir dönemdir. Aslında sadece medrese talebeleri için Fatih devrinden beri perşembeleri olan tatil uygulaması halkın geri kalanını için geçerli

değildi. Zaman zaman çeşitli gereklilikler sebebiyle tatil günleri de konulduğu olmuştur. Meselâ 1820'lerde tatil günleri pazartesi ve perşembe iken 1830'larda pazar günü olmuştur. Osmanlıda bazen cuma, bazen pazartesi, bazen perşembe ve salı günlerinde haftada bir gün olmak üzere tatil yapıldığı anlaşılmaktadır. Tanzimattan sonra ise Müslümanların cuma, Mûsevîler'in cumartesi ve Hristiyanların pazar olmak üzere haftada üç tatil günü ortaya çıkmıştır (Küçük, 1997).

Harita 4. 33. Pazar günü mukabele tekkeleri

Tablo 4. 23. Pazar günü tekke dağılımları

Tekke	Beyazıt Nüfus: 151.933	Cerrahpaşa Nüfus: 123.037	Fatih Nüfus: 114.545	Beyoğlu Nüfus: 231.293	Beşiktaş Nüfus: 70.607	Üsküdar Nüfus: 95.667	Toplam
Kadiri	2	5	4	2		2	17
Rıfai	2	3	7	1	1	2	16
Nakşi	2	2	8	5	1	5	25
Halveti	2	7	10	4	1	8	32
Celveti	1					2	3
Bayrami		1		1		3	5
Saadi		5	2				6
Bedevis		1	1	1		1	4
Mevlevi				2			2
Toplam	9	24	32	16	3	23	

Eminönü, Sultanahmet, Küçük Ayasofya'dan Saraçhane'ye kadar olan bölgede pazar günü yapılan mukabele sayısı 10'dur. Bunun 2'si küçük Ayasofya'da, 2'si Sultanahmet'te, 2'si Eminönü'nde, 2'si Muhsine Hatun ve Saraç İshak mahallelerinde, 1'i Mimar Kemalettin ve Kemalpaşa mahallelerindedir. Yerleşim yerlerinden ziyade ticareti hayatın yoğun olduğu bölgede diğer yerlere orana daha az mukabele yapılmaktadır. Bunlar 2 Kadiri, 2 Rıfai, 2 Nakşi, 2 Halveti, 1 Celveti tekkesidir. 1885 nüfus sayımında "Beyazıt" bölgesi nüfusu 151.933 olarak verilmiştir (Behar, 2003). Bu nüfus yoğunluğu için bu mukabele sayısı düşüktür. Bu durumun yaşam alanlarının azlığı iş yerlerinin çokluğu ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

Aksaray'da sadece bir Bayrami tekkesi mukabele yapmaktadır. Kocamustafapaşa'da 4 Halveti, 2 Saadi, 2 Kadiri, 1 Bedevi, 1 Rıfai toplam 10 tekkede mukabele yapılmaktadır. Cerrahpaşa'da 2 Halveti, 2 Nakşi, 1 Saadi, 1 Kadiri toplam 6 tekke'de, Şehremini'de 2 Saadi, 2 Rıfai, 2 Kadiri, 1 Halveti toplam 7 tekke'de mukabele vardır. Yaşam alanlarından oluşan gayrimüslim tebayı da barındıran bölgede toplam 24 tekkede mukabele yapılmaktadır. 3. Nüfus bölgesi olarak belirlenen Cerrahpaşa'nın nüfusu 123.037'dir. Bu nüfusun neredeyse tamamı yerleşiktir, bu sebeple mukabele sayısı yüksektir. Tekke sayısının fazla oluşu da bu durumun etkenlerindendir.

Edirnekapi, Çarşamba, Balat ve Zeyrek bölümlerini içine alan Fatih bölgesinde 7 Halveti, 5 Nakşi, 5 Rıfai, 3 Kadiri, 2 Saadi, 1 Bedevi tekkesi mukabele yapmaktadır. Böylece 23 tekkenin mukabele yaptığı görülmektedir. Mukabeleler Karagümrük ve Çarşamba, nispeten Yahudii yerleşimlerinin olduğu Ayvansaray'da yoğunlaşmakta, Zeyrek'te azalmakta, Balat, Cibali yönünde ise mukabele görülmemektedir. Bölgenin gayrimüslim yoğunluğun olduğu kesimlerinde daha az mukabele görülmektedir. Eyüp bölgesinde 9 mukabele görülmektedir. Mukabele günü için perşembeyi tercih eden Nakşi tekkelerinin yoğunlaştığı bölgede 3 Nakşi, 3 Halveti, 2 Rıfai, 1 Kadiri mukabelesi yapılmaktadır. Eyüp nüfusunun Fatih bölgesi içinde gösterildiği düşünüldükçe değerlendirildiğinde, 114.545 nüfusu ile Fatih bölgesi Cerrahpaşa'dan daha az nüfusa sahip olmasına rağmen Eyüp dahil 32 mukabele sayısı bir hayli yüksek bir rakamdır.

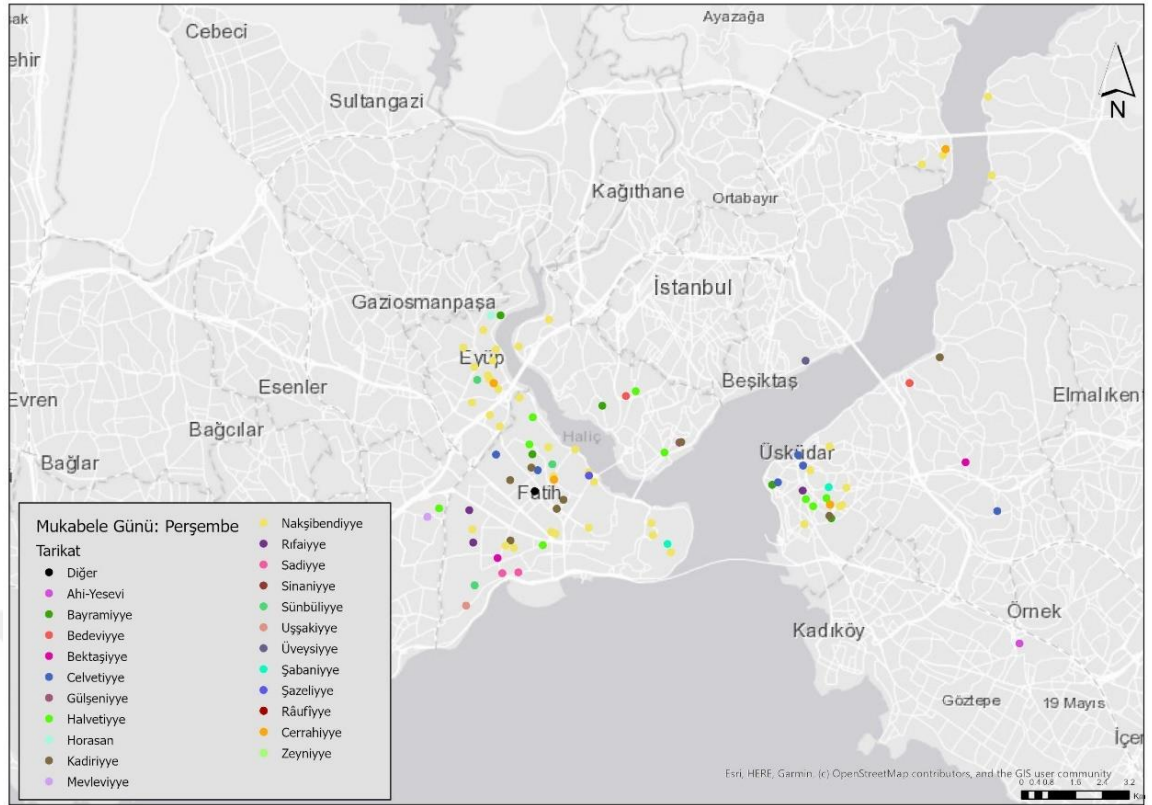
Beyoğlu bilindiği üzere gayrimüslim nüfus yoğunluğuna sahip bir bölgedir. Pazar günü bu bölgede 17 mukabele yapılmaktadır. Bu tekkeler Karaköy ve Fındıklı tarafında 7, Tomtom civarında 6, Keçecipiri kısmında 2, Hasköy civarında 2 olmak üzere toplam 17 tanedir. Bu 17 mukabele gününün 3'ü Nakşi, 2'ü Bektaşî-Nakşi, 4'ü Halveti, 2'si Mevlevî, 2'si Kadiri, 1'i Rıfai, 1'i Bedevi, 1'i Bayramî tekkelerininidir. 231.293 nüfuslu Beyoğlu bölgesinde gayrimüslim nüfus yoğunluğunun mukabele sayısını etkilediği söylenebilir. Fatih bölgesinin iki katı nüfusu olan bölgede 17 mukabele sayısı oldukça düşüktür.

Beşiktaş 70.607 kişilik nüfusu ile pazar günü için 3 mukabele tekkesine sahiptir. Bunlar bir Halveti, Bir Nakşi, bir Rıfai tekkesidir.

Üsküdar'da ise pazar günü 23 tekkede mukabele yapılmaktadır. 1 Bedevi, 2 Kadiri, 2 Rıfai, 2 Celveti, 3 Bayramî, 8 Halveti, 2 Nakşi, 3 Nakşi-Bektaşî tekkesi mukabele yapmaktadır. Kadıköy ve Beylerbeyi'nde azalan yoğunluk, Üsküdar Çavuşderesi ve Gündoğdu bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. 1885 yılı nüfus sayımında göre 95.667 nüfusa sahip Üsküdar için 23 mukabele tekkesi oldukça yüksek bir rakamdır.

Tablo 4.23'de görüldüğü üzere Halvetiyye, Nakşibendiyye ve Rıfaiyye tekkeleri her bölgede mukabele yapmaktadır. Kadiriyye tekkeleri ise Beşiktaş hariç bütün bölgelerde mukabele yapmaktadır. Celvetiler Beyazıt ve çoğunlukla bulundukları Üsküdar'da, Bayramiyye tekkeleri Cerrahpaşa, Beyoğlu ve Üsküdar'da, Saadiyye tekkeleri Cerrahpaşa ve Fatih'te, Bedeviyye Cerrahpaşa, Fatih, Beyoğlu ve Üsküdar'da, Mevleviyye ise sadece Beyoğlu'ndaki tekkesinde mukabele yapmaktadır. En çok mukabele yapılan semt Fatih'tir, onu Cerrahpaşa takip etmektedir. Halveti, Nakşi, Rıfai ve Kadiriler en çok Fatih'te mukabele yaparken, Saadiler en çok Cerrahpaşa'da mukabele yapmıştır.

Pazar gününü özellikle Nakşibendilerin fark edilir biçimde tercih ettiği perşembe günü izlemektedir. Haritadan görüleceği üzere perşembe günü mukabele dağılımı da orantılıdır. Ancak Eyüp'te pazar günü görmediğimiz bir yoğunluk görülmektedir (bkz. Harita 4.34).

Harita 4. 34. Perşembe günü mukabele tekkeleri

Tablo 4. 24. Perşembe günü tekke dağılımları

Tekke	Beyazıt Nüfus: 151.933	Cerrahpaşa Nüfus: 123.037	Fatih Nüfus: 114.545	Beyoğlu Nüfus: 231.293	Beşiktaş Nüfus: 70.607	Üsküdar Nüfus: 95.667	Toplam
Kadiri	5	1	4	1		1	12
Rıfai		1				1	2
Nakşi		4	19	2	1	8	34
Halveti	1	4	6	3		5	19
Celveti			2			4	6
Bayrami			2	1		2	5
Saadi		2					2
Bedevi			1	1		1	3
Mevlevi		1					1
Şazeli			1				1
Toplam	6	13	35	8	1	22	

Beyazıt bölgesinde 6 tekke mukabele yapmaktadır. Bu tekkelerin 5'i Nakşi, biri Halveti-Şabani tekkesidir. Nakşi tekkelerinden biri Unkapanı bölgesinde, biri Mollafenari'de, biri Hocapaşa'da diğeri Alemdar mahallelerindedir. Bir Nakşi ve bir Halveti tekkesi de

Sultanahmet'te bulunmaktadır. Tekkelerin Sultanaahmet civarında yoğunlaştığı söylenebilir.

Cerrahpaşa dahilinde olan Kocamustafapaşa'da 5 mukabele yapılmaktadır. Bunların biri Bektaşî-Nakşî, 2'si Saadi, 2'si Halvetî'dir. Cerrahpaşa'da 2'si Nakşî, biri Halveti, biri Kadiri 4 mukabele vardır. Şehremini'de ise Surdış'ını da dahil edersek 1'i Nakşî, 2 Rifai, 1 Halveti, 1 de Mevlevî tekkeleri mukabele yapmaktadır. Muakbelelerin Kocamustafapaşa civarında yoğunlaştığı görülmektedir.

Fatih bölgesinde 4 Kadiri, 7 Nakşî, 2 Celveti, 1 Şazeli, 1 Bayrami, 4 Halveti toplam 19 yerde mukabele yapılmaktadır. Bunların 4'ü işyerlerinin fazla olduğu Unkapan'ı ve Saraçhane'de bulunmaktadır. Biri Hırka-ı Şerif diğeri Sarmaşık bölgesindedir. Yoğunluğun dikkat çektiği Karagömrük ve Çarşamba bölgesinde ise 8 mukabele vardır. Bir Fener'de 2 de Ayvansaray'da mukabele yapılmaktadır. Fatih'e dahil edilen Eyüp bölgesinde ise 15 yerde mukabele yapılmaktadır. Bunlar Eğrikapı'da 2 Nakşî; Nişanca'da 4 Nakşî 1 Halveti-Cerrahi, 1 Halveti; Eyüp merkezde 6 Nakşî, Bahariye'de 1 Bayrami, 1 Bedevi tekkesidir. Nişanca ve Eyüp merkez etrafında yoğunluk dikkati çekmektedir. Nakşî tekkelerinin fazlaca olduğu bölgede en çok Nakşî tekkeleri mukabele yapmaktadır. Büyük Fatih bölgesinde 35 mukabele yapılmaktadır ve yoğunluk Eyüp başta olmak üzere Çarşamba, Karagömrük arasında dikkat çekmektedir.

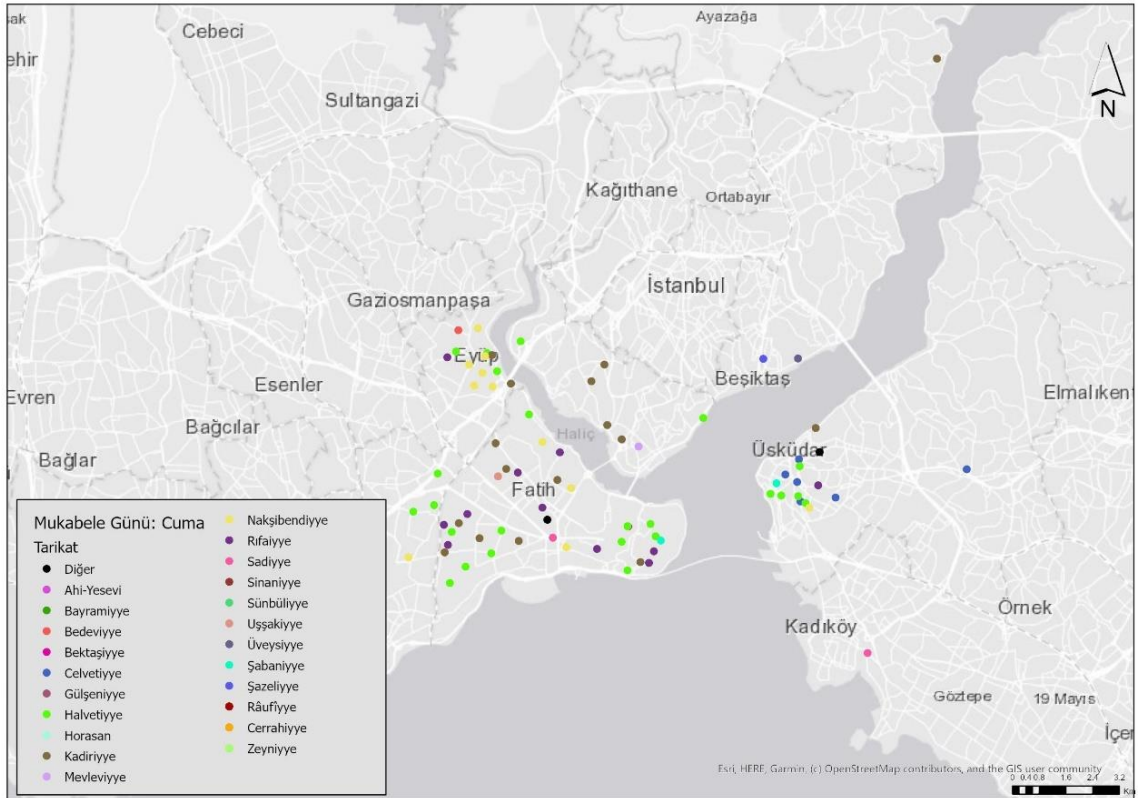
Beyoğlu bölgesinde 8 yerde mukabele yapılmaktadır. Tophane civarında 2 Halveti ve bir Kadiri tekkesi mukabele yapmaktadır. Keçecipir'inde bir Bayrami, bir Bedevi ve bir Halveti tekkesi, Sötlüce tarafında ise iki Nakşî tekkesi mukabele yapmaktadır. Bölgede bir yoğunluktan bahsetmek mümkün değildir ancak üçlü gruplar halinde Tophane ve Keçecipir'inde mukabele yapan tekkeler birbirlerine yakındır. Beşiktaş'ta ise 1 Üveysî-Nakşî tekke mukabele yapmaktadır.

Üsküdar'da 22 tekkede mukabele yapılmaktadır. Kadıköy'de ve Çamlıca'da 1'er Bektaşî-Nakşî, Bulgurlu'da 1 Celveti, Beylerbeyi'nde 1 Bedevi, 1 Kadiri ve diğerkleri merkezde olmak üzere 3 Celveti, 2 Bayrami, 4 Halveti, 6 Nakşî, 1 Cerrahi, 1 Rifai tekkesi mukabele

yapmaktadır. Yaşam alanı olan Doğancılar semti ve Toptaşı caddesi civarında bir yoğunlaşma görülmektedir.

Perşembe günü bütün semtlerde mukabele yapan tarikat yoktur. Kadiriler Beşiktaş'ta; Rifailer beyazıt, Fatih, Beyoğlu ve Beşiktaş'ta; Nakşiler Beyazıt'ta, Halvetiler Beşiktaş'ta mukabele yapmamıştır. Kadiriler en çok Beyazıt'ta; Nakşiler en çok Eyüp'te, Halvetiler en çok Fatih'te mukabele yapmıştır. Perşembe günü Mevlevi ve Şazeliler 1'er mukabele yapmıştır. Perşembe günü en çok mukabele 35 tekke ile Fatih semtinde özellikle Eyüp'te yapılmaktadır. Bunu 22 mukabele ile Üsküdar takip etmektedir. Cerrahpaşa'da 13 yerde mukabele yapılmaktadır. Perşembe günü en az Beşiktaş'ta mukabele vardır.

Perşembeyi Müslümanların mukaddes günü olan cuma izlemektedir (bkz. Harita 4.35). Haritada cuma gününün özellikle tercih edildiğini gösteren bir yığılma görünmemektedir.

Harita 4. 35. Cuma günü mukabele tekkeleri

Tablo 4. 25. Cuma günü tekke dağılımı

Tekke	Beyazıt Nüfus: 151.933	Cerrahpaşa Nüfus: 123.037	Fatih Nüfus: 114.545	Beyoğlu Nüfus: 231.293	Beşiktaş Nüfus: 70.607	Üsküdar Nüfus: 95.667	Toplam
Kadiri	1	6	6	4		1	18
Rıfai	3	3	4			1	11
Nakşi	1	1	8		1	1	12
Halveti	6	8	5	2		5	26
Celveti						6	6
Bayrami							
Saadi	1		1			1	3
Bedevi			1				1
Mevlevi				1			1
Şazeli					1		1
Toplam	12	18	25	7	2	15	

Bu defa Beyazıt bölgesi olarak adlandırılan Eminönü, Sultanahmet, Küçük Ayasofya'dan Saraçhane'ye kadar olan bölgede yapılan mukabelelerde bir artış görülmektedir. Sultanahmet'te 3 Halveti, 1 Rıfai tekkesi, Küçük Ayasofya'da 1 Rıfai, 1 Halveti, 1 Kadiri tekkesinin mukabele yaptığı görülmektedir. Çemberlitaş civarında 2 Halveti, 1 Saadi tekkesi, Mimar Kemalettin civarında ise 1 Rıfai, 1 Nakşi tekkesi mukabele yapmaktadır. 10 mukabele yapılan bölgede Sultanahmet ve yakınındaki Küçük Ayasofya'da bir yoğunlaşmadan söz edilebilir.

Beyazıt bölgesindeki artışa rağmen Kocamustafapaşa civarında bir azalma göze çarpmaktadır. Bölgede 3 Halveti, 1 Kadiri tekkesinde mukabele görülmektedir. Cerrahpaşa'da 2 Kadiri, 1 Halveti mukabelesi vardır. Şehremini ise mukabele sayısı artan semtlerdendir. Bölgede surdışını da sayarsak 10 mukabele görülmektedir. 3 Rıfai, 3 Kadiri, 3'ü surdışında 4 Halveti ve 1 Nakşi mukabelesi görülmektedir. 1885 sayımında Cerrahpaşa olarak adlandırılan bu bölge genelinde toplam 18 mukabele yapılmaktadır. Fatih bölgesindeki mukabeleler de daha seyrek görülmektedir. Aksaray'da 1 Sadi, Horhor'da 1 Rıfai ve tarikatı belirsiz bir tekke mukabele yapmaktadır. Unkapanı'nda 1 Nakşi, Zeyrek'te 1 Kadiri tekke görülmektedir. Fener-Balat sahilinde 1 Rıfai, 1 Nakşi, 1 Halveti tekkesi görülmektedir. Karagümrük ve Edirnekapi'da ise 2 Kadiri, 1 Rıfai, 1 Halveti mukabele tekkesi görülmektedir. Bölgede toplam 13 mukabele görülmektedir. Eyüp ise Cuma mukabelelerinde coğrafi olarak daha dar bir alan olmasına rağmen mukabelelerin

yoğunlaştığı bölgelerdendir. 2 Kadiri, 3 Halveti, 6 Nakşi, 1 Rıfai, 1 Bedevi tekkesi mukabele yapmaktadır. Eyüp bölgesinde toplam 13 mukabele ile Suriçi Fatih bölgesinden daha çok mukabele yapılmıştır. Genel olarak bölgede 25 mukabele yapılmıştır.

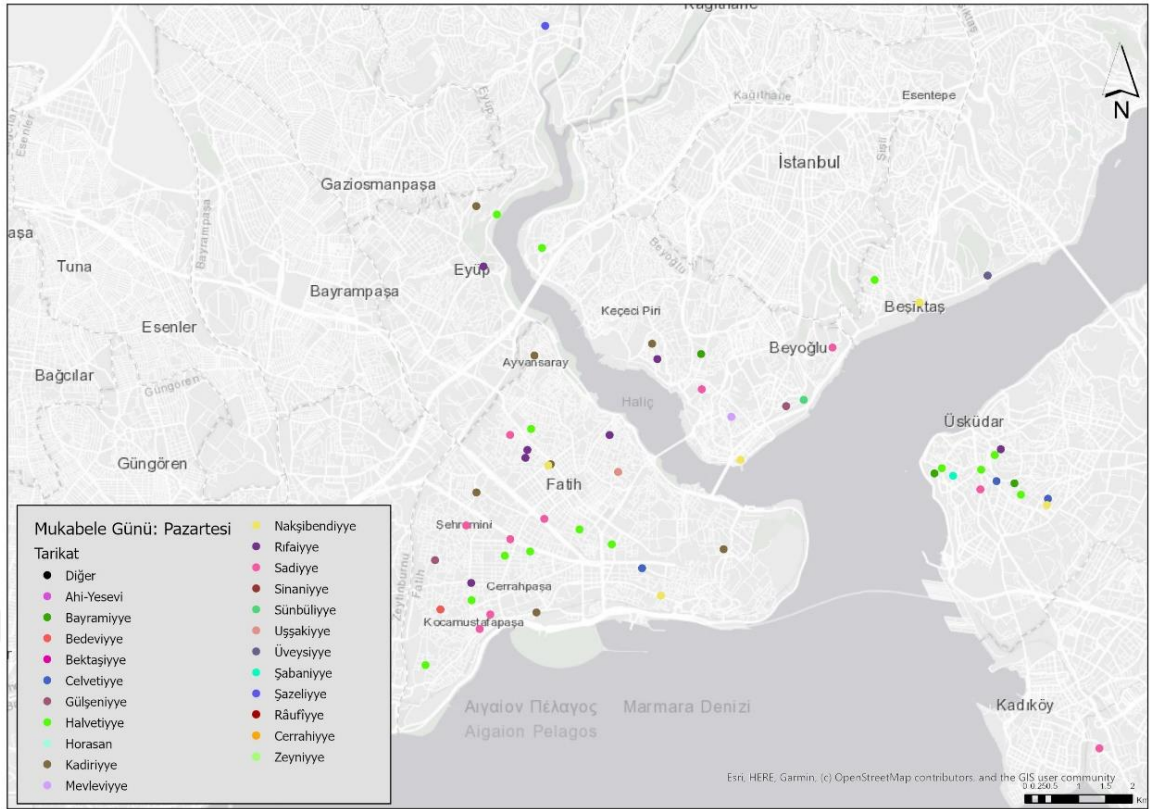
Beyoğlu bölgesinde 1 Halveti tekkesi Dolmabahçe’de, 2 Kadiri tekke Keçecipir’inde, 1 Mevlevi tekkesi Galata’da, 2 Kadiri tekke Kağıthane’de, 1 Halveti tekkesi ise Sötlölce’de görölmektedir. Toplamda 7 tekkede mukabele görölmektedir.

Beşiktaş’ta ise 1 Şazeli, 1 de Üveysi-Nakşi tekkenin mukabelesi görölmektedir.

Üsküdar’da 5 Halveti, 6 Celveti, 1 Rıfai, 1 Kadiri, 1 Saadi, 1 Nakşi ve 1 tarikatı belli olamyan tekke mukabele yapmaktadır. Tekkelerin İnadiye bölgesinde yoğunlaştıkları görölmektedir.

Cuma günü en çok mukabele yapılan semt Fatih olurken, ikinci sırada Cerrahpaşa gelmektedir. En az mukabele yapılan yer ise Beşiktaş’tır. Cuma günü en çok mukabele yapan tarikat Halvetiyye bir sonraki ise Kadiriyye’dir. Bayrami tekkeleri hiç mukabele yapmamış, Bedevi, Mevlevi ve Şazeli tekkeleri ise 1’er mukabele yapmıştır.

Cuma gününü mukabele yoğunluğu bakımından pazartesi günü takip etmektedir (bkz. Harita 4.36). Harita da göröleceğı üzere pazartesi günü mukabeleleri seyrek ve düzenli bir dağılımı göstermektedir.

Harita 4. 36. Pazartesi günü mukabele tekkeleri

Tablo 4. 26. Pazartesi günü tekke dağılımı

Tekke	Beyazıt Nüfus: 151.933	Cerrahpaşa Nüfus: 123.037	Fatih Nüfus: 114.545	Beyoğlu Nüfus: 231.293	Beşiktaş Nüfus: 70.607	Üsküdar Nüfus: 95.667	Toplam
Kadiri	1	2	3	2			8
Rıfai	1	1	4	1	1	1	9
Nakşi	1		1	1	1	1	5
Halveti	1	5	3	2	1	5	17
Celveti						2	2
Bayrami				1		2	3
Saadi		4	2	2		1	9
Bedevi		1					1
Mevlevi				1			1
Şazeli							
Toplam	4	13	14	10	3	12	

Pazartesi günü Beyazıt bölgesi sakin görünmektedir. Bölgede 4 tekke göze çarpmaktadır. Bunlardan biri Çemberlitaş bölgesindeki Kadiri tekkesidir. Bir diğeri Mimar Kemalettin bölgesindeki Nakşi, laleli'deki Rıfai ve Şehzadebaşı'ndaki Halveti tekkesidir.

Kocamustafapaşa'da 1 Kadiri, 2 Saadi, 2 Halveti, 1 Bedevi tekkesi görülmektedir. Cerrahpaşa'da 2 Halveti, 1 Saadi, 1 Rifai tekkesi mukabele yapmaktadır. Şehremini'de ise 1 Saadi, 1 Kadiri, 1 Halveti-Gülşeni tekke mukabele yapmaktadır. Surdışında mukabele görünmemektedir. Bölgede toplam 13 tekke mukabele yapmaktadır.

Fatih semtinde seyrek bir dağılım sözkonusudur. 1 Horhor'da Saadi, Zeyrek'te 1 Halveti-Uşşaki, Çarşamba'da 1 Rifai, Yavuzselim'de 1 Nakşi, 1 Kadiri, Karagümrük'te 2 Rifai, 1 Saadi, 1 Halveti, Ayvansaray'da 1 Kadiri tekke mukabele yapmaktadır. Böylece sur içi Fatih bölgesinde toplam 11 mukabele görülmektedir. Eyüp'te ise sadece üç mukabele görülmektedir. Bir Rifai, 1 Kadiri ve 1 Halveti tekkesi mukabele yapmaktadır. Fatih bölgesinde toplam 14 mukabele yeri görülmektedir. Bu sayı Fatih için oldukça düşüktür. Pazartesi günün mukabele için Fatih'te tercih edilmediğini söylemek mümkündür.

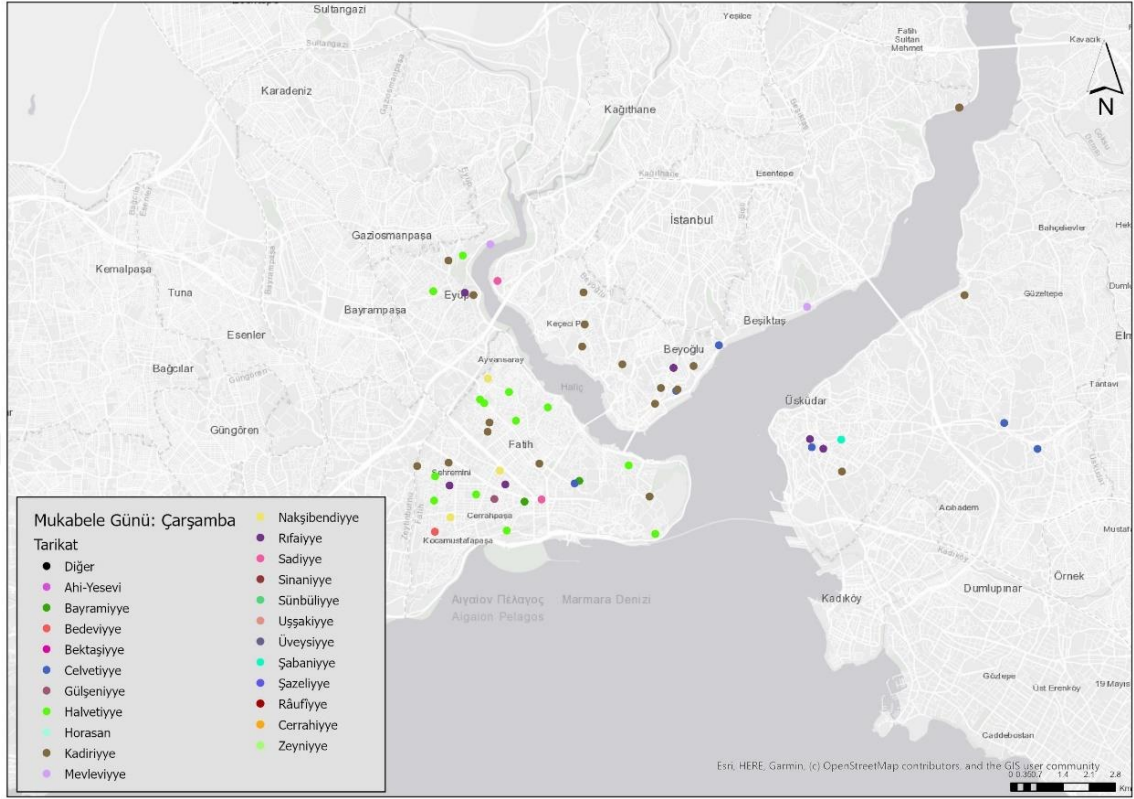
Beyoğlu'nda durum biraz farklı görünmektedir. Biri Keçecipir'inde diğeri Dolmabahçe'de 2 Saadi, Karaköy'de 1 Nakşi, Galata'da 1 Mevlevi, Fındıklı'da 1 Halveti, 1 Kadiri, Keçecipiri'inde 1 Bayrami, Tersane'de 1 Rifai, 1 Kadiri, Sötlüce'de 1 Halveti tekkesi mukabele yapmaktadır. Toplam 10 mukabele tekkesi görülmektedir.

Beşiktaş'ta ise 1 Halveti, 1 Nakşi, 1 Rifai mukabelesi görülmektedir.

Üsküdar bölgesinde ise eski Toptaşı caddesi boyunca görülen bir yoğunlukta 12 tekkede mukabele yapılmaktadır. 5 Halveti, 2 Celveti, 2 Bayrami, 1 Rifai, 1 Saadi, 1 Nakşi tekkesi mukabele yapmaktadır.

Pazartesi günü Halvetiyye en çok Üsküdar'da mukabele yapmaktadır. Kadiriyye ve Rifaiyye en çok Fatih'te, Saadiyye ise Cerrahpaşa'da mukabele yapmaktadır. Halvetiyye ve Rifaiyye her gün mukabele yaparken Şazeliyye hiçbir yerde mukabele yapmamaktadır. Nakşibendiler Cerrahpaşa'da mukabele yapmazken diğere semtlerde sadece 1'er tekkede mukabele yapmaktadır. Mevleviler ve Bedeviler ise sadece bir yerde mukabele yapmaktadır. En çok mukabele yapılan yer Fatih olurken, en az mukabele yapılan yer ise Beşiktaş'tır. En çok mukabele Halvetiyye tarafından yapılmıştır, onu Rifai ve Kadiri tekkeler izlemektedir.

Pazartesi'den sonra en çok mukabele yapılan gün Çarşambadır (bkz. Harita 4.37).

Harita 4. 37. Çarşamba günü mukabele tekkeleri

Çarşamba günü haritası haftanın diğer günlerinden farklı bir renge bürünmüş görünmektedir. Kadiri tekkelerin çok olduğu Beyoğlu'nda yoğunlaşma görülürken, hemen her gün benzeri sayıda mukabele olan Üsküdar تنها görünmektedir.

Tablo 4. 27. Çarşamba günü tekke dağılımı

Tekke	Beyazıt Nüfus: 151.933	Cerrahpaşa Nüfus: 123.037	Fatih Nüfus: 114.545	Beyoğlu Nüfus: 231.293	Beşiktaş Nüfus: 70.607	Üsküdar Nüfus: 95.667	Toplam
Kadiri	1	2	5	8		2	18
Rıfai		3	1			2	7
Nakşi		2	1		1		4
Halveti	2	4	6			1	13
Celveti	1			2		3	6
Bayrami	1						1
Saadi		1		1			2
Bedevi		1					1

Tablo 4.27. (devam)

Mevlevi			1				1
Şazeli							
Toplam	5	13	14	12	1	9	

Beyazıt bölgesinde, Eminönü ve Küçük Ayasofya’da 2 Halveti, Sultanahmet’te 1 Kadiri, Şehzadebaşı’nda ise 1 Bayrami, 1 de Celveti tekkesi toplam 5 tekke mukabele yapmaktadır.

Kocamustafapaşa’da 1 Halveti, 1 Bedevi, 1 de Nakşi tekkesi dışında mukabele yoktur. Cerrahpaşa’da 2 Rıfai, 1 Saadi, 1 Nakşi, 1 Halveti tekkesi toplamda 5 tekke mukabele yeridir. Şehremini’de ise 2 Halveti, 2 Kadiri ve 1 Rıfai tekkesinin mukabele yaptığı görülmektedir. Bölgede toplam 13 yerde mukabele yapılmaktadır. Haftanın bugünü de mukabele için fazla tercih edilmemiştir.

Fatih sur içi bölgesinde 1’i Saraçhane’de 2’si Hırka-i Şerifte 3 Kadiri, 3’ü Karagümrük’te, 1’i Edirnekapi diğeri Çarşamba’da 4 Halveti tekkesi ve Edirnekapi’da 1 Nakşi tekkesi, toplamda 8 mukabele yeri ile Çarşamba en تنها mukabele günüdür. Eyüp’te 2 Halveti, 2 Kadiri, 1 Rıfai ve 1 Mevlevi tekkesinin mukabelesi vardır. Bütün semtte toplam 14 yerde mukabele yapılmaktadır.

Beyoğlu’nda ise Sütlüce’de 1 Saadi tekkesi, Dolmabahçe ve Fındıklı’da 2 Celveti tekkesi, Fındıklı Galata ve Keçecipir’inde 8 Kadiri tekkesinin mukabelesi bulunmaktadır. Beyoğlu’nda çarşamba günü 11 yerde mukabele vardır.

Beşiktaş’ta sadece Üveysi-Nakşi bir tekkede mukabele vardır.

Üsküdar da çarşamba günü تنها görünmektedir. Biri Çengelköy’de 1’i Zeynep Kamil’de 2 Kadiri, 1’i Üsküdar merkezde 2’si Çamlıca ve Bulgurlu’da 3 Celveti tekkesi, yine merkezde 2 Rıfai ve 1 Halveti-Şabani tekkesi mukabele yapmaktadır. Bütün semtte 9 yerde mukabele vardır.

Çarşamba günü en çok Fatih'te mukabele görünse de diğer semtlerin sayıları da bu rakama yakındır. En dikkat çekici durum Beyoğlu'nda 12 mukabele olması ve bunların 8'inin Kadiri tekkeler olmasıdır. Her zaman yüksek sayıda mukabele yapılan Üsküdar'da bu defa 9 yerde mukabele yapılmaktadır. Mu mukabeleler merkezde yoğunlaşmaktadır. Çarşambadan sonraki mukabele sayısı sıralamasında Salı günü gelmektedir (bkz. Harita 4.38).

Harita 4. 38. Salı günü mukabele tekkeleri

Tablo 4. 28. Salı günü tekke dağılımı

Tablo 4.28. (devam)

Celveti			1			1	2
Bayrami		1				1	2
Saadi		3	2	1		1	7
Bedeve				1			1
Mevlevi				1			1
Şazeli							
Toplam	4	11	17	7		6	

Beyazıt bölgesinde Sultanahmet'te 1 Kadiri, Çemberlitaş'ta 1 Rıfai, Mimar Kemalettin'de 1 Nakşi, Şehzadebaşı civarında 1 Halveti tekke dikkari çekmektedir. Semtte toplam 4 yerde mukabele görülmektedir.

Kocamustafapaşa'da 2 Saadi, 1 Halveti-Sünbülü tekkesinde mukabele yapılmaktadır. Cerrahpaşa'da 1 Nakşi, 1 Bayrami, 1 Halveti, 1 Rıfai tekkesi mukabele yeridir. Şehremini'de 2 Halveti, 1 Kadiri, 1 Saadi tekkesi görülmektedir. Bütün semtte toplam 11 yerde mukabele vardır.

Sur içi Fatih'te Zeyrek'te 2 Halveti, 1 Nakşi, Çarşamba'da 3 Halveti, 1 Celveti, 1 Nakşi, Horhor'da 1 Rıfai, Sarmaşık'da 1 Halveti-Uşşaki, 1 Saadi, Ayvansaray'da 1 Halveti-Gülşeni, 1 Nakşi tekkesi mukabele yapmaktadır. Eyüp'te ise Nişanca'da 1 Halveti, merkezde 1 Kadiri, Bahariye'de 1 Halveti ve 1 Saadi tekkesi olarak 3 yerde mukabele yapılmaktadır. Beyoğlu'nda Fındıklı'da 1 Halveti-Sünbülü tekkesi, 1 Kadiri tekkesi, Tophane'de 1 Kadiri, Galata'da 1 Mevlevi tekkesi, Keçecipiri'nde 1 Bedevi, 1 Saadi ve 1 Kadiri tekkesinin mukabelesi vardır. Semtte toplam 7 yerde mukabele vardır.

Üsküdar merkezde yoğunlaşan salı günü tekkeleri 1Celveti, 1 Saadi, 2 Rıfai tekkesidir. Pazarbaşı'nda 1 Kadiri, Zeynep Kamil'de 1 Bayrami tekkesi mukabele yapmaktadır. Bütün semtte 6 yerde mukabele vardır.

En çok mukabele yine Fatih'te yapılmaktadır, onu Cerrahpaşa takip etmektedir. Beşiktaş'ta hiç mukabele yapılmazken en az Beyazıt bölgesinde mukabele vardır. Salı günü Beşiktaş'ta hiç mukabele yapılmamıştır. Halvetiyye ve Nakşibendiyye en çok

Tablo 4.29. (devam)

Bayrami		1				1	2
Saadi		3	2	1		1	7
Bedevi				1			1
Mevlevi				1		1	2
Şazeli							
Toplam	4	11	16	7		6	

Beyazıt bölgesinde Sultanahmet'te 1 Kadiri, Çemberlitaş'ta 1 Rıfai, Mimar Kemalettin'de 1 Nakşi ve 1 Halveti tekkesi mukabele yapmıştır.

Kocamustafapaşa'da 2 Saadi ve 1 Halveti tekkesi; Cerrahpaşa'da 1 Nakşi, 1 Bayrami, 1 Halveti ve 1 Rıfai tekkesi, Şehremini'de 1 Kadiri, 2 Halveti ve 1 Saadi tekkesi mukabele yapmıştır. Bütün semtte toplam 11 yerde mukabele yapılmıştır.

Sur içi Fatih bölgesinde Zeyrek'te 2 Halveti, 1 Nakşi tekkesi mukabele yapmaktadır. Çarşamba'da 3 Halveti, 1 Celveti ve 1 Nakşi tekkesinin mukabele yaptığı görülmektedir. Horhor'da 1 Rıfai tekkesi, Sarmaşık'da 1 Halveti-Uşşaki ve 1 Saadi tekkesi, Ayvansaray'da ise 1 Nakşi ve 1 Kadiri tekkesi mukabele yapmıştır. Eyüp'te ise 2 Halveti, 1 Saadi ve 1 Kadiri tekkesi mukabele yeridir. Semtte 16 yerde mukabele yapılmıştır.

Beyoğlu'nda Fındıklı'da 1 Halveti-Sünbülü ve 1 Kadiri, Tophane'de 1 Kadiri, Galata'da 1 Mevlevi, Keçecipiri'nde 1 Kadiri, 1 Saadi ve 1 Bedevi tekkesi mukabele yapmaktadır. Semtte toplam 7 yerde mukabele yapılmaktadır.

Üsküdar'da merkezde 1 Celveti, 2 Rıfai ve 1 Saadi tekkesinin mukabelesi vardır. Pazarbaşı'nda 1 Kadiri ve Zeynep Kamil'de 1 Bayrami tekkesi de mukabele yeridir. Semtte toplam 6 yerde mukabele vardır.

Cumartesi günü en az mukabele yapılan gündür. Buna rağmen en çok Fatih'te mukabele vardır. En az ise Beyazıt'ta mukabele yapılmaktadır. Cumartesi günü en çok Halvetiyye mukabele yapmaktadır. Nakşi ve Rıfailerin mukabele sayısı eşittir. Cumartesi günü

Beşiktaş'ta hiç mukabele yapılamamıştır. Halvetiler ve Nakşiler en çok Fatih'te, Kadiriler Beyoğlu'nda, Rıfaiiler ise Üsküdar'da mukabele yapmıştır. Şazeliler hiçbir yerde mukabele yapmamıştır.

Tekkelerin yapmış olduğu mukabeleler semtlere göre birbirlerinden farklılık göstermektedir (bkz. Tablo 4.30).

Tablo 4. 30. Semtlerin mukabele sayısına göre tekkeler

Tekke	Beyoğlu Nüfus: 231.293	Beyazıt Nüfus: 151.933	Cerrahpaşa Nüfus: 123.037	Fatih Nüfus: 114.545	Üsküdar Nüfus: 95.667	Beşiktaş Nüfus: 70.607
Kadiri	23	12	18	23	8	
Rıfai	2	8	13	18	11	2
Nakşi	8	6	11	43	15	5
Halveti	13	14	36	46	24	2
Celveti	2	2		4	19	
Bayrami	3	1	3	2	9	
Saadi	5	1	18	9	4	
Bedevisi	4		3	3	2	
Mevlevi	6		1	1	1	
Şazeli				2		1

Tabloda görüleceği üzere nüfus yoğunluğu en fazla olan, bir iş ve ticaret merkezi olduğu gibi yabancıların ve önemli bir miktar gayrimüslim³¹ nüfusun yerleştiği Beyoğlu bölgesinde dikkat çekici bir Kadiri mukabelesi yoğunluğu vardır. 15 Kaidri tekkesinin bulunduğu bölgede Kadiri tekkeler hafta içinde birden çok mukabele yapmış görünmektedir. 14 Halveti tekkesi bulunan bölgede bu tekkelerin mukabele sayısı 13'dür. Üçüncü sırada 8 mukabele ile, Beyoğlu bölgesinde 7 tekkesi bulunan Nakşi tekkeleri gelmektedir. Beyoğlu Mevlevilerin ve Bedeviyiye'nin 2 tekkesinin olduğu bir bölge olmasına rağmen Mevleviler 6 defa, Bedeviler ise 4 defa mukabele yapmıştır. Beyoğlu'nda da Şazeli dışında bütün tarikatlar mukabele yapmaktadır.

³¹ 1882 nüfus sayımında Beyoğlu ilçesinin genel nüfusu 68.690 iken gayrimüslim nüfus 33.303 olarak kaydedilmiştir (Karpaz,2010).

Bir ticaret ve iş merkezi aynı zamanda yönetici kurumların da yoğun olarak bulunduğu Beyazıt bölgesinde Halveti ve Kadiri tekkeleri daha çok mukabele yapmıştır. Burada 19 Halveti 9 Kadiri tekkesi bulunmaktadır. Buna göre bazı Kadiri tekkeleri hafta içinde birden çok mukabele yapmıştır. Bu iki tarikatın yanında 9 tekkesi olan Rıfaiyye 8, 11 tekkesi olan Nakşibendiyye 6 mukabele yapmıştır. Bölgede daha az sayıda olmak üzere Celvetiyye, Bayramiyye ve Saadiyye tekkeleri de mukabele yapmıştır. Bedeviyye, Mevleviyye ve Şazeliyye'nin burada tekkeleri olmadığı için mukabelesi de bulunmamaktadır. Beşiktaş'tan sonra en az mukabele yapılan yer nüfusu yoğun bir çarşı bölgesi olması sebebiyle Beyazıt bölgesidir.

Cerrahpaşa bölgesi, Kocamustafapaşa, Şehremini bölgelerini de kapsayacak şekilde ve 123.037 nüfusu ile geniş bir iskân ve yerleşim bölgesidir. Tekkesi bol bu bölgede İstanbul'un en yaygın tarikatı Halvetiyye 36 tekkesi ile 36 mukabele sayısı ile en çok mukabele yapan tarikattır. Onu aynı sayıyı paylaşan 19 tekkesi olan Kadiri ve sadece 9 tekkesi olan Saadi tekkeleri takip eder. Buna göre Saadiyye tekkeleri en yoğun oldukları bölgede haftada 2'şer mukabele yapmıştır. Üçüncü sırada Rıfaiyye gelirken İstanbul'un ikinci yaygın tarikatı Nakşibendiyye ise ancak dördüncü sıradadır. Yoğun gayrimüslim nüfusun yaşadığı bölgede bu durumun mukabele günlerine bir etkisi olduğu söylenemez. Bu bölgede Celveti ve Şazeli mukabeleleri yapılmamaktadır.

İstanbul'un dördüncü büyük nüfus yoğunluğuna sahip bölge olan Fatih'te en çok mukabeleyi 37 tekkesi ile Halvetiyye yapmıştır. Buna göre bazı Halveti tekkeleri haftada iki defa mukabele yapmış olmalıdır. Bölgede 47 tekkesi olan Nakşibendiyye'nin mukabele sayısı ise 43'tür. Bölgede üçüncü yoğun mukabele günü Kadiri tekkelerine aittir. Listedeki bütün tarikatlar bu bölgede mukabele yapmışlardır. Mevlevi mukabelesinin en düşük sayıda olduğu görülmektedir. Eyüp'te bulunan Bahariye Mevlevihanesi haftada sadece bir gün mukabele yapmış görünmektedir.

İstanbul'un en karakteristik semtlerinden olan Üsküdar tekkelerin de merkezi konumlarındandır. Bu bölgede Halvetiyye'den sonra en çok Celvetiyye'nin mukabelesi vardır. 20 Halveti tekkesi 24 mukabele yapmıştır. 16 Celvetiyye tekkesi ise 19 mukabele yapmıştır. Onu Nakşi ve Rıfai tekkeleri takip eder. Üsküdar Bayramiyye'nin en çok

mukabele yaptığı bölgedir. Bölgede buluna 3 Bayrami tekkesi haftada 3'er defa mukabele yapmıştır. Beşiktaş hariç İstanbul'un en az nüfusa (bkz. Tablo 4.30) sahip semti olan Üsküdar'daki mukabele ve tekke yoğunluğu dikkat çekicidir.

Beşiktaş ise Saraylar bölgesi olması sebebiyle tekkesi de az olan bir yer olarak 10 mukabele yapılan bir bölgedir. En çok mukabele yapan tarikat ise Nakşibendiyye'dir. Bölgede sadece dört tarikat mukabele yapmıştır, Nakşibendiyye, Rıfaiyye, Halvetiyye ve Şazeliyye.

Halvetiyye en çok Fatih'te mukabele yapmıştır. Nakşibendiyye de Halvetiyye'ye çok yakın bir sayı ile en çok Fatih'te mukabele yapmıştır. Rıfaiyye de Fatih'te en çok mukabele yapan tarikatlardandır. Kadiriyye en çok Fetih ve Beyoğlu'nda eşit sayıda, Celvetiyye ise Üsküdar'da yoğun olarak mukabele yapmıştır. Bayramiyye Üsküdar'da Saadiyye ise Cerrahpaşa'da çok mukabele yapmıştır. Şazeliyye ise en çok Fatih'te mukabele yapmıştır. Mevleviyye ve Bedeviyye Beyoğlu'nda,

Rıfailer Nakşiler ve Halvetiler sayılan altı bölgenin hepsinde mukabele yapmışlardır. Kadiriler Beşiktaş hariç İstanbul'un bütün semtlerinde mukabele yapmışlardır. Celvetilerin Cerrahpaşa ve Beşiktaş'ta, Bayramiler ve Saadilerin Beşiktaş'ta, Bedevi ve Mevlevilerin Beyazıt ve Beşiktaş'ta, Şazelilerin ise Beyazıt, Cerrahpaşa, Beyoğlu ve Üsküdar'da mukabelesi yoktur.

4.11. Tekkelerin mimarları ve konumları

Mütevazı mekânlar olarak karşımız çıkan tekkelerin bir kısmının mensupları tarafından bir kısmının ise mensup ve muhibbi sayılabilecek devlet erkanı tarafından yaptırıldığını ve hatta yapıldığını görüyoruz.

Tablo 4. 31. Tekkelerin mimarları

İsim	Konum	Yapılış Dönemi	Mimar	Yaptıran	Tarikat
Yavedûd Tekkesi	Eyüp	1451-1500	İhya sırasında Hassa Baş Mimarı Bekir Ağa	Şam'dan İstanbul'un Fethine katılmak için gelen Ya Vedûd olarak tanınan Şeyh Abdülvedud Efendi	

Tablo 4.31. (devam)

Baba Saltuk Tekkesi	Fatih	1451-1500	Başmimar Azadlı Sinan (ö. 1471)	Fatih devri baş mimarlarından Azadlı Sinan ya da Sinan-ı Atik lakapları ile tanınan Sinaneddin Yusuf	
Nişancı Tekkesi	Fatih	1551-1600	Davut Ağa (ö. 1599)		Kadiriyye
Bayram Paşa Tekkesi	Fatih	1601-1650	Hassa Başmimarı Kasım Ağa (ö. 1660)	Veziriazam Damad Bayram Paşa	Kadiriyye
Kadiriye Tekkesi	Beyoğlu	1601-1650	Devrin Hassa Başmimarı	Hacı Piri	Kadiriyye-Rumiyye
Kasımpaşa Mevlevihanesi	Beyoğlu	1601-1650	Mevleviyye'den Fırıncızade Şeyh Sırrı Abdi Dede Efendi	Mevleviyye'den Fırıncızade Şeyh Sırrı Abdi Dede Efendi	Mevleviyye
Yahya Efendi Tekkesi	Beşiktaş	1501-1550	Beşiktaşlı Yahya Efendi	Beşiktaşlı Yahya Efendi	Üveysiyye,
Yenikapı Mevlevihanesi	Zeytinburnu	1551-1600	Yenilenme sırasında Mimar Kemaleddin Bey (ö. 1927)	Yeniçeri kâtibi Malkoç Mehmed Efendi	Mevleviyye

Görüldüğü üzere tabloda bulunan beş tekke dönemlerinin başmimarları tarafından yapılmıştır. Baba Saltuk Tekkesi ise bizzat Sinan-ı Atik olarak tanınan Fatih devri başmimar tarafından yapılmış ve yaptırılmıştır. Yani Sinan-ı Atik tekkenin hem banisi hem mimarıdır. Yahya Efendi tekkesi tekkenin kurucusu Yahya Efendi tarafından ve Kasımpaşa Mevlevihanesi ise bir Mevlevî olan Fırıncızade Şeyh Sırrı Abdi Dede Efendi tarafından yapılmıştır. Listemizdeki en yakın dönem mimarı ise Mimar Kemaleddin Bey'dir. Mimar Kemaleddin Bey Yenikapı Mevlevihanesini döneminin mimari unsurlarını yansıttak biçimde yenilemiştir.

4.11.1. Mimar Sinan tekkeleri ve konumları

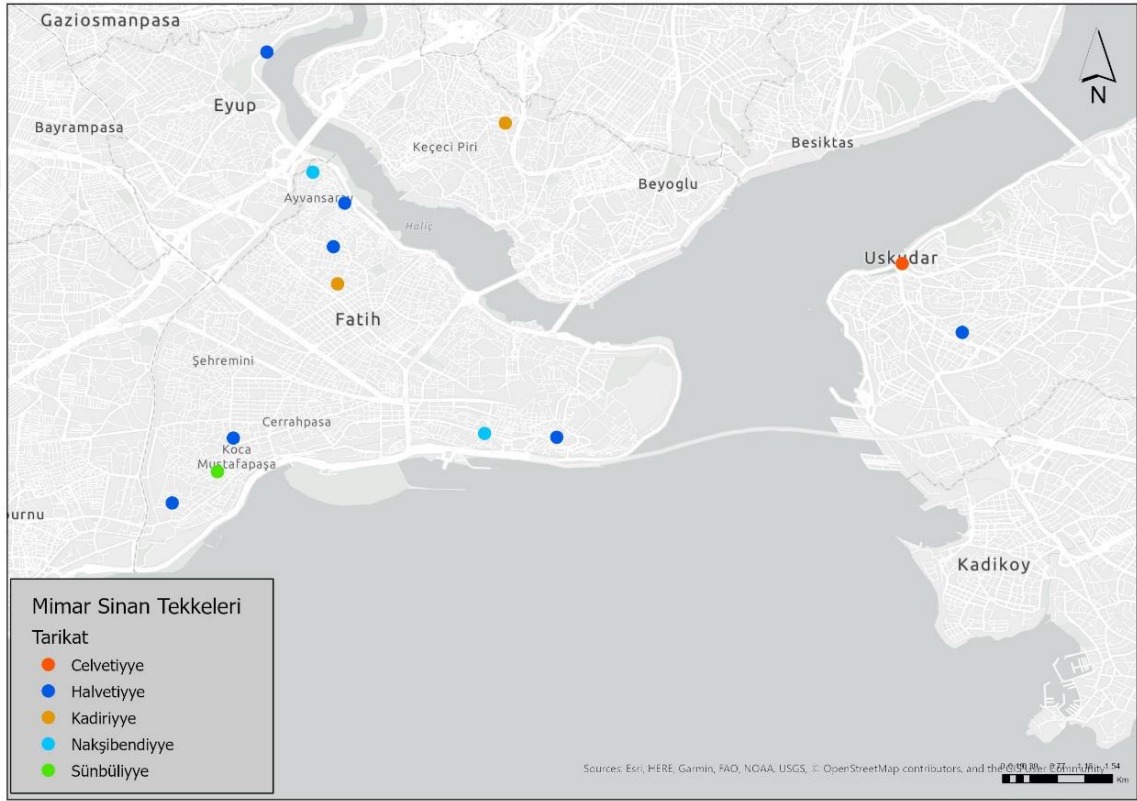
İstanbul tekkeleri içinde önemli bir hususiyete sahip olan grup Mimar Sinan'ın yaptığı veya onardığı tekkelerdir. Bu tekkelerden bir kısmı bir başka yapı topluluğunun parçası olarak karşımıza çıkarken kalanı bilinen ölçülerde tekke fonksiyonunu yerine getirecek mütevazı yapılardır. Sinan'ın yaptığı tekkeleri şöyle sıralayabiliriz:

Tablo 4. 32. Mimar Sinan Tekkeleri

İsim	Konum İlçe	Yapılış Dönemi	Tarikat	Yaptıran
Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi	Fatih	1551-1600	Halvetiyye'	Sokollu Mehmed Paşa
Dırağman Tekkesi	Fatih	1501-1550	Halvetiyye	Tercüman Yunus
Balat Tekkesi	Fatih	1551-1600	Halvetiyye-Sünbülüyye	Kethüda Ferruh Ağa
Bezirgân Tekkesi	Fatih	1551-1600	Halvetiyye-Ramazaniyye	Bezirgân Hacı Hüsrev Çelebi

Tablo 4.32. (devam)

İbrahim Paşa Zevcesi Tekkesi	Fatih	1501-1550	Nakşibendiyye	Muhsine Hanım
Nişancı Tekkesi	Fatih	1551-1600	Kadiriyye	
Emir Buhari Tekkesi	Fatih	1501-1550	Nakşibendiyye	Şeyh Emir Ahmed Buhari
Merkez Efendi Tekkesi	Fatih	1501-1550	Halvetiyye-Sünbülüyye	
Vâlîde-i Atik Tekkesi	Üsküdar	1551-1600	Halvetiyye	Nurbânü Valide Sultan
Mihrimah Sultan Tekkesi	Üsküdar		Celvetiyye	Kanuni Sultan Süleyman
Şah Sultan Tekkesi	Eyüp	1501-1550	Halvetiyye-Sünbülüyye	Y. Sultan Selim'in kızı Şah Sultan
Piyale Paşa Tekkesi	Beyoğlu	1551-1600	Kadiriyye	Kaptan-ı Derya Piyale Paşa

Harita 4. 40. 1914 tarihli Alman mavileri üzerinde Mimar Sinan tekkeleri

Bu 13 tekkenin 9'u Fatih'te, 2'si Üsküdar'da, biri Eyüp diğeri ise Beyoğlu'nda bulunmaktadır. 8 tekke İstanbul'daki yoğunlukları doğrultusunda Halvetiyye ve onun çeşitli kollarına mensup görünürken, 2 tekke Nakşibendiyye'ye, 2 tekke Kadiriyye'ye ve bir tekke de Celvetiyye'ye mensuptur (bkz. Harita 4.40).

Mimar Sinan'ın yaptığı bu tekkeler tahmin edilebileceği gibi yüksek tabakadan kimseler tarafından yaptırılmıştır. Sokollu Mehmed Paşa tesis ettirdiği kendi adıyla anılan ve Halvetiyye'ye mensup tekkeyi eşine ithafen yaptırmıştır. Tekke Sultanahmet Kadırga

muhitindedir. Semt Bizans döneminde bir liman olduğu için bu isimle anılmış, Osmanlı döneminde bu niteliğini kaybetmiştir. Bölgenin saraya yakınlığı sebebiyle hanedan mensupları, bürokratlar ve bazı ulemanın da burada sarayları bulunuyordu. Sokollu Mehmed Paşa ve eşi II. Selim'in kızı İsmihan Sultan'ın da burada sarayları vardı. Tekke içinde bulunduğu külliye ile birlikte Kadırga sırtlarında bu yüzden ve merkezi konumu sebebiyle yaptırılmış olmalıdır. Şehrin en mutena yerlerinden olan semt külliyesinin yaptırılması ile daha da önem kazanmıştır (Artan, 1993). Külliye cami, medrese, tekke, dükkanlar, çeşme, derviş odaları, selamlık hücrelerinden oluşmaktadır. Külliyesinin hemen karşısında Nakşi Özbekler Tekkesi bulunmaktadır. Sultan Ahmet Camii ve meydanı, Ayasofya tekkenin çok yakınındaki eserlerdir.

Sadrazam İbrahim Paşa'nın eşi Muhsine Hanım İbrahim Paşa Zevcesi Tekkesi adıyla maruf Nakşibendi tekkesini eşi Sadrazam Makbul İbrahim Paşa'ya ithafen yaptırmıştır. İbrahim Paşa'nın sarayı Sultanahmet meydanındadır. Bu tekke-camii ise Kumkapı'da bulunmaktadır ve Sokollu Tekkesinin yakınlarındadır. Kumkapı semti İstanbul'un Marmara denizi sahilindeki beş kapısından birinin etrafında oluşan semtlerinden biridir. Batısında Çatladıkapı, doğusunda ise Narlıkapı semtleri bulunmaktadır. Rumlara karşı bir denge unsuru olarak şehre yerleştirilmiş olan Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerden biridir. Semtte Ermeni Patriklik Makamı ve üç Ortodoks kilisesi bulunmaktadır. Tekkenin biraz daha ilerisinde Ferhad Paşa'nın yaptırdığı Musalla Mescidi Zâviyesi de bulunmaktadır. Bir çizgi üzerindeki Sokollu Mehmed Paşa tekkesini de sayarsak, bu üç tekkenin saraylı semtlere mesafesi düşünüldüğünde tekkeleri yaşama alanlarına yakın ve merkezi yerlerde yaptırmış oldukları düşünülebilir. Bununla birlikte semtte yoğun olarak yaşayan Ermeni nüfusun tekkelerin yer seçimini pek etkilemediği düşünülebilir.

Mimar Sinan'a yaptırılan bir diğer tekke Şah Sultan adıyla bilinen ve Yavuz Sultan Selim'in kızı Şah Sultan tarafından Halvetiyye'nin piri eşi Merkez Efendi, Musa Muslihiddin Efendi için tesis ettirilmiştir. Bu tekke İstanbul'un ilk sur dışı Türk yerleşmesi ve manevi merkezi Eyüp semtindedir. Semt cami, mescit, medrese, mektep, çeşme, sebil, hamam, imaret, dini ve kültürel yapı, sosyal ve ticari fonksiyonları olan birçok yapı, tekkeler, sahiller özellikle Bahariye kıyıları boyunca köşkler, saray ve yalılarla doludur. XIX. yüzyılda yenileşme hareketleri sebebiyle Haliç sahilinde yapılan fabrikalar ve Rami inşa edilen kışla

semtin nüfus yapısının değişmesine sebep olmuştur. Balkan savaşları sebebiyle özellikle Bulgaristan'dan gelen göçmenler de 1870'li yıllarında sonunda bölgeye yerleştirilmiştir. Tekke Şah Sultan'ın Bahariye sahilindeki sarayının bahçesinde inşa edilmiştir. Bu sebeple çevresi sahil yalıları ve sarayları ile çevrilidir. Taşlıburun Tekkesi ve Bahariye Mevlevihanesi hemen yakınlarındadır. Şah Sultan bir de Davutpaşa'da bir tekke inşa ettirmiş ancak Merkez Efendi buralarda değil Zeytinburnu'ndaki kendi adıyla meşhur, yine kendi imkân ve elleriyle inşa ettiği tekkesinde meşihat etmiştir. Şah Sultan bu tekkeyi inşa ettirmemişse de vakıflarla donatmıştır. Bu vesileyle tekke genişlemiş Mimar Sinan eliyle cami-tevhidhane yenilenmiş, baninin vefatını müteakip bir de türbe inşa ettirmiştir. Tekke yapıldığında tamamen boş bir arsa olan bölgede fetih sırasında oluşan mezarlıktan başka bir şey yoktu. Ancak kısa sürede bölgeye Merkez Efendi'nin talebeleri, sevenleri ve tekkenin varlığı ve imkanlarından faydalanmak isteyen sıradan insanlardan oluşan yerleşmeler de artmış ve Merkez Efendi olarak adlandırılan bir mahalle oluşmuştur.

Mihrimah Sultan Tekkesi (Camii) ise Kanuni Sultan Süleyman tarafından kızı Mihrimah Sultan için yaptırılmıştır. Bu tekke Üsküdar İskele meydanında Kanuni Sultan Süleyman tarafından kızı Mihrimah Sultan için yaptırılmıştır. Bir medrese, türbe ve camiden oluşan yapı sonradan Celvetiyye tekkesi olarak kullanılmıştır. Üsküdar da Eyüp gibi camiler, mescitler, tekkeler, hamamlar, kervansaraylar, imaretler, medreseler, çeşmeler, darüşşifa, menzilhane, tabhane, sıbyan mektepleri, kütüphaneler, darülhadis, sebiller ve posta teşkilatı ile padişah ve bürokratların, sarayları ve yalıları ile süslenmiştir. Mihrimah Sultan'la evli Rüstem Paşa'nın sarayı da İmrahor'dadır. Camii de bu sebeple Üsküdar'da inşa edilmiş olmalıdır. Camiinin ne zaman tekke ittihaz edildiği bilinmemekle birlikte Üsküdar'da âsitânesini kuran Aziz Mahmud Hüdai'nin XVI. Yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a gelmesinden sonra olmalıdır. Celveti âsitânesi olan Hüdâî Dergâh'ı İskele Meydanı'nın biraz içerisindedir. Yine bir Celveti tekkesi olan Devatcızâde Tekkesi de yakınlarındadır. Camiinin hemen karşısında Üsküdar'ın abidevi bir diğer camii olan Yeni Valide Camii yer almaktadır.

Atik Valide tekkesinin bir parçası olduğu Valid-i Atik Külliyesi Üsküdar yamaçlarında Toptaşı mahallesinde Nurbanu Valide Sultan tarafından Mûmar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliye medrese, darülhadis, darülkurra, sıbyan mektebi, derüşşifa, aşhane, tabhane,

kervansaray, muvakkithane, kütüphane ve tekleden oluşmaktadır. Tekke başlangıcından beri Halvetiyye'ye mensuptur. Üsküdar merkezde yoğunlaşan Celveti tekkelerinden biraz uzakta daha çok Rifai, Bayrami ve Nakşi tekkeler arasındadır. Dışarı ile çok irtibatı olmayan, bütün pencereleri içe bakan bu yapının kendiliğinden uzleti teşvik eden bir yapısı vardır. İçinde bulunduğu Atik Valide mahallesi ahşap ve bahçeli evlerle kaplı karakteristik bir eski Osmanlı Türk mahallesidir.

Kaptan-ı Derya Piyale Paşa tarafından Beyoğlu ilçesinde yaptırılan Piyale Paşa külliyesi Mimar Sinan eseridir. Medrese, tekke, Piyale Paşa türbesi ve haziresi, hamam, sıbyan mektebi, sebil, şadırvan ve çarşıdan oluşan külliye inşa edildiğinde civarının meskûn olmadığı, bölgenin iskânı için bilhassa burada kurulduğu bilinmektedir (Tanman, 1994). Kanuni, sadrazamlarından Ayas Paşa'yı, Ferhad Paşa'yı, Kaptan-ı Derya Piyale Paşa'yı ve Güzelce Kasım Paşa'yı bölgenin imarı, tersanelerin ve bahriyenin güçlendirilmesiyle görevlendirmiş muhit umulduğu üzere gelişmiş ve yapılan büyük külliyelerin etrafında yerleşime açılmıştır. Piyale Paşa külliyesinin yapılması ile da mahalle paşanın adıyla anılmaya başlanmıştır. Denizcilerin ve tersane çalışanlarının çoğunlukta olduğu semte Romanlar, Rum ve Ermeniler de yerleştirilmiştir. Güzelce Kasım Paşa Camii, Sinan Paşa Camii yakınlarındaki eserlerdir. Kasımpaşa Mevlevihanesi, Haşimi Osman Efendi Tekkesi, Eburrıza Tekkesi yakın olduğu tekkelerden bazılarıdır.

Fatih Draman'da Dırağman Tekkesi olarak anılan muhitine isim olmuş tekkelerden biri olan Tercüman Yunus Tekkesi de Mimar Sinan eseridir. Kanuni devrinde görev yapmış olan Yunus Bey tarafından yaptırılmıştır. Zaman içinde genişleyen külliyenin Mimar Sinan tarafından önce cami-tekke, sıbyan mektebi ve derviş odaları olarak yapıldığı sonra da darülkura ve harem binalarının eklendiği anlaşıyor. Rum mahallelerinin yukarısında Edirnekapı'nın aşağıda bu iki dağdağanın arasında bir yerde yerleşik halkın yakınında olan Dırağman Tekkesi muhiti ile bütünleşmiş onunla anılır olmuş tekkelerdendir. Tipik bir İstanbul semtinde bulunan tekkenin etrafı tekkeler ve camilerle çevrilidir. Yavuz Sultan Selim camii, Halveti Hırami Ahmed Paşa camii-tekkesi, Halveti-Cerrahi Nureddin Cerrahi tekkesi bunlardan sadece bir kaçıdır. Tercüman Yunus'un bölge ile bağlantısını bilemiyoruz ancak kurduğu tekkenin Halveti olduğuna bakarak yakınlardaki diğer Halveti tekkeleri ile irtibatlı olduğunu söyleyebiliriz.

Kanuni devri veziriazamlarından Semiz Ali Paşa'nın kethüdası Ferruh Ağa tarafından cami-tekke olarak yaptırılmış olan Balat Tekkesi de Sinan eseridir. Halveti-Sünbülü zâviyesi olarak inşa edilmiş olan tekke yahudhanelerle dolu ve ahalisi de çoğunlukla Yahudilerden oluşan Balat'ta bulunmaktadır. Tekkenin bir zâviye olarak inşa edildiği düşünülürse Müslümanların olmadığı bir yerde kurulmuş tekkenin kalabalıktan azade ve oldukça تنها olacağını düşünebiliriz. Bir liman yerleşimi de olan Balat'ın nüfus yoğunluğu ve çeşitliliği XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle gelişen fabrikalaşma sebebiyle farklılaşmıştır. Bu zaman diliminde tekkenin yeni yerleşen Müslüman nüfus ile etkileşime girdiği düşünülebilir. Tanman bu tekkenin yapılarından bahsederken bir de külliye dahil ettiği mahkeme binasından bahseder (Tanman, 1993). Ancak bu binanın ne zaman ve neden yapıldığından bahsetmez. Tekkenin bulunduğu sokağa da adını veren (Mahkeme altı sokağı) bu mahkemeye dair bir bilgi diğer kaynaklarda da yer almamaktadır. Bir tekke külliyesinin mahkemesinin olması yeterince dikkat çekicidir ancak mahkemenin semtin sakinleri olan Yahudilere hizmet verdiği mi düşünülmelidir, Yahudilere hizmet veren bir mahkeme neden tekkenin bir parçasıdır, tekkenin Yahudi yerleşimcilerle nasıl bir irtibatı vardır? Tekkenin yakınlarında Halveti Hakikzâde Tekkesi de bulunmaktadır.

Emir Buhari tekkesi kurucu Şeyh Emir Ahmed Buhari tarafından Ayvansaray'da yaptırılmıştır. Ancak tekkenin Emir Buhari adına Padişah Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldığı da söylenmektedir. Tekkenin dört bir tarafı camiler ve kiliselerle çevrilidir. Bu durum semtin ahalisi hakkında da bir fikir vermektedir. Ayvansaray sahilinde iskeleler, saraylıların ve bürokratların yalıları ve köşkleri bulunuyordu. Semtteki pek çok cami kiliseden camiye çevrilmiş yapılardır. Müslüman kimliğine rağmen Ortodoksların da önemsettiği bir muhit olarak Ayvansaray her iki dinin de izlerini taşımaktadır. Ayvansaray semtinde bulunan tekke tıpkı semtin kendisi gibi kara surları ile Haliç surlarının birleştiği yerdedir. Sahabe kabir-makamları ile dolu bölgede tekkenin yakınında Toklu Dede haziresi ve Ebu zer-i Gıfari'nin kabir-makamı bulunmaktadır. İstanbul'u fetih çabalarının çeşitli yıllardaki izlerini taşıyan bölgenin bir Nakşibendi olan Emir Buhari'nin de ilgisini çektiği söylenebilir. Nakşibendi tekkelerinin Eyüp de medfun Ebu Eyyup el-Ensari sebebiyle yoğunlaştığını daha önce ifade etmiştik. Bu tekkenin de benzer bir düşünceyle burada kurulduğu söylenebilir. Tekkenin hemen yanında Mimar Sinan eseri olan Kazasker İvaz Paşa camii bulunmaktadır. Ebu Zer-i Gıfari

türbesinde ve Toklu Dede Haziresinde de bir zâviye bulunmaktadır. Sur dışında ise Yavedud Tekkesi bulunmaktadır.

Bezîrgân Hacı Hüsrev Çelebi tarafından yaptırılmış Halvetî Bezîrgân Tekkesi Kocamustafapaşa'da kendi adıyla anılan çıkmazda bulunmaktadır. Tekkenin bulunduğu çıkmaz "Bezîrgân odaları" adını taşımaktadır. Bu isim dervîş odalarının "bezîrgân" ismi ile birleştirilerek üretilmiş bir isim olmalıdır. Bir tekke külliyesi olarak inşa edilen yapıda çilehane, türbe, şadırvan, hazire, dervîş hücreleri, harem, selamlık, mutfak ve diğer tekke müstemilatını barındırmaktadır. Tevhidhane Mimar Sinan eseridir. Bizans döneminde meskûn bölgenin dışında kalan sonradan Koca Mustafa Paşa külliyesi-tekkesi olan Andreas Manastırı, Hekimoğlu Ali Paşa camii-tekkesi gibi bir takım dini ve hayır eserleri ile donatılmış bir muhittir. Civarında Halvetî tekkelerinin yanı sıra Rîfai ve Nakşî tekkeleri de mevcuttur. Tekke semtin iskâna açıldığı dönemde kurulmuştur, bu sebeple semtin Müslüman sakinlerine hizmet amacı güdülerek kurulduğu düşünülebilir.

SONUÇ

Tanman İstanbul'da 504 tekke kurulduğunu ifade ediyor ve bu sayıyı tekkelerin gerçek sayısını vermesi bakımından yetersiz kabul ediyor. Bu çalışmada XIX. yüzyıl içinde varlık göstermiş ve listelere girmeyi başarmış 500 civarı tekke belirlenmiştir. Bu sayı nihai tekke sayısını vermemektedir. Gerçekte var fakat listelere girmemiş veya dönem haritalarında adı verilmeden işaretlenmiş tekkeler bulunmaktadır. Dolayısıyla geniş ve derin titiz bir inceleme ile XIX. yüzyıl boyunca faal durumda olan tekkelerin kesin sayısını değil ancak gerçek sayıya yakın bir listeyi elde etmek mümkün olabilmiştir. Ancak daha detaylı çalışmalara bir zemin hazırlayacağını düşündüğümüz çalışmamızın bunu büyük ölçüde başardığını söylemek mümkündür.

Amacı İstanbul'daki tekkelerin yerlerini belirleyerek şehre nerede, nasıl ve ne oranda dahil olduklarını anlamak olan çalışmamızda, sayılarını mümkün olduğunca gerçeğe yakın miktarda belirlediğimiz tekkelerin yerleri de büyük oranda tespit edilmiştir. Hiçbir ipucu belirtmeden listelerde yer alan tekkeler ise semt baz alınarak ortalama konumlarına yerleştirmiştir. Bu çalışma sonucunda tekkelerin mensup oldukları tarikatlarına göre ayrımları yapılmış ve İstanbul genelindeki dağılımları ilk kez belirlenmiş ve haritalandırılmıştır. Tek tek yerleri belirlenen tekkeler semt ve mensubiyetlerine göre haritalandırılmış ve "kentsel odaklar" olarak bulundukları yer ile ilişkileri değerlendirilmiştir. Bu konumlandırma ile bir taraftan sufiler nazarındaki İstanbul sınırları ortaya çıkarılırken diğer taraftan hangi tarikatın hangi semtte daha çok yerleştiği belirlenerek mekân tercihlerinin sebepleri ve bunların semtlerin demografik özelliklerle ilişkisi de tespit edilmeye çalışılmıştır. Hangi tekkenin nerede daha az bulunduğu bakarak diğer tekkeler, iskân ve nüfus niteliğinin bu duruma etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

İstanbul gibi tekke yapılaşmasının oldukça kesif olduğu bir şehirde bu yapıların birbirleri ile olan ilişkisi de son derece önemlidir. Tekkelerin mekânsal yakınlık veya uzaklık ve tekke listelerindeki mensubiyet çeşitliliklerinden hareketle tekkeler ve tarikatlar arası mesafeleri belirleme denemesi yapılmıştır. Tekkelerin konum ve yer bilgileri

çerçevesinde, etraflarındaki komşu yapıların niteliğinden hareketle şehirle kurdukları mekânsal bağ ve ilişkileri değerlendirilmiştir. Tekkelerin konumlarından ve mekânla kurdukları ilişkilerden hareketle de toplumsal ilişkilerine gönderme yapılmıştır. Çalışmamızda tekkeleri tesis ve ihya edenler tespit edilmiş, bu bağlamda toplumsal ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bilgilerle mekân bilgileri ilişkilendirilmiş neden-sonuç ilişkisi sorgulanmıştır.

Tekkelerin konumlarından hareketle toplumsal ilişkilerine dair herhangi bir çalışma veya değerlendirme şimdiye kadar yapılmamıştır. Tekkelerin ilişkili olduğu toplum katmanlarına dair yapılmış bir çalışmanın olmaması çok önemli bir eksikliktir. Ancak birkaç tekke hakkında bilginin bulunduğu bu konuda Meclis-i Meşayih belgeleri bu bağlamda incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Bununla birlikte tekke mensuplarının yazdığı vukuatlar, varsa anılar, şer'îyye sicillerinin incelenmesi vs. tekkelerin bulundukları yerin sakinleri ile olan ilişkilerine dair bilgi verecektir.

Tekkelerin ne zaman kurulduğu İstanbul gibi sürekli gelişen ve büyüyen bir şehir için ve İstanbul'un bu çerçevedeki sınırlarını görmek açısından çok önemlidir. Zira tekke çevresi, kurulduğunda bahçelik iken aradan geçen bir asırda işlek bir caddeye dönüşmüş olabilir. Tekkelerin bu değişime nasıl ayak uydurduğu hakkında bir fikre sahip değiliz. Zaman içinde yok olup gidenler olduğu gibi olduğu yerde direnenler de bulunmaktadır. Tekkelerin bu direnişi onları nasıl değiştirdiği veya orada bulunan tekkenin varlığı oluşan yeni yapıya nasıl etki ettiği sorgulanmalıdır.

Demografik yapı ve nüfusun niteliğinin tekkelerin yerleşme tercihlerine etki eden bir faktör olduğu anlaşılmaktadır. Tekkeler konum tercihi yaparken bu durumu dikkate almışlardır. Acaba sayıca ve nitelik bakımından değişken bir nüfus yapısına sahip İstanbul'da nüfus hareketleri tekkelerin kuruluş, kapanış ve gelişmesini etkilemiş midir? Listelerde tekkelerin bir tarikattan diğerine geçtikleri izlenebilmektedir. Ancak bir tarih verilmediği için bu değişimlerin ne zaman ve ne sebeple olduğu her zaman bilinmemektedir. Bu sebeple tarikat değişimlerinin tekke çevresindeki yerleşimle bir ilgisinin olup olmadığı araştırılmalıdır. Muhitin sakinleri ve kitlesi değiştikçe tekkenin faaliyet ve toplumsal ilişkilerinin nasıl etkilendiği sorgulanmalıdır.

Tezimizde bazı tekkelerin merkezi yerlerde bulunduğu, bazılarının تنها yerleri tercih ettiği belirlenmiştir. Bazıları ticaretin yoğun olduğu yerleri, bazıları saray ve hanedan mensuplarının bulunduğu yerleri tercih etmişlerdir. Bir kısmı yönetim merkezlerinde bulunurken bir kısmı gayrimüslimlerin yoğun olduğu yerlerde mekân tutmuştur. Bir kısmı şehrin yerleşim yerleri dışında bulunurken bir kısmı sıkışık iskânlı mahallere yerleşmişlerdir. Bu bir tercihi ve yönelimi işaret etmektedir ancak tekkenin mensup olduğu tarikatın prensipleri ve öğretisi ile tercih ettikleri konum arasındaki ilişki de araştırılmalıdır.

Çalışmamızda tekkelerin almış oldukları isimler konum bilgileri ile karşılaştırılmıştır. İsimleri ile yerleştikleri yer arasındaki ilişkiye temasla bulunduğu yere isimlerini veren tekkeler ve bulunduğu yerden isim alan tekkeler belirlenmiştir. Boş bir alana yerleşip kendi mekânını üreten tekkelerin sayısı hiç de az değildir. Bununla birlikte meskûn bir yere yerleşip de orayı artık kendisiyle anılır hale getiren tekkelerin varlığı da azımsanmayacak durumdadır. Bu da doğrudan şehirle kaynaşmış bir ilişkiyi işaret etmektedir.

Tekke kurumunu tanımlayan dergâh, âsitâne, zâviye gibi tanımlarla tekkenin nitelikleri ve konum ilişkisi incelenmiştir. Sırf tekke olan yapılar, türbe tekkeler, mescit tekkeler, külliye tekkeler ayrı ayrı belirlenmiş ve konumları ile bu yapısal özellikleri ilişkilendirilmiştir.

Tekkelerin halk ile irtibatlanmasını sağlayan en önemli faaliyetleri mukabelelerdir. Bu ilişkiden yola çıkarak tekkelerin hangi güne öncelik tanıdığını anlamak gibi hangi bölgede en fazla mukabele yaptıkları bilgisine de ulaşmak mümkündür. Bu durumu belirleyen şey şüphesiz tekkelerin muhitle ve onun ihtiva ettiği sakinlerle kurduğu ilişkidir. Çalışmamızda mukabele yoğunluğunun nüfus miktarı ve niteliği ile olan ilişkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte tekkelerin verdikleri ahlaki eğitim-terbiye ilişkili oldukları toplulukların dönüşmesini de sağlamıştır. Sadece İstanbul'da 500 küsur tekkenin varlığı ki çoğunun Suriçi'nde bulunduğu göz önüne alınırsa, oldukça yoğun bir tekke yapılanmasından söz etmek mümkündür. Tekkelerin müntesipleri-müdavimleri, ilişkili oldukları meslekler, yaptırınları, ihya edenleri vs. nitelikleri göz önünde bulundurulursa ilişkili olmadıkları

herhangi bir toplumsal tabakanın bulunmadığı görülecektir. Tekkelere komşu sıradan halk kitleleri, çeşitli meslek grupları, sanatkârlar, devlet erkânı, sultanlar, kadınlar erkekler vs. tekkelerle ilişki içindedir. Böyle geniş bir kitle ile tekkelerin kurduğu manevi ve fiziki bağ onları doğrudan şehrin etkin aktörleri arasına sokmaktadır. Bu etki tekkeler, tekkelerle irtibatlı kişiler, tekkelerle irtibatlı kişilerle irtibatlı kişiler olarak genişletilir ise etki sahası daha da genişleyecektir.

Çalışmamızda elde edilen verilerden hareketle söylemek mümkündür ki tekkeler mimari, kültürel, dini varlık olarak değil konum ve mekânsal bağlamda da şehre nüfuz etmişlerdir. Tekkeler sundukları imkânlar, verdikleri eğitimler ve halkla iç içe oluşları ile şehri toplumsal yönden değiştirip-dönüştürmüşlerdir. Tekkelerin yerleştikleri yerlerde ekim, dikim, işleri ile meşgul olması, çevrelerini yerleşmeye uygun hale getirmeleri, insanların uğradığı işlek yerler olması civarlarının yeni yerleşimlere açılmasına yol açmış, mekânsal olarak da değişime yol açarak mahalleler oluşturmuşlardır. Mahalle tekke vesilesi ile oluşmuş veya genişlemiş olmasının yanında, sokaklar tekkelerin avlularından geçerek bu yapı topluluklarını adeta kuşatmış gibidir. Tekkeler, “Merkez Efendi’nin orası” veya “Evlice Baba’nın sokağında” gibi ifadelerle belirlenen yerlerde müntesipler, muhibler, dervişler ve diğerleri tarafından oluşan-oluşturulan onlarca mahalleye veya sokağa ad olmuşlardır.

Tekke listelerinden edinilen bilgilere göre gayrimüslim tebanın da tekkelerin etkisini hissettiği söylenebilir. Öncelikle bazı tekkelerin ya Balat, Tatavla gibi çoğunluğu gayrimüslim olan mahallelerde tesis edildiği hatırlanmalıdır. Özellikle Hz. Mevlana’nın yaşadığı dönemde Konya’daki gayrimüslimlerin de sevgisine mazhar olduğu hatırd tutularak Balat’ta bulunan Mesneviyhane Tekkesi’nin böyle bir amaç ve etkiden uzak olduğu düşünülemez. Yine Balat’ta bulunan Balat Tekke’sinin bir mahkeme binası ile müşterek kullanımı olması oldukça dikkat çekicidir. Bazı tekkelerin ise müslim, gayrimüslim mahalleler arasında adeta sınır görevi üstlenmiş olmaları da bu iki kitle ilişkilerini düzenleyen bir konumda olduklarını düşündürmektedir. Bu nitelikleri haiz tekkelerin ayrıca incelenmesi önemlidir.

Tekkelerin nitelikleri incelendiğinde aralarında Keyci Hatun Tekkesi gibi sağlık ve tedavi ile ilgili olanların bulunduğu görülmektedir. Miskinler Tekkesi gibi tecrit gerektiren hastalıklara sahip kimselerin tedavi ve rehabilitasyonu ile ilgilenen tekkeler de bulunmaktadır. Bununla birlikte bekar, yolcu, evsiz veya muhtaç durumda olan erkekleri barındıran Kalenderhanelerin yanında benzer durumdaki kadınları koruyup barındıran “Karılar” tekkeleri de vardır. Ek olarak her dönemde topluma eklemlenmek ile sorunlar yaşayan Romanlarla ilgilenen, adeta onların tekkesi durumunda olan Feyzullah Efendi tekkesi unutulmamalıdır. Tekkelerin sadece sanat, ahlak, din konularında değil toplumun sorunlu alanlarında da hizmet ürettiğini söylemek mümkündür. Bahsi geçen kesimlerin barınma, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlarının yanında toplumla sağlıklı ilişkiler kurabilmeleri için de ruhsal ve manevi destek aldıklarını söylemek yanlış olmasa gerek. Şehirleri geliştiren, dönüştüren, yenileyen ve tazeleyen en önemli unsurlardan biri demografik hareketlerdir. Çoğunlukla ve öncelikle tüccarlardan oluşan bu kitleye İstanbul gibi şehirlerde dervişler de eklenir. Tekkeler hareketli dervişlerin misafirhaneleridir. O dönemde hareket eden, yer değiştiren, haber ve malumat taşımanın yanında hizmet, inanç ve ahlak taşıyan toplumsal bir kitlenin varlığı şehrin gelişimi açısından önemlidir. Seyahati bir ahlak terbiyesi, olgunlaşma sebebi gören, sadece şehirler arası değil memleketler arası, Afrika’dan, Orta Aysa’dan, Balkanlardan, Hindistan’dan kalkarak yolculuk yapan bu dervişler kitlesinin kalıcılığı, yeni yerleşimciler olarak şehre katkıları incelenmesi gereken konulardandır. Bu hareketli kitlenin uğrak yerleri olan ülke ve şehirlerin, tekkelerin ve çevresindeki dokunun incelenmesi İstanbul’un ve ilişkili olunan şehirlerin yapısı bakımından araştırılması gerekli ve önemlidir.

Tezimiz boyunca tekkelerin şehrin mekânsal dokusu ile uyumuna çokça değindik. Tekkeler çevrelerine gösterdikleri uyum, kendilerine naklettikleri mekânsal nitelikler ve ilham ettikleri özellikler ile de müstakil bir incelemeye tabi tutulmalıdır. Tekkelerin çoğu ahşap bir meskenden ayırt edilemeyecek yapısal özelliklere sahiptir. Bu sebeple pek çoğu 1925’de kapatıldıktan sonra mesken olarak kullanılmış, ancak yine bu sebepten, anıtsal bir özellikleri olmadığından yıkılıp-yok olup gitmişlerdir. Bu ahşap mesken uyumu hem inşa edildikleri yere-mahalleye uyumlarını göstermeleri bakımından hem de kendilerini kuşatan meskenleri etkileyip dönüştürmeleri anlamında önemlidir. Bu tür tekkelerin genellikle duvarları yoktur, çevreleri diğer evlerle yanyana, sırt sırta kuşatılmıştır. Ev gibi

görünen bu tekkelerin şehrin sivil mimarisini de etkilediği söylenebilir. Tekkeler hanelerin kapı komşusu gibidir. Özellikle özel gün ve gecelerde mahalleliye dağıtılan hediyelekler geleneksel komşuluk ilişkilerimizle uyumludur. Bu anlamda tekkeler Osmanlı'da mahalleli olmanın oluşumu ve gelişimi anlamında da incelenmelidir.

Meskenlere benzeyen tekkelerin yanında bir de sanat eserleri gibi inşa edilmiş tekkeler vardır. Bunların içinde Mimar Sinan'ın yapmış oldukları ayrı bir önemi haizdir. Ayrıca Fatih devri mimarlarından Sinan-ı Atik, Kanuni devri mimarlarından Davut Ağa, II. Abdülhamid dönemi Başmimarı Raimondo d'Aronco gibi kişilerin yaptığı tekkeler çağlarının mimari özelliklerini taşıyan sanat eserleri halinde varlıklarını günümüze kadar sürdürmüşlerdir. Bu tekkelerin şehirdeki konumları da onları yaptıranların tekkelerle olan ilişkisine dair işaretler taşımaktadır.

Son olarak ifade etmek gerekir ki çalışmamızda kullanılan tekke listelerinin haritalandırılması ve dönem haritalarının tekke konumlarını tespit için kullanılması, klasik tarih kaynaklarının alışılmışın dışında bir okuma yapılmıştır. Bu sebeple kaynaklar farklı bir gözle incelenmiş, elde edilen veriler de farklı bir yaklaşımla, farklı bir amaç için kullanılmıştır. Tasavvuf kaynakları, asavvuf kaynakları, tasavvuf ehlinin tanımları ve tekke-tarikat mekân ve kurumları sosyal-mekansal bir perspektifle okumaya tabi tutulmuş ve pek çok yeni çalışma sorusu için sağlam bir zemin oluşturulmuştur. Bu değerlendirme ve yorumlama biçimi çalışmayı farklı bir konuma taşımakla birlikte tarihi kaynakların yeni yaklaşımlarla incelenmesinin, şehrin oluşumundan şehrin sınırlarının farklı tanımlarına kadar daha geniş verilere ve algılara ulaşmanın önemli bir yolu olacağını ortaya koymuştur.

Fiziksel varlıkları büyük oranda ortadan kalkmış olsa da tekkeler, temsil ettikleri dünya görüşünün gelenek ve ahlakımızda var olan izleri, tarihi meskenlerimize, şehirlerimizin yapısına ve mimarisine yansımış nitelikleri ile hala görünür durumdadır. Günümüze kadar ulaşmış bu izlerin var oldukları dönemdeki kuvvetli ve çok yönlü tesirlerini bulmak ve anlamak, Osmanlı toplumunu ve o toplumun inşa ettiği, yaşadığı ve yaşattığı şehirleri de anlamak bakımından önemli ve gereklidir. Tekkelerin şehirdeki işlevlerini çözümlmek Osmanlı şehirlerini yeniden ve eksiksiz anlamak demektir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Arşiv

Atatürk ktp. Bel_Osm_K.00730.

Atatürk ktp. MC_Osm_O.00800.

Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1825.

BOA, Mad. sıra nr. 14419, nr. 8252, 91.

BOA, EV. d 12138 ve 41124.

BOA, Kâmil Kepeci, nr. 6290.

BOA, EV.HMH.d, nr. 8203.

BOA, Ev. 27751.

Süleymaniye Ktp. Nuri Arlasez. nr. 36.

Süleymaniye Ktp. Tırnovalı. nr. 1035.

Haritalar

Dağdelen, İ. (2007). Alman Mavileri: 1913-1914 I. Dünya savaşı öncesi İstanbul haritaları. [Harita]. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.

Davies, B.R. (1840). Constantinople. Stamboul. [Harita]. Society for the Diffusion of Useful Knowledge, 59 Lincolns Inn Fields, Septr. London: Chapman & Hall. (Erişim tarihi: 4 Nisan 2020). <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~21007~530099:Constantinople--Stamboul--Engraved->

D'Ostoya, G. (1860). İstanbul-Galata bölgesi [Harita]. (Erişim tarihi: 4 Nisan 2020). <https://bizansconstantin.wordpress.com/2013/02/04/mamboury-ve-ostoya-haritalarindan-ornekler/>

Goltz, C. Frh. V.d. (Pascha). (1883). Karte der Umgegend Von Constantinopel. [Harita]. (Erişim tarihi: 4 Nisan 2020). https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Karte_der_Umgegend_von_Constantinopel_bearbeitet_und_gezeichnet_von_C._Frh._v._d._Goltz_%28Pascha%29.jpg

Kauffer. F. (1776). Carte De Constantinople. [Harita]. François Kauffer-Jean Baptiste Le Chevallier. (Erişim tarihi: 4 Nisan 2020).

http://turkeyistanbul.com/galeri/displayimage.php?album=7&pid=4792#top_display_media

Melling, A. I. (1802). Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore [Harita]. Paris: Treuttel et Würtz. (Erişim tarihi: 4 Nisan 2020). <http://eng.travelogues.gr/item.php?view=50289>

Meyers Konversations-Lexikon by Bibliographisches Institut. (1890) Konstantinopel. [Harita]. (Erişim tarihi: 5 Nisan 2020). <https://www.alamy.com/stock-photo-historic-map-of-constantinople-istanbul-turkey-19th-century-historische-48124694.html>

Mühendishâne-i berr-i Hûmayun. (1845). İstanbul-Galata. [Harita]. (Erişim tarihi: 5 Nisan 2020). <https://mufity.blogspot.com/2018/07/istanbulun-kaybolan-camileri-beyoglu.html>

Stolpe. C. (1880). Plan de Constantinople. [Harita]. (Erişim tarihi: 5 Nisan 2020). <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530208572/f1.item.r=constantinopleistamboulistanbul.zoom>

Diğer Kaynaklar

Abu Manneh, B. (2004). 19. yüzyıl Başlarında Osmanlı'da Nakşî-Müceddîlik. Yücer, H. M. (Çev.). *Tasavvuf Akademi* içinde. 12, 265-291.

Akbatu, Ş. (1980). İstanbul Tekkeleri-Hankâhları Silsile-i Meşayihî. *İslam Medeniyeti Mecmuası* içinde. (c: 4, ss. 51-96. c: 5, ss. 81-103. C: 5, ss. 97-121). İstanbul: İslam Medeniyeti Vakfı.

Akbayar, N. (1996). Mahrûsa-i Galata'da Tekkeler ve Mektepler. 149, 18-20.

Akbayar, N. Işın, E. Sakaoğlu, N. Baydar O. Tanman, M, B. Koz, S. Aksoy, B. Batur, A. Yusufoğlu, Y. (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

Akşar, M. (2000). Son Dönem Tekke Mecmualarından Yeşilzade Mehmed Salih Efendi'nin Rehber-i Tekaya'sı. *Tasavvuf Dergisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Akyıldız, A. (2003). Meclis-i Vâlâ-Yı Ahkâm-ı Adliyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 28, ss. 250-251). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Albayrak, S. (1996). *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul: İBB Yayınları.

Algar, H. (1993). Nakşibendî Tarikatının Siyasi Boyutları II. Kahraman, K. (Çev.). *İlim ve Sanat* içinde. 34, 23-28.

Algar, H. (2006). Nakşibendiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 32, ss. 342-343) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Algar, H. (2006). Kübreviyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 32, ss. 500-506). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Anderson, S. (1922). Dervish Orders Of Constantinople. *The Muslim World XII* içinde. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1478-1913.1922.tb01883.x>
- Arı, O. S. (2005). *Meclis-i Meşâyih Arşivi'ne Göre Hicrî 1296–1307 (Miladî 1879–1890) Yılları Arasında Osmanlı Tekkelerinde Ortaya Çıkan Problemler* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arı, O. S. (2019). Meclis-i Meşâyih'in Erken Dönem Kararlarında Devlet-Tekke Minasebetleri. *Ağa Kapısından Şeyhülislamlığa İstanbul Müftülüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aydın, B. (1998). Osmanlı Devleti'nde Tekkeler Reformu ve Meclis-i Meşayih'in Şeyhülislamlık'a Bağlı Olarak Kuruluşu, Faaliyetleri ve Arşivi. *İstanbul Araştırmaları*. 7, 97.
- Aydın, B. (2003). Meclis-i Meşâyih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 28, ss. 247-248). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aygün, A. (1980). Türk Haritacılık Tarihi, cilt: 1. Ankara: Harita Genel Müdürlüğü.
- Aynur, H. (1988). *Sultan Mahmud'un kızı Sâliha Sultan ile Tophane Müşiri Halil Rifat Paşa'nın düğün Törenini Anlatan Surname'ler*. (Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aytaş, G. Çeltik, H. (2011). XIX. Yüzyılda Yapılmış Bir Haritadan Yola Çıkararak Eski İstanbul'da Tarikatların Faaliyetleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 89-104
- Ayverdi, E. H. (1958). *19.Yüzyıl'da İstanbul Haritası*. İstanbul: İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü.
- Azamat, N. (1992). Bayramiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 5, ss. 269-273). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Azamat, N. (2001) Kâdiriyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 24, ss. 131-136). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Barkan, Ö. L. (2002). Osmanlı İmparatorluğun'da Kolonizatör Türk Dervişleri. *Türkler* içinde. 9, 133-153.
- Bayramoğlu, F. Azamat, N. (1992). Bayramiyye, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 5, ss. 269-273). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Behar, C. (2003). Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927. Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara.
- Behar, C. (2014). *Bir Mahallenin Doğumu ve Ölümü (1494-2008)*. İstanbul: YKY.
- Beydilli, Kemal. (2003). Matbaa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde. (c: 28, ss. (105-110). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bostan, İ. (1992). Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri. *150. Yılında Tanzimat* içinde. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bozkurt, N. (2006). Namazgâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 32, ss. 357-358). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Buzpınar, Ş.T. (2010). Şeyh Zâfir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 39, ss. 78-79).
- Cansever, T. (2010). *Kubbeyi Yere Koymamak*. İstanbul: Timaş.
- Cansever, T. (2013). *İstanbul'u Anlamak*. İstanbul: Timaş.
- Colson J. (2020). Reinterpreting space: mapping people and relationships in late medieval and early modern English cities using GIS. *Urban History* 1–17. <https://doi.org/10.1017/S0963926820000164>.
- Dağdelen, İ. (haz.) (2006). *Alman Mavileri: 1913-1914 I. Dünya Savaşı öncesi İstanbul haritaları*. İstanbul: İBB. Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Demir, K. (2014). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 57-88.
- Demirci, M. (1994). Desûkiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 9, ss. 212). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Doğan, A. Işık. (1997). *Osmanlı mimarisinde tarikat yapıları tekkeler, zâviyeler ve benzer nitelikteki fütuvvet yapıları*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Müh.-Mim. Fakültesi. İstanbul.
- Doğuş, Selahattin. (2002). Bektaşiler ve Osmanlı Yönetimi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* içinde. 5, 1, 287-299.
- Galitekin, A. N. (2003). *Osmanlı Kaynaklarına göre İstanbul*. İstanbul: İşaret.
- Güneş, M. (2014). Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili. *Akademik Bakış*, 8, 15.
- Gündüz, İ. (1984). *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, İstanbul: Seha.

- Gündüz, İ. (1996). Gümüşhanevî Ahmed Ziyaeddin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 14, ss. 276-277). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gürer, D. (2003). Medyeniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 28, ss. 348). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Işık, Z. (2015). *Şeyhler Şahlar*. İstanbul: Çizgi.
- Işık, Z. (2016). *Osmanlı Toplumunda Devlet Tarikat İlişkilerinin İdeolojik ve Sosyolojik Zemini: Devlet ve Tarikat*. İstanbul: Çizgi.
- Kara, İ. (2003). *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul: Dergâh.
- Kara, M. (1974). Osmanlılar'da Tekke Siyaseti. *Kareket* içinde. 9, 109-110.
- Kara, M. (1985). Mezhepler Ve Tarikatlar Tanzimat 'tan Cumhuriyete Tasavvuf Ve Tarikatlar. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* içinde. (c: 4, ss. 988). İstanbul: İletişim.
- Kara, M. (1992). Bedeviyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 5, ss. 318-319). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kara, M. (1993). Cerîde-i Sûfiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 7, ss. 410). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kara, M. (1999). *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekke ve Zâviyeler*. İstanbul: Dergâh.
- Kara, M. (2005). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları; Tarikatlar Tekkeler Şeyhler*, İstanbul: Dergâh.
- Karabulut, M. (2016). Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum. *Mecmua* içinde. 2, 49-65.
- Karataş, H. (2011). The City as a Historical Actor: The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries. (Doktora Tezi). University of California. Berkeley.
- Karpat, K. H. (2010) Osmanlı Nüfusu 1830-1914. İstanbul: Timaş.
- Kavas, A. (2009). Senûsiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c:36 , ss. 536-538). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kılıç, R. (2006). Osmanlı Devleti'nde Yönetim-Nakşbendi İlişisine Farklı Bir Bakış: Hâlidî Sürgünleri. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* içinde. 17, 103-119.

- Kılıç, M. E. (1997). Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi'nin "Tomâr-ı Tekâyâ'sı, *İstanbul Armağanı* 3 içinde. 259-274.
- Köprülü, M. F. (2015). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. İstanbul: Alfa.
- Kuban, D. (1968). Anadolu- Türk Şehri Tarihî Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler. *Vakıflar Dergisi* 7 içinde. (Erişim tarihi: 3 Kasım 2019). <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1494/Kuban.pdf?sequence=1>.
- Kut, G. Kut, T. (1987). İstanbul Tekkelerine Ait Bir Kaynak: Dergeh-nâme. Ortaylı, İ ve Gökberk, M. (Ed.). *Varia Turcica IX, Türkische miszellen. Robert Anhegger Armağanı* içinde. 9, 213-236. İstanbul: Editions Divit Press.
- Küçük, C. (1997). Hafta Tatili. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c:15 , ss. 132-134). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Küçük, S. (2015). Mevleviyye. Ceyhan, S. (Ed.), *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür* içinde. İstanbul: İSAM.
- Maden, F. (2010). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) Ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Mardin, Ş. (1993). The Nakshibendi Order of Turkey. *Fundamentalism and the State* içinde. ed. Martin, E. Marty-R. Scott Appleby. (204-232). Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Meriç, G. (2011). *İstanbul Haritaları ve Rölöve Çalışmalarında Kullanım Olanakları*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Muslu, R. (2003). *Osmanlı toplumunda tasavvuf: (18. yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nızamı, K. A. (1993). Çiştîyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 8, ss. 343-346). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ocak, A. Y. (1992). Bektaşîlik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 5, ss. 373-379). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ortaylı, İ. (2004). *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Öngören, R. (2009). Şeyh Vefa'nın Tarihi ve Tasavvufi Kişiliği. *Bir Semte Vefa* içinde. İstanbul: Klasik.
- Öngören, R. (2011). Tarikat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 40, ss. 95-105). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

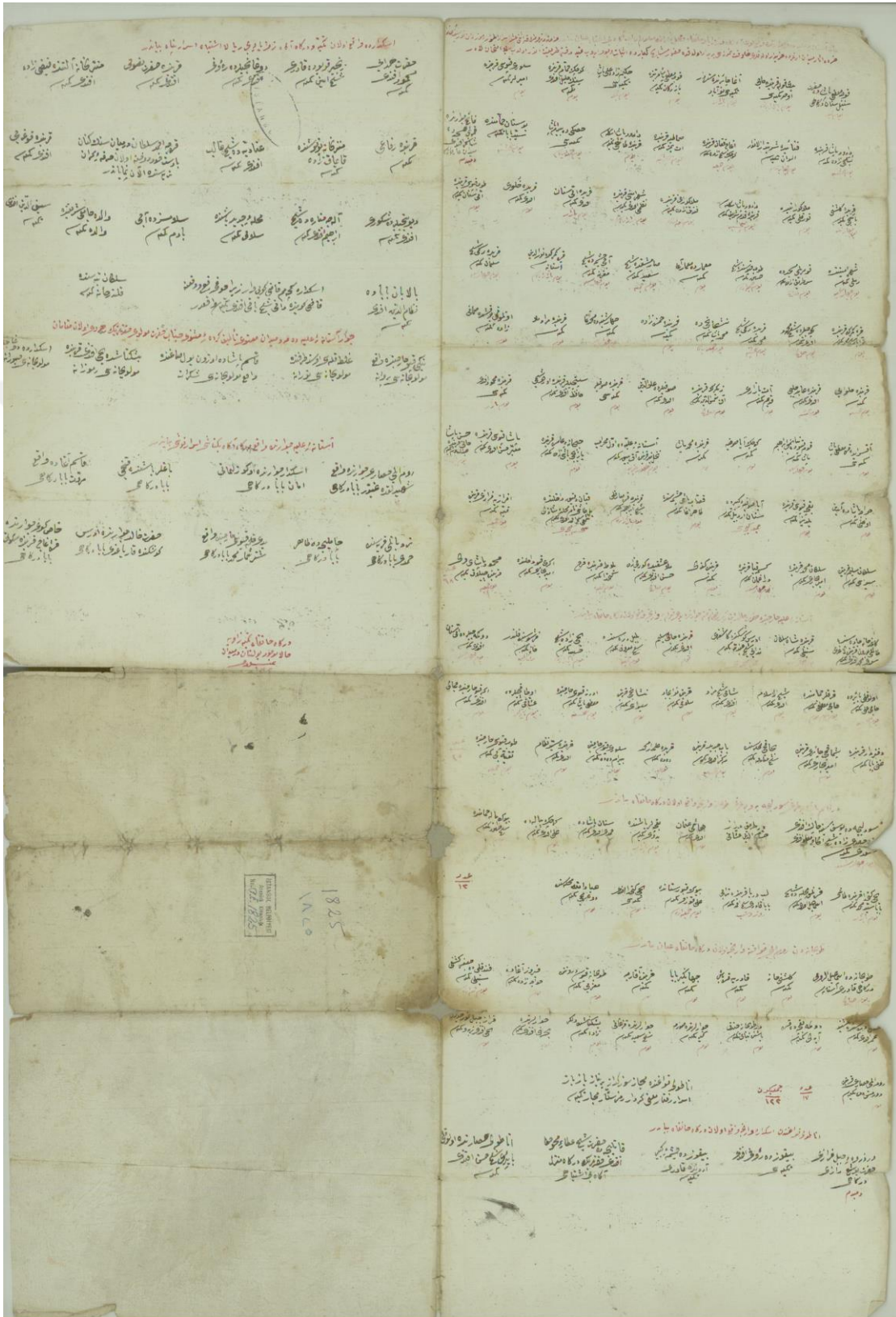
- Öngören, R. (2013). Zeyniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 44, ss. 367-371). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Övüç, E. (2011). Mecmûa-i Tekâyâların Serencamı ve Yeni bir Liste Neşri. *Tasavvuf* içinde. 27, 269-320.
- Özcan, A. (1992). Biniş Kasrı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 6, ss. 184-185). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Özdamar, M. (1994). *Dersaadet dergâhları*. İstanbul: Kırkkandil.
- Özdemir, K. (2008). *Osmanlı haritaları*. İstanbul: Avea.
- Özkılıç, S. K. (2011). 1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri), (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Özyurt, E. D. (2007). *19. Yüzyılın İkinci Yarısı ve 20. Yüzyıl Başındaki Yangınlar Sonrası Galata'da Kentsel Dokunun Değişimi ve Korunmuşluk Durumunun İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Poyraz, C. Öztop, F. (2013). 19. Yüzyılda Yabancıların Gözüyle Osmanlı Eğitimi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, içinde. (c: 2, s:1,s s. 308-316). Erişim adresi: http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/33a.cengiz_poyraz.pdf.
- Ramazanoğlu, M. G. (2009). Selimiye Camii ve Külliyesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 36, ss. 434-436). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Revnakoğlu, C. S. (2003). *Eski Sosyal Hayatımızda Tasavvuf ve Tarikat Kültürü*. İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- Saydam, A. (2002). Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumu. *Genel Türk Tarihi* içinde. (c: 7, ss. 533). Ankara: Yeni Türkiye.
- Şapolyo, E. B. (1964). *Mezhepler ve tarikatlar tarihi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Şimşek, Ş. (2007). Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalizâde Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mecmûa-yı Tekâyâ'sı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 21, 135-172.
- Tabakoğlu, A. Yenileşme Dönemi Osmanlı Ekonomisi. Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumu. *Genel Türk Tarihi* içinde. (c: 7, ss. 635). Ankara: Yeni Türkiye.
- Tanman, M. B. (1990). *İstanbul Tekkelerinin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Tanman, M. B. (1991). Âsitâne. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 3, ss. 485-487). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tanman, M. B. (1997). Hankâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 16, ss. 43-46). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tanman, M. B. (1998). Himmeth Efendi Tekkesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 18, s. 58-59). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tanman, M. B. (2009). Selimiye Tekkesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 36, ss. 438-439). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tanman, M. B. (?). *Osmanlı Mimarisindeki Tarikat Yapıları*. (Erişim tarihi: 21 Eylül 2019). <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=384285>.
- Tanrıkorur, Ş. B. (2004). Mevleviyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 29, ss. 468-475). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tekin, R. (2008). *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520 – 1670 İstanbul Örneği)*. (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Telci, C. (1994). İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik. *3 Mayıs 1944 50. yıl Türkçülük Armağanı* içinde. Aka, İ. Akkoyunlu, T. Tanyeri ve C. Telci (Yay. Haz.). (197-208). İzmir: Akademi Kitabevi.
- Telci, C. (2012). Osmanlı Yönetiminin Yeni Yıl Kutlamalarından: İstanbul Tekkelerine Muharremiye Dağıtımı. *Sûfî Araştırmaları* içinde. (c: 3 s: 6, ss. 3) Manisa: Medar.
- Tiryâki, Y. (2006). Namazgâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 32, ss. 359-360). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Turnalı, A. Bilgin. Yücel, Esin. (1990). Celvetilik ile Bektâşiliği Birleştiren İlgi Çekici Bir Dal: Hâşimîyye Kolu ve Üsküdar'da Bandırmalı *Türk Dünyası Araştırmaları* içinde. 66, 111-120.
- Turnalı, A. Bilgin. Yücel, Esin. (1991). İstanbul'da Az Bilinen Bâzı Tekkelerin Yerlerine Dâir Bir Araştırma II. *Türk Dünyası Araştırmaları* içinde. 70, 177-191.
- Turnalı, A. Bilgin. (1988). Son Araştırmaların Işığında Caferâbâd Tekkesinin Yeri. *Türk Dünyası Araştırmaları* içinde. 52, 115-122.
- Turnalı, A. Bilgin. (2014). İstanbul'da Tarihî Topoğrafya Araştırmaları: Sultan Selim'de Sivâsî Tekkesi Mescidi. *Arkeoloji ve Sanat = Journal of Archaeology & Art* içinde. 147, 157-170.

- Turnalı, A. Bilgin. (2017). Fatih'te Hoca Hayreddin Mescidi ve Çene-Zâde Tekkesi *Arkeoloji ve Sanat = Journal of Archaeology & Art* içinde. 156, 277-286.
- Uğur, Y. (2015). Osmanlı Şehirlerinin “Çok Kültürlü” Varoluşu. *Şehir ve Düşünce* içinde, 7, 42-49.
- Uğur, Y. (2015). Şehirler ve Şehirleşme. *Osmanlı İmparatorluğunda Çevre ve Şehir* içinde. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı.
- Uludağ, S. (1992). Bâtın İlmi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 5, ss. 188-189). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uludağ, S. (1997). Halvetiyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 15, ss. 393-395). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uludağ, S. (1997). Hankâh. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: Cilt, ss. 42-43). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ünal, N. Hayta. (2003). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri*. Ankara: Başak Matbaacılık.
- Varol, M. (2010). Osmanlı Devleti'nin Tarikatları Denetleme Siyaseti ve Meclis-i Meşâyih'in Bilinen; Ancak Bulunamayan İki Nizamnâmesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* içinde. 23, 39-68.
- Varol, M. (2013). Yüzyıl İstanbulu'nda Bazı Tekkelerin Matbaacılık Faaliyetleri. *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies* içinde. 42, s. 317-347.
- Yıldız, Ö. Ş. (2019). Halil İbrahim Eryılmaz, İ. Abdülhamid Eseri: “Ertuğrul Tekke Cami-Tevhithanesi”, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* içinde. 9, 215-242.
- Yılmaz, C. (2015). Bir Haritanın Rehberliğinde 1845 İstanbul'u. *Büyük İstanbul Tarihi* içinde. (s. 562-585). İstanbul: İbb Kültür Aş.
- Yılmaz, N. (2001). *Osmanlı toplumunda tasavvuf: sufiler, devlet ve ulema: (XVII. Yüzyıl)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Yorgancıoğlu, S. (2004). Özemre, A. Y: (Yay.Haz.) *Üsküdar Dergâhları*. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Yücer, H. M. (2004). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan.
- Yücer, H. M. (2008). Sa'diyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (c: 35, s. 410-413). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

EKLER

EK A: 1805 tarihli “Hâlâ Âsitâne-i Aliyye'de ve civârında vâkî” olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve rnahall-i Zikrullah” isimli belge (Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1825).

Belge, Erkan Övüç'ün Erkan Övüç tarafından yazılmış olan “Mecmuâ-ı Tekâyâların Serencâmı ve Yeni Bir Liste Şerhi” makalesinden faydalanılarak tekrar transkribe edilmiştir.

Halâ Âsitâne-i Aliyye'de ve civârında vâki” olan Dergâh ve Zevâyâ ve Hankâh ve mahall-i Zikrullah

1. Kocamustafapaşa'da Hazret-i Sünbül Sinan Dergâhı, yevm-i Cuma
2. Yedikule kurbünde Hacı Evhad Tekkesi, yevm-i Pazartesi
3. Ağaçayırı'nda Setrdâr Tekkesi nev-âbâd, yevm-i Pazar
4. Kocamustafapaşa kurbünde Bazergân Tekkesi, yevm ...
5. Hekimzâde Ali Paşa Tekkesi, yevm-i Cuma
6. Küçük Hamam kurbünde Sinek Halil Efendi Tekkesi, yevm ...
7. Silivrikapısı kurbünde Emirler Tekkesi, yevm ...
8. Davudpaşa kurbünde Beşikcizâde Tekkesi, yevm-i Perşembe
9. Fenâî'de Şerbetdârü'l-Envar-ı Elvan Tekkesi, yevm-i Cumartesi
10. Ağaçkakan kurbünde Küçük Şeyhzâde Tekkesi, yevm-i Cuma
11. Samatya kurbünde Etyemez Tekkesi, yevm-i Perşembe
12. Davudpaşa İskelesi kurbünde Taşçı Tekkesi, yevm ...
13. Haseki'de Bayrampaşa Tekkesi, yevm-i Cumartesi
14. Bostan Hamamı'nda Seyyid Baba Tekkesi, yevm-i Perşembe
15. Fâtih civarında Kamalı Mescid'de Şakir (?) Efendi Meydân-ı Ârifânesi dembedem
16. Kurbde Gülşeni Başçı Tekkesi, yevm-i Çarşamba
17. Mollagürâni'de Koruklu Tekkesi, yevm
18. Davudpaşa İskelesi kurbünde Kadem-i Şerif Tekkesi, yevm-i Perşembe
19. Mollagürâni kurbünde Fındıkzâde Tekkesi, yevm-i Cumartesi
20. Şehremini kurbünde Nazmi Efendi Tekkesi, yevm-i Pazartesi
21. Kurbde Ümmi Sinan Efendi Tekkesi, yevm-i Pazar
22. Kurbünde Hulvi Efendi Tekkesi, yevm ...
23. Topkapısı kurbünde Ümmi Sinan Tekkesi, yevm
24. Şehremini'de Remli Tekkesi, yevm-i Çarşamba
25. Kumrulu Mescid'de Sertarikzâde Tekkesi, yevm-i Salı
26. Topkapısı'nda Şeyh Hasan Tekkesi, yevm-i Cumartesi
27. Mimar'da Mimar Ağa Tekkesi, yevm ...

28. Sarmaşık'da Şeyh Said Tekkesi, yevm-i Cuma
29. Acıçeşme'de Şeyh Se... Tekkesi, yevm-i Çarşamba
30. Karagümrük'de Nureddin Âsitânesi, yevm-i Pazartesi
31. Kurbde Resmi Şeyh Süleyman Tekkesi, yevm-i Çarşamba
32. Karagümrük kurbünde nev-âbad Şeyh Mehmed Tekkesi, yevm ...
33. Keçeciler'de Şeyh Mahmud Efendi Tekkesi, yevm-i Salı
34. Kurbde Resmi Şeyh Mehmed Tekkesi, yevm-i Perşembe
35. Nişancı'da Mehmed Paşa Tekkesi, yevm-i Cumartesi
36. Kurbünde Hamzazâde Tekkesi, yevm ...
37. Çarşamba'da Mehmed Ağa Tekkesi, yevm-i Cumartesi
38. Kurbünde Murad Molla Tekkesi, yevm ...
39. Otlukcuyokuşu'nda Samanizâde Tekkesi, yevm ...
40. Kurbünde Helvayî Tekkesi, yevm-i Perşembe
41. Kurbünde Âbid Çelebi Efendi Tekkesi, yevm-i Perşembe
42. Atpazarı Kadim Tekkesi, yevm ...
43. Zeyrek kurbünde Akşemseddin Tekkesi, yevm-iSalı
44. Sofular'da Alâeddin Efendi Tekkesi, yevm ...
45. Kurbünde Sofular Tekkesi, yevm ...
46. Sepetciler kurbünde Ordu şeyhi Hafız Efendi Tekkesi, yevm ...
47. Kurbünde Mahmud Efendi Tekkesi, yevm-i Pazar
48. Aksaray'da Karamustafapaşa Tekkesi, yevm ...
49. Kumkapı'da Nişancı (...) İbrahim Paşa Tekkesi, yevm-i Çarşamba
50. Küçükayasofya Tekkesi, yevm ...
51. Kurbünde MehmedPaşa Tekkesi, yevm ...
52. Âsitâne-i Aliyye'de evvel-mihrab Nahl-bend kurbünde Akbıyık Tekkesi, yevm-i zuhur cezbe (...)
53. Cebehâne-i Amire kurbünde Yazıcıbaşızâde Tekkesi, yevm ...
54. Paşakapısı kurbünde Muabbir Hasan Efendi Tekkesi, yevm ...
55. Hasanpaşa Hanı Kurbünde Abdüsselâm Tekkesi, yevm-i Pazartesi
56. Hocapaşa'da Aydınoğlu Tekkesi, yevm ...
57. Bahçekapısı kurbünde Yıldız Tekkesi, yevm ...
58. Ayasofya-i Kebir'de Sinan Erdebil Tekkesi, Cuma gecesi

59. Kasabbaşı Çeşmesi'nde Tâhir Ağa Tekkesi, yevm ...
60. Kurbünde Karasarıklı Şeyh İbrahim Tekkesi, yevm-i Pazartesi
61. Kapan-ı dakik dahilinde Yeltaşı nam mahalde Şâzeli Şem'i Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi, Perşembe gecesı
62. İfraziye Ferazi kurbünde Kubbe Tekkesi, yevm-i Cuma
63. Sultan Selim kurbünde Sivâsi Tekkesi, yevm ...
64. Sultan Mehmed kurbünde Emir Buhari Tekkesi, yevm ...
65. Kesmekaya kurbünde Drağman Tekkesi, yevm-i Çarşamba
66. Kurbünde Kefeli Tekkesi, yevm ...
67. Mollaaşki'de Gürcizâde Hasan Efendi Tekkesi, yevm-i Salı
68. Balat kurbünde Ferruh Kethüdâ Tekkesi, yevm-i Cuma
69. Eğrikapı dahilinde Emir Buhari Tekkesi, yevm ...
70. Mahmudpaşa-yı Veli kurbünde Çaylak Tekkesi, yevm-i Cuma

Adet: 68

Âsitâne-i Aliyye haricinde Hazret-i Hâlid ibn Zeyd radiyallahu anh civarından Yedikule'ye varınca vâki olan Dergâh-Hankâh beyanıdır

1. Kağıthane Caddesi'nde Taşlıburun kurbünde Lagari Sa'di Mehmed Efendi Tekkesi
2. Kurbünde Şah Sultan Sünbülü Tekkesi, yevm-i Çarşamba
3. İdrisköşk'ünde Kaşgari Nidayi Şeyh Abdullah Tekkesi, Cuma gecesı
4. Kurbünde Hacı Selim Efendi Tekkesi, yevm ...
5. Bülbülderesi'nde Şeyh Ma'ruf Tekkesi, yevm-i Cuma
6. Yahyazâde Şeyh Hasib Tekkesi, yevm-i Pazartesi
7. Karşısında Kalenderhane Tekkesi, rüz-i şenbe
8. Dügmeçiler'de Ümmi Sinan Efendi Tekkesi, yevm-i Çarşamba
9. Oluklubayır'da Hacı Ali Tekkesi, yevm-i Perşembe
10. Kırklar Hamamı'nda Hacı Mustafa Tekkesi, yevm be-yevm-i yevm
11. Şeyhülislam Efendi Tekkesi, yevm ...
12. Şâmi Şeyh Murad Efendi Tekkesi, yevm ...
13. Kurbünde Selâmi Tekkesi, yevm ...
14. Nişancı kurbünde Sivâsi Tekkesi, yevm ...
15. Edirnekapısı haricinde Mustafapaşa Tekkesi, yevm-i Perşembe
16. Otakçılar'da Uşşâki Tekkesi, yevm-i Pazar

17. Eğrikapı haricinde (...) Mecalî (...) Efendi Tekkesi, yevm ...
18. Defterdar kurbünde Gani Baba Tekkesi, yevm ...
19. Başmakçı Çayırı kurbünde Emir Buhari Tekkesi, yevm ...
20. Bıçakçı Mahallesi'nde Şeyh Sadık Tekkesi, yevm ...
21. Bâb-ı Cedid kurbünde Merkez Efendi Tekkesi, yevm-i Perşembe
22. Kurbünde Alemdar Mehmed Dede Tekkesi, yevm ...
23. Silivrikapısı haricinde Bayram Dede Tekkesi, yevm ...
24. Kurbünde Seyyid Nizâm Efendi Tekkesi, yevm ...
25. Topkapısı haricinde Takyeci Tekkesi, yevm-i Cuma

Adet:25

Der Kasımpaşa bir tarafı Sütölçe'ye ve bir tarafı Tophane'ye varınca vâki olan Dergâh-Hankâh beyânıdır

1. Sütölçe'de Yüsuf Seyyid Hak Efendi Hasırizâde el-Hac Mustafa Efendi Sa'di Tekkesi, yevm-i Çarşamba
2. Der-tarik-i dırâz Uzunyol'da Hüsameddin Uşşâki Tekkesi, yevm ...
3. Hâşimi Osman Efendi Tekkesi, yevm ...
4. Bağçeler başında Bedevi Tekkesi, yevm-i Pazar
5. Sinanpaşa'da Hamdi Efendi Tekkesi, yevm ...
6. Küçükpiyale'de Ali Efendi Tekkesi, yevm ...
7. Büyükpiyale Hamamı'nda Şeyh Hasan Tekkesi, yevm ...
8. Yahya Kethüdâ kurbünde Taşçı Baba Seyyid Mehmed Tekkesi, yevm-i Pazar
9. Karanlık Mahalle'de Şeyh İsmâil Efendi Tekkesi, yevm ...
10. Leb-i derya kurbünde Türâbi Baba Kâdiri Şeyh Ahmed Tekkesi rüz u şeb
11. Büyük Kuburistan'da Ali Kuzu Tekkesi, yevm-i Cumartesi
12. Yahya Kethüdâ Efendi Tekkesi, yevm ...
13. İbadullah Mahallesinde Doğramacı Tekkesi, yevm ...

Adet:13

Tophane'den Rumeli Kavağı'na varınca vâki olan Dergâh-Hankâh-ı ayan-beyandır

1. Tophane'de İsmâil er-Rumi Dergâhı Kâdiri Âsitânesi, yevm-i Salı
2. Gülşenihane Tekkesi, yevm ...
3. Kâdiriyye Karabaş Tekkesi, yevm ...
4. Cihangir Baba Tekkesi, yevm ...

5. Kurbünde Akarca Tekkesi, yevm ...
6. Tophanekapısı derununda Mağribi Tekkesi, yevm ...
7. Firuz Ağa'da Hocaşâde Tekkesi, yevm ...
8. Fındıklı'da Cafer Keşfi Sünbülü Tekkesi, yevm-i Cumartesi
9. deresi'nde Nakşibendi Ömer Efendi Tekkesi, yevm ...
10. Dolmabahçe'de Karaabalı Tekkesi, yevm ...
11. Der-Tophane Hendekbaşı'nda Nebati Tekkesi, yevm ...
12. Civarlarında Sormagir Tekkesi, yevm ...
13. Civarlarında Kazgani Şeyh Said Tekkesi, yevm ...
14. Beşiktaş'da Dülgerzâde Tekkesi, yevm ...
15. Civarlarında Bahri Efendi Tekkesi, yevm ...
16. firâz-cebel (...) nur-ı haydari (...) Yahya Efendi Türbe ve Tekkesi, yevm ...
17. Rumeli Hisarı kurbünde Durmuş Dede Tekkesi, yevm ...
18. Anadolu kavağında mücaz-ı süz-ı güdâz-ı pür-niyâz bâzebân-ı esrâr-reftâr-ı ma'nâ kirdâr-ı remz-i settar Mecaz Tekkesi

Aded: 17 (...) Cem'i gün (...): 123

Anadolu Kavağı'ndan Üsküdar'a varınca vâki olan Dergâh-Hankâh beyânıdır

1. Derzirve-i cebel-ifirâzi Hazret-i Yuşa r.a. Dergâhı, dembedem
2. Beykoz'da Raufi Efendi Tekkesi
3. Beykoz'da Çeşme-i Kebir ardında Kâdiri Tekkesi
4. Kanlıca'da Hazret-i Şeyh Atai Mahmad Efendi hazretlerinin dergâh-menzil-i âgâh bi-ıştibâhı
5. Anadoluhisarı'nda Oluklubayır Şeyh Hasan Efendi Tekkesi

Üsküdar'da vâki' olan Tekke ve Dergâh-âgâh Zevâyâ-yı bi-riyâ lâ ıştırâh esrârpenâh beyânıdır

1. Hazret-i Hüdayi Mahmud Efendi Tekkesi
2. Zincirkuyu'da Kâdiri Şeyh Emin Tekkesi
3. Doğancılar'da Raufi Efendi Tekkesi
4. Kurbünde Hazret-i Nasuhi Efendi Tekkesi
5. Menzilhane altında Feyzizâde Efendi Tekkesi
6. Kurbünde Rifai Tekkesi
7. Menzilhane yokuşunda Kaymakzade Tekkesi

8. İnâdiye'de Şeyh Gâlib Efendi Tekkesi
9. Karacaahmed Sultân dermiyân-ı seng-künân bâdest-i hod-dıraht (...) olan hırka-i girân (...) türbesinde el'ân nümâyândır
10. Kurbünde Koğacı Efendi Tekkesi
11. Divitciler'de Şekûri Efendi Tekkesi
12. Alacaminare'de Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi
13. Mahalle-i Cedid başında Selami Tekkesi
14. Selamsız'da Acıbadem Tekkesi
15. Vâlîde Câmi-i şerifinde Vâlîde Tekkesi
16. Seyfeddin Efendi Tekkesi
17. Balaban Baba'da Nizâmeddin Efendi Tekkesi
18. Üsküdar'a geçemem(?) Kadıköy'ü var zira (?) süfi(?) Kadıköy'ünde dahi Şeyh Baki Efendi Tekkesi vâkidir
19. Sultantepe'sinde Kalenderhane Tekkesi

Civar-ı Âsitâne-i Aliyye'de merd-i meydân-ı ma'nevi te'lif-kerde-i Mesnevi Cenâb-ı Hazret-i Mevlevî hazretlerinin rehrevî olan menâmân

1. Yenikapı haricinde vâki Mevlevihanesi pervâne
2. Galata Kalesi üst tarafında Mevlevihanesi nürâne
3. Kasımpaşa'da uzun yol sağında vâki Mevlevihanesi şükrâne
4. Beşiktaş'da Yahya Efendi kurbünde Mevlevihanesi rumüzâne
5. Üsküdar'da Doğancılar Mevlevihanesi sabûrâne

Âsitâne-i Aliyye civarında vâki Dergâh-ı Bektâşiyye esrar-nüşî (...) beyânıdır

1. Rumelihisarı civarında vâki Şehidlik'de Gubur Baba Dergâhı
2. Üsküdâr civarında Öküz Limanı Aman Baba Dergâhı
3. Bağlarbaşı'nda Kıncı Baba Dergâhı
4. Kasımağa'da vâki Mürüvvet Baba Dergâhı
5. Nerdubanlı Karyesi'nde Hamdi Baba Dergâhı
6. Çamlıca'da Tahir Baba Dergâhı
7. Yedikulekapısı haricinde vâki Şüturşumar Mehmed Baba Dergâhı
8. Hazret-i Hâlid civarında İdrisköşkü'nde Karyağdı Baba Dergâhı
9. Hasköy civarında Karaağaç kurbünde Sükûti Baba Dergâhı

EK B: İstanbul'daki Tekkeler (Genişletilmiş Liste- 636 Tekke)

İncelenen 13 listeden elde edilen 520 liste, M. Özdamar'ın Kırkkandil yayınlarından 1994 yılında yayınlanmış olan *Dersaadet Dergâhları* isimli eserinden ve S. K. Özkılıç'ın 2011 yılında Marmara Üniversitesi'nde hazırladığı "1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri)" doktora tezinden faydalanılarak genişletilmiştir. Aşağıda bu genişletilmiş liste yer almaktadır. Tekkelerin mensup olduğu tarikat, tekkeler kayıtlarda birden fazla tarikata mensup olarak kaydedildiği için "Tarikat 1" başlığı altında verilmiştir. Bu ibare sözkonusu tekkenin görüldüğü ilk listedeki mensubiyetini ifade etmektedir.

İsim	Diğer İsim	İlçe	Semt	Cadde-Sokak	Tarikat 1
Abdullah Baba Dergâhı	Takyeci, Takkeci, Takiyeciler ve Tekkeci Tekkesi	Fatih	Topkapı	Fazıl Paşa cad.	Bektaşîyye
Abdullah Efendi Tekkesi					Bayramiyye
Abdullah Efendi Zâviyesi		Fatih	Odabaşı Çarşısı		
Abdûlbaki Efendi tekkesi	Mecidiye Dergâhı, Ayşe Sıddıka Hanım Mecidiye Dergâhı	Kadıköy	Kadıköy, Zühdü Paşa Mahallesi		Sadiyye
Abdülkelim Dergâhı	Abdülhalim Abdüsselim Dergâhı	Üsküdar	Büyük Karakol Bitişliği		
Abdülhalim Efendi Tekkesi		Kadıköy	Kozyatağı	Şakacı sk.	Rifaiyye
Abdülhay Efendi Tekkesi	Gani Efendi, Hallaç, Hallaç Baba, Şeyh Gani, Şeyh Mehmed Efendi	Üsküdar	Toptaşı/Tabutçular, İnkılap Mahallesi	Çavuş Deresi Caddesi	Celvetiyye
Abdüssamed Efendi Tekkesi		Kağıthane	Kağıthane, Küçükpiyale mah.	Bahriye Caddesi Tahtkadısı Sokak	Bayramiyye
Abdüsselam Camii Tekkesi	Fıstıklı Tekkesi	Kağıthane	Hasköy	Abdüsselam sk ile Erenler Tekkesi sk köşesinde	Kadiriyye
Abdüsselam Dergâhı		Beyoğlu	Halıcıoğlu		Kadiri
Abdüsselam Tekkesi	Koğacı Dede, Koğacı Şeyh, Saadî Abdüsselam, Kovacı Dede Tekkesi	Fatih	Koska, Mimar Kemalettin Mahallesi	Börekçi Ali Sokağı/Ağa Çesmesi sokağı	Celvetiyye
Abid Çelebi Tekkesi	Abid Çelebi Efendi Tekkesi, Fatih Mevlevihanesi	Eyüp	Kadı Çesmesi, Otlukçu çayırı	Otlukçu Yokuşu ile Hüseyin Remzi Bey sokağının birleştiği yerde	Mevleviyye-Nakşibendiyye
Acemler Dergâhı	İraniler Mescidi İraniler Tekkesi	Üsküdar		Altunzâde Seyyid Ahmed Deresi	
Acıbadem Tekkesi		Üsküdar	Selamî, Atikvalide	Çavuş Deresi Caddesi, Çinili Mescid sok.	Celvetiyye
Acıçeşme Tekkesi	Habbaz Muhyiddin Tekkesi, Ekmekçiabaşı Tekkesi	Fatih	Hatice Sultan Mahallesi	Fevzi Paşa cad. Fatih'ib Ekmekçiabaşı'sı Muhyiddin Efendi Camii	
Adile Sultan Dergâhı		Eyüp	Yeni sahil yolu	Bostan iskelesi	
Afganiler Tekkesi	Afgani Kalenderhanesi, Afganlar, Kalenderhane, Ağvanlar Tekkesi, İgvanlar Tekkesi	Üsküdar	Afgani Kalenderhanesi, Afganlar, Kalenderhane	Çavuşdere caddesi/Silahtar Bahçesi sokağı	Nakşibendiyye

Afife Hatun Tekkesi		Eyüp	Nişanca Mahallesi	Balcı Yokuşu	Nakşibendiyye
Ağa Şeyh Tekkesi		Fatih	Cebahane, Küçükmustafa paşa mah.	Abdülcel Paşa cad. Haraçbaşı sk. Köşesinde.	Nakşibendiyye
Ağaçayırı Safvetî Dergâhı		Fatih	Ali Fakih mahallesi	Kocamustafapaşa caddesi	Halveti-Sünbülîyye
Ağaçkakan Tekkesi	Ahmed Niyazi Efendi Tekkesi, Bedevi Tekkesi, Ali Fakih Tekkesi, Kadı efendi Ağaçkakan Tekkesi	Fatih	Kocamustafapaşa, Ağaçkakan	Ağaçayırı sok., Ağaçkakan sk.	Bedeviyye
Ahîler Dergâhı	Sefvet Efendi Ahîler Vâcid Dergâhı	Fatih	Mimar Acem İsa mahallesi	Mevlevihanekapı caddesi	
Ahmed Baba Zâviyesi		Fatih	Yedikule harici Kazlıçeşme bitişiği		
Ahmed Dede Dergâhı		Eyüp	Düğmeciler	Çavuşbağı sokak	
Ahmed el-Buhari Tekkesi	Ahmed Buhari, Ahmed-ün Neccari Tekyesi, Özbekler Tekkesi	Fatih	Unkapanı/ Cıbalı, Haraççı Kara Mehmet Mahallesi	Üsküplü Caddesi/Yeşil Tulumba sokağı,	Nakşibendiyye
Ahmed Sıdkî Efendi Tekkesi		Üsküdar	Doğancılar	Halk caddesi ile Viransaray sk köşesinde	Rıfaiyye
Ahmed Sıtkı Efendi Tekkesi		Üsküdar		Halk Caddesi, Süleyman paşa camii	Rıfaiyye
Ahmed Turanî Sungur Baba Nakşi Zâviyesi		Beşiktaş	Vişnezade mahallesi	Dolmabahçe caddesi, Vişneli Tekke sokak	Nakşibendiyye
Ahmet Niyazi Efendi Dergâhı		Fatih	Kocamustafapaşa, Ali Fakih Mahallesi		
Aişe Hatun Tekkesi		Üsküdar	Mirahor		Celvetiyye
Akarca Tekkesi	Celvetî Tekkesi, İlyas Çelebi Tekkesi	Beyoğlu	Tophane-Akarca, Fındıklı		Celvetiyye
Akbaba Tekkesi		Beykoz	Akbaba Mahallesi	Köy içi cad. Salman Köşk Çıkmazı	Nakşibendiyye
Akbıyık Tekkesi		Fatih	Hırka-i Şerif, Bab-ı Ahur	Akbıyık cad.	Halvetiyye
Akbıyık Tekkesi	Çarhacı Ahmed Efendi Tekkesi, "Evvel-i Kible" veya "İmâmü'l-mesâcid" (Fetihten sonraki ilk mescid)	Fatih	Ahırkapı, SultanAhmet mah.	Ahırkapı cad.	Celvetiyye
Akşemseddin Efendi Tekyesi		Üsküdar	Salacak iskelesi		
Akşemseddin Tekkesi	Semerci İbrahim Tekkesi	Fatih	Zeyrek, Sinanağa Mah.	İbadethane sok.	Nakşibendiyye
Akşemseddin Tekkesi		Fatih	Muhtesib İskender Mahallesi	Keçeciler cad.	
Alaca Mescid Dergâhı		Fatih	Yenikapı, Langa, Mesihpaşa mahalllesi	Laleli cad., Azimkar sk.	Rufai-Nakşi
Alaca Minare Tekkesi	Şeyh Sadık Efendi Tekkesii, Hacı Dede Tekkesi	Üsküdar	Pazarbaşı mah.	Bağlarbaşı cad.	Nakşibendiyye
Alacamescid Tekkesi	Hankâh	Fatih	Yenikapı-Langa	Ala Camii sok.	Rıfaiyye
Alaybeyi Tekkesi		Fatih	Şehremini		
Alemdar Mehmed Dede Tekkesi	Bayrakdar Mehmed Dede Tekkesi, Alemdar Zâviyesi	Fatih	Merkez Efendi mah.		Sünbülîyye

Ali Baba Tekkesi	Ayaspaşa Tekkesi	Beyoğlu	Fındıklı, Kundaklı, Gümüşsuyu	Ayazpaşa, Gümüşsuyu Selime Hatun Camii sk.	Kadiriyye
Ali baba Tekkesi	Zencirli Ali Baba Tekyesi	Beyoğlu	Piyale Paşa		Kadiriyye
Ali Çavuş tekkesi		Fatih	Küçükmustafa paşa		
Ali Efendi Tekkesi		Fatih	Edirnekapi, Acıçeşme		Halvetiyye
Ali Fevzî Tekkesi		Beyoğlu	Kasımpaşa		Rıfaiyye
Altuncuzade Tekkesi	Altıncioğlu, Altuni, Altunizade, Altuncu, Hacı Mestan Efendi, Hacı Müştak, Kudsizade, Müştakzade	Fatih	Şehzadebaşı/K emalpaşa/Meh medağayokuşu /Ağayokuşu/Kı rkdörtkapısı/Ek şikaradut, Kemal Paşa Mahallesi	Şirvanizade Sokağı/Yeşil Tulumba Sokağı	Halvetiyye
Alyanak Ali Efendi Tekkesi	Zihgirî Tekkesi, Zihgirî Kemal Dede Zâviyesi	Fatih	Silivrikapi	Alyanak sk ile Vani Dergâhı köşesinde	Rıfaiyye
Arabzade Tekkesi	Şeyh Mustafa Efendi tekkesi	Beyoğlu	Kasımpaşa	Uzunyol, Tatavla, Arapzâde Dergâhı sok. (Türbe ayakta)	Bedeviyye
Arif Dede Tekkesi	Kapıağası Degahı, Kapıcı Dergâhı, Kapıağası Mescidi Zâviyesi, Kapıağası İsmail Efendi Tekkesi	Üsküdar		Toptaşı caddesi ile Harmanlık sokağın birleştiği yerde	Cerrahiyye
Arpacı Tekkesi	Şamlı Hasan Efendi Tekkesi	Fatih	Arpaemini mahallesi	Arpaemini yokuşu	
Aşık Paşa Tekkesi	Seyyid Velâyet Tekyesi, Yusuf Sinan Zâviyesi	Fatih	Haydar	Esrar Dede sk.	Sinaniyye
Atpazarı Tekkesi	Atpazarî Şeyh Osman Efendi,, Şeyh Osman Efendi Tekkesi, Kadim Tekkesi	Üsküdar	Atpazarı, Hayrettin Çavuş mah.	Toptaşı cad.	Celvetiyye
Avni Efendi Dergâhı		Üsküdar	Arakiyeci Hacı Cafer mahallesi	Divitçiler caddesi, Harmanlık sokak	Kadiriyye
Avnizâde Tekkesi	Seyyid Mehmed Hamid Efendi Tekkesi	Üsküdar	Divitçiler	Divitçiler cad, Harmanlık sk köşesinde	Kadiriyye
Aydın Kethüda Tekyesi		Fatih	Şehremini	Yayla cad.	
Aydinoğlu Tekkesi	Aydinzade, İzzî Efendi, Saçlı Emir, Ünsî Hasan Efendi, Enes Hasan Efendi	Fatih	Hocapaşa/Salkı msöğüt, Hocapaşa mahallesi, Bab-ı âli	Alemdar Caddesi/Hüdavendi gar mahallesi	Halvetiyye
Aynî Ali Baba Tekkesi	Çürüklük, Ali Kuzî, Ali Kuzu (Nüfus sayımı belgesinde Çöreklik olarak kayıtlı)	Beyoğlu	Kasımpaşa/Çür üklük, Bedrettin Mahallesi	Aynî Ali Bab sokağı/Lobut Sokağı	?
Ayşe Hatun Zâviyesi,	Geylani Tekkesi, Şeyh Seyyid Resmi Tekkesi	Fatih	Neslişah mah.	Neyzenler sokak	Kadiriyye
Ayşe Sultan Tekkesi		Üsküdar		Doğancılar caddesi, Öğdül sokak	Celvetiyye
Azebzâde Dergâhı		Beyoğlu	Kasımpaşa, Hacıhüsrev mahallesi		
Baba Ali Şah b. Zengi Tekkesi	Mengene, Şah Ali Baba, Şeyh Şerafeddin Efendi	Fatih	Mahmudpaşa/ Mengene/Nur uasmaniye, Mollafenari Mahallesi	Mengene Sokağı/Celal Ferdi Gökçay Sokağı	Bektaşîyye veya Kalenderiyye, haydariyye

Baba Haydar Nakşibendi Tekkesi	Baba Haydar	Eyüp	Babahaydar/Bürüncüklü Ayazma, Düğmeciler mahallesi	Baba Haydar Sokağı/Baba Haydar Camii Sokağı	Nakşibendiyye
Baba Saltuk Tekkesi	Mimar Sinan, Mimar Yusuf Efendi, Sinaneddin Yusuf, Şeyh Sinan, Mimar Yusuf Tekyesi	Fatih	Haydar/Aşıkpaşa, Haydar Mahallesi	Esrar Dede Sokağı/Şair Baki Sokağı	?
Bacılar Tekesi	Kapıcı Tekkesi	Üsküdar		Açık Türbe Sokağı, Aziz Mahmud Efendi Sokağı ve Kapıcı Çıkma Sokağı ile çevrili alanın bir kısmında (Hüdai dergâhının içinde bir müstakil tekke)	Celvetiyye
Bademli Tekkesi	Bademlik Tekyesi, Münir Baba Tekkesi, Kiremitli Tekkesi, Caferabad Tekkesi	Beyoğlu	Sütlüce	Damar sk, Elifi Efendi sk köşesinde.	Nakşibendiyye
Bahariye Mevlevihanesi	Mevlevi	Eyüp	Bahariye, Eyüp-Merkez mahallesi	Silahtar Ağa Caddesi/Mevleviha ne çıkma	Mevleviyye
Bahri Efendi Tekkesi					
Bâlâ Tekkesi	Bâlâ Efendi, Bâlâ Yokuşu, Sarhoş Bâli Efendi	Fatih	Silivrikapısı/Bâlâkapısı, Veledi Karabaş mahallesi	Bâlâ Tekkesi sokağı/Tekke Maslağı Sokağı	Rifaiyye
Balat Tekkesi	Ferruh Kethüda, Ferah kethüda	Fatih	Mollaaski mahallesi	Mahmemealtı (mahkemealtı) caddesi/Ferruh Kahya Sokağı/Çavuş hamamı sokağı	Halvetiyye-Sünbülîyye
Balçık Tekkesi	Balçık İskeleyi	Eyüp	Defterdar/Defterdar İskeleyi/Nişancı mahallesi	Cezri Kasım Akar Çeşme sokağı/Defterdar Caddesi	Halvetiyye-Sünbülîyye
Balıkpazarı Tekkesi		Fatih	Zindankapı mahallesi	Balıkpazarı meydanı	
Bâlî Çavuş Zâviyesi		Üsküdar		Tunusbağı, İnadiye Bali Çavuş Mescidi	Kadiririyye
Bandırmalı Tekkesi	Bandırma Tekkesi, Bandırmalı Yusuf Efendi Tekyesi, Bandırmalı Haşim Efendi Tekkesi, Bandırmalı Haşim Efendi Tekkesi, Haşim Baba Tekkesi, Seyyid Haşim Tekkesi	Üsküdar	İnadiye	Gündoğumu cad, Mezarlık sokak , Gündoğumu cad ile İnadiye Mezarlık sokağın birleştiği yerde (Haşim Baba'nın kabri mevcut)	Celvetiyye
Başçı Tekkesi	Başçı Hacı Mahmud Tekkesi, Hacı Mahmud Tekkesi, Said Efendi Tekkesi, Nakşi Said Efendi Tekyesi	Fatih	Haseki	Cevdet Paşa sk. ile Özbek Süleyman Efendi sk köşesinde	Gülşeniyye
Başçı Tekkesi		Beyoğlu	Hasköy	Taşçı diye okunursa bu tekke Abdüsselam Tekkesidir.	
Battalgazi Dergâhı		Fatih	Eğrikapı		Saadiyye
Bayram Dede Tekkesi		Fatih	Silivrikapı haricinde, Merkez Efendi mah.	Çörekçi Seyid Nizam yolu	

Bayram Paşa Tekkesi	Baba Efendi, Bayram, Paşmak-ı Şerif, Pir Paşa Tekkesi	Fatih	Haseki/Avret pazarı, Keçi Hatun mahallesi, Mollağürani	Haseki caddesi/Haseki Kadın sokağı	Kadiriyye
Bebek Dede Tekkesi		Fatih	Mevlanakapı		Kadiriyye
Bedevi Tekkesi	İstavroz, Şeyh Hüseyin Efendi, Şeyh Seyyid Efendi	Üsküdar	Beylerbeyi/İstavroz Deresi, Abdullahaga mahallesi	Bedevi Tekkesi sokağı	Bedeviyye
Bedreddini-Zadeler Tekkesi		Fatih	Samatya		Sadiyye
Bekâr Bey Tekkesi	Şeyh Kamil Efendi Tekkesi, Bîkâr Bey Tekyesi	Fatih	Hobyar, Avretpazarı, Kasabilyas, Davutpaşa iskelesi	Cerrahpaşa cad., Bekar Bey sok. Yokuşçeşme sk.	Rıfaiyye
Beşikçizâde Tekkesi	Çavuş Hamamı Tekkesi, Beşikçizâde Şeyh Süleyman Efendi Tekyesi	Fatih	Fındıkzade /Davutpaşa?, Haseki, Nevbahar Mahallesi	Kızılelma cad. Topçu Emin sk.	Nakşibendiyye
Beşiktaş Mevlevihanesi		Beşiktaş	Yıldız	Çırağan cad.	Mevleviyye
Bezirgan Tekkesi	Ramazan Efendi, Şeyh Ramazan Efendi, Bazırkân Tekkesi, Bazırkân Tekkesi, Bazergân Tekyesi	Fatih	Kocamustafa Paşa, Arabacı Beyazıt Mahallesi	Ramazan Efendi sokağı/ Bezirgan Odaları sokağı/ Bezirgan Odaları Çıkmazı/Dağıstanlı Çıkmazı	Halvetiyye-Ramazaniyye
Biberiye Tekkesi		Fatih	Haseki		Kadiriyye
Bursa Tekkesi	Arpacılar, Şeyh Mehmed Geylani, Burusa Tekyesi	Fatih	Bahçekapısı, Bahçekapısı, Hobyar Mahallesi	Arpacılar caddesi,	Kadiriyye
Cabir Efendi Dergâhı		Fatih	Kocamustafapaşa		Sümbüli
Câbir Tekkesi		Fatih	Kocamustafapaşa		Sünbülüyye
Cafer Ağa Tekkesi		Fatih	Aksaray, Murat Paşa Çakır ağa Mahallesi		Sadiyye
Cafer Efendi Tekyesi		Beyoğlu	Perizathatun Mah.	Tekke Yokuşu	Sünbülüyye
Cafer Paşa Tekkesi	Cafer Ağa, Hacı Yahya-i Kadiri, Kırımî Hacı Hafız, Hacı Yahya-i Kadiri Tekyesi (Cafer Paşa türbesinde)	Eyüp	Kızılmesjid, Eyüp Merkez Mahallesi	Kalenderhane cad./Kızıl Değirmen Sokağı	Halvetiyye
Can Tekkesi		Fatih	Silivri (Kapı???)		Sünbülüyye
Canfedâ Tekkesi		Beyoğlu	Kabataş, Fındıklı	Canfeda Çıkmazı	Nakşibendiyye
Cedid Hacı Tekkesi	Hacı Cedîd Zâviyesi, Cedid Hacı Dede Tekkesi, Kadiri Şeyh Emin Efendi Tekkesi	Üsküdar	Tunusbağı, Dürbâli mah.		Kadiriyye
Cemal Halifesi tekyesi		Üsküdar	Valide-i Cedid civarında		
Cemalizade Tekkesi	Cemaleddin Halveti, Cemaleddin Uşşaki, Cemali, Cemali Efendi, Savaklar, Seyyid Cemaleddin, Seyyid Cemal Efendi, Şalcızade, Uşşaki, Şilecizâde, Hiramî Ahmed Paşa Tekkesi	Eyüp	Eğrikapı/Savaklar, Defterdar mahalesi	Savaklar caddesi/Cebecibaşı caddesi/Müezzin Mehmet Sokağı	Halvetiyye-Uşşakiyye-Cemaliyye
Ceylanlı Tekke		Fatih	Ereğli mahallesi	Millet caddesi, Kerpîçhane sokak	
Ciğerci Baba Dergâhı		Fatih	Melek Hatun mahallesi	Hatib sokak	

Ciğerim Dede Tekkesi	Ciğer Dede Tekyesi	Beyoğlu	Kasımpaşa, Tersane, Yeni mahalle-i mezbure, Bedreddin Mahallesi ile Çatma Mescid mahallesi arasında..	Refik Saydam cad. Küçükhamam sk.	Sadiyye
Cihangir Hasan Efendi Tekkesi	Cihangir Baba TEkkesi	Beyoğlu	Cihangir, Tophane		Sünbülüyye
Cuma Tekyesi		Fatih	Sarmaşık		
Cündiharem tekkesi	Cundî Hürrem Tekkesi, Cüneyd-i Hürrem Tekkesi, Cundi Hurremzâde Tekyesi	Fatih	Altımermer, Kocamustafap aşı	Hekimoğlu Ali Paşa cad.	Rıfaiyye
Çakıraga Tekkesi	Eyüp Efendi Tekkesi, Çakır Ağa Mescidi Tekkesi	Fatih	Edirnekapi, Avcıbey mahallesi,	Hocaçakır cad. Kuyulu bahçe sk köşesi	Sadiyye
Çalak Tekkesi	Çıplak Tekyesi, Çaylakzâde Tekkesi	Fatih		Mahmudpaşa Mah, Mengene sk.	Halvetiyye
Çavuşbaşı Tekkesi		Beyoğlu	Salıpazarı	Çivilimanı Mescidi	
Çayır Tekkesi	Şeyh Edhem Sırrı Tekkesi	Beykoz	Merkez mahallesi	Çayır caddesi	Rıfaiyye
Çene-Zade Tekkesi	Çenezâde Ziyaüddin Efendi Tekkesi, Çenezâde Mehmed Ziyaüddin Efendi Tekkesi, Fındıkoğlu, FındıkzâdeTekyesi	Fatih	Eski Ali Paşa, Yedi Emirler, Hoca Üveys mah.	Fevzi Paşa cad. Bedreddin Simavi sk. Ada 2044	Kadiriyye
Çıksalın Tekkesi		Beyoğlu	Keçecipirimaha llesi	Çıksalın caddesi	Kadiriyye
Çınarlı Tekkesi	Çamlıcalı Mehmed Efendi Tekkesi, İdris Efendi Tekkesi, Çamlıcalı İdris Efendi Tekyesi	Üsküdar	Çavuşlu deresi, Çınar, Sultantepe	Çınarlı Tekke sk.	Şabaniyye
Çırakçı tekkesi	Çerağî Tekkesi, Çerakçı Hamza, Çeragî Hamza Tekkesi, Çırakçı Tekkesi, Kılıcı Tekkesi, Lebib Efendi Tekkesi, Şeyh Lebibâ Efendi Tekyesi	Fatih	Küçük Mustafa Paşa, Müftü Ali mahallesi,	Çırakçı çeşmesi sokak	Halveti
Çivicizâde Mehmed Efendi Dergâhı	Kalburcu Mehmed Tekkesi	Fatih	Beyazıd Ağa Mahallesi	Millet caddesi, Kalburcu Mehmed Ağa. Çivicizade Camii	
Çizmeciler Tekkesi		Beyoğlu	Kabataş		Halvetiyye
Çoban Çavuş Tekkesi		Fatih	Mimar Kemal mah.	Koska cad. Şehnameci sk.	Kadiriyye
Çolak Hasan Efendi Tekkesi	Eş-şeyh Bâli Hasan Yekdest Efendi Tekkesi	Eyüp	İdrisköşkü	Balmumcu sok. (Pierre Loti Kahvesi arkasında)	Halvetiye
Çorlulu Ali Paşa Tekkesi		Fatih	Çarşıkapı/Irgat pazarı/Esirpazarı/Makascılar/ Molla Fenari mahallesi	Yeniçeriler caddesi/Bileyciler sokağı/Medrese Çıkmazı	
Darülmesnevi Tekkesi	Mesneviyane, Şeyh Murad	Fatih	Çarşamba/Sult anselim, Tevkiicafer mahallesi	Tevkii Cafer Mektebi Sokağı/Mesnevihan e caddesi/Sancaktar Yokuşu	Nakşibendiyye
Daver Baba Tekkesi		Kartal	Maltepe	Başıbüyük Köyü kuzeyinde	Ahi
Debbağlar Mescidi eş-Şehir Çarşamba Tekkesi	Hacı Nasuh, (Kurban Nasuh Tekkesi Olabilir)	Üsküdar	Debbağlar		

Dede Tekkesi		Fatih	Nuruosmaniye		Celvetiyye
Delâilî Mehmed Şükrî Zâviyesi		Fatih	Sadeğçiler, Atik Ali Paşa, Aksaray		
Deniz Abdal Karidi Dergâhı		Fatih	Şehremini, Ereğli mah.	Millet cad, Deniz Abdal Camii sokak	Kadiriyye
Dergâh		Fatih	Der kurb-i Edirnekapı		Kadiriyye
Derûnî Mehmed Efendi Tekkesi	Derûnî Tekkesi	Fatih	Vezneciler	Vezneciler cad. İÜ Fen fak. Biyoloji bölümü arsasında	Nakşibendiyye
Devatcızade Tekkesi	Celveti, Devatçı Mustafa Efendi, Devatçı Mehmed Efendi, Devati Mustaf Efendi, Şeyh Camii	Üsküdar	Bülbülderesi, Selmanağa mahallesi	Selmani Pak caddesi/Şeyh Camii sokağı	Celvetiyye
Dırağman Tekkesi	İsazade, Tercüman Yunus, İsa bey Tekyesi, İsa Beyzâde Tekyesi	Fatih	Dırağman/Fethiye, Dervişali Mahallesi	Dıraman caddesi/Tercüman Yunus sokağı/Dıraman camii sokağı	Halvetiyye
Divane Ali Özbek Tekyesi	Divane Özbek Tekyesi	Üsküdar	Bülbülderesi		
Divanhane Dergâhı		Beyoğlu	Kasımpaşa		
Doğramacı Tekkesi	Doğramacızâde Tekyesi, Badula Tekkesi	Beyoğlu	Kasımpaşa / İbadullah Mah, Seydi Ali Çelebi mah., Kulaksız	Seyid Ali Mescidi sk.	Kadiriyye
Dolancı Mevlevihanesi	İskender Dede Rekkesi (yerine)	Eyüp	İdris Köşkü		kapatılmış
Duhânî Mahmud Efendi Şaban Ağa Tekkesi		Fatih	Merkezefendi mahallesi	Balıkli Kozlu sokak	
Durmuş Dede Tekkesi		Beşiktaş	Rumelihisarı, Bebek Mahallesi	Bebek-Rumelihisarı yolu	Gülşeniyye
Düğümlü Baba tekkesi,	Düğümlü dede, Urbacıbaşı Tekkesi, Arabacıbaşı Tekkesi, Kabasakal İttisalinde Nakşibendi Ağa Tekkesi, Döğmeli Baba Dergâhı	Fatih	Sultanahmed, Bindirek mah	Atmeydanı	Nakşibendiyye
Dülgeroğlu Tekkesi	Dülgerzâde Tekkesi, Dülgerzâde Hoca Şemseddin Efendi Zâviyesi	Fatih	Haffafhane, Sofular mah.	Saraçhane, Macar Kardeşler cad. Dülgerzade Camii	Kadiriyye
Ebe Kadın Tekkesi	Ebe Kadın Şerife Ayşe Hanım tekkesi, Şeyh Tevfik Efendi Tekkesi, Hamal Hayreddin Mescidi Tekkesi	Fatih	Sofular mahallesi	Vatan cad. Sülüklü Sokak	
Ebu Said Hudri Tekkesi	Ebusait Hadrî Tekkesi, Kariye Camii Tekkesi, Mehmed Arif Efendi Dergâhı	Fatih	Kariye Mahallesi	Kariye Türbesi sk.	Nakşibendiyye
Ebul Hüdâ Tekkesi		Fatih	İbrahim Çavuş mahallesi	İbrahim Çavuş sokak	
Ebulhüdâ Dergâhı	Sayyadiyye Tekkesi	Beşiktaş	Cihannüma mahallesi	Serencebey yokuşu, Hascıbaşı sokağı	
Eburriza Tekkesi	Bedevi, Bedeviler, Şeyh Eburriza-i Şemseddin Efendi, Bedeviyye Tekyesi	Beyoğlu	Kasımpaşa/Tatavla, Hacı Ahmet Efendi Mahallesi, Hacı Hüsrev mah.	Eburriza Dergâhı Sokağı/Eburrize Dergâhı Çıkmazı	Bedeviyye
Ejder Tekkesi	Mehmed Efendi Tekkesi, Ejder Efendi Tekyesi	Fatih	Edirnekapı, Karagümrük, Hatice Sultan mah.	Sofalı çeşme sk., Uzun yol sk.	Sadiyye
Ekmele Tekkesi	Süleyman Ekmeleddin Tekkesi, Ekmeleddin	Fatih	İskenderpaşa mahallesi	Sofular cad.	Halvetiyye

	Tekkesi, Süleyman Efendi Tekkesi				
Emir Buhari Tekkesi	Emir Ahmed Buhari, Şeyh Selim	Fatih	Ayvansaray/Edirnekapı/Eğrikapı/Eyüp, Atik Mustafa Paşa mahallesi	Dervişzade sokağı/Ahmet Rufai Sokağı	Nakşibendiyye
Emir Buhari Tekkesi	Ahmed-ül Buhari Tekkesi	Eyüp	Otakçılar, Arakiyeci, Nişancı Mustafa Paşa mah.	Münzevi sk.	Nakşibendiyye
Emir Buhari Tekkesi		Fatih	Sarıgözel	Emir Buhari sokak	Nakşibendiyye
Emir Kemaleddin Dergâhı		Fatih	Nuruosmaniye, Gedikpaşa		
Emir Tekyesi					
Emirler Tekkesi	Seyyid Seyfullah Tekkesi	Fatih	Silivrikapusu	Silivrikapı cad. Seyfullah Efendi sk, Yedi Emirler Çeşmesi sk köşesinde (Yok olmuş)	Halvetiyye
Erdek Baba Tekkesi	Erdek Tekkesi, Erdik Baba, Ördek Baba, Erdek Baba, Ördek Baba, Ördek Tekkesi, Erdi nâm Uçurduk Baba Tekyesi	Fatih	Davutpaşa-Haseki	Hekimoğlu Ali Paşa Cad. , 1159 ada 5 (yok olmuş)	Bektaşî
Ertuğrul Tekkesi	Şazeli, Şeyh Zafir	Beşiktaş	Serebcebey/Yıldız, Yıldız Mahallesi	Yıldız Caddesi/Barbaros Bulvarı,	Şazeliyye-Medeniyye
Esat baba Dergâhı		Fatih	Laleli		Bektaşîyye
Eski Ali Paşa Tekkesi		Fatih	Eski Ali Paşa		Nakşibendiyye
Etyemez Tekkesi	Kara Bıçak Veli Tekkesi, Karabacak Tekkesi	Fatih	Samatya, Davutpaşa, Etyemez	Etyemez sk	Sadiyye
Etyemez Tekkesi	Emekyemez Hüseyin Efendi Zâviyesi, Salacak Dergâhı, Ekmek Yemez Dergâhı, Etmek Yemez Dergâhı, Etyemez Kadiriiler Dergâhı	Üsküdar	Salacak	Salacak İskele cad.	Bayramiyye
Evlice Baba Tekkesi	Abdülkadir Hakî Baba Zâviyesi, Ölüce Baba Tekkesi, Hâkî Baba Tekkesi	Eyüp		Evlice Baba mah. Tekke sok.	Kadiriyye
Eyüp Tekkesi					Halvetiyye
Fatih Tekkesi					Kadiriyye
Fazl-ı İlahi Atpazarı Osman Efendi Tekkesi	Osman Efendi Kul Nakşî Tekkesi, Atpazarı Tekkesi	Fatih	Hüsambey	İtfaiyye cad. İmam Niyazi sk.	Sünbülîyye
Fenayi Tekkesi		Fatih	Molagürani	Kızılelma cad. Türkçü sk.	Halvetiyye
Feth Baba Tekkesi			Kapıağası		Bedeviyye
Fethi Baba Dergâhı		Üsküdar	Üsküdar		Bedevi
Fethi Efendi Dergâhı		Üsküdar	Üsküdar	Gündoğumu caddesi, Dönmedolap ve Şair Naisli sokakları köşesinde	Sadiyye
Fevzî Tekkesi	Fevzi Paşa Tekkesi, Kadiri Tekyesi	Üsküdar	Bülbülderesi		Kadiriyye
Feyzizâde Tekkesi	Feyzî Efendi Tekkesi	Üsküdar	Menzilhane altında, Ahmediye		Halvetiyye

Feyzullah Efendi Dergâhı	Feyzullah Efendinin Cumartesi Tekkesi, Şeyh Rumî Efendi Tekkesi	Üsküdar	Kefçedede mahallesi	Gündoğumu caddesi	Halvetiyye
Feyzullah Hindî Tekkesi	Allahyar Feyzullah Hindî Tekkesi, Feyzullah Efendi Tekyesi, Çingene Fırını Mescidi	Üsküdar	Tekkekapısı, Selami Ali mah.	Selami Ali cad, Kassam Çeşme sok,	Kadiriyye
Fındıkzade Hacı Ahmed Efendi Dergâhı		Fatih	Ördek Kasap mahallesi	Millet caddesi	Halvetiyye
Fındıkzade Tekkesi		Fatih	Çapa, Molla Gürani, Yüksekaldırım		Sadiyye
Galata Mevlevihanesi	Kulekapı, Mevlevi, Mevlevihane	Beyoğlu	Tünel/Yüksekkaldırım, Şahkulu Mahallesi	Galip Dede Caddesi, Şahkulu Bostanı sokağı	Mevleviyye
Gazi Kara Ahmed Paşa Zâviyesi		Fatih	Fatma Sultan mahallesi	Arpaemini yokuşu	
Gözcü Baba Ribatı		Kadıköy	Merdivenköyü, Göztepe	Emin Bey caddesi, Hızır Resi sokak	
Gül Baba Dergâhı		Beyoğlu	Tomtom mahallesi	Boğazkesen caddesi	
Gülşenî Şeyh Masûm Efendi Tekkesi		Fatih	Aksaray		Gülşeniyye
Gürcüzâde Hasan Efendi Tekkesi	Gürci Şeyh Ali Efendi, Gülşeni Tekkesi, Gülşenihâne, Şeyh Ali Tekkesi, Dürzî Şeyh Ali Tekkesi, Şeyh Derzi Ali Tekkesi	Eyüp	Otağçılar, Mollaşaki, Eğrikapı	Mollaşaki, Eğrikapı	Gülşeniyye
Hacı Ali tekkesi	Şeyh Ali Tekkesi, Oluklubayır Tekkesi, Şeyhülislam Cemal Efendi Dergâhı	Eyüp	Oluklubayır, Düğmeciler mah.	Arif Paşa cad., Ayten sok.	Nakşibendiyye
Hacı Beşir Ağa Tekkesi	Beşir Ağa, Darüssaade Ağası, Darüssaade Ağası Beşir Ağa, El Hac Beşir Ağa, Kızlar Ağası, Muabbir Hasan Efendi, Nakşibendî	Fatih	Babiali (Bâb-ı Âli/ Bâb-ı Asafî / Paşa Kapısı) Alemdar Mahallesi	Hacı Beşir Tekkesi Sokağı	Nakşibendiyye
Hacı Evhadüddin Tekkesi	Hacı Evhad Tekkesi	Fatih	Yedikule	Hacı Evhadüddin cad, Hacı Evhadüddin Çeşmesi sk.	Halvetiyye-Sünbülüyye
Hacı İlyas Tekkesi	İlyas Çelebi Mescidi Tekkesi	Eyüp	Eğrikapı		Kadiriyye
Hacı Kadın Tekkesi	Hâce Kadın Tekyesi, Hâce Mihrişâh Hatun Zâviyesi	Eyüp	Samatya, Yedikule	Hacı Kadın cad.	Sünbülüyye
Hacı Kılıç Tekkesi		Beyoğlu	Ayaspaşa mahallesi		
Hacı Mahmud Ağa Tekkesi	Hacı Mahmud, Hacı Mahmud Efendi, Mahmud Efendi	Fatih	Mevlevihaneka pısı dışı, Merkez Efendi Mahallesi	Mevlevihane caddesi	Halvetiyye-Şabaniyye
Hacı Mustafa Tekkesi			Kırklar Hamamı		
Hacı Safi Efendi Dergâhı		Fatih	Şehremini		Rıfaiyye
Hacı Tahir Baba Dergâhı		Üsküdar	Üsküdar, Büyük Çamlıca		Nakşibendiyye
Haffaf Hüseyin Efendi	Mirgün Tekkesi, Emirgan Tekkesi, Kadiriler Tekyesi	Beşiktaş	Mirgün, Emirgân	Emirgan Çeşmesi sk.	Kadiriyye
Haffaf Tekkesi	Paşmakçı Tekkesi, Kavaf Mehmed Efendi	Eyüp	Cezeri Kasım mah.	Balcı Yokuşu	Kadiriyye
Hafız Ahmed Efendi Tekkesi		Fatih	Küçükhamam		
Hafid Efendi Zâviyesi		Fatih	Aksaray	Namık Kemal cad.	

Hakikîzâde Tekkesi	Hakiki Osman Efendi Tekkesi, Osman Tekkesi, Hakiki Tekyesi, Çuhadar Tekkesi	Fatih	Eğrikapı, Balat, Molla Aşkı mahallesi	Çeşme sk. cad. Çıncınlı Çeşme sk, Kahkaha sk.	Halvetiyye
Hakim Çelebi Tekkesi	Hekim Çelebi Tekkesi, Fildamı Zâviyesi	Fatih	Laleli-Koska		Nakşibendiyye
Hakkâk Musa Zâviyesi		Fatih	Hacı Ferhad mah.		
Hakkîzâde Tekkesi		Eyüp	Eğrikapı	Hakikizade sk.	Nakşibendiyye
Hali Efendi Tekkesi	Halid Efendi Tekkesi	Fatîf	Yedikule	Mirahor, İlyasbey cad.	Uşşakiyye
Halidî Dergâhı	Gümüşhaneli Tekkesi	Fatih	Babiali, Alemdar	Hükümet Konağı cad.	
Halidî Tekkesi	Silistreli Hacı Feyzullah Efendi Tekkesi	Fatih	Sarıgözel	Halıcılar	Nakşibendiyye-Halidiyye
Halimgülüm Dede Tekkesi	Zincirlikuyu Tekkesi, Zincirlikapı Dergâhı	Üsküdar	Zincirlikuyu, Tembel Hacı Mehmed mah.	Hakimiyet-i Milliye cad. Atlas sok.	Kadiriyye
Halvetî Efendi Tekyesi		Fatih	Şehremini		
Halvetî Tekkesi	Nureddin Tekkesi		Arpaçeşmesi		Halvetiyye
Hamdi Efendi Tekkesi	Kalafatçı Yusuf Tekkesi	Beyoğlu	Sinan Paşa	Kaptanpaşa Mahallesi, Kulaksız Caddesi, Yay Sokak,	Kadiriyye
Hamidiye Tekkesi		Kadıköy	Kadıköy, Kuşdili		Sadiyye
Hamidiye Tekkesi		Fatih	Aksaray, Cellâd Çeşmesi	Küçük Langa cad ile Namık Kemal cad köşesinde	
Hasan Hüsnü Paşa Dergâhı	Dazır Duzur Tekkesi	Eyüp	Nişancı Mustafa Paşa mahallesi	Alaca Tekke sokağı	Saadiyye
Hasan Kudsî Tekkesi	Hasan Efendi Tekkesi, Şeyh Matrak Tekkesi, Hasan Kudsî, Arap Hasan Efendi Tekkesi	Fatih	Mevlanakapı	Mimar Acem, Melek Hatun Mahallesi, Lâlizâde ve Selamağası sokak,	Sadiyye
Hasırcızade Tekkesi	Hasırrizade, Hasırrizade Mustafa Efendi, Yusuf Seyyid Hâk Efendi Tekkesi	Beyoğlu	Sütlüce, Sütlüce mahallesi	Elifi Efendi sokağı	Saadiyye
Haşimi Osman Efendi Tekkesi	Emir Efendi, Emir Sultan, Haşimi, Saçlı Emir, Saçlı Emir Efendi, Seyyid Haşim Efendi, Taşçılar Tekyesi	Beyoğlu	Kasımpaşa/kKulaksız, Kulaksız mahallesi, Kulaksız, Ahmed Kapudan mah.	Kadı Mehmet Sokağı, Kadı Mehmet Çıkmazı, Kulaksız Tekkesi Çıkmazı	Bayramiyye-Melamiyye
Hatice Sultan Camii Dergâhı		Üsküdar	İhsaniye İskelesi sk. (Sarayın bulunduğu yerde olmalı)		
Hattat Abdurrahman Efendi Dergâhı		Üsküdar	Üsküdar		Rifaiyye
Hatuniye Tekkesi	Çakmak Hasan Efendi, Hatuni, Hoca Hüsam Efendi, Karılar, Kariler Tekkesi (Kaariler olabilir), Hacı Selim Efendi Tekkesi	Eyüp	İdrisköşkü/Gümüşsuyu, Merkez mahallesi	Eyüp Gümüşyuyu yolu,/Kutucu sokağı/Hatuniye Gümüş Sokağı/Hüsam Efendi sokağı	Kadiriyye
Havta Şazeli Dergâhı		Fatih	Eminönü, Mimar Hayreddin	Yeniçeriler caddesi	Şazeliyye
Havuzlu Uşşaki Tekkesi		Fatih		Türkeli cad. Nişanca yokuşu, Havuzlu Mescid sokağı	Halvetiyye-Uşşakiyye

Haydar Dede Tekkesi	Haydarhâne Tekkesi, Haydar Tekyesi	Fatih	Saraçhane, Baba Hasan Alemi mah.	Horhor cad. Kırmızı Tulumba sk köşesi, Kavalalı sok.	Kadiriyye
Haydarî Hüseyin Dede Zeviyesi		Fatih	Baba Hsan Alemî mahallesi	Horhor cad, Kavalalı sok.	Kadiriyye
Haydarpaşa İbrahim Ağa Zeviyesi		Üsküdar			
Hazret-i Ebîzer Gıffarî Radiyallahu anhu'l Bârî Zâviyesi		Fatih	Ayvansaray Kapusu	Çınarlıçeşme, Ağaçalı Çeşme sok.	
Hekimbaşızade Ali Paşa Tekkesi	Abdal Yakup, Abdal Yakub Dede, Hekimbaşı Nuhefendizade Ali Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Hekimzade, Hekimzade Ali Paşa, Kalenderhane, Cedid Ali Paşa	Fatih	Davutpaşa/Kocamustafapaşa/Altımermer/Atlatmataşı, Davutpaşa Mahallesi	Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi,/Esekapısı sokağı/Davutpaşa Değirmeni sokağı	Halvetiyye
Helvai Dede Tekkesi	Helvai, Helvai Baba, Helvalı Dede, Şeyh Helvai	Fatih	Süleymaniye/Bazdoğan Kemer, Süleymaniye Mahallesi	Bazdoğan Kemer Caddesi	Bayrami-Melami
Hicazlızâde Tekkesi		Eyüp	Eğrikapı dışında		Halvetiyye
Hilalci Hanı Tekkesi	Hilalci Tekkesi	Fatih	Süleymaniye		Sinaniyye
Himmet Efendi Tekkesi	Himmetzâde Tekyesi	Fatih	Şehremini civarında	Ördek Kasap mahallesinde Himmetzâde Dergâhı sokağında yer almaktaydı.	Bayramiyye
Himmet Efendi Tekkesi		Fatih	Çarşamba		Celvetiyye
Himmetzâde Tekkesi	Şeyh Himmet Efendi Tekkesi, Muhyî Efendi Tekkesi, Osman Baba Tekkesi, Bezciizâde Muhyî Efendi Tekkesi, Bezciizâde Suphî Efendi Tekyesi, Himmet Efendi Bayrami Dergâhı, Bezciizâde Tekkesi	Üsküdar	Divitçiler, Arakiyeci Hacı Mehmed Mah.	Divitçiler caddesinden Salı sokağına inerken	Bayrami
Hindiler Tekkesi	Horhor Tekkesi, Kalenderhane Dergâhı, Feyzullah Efendi Tekkesi	Fatih	Horhor	Simitçi Şakir sk.	Nakşibendiyye
Hoca Kasım Günânî Zâviyesi		Fatih	Hobyar mah.	Hocahani sokak.	
Hoca Mübarek Tekkesi		Fatih	Baba Hasan Alemî mahallesi		
Hocazâde Tekkesi	Ahmed Efendi ibn Hocazâde Tekkesi, Hocazâde el Hacc Ahmed Efendi Tekkesi, Hâcezâde Tekyesi	Fatih	Haydar, Zeyrek	Haydar cad. Tekke Çıkması	Uşşakiyye
Hocazade Tekkesi	Paşa Baba, Hâcezâde Tekyesi	Beyoğlu	Tophane/firuz ağa/Siraserviler, Katip Mustafa Çelebi Mahallesi	Siraserviler Caddesi	Rifaiyye
Hulusi Efendi Dergâhı	Yazıcızâd Hulsui Efendi Dergâhı	Fatih	Hoca Kasım Günani Mahallesi	Eğrikapı Mumhanesi caddesi, Pastırmacı yokuşu	
Hulusi Efendi Tekkesi		Fatih	Alemdar mahallesi	Zeynep Sultan sokağı	Kadiriyye
Hulvi Efendi Tekkesi	Halvî Efendi Tekkesi, Helvî Efendi Tekkesi, Ulvî Efendi Tekkesi, Halevi Tekkesi, Şirvanî Dergâhı	Fatih	Şehremini, Ereğli mah.	Topkapı cad.	Sünbülüyye

Hüdaî Aziz Mahmud Efendi Tekkesi	Aziz Mahmud Hüda, Aziz Mahmud Hüdaî Efendi, Hazret-i Hüdaî, Hazret-i Hüdaî Aziz Mahmud Efendi, Hüdaî Mahmud Efendi	Üsküdar	Doğancılar, Ahmet Çelebi Mahallesi	Hüdaî Mahmut Sokağı/Hüdaî Avlusu Sokağı/Aziz Mahmud Sokağı/Aziz Efendi Mektebi Sokağı	Celvetiyye
Hüsameddin Uşaki Tekkesi	Hüsameddin, Pişvay-ı Tarikat-ı Aliyye-i Uşşakiyye, Uşşaki, Uşşaki Hüsameddin	Beyoğlu	Kasımpaşa/Uz unyol, Hacıahmedefendi mahallesi	Pir Hüsamettin sokağı	Halvetiyye-Uşşakiyye
Hüseyin Ağa Tekkesi	Arabkuyusu Tekkesi	Fatih	Yedikule, İmrahor mahallesi	Arabkuyusu sokak	Sünbülüyye
Hüseyin Efendi Dergâhı		Üsküdar	Üsküdar		Rıfaiyye
Hız. Câbir Zâviyesi		Fatih	Atik Mustafa Paşa mahallesi	Hız. Cabir Camii bünyesinde	Halveti-Sünbülüyye
İbrahim Efendi Tekkesi	Bulgurlu Tekkesi	Üsküdar	Bulgurlu		Celvetiyye
İbrahim Efendi Tekyesi	Şeyh Çelebi İbrahim Tekyesi	Fatih	Atpazarı kurbünde, Zeyrek	İmam Niyazi sok.	
İbrahim Paşa Tekkesi	İbrahim Paşa Zevcesi, Muhsine Hatun	Fatih	Kumkapı Nişancısı, Muhsinehatun mahallesi	İbrahim Paşa Yokuşu/Çifte Gelinler Caddesi	Nakşibendiyye
İdris Muhtefî Dergâhı		Eyüp	İdris Köşkü		Bayrami-Melami
İlyas bey Tekkesi		İzmit	Geğboze		Halvetiyye
İnebey Dergâhı		Fatih	Sancaktar Hayreddin mahallesi	Marmara cad. İnebey sokak	
İplikçi Hüsameddin Efendi Tekkesi	İplikçi Mehmed Efendi Tekkesi, İkinci Mehmed Hüsameddin Tekkesi, İyilikçi Hüsam Efendi Tekkesi, Mehmed Hüsam Efendi Tekyesi, İğci Hüsameddin Efendi Tekkesi, Hacı Hüsam Efendi Tekkesi, İpekçi Mehmed Hüsameddin Tekkesi	Eyüp	Ali Kuşçu, Şeyhi Resmi mahallesi.	Otlukçu Yokuşu, Haliç caddesi ile Hattat İzzet sokağının köşesinde	Cerrahiyye
İsa Efendi Tekkesi	Kilisa Camii Tekkesi, Halveti Tekkesi, Halıcılar Köşkü Tekkesi	Fatih	Halıcılar, Halıcılar Köşkü	Halıcılar cad.	Sadiyye
İshak Karamani Tekkesi	Karamanî Tekkesi, İshak Cemaleddin Karamani Tekkesi, Uyûnî Tekkesi	Beyoğlu	Sütlüce	Elifi Efendi sk. Mahmud Ağa camii önünde	Halvetiyye
İskender Ağa Tekkesi		Fatih	Şehremini	İskender Ağa Cami sok.	Rıfaiyye
İskender Baba Tekkesi	Kaymakçızaâde Tekkesi, İskender Dede Tekyesi	Üsküdar	Ağahamamı	Menzilhane Yokuşu/Gündoğum u cad.	Celvetiyye
İslam Bey Tekkesi	Bedevi, Hasaneyn Tekkesi	Eyüp	Kasımçavuş, İslam Bey Mahallesi	İslam Bey Caddesi/İslam Çeşmesi Sokağı/Bahçeli Çeşme Sokağı	?
İsmail Ağa Tekkesi	Şeyh Fethi Efendi Tekkesi,	Üsküdar	Ahmediye,	Naili sk veya İskender Baba sk.	Sadiyye
İsmail Hakkı Efendi Tekkesi	Hakkı, İsmail Efendi, Nakşi, Şeyh Türü, Ahmed Kamil Efendi Tekkesi	Fatih	Edirnekapısı, Keçecipiri/sar maşık, Hatice Sultan Mahallesi	Niyazi Mısri sokağı	Nakşibendiyye
İsmet Efendi Tekkesi		Fatih	Sultan Süleyman, Çarşamba	İsmail Ağa Camii sok. Kara Davut sk.	Nakşibendiyye-Halidiyye
İstinye Tekkesi	Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi	Sarıyer	İstinye		Halvetiyye

İvaz Efendi Kadiri Dergâhı		Fatih	Eğrikapı, Atik Mustafa Paşa mahallelesi	Dervişzade cad.	Kadiriyye
İzzet Paşa Tekkesi	Hacı Mehmed İzzet Paşa, İzzet Mehmed Paşa, Sadr-ı Esbak İzzet Paşa, Vezir	Eyüp	Kurukavak, Kalenderhane Mahallesi	Vezir Tekkesi sokak	Nakşibendiyye
Kabakulak Tekkesi	Tahta Minare Mescidi Zâviyesi, Mescitizâde, Mustafa Ahî Resmi Dergâhı, Mescitizâde Alime Hatun Kadiri Dergâhı	Fatih	Edirnekapusu, Keçecipiri Hırka-i Şerif, Karagümrük,	Kabakulak sk.	Kadiriyye
Kabasakal Tekkesi					Rıfaiyye
Kadem-i Şerif Tekkesi	Halil Hamid Paşa Tekkesi, Kadem Tekkesi, Halil Hamdî Paşa Tekyesi, Halil Paşa Tekkesi	Fatih	Kasap İlyas mah.	Samatya cad. Şeyh-ül Harem sokağı köşesinde	Sadiyye
Kadı Sadî Dergâhı	Mustafa Efendi Dergâhı, Kesmekaya Tekkesi, Simkeşler Tekkesi, Şeyh Kamil Efendi Dergâhı	Fatih	Balat, Kesmekaya yakını, Hüsametdin mahallesi	Karapapak sokka, Miraç Sokak	
Kadizâde Dergâhı		Fatih	Sillivrikapı, Altımermer		
Kadiri Tekkesi	Yardımcı Baba Kadiri Tekkesi...				Kadiriyye
Kadirihane Tekkesi	Abdülkadir Geylani, İsmail Rumi, İsmail Rumi Hazretleri, Kadiri, Kadiri Şeyh İsmail Rumi, Kadiriler	Beyoğlu	Tophane, Firuzağa Mahallesi, Etmekçibaşı mah.	Kadiriler Yokuşu/Tombaz Sokağı/Türkücü Sokağı	Kadiriyye-Rumiyye
Kadiriyye Tekkesi	Kadiri Tekkesi, Kadiriler tekkesi	Fatih	Cağaoğlu		Kadiriyye
Kadizâde Mehmed Kadiri Dergâhı	Altıpatlar Tekkesi, Haffaf Mehmed Efendi Tekkesi	Fatih	Seyyid Ömer mahallesi	Cevdet Paşa caddesi	Kadiriyye
Kaledibli Ahmed Efendi Tekkesi	Kuledibli Ahmed Efendi Tekkesi	Fatih	Mevlevihane kapsında	Kaledibi sk.	Kadiriyye
Kalenderhane Tekkesi	Nakşibendi, Özbek	Eyüp	Eyüp Merkez mahallesi	Kalenderhane caddesi	Nakşibendiyye
Kaliçeci Dergâhı		Fatih	Mevlanakapı		
Kantar Baba Tekkesi	Kantarî Baba, Kantarcı Tekkesi, Şeyh Efendi Tekyesi, Şeyh Mustafa Efendi Tekyesi	Beşiktaş	Gümüşsuyu, Dolmabahçe	Zafer Tunaya cad, Gümüşsuyu cad.	Sadiyye
Kaptan Hasan Paşa Tekkesi	Kapudan Paşa Tekkesi, Hüseyin Hüsnü Paşa Tekkesi, Kaptan Paşa Tekkesi, Bostan iskelesi Tekkesi, Bozcaadalı Tekkesi ve Dazur Duzur Tekkesi, Hüsnü Paşa Tekkesi, Murad Efendi Tekkesi	Eyüp	Eyüp Merkez, Bostan iskelesi	Sultan Reşad cad. Boyacı sk/Feshane sk.	Nakşibendiyye
Kapu Çukadarı Mehmed Said Efendi Dergâhı					Nakşibendiyye
Kapuhafesi Tekyesi		Fatih	Eski Ali Paşa		
Kara Baba Tekkesi		Fatih	Çemberlitaş, Atik Ali Paşa mahallesi, Karababa Türbesi sk. (Atik Ali Paşa Camii karşısı, Pertevpaşa cad.)	Sandıkçılar	Rıfaiyye
Kara Mehmed Paşa Tekkesi	Kara Mehmed Paşa Camii Zâviyesi	Fatih	Aksaray	Tecettüt sk. Ada: 853/41	Sadiyye
Kara Nohut Tekkesi		Fatih	Halıcılar Köşkü, Molla Gürani	Nakib-ül Eşraf sok ile Sarı Musa sk köşesinde	Rıfaiyye

Karaabalı Tekesi	Çakır Dede, Çakırdere Tekkesi, Attar Mustafa Efendi, Abaî, Attarzâde Tekkesi, Karabâli Tekkesi, (Çakır Dede Tekyesi ikinci bir tekke olabilir, muharremiyede ikisi ayrı ayrı kaydedilmiş)	Beşiktaş	Ömer Avni mahallesi, Dolmabahçe	Karaabalı Sokağı	Celvetiyye
Karaağaç tekkesi	Tarik-i Nakşi Teykesi, Hasan Baba Tekkesi	Beyoğlu	Sütlüce, Karaağaç		Nakşibendiyye
Karabaş Bâli Şeyh Ali Efendi Tekkesi		Fatih	Yenibahçe		
Karabaş Tekkesi		Fatih	Keçeci Karabaş mahallesi	Melek Hoca cad, Karabaş Camii bünyesinde	
Karabaş Tekkesi	Karabaş Mustafa Ağa	Beyoğlu	Tophane, Hacımimi mahallesi	Karabaş Mektebi sokağı	Halvetiyye-Cemaliyye
Karabaş Tekkesi		Beşiktaş	Rumeli Hisarı	Torlak Fırını sk.	Cerrahiyye
Karagöz Tekkesi	Karagözlü, Zerdecizâde Tekkesi, Zerdecizâde Hüseyin Efendi Tekkesi	Fatih	Silivrikapı	Karagöz Tekkesi sk ile Karabaş Çeşmesi sk köşesinde	Halvetiyye
Karasarıklı Tekkesi	Karasarıklı Şeyh İbrahim Tekkesi	Fatih	Ayakapısı, Küçük Mustafa Paşa	Abdülezel Paşa Caddesi, Karasarıklı sok.	Rifaiyye
Karılar Tekkesi		Fatih	Aksaray-Horhor		
Karyağdı Baba Tekkesi	Karyağdı, Karyağdı Ali Baba, Abdi Baba Tekkesi, Hafız Baba Dergâhı, Karabağvî Tekkesi (en mantıklı karar)	Eyüp	Gümüşsuyu/İd risköşkü/Karyağdı, Eyüp-Merkez mahallesi	Karyağdı Sokağı	Horasan-Yeseviyye
Kasım Çavuş Tekkesi	Halvetî Dergâhı, Yahya Kethüda Tekkesi, Ya Hû Baba Tekkesi, Şeyh Süleyman Efendi Tekyesi ???, Şeyh Yahya Efendi Tekyesi	Beyoğlu	Kasımpaşa, Sirkeci Müslihiddin mah, Peşmaniyye kurbünde, Yahya Kethüda mah.	Orta Mektep sk. Bahriye cad. K. Bostanı sk.	Halvetiyye
Kasım Çelebi Tekkesi		Fatih	Çemberlitaş		Halvetiyye
Kasımpaşa Mevlevihanesi	Mevlevihane, Mevlevi	Beyoğlu	Kasımpaşa, Sururi Mehmed Efendi mahallesi	Keramet sokağı/Kasımpaşa Mevlevihane sokağı,	Mevleviyye
Kaşgari Tekkesi	Abdullah el-Kaşgari, Hacı Mürteza, Kaşgari Abdullah Efendi, Kaşgari Nidai Şeyh Abdullah, Mürteza Efendi, Şeyh İsa, İdrisköşkü Tekkesi	Eyüp	İdrisköşkü/Karyağdı, Eyüp-Merkez mahallesi,	Hüsam Efendi sokağı/Karyağdı sokağı	Nakşibendiyye
Kavsara Mustafa Baba Tekkesi	Kosra Mustafa Baba Tekkesi	Üsküdar	Çavuşderesi		Halvetiyye
Kaygusuz Tekkesi	Kaygusuz Baba, Şeyh Kaygusuz	Fatih	Sultanahmed, Alemdar Mahallesi	İncili Çavuş Sokağı/İncili Çavuş Çıkmazı, toprak sokağı	Kadiriyye
Kayserili Tekkesi	Kayserili Mustafa Efendi Uşşâki Dergâhı	Fatih	Karagömrük	Hacı Lütfullaf sokak	Halveti-Uşşaki
Kayulı (Kapılı) Yûsuf Efendi Tekkesi		Fatih	Topkapı civarında		
Keçe Hatun Tekkesi		Fatih	Haseki	Haseki cad. Nakşi sok.	
Kefevi Tekkesi	Keşfi Tekkesi, Salmatoruk Tekkesi, Halvetî Şeyh İbrahim Efendi Tekyesi, Şeyh Hayâtî-i Nakşibendi Tekyesi	Fatih	Derviş Ali	Salmatoruk cad. Kasap ve Sena sk.	Nakşibendiyye

Kelâmî tekkesi	Kelâmî Şeyh Hacı Mustafa Efendi Tekkesi	Fatih	ibrahim Çavuş mah.	Yayla cad. Kelâmî Tekkesi sk.	Halvetiyye
Kelâmî Tekkesi		Fatih	Mevlanakapı	Kelami tekkesi sk.	Kadiriyye
Kemankeş Tekkesi	Okçular Tekkesi, Tır-endâzlar Tekkesi	Fatih	Okmeydanı	Tekke sk ile Kulaksız cad. kesişiminde	
Kenan Bey Tekkesi	Altay Dergâhı, Ümmi Kenan Tekyesi, Muameleci Şeyh Tekkesi	Fatih	Altay, Muhtesip İskender mah.	Fevzi Paşa cad. Kirtay sk.	Rıfaiyye
Keskin Dede Zâviyesi		Fatih	Kocadede mahallesi	Nişanca cad.	
Keşfi Cafer Tekkesi	Şeyh Seyyid Nebih Efendi Tekkesi, Şeyh Yunus Tekkesi, Cafer Efendi Tekyesi	Beyoğlu	Fındıklı, Kundaklı, Pürtelaş Hasan Efendi mah.	Meclis-i Mebusan cad.	Sünbülüyye
Keşfi Dede Tekkesi	kemter Baba, Keşfi, Keşfi Efendi, Keşfi Osman Efendi, Kutb'ül-Arifin Şeyh Osman Keşfi-i Celveti, Osman Keşfi	Fatih	Vezneciler/Şeh zadebaşı, Kalenderhane Mahallesi	Hallacı Mansur Sokağı	Celvetiyye
Ketenci Baba Tekkesi		Fatih	Şehremini	Odabaşı Camii yanında	
Kılıçcı Mehmed Efendi Tekesi	Kılıçcı Mehmed bin Abdullah Efendi Tekkesi, Kılıcı Mehmed Efendi Tekkesi, Kılinci Baba Tekyesi, Kalaycı Tekke	Fatih	Mevlanakapı, Melek Hatun mah.	Mevlanakapı cad. Hasan Sezai sk.	Rıfaiyye
Kılınçcı Baba Dergâhı		Eyüp	Cezeri Kasım mah.	Şeref Bey cad.	Rıfaiyye
Kıncı Baba Dergâhı	Kıncı Feyzullah Baba Tekkesi	Üsküdar	Bağlarbaşı, Arakiyeci Hacı Mehmed mah.	Toptaşı cad.	bektaşiiyye
Kırımlı Hasan Efendi Tekkesi		Fatih	Mevlanakapı		Halvetiyye
Kırkağaci Emin Efendi Tekkesi	Emin Efendi, Kırkağaci, Şekerci	Fatih	Aksaray, Guraba, Hüseyin Ağa Mahallesi	İmam Murat Sokağı/Şekerci Sokağı	Nakşibendiyye +Kadiriyye
Kirpâsî Tekkesi	Kirpâsî Mustafa Efendi Tekkesi, Musa Çavuş Tekkesi	Eyüp	Kırıkhmam, dökmeciler	Bıçakçı Eyüp sk.	Rıfaiyye
Kocamustafa Paşa Tekkesi	Hazret-i Sünbül Sinan, Sünbülü, Sünbül Efendi, Sünbül Sinan	Fatih	Kocamustafap aşı, Ali Fakih Mahallesi	Koca Mustafa Paşa Caddesi/Koca Mustafa Paşa Medresesi Sokağı	Halvetiyye-Cemaliyye
Koğacı Efendi tekkesi	Kovacı Dede, Balcı Dede	Üsküdar	Karacaahmet	Balcılar yolu sk.	
Kolancı Şeyh Emin Efendi Tekkesi	Şeyh Emin Efendi Tekkesi, Kolacı Tekkesi	Eyüp	Edirnekapusu, Otakçılar	Lalezar sk ile Selman ağa Sk köşesinde	Kadiriyye
Koruk Rıfai Dergâhı	Odabaşı Tekkesi, Koruk Tekkesi, Abdullah Efendi Tekeksi, Şakir Efendi Dergâhı	Fatih	Denizabdal mahallesi	Vezir cad. Koruk Mahmud Camii	
Koruk Tekkesi	Koruklu, Pir Paşa Tekkesi, Pir Mehmed Paşa	Fatih	Mollagürani	Özbek Süleyman Efendi sk, Molla Camii sk	Halvetiyye-cemaliyye
Kubbe Tekkesi	Kadiri Mehmed Efendi Tekkesi	Fatih	Çukur Hamam	İhtiyar sok,	Kadiriyye
Kule Meydanı Tekkesi	Kuledibi Dergâhı	Fatih	Yedikule, Kasap İlyas	Nafiz Gürman Caddesi	Halvetiyye
Kurî Tekkesi	Koru Tekkesi	Üsküdar	Bülbülderesi		Kadiriyye
Kurt Ağa Tekkesi	Ahizâde Hüseyin Efendi Kurt Ağa Tekkesi	Fatih	Derviş Ali mahallesi	Kefeli sokak	

Kuşadalı İbrahim Efendi Tekkesi	İbrahim Efendi, Kuşadalı, Şamiler, Hamamcı Halil Efendi Tekkesi	Fatih	Aksaray/Sinekli bakkal/Kırçış me, Katip Mülhiddin Mahalesi	Katip Müslihiddin Camii Sokak/Sancaktar Müezzin sokağı	Halvetiyye İbrahimiyye
Küçük Ali Efendi Tekkesi	Ali Paşa Tekyesi	Beyoğlu	Sütlüce Küçük piyale paşa		
Küçük Ayasofya Tekkesi	Ayasofya-i sagir, Celveti, Halveti	Fatih	Küçükayasofya mahallesi	Küçük Ayasofya Medresesi sokağı/Bardakçı Sokağı/Meydan Arkası Sokağı/Tren Yolu	?
Küçük Efendi Tekkesi	El-Hac Feyzullah Efendi, Feyzi, Feyzi Efendi, Feyziye, Küçük Şehzade, Feyziyye Tekyesi	Fatih	Kocamustafap aşı/Ağaçkakan , Hacı Hamza Mahallesi	Merdivenli Çeşme Sokağı/Hoca Kadın Sokağı/Hacı Evhat sokağı	Halvetiyye-Sünbülüyye
Külhancı Baba Dergâhı		Üsküdar	İnkılap mahallesi	Tavukçubakkal sokağı	
Kürkçü Tekkesi	Körükçü Tekkesi, Kürküzâde Tekkesi, Kürkçüoğlu Tekkesi, Kökcü Tekkesi	Fatih	Silivrikapı, Lalezar	Silivrikapı cad., Asmalı sokak (yok olmuş)	Kadriyye
Lagarî Mehmed Efendi Tekkesi	Taşlıburun Tekkesi, Sa'di Tekyesi	Eyüp	Taşlıburun	Kağıthane Caddesi, Bahariye cad. Ebussuud Efendi sok.	Bayramiyye
Lâlzâde Dâni Efendi Dergâhı	Vâni Tekkesi olabilir	Fatih	Odabaşı		Kadiri
Lâmekânî Hüsayin Efendi Zâviyesi		Fatih	Davutpaşa mahallesi	Çavuşzade sokak	Halveti-Sünbülüyye
Lokmacı Tekkesi	Ref'et Efendi Tekkesi, Şa'banî Tekkesi, Râfet Efendi Tekkesi	Fatih	Çarşamba	Lokmacı Dede sok.	Halvetiyye-Şabaniyye
Maarifi Tekkesi	Ma'rufi Tekyesi, Râufi Tekkesi, Ali Sabit Efendi Dergâhı	Kartal	Çavuşoğlu Mahallesi	Ankara Caddesi (Kordonboyu Mahallesi, Ankara Cd. No:85, 34860 Kartal/İstanbul)	Rıfaiyye-Maarifiyye
Maçka Tekkesi	Şeyh Fahreddin Efendi Tekkesi, Şenlikdede Muhyiddin Efendi Şabani Zâviyesi, Şeyh İhsan Efendi Tekkesi	Beşiktaş	Maçka	Vişnezade Sporcu Adil sk.	Halvetiyye
Mağribî Tekkesi	Mağribî Ali Dede Tekkesi	Beyoğlu	Tophane derununda, Sultan Bayezid Mahallesi		Halvetiyye
Mahmud Bedreddin Tekkesi	Uşşâkî Tekkesi	Fatih	Keçeciler. Mimar Sinan mah.	Keçeciler cad.	Uşşakiyye-Cemaliyye
Mahmud Efendi Tekkesi		Fatih	Sepetçiler		
Mahmud Taha Efendi Kadiri Dergâhı		Fatih	Nevbahar mahallesi	Cevdet Paşa caddesi, Biber Ağa sokağı	Kadiriyye
Mahmud Tekkesi		Üsküdar	Gülfem Hatun mah	Gülfem sk.	Celvetiyye
Mahvi Efendi Tekkesi		Üsküdar	Debbaghane		Kadiriyye
Ma'ruf Tekkesi		Üsküdar	Bülbülderesi		
Marufi Tekkesi	Maruf Efendi tekkesi	Beyoğlu	Kasımpaşa, ibadallah mah,	Yeniçeşme sk.	Rıfaiyye
Mecali Efendi Tekkesi		Eyüp	Eğrikapı haricinde		
Mecidiye Zâviyesi	Şerif Kuddûs Nakşi Dergâhı	Fatih	Yavuz Sultan Selim (Türbedar odası)		Nakşibendiyye

Mehmed Ağa Tekkesi	Mehmed Ağa Zâviyesi, Bayramî Tekkesi	Fatih	Çarşamba pazarı		Halvetiyye
Mehmed Arif Efendi Tekyesi		Fatih	Kocamustafap aşa		
Mehmed Çavuş Tekkesi		Beyoğlu	Hasköy, Piri Mehmed Paşa mahallesi	Kalaycibahçe sokağı	
Mehmed Dede Tekyesi		Fatih	Kalafatçıbaşı Mah.		
Mehmed Efendi Dergâhı		Fatih	Kasap Demirhun mahallesi	Haydar cad. Bıçakçı çeşme sok	Halveti-Uşşaki
Mehmed Efendi Tekkesi		Fatih	Mevlevihaneka pısı civarında		Rıfaiyye
Mehmed Efendi tekkesi		Fatih	Mevlanakapı dışında		Şabaniyye
Mehmed Emin Efendi Tekkesi		Fatih	Melek Hatun mahallesi	Saray Meydanı caddesi, Arma sokak	
Mehmed Emin Tokadî Tekkesi		Fatih	Sinan Ağa Mahallesi	Zeyrek Mehmed Paşa cad.	Nakşibendiyye
Mehmed Raşid Efendi Tekyesi		Üsküdar	Kısıklı		
Mehmed Seyyid Baba Zâviyesi					
Mehmed Şemseddin Efendi Dergâhı	Muhyi Efendi Dergâhı	Fatih	Muhtesib İskender mahallesi	Keçeciler dac.	Kadiriyye
Mehmed'ül Kadiri Zâviyesi		Beyoğlu	Kasımpaşa		Kadiriyye
Memican Tekkesi		Fatih		Der kurb-i Emir Buhari, Sarıgözel cad.	
Mercimek Tekkesi	Üsküplü Çakır Ağa Mercimek Dergâhı	Fatih	Langa, Mesih Paşa	Laleli cad., Azimkar sk.	Nakşibendiyye
Merdivenköyü Tekkesi		Üsküdar	Çamlıca		Bektaşîyye
Merkez Efendi Tekkesi	Merkez Efendi Hazretleri	Fatih	Yenikapı/Mevl evihanekapısı dışı/MerkezEfe ndi, Merkez Efendi mahallesi	Merkez Efendi Caddesi	Halvetiyye- Sünbülîyye
Mısırlı Ali Dede Tekyesi		Beyoğlu	Tophane		
Mısırlı İbrahim Efendi Tekkesi	Mısırlı Tekyesi	Fatih	Sultanahmet civarında	Güngörmez'de	Kadiriyye
Mihrimah Sultan Tekkesi		Üsküdar		Hakimiyet-i Milliye cad.	Celvetiyye
Mimar Acem baba Tekkesi	Mimar Acem Ali Tekkesi, Mimar Acem Tekyesi	Fatih	Mevlanakapı, Melek Hatun mah.	Mevlana cad. Küçük Saray Meydanı cad köşesinde, Ada 1492, 1 parsel	Halvetiyye
Mimar Ağa Tekkesi	Mimar Tekkesi	Fatih	Mimar		Sünbülîyye
Mirahûr Tekkesi		Fatih	Yedikule	İmam Aşir sk.	Halveti
Miskinler Tekyesi		Üsküdar		eski Bağdat Yolu (Ulu yol) yeni Karacaahmet- İbrahimağa Bulvarı üzerinde olup İbrahim Ağa Çayırı'na giderken sol tarafta, Dr. Eyüp Aksay cad.	
Mola Çelebi Tekkesi	Tabakhâne Tekkesi, 'Mahmud Efendi Tekkesi'	Üsküdar	Debbaghane	Feshane cad ile Kızıl Mescit sokağının kesiştği yerde	Kadiriyye

Molla Çelebi Dergâhı	Mahmud Efendi Dergâhı, Tabakhane Dergâhı	Eyüp	Hız. Halit civarı, Nişancı Mustafa Paşa mahallesi	Feshane cad, Kızıldeğirmen sokak	Kadiriyye
Molla Çelebi Tekkesi	Haffazâde Mahmud Efendi, 'Debbağhâne Tekkesi, Tabakhâne Tekkesi	Üsküdar	Debbağhane karşısında	Kızıldeğirmen sok ile Feshane cd. köşesinde	Kadiriyye
Molla Murad Tekkesi	Murad Efendi Tekkesi	Fatih	Çarşamba, Tevkii Cafer mah.	Murad Molla sk.	Nakşibendiyye
Muabbir Hasan Efendi Tekkesi	Arabacılar Dergâhı	Beyoğlu	Kasımpaşa, Büyük Piyale mah		Kadiriyye
Muabbir Hasan Efendi Tekkesi	Mübir Hasan Efendi Tekkesi,	Fatih	Eski Ali Paşa, Hoca Üveys mah.	Fevzi Paşa cad. Mütercim Asım sk.	Nakşibendiyye
Mu'abbir Hasan Efendi Tekyesi		Fatih	Langa-i Kebir'de		
Muabbir İbrahim Efendi Tekkesi	Tomar-ı Tekaya kaydı.(Muabbir Hasan Efendi var ayrıca. Kasımpaşa'da. Tomar-ı Tekaya ikisini de göstermiş)	Beyoğlu	Kasımpaşa		
Muamelecî Şeyh Tekkesi		Fatih	Muhtesib İskender Mahallesi	Kırtay cad.	
Muarriifî Rifai Dergâhı		Beyoğlu	Kasımpaşa, Kadı Mehmed Mahallesi	Cami çıkmazı	Rıfaiyye
Mudanyalizâde Tekkesi					Nakşibendiyye
Musallâ Mescidi Zâviyesi		Fatih	Kumkapı, Kâtip Kasım Mahallesi	Güvenlik Caddesi	
Musallâ Tekkesi	Çilehane Dergâhı	Üsküdar	Bulgurlu	Duhancı Hacı Mehmed Sk.	Celvetiyye
Muslihiddin Mustafa Kocavî Tekkesi	Muhyiddin efendi Dergâhı	Fatih	Hırka-i Şerif	Ahşap Minare sk.	Rıfaiyye
Mustafa Dede Tekkesi	Bakkalbaşı Tekkesi, Dede Dergâhı	Fatih	Büyük Karaman	Büyük Karaman sk. Manisalı Fırın sk.	Nakşibendiyye
Mustafa Efendi Tekkesi	Dovancı Mustafa Efendi Dergâhı, Vezir tekkesi		Yakacık	Tekke bayırı, Vezirçeşme sokak	Halvetiyye
Mustafa Paşa Tekkesi	Paşa Tekkesi	Fatih	Edirnekapısı dışı/Otakçılar, Defterdar mahallesi	Fethi Çelebi caddesi	Nakşibendiyye
Müneccim Sa'di Efendi Dergâhı		Fatih	Arpaemini mahallesi	Baruthane caddesi	Gülşeniyye
Mürüvvet Baba Dergâhı	Kasımağa Bektaşî Tekkesi		Kasımağa		bektaşîyye
Nâkizâde Dergâhı		Fatih	Sultanahmet		
Nakşibendi Paşa Tekyesi		Fatih	Edirnekapısı haricinde		
Nakşi Hasib Baba Dergâhı		Fatih	Karaağaç		Nakşibendiyye
Nakşi İsmail Ağa Zâviyesi		Fatih	Hoca Paşa		Nakşibendiyye
Nakşi Tekyesi		Fatih	Darüssade Ağası Medresesi yakınında (şeyhülislam tekkesi yakınında)		
Nakşi Tekyesi		Fatih	Lâlizâde Türbesi		
Nakşibendi Ömer Efendi Tekkesi		Beyoğlu	Tophane		Nakşibendi

Nakşibendi Tekkesi	Maktûl Mustafa Paşa Zâviyesi, Kurşunlumahzen Tekyesi	Beyoğlu		Kamankeş cad.	Nakşibendiyye
Nalbant Mehmed Efendi Tekkesi	Nalbur Mehmed Efendi	Beşiktaş	Rumeli Hisarı	Kışlak sk. Şair Nigâr Mektebi sk, Nafi Baba sk. kesişiminde	Nakşibendiyye
Nalçacı Halil Efendi Tekkesi	Nalinci Halil Efendi Tekkesi, Tulûî Efendi Tekkesi (Hattat Mehmed Tulûî Efendi)	Üsküdar	İnadiye / Bağlarbaşı, Debbağlar		Halvetiyye
Nalinci Memi Dede Zâviyesi	Şeyh Kapanî Nalinci Memi Dede Zâviyesi	Fatih	Haraççı Kara Mehmed Mahallesi	Unkapanı-Üsküplü cad	
Nasuhi Dede Tekkesi		Büyükcemece		Hükümet caddesi	
Nasuhi Tekkesi	Hazret-i Nasuhi, Hazreti Nasuhi Efendi, Nasuhi Mehmed Efendi, Nasuhizade, Şeyh Nasuhi, Şeyh Nasuhi Efendi	Üsküdar	Doğancılar-Paşakapısı, İhsaniye mahallesi	Tunus Bağı Caddesi	Halvetiyye-Şabaniyye
Nazif Dede Tekkesi	Rumi Mehmed Efendi Tekkesi, Rumî Tekyesi, Anadolu Hisarı Tekyesi	Beykoz	Anadolu Hisarı	İnönü cad., Setüstü sk.	Nakşibendiyye
Nazikî Efendi Tekkesi	Malatyalı İsmail Ağa Tekkesi, İsmail Ağa Tekkesi, Şeyh Nazlı Efendi Tekyesi	Fatih	Ayasofya, Cankurtaran mah.	Soğukçeşme sok.	Şabaniyye
Nazmizâde Tekkesi	Nazmi Efendi, Yavaşca Şahin Tekkesi, Nazmizâde Halim Efendi Tekyesi	Fatih	Şehremini	Baruthane yokuşu	Kadiriyye
Nebatî Tekkesi	Şemseddin Nebâtî Zâviyesi	Beyoğlu	Tophane	Hendekbaşı, Hacımimi mah, Lüleiler sk.	Kadiriyye
Neccarzâde Tekkesi	Dülgerzâde Tekkesi, Hülkerzâde Tekkesi.	Beşiktaş	Sinanpaşa mah.	Beşiktaş cad, Barbaros Bulvarı	Nakşibendiyye-Celvetiyye
Nişancı Tekkesi	Nişancı, Nişancı Paşa, Cedîd Nişancı Mehmed Paşa, Boyalı Mehmed Paşa, Bülbülcüzâde Tekkesi, Mehmed Paşa Tekkesi	Fatih	Nişancıbaşı, Koca Dede mah.	Nişanca cad.	Kadiriyye
Nizamedddin Efendi tekkesi		Üsküdar	Balaban Baba		
Nuh Efendi Tekkesi		Fatih	Ali Fakih mahallesi	Koca Mustafa Paşa mescidi sokağı	
Nureddin Cerrahi Tekkesi	Asitane-i Nureddin, Asitan-ı Şeyh Nureddin-i Cerrahi, Şeyh Nureddin, Şeyh Nureddin Cerrahi, Nureddin, Nureddin Asitanesi, Nureddin Efendi, Nurittin Efendi Tekkesi	Fatih	Karagümrük, Derviş Ali mahallesi, Sofiler mahallesi	Nurettin Tekkesi sokağı	Halvetiyye-Cerrahiyye
Nureddin Hakkı Efendi Dergâhı		Fatih	Nevbahar mahallesi	Hekimoğlu Ali Paşa cad.	Halvetiyye
Nureddin Moravî Abdülaziz Efendi Tekyesi			Kapıağası kurbünde		
Nuri Baba Dergâhı	Nur Baba Bektaşî Dergâhı, Tahir Baba Dergâhı	Üsküdar	Küçük Çamlıca	Nur Baba sk.	Bektaşîyye
Nuri Efendi Tekkesi	Zebuni, Zıbn-ı Şerif, Zeyn-i Şerif, Zebn-i Şerif Tekkesi, Zıbûnî Tekyesi	Fatih	Hatice Sultan Mahallesi	Fevzi Paşa cad. Sütçü Murat sokak	Nakşibendiyye
Nuri Efendi Tekkesi	Zebuni, Zıbn-ı Şerif, Zeyn-i Şerif, Zebn-i Şerif Tekkesi, Zıbûnî Tekyesi	Fatih	Haseki/Taşkasap, Keçihatun mahallesi	Selçuk Sultan Sokağı, Millet Caddesi	Nakşibendiyye
Oğlanlar Tekkesi	Gavsi, Oğlan Şeyh İbrahim Efendi, Olanlar, Yakup Ağa, Avni, Cism-i Latif	Fatih	Aksaray, Çakırağa Mahallesi	Cerrahpaşa Caddesi	Bayramiyye-Melamiyye

Okçu Baba Dergâhı	Musa Baba Dergâhı	Beyoğlu	Bereketzade mahallesi	Okçu Musa caddesi	
Okmeydanı Dergâhı		Beyoğlu	Okmeydanı		
Oluklubayır Tekkesi	Abdülkerim Efendi Tekkesi	Eyüp	Düğmeciler	Kara Süleyman Tekke aralığı sokak	Rıfaiyye
Ordu Şeyhi Tekkesi	Ordu Şeyhi Hafız Efendi Tekkesi, Yesârizâde Tekkesi, Ordu Şeyh Hafız Mustafa Efendi Tekyesi, Yesarizâde Tekkesi, Sertarikzâde halifesi Hafız Efendi Tekyesi	Fatih	Sofular	Horhor cad. Yeşiltekte sk.	Halvetiyye
Osman Efendi Tekkesi		Üsküdar	İnadiye		Nakşibendiyye
Osman Efendi Tekkesi		Fatih	Esirpazarı, Şeyh Resmi mah.		Halvetiyye
Öksüzce Baba Tekkesi		Fatih	Kocamustafap aşı, Arabacı Beyazıt mah.	Akarçeşme, Vidin cad., Öksüzce camii sk.	Nakşibendiyye
Ömer Hulusi Tekkesi					Nakşibendi
Örümceklî Dede Tekkesi		Fatih	Veledi Karabaş mahallesi	Silivrikapı cad.	
Özbek Tekyesi		Eyüp	İdrisköşkü'nde		
Özbekiyye Tekyesi		Beyoğlu	Tersane-, Amire		
Özbekler Tekkesi	Buhara, Buhari, Hindiler	Fatih	Atmeydanı/Dizdariye/Kadırga /Kadırgalimanı /Küçükayasofya/Sultanahmed, Küçükayasofya Mahallesi,	Şehit Mehmet Paşa Yokuşu	Nakşibendiyye
Özbekler Tekkesi	Havuzbaşı Tekkesi, Nevruz Efendi Tekkesi, Afgani Kalenderhanesi	Üsküdar	Beylerbeyi	Havuzbaşı sok.	Kadiriyye
Özbekler Tekkesi	El-Hac Hoca/Hace, Hacı Hoca/Hace, Kalenderhane, Hacı Hoca Tekkesi	Üsküdar	Sultantepeşi, Hacı Hesna Hatun mahallesi, Bülbülderesi	Servili Köşk (Münir Ertegün) sokağı, Bülbüldere-Bağlarbaşı Caddesi	Nakşibendiyye
Paşmakçı Ali Efendi Tekyesi	Şeyh Fahri Tekyesi, Küçük Piyale Paşa Tekkesi, Paşmakçı Ali Efendi Tekkesi, Kurt Bey Zâviyesi, Başmakçı Tekyesi, Paşmakçı Tekyesi, Yaşmakçı Ali Tekyesi, Kurt Bey Kadiri Zâviyesi	Fatih	Küçük Piyale mah. Hacı Hüseyin mah.	Zincirlikuyu cad.	Kadiriyye
Paşmakçı Emin Efendi Tekkesi	Kantarlı Baba Tekkesi	Eyüp	İslambey	Bülbülüvası sk.	Sadiyye
Pazar Tekkesi	Ümmi Sinan Tekkesi, Hariri Mehmed Efendi Tekkesi, Şeyh Salih Efendi Tekkesi, Kazani Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi, Kazaz Mehmed Efendi Tekkesi	Fatih	Topkapı	Kürkçü Bostanı sok. Pazar Tekkesi sok.	Halveti-Sinaniyye
Pazarlı Osman Tekkesi			Osman Efendi mah.		Halvetiyye
Pehlivanlar Tekkesi		Fatih	Hacı Kadın mahallesi	Hacı Kadın mağazalar caddesi, Şebsefa Hatun Camii arkasında	

Perişan Baba Dergâhı	Eryek Baba Dergâhı, Yedikule Bektaşî Dergâhı, Şütürşümar Mehmet Baba Dergâhı, Şeyh Abdullah Tekkesi, Zâkirbaşî Bektaşî dergâhı, Erikli Baba Dergâhı, Beşan Dede Dergâhı, , Kazlıçeşme Bektaşî Dergâhı, (Devegüden) Mehmed Baba tekkesi, Tarik-i Nakşibendiyye Dergâhı	Fatih	Yedikule	Demirhane cad ile Zakirbaşî sokak köşesinde	Bektaşîyye
Peyk Dede Tekkesi	Bey Dede Tekkesi, Şeyh Mesud Efendi Tekyesi,	Fatih	Hekimoğlu alip aş, Mevlîhanekapısı/Silivrikapısı/Şehremini, Velelikarabaş Mahallesi	Peykdede Sokağı	Gülşeniyye-Sezaiyye
Piyale Paşa Tekkesi		Beyoğlu	(Kasımpaşa-Okmeydanı) Kaptan mahallesi	Piyale Baruthanesi caddesi/Zincirlikuyu-Baruthane caddesi/Sel sokağı	
Râkım Efendi Tekkesi		Fatih	Zincirlikuyu	Atik Ali Paşa Camii sk. Hattat Râkım sokak. Hatta Râkım Medresesi	Nakşibendiyye
Raşid Efendi Tekkesi	Müftü Hamamı Tekkesi, Said Çavuş Tekkesi, Said Çavuş Ata Tekkesi, Şeyh Murad Tekkesi	Fatih	Kadıçeşmesi, Küçükmustafa paşa, Abdisubaşı mah.	Haliç cad. Pir Sultan sk.	Rıfaiyye
Raşid Efendi Tekkesi		Fatih	Şehremini, İnadiye	Deniz Abdal Çeşmesi sk.	Sadiyye
Raufi Efendi Asitânesi		Üsküdar	Salacak, Sinanpaşa Mahallesi	Kasab Veli sokak	Raufiyye
Raufi Tekkesi	Hafız Efendi Tekkesi, Beykoz Tekkesi, Mehmet Tevfik Efendi Şabani Tekkesi, Şamiler Tekkesi	Beykoz	Yeni mahalle	Kelle İbrahim Caddesi, Panayır cad.	Şabaniyye
Remli Tekkesi	Karakullukçu Mustafa Efendi Tekkesi, Remli Efendi Tekkesi, Muhiddin Kadiri	Fatih	Şehremini, Ereğli mah.	Saray Meydanı cad. Yunus Emre sk.	Kadiriyye
Rifai Tekkesi	Berberler Şeyhi Osman Efendi Tekkesi, Kılı Yusuf Cumartesi Tekkesi	Fatih	Bayezid Ağa Mahallesi	Topkapı cad.	Rıfaiyye
Rıfaiyye Tekkesi	Hafız İbrahim Efendi, Rifai Asitanesi, Şeyh Hafız Efendi, Şeyh Mehmed, Şeyh Sadık Efendi	Üsküdar	İnadiye/Eskime nziyhane, Tavaşhasanağ a Mahalesi	Gündoğumu Caddesi, Ferah Sokağı	Rıfaiyye
Rukiye Hatun Tekkesi		Fatih	Şehremini	Mimarlar çarşısı	
Rum Mehmed Paşa Hankâhı		Üsküdar	Şemsi Paşa caddesi		
Saatçi Hafız Şeyh Ahmed Efendi Dergâhı		Fatih	Molla Gürani mahallesi	Cevdet Paşa cad.	
Sacli Efendi Tekkesi	Sacli Şeyh Mustafa Efendi Zâviyesi	Fatih	Küçükmustafa paşa	Çırakçı çeşmesi sk.	Rıfaiyye
Sacli Halil Efendi Tekyesi		Üsküdar	Atpazarı kurbünde	Eski Toptaşı Caddesi ile Sansar Sokağı'nın birleştiği köşede	
Sacli Hüseyin Efendi Tekkesi	Şeyh Nurullah Tekkesi, Şah Nurullah Dergâhı	Üsküdar	Ahmediye, Kefçedede mahallesi	Yeni Toptaşı cad.	Halvetiyye
Sadullah Çavuş	Şa'ban Çavuş Tekyesi	Fatih	Silivrikapı	Ayinelibakkal	Halvetiyye
Safi Efendi Tekkesi		Fatih	Şehremini	Sarayburnu	Rıfaiyye

Safvetî Paşa Tekkesi	Musa Safvetî Paşa Tekkesi	Fatih	Hoca Paşa	İbni Kemal cad.	Nakşibendiyye-Halidiyye
Safvetî Paşa Tekkesi	Şeyh Saffetî Efendi Tekyesi	Üsküdar	Doğancılar	Sümbülzade sk.	Şabaniyye
Sa'i Ocağı Dergâhı		Eyüp	Rami Kışlası		
Sâ'id Efendi Tekyesi		Fatih	Saraçhanebaşı		Nakşibendiyye
Salih Efendi Tekkesi	Tahtaminare Tekkesi	Fatih	Karagümrük, Muhtesip İskender mah.	Tahta Minare, Eski Ali Paşa cad. Aşap Minare sk.	Rıfaiyye
Salih Efendi Tekkesi		Fatih	Dırağman		Nakşibendiyye
Salmatomruk Tekkesi		Fatih	Salmatomruk		Nakşibendiyye
Samanizâde Tekkesi	Samanizâde Ömer Hulusi Efendi Dergâhı, Mislî Ali Efendi Dergâhı	Eyüp	Otlukçu Yokuşu		Nakşibendiyye
Sami Efendi Tekkesi		Eyüp	Balat	Sağlıkçızâde	Kadiriyye
Sancakdar Hayreddin Dede Tekyesi		Fatih	Saraçhane kurbünde		
Sancaktar Haydar Dede		Fatih	Saraçhane		
Sancaktar Hayreddin Tekkesi	Sancakdâr Hayreddin Tekyesi, Şahbaz Paşa Tekkesi	Fatih	Davutpaşa İskelesi, Samatya civarında		Sadiyye
Sancaktar Tekkesi	Abdurrahman Şami, Sancakdar Baba Tekkesi, Alemdar Abdurrahman Efendi Tekyesi	Fatih	Ayasofya, Cankurtaran mah.	Kabasakal cad.	Rıfaiyye
Sarı Baba Tekkesi	Karababa Tekkesi, Sarı Er Baba Tekkesi, Kara Er Baba Tekkesi	Sarıyer	Sarıyer	Tarabya-Keçşburnu cad., Hamam Sokağı	Nakşibendiyye
Sarıgazi Zâviyesi			Sarıgazi		Kübreviyye
Sarmaşık Tekkesi	Abdülkadir Efendi, Celveti	Fatih	Edirnekapısı/A çiçeşme/Lökün cüler/Haticesul tan Mahallesi,	Niyazi Mısri sokağı	Celvetiyye
Sarrac İshak Tekkesi		Fatih	Tavşantaşı, Saraç İshak	Mithat Paşa sk ile Molla Bey sk köşesinde	Rıfaiyye
Sefer Dede Tekyesi	Eyyühüm Ahmet Efendi Camii (olabilir)	Beyoğlu	EyyühümEfendi Mah. Kasımpaşa		
Seki Dede Dergâhı	Gülşen Dede Tekkesi	Beyoğlu	Kasımpaşa, Bedreddin mahallesi	Tophane caddesi	
Selami Ali Efendi Tekkesi	Selamî Tekkesi	Üsküdar	Büyük Çamlıca, Kısıklı	Tekkekapısı, Selami Tekkesi sk.	Celvetiyye
Selami Efendi Tekkesi		Üsküdar	Büyük Çamlıca		
Selami Tekkesi	Selami Efendi, Şeyh Selami, Şeyh Selami Efendi	Eyüp	Otakçılar/Baba haydar, Nişanca Mahallesi	Nazır Ağa Çeşme sokak	Nakşibendiyye
Selamsız Tekkesi	Selam-i Ali Tekkesi (Acıbadem Tekkesi de olabilir)	Üsküdar	Selamsız/Selam-i Ali	Sarmaşık sok. Tazı çıkmazı.	Halvetiyye
Selimiye Tekkesi	Çiçekçi Camii, Behçet Efendi Dergâhı	Üsküdar	Selimiye Mahallesi	Selimiye camii sokağı/Şair Nesimi sokağı/Tıbbiye cadde	Nakşibendiyye
Serbostânî Tekkesi		Beykoz	Yalıköy	Çayır caddesi	

Serbölük Ahmed Baba Tekkesi	Eş-şeyh Ahmed ibni Mehmed Zâviyesi, Keşfi Ahmed Efendi Tekkesi	Üsküdar	Divitçiler, Kazasker Ahmet Efendi mahallesi	Divitçiler cad	Kadiriyye
Sertarikzâde Tekkesi	Sertarikzade'nin Salı Tekkesi, (ilk muharremiyyede Halvetiyye'den Salı Tekkesi, Kumrulu Mescidde diye kaydedilmiş. Başka bir tekke de olabilir veya tekke de iki kişiye muharremiye verilmiş olabilir veya hem tekkeye hem şeyhine ödeme yapılmış olabilir)	Fatih	Atikali,	Müstakimzade Sk	Celvetiyye
Sertarikzade Tekkesi	Pazar, Sertarikzade'nin Pazar, Şeyh Ata Efendi, Nureddin Sertarikzâde Tekkesi, Sertarikzâde Mehmed Emin Efendi tekkesi	Eyüp	Nişancılar/Ota kçılar, Nişanca Mahallesi	Davutağa sokağı/ilahiciler Sokağı	Halvetiyye-Cerrahiyye
Sertarikzâde Tekyesi		Fatih	Haydar		
Setrdâr Tekkesi		Fatih	Ağa Çayırı		
Seyfeddin Efendi Tekkesi		Üsküdar	Çavuş Deresi	Tekke arkası sokak	Rıfaiyye
Seyyah Şeyh Tekkesi	Aziz Efendi Tekkesi, Seyyah Aziz Efendi Tekyesi, Seyyah Eren Dergâhı, Arasta Tekkesi, Sultan Ahmet Tekkesi	Fatih	Cankurtaran, Sultanahmed	Kabasakal cad. Torun sok.	Rıfaiyye
Seyyid Baba Tekkesi	Osman baba Tekkesi, Seyid Baba Tekkesi	Fatih	Haseki / Bostanhamamı , Nevbahar mah.	Tevfik Fikret sk ile Hekimoğlu Ali Paşa cad. köşesinde	Nakşibendiyye
Seyyid Halife Tekkesi	Kız Ahmed Tekkesi	Fatih	Fenayi, Seyid Ömer mah.	Kızılelma cad. Türkçü Hamdullah cad. Ada 1722, parsel 3	Halvetiyye
Seyyid Nizam Tekkesi	Seyyid Nizameddin, Seyyid Nizam Efendi, Seyyid Nizamzâde Tekkesi	Fatih	Silivrikapısı dışı/Balıkli, Kazlıçeşme mahallesi	Seyyid Nizam Caddesi/Seyyid Nizam Balıklı yolu.	Nakşibendiyye
Sır Tekkesi	Mehmed Bey Mescidi Zâviyesi (olabilir)	Eyüp	Otakçılar		Sadiyye
Sırraciye Tekkesi		Fatih	Aksaray, Gureba Hüseyin Ağa Mahallesi	Şekerci Sokağı	Rıfaiyye
Silahtar Abdurrahman Ağa Camii Dergâhı		Üsküdar	Paşalimanı		
Sinan Çavuş Zâviyesi		Beyoğlu	Alaca Mescid	Tersane caddesi ile Üsküfçüler sokak birleştiği yerde	
Sinan Erdebili Tekkesi	Erdebil, Erdebili, Halvetiyye	Fatih	Ayasofya/Ayas ofya-yı Kebir/Sultanah med, Cankurtaran Mahallesi	Caferiye Sokağı, Soğuk Çeşşme Sokağı/Soğukkuyu Çıkmazı,	Halvetiyye-Sünbüliyye
Sinan Paşa Tekkesi		Beyoğlu	Okmeydanı, Sinan Paşa mahallesi	Sinan Paşa camii	Halvetiyye
Sinek Şeyh Halil Efendi Tekkesi	Şeyh Halil Efendi Tekkesi, Sinek Tekkesi	Fatih	Altımermer/Kü çük Hamam, Sormagir mah.	Hüseyin Kazım sk, Köprülüzade sk.	Kadiriyye

Sirkeci Baba Tekkesi	Sirkeci Tekkesi, Sirkeci İsmail Efendi Tekkesi	Fatih	Küçükmustafa paşa	Sirkeci Dede sk.	Sünbülüyye
Sirkeci Tekkesi	Yorgani Emin Şeyh Mehmed, Kisûdâr Geylânî Tekkesi	Fatih	Küçükmustafa paşa mah.	Ayakapı cad. Sirkeci Dede sk.	Halvetiyye-Şemsiyye
Sivasî Tekkesi	Sıvalı Baba Tekkesi	Fatih	Sultan Selim	Yavuz Selim cad, Ali Naki sk.	
Sokullu Mehmed Paşa Tekkesi	Mehmed Paşa, Şehid Mehmed Paşa, Sultanahmed kurbünde Zokooğlu Mehmed Paşa Tekyesi	Fatih	At Meydanı/Sulta nahmed/Küçük ayasofya/ Kadirga/ Kadirga Limanı/ Küçükayasofya mahallesi,	Suterazisi sokağı, Şehit Mehmet Paşa Sokağı	Halvetiyye'
Sormagir Tekkesi		Beyoğlu	Tophane	Hendekbaşı	
Sultan Osman Tekkesi		Fatih	Silivri (kapı???)		Nakşibendiyye
Sükûti Baba Dergâhı		Beyoğlu	Hasköy	Karaağaç kurbünde	Bektaşîyye
Süleyman Efendi Tekkesi	Şeyh Süleyman Efendi Tekkesi		Sinan Ağa Mahallesi	Zeyrek cad. Şeyh Süleyman Camii	Gülşeniyye
Süleymaniye Zâviyesi	Fildamı Zâviyesi olabilir	Fatih	Süleymaniye	Fildamı	
Şabânî Dergâhı		Beykoz	Çubuklu	Kasap Ahmed Sokağı	Şabaniyye
Şah Sultan Tekkesi	Necati Efendi, Şeyh Necati Efendi, Şeyh Necat Efendi Tekkesi	Eyüp	Bahariye/Taşlı burun, Eyüp-Merkez mahallesi	Silahtarağa caddesi	Halvetiyye-Sünbülüyye
Şahkulu Tekkesi	Gadni Dede, Hamdi Baba, Şahkulu Baba, Şahkulu Sultan, Şeyh Mehmed Ali Baba	Kadıköy	Merdivenköyü, Merdivenköy Mahallesi, Nerdbanköyü	İmam Ramiz (Tekke altı) Sokağı/Mama Yolu	Ahi-Yesevi
Şazeli Tekkesi	Abdullah Ağa Tekyesi	Eyüp	Alibeyköy	Namık Kemal cad.	Şazeliyye
Şehitler Tekkesi	Nafi Baba Tekkesi, Şehidlik Tekyesi, Gubur Baba Tekkesi	Beşiktaş	Rumeli Hisarı	Nafi Baba sk,	Nakşibendiyye
Şekûrî Efendi Tekkesi	Abdüşşekûr Efendi Tekkesi, Abacı Dede Efendi Nakşi Dergâhı	Üsküdar	Divitçiler		Bayramiyye
Şem'i Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi	Balmumcu, Şazeli, Şeyh Seyyid Ahmed, Emin Efendi Tekkesi	Fatih	Unkapanı, Kaban-ı Dakik, Yeşiltulumba, Miltası, Haraççı Kara Mehmet mahallesi	Cemalettin Efendi sok/Bostan hamamı sokağı	Şazeliyye
Şemseddin Efendi Tekkesi		Üsküdar	Kefçedede mahallesi	Gündoğumu caddesi	
Şemsi Sivasî Tekkesi	Sivâsî Efendi, Şemsi Sivâsî, Abdülâhad Nûrî Tekkesi	Eyüp	Nişancı, Otakçılar	Eyüp Nişanca yolu üzerinde	Sünbülüyye
Şerbetdar Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi	Şerbetdâr-ül Elvân-ı Elvân Tekkesi, Şarabdâr Tekkesi	Fatih	Mollagürani-Fenayi mah., Haseki	Kızılirma cad. Ziya Gökalp sk.	Halvetiyye
Şevki Mustafa Efendi Tekkesi		Fatih	Mimar kurbunda		Halvetiyye-Nureddin
Şeyh Abdulah Efendi Tekyesi		Fatih	Ma'cûnikâsım kurbünde		
Şeyh Abdullah Tekkesi		Fatih	Şehremini, Macuncu		Rıfaiyye
Şeyh Ahmed Efendi Tekkesi		Beykoz	Merkez mahallesi	Kavakdere caddesi	Bedeviyye
Şeyh Ahmed Kartal Tekkesi	Kartal Ahmed Efendi, Kartal Baba, Şeyh Kartal	Üsküdar	Pazarbaşı/Nuh kuyusu, Arakiyeci Hacı Mehmet Mahallesi	Nuhkuyusu Caddesi/ Kartal Bab Caddesi/ Yamacı Sokağı	Kadiriyye

Şeyh Ahmed Tekkesi	Bedevi Tekkesi, Rabia Adeviye Hanım Tekkesi	Üsküdar	Çengelköy mah.	Çengelöy caddesi ile Kerime Hatun camii köşesinde bir çıkmaz sokağın içinde	Bedeviyye
Şeyh Alaeddin Tekkesi		Fatih	Etmeydanı, Sofular	Molla Hüsrev cad	Halvetiyye
Şeyh Ali Efendi Tekyesi		Eyüp	Otakçılar'da		
Şeyh Arif Tekkesi	Bağçevan Şeyh Arif Efendi Tekkesi, Şeyh Bahçıvan Mehmed Arif Dede Türbesi	Fatih	Yenibahçe, Hüsrev Paşa		Rifaiyye
Şeyh Atâ Tekkesi	Atâ Efendi, Mehmed Atâullah Efendi, Şeyh Atâ Efendi, Şeyh Atâullah Efendi, Şeyh Atâî Mahmud Efendi	Beykoz	Kanlıca, Kanlıca mahallesi	Mihrabat Caddesi, Fıstıklıbayır yokuşu.	Nakşibendiyye
Şeyh Bedreddin Tekkesi		Fatih	Müftü Ali Mahallesi	Haliç caddesi	
Şeyh Celaeddin Efendi Tekkesi		Üsküdar	Sultantepe	Karga-Zarife sk.	Rifaiyye
Şeyh Cevher Tekkesi		Beyoğlu	Okmeydanı, Meydan-ı Ok, Kaptan Paşa mah.	Kasımpaşa Zincirlikuyu cad.	Sadiyye
Şeyh Edhem Efendi Tekkesi, Edhemî Mehmed Efendi Tekyesi	Sandıkçı, Sandıkçı Şeyh Edhem Efendi	Üsküdar	Toptaşı/Tabutç ular, İnkılap Mahallesi	Toptaşı Caddesi	Rifaiyye
Şeyh Emin Efendi Tekkesi		Beykoz		Serviburun sk.	Nakşibendiyye
Şeyh Emin Tekkesi		Fatih	Yedikule		Kadiriyye
Şeyh Fenai Efendi Tekkesi	Ali el-Fenari, Ali Fenari, Fenai, Şey Fenai Ali Efendi, Yıldızlı, Aliyyü'l-Fâlî Tekyesi	Üsküdar	Alacaminare, Pazarbaşı Mahallesi	Boybey Sokağı	Celvetiyye-Fenaiyye
Şeyh Feyzullah Efendi Tekkesi		Fatih	Yenibahçe, Defterdar Ahmed Çelebimah.	Keçeciler Köşkü	Nakşi-Halidiyye
Şeyh Galip Efendi Tekkesi		Üsküdar	İnadiye		
Şeyh Gavsî Tekkesi	Gavsizâde Tekkesi, Gavsî Efendi Tekkesi,	Fatih	Mevlevihaneka pısı	Mimar Kasım cad.	Kadiriyye
Şeyh Hafız Tekkesi	Kara Ahmed Dede, Hafız İsmail Tekkesi	Üsküdar	Karacaahmet	Mehmet Çavuş Sokak ile Arakiyeci Sokak arasında, İnadiye Camii sk.	Halvetiyye
Şeyh Hafız Tekkesi					Şabaniyye
Şeyh Halil Nizami Tekkesi	Halil Nizameddin Tekkesi	Fatih	Edirnekapi, Hatice Sultan mah.	Fevzi Paşa cad. Sofalı Çeşme sk.	Halvetiyye
Şeyh Halim Efendi Tekkesi			Ervan karyesi		Rifaiyye
Şeyh Hamza Efendi Tekkesi	Hamzazâde Tekkesi	Fatih	Nişancı (Atik Ali Mahallesi, Ispanakçı Sok)	Çelebi Süleyman sk. Fatih cad.	Halvetiyye
Şeyh Hasan Efendi		Beykoz	Anadolu Hisarı	Oluklubayırı	
Şeyh Hasan tekkesi	Hamil Efendi Tekkesi, Beylerbeyi Bedevi Dergâhı, Tîmâriye Dergâhı, Settariye Dergâhı, Şeyh Hâmû Efendi tekkesi, Mustafa İzzet	Üsküdar	Beylerbeyi	Arabacılar sk, Eski Dibek Sk. köşesinde	Bedeviyye
Şeyh Hasan Tekkesi		Beyoğlu	Sütlüce Büyükpiayale Hamamı kurbünde (Hamam kasımpaşa-zincirlikuyu yolu ile dere bostanı		

			sokağının birleştiği yerde idi)		
Şeyh Hasan tekkesi		Fatih	Topkapı		
Şeyh Hasib Efendi Dergâhı		Üsküdar	Bağlarbaşı mahallesi	Balcılar yokuşu	Nakşibendiyye-Bedeviyye
Şeyh Hasib Efendi Tekkesi		Eyüp	Toptaşı	Balcılar yokuşu ile Devran Sokağın birleştiği yerde	Nakşibendiyye
Şeyh Helvâyî Tekkesi		Eyüp	Kemerburgaz		Rıfaiyye
Şeyh Hıfzî Tekkesi	Hıfzî Efendi Tekkesi	Fatih	Unkapanı		Nakşibendiyye
Şeyh Hulusî Tekkesi		Fatih	Soğukçeşme, Alemdar mah.	Zeynep Sultan Camii sk.	Kadiriyye
Şeyh Hüseyin Baba Tekkesi		Beyoğlu	Sütlüce		Bektaşîyye
Şeyh İbrahim Efendi Tekkesi	Ebu't-Tevfik İbrahim Efendi tekkesi	Üsküdar	Alacaminare, Akyalı (?)		Nakşibendiyye (?)
Şeyh İsmail Efendi Dergâhı		Beşiktaş	Yeniköy	Köybaşı caddesi, Arpacı Ali sokak	Halvetiyye
Şeyh İsmail Efendi Tekkesi		Beyoğlu	Sütlüce, Karanlık mahalle		
Şeyh İsmail Tekkesi		Fatih	Yenikapı		Şabaniyye
Şeyh İsmail Zâviyesi		Fatih	Arabacı Bâyezid		
Şeyh Kadir Efendi Tekkesi		Beykoz	Yalıköy	Serviburun caddesi	Nakşibendiyye
Şeyh Lehü Dergâhı		Fatih	Haseki		Kadiri
Şeyh Mahmud Efendi Dergâhı		Üsküdar	Üsküdar		Rıfaiyye
Şeyh Mahmud Tekkesi	Kepçe Dede Dergâhı, Ahmediye Dergâhı	Üsküdar	Ahmediye	Gündoğumu cad. Esvapçı sk.	Rıfaiyye
Şeyh Mehmed Haffaf Tekkesi	Haffaf Süleyman Tekkesi, Kadızâde Tekkesi, Tahir Efendi Tekkesi	Fatih	Küçük Hamam,	Balcı Yokuşu	Kadiriyye
Şeyh Mehmed Rumî Tekkesi		Beykoz	Anadolu Hisarı		
Şeyh Mehmed Tekkesi	Mehmet Niyazi Efendi Dergâhı, Ahmed Sıdkî Efendi Tekkesi, Ahmed Efendi Zâviyesi	Beşiktaş	Bebek; Kayalar	Cevdet Paşa cad.	Kadiriyye
Şeyh Murad Efendi Tekkesi	Hazret-i Şeyh Murad Efendi, Şami Şeyh Murad Efendi, Şeyh Murad Efendi	Eyüp	Eyüp Nişancısı (Nişancılar/ Nişanca) /Otakçılar, Nişanca Mahallesi	Davut Paşa Caddesi/Nişancı Mustafa Paşa Caddesi	Nakşibendiyye
Şeyh Müştâk Efendi Tekyesi		Fatih	Ağayokuşu		
Şeyh Nuri tekkesi	Kurban Nasuh Efendi Tekkesi, Kurbağa Nasuh Efendi Hankahı, Çarşamba Tekkesi	Üsküdar	Bağlarbaşı, Debbağlar mahallesi, Hayreddin Çavuş mah.	Toptaşı cad. Büyük Selim Paşa cad. köşesinde	Rıfaiyye
Şeyh Ömer Tekkesi	Yatağan Kadiri Dergâhı, Hacı İlyas Tekkesi	Fatih	Eğrikapı, Hacı İlyas mah. Atik Mustafa Paşa Mah.	Esnaflar Lonca cad., Yatağan Hamamı sk.	Kadiriyye
Şeyh Özbek Elvânî Tekyesi		Beyoğlu	Sütlüce		
Şeyh Rasim Efendi Tekyesi		Fatih	Davutpaşa, Çukurçeşme		
Şeyh Raşid Efendi		Fatih	Kocamustafap aş		

Şeyh Raufî Tekkesi		Üsküdar	Doğancılar		Halvetiyye
Şeyh Sadık Tekkesi		Fatih	Bıçakçı Mahallesi, Haydar yakınında		
Şeyh Sa'di Tekkesi	Şeyh Sa'id Efendi Tekkesi, Kazgani Şeyh Tekkesi,	Beyoğlu	Fındıklı, Yahya Çelebi mah. Kazgancibaşı mah.	Cihangir, Dereiçi	Nakşibendiyye
Şeyh Salih Efendi Tekkesi		Fatih	Mevlevihaneka pısı haricinde		Şabaniyye
Şeyh Selim Efendi Dergâhı	Musa Baba Tekkesi, Sadık Efendi Tekkesi, Çınar Tekkesi	Üsküdar	Tembel Hacı Mehmed Ağa mah.	Selâmi Ali Efendi'nin (eski Selâmsız Caddesi) sağ tarafında ve küçük Sarmaşık Sokak ile Toygar Hamza Sokak arasında	Nakşibendiyye
Şeyh Selim Tekkesi	Selim Baba Tekkesi, Hattat Abdullah Efendi Nakşi Tekkesi	Üsküdar	Çınar	Selami Ali cad. Küçük Sarmaşık sk.	Nakşibendiyye
Şeyh Seyyid Ahmed Efendi Tekkesi	Ahmed Efendi, Alaca, Saadiler, Siraselviler, Sultan Osman, Şeyh Salih, Yanık Minare	Eyüp	Otakçılar/Sıraselviler, Defterdar Mahallesi	Alacatekke sokak.	Nakşibendiyye
Şeyh Seyyid Mehmed Efendi Tekkesi		Üsküdar	Valide-i Atik	Selman Ağa Çeşmesi sk. Üsküdar meydanı	
Şeyh Sırrı Efendi Tekkesi	Kıztaşı Tekkesi, Esrar Efendi Tekkesi, Kambur Mustafa Paşa Dergâhı	Fatih	Kıztaşı, Karataş'ta Sufiler mahallesinde, İskenderpaşa mah.	Ahmediye cad. Hacı Salih sk.	Rıfaiyye
Şeyh Şemseddin Tekkesi	Şeyh Muhyi Efendi Tekkesi, Mehmed Şemsiyyü'l-Kadiri Tekkesi, Mehmed Şemsi Efendi Tekkesi	Fatih	Yenibahçe	Keçeciler	Kadiriyye
Şeyh Taha Tekkesi	Tâhâ Efendi Tekkesi	Fatih	Haseki	Cevdet Paşa cad.	Kadiriyye
Şeyh Teber Tekkesi		Beyoğlu	Kağıthane-Karaağaç		Bektaşîyye
Şeyh Ümmi Ahmed Efendi Tekkesi		Üsküdar	Murat Reis Mahallesi	Çinili hamam sok, Çinili Mescid sok. arasında	Halvetiyye
Şeyh Vefa Tekkesi		Fatih	Vefa	Vefa Caddesi, Vefa Türbesi sok., Darülhadis sokağı	Zeyniyye
Şeyh Velîüddin Hacerânî Tekyesi		Fatih	İlyas Çelebi mah, Yedikule yakınında		
Şeyh Visalî Tekkesi	Halicılar Tekkesi, Feyzullah Efendi Tekkesi	Fatih	Halicılar, Taşkasap mah. Molla Şeref mah.	Halicılar Köşkü sk.	Nakşibendiyye
Şeyh Zâviyesi		Fatih	Küçük Piyale Paşa		
Şeyhülislam Tekkesi	Şeyh Hasib Efendi, Şeyhülislam Mustafa Efendi, Şehislam Tekkesi	Eyüp	Babahaydar/Ni şancı, Düğmeciler mahallesi	Balcı Yokuşu/Baba Haydar Mektebi Sokağı/Haydar Çesmesi Sokağı	Nakşibendiyye
Tahir Ağa Dergâhı		Eyüp	Çömlekçiler		Nakşibendiyye
Tahir Ağa Tekkesi	Tahiriyye, Selahaddin Uşşaki Tekkesi, Seyyid Mehmed Tahir Ağa Dergâhı	Fatih	Haydar/Aşıkba ba/Kadıçesmes i/Kasapbaşı Çeşmesi,	Esrar Dede sokağı	Nakşibendiyye

			Haydar Mahllesi		
Tahta Kadı Zâviyesi		Beyoğlu	Kağıthane	Tahta Kadı mescidi	
Takkeci Tekkesi	Takyeci, Takkeci Camii, Takyeci camii, Takunyacı Tekkesi	Zeytinburnu	Topkapı dışı, Maltepe Mahallesi	Eski Londra Asfaltı/Çevre yolu/Takkeci Camii sokağı/Takkeci Meydanı sokağı/Takkeci Camii Çıkmazı/Takkeci Odaları Çıkmazı,	Halvetiyye
Tamşvar Tekkesi	Temeşvar Tekkesi, Temeşvar İbrahim bey Mescid ve tekkesi	Eyüp	Nişanca Mahallesi, Otakçılar	Takkeci Çeşmesi sk.	Cerrahiyye
Tarsus Camii Tekkesi	Körükçüzâde Tekkesi, Tarsus Tekkesi, Tarsusî Tekyesi, Tarsusî Mehmed Efendi Tekyesi	Zeytinburnu	Mevlevihaneka pusu, Bab-ı Cedid		Rıfaiyye
Taşçı Baba Seyyid Mehmed Efendi Tekkesi					
Taşçı Tekkesi	Gümüş Baba, Gümüş Dede, Taşçı Alaeddin Efendi, Taşçıbaşı, Şeyh İbrahim, Hasan Halife Zâviyesi, Taşçı Tekkesi	Fatih	Davutpaşa/Da vutpaşa iskelesi, Kasapilyas Mahallesi	Samatya Caddesi ile tren yolu arasında.	Kadiriyye
Tatar Efendi Tekkesi	Gülşeni Tatar Efendi, Gülşeni Tekkesi	Beyoğlu	Tophane	Sakabaşı Tekke çıkmazı	Gülşeniyye
Tavil Mehmed Efendi tekkesi	Uzun Mehmed Efendi Tekkesi, Tavil Mahmud Efendi Tekyesi, Edhemler Tekkesi, Tekirdağlı Mustafa Tekkesi	Fatih	Altımermer, Seyit Ömer mah.	Haseki cad. ile Ahmed Kahya sk köşesinde	Bayramiyye
Tekye		Beyoğlu	Büyük Piyale Paşa mah		
Tekye-i Cedid		Beyoğlu	Büyük Piyale Paşa mah		
Tembeller Tekyesi	Miskinler Tekkesi olabilir	Üsküdar	Tembeller mah.		
Tezveren Baba Dergâhı		Sarıyer	Rumelihisarı	Bebek caddesi, Kadın Mektebi sokağı	
Tokmak Dede Tekkesi		Eyüp	Eğrikapı, Abdülvedud mahallesi		Bektaşiiyye
Tombul Hacı Tekkesi	Tembel Hacı Mehmed Efendi,	Üsküdar	Tembel Hacı Mehmed mah.	Selami Ali Efendi cad.	Celvetiyye
Tomtom mescidi Tekkesi		Beyoğlu	Tomtom mahallesi	Boğazkesen caddesi	
Toygar Tekkesi, Hüseyin Efendi Tekyesi		Üsküdar	Mimar Sinan	Selami Ali cad.	Rıfaiyye
Tunus Efendi Tekkesi		Fatih		Küçüklanga caddesi	
Turşusu Tekkesi		Beyoğlu	Hasköy, Piri Mehmed Paşa mahallesi	Turşucu Camii sokağı, Turşucu Camii	
Türabi Tekkesi	Turâbî Baba Tekyesi, Kadiri Hankâhı, Turâbî Efendi Tekyesi	Beyoğlu	Kasımpaşa, Cami-i Kebir mahallesi	Türabi Baba cad.	Kadiriyye
Ubeydullah Efendi Dergâhı		Beykoz	Kanlıca	Mihrabat caddesi	Nakşibendiyye
Udî Şeyhi Hafız Efendi Tekkesi					Halvetiyye
Uşşaki Dergâhı	Halid Efendi Uşşaki Dergâhı	Fatih	Yedikule	İlyas Bey Caddesi, Uşşaki camii	Uşşakiyye

Uşşaki Efendi Tekkesi		Fatih	Yenibahçe, Kalicılar'da (Halicılar olabilir)		
Üçemirler Tekyesi					
Üçler Tekkesi		Fatih	Silivrikapı		Halvetiyye
Üçler Tekkesi		Fatih	Binbirdirek Mahallesi	Atmeydanı, Terzihâne Sokak, Üçler sk. (Lutfi Hankâhname)	Halvetiyye
Ümmi Sinan Tekkesi	Sinaniye	Eyüp	Dökmeciler (Düğmeciler)/ Dökmecibaşı/ Olujklubayır/kı rıkıhamamı, Düğmeciler mahallesi	Ümmi Sinan Sokağı	Halvetiyye- Sinaniyye
Ümmi Sinan Tekkesi	Zekâizâde Tekkesi, Ümmi Sinan Zekâyî Tekkesi, Cuma Tekyesi	Fatih	Şehremini Arpaemini mahallesi	Pazartekkesi ve Kürkçüboşan sk.	Halvetiyye
Üryani Zâviyesi		Fatih	Kemalpaşa mahallesi	Onsekizsebanlar caddesi	
Üsküdar Mevlevihanesi	Mevlevihane, Mevlevî, Nu'man Bey Mevlevihanesi	Üsküdar	Mirahur (İmrahur), Ayazma Mahallesi	Doğancılar caddesi	Mevleviyye
Üsküdar Tekkesi	Karaca Ahmet Tekyesi	Üsküdar		Gündoğumu caddesi ile Nuhkuyusu caddesi köşesinde.	Bektaşîyye
Valide Sultan Tekkesi	Emin Baba Tekkesi, Kuyucubaşı tekkesi ve semahanesi, Pertevniyal Sultan Osman tekkesi (Necip Bey haritası)	Fatih	Edirnekapı, Defterdar mahallesi,	Savaklar caddesi, Kuyubaşı sk.	Nakşibendiyye
Vâlîde-i Atik Tekkesi	Atik Valide, Atik Emin Efendi, emin efendi, Eski Valide, Karabaş Ali Efendi, Karabaş-i Veli, Şabanîyye, Valide Sultan	Üsküdar	Toptaşı, Valide-i Atik Mahallesi	Tekkeönü sokağı, Valide Kahyası sokağı, Ahmetoğlu musallası sokağı	Halvetiyye
Vani Tekkesi	Arabacı Bayezid Mescidi Tekkesi, Vani Ahmed Bey Tekkesi, Vani Hacı Ahmed Efendi Tekkesi, Vâni Efendi Tekkesi, Ahmed Baba Tekkesi	Fatih	Silivrikapı, Lalezar	Vani Dergâhı sk, Vani Dergâhı Çıkmazı (Yok olmuş)	Nakşibendiyye
Yağcızâde Tekkesi	Balaban tekkesi, Bağcızade Tekkesi, İsfendiyar Mescidi Tekkesi	Üsküdar		Balaban İskeleyi	Sadiye
Yahya Efendi Tekkesi	Meşhur Türbe	Beşiktaş	Çırağan, Yıldız Mahallesi	Çırağan Caddesi/Yahya Efendi Çıkmazı	Üveysiyye,
Yahya Efendi Tekkesi		Fatih	Hüsam Bey Mah.	Saraçhanebaşı, İtfaiye cad. Tezgahtarlar refah sok.	Kadiriyye
Yahyazâde Tekkesi	Yahyazâde Hasib Efendi Tekkesi, Yahya Efendi Tekkesi, Hasib Efendi Tekyesi	Eyüp	Merkez	Camii-i Kebir, Kalenderhane sk.	Rıfaiyye
Yakacık dergâhı	Kilî Nâzır Hacı Mustafa Tekkesi, Mustafa Ağa Kadiri Tekkesi	Kartal	Yakacık	Pazaryeri Tekke sk.	Rıfaiyye
Yakubzade Tekkesi	Yakupzade Yayla Mescidi Tekkesi	Fatih	Yayla kurbunda, İbrahim Çavuş	Yayla caddesi ile Yaylak sk kesişiminde	Nakşibendiyye

Yanık tekkesi	Yanık Şeyh İsmail, Derviş Ahmed bin Selim Zâviyesi, Zâviye-i Yanık	Beyoğlu	Kasımpaşa, Ferhat Ağa, Hacı Ferhad Mahallesi		Kadiriyye
Yarımca Baba Tekkesi	Yarımca Baba Zâviyesi, Yarımca Dede Tekyesi, Öküz Limanı Tekkesi, Aman Baba Tekkesi, Yarmaca Baba Tekkesi	Üsküdar	Liman Paşa, Paşa Limanı, Öküz Limanı, Hacı Hesna Hatun mah.	Paşalimanı cad.	Kadiriyye
Yavaşca Mehmed Ağa Tekkesi		Fatih	Şehremini	Pazartekkesi çıkmazı, Pazartekkesi sk ile Kürkçü Bostanı sk arasında.	Halvetiyye
Yavedüd Tekkesi	Ya Vedüd Sultan Camii, Hasan Efendi Tekkesi	Fatih	Ayvansaray harici, Defterdar İskelesi, Defterdar Mahallesi	Yavedud Caddesi	
Yazıcıbaşızâde Tekkesi		Fatih	Ayasofya		
Yeniçeriler Tekkesi		Beyoğlu	Kağıthane, Sadabad		Bektaşîyye
Yenikapı Mevlevihanesi	Mevlevihane der Bab-ı Cedid	Zeytinburnu	Bab-ı Mevlevihane/ Mevlevihane Yenikapısı/Yeni kapı/Mevlanak apı dışında Merkezefendi mahalles,	Mevlevihane caddesi/Mevlevi Tekkesi sokağı	Mevleviyye
Yeniköy Tekkesi	İsmail Efendi Tekkesi	Sarıyer	Molla Çelebi mah.	Tekke sk.	Râufiyye
Yeşil Tulumba	Halim Efendi Tekkesi, Şeyh Halim Efendi Tekyesi, Şeyh Ahmed Halim Efendi Tekyesi	Fatih	Unkapanı, Yeşil Tulumba, Kasap Demirhun mah.	Salih Paşa cad. Şeyh İlahi sk.	Rıfaiyye
Yıldız Dede Tekkesi	Pazar, Yıldız, Yıldız Baba	Fatih	Bahçekapısı, Hobyar Mahallesi,	Şeyhülislam Hayri Efendi Caddesi	Halvetiyye-Ramazaniyye
Yolgeçen Tekkesi	Yolgeçen Yahya Efendi Tekkesi, Defterdar Emîni Ömer Efendi Tekkesi	Fatih	Seyyid Ömer mahallesi	Hekimoğlu Ali Paşa caddesi	
Yusuf Rıza Efendi Asitânesi		Üsküdar	Tevaşi Hasan Ağa Mahallesi	İnadiye yokuşu	Rıfaiyye
Yuşa Tekkesi		Beykoz	Yuşa		Nakşibendiyye
Zekâizâde Halveti Dergâhı		Fatih	Muhtesib İskender Mahallesi		Halveti-Sinaniyye
Zincirli Tekkesi		Beyoğlu	Hasköy	Kudüm sokağı	